ANALELE DOBROGEI

Serie nouă
X-XIII

MUZEUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ ȘI ARHEOLOGIE CONSTANȚA

2009-2012

https://biblioteca-digitala.ro

ANALELE DOBROGEI

Revistă de istorie medie, modernă
şi contemporană dobrogeană

Serie nouă

X-XIII

2009-2012

https://biblioteca-digitala.ro

Manuscrisele şi orice corespondenţă se vor trimite
pe adresa colegiului de redacţie al revistei
„ANALELE DOBROGEI"
Piaţa Ovidiu nr. 12, 900745 CONSTANŢA

Colegiul de redacţie:
LAVINIA GHEORGHE (MUZEUL DE ISTORIE NAŢIONALĂ
ŞI ARHEOLOGIE CONSTANŢA)
FLORIN ANGHEL (UNIVERSITATEA „OVIDIUS")
GHEORGHE DUMITRAŞCU (UNIVERSITATEA „OVIDIUS")

Traduceri: Andreea Andrei
Tehnoredactare computerizată: Vasilica Podariu

*Autorii articolelor îşi asumă răspunderea pentru
conţinutul acestora.*

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS

Gheorghe BUZATU – **1812-2012 Basarabia şi iar Basarabia!**..... 9

I. ISTORIA ROMÂNILOR

Liviu BRĂTESCU – **Un proiect reformist. Facultatea de drept din Iaşi (1859-1866)**..... 29
Cristina PLOSCĂ – **Accesul tinerelor transilvănence în universităţi reflectat în presa românească din Ardeal**..... 51
Valer RUS – **Imaginea românilor în cultura maghiară transilvăneană în a doua jumătate a secolului al XIX-lea**..... 59
Andreea ATANASIU-CROITORU – **Forţa navală maritimă a României între cele două războaie mondiale**..... 67
Costin SCURTU – **Industria naţională de apărare în contextul economico-financiar al României (1920-1935)**..... 87
Gheorghe DUMITRAŞCU – **Lecţie despre Antonescu – Liceul „Mircea cel Bătrân" din Constanţa – 1988/1989**..... 105
Delia CORNEA – **Din istoria vieţii politice româneşti – reorganizarea Partidului Naţional Ţărănesc în exil**..... 115

II. PERSONALITĂŢI ŞI FAMILII

Ligia DIMA – **File din istoria oraşului Tulcea: Familia Avramide**..... 131
Stelian DUMITRESCU – **Despre testamentul dr. Ibrahim Temo**.... 149
Ştefania DINU CIUBOTARU – **Relaţiile dintre părinţi şi copii în familia regală Ferdinand şi Maria – principesele Elisabeta şi Marioara**..... 155
Romeo HAGIAC, Lavinia GHEORGHE – **Destinul familiei de aromâni Beza**..... 173
Ioan OPRIŞ – **D. M. Pippidi şi legăturile sale cu Emil Panaitescu, directorul Şcolii Române de la Roma**..... 189
Marin POP – **Aspecte inedite privind calvarul familiei Coposu în timpul regimului comunist (1947-1989). Între istorie şi memorie**... 197
Liviu ZGÂRCIU – **Ioachim Crăciun – istoric al vechilor cărţi şi biblioteci româneşti**..... 213

https://biblioteca-digitala.ro

III. CONTRIBUȚII LA ISTORIA DOBROGEI

Corina APOSTOLEANU – **Însemnări despre Constanța sfârșitului de veac al 19-lea în „Jurnalul" lui Konstantinos Arvanitis**..... 235
Gheorghe Radu STĂNCULESCU – ***„Aveau din plin posibilitatea să bage argintăria în buzunar, dar nu a dispărut nimic"*** **(un englez despre prima vizită a lui Carol I în Constanța, la 30 octombrie 1879)**..... 243
Mioara IONIȚĂ – **Contribuții la istoria unui monument dobrogean închinat lui Mircea cel Bătrân**..... 255
Constantin CHERAMIDOGLU – **Din istoria tipografiilor constănțene (II)**..... 261
Ion RÂŞNOVEANU – **Activități cotidiene în porturile dobrogene în perioada interbelică**..... 271
Nicoleta GRIGORE, Constantin CHERAMIDOGLU – **Mişcarea feministă în Constanța interbelică**..... 283
Lavinia GHEORGHE – **Seminarul Teologic „Sfinții Împărați Constantin şi Elena" Constanța**..... 293
Florin C. STAN – **Aspecte privind situația evreilor din Constanța în anii celui de-al Doilea Război Mondial**..... 317
Olivia ŞERBAN – **Organizarea construcției şi problema forței de muncă la Canalul Dunăre-Marea Neagră**..... 327

IV. MUZEE DOBROGENE – TRECUT ŞI PREZENT

Constantin NICOLAE – **Un document istoric inedit: Cartea de aur a Muzeului de la Hârşova**..... 343
Sebastian CORNEANU – **Muzeul văzut prin ochii publicului – fostul muzeu sătesc Capidava**..... 353
Andrei VOCHIȚU – **New entries regarding the 12 pdrs old gun from Constanța's Naval Museumi**..... 359

https://biblioteca-digitala.ro

V. RECENZII

Gheorghe Dumitraşcu, *Gândire şi acţiune românească în crearea Statelor Unite ale Europei: de la Mica Antantă la Uniunea Europeană,* **Ed. Tipo Moldova, Colecţia Opera Omnia, Iaşi, 2011, 466 p. (Virgil Coman)**..... 369

Valentin Ciorbea, Laura Stancu, Aledin Amet, *Tătarii în izvoare arhivistice româneşti,* **vol. 1,** *Comunitatea musulmană în arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii,* **Ed. Ex Ponto, Constanţa, 2011, 356 p. (Gh. Dumitraşcu)**..... 373

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ISTORIA ROMÂNILOR

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Gheorghe BUZATU[*]

1812-2012 BASARABIA ŞI IAR BASARABIA!

Oameni de stat şi militari de elită, scriitori şi diplomaţi, istorici şi geopoliticieni, ziarişti de imens prestigiu şi autoritate morală, dintre care-i reţinem în prima ordine pe M. Eminescu sau N. Iorga, pe M. Kogălniceanu, I.I. C. Brătianu sau N. Titulescu, pe S. Mehedinţi, Pamfil Şeicaru sau Emil Cioran, s-au exprimat adeseori şi în mod categoric în sensul că, pentru ultimele trei veacuri ale istoriei naţionale, a funcţionat cu putere de lege acest blestem neiertător în privinţa poziţiei noastre geopolitice: Românii şi România s-au aflat *„prea aproape de Rusia si prea departe de Dumnezeu"*. Sub acest aspect, câteva date s-au impus ca puncte de referinţă, nu numaidecât pentru evoluţia/involuţia raporturilor româno-ruse ori sovietice, ci şi pe planul istoriei Europei de Sud-Est sau continentale, chiar universale.

Să reţinem, în context, **anul 1711**, când ruşii şi Petru cel Mare au depăşit graniţa de apus, despărţind Imperiul de Moldova pe Nistru, angajând, avându-l alături pe Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, bătălia cu turcii de la Stănileşti (iulie 1711), pierdută în câteva zile. În consecinţă, Cantemir fu silit să se retragă în Rusia, dar nu putem neglija că, anterior confruntării de la Stănileşti, domnul Moldovei a fost acela care a redactat integral textul Tratatului de alianţă cu Petru cel Mare, ce avea să fie semnat la Luţk în 13/24 aprilie 1711. Fapt cardinal în desfăşurările istorice, Cantemir, în spiritul „străvechilor legi" ale Ţării Moldovei, dar prevăzător la maximum, a inclus în Tratat respectul integrităţii teritoriului Moldovei, ale cărei fruntarii au fost stabilite cu precizie în toate direcţiile, **inclusiv, dacă nu cumva în rândul întâi, spre Est, pe Nistru**. Drept care, articolul 11 prevedea fără rezerve că: *„Pământurile Principatului Moldovei, după vechea hotărnicie moldovenească, asupra cărora domnul va avea drept de stăpânire, sunt cele cuprinse între râul Nistru, Cameniţa, Bender, cu tot ţinutul Bugeacului, Dunărea, graniţele Ţării Munteneşti şi ale Transilvaniei şi marginile Poloniei, după delimitările făcute cu acele ţări"*. Este lipsit de orice îndoială că, având în seamă evoluţiile ulterioare, linia româno-rusă pe Nistru impusă de Cantemir la 1711 prezintă din toate punctele de vedere o relevanţă cu adevărat istorică.

---

[*] Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană Iaşi; e-mail: ghbuzatu@yahoo.com.

https://biblioteca-digitala.ro

Cu atât mai mult cu cât, după exact un secol, mai precis în **anul 1812**, Rusia Imperială reuşeşte, în urma unui război epuizant de şase ani cu Turcia, să-i impună acesteia în ultimul moment, atunci când se afla chiar în preajma campaniei lui Napoleon până la Moscova, **Tratatul de Pace de la Bucureşti** (16/28 mai). Şi în raport cu care graniţa apuseană a Imperiului de la Răsărit a fost împinsă mai departe spre Vest, în detrimentul Moldovei, din trupul căreia a rupt teritoriul dintre Nistru şi Prut, denumit integral, în cursul dar mai ales în urma faptelor survenite, **Basarabia**.

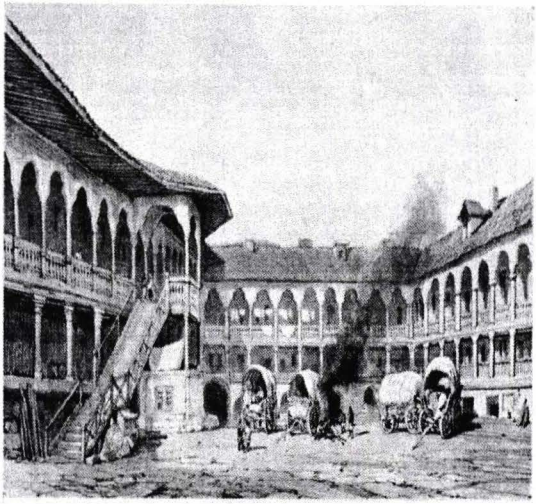

Hanul lui Manuc - locul in care a fost semnata pacea din 1812

Imperiul Otoman, ca putere suzerană, nu era nicicum îndreptăţit să cedeze ceva din teritoriile Moldovei şi Ţării Româneşti, care, nefiind provincii turceşti, nu puteau fi - integral sau parţial - transmise şi pe care, totuşi, le negociase anterior anului 1812 cu Rusia, care le pretinsese pe ambele provincii. Numai iminenta campanie a lui Napoleon a determinat Petersburgul să-şi modereze cererile, astfel că Imperiul Rus, prin mijlocirea Marii Britanii la Poartă, prin trădarea diplomatului turc care a condus tratativele, ulterior executat, prin cumpărarea boierilor localnici şi a domnului Moldovei, deja deposedată la **1774** de Bucovina, a ocupat întreg teritoriul dintre Prut şi Nistru. Basarabia a devenit gubernie, fiind supusă unui intens proces de rusificare, înfăptuit metodic în răstimp de mai mult de un secol. În acest sens, articolele IV şi V ale Tratatului ruso-turc din **16/28 mai 1812** delimitau cu precizie concesiile admise pe seama Moldovei: *„Art. IV: Prutul, de unde acest râu pătrunde în Moldova, până la vărsarea lui în Dunăre, apoi din acest loc malul stâng al acestui fluviu până la Chilia*

https://biblioteca-digitala.ro

şi la vărsarea sa în Marea Neagră, vor forma hotarul celor două Imperii: Rusia si Turcia. Art. V: Partea din Moldova aşezată pe malul drept al Prutului este părăsită şi dată Sublimei Porți, iar Înalta Poartă lasă Curții Imperiale a Rusiei pământurile din stânga Prutului, împreună cu toate fortărețele, oraşele şi localitățile care se găsesc acolo, precum şi jumătate din râul Prut, care formează frontiera dintre cele două Imperii". Pentru Rusia, Tratatul de la Bucureşti a marcat un mare succes, în vreme ce pentru Moldova - un dezastru, soldat cu pierderea unui teritoriu de peste 45 600 km² şi a 482 630 de locuitori, 5 cetăți, 17 oraşe şi aproximativ 700 de sate. După o sută de ani de la consumarea tragicului eveniment, care a divizat şi o națiune în plin proces de constituire, incomparabilul nostru istoric care a fost **Nicolae Iorga** a consemnat: *„Am ştiut noi toți, cel de sus ca şi cel de jos - afară de câteva uscături trândave, care se laudă cu stearpa lor mărire - cel bogat ca şi cel sărac, cel cu învățătură din carte şi cel cu înțelepciune din viață, am ştiut să ni arătăm, cuviincios şi liniştit, dar hotărât şi puternic, jalea pentru că, acuma o sută de ani, rusul, biruitor asupra turcului, a rupt şi a tras la dânsul jumătate din vechea noastră Moldovă".* Şi, tot atunci, acelaşi Nicolae Iorga, într-un alt studiu remarcabil, înregistra cu tristețe dar şi cu încredere în viitorul ce avea să survină la **27 martie/9 aprilie 1918,** atunci când Sfatul Țării de la Chişinău avea să voteze Unirea Basarabiei cu Țara-Mamă: *„...La Pacea din Bucureşti, deci, Rusia, care nu purta război cu noi, Rusia ai cării ostaşi fuseseră primiți totdeauna bine la noi, în țară ospitalieră, primiți cu crucea şi Evanghelia de clerici, poate şi pentru a se aminti astfel acestor vânători de pământ străin dreptatea şi cruțarea creştinească, ni-a luat Basarabia pentru că avuse o socoteală cu Turcia. Crezuse că poate opri amândouă țerile româneşti întregi, cu binecuvântarea lui Napoleon I, care numai Dumnezeu ştie de câte ori ne-a dat şi unora şi altora: au fost câțiva ani când numele Împăratului Alexandru Pavlovici, şi nu al unor voievozi români, a fost pomenit la liturghie şi scris deasupra uşii bisericilor ce se ridicau. Francezii pătrunseră însă în Rusia, şi atunci vecinii se mulțămiră şi cu o pradă mai mică. Trădarea fanariotului Moruzi din neam de domn român i-a ajutat la aceasta. Ruşii vor serba ca o zi de bucurie centenarul anexării. Noi va trebui să o comemorăm ca o zi de durere şi ca o zi de trezire a speranțelor pe care le dă totdeauna dreptul veşnic, care nu poate fi învins, nici cucerit".* Pentru ca, în cuvântarea ținută la Bucureşti în 16 mai 1912, cel care avea să fie proclamat Apostolul Unirii tuturor Românilor se socotea îndreptățit să dea asigurări în privința „secolului pierdut" în urma raptului Basarabiei:

„Ne-am simțit un popor, un singur popor. Şi furia urgiei din urmă ne mână pe toți iute către limanul dreptului îndeplinit, al dreptății săvârşite".

https://biblioteca-digitala.ro

*

Marea Unire din 1918 a reprezentat incontestabil cel mai seamă act din întreaga existență a poporului român. S-au pronunțat în această privință **Nicolae Iorga, Gh. I. Brătianu, David Prodan, Ştefan Pascu** şi **Constantin C. Giurescu.**

Din nefericire, **România Mare**, datorită unor condiții interne şi internaționale adverse, n-a depăşit condițiile unei existențe de 22 de ani. S-a prăbuşit, mai ales, în urma acțiunilor imperialismelor mari şi mici, vecine ori nevecine. Nefiind defel straniu ca faptele să se fi declanşat, în situația în care locul Rusiei Țarilor a fost preluat de U.R.S.S., **tot pentru chestiunea Basarabiei**, marcată de câteva momente decisive intervenite în istoria celui de-al Doilea Război Mondial, aşa precum: **23 august 1939**, **26-28 iunie 1940**, **22 iunie 1941** şi **23 august 1944**.

Dintr-un atare complex de procese şi fapte istorice, reținem în mod deosebit:

1. Fără îndoială că, într-un moment de vârf al mariajului sovieto-german inaugurat de Pactul din 23 august 1939 şi într-un punct de cotitură al primului an al conflagrației mondiale din 1939-1945 (prăbuşirea Franței), agresiunea „paşnică" a U.R.S.S. la 26-28 iunie 1940 împotriva statului român, soldată cu ocuparea Basarabiei, Nordului Bucovinei şi Ținutului Herța, a detonat procesul **prăbuşirii României Mari**, după numai 22 de ani de existență. Provinciilor istorice menționate le-au succedat curând Nord-Vestul Transilvaniei şi Cadrilaterul, subjugate de Ungaria şi, respectiv, Bulgaria, iar, dacă pierderile s-au limitat la „atâta", reprezentând însă câte 1/3 din teritoriul şi populația României[1], faptul s-a datorat esențialmente lui Adolf Hitler, care, atunci şi ulterior, mai ales în noiembrie 1940, la Berlin, a reuşit să stăvilească zelul expansionist spre Sud-Estul Europei al lui V.M. Molotov, şeful Consiliului Comisarilor Poporului şi al diplomației sovietice, emisarul preferat al liderului roşu de la Kremlin, I.V. Stalin. Pe atunci, Adolf Hitler, se ştie, a beneficiat consistent de suportul desăvârşit şi eficace al generalului Ion Antonescu, Conducătorul României şi şeful cabinetului de la Bucureşti care s-a angajat din primul moment al guvernării, în septembrie 1940, să repare nedreptățile de la Răsărit. În atare condiții, în funcție de amploarea pierderilor teritoriale şi materiale intervenite, de grozăvia dramei a milioane de cetățeni, în marea lor majoritate români, precum şi în dependență de derularea însăşi a evenimentelor sau de

---

[1] Mai precis: 99 926 km² şi 6 829 547 locuitori, în marea lor majoritate, români (Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2003, p. 107-108).

https://biblioteca-digitala.ro

consecințele lor vaste şi profunde, departe străbătătoare în timp, unele nefiind nici până astăzi stinse ori corectate, **1940** a ajuns să se confunde dintru bun început cu **anii fatidici ai trecutului nostru, netăgăduit unul dintre cei mai sumbri ai întregii istorii naționale**.

Este bine să reținem, în context, că Pamfil Şeicaru, renumitul ziarist, dublat de istoricul ce s-a afirmat, adeseori a comentat şi a respins categoric, în țară ori după 1944 în exil, pierderea Basarabiei, Nordului Bucovinei şi Ținutului Herța, **cedarea lor fără luptă** de către regimul regelui Carol al II-lea[2], ceea ce a constituit ulterior un „model", din care aveau să rezulte *capitularea* = *trădarea* de la 23 august 1944, când *„statul român s-a prăbuşit"*. Pentru a conchide că ***„tot ce s-a abătut, după 23 august*** (1944 - n.n.), ***asupra nenorocitei noastre patrii era virtual cuprins în actul loviturii de stat"***[3].

2. *Momentul* ales de Kremlin pentru a prezenta oficial României cererile ultimative privind cedarea neîntârziată şi integrală a Basarabiei şi Bucovinei a fost extrem de atent ales[4]. Mai precis, era chiar a doua zi după capitularea la 22 iunie 1940 a Franței, aliatul nr. 1 al României în Europa, la 22 iunie 1940, când V.M. Molotov a socotit necesar să-l convoace pe ambasadorul german la Moscova, contele Friedrich von der Schulenburg, pentru a-i aduce la cunoştință că U.R.S.S. se decisese ca, potrivit paragrafului 3 din Protocolul auxiliar secret al Pactului de neagresiune din 23 august 1939, să se adreseze Bucureştilor pentru a impune „soluționarea" problemelor Basarabiei şi Bucovinei. Dând asigurări că guvernul sovietic va face tot posibilul pentru a *„proteja interesele germane în România"*, Molotov şi-a exprimat convingerea că Reichul *„nu se va opune desfăşurării acțiunii sovietice, ci o va susține"*. Inițiativa sovietică a provocat iritare la Berlin. Nu era vorba numai de condițiile în care Kremlinul provocase criza, ci şi de faptul că pretențiile sovietice excedau înțelegerii Molotov-von Ribbentrop din noaptea de 23/24 august 1939. Ministrul de Externe al Reichului a întocmit un memorandum special pentru A. Hitler, precizând limitele negocierilor cu Molotov la semnarea pactului de neagresiune, mai precis: acord în privința includerii Basarabiei în *„sfera de interese"* a U.R.S.S., dar nimic despre Bucovina. În consecință, Hitler, bine informat, *„a tunat şi a fulgerat"* contra lui Stalin, care-şi încălca propriile angajamente asumate[5]. Ceea ce l-a determinat pe

---

[2] Vezi Pamfil Şeicaru, *Construcții pe nisip. Politica aistorică*, Madrid, 1972; idem, *Scrieri din exil*, 2 vol., Bucureşti, 2002.

[3] Idem, *Scrieri*, vol. 3, Bucureşti, Ed. Victor Frunză, 2003, p. 215.

[4] Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, Bucureşti, Ed. Paideia, 1999, p. 380-381.

[5] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

Führer ca, de îndată după încheierea campaniei din Vest şi, deşi Marea Britanie nu fusese subjugată, să se gândească la o expediție punitivă contra U.R.S.S. Soluția preconizată reprezenta, oricum, o chestiune de timp, astfel că planificarea operațiunii în Est a debutat practic la confluența lunilor iunie-iulie 1940, planul operațiunii „Barbarossa" (atacul prin surpriză a U.R.S.S.) fiind apoi întocmit şi avizat de A. Hitler personal la 18 decembrie 1940. În consecință, la 25 iunie 1940, Joachim von Ribbentrop, ministrul de Externe al Germaniei, l-a împuternicit pe contele von der Schulenburg să-i afirme lui Molotov *„consecvența"* Reichului în îndeplinirea angajamentelor asumate prin protocolul adițional secret din 23 august 1939 în privința Basarabiei; cât privea revendicarea Bucovinei de către U.R.S.S., aceasta constituia *„o noutate"*. Condițiile erau întrunite pentru o nouă întrevedere Molotov-von der Schulenburg, tot la 25 iunie 1940, un prilej de reverificare a punctelor de vedere, inclusiv despre Bucovina. U.R.S.S. a reafirmat recunoaşterea *„intereselor Germaniei față de chestiunile economice ale României"*, dar nu putea admite *„tărăgănarea"* de către Bucureşti a diferendului teritorial legat de Basarabia şi Bucovina. Prin Molotov, guvernul sovietic s-a angajat să țină la curent Berlinul cu formularea pretențiilor teritoriale față de România, după cum, tot astfel, a promis să nu încurajeze pretențiile Ungariei şi Bulgariei. Este neîndoielnic că, urmare a celor dezbătute la 25 iunie 1940 de contele von der Schulenburg cu Molotov, U.R.S.S. şi-a „moderat" pretențiile la adresa României, limitându-şi cererile la Basarabia şi Nordul Bucovinei (cu oraşul Cernăuți). Ceea ce Molotov i-a comunicat deschis lui von der Schulenburg, în după-amiaza zilei de 26 iunie 1940. Ambasadorul german a primit tot sprijinul guvernului său pentru a *„convinge"* de urgență România să cedeze, altfel un război în zona est-central europeană - după cum rezultă din cele mai recente cercetări - ar fi devenit *„inevitabil"*. Molotov, la rândul său, s-a angajat ca, pe tema pretențiilor agresive ale Kremlinului împotriva Bucureştilor, să nu mențină Reichul în ignoranță în acțiunea proiectată pentru ***„zilele imediat următoare"***.

3. Nici acest calendar al propriilor acțiuni, asumat de Kremlin față de Berlin, n-avea să fie respectat... De vreme ce, doar *peste câteva ceasuri*, mai precis chiar în seara zilei de 26 iunie 1940, la ora 22,00, V.M. Molotov l-a convocat pe ministrul român la Moscova, Gheorghe Davidescu, pentru a-i înmâna cea dintâi notă ultimativă privind cedarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord către U.R.S.S. Cercetările

https://biblioteca-digitala.ro

istoricilor români[6] au surprins desfăşurarea generală şi în detaliu a evenimentelor intervenite. Se cunoaşte că, în cursul nopţii de 26/27 iunie 1940, Gheorghe Davidescu a reuşit să trimită la Bucureşti textul notei ultimative şi, concomitent, cu mari dificultăţi legate de transmitere, raportul pe marginea întâlnirii sale cu V.M. Molotov. Din acest ultim document deducem, în chip necondiţionat, că diplomatul român a adoptat, în asemenea împrejurări hotărâtoare, o atitudine demnă şi curajoasă, că a apărat cu vehemenţă drepturile şi interesele ţării sale şi că a combătut deschis, fără menajamente, tentativele lui Molotov de a justifica raptul teritorial. În acest sens, reţinem din finalul telegramei cuprinzând raportul: *„... În argumentarea mea m-am mărginit a expune drepturile imprescriptibile şi mai tari decât orice acord internaţional al României asupra Basarabiei, drepturi care, dacă pot fi confirmate de un tratat, nu pot suferi nici o ştirbire prin faptul că unul dintre semnatari* (referire la Japonia, care n-a ratificat tratatul internaţional privind Basarabia din octombrie 1920 - n.n.) *n-a efectuat ratificarea. Am combătut, apoi, observaţiile sale* (ale lui Molotov - n.n.) *în ceea ce priveşte condiţiile interne din Basarabia. Am arătat, în fine, că termenul de 24 de ore mi se pare insuficient pentru guvernul român să poată lua o hotărâre într-o problemă atât de importantă pentru viitorul neamului nostru".*

[6] Vezi, îndeosebi, lucrările semnate de V.F. Dobrinescu, Dinu C. Giurescu, Ion Şişcanu, Mircea Muşat, Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, Ion Constantin, Anatol Petrencu, Vitalie Văratic ş.a.

https://biblioteca-digitala.ro

Harta Statelor Peninsulei Balcanice, provenind din colecția preşedintelui Consiliului Comisarilor Poporului şi ministrului de Externe al U.R.S.S., V.M. Molotov (vezi inițialele acestuia în colțul din dreapta sus), pe care, la 26-27 iunie 1940, în întrevederea cu Gh. Davidescu, ministrul român la Moscova, liderul sovietic a trasat linia care ***desprindea din România Basarabia şi Bucovina de Nord****, delimitând astfel aria pretențiilor teritoriale avansate de Kremlin sub amenințarea recurgerii la forța armelor prin celebrele note ultimative.*

(Copie fotostatică în Arhivele Britanice din Londra: Great Britain, Public Record Office, Foreign Office - 371/59 149).

Poziția demnă a lui Gh. Davidescu o desprindem nu numai din propria-i relatare, dar şi din documentele sovietice[7]. Potrivit stenogramelor întocmite la M.A.E. din Moscova, s-a redactat aşa-zisul **jurnal** de cabinet al lui V.M. Molotov de către un anume Boris F. Podțerob. Potrivit consemnării acestuia, Gh. Davidescu, după ce a ascultat şi a primit textul notei ultimative sovietice, a dezvoltat în fața lui V.M. Molotov o temeinică demonstrație pe tema drepturilor româneşti în Basarabia şi Bucovina de Nord, un prilej de a sublinia cu energie: *„Basarabia a fost de cinci secole românească [...]. Bucovina niciodată n-a aparținut Rusiei..."* Era - a continuat diplomatul român - în interesul U.R.S.S. ca, la granița de Vest, să existe *„o Românie puternică, unită în frontierele ei etnice şi istorice"*. V.M. Molotov a exprimat dezacordul guvernului sovietic, ceea ce n-a fost suficient pentru Gheorghe Davidescu, care a lansat acest îndemn: *„Să lăsăm istoria să judece"*. De asemenea, el a refuzat să preia harta pregătită de Molotov, pe care fusese trasată „noua graniță" pe Prut dintre U.R.S.S. şi România. Documentul respectiv, ataşat textului nostru, l-am descoperit în copie fotostatică în arhivele britanice în 1984 şi l-am publicat în premieră în 1991, cu prilejul Conferinței internaționale de la Chişinău consacrată Pactului Hitler-Stalin din 23 august 1939 şi consecințelor sale.

Revenind la întrevederea Molotov-Davidescu din noaptea de 26 iunie 1940, reținem că liderul diplomației sovietice i-a precizat la un moment dat plenipotențiarului român cum că, pentru ziua de 27 iunie 1940, care tocmai avea să înceapă, U.R.S.S. aştepta răspunsul

---

[7] Vezi V.N. Vinogradov şi colaboratori, *Bessarabia na perekrestke evropeiskoi diplomații. Dokumentî i materialî*, Moskva, 1996, p. 348-354 (doc. nr. 17); p. 361-367 (doc. nr. 23); *Sovetsko-rumânskie otnoşeniia*, II, *1935-1941. Dokumentî i materialî*, Moskva, 2000, p. 310-315 (doc. nr. 163); p. 323-327 (doc. nr. 169); Vitalie Văratic, *Şase zile din istoria Bucovinei*, Rădăuți, 2001, p. 197 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro

guvernului de la Bucureşti la nota ultimativă predată[8]. În viziunea guvernului sovietic, care pregătise în amănunt acțiunea declanşată[9], România n-ar fi trebuit să dea ***decât un răspuns favorabil*** pretențiilor sale, sec formulate, în aceşti termeni:

„Guvernul sovietic - citim în nota din 26 iunie 1940 - *propune Guvernului Regal de la Bucureşti:*

1. Să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia;

2. Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei cu frontierele potrivit cu harta alăturată.

Guvernul sovietic îşi exprimă speranța că Guvernul Român va primi propunerile U.R.S.S....”[10]

Bucovina de Nord nu reprezenta, în viziunea agresorului care mima că era bănuit de intenții...paşnice, decât o reparație parțială, un *„mijloc de despăgubire”* a pierderii suferite, chipurile, de U.R.S.S., prin *„ocuparea”* Basarabiei de către România vreme de 22 de ani!

În spiritul tradițional al politicii externe staliniste, prezentarea notei ultimative s-a făcut **sub amenințarea cu recurgerea la forță în cazul neacceptării ei**. Formula consacrată era cuprinsă în prevederea ce trimitea la situația existentă, marcată de faptul că *„slăbiciunea militară a U.R.S.S. a trecut în domeniul trecutului”*[11].

4. Nu este greu de închipuit care a fost *efectul* notei Molotov din 26 iunie 1940 la Bucureşti. Au urmat intense consultări între reprezentanții forțelor politice şi regele Carol al II-lea. În mod concret, la 27 iunie 1940, s-au întrunit două Consilii de Coroană, iar, în baza deciziilor de cedare adoptate, guvernul Gheorghe Tătărescu a transmis Moscovei - ca răspuns la nota ultimativă sovietică din ajun - un prim mesaj care vorbea de „discuții amicale”[12].

Or, în condițiile date, Moscova exact de aşa ceva nu avea nevoie[13]. De aceea, în seara zilei de 27 iunie 1940, cu începere de la orele 23,00, Molotov l-a convocat din nou pe Davidescu[14]. Cu câteva ceasuri înainte de-a se întâlni cu Molotov, Davidescu aflase că omologul său german la Moscova, contele von der Schulenburg, intervenise la

---

[8] *Ibidem.*

[9] Vezi Corneliu Mihai Lungu, Ioana Alexandra Negreanu, *România în jocul Marilor Puteri. 1939-1940*, passim; Vitalie Văratic, *Preliminarii la raptul Basarabiei şi Nordului Bucovinei*, Bucureşti, 2000, passim.

[10] Gh. Buzatu, *România cu şi fără Antonescu*, Iaşi, Ed. Moldova, 1992, p. 80.

[11] *Ibidem.*

[12] *Ibidem*, p. 81.

[13] Idem, *România şi Marile Puteri*, ..., p. 88-89.

[14] Vezi minuta întrevederii în V. N. Vinogradov şi colab., *Bessarabia...*, p. 361-367 (doc. nr. 23); *Sovetsko-rumânskie otnoşeniia...*, II, p. 323-327 (doc. nr. 169); Vitalie Văratic, *Şase zile din istoria Bucovinei*, p. 210-217 (doc. nr. 13).

https://biblioteca-digitala.ro

Kremlin pentru a obține prelungirea termenului stabilit în nota ultimativă sovietică, ceea ce Molotov n-a admis, dimpotrivă, a adăugat că, în lipsa unui răspuns pozitiv, *„trupele sovietice îşi vor începe operațiunile la miezul nopții"*[15].

În atare situație, primindu-l pe Davidescu, care aducea nota de răspuns a Bucureştilor la primul ultimatum[16], Molotov respinse tentativele de tergiversare, precizând că, pe moment, nimic altceva nu era de negociat decât *„numai asupra evacuării trupelor româneşti din Basarabia şi nordul Bucovinei"*[17]. Retragerea trupelor române trebuia să înceapă chiar a doua zi, trebuind să fie simultană cu intrarea trupelor sovietice între Prut şi Nistru. Pentru aceasta, Molotov urma să se consulte cu liderii Armatei Roşii, iar, după aceea, avea să se revadă cu Davidescu, pentru a-i comunica în scris răspunsul Moscovei - în mod practic, **un al doilea ultimatum! -** la nota tocmai adusă de diplomatul român şi cuprinzând replica Bucureştilor la **cel dintâi ultimatum,** din ajun[18].

În adevăr, la 28 iunie 1940, la ora 1,25, Gh. Davidescu avea să revină la sediul Ministerului Afacerilor Externe al U.R.S.S. pentru a primi din mâinile lui Molotov personal *textul celui de-al doilea ultimatum sovietic*[19]. Predându-i documentul, liderul sovietic a încheiat, pe un ton amenințător, că guvernul său nu admitea ***„nici o amânare. Toate termenele deja au expirat"***!

5. Revenit la Legație, Davidescu s-a îngrijit de transmiterea notei ultimative la Bucureşti, la care guvernul român i-a cerut, prin telegramă, să înştiințeze în cursul zilei, la ora 11,00, partea sovietică în privința *acceptului României de-a evacua teritoriul dintre Prut şi Nistru*[20]. Decizia se explica prin voința guvernului român de a evita *„gravele urmări pe care le-ar fi avut recurgerea la forță şi deschiderea ostilităților în această parte a Europei"*[21], acțiuni care, evident, cădeau în responsabilitatea U.R.S.S., ceea ce putea constitui un blam al comunității internaționale ori pentru judecata istoriei, ceea ce, totuşi, era prea puțin în raport cu răul deja admis de către autoritățile de la Bucureşti - sfârtecarea parțială a teritoriului național. Iar evacuarea Basarabiei şi a Nordului Bucovinei a reprezentat, **într-o perspectivă de numai 60-70 de zile în raport cu Dictatul de la Viena şi Tratatul de la**

---

[15] Vitalie Văratic, *op. cit.*, p. 209.
[16] Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 209.
[17] Vitalie Văratic, *op. cit.*, p. 216.
[18] *Ibidem*, p. 217.
[19] Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 89- 90 .
[20] Vitalie Văratic, *op. cit.*, p. 219-220.
[21] *Ibidem*, p. 220.

https://biblioteca-digitala.ro

Craiova, *începutul prăbuşirii României Mari.* Şi a cărei responsabilitate, întreagă, cădea în seama imperialismelor vecine mari şi mici şi, nu mai puţin, în aceea a minoritarilor revizionişti (unguri, ruşi, bulgari, evrei etc.) şi a Bucureştilor, care decisese abandonarea fără luptă a Basarabiei şi Nordului Bucovinei[22].

6. A constituit şi rămâne o problemă cardinală atitudinea liderilor politici şi militari care, în 1940, au optat **pentru/împotriva cedărilor teritoriale**. În privinţa Consiliilor de Coroană din 27 iunie 1940, detaliile au fost comunicate şi examinate mai demult[23], stabilindu-se că, la prima reuniune (imediat după ora 12,00), voturile au fost astfel repartizate: *pentru - 10, rezervat - 1, pentru discuţii - 5, împotrivă - 11*[24], în vreme ce la şedinţa următoare (după ora 21,00) opţiunile au reprezentat: *pentru - 19, expectativ - 1, neexprimate - 2 voturi, împotriva - 6*[25]. Despre aceştia din urmă, regele Carol al II-lea a exprimat, în *Jurnalul* său, cele mai măgulitoare aprecieri[26]: *„...Numai şase voturi din cei 28 prezenţi au fost pentru rezistenţă. Numele lor (**N. Iorga, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Traian Pop, Ştefan Ciobanu** şi **Ernest Urdăreanu**-n.n.) merită să fie înscrise cu litere de aur în cartea demnităţii româneşti...”* Numai atât, de vreme ce suveranul însuşi şi colaboratorii săi apropiaţi (inclusiv Ernest Urdăreanu, în primul rând) au acţionat pentru a forţa *acceptarea ultimatumului şi cedarea provinciilor istorice*! Trebuie reţinut că, în zilele şi săptămânile ulterioare (chiar peste ani!), au survenit clarificări, mai cu seamă din partea politicienilor care, prin forţa lucrurilor, la 27 iunie 1940 nu erau ori n-au ajuns la Bucureşti. Astfel, în prima ordine, reţinem din însemnările premierului în exerciţiu Gheorghe Tătărescu: *„Consiliul de Coroană* (din 27 iunie 1940, ora 12,20 - n.n.-) *se deschide sub preşedinţia Regelui într-o atmosferă copleşitoare. Consilierii Regelui, membrii Guvernului şi şefii armatei sunt prezenţi. Suveranul expune scopul convocării Consiliului şi îmi dă cuvântul. Expun pe larg istoricul raporturilor noastre cu Sovietele, precum şi toate negocierile duse de Guvern pentru a înlătura agresiunea rusă. Într-o linişte grea citesc textul ultimatumului primit în cursul nopţii şi sfârşesc prin a enumera primele măsuri militare şi administrative luate, cerând apoi voie Guvernului să-mi spun părerea după ce vor fi vorbit toţi membrii*

---

[22] Pentru detalii, cf. Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului (1939-1945)*, Bucureşti, Ed. Rao, 2007, p. 48-52.

[23] Cf. Gh. Buzatu, *Rolul factorului geopolitic în determinarea opţiunii României privind evacuarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord în 1940*, în „Geopolitica”, I, Iaşi, Editura Glasul Bucovinei, 1994, p. 482 şi urm.

[24] *Ibidem*, p. 486-487.

[25] *Ibidem*, p. 487.

[26] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

Consiliului..."[27] După 23 august 1944, acelaşi Gheorghe Tătărescu, dispus să coopereze cu comuniştii, se va destăinui, într-un interviu acordat ziarului „Drapelul" din 17-18 ianuarie 1945, asupra faptelor din iunie 1940, denaturându-le grosolan, căci interpreta cedarea ca o dovadă...de prietenie faţă de U.R.S.S. şi, totodată, lansa atacuri contra lui Iuliu Maniu, atacuri convenabile cercurilor comuniste şi comunizante cu care avea să pactizeze curând la formarea guvernului dr. Petru Groza: *„Declar că voi putea dovedi cu acte şi cu relatări de fapte, răzimate pe documentări purtând garanţiile oficialităţii, că un guvern Iuliu Maniu nu ar fi putut întru nimic împiedica desfăşurarea implacabilă a evenimentelor istorice din 1940. În schimb, însă, este sigur că dl. Maniu ar fi adoptat nu soluţia guvernului meu, adică soluţia păcii (sic!), ci, aşa cum rezultă din toate declaraţiile şi manifestările sale, soluţia rezistenţei armate, adică soluţia războiului, care ar fi atras nimicirea vremelnică a Statului român (...) Drama României din 1940* – se disculpa politicianul traseist - n.n. – *a fost nu consecinţa politicii noastre, ci rezultatul inevitabil al războiului european, provocat de Germania hitleristă"*[28].

De partea cealaltă, adică a adversarilor evacuării Basarabiei şi Nordului Bucovinei, vocile ce s-au făcut auzite au fost redutabile, mai relevante şi mai vehemente. Au fost angrenate personalităţi de excepţie, care au dat - se înţelege - greutate poziţiilor prezentate. Câteva exemple le considerăm memorabile, fapt pentru care şi insistăm asupra lor: În şedinţa Consiliului de Coroană din zorii zilei de 30 august 1940 şi care a luat în dezbatere problema Transilvaniei în legătură cu „arbitrajul" la care îndemnau Hitler şi Mussolini prin delegaţii lor la Viena, Victor Iamandi a revenit la un moment dat la întâmplările survenite anterior *à propos* de pretenţiile Kremlinului asupra Basarabiei şi Nordului Bucovinei. El s-a adresat Regelui: *„Sire, consecvent cu cele ce am susţinut în Consiliul de Coroană de la 27 iunie, consecvent cu ce am susţinut în al doilea Consiliu de Coroană* (din aceeaşi zi - n.n.), *când mi-am exprimat nedumerirea că suntem pe drumul concesiunilor permanente şi nu se poate prevedea un sfârşit favorabil pentru ţara noastră, pentru toate aceste argumente şi motive, care fac parte integrantă din conştiinţa mea de român, şi astăzi sunt împotriva primirii arbitrajului. Nu cred în garanţiile care se dau şi socot că politica noastră de astăzi n-a dus la nici un rezultat pozitiv. Pentru aceste consideraţiuni, nu trebuie să primim arbitrajul. Trebuie să rezistăm, pentru că războiul nu s-a terminat"*. Tot în acelaşi

---

[27] Gh. Buzatu, *România cu şi fără Antonescu...*, p. 93.

[28] Apud V.F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, Iaşi, 1991, p. 237-238.

https://biblioteca-digitala.ro

cadru, dar în Consiliul de Coroană din 31 august 1940, cu prilejul luării în dezbatere a „arbitrajului" impus României la Viena în ceasurile imediat precedente, liderul P.N.Ț., Iuliu Maniu, nu s-a abținut să trimită la consultările inițiate de suveran în luna iunie şi la care vorbitorul nu participase: *„Cred că cedarea Basarabiei, fără nici un fel de rezistență, a fost o profundă greşeală, ale cărei urmări le suferim astăzi. Trebuia, cu orice preț şi cu orice sacrificiu, chiar cu sacrificiul de a suferi o înfrângere, să rezistăm. Națiunile suferă înfrângeri pe câmpul de luptă, războiul are şansele sale bune sau rele, mari şi puternice națiuni au fost înfrânte, poporul românesc a pierdut şi el războaie, dar prin vitejia soldaților săi şi prin puternica conştiință națională, a prins puteri de viitor, pentru înălțarea țării, în viitor. Aşa, am pierdut în Basarabia peste 2 milioane de români, fără nici cea mai mică rezistență. De aici, vă puteți Dv. închipui descurajarea care a cuprins toate provinciile, pe toți românii, şi umilirea care a cuprins armata română, care ar fi voit să aibă ocazia ca să arate că, dacă diplomația românească n-a ştiut a lucra, ea ştie să sângereze pe câmpul de luptă, pentru salvarea onoarei naționale"*. Cu acelaşi prilej, istoricul Gheorghe Brătianu a observat de asemenea: *„Eu nu vreau nici să îngreunez aceste dezbateri şi nici să fac procesul trecutului, deşi odată va fi făcut; dacă nu-l vom face noi, alții îl vor face, dar țin să amintesc un lucru: am luptat pentru o anumită politică, în afară de ceea ce era în ultimii ani. Țin să spun că, dacă am luptat pentru că aveam nădejdi şi convingere, şi eu am făcut chiar declarații în această privință,* (a fost - n.n.) *că prin această politică puteam păstra granițele țării"*.

Neîntrecutul Nicolae Iorga, la reuniunea Comisiilor de politică externă ale Parlamentului, din 2 iulie 1940, a intervenit cu precizări nuanțate, prezentând finalmente poziția celor mai de seamă politicieni ai țării, consemnată într-un memorabil document:

„Noi avem de ales două procedări:

Procedarea Dietei Poloniei la împărțirea țării. A vorbit unul, altul, a fost o luptă oratorică între dânşii şi s-a terminat printr-un vot care a însemnat admiterea de către națiune a sfâşierii teritoriului. Aceasta este o hotărâre pe care, după părerea mea, nu o putem lua şi răspunderea va fi pentru toți cei care se vor ralia la dânsa. Sau să facem ce-a făcut înțeleptul Rege Carol I şi acel mare ministru al lui, Ion Brătianu: față de un act de nedreptate, asemănător cu cel care se face azi României, retragem armata din teritorii, retragem funcționarii. Nu luăm nici o hotărâre care să lege viitorul"[29].

Este neîndoios însă că, în epocă, cele mai incisive şi decisive au

[29] *Dezbaterile Senatului* (şedința din 2 iulie 1940).

https://biblioteca-digitala.ro

fost demersurile generalului Ion Antonescu[30]. În urma unor demersuri insistente, generalul a obținut să fie primit în audiență de către Carol al II-lea, la 1 iulie 1940. Fără nici un efect evident însă. Căci, la plecare, solicitantul a predat suveranului o scrisoare de protest vehement față de cele intervenite după abandonarea Basarabiei, Nordului Bucovinei şi Ținutului Herța în robia comunistă rusească[31]. Acest document, redactat în termeni radicali, dar exprimând corect realitățile, a fost rapid difuzat şi perceput ca atare de opinia publică națională. Generalul Antonescu a fost cel dintâi pedepsit, fiind, din ordinul personal al Regelui, trimis într-un surghiun de aproape două luni la Mănăstirea Bistrița din Oltenia (iulie-august 1940).

În perioada ce a urmat, Ion Antonescu avea să revină adeseori asupra erorilor din iunie 1940 privind *evacuarea fără luptă* a Basarabiei, Nordului Bucovinei şi Ținutului Herța. La 1 octombrie 1940, de pildă, el considera: ***„Pentru salvarea țării, pentru păstrarea onoarei, pentru mândria tradițiilor ei şi pentru respectul morților ei, armata s-ar fi luptat. Ea s-ar fi sacrificat, chiar fără folos, dacă i s-ar fi cerut. Conducerea i-a refuzat însă această supremă satisfacție"***[32]. Dar, în bilanțul activității lui Ion Antonescu, ceea ce finalmente a contat în chip copleşitor a constat în faptul că generalul/ulterior mareşalul/ a dovedit **prin faptă** că rămăsese pe deplin ataşat libertății provinciilor pierdute şi fidel **reîmplinirii idealului României Mari**.

7. Pe acest tărâm, al refacerii **României Mari**, N. Iorga s-a întâlnit - defel întâmplător - cu Ion Antonescu.

Aşa după cum este cunoscut[33], N. Iorga s-a impus la confluența secolelor XIX-XX printre liderii luptei pentru unitatea națională a tuturor românilor, fiind proclamat şi recunoscut la un moment dat, netăgăduit, drept Apostolul cauzei Marii Uniri din 1918. Strălucitului istoric i-a fost rezervat rolul major şi simbolic de a prezida, la 29 decembrie 1919, şedința Camerei Deputaților în care s-au adoptat legile unirii Transilvaniei, Basarabiei, Bucovinei, Crişanei şi Maramureşului cu Țara-Mamă, context în care a proclamat neamul românesc ***„pentru vecie unit"***[34]. În 1940, prăbuşirea României Mari - care avea să coincidă în chip tragic dar simbolic cu sfârşitul însuşi al

---

[30] Cf. Ion Antonescu, *Un A.B.C. al anticomunismului românesc*, I, Iaşi, Editura Moldova, 1992, p. 60- 62.

[31] *Ibidem*, p. 63- 64.

[32] *Ibidem*, p. 59.

[33] Vezi Gh. Buzatu, Horia Dumitrescu, *N. Iorga şi Unirea Românilor*, în „Marea Unire a tuturor Românilor din 1918", Focşani, Editura Pallas, 2008, p. 484-552 .

[34] Apud Gh. Buzatu şi colaboratori, *Discursuri şi dezbateri parlamentare (1864-2004)*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2004, p. 232- 233.

https://biblioteca-digitala.ro

istoricului - nu putea să-l lase indiferent. Nu insistăm asupra împrejurărilor, dat fiind, mai ales, că numeroşii biografi ai lui N. Iorga au examinat deja faptele survenite. În condițiile în care prăbuşirea României Mari a debutat practic cu ocuparea Basarabiei şi Nordului Bucovinei de către U.R.S.S., istoricul a reacționat imediat şi plenar, în articolele politice tipărite în presa zilnică, în intervențiile la Parlament şi la Academia Română sau în conciliabulele oficiale şi, nu mai puțin, în lucrările sale ştiințifice. Sub acest ultim aspect, se impune a reține că una dintre micro-sintezele sale bine cunoscute, în speță *Adevărul asupra trecutului şi prezentului Basarabiei*, care se bucurase deja de două ediții în limba franceză (1922, 1931), a fost imediat reeditată şi, mai mult, tradusă şi difuzată în limbile română şi rusă[35]. Semnificația deosebită a apariției simultane a *Adevărului ...*, în condițiile date, în mai multe limbi şi sub semnătura prestigioasă a unui mare istoric, s-a impus de la sine, iar ulterior, o dată cu impunerea cenzurii comuniste, prin 1944-1947, cartea avea să fie interzisă[36], pentru ca abia în ultima vreme, după 1989-1990, să revină în atenție[37].

Fapt de o remarcabilă semnificație, în anul 1940, la prima ediție românească a *Adevărului ...*, autorul - în raport cu evenimentele survenite, ocuparea Basarabiei şi Bucovinei de Nord de către U.R.S.S. - a considerat necesar să facă, finalmente, modificările ce se impuneau;

---

[35] N. Iorga, *Adevărul asupra trecutului şi prezentului Basarabiei*, Bucureşti, Tipografia ziarului „Universul", 1940, 78 p.; idem, *Pravda o proşlom i nastoiaşcem Bessarabii*, Bucureşti, Tipografia „Litera", 1940, 62 p. De altfel, în anii care au precedat la 1912, centenarul răpirii teritoriului dintre Prut şi Nistru de către Rusia țaristă, N. Iorga s-a pronunțat identic de pe pozițiile iridentei române asupra Basarabiei, care - mai devreme ori mai târziu - *trebuia* să revină Patriei-Mamă, cum s-a şi petrecut în 1918! Reținem câteva dintre formulările istoricului: *„Ruşii vor serba ca o zi de bucurie centenariul anexării* [Basarabiei]. *Noi va trebui să o comemorăm ca o zi de durere şi ca o zi de trezire a speranțelor pe care le dă totdeauna dreptul veşnic, care nu poate fi învins, nici cucerit"* (1909); *„Suntem noi oare prea slabi pentru a lua asupra noastră sarcina de a ne restitui în drepturile noastre)?"* (1912); *„Ne-am simțit **un popor**, un **singur popor**. Şi furia urgiei din urmă ne mână pe toți iute către limanul dreptului îndeplinit, al dreptății săvârşite... Nu vom cruța nici o silință ca să ajungem acolo...*(subl. ns.)" (apud N. Iorga, *Pagini despre Basarabia de astăzi*, în „Basarabia Română. Antologie", ediție Florin Rotaru, Bucureşti, Editura Semne, 1996, p. 44, 52-53).

[36] Cf. Paul Caravia, *Gândirea interzisă. Scrieri cenzurate: România 1945-1989*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2000, p. 261.

[37] Vezi N. Iorga, *Adevărul asupra trecutului şi prezentului Basarabiei*, ediție Pavel Balmuş, Bucureşti, Editura I.C.R., 2008, 279 p. (Pentru textul tradus din 1940, vezi p. 212 şi urm.); idem, *Adevărul asupra trecutului şi prezentului Basarabiei*, Bucureşti, ed. Gh. Buzatu, în „Dacoromania", Alba Iulia, nr. 50/2010, p. 1-15.

https://biblioteca-digitala.ro

în fond, el a adăugat două paragrafe simbolice[38]. Apreciem că, în acest fel, în mod concret, N. Iorga şi I. Antonescu s-au „reîntâlnit" în privința unei probleme fundamentale a României Mari: prăbuşirea construcției din 1918 şi necesitatea absolută a refacerii ei grabnice. Antonescu a ales calea războiului, purtat alături de Germania după 22 iunie 1941 şi care, până la capăt, la 23 august 1944, a rămas unul drept[39]. Istoricul, asasinat în noiembrie 1940, nu avea cum să se pronunțe în devans asupra deciziei lui Antonescu. Avem însă convingerea că N. Iorga, ținând seama de scopul acțiunii în Est din 1941-1944, nu avea cum să respingă drumul urmat, mai ales că, de îndată după notele ultimative ale lui V.M. Molotov din 26-27 iunie 1940, el a observat - în adagiul menționat al micro-sintezei *Adevărul asupra trecutului şi prezentului Basarabiei* - că partea de țară ocupată de U.R.S.S. reprezenta ***„un teritoriu de istorie națională şi de drept național"*** şi care, netăgăduit, ***„va fi reluat la cel dintâi prilej favorabil"***[40]. Acel *prilej favorabil* a coincis **clipei astrale a istoriei naționale – 22 iunie 1941!**

8. Dacă din generația strălucită a „şcolii diplomatice" fondate de N. Titulescu, la 26-27 iunie 1940, Gh. Davidescu a fost acela care l-a

---

[38] Cf. Victor Crăciun, *Nicolae Iorga despre Basarabia şi Bucovina. Proiect pentru o viitoare carte*, Bucureşti, Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, 2006, p. 10-12.

[39] Cf. Gh. Buzatu, în „Istoria Românilor, IX, 1940-1947", coordonator Dinu C. Giurescu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2008, p. XXVII şi urm.

[40] N. Iorga, *Adevărul asupra trecutului şi prezentului Basarabiei*, ediția 1940, p. 78.

https://biblioteca-digitala.ro

amendat stăruitor şi pilduitor pe V.M. Molotov în ce priveşte contestarea drepturilor istorice ale României asupra Basarabiei şi Bucovinei, atunci, după declanşarea Războiului din Est la 22 iunie 1941, a fost rândul remarcabilului Grigore Gafencu să-i expună liderului sovietic *originile reale* ale conflictului, în mod precis **responsabilitatea nemijlocită a U.R.S.S. în derularea ostilităţilor**. Astfel, motivând angajarea României în Războiul din Răsărit pentru eliberarea Basarabiei, Bucovinei de Nord şi a Ţinutului Herţa, la 24 iunie 1941, când a fost primit de către V.M. Molotov în vizită de rămas bun, cu prilejul restituirii actelor de acreditare ca ministru plenipotenţiar la Moscova (august 1940–iunie 1941), Grigore Gafencu, întrebat fiind de liderul diplomaţiei sovietice ce căuta România în tabăra Germaniei, a replicat cu demnitate: *„În ce mă priveşte, nu pot avea faţă de evenimentele de azi, pe care istoria le va judeca, decât o atitudine de diplomat, adică de soldat al ţării mele. Să-mi fie îngăduit în această calitate să-mi exprim părerea de rău că, prin politica lui urmată în timpul din urmă, guvernul sovietic nu a făcut nimic pentru a împiedica între ţările noastre durerosul deznodământ de azi. Prin brutalul ultimatum din anul trecut, prin ocuparea Basarabiei, a Bucovinei şi chiar a unei părţi din vechea Moldovă, despre care am avut prilejul să vorbesc d-lui Molotov în mai multe rânduri, prin încălcarea teritoriului nostru, prin actele de forţă care au intervenit pe Dunăre (...), Uniunea Sovietică a distrus în România orice simţământ de siguranţă şi de încredere şi a stârnit îndreptăţita teamă că însăşi fiinţa statului român este în primejdie. Am căutat atunci un sprijin în altă parte (...) Lovitura cea dintâi, care a zdruncinat temelia unei asemenea Românii, chezăşie de siguranţă şi de pace, acoperire firească şi atât de folositoare a unui hotar întins şi însemnat al Rusiei, a fost dată, din nenorocire de guvernul sovietic. Cele ce se întâmplă azi sunt urmările acestei nenorociri care a dus acum la un război între cele două popoare care niciodată în istorie nu au luptat unul împotriva altuia"*[41].

9. Data de 22 iunie 1941 a purtat şi va rămâne în istoria românilor legată de un nume: **Mareşalul Ion Antonescu**. Prăbuşirea, în condiţiile cunoscute, a României Mari în 1940 l-a propulsat pe Antonescu pe prima scenă politică şi militară a statului român, devenind, pe plan continental, **al III-lea om al *Axei*, după Hitler şi Mussolini**. A fost şi s-a menţinut indiscutabil la rangul de **aliat iar nicidecum de vasal al acestora**, iar aceasta în condiţii geopolitice concrete, care impuneau respingerea **prin forţă** a imensului pericol reprezentat de U.R.S.S., mai cu seamă în urma agresiunii barbare din iunie 1940, care a marcat debutul prăbuşirii României Mari.

---

[41] Grigore Gafencu, *Misiune la Moscova. 1940-1941*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1995, p. 230-231.

https://biblioteca-digitala.ro

Riposta lui Antonescu la agresiunea lui Stalin poartă un nume: **Războiul Sfânt**. O denumire care, la atâtea decenii după derulările istorice, nu reuşeşte să mai intrige pe cineva, în afara necunoscătorilor şi răuvoitorilor. De vreme ce, de exemplu, cu totul recent, la Moscova, a apărut biografia semnată de Mihail Oşlakov, dedicată lui ***Stalin - Învingătorul. Războiul sfânt al Conducătorului*** (***Stalin - pobeditel. Sviaşcennia vojna vojdia***), Moskva, Elsmo, 2010, 288 p. Este indiscutabil că, vizavi de această carte, putem vorbi de **Războiul Sfânt** al Mareşalului Antonescu! Care, în repetate rânduri, şi-a expus rosturile campaniei sale în Est alături de Hitler în 1941-1944. Dar, mai cu seamă în Ordinul de zi adresat la 1 ianuarie 1944 luptătorilor săi de pe front, în sensul că: *„... În zilele trăite de voi, de noi şi de părinții noştri, în ultimii 120 de ani, de la 1820 la 1940, Țările Româneşti au fost de nenumărate ori invadate şi ocupate, dominate şi exploatate, sărăcite şi umilite, jefuite şi ciuntite de oştile ruseşti. Reamintesc tuturor că 1828, 1848, 1853-1854, 1877-78, 1916-18, 1940-41 sunt pumnale înfipte, numai într-un veac, în ultimul veac, în inima şi în mândria românească, în cinstea şi în glia strămoşească. Luați aminte şi nu uitați. Nu uitați şi nu vă temeți că veți putea fi pedepsiți fiindcă vă faceți datoria. Fiți încredințați că este pe pământ o justiție supremă. Noi nu vom putea fi pedepsiți de această justiție fiindcă, fiind provocați, umiliți şi ciuntiți în 1940, am călcat în 1941 pământul altora pentru a libera pe al nostru. Noi nu am fi atacat niciodată pe nimeni dacă 3 milioane de frați nu ar fi fost luați în robie şi dacă Basarabia şi Bucovina noastră nu ne-ar fi fost smulse într-un moment când Europa s-a găsit la o răspântie fatală, când nimeni nu ne-a putut sări în ajutor"*[42]. Ceea ce, la 6 februarie 1943, deci de îndată după eşecul de la Stalingrad, Antonescu transmisese unităților operative din regiunea frontului, şi cu acest îndemn: *„...Dacă nu contribuim cu toate puterile noastre la lupta aliaților noştri pentru a înfrânge comunismul şi pe ruşi, nu putem să asigurăm nici viața copiilor noştri, nici existența țării noastre. De aceea, să luptăm cu toată hotărârea acolo unde ne găsim, spre a feri țara de cotropire şi la vremea ce va veni să fim gata a înfrânge duşmanul nostru de moarte (...) Dacă vrem să reconstruim o Românie Mare trebuie să o merităm prin lupte şi prin sacrificii"*[43].

Indiferent de orice intenții şi inițiative nenorocite ce i s-au atribuit în epocă ori continuă a-i fi imputate, Ion Antonescu, cel de-al III-lea Mareşal al României după 22 august 1941, a fost singurul lider politic şi militar de la Bucureşti capabil a pregăti, declanşa şi purta Războiul

---

[42] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Cabinetul Militar, dos. 54/1944, f. 5.

[43] Apud Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, Bucureşti, 1996, p. 303-304.

https://biblioteca-digitala.ro

din Est (1941-1944), alături de Germania şi aliații ei, împotriva U.R.S.S. şi a Națiunilor Unite. Un război condus, înainte de orice şi mai presus de toate, **pentru refacerea României Mari şi zdrobirea comunismului**[44].

Şi, nu mai puțin, pentru Basarabia şi Bucovina. Nu a fost nicidecum întâmplător că, în după-amiaza zilei de 1 iunie 1946, înainte de-a fi condus spre locul de execuție din Valea Piersicului de la Jilava, Mareşalul Antonescu s-a despărțit de mama sa, asigurând-o fără pic de ezitare:

„Dacă mor, este pentru Bucovina şi Basarabia. De ar fi să reîncep, aş face la fel ..."[45]

1812 – 2012 BESSARABIA AND AGAIN BESSARABIA!

Abstract

The present study approaches two items, a compact synthesis one (17 pages for 200 years), but also a special one, due to the fact that it offers documents and essential fragments for especially significant moments in the history of these centuries: the moment 1812 – the valuation of the international situation, very efficiently exploited by the Tsarist Empire, as was the case in 1774 by the Habsburg Empire; the very well known moment 1918 and the moment 1940, in the frame of a great value and last hour bibliography. As a matter of fact, this would be the essence of passing through history. As it is an article regarding decisive moments before and during the fall of the Soviet Empire, Romanians in Bessarabia and Bessarabia itself attain an identity which can not be judged and maybe even not valorised well enough without taking into account Romania and its politics. Not so much the "Moldavian" factor should be important in this paradigm, but much more Bucharest, with its syncopes, which will be tried by history.

Keywords: Bessarabia, the Second World War, USSR, Ion Antonescu, Molotov.

---

[44] Academia Română, *Istoria Românilor,* IX, *1940-1947/* coordonator acad. Dinu C. Giurescu/, *passim.*

[45] Gh. Buzatu, *Execuția Mareşalului Antonescu,* Iaşi, Casa Editorială Demiurg, 2009, p. 161.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

*Liviu BRĂTESCU**

UN PROIECT REFORMIST. FACULTATEA DE DREPT DIN IAŞI (1859-1866)

Pentru o societate aflată la începutul procesului de modernizare cum era cea românească la jumătatea secolului XIX, înființarea unei universități de stat venea să răspundă unei necesități resimțite, în primul rând, la nivelul administrației publice locale şi centrale. Apărută ca urmare a unui proces de acumulare început în prima jumătate a secolului al XIX-lea, Facultatea de Drept din cadrul Universității „Al.I. Cuza" avea să fie una dintre cele mai dinamice. Rândurile următoare au ca obiectiv surprinderea etapelor pe care le parcurge învățământul juridic superior românesc, de la înființare până la sfârşitul domniei lui Al.I. Cuza, şi a problemelor pe care le-a întâmpinat în primii săi ani de funcționare. Pentru o expunere a acestor aspecte am preferat prezentarea lor pe câteva paliere. Primul ar fi acela al modului în care era organizată facultatea în primii săi ani de existență şi evidențierea dinamicii înregistrate în anii 1859-1866, prin aceasta înțelegând capacitatea de acoperire a unui minim necesar de catedre şi efortul depus pentru o cât mai riguroasă pregătire a absolvenților. Al doilea palier este acela al cadrelor didactice: cine sunt, ce traseu biografic au avut, respectiv dacă reuşesc sau nu să devină modele pentru studenții lor. Cel din urmă, dar deloc ultimul ca importanță, este palierul la care vom urmări relația pe care Universitatea, ca instituție, şi profesorii săi, inclusiv cei de la Facultatea de Drept, o au cu instituțiile statului şi autoritățile centrale.

Organizarea Facultății

Stimulată de apariția Regulamentului Organic, ideea înființării unui învățământ juridic în societatea românească prindea contur prin deschiderea, la 1834, a Academiei Mihăilene, în cadrul căreia studierea legislației româneşti avea să ocupe un loc important. Precedentul fusese creat prin înființarea unui curs de pravile pentru tinerii din „starea boierească", ce urmau a-şi desfăşura activitatea în aparatul de

* Institutul de Istorie al Academiei Române „A.D. Xenopol" Iaşi; e-mail: livbrat2000@yahoo.com.

https://biblioteca-digitala.ro

stat[1]. Prezența în cadrul *„cursurilor extraordinare"* (alături de ciclul elementar, normal, gimnazial), organizate de Gimnaziul Vasilian[2], a expunerilor juridice ținute de Chr. Flechtenmacher - ce preda Izvoarele dreptului civil din Moldova - răspundea, cu siguranță, unei necesități[3]. Pe lângă cel deja amintit şi Damaschin Bojincă[4], apărea la Iaşi şi se manifesta pe tărâm juridic Eftimie Murgu, căruia i se încredința, la 10 decembrie 1834, sarcina de a alcătui *„în limba moldovenească un aşezământ cuprizătoriu de drept firesc privat spre a putea sluji judecătorilor de povățuire"*. Distincția produsă în privința separării celor trei puteri în stat, dar şi evoluția societății româneşti, au reclamat adoptarea unor instituții juridice şi chiar a unor legi traduse din limba franceză - precum Codurile Comerciale, Penal şi Procesual Penal -. Pentru punerea în aplicare a unei noi legislații era necesar să existe un număr semnificativ de specialişti, care să permită o bună funcționare a aparatului judiciar. Regulamentul şcolar, definitivat de Epitropia învățăturilor publice şi aprobat de domnitor la 14 iunie 1835, fixa şi normele de funcționare ale sistemului de învățământ organizat pe trei trepte: începător, gimnazial şi academic. Nivelul academic cuprindea trei facultăți: filosofică, juridică şi teologică, două cursuri extraordinare, plus cursul geometrico-practic şi cel economic[5].

Privind mențiunile din legea deja amintită cu privire la organizarea şcolii, putem observa o prefigurare a *„cursurilor de legi"* ca pe o etapă de consacrare. Astfel, în timp ce articolul al treilea menționa, în mod expres, obligația *„celor patru clase începătoare ordinare, pentru urmarea claselor extraordinare"*, cursul gimnazial pentru toți *„acei care vor dori a intra în clasul filosoficesc"* era prevăzut în articolul al cincilea. După parcurgerea acestor etape, cursul de Filosofie devenea *„obligator pentru acei care doreau a face cursuri de legi*

---

[1] N. Țațomir, B. Braunştein, V. Negru, I. Iavorschi, *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iaşi, 1860-1960*, vol. II, *Dezvoltarea ştiințelor juridice*, Bucureşti, 1960, p. 304; V. A. Urechia, *Istoria şcoalelor*, tom IV, Bucureşti, 1901, p. 228-231.

[2] Constantin I. Andriescu, *Istoricul Liceului Național din Iaşi, 1835-1935*, în „De la Academia <<Mihăileană>> la Liceul Național-100 de ani", Iaşi, 1935, p. 31-32.

[3] N. Țațomir, B. Braunştein, V. Negru, I. Iavorschi, *op. cit.*, p. 47.

[4] Damaschin Bojincă, născut în 1802, a fost jurist şi publicist român. A studiat la Budapesta şi a activat în Moldova după 1833, ca al doilea jurisconsult al statului şi ca profesor de Drept civil la *Academia Mihăileană*. A participat la pregătirea ediției româneşti din 1833 a *Codului Calimach* şi a fost ministru de Justiție sub Alexandru Ioan Cuza. A susținut tezele şcolii latiniste despre originea şi dezvoltarea poporului român.

[5] Gh. Platon, *De la Academia Mihăileană la Universitatea din Iaşi*, în „Istoria Universității din Iaşi", Iaşi, Editura Junimea, 1985, p. 30.

https://biblioteca-digitala.ro

sau de teologie" sau alt curs academic (art. 7)[6]. Dacă programa Facultății de Filosofie avea un caracter general, Facultatea Juridică se remarca mai mult printr-un profil de studiu aplicat prin natura cursurilor predate: Dreptul natural, Dreptul public „*universal şi particular*", Statistica, Dreptul civil, Ştiințe politice, Dreptul criminal (penal), Procedura civilă şi criminală și Dreptul comercial[7]. Absolvenții Facultății de Filosofie primeau titlul de „*laureat în ştiințe şi arte*", iar cei ai Facultății Juridice pe acela de avocat. Ceea ce nu ştim este dacă, dincolo de simpla lor enumerare, cursurile acestea se desfășurau în mod real sau au rămas, pentru o bună perioadă de timp, la stadiul de proiect. Când spunem aceasta ne gândim, în primul rând, la numărul mic de profesori care puteau să aibă, în acel moment, calificarea necesară solicitată de aceste cursuri. Văzută ca o modaliate de atragere a profesorilor, preocuparea administrației de a le oferi locuințe cu un anumit confort (căldură şi iluminat) era însoțită de solicitarea de a cunoaşte limba română şi latina. Potențialii profesori urmau să prezinte certificate de studii care să arate calificarea lor pentru predarea disciplinelor respective[8]. Dincolo de aceste considerații, 1836 rămânea anul în care fusese ținută lecția de deschidere a cursului de Drept de către Chr. Flechtenmacher, ce luase şi forma unei tipărituri sub titlul *Cuvânt către cinstiții ascultători de legi rostit la anul 1836 în Academia din Iaşi*[9].

Importantă pentru această perioadă devenea nu doar prezența unor profesori competenți în materiile lor, ci şi existența unor persoane cu o anumită experiență în conducerea unor instituții de învățământ. Datorită acestui motiv, în anul şcolar 1837-1838, fusese numită rector al Academiei Mihăilene o personalitate de factura lui Charles Maisonnable. Alegerea sa se datora faptului că poseda, pe lângă cunoştințele de limba și literatura franceză, diplomele necesare predării Dreptului public şi privat internațional, precum şi Relații diplomatice[10]. Regimul politic existent în acel moment se dovedea, din păcate, incapabil să înțeleagă rolul pe care-l putea juca Maisonnable în dezvoltarea învățământului românesc şi recurgea, tocmai datorită ideilor „progresiste" ale acestuia, la îndepărtarea sa atât din funcția de rector, cât şi din cea de profesor, fiind înlocuit imediat la catedră de Petre Câmpineanu. Reglementările apărute în anii următori, precum

---

[6] V.A. Urechia, *op. cit.*, p. 391-392.

[7] Gh. Platon, *op. cit.*, p. 31.

[8] V. A. Urechia, *op. cit.*, vol I, p. 211-212.

[9] *Ibidem.*

[10] Gh. Ungureanu, *Învățământul juridic în Academia „Mihăileană"*, în „De la Academia <<Mihăileană>> la Liceul Național", Iaşi, 1936, p. 351-354.

https://biblioteca-digitala.ro

cea din 1838 şi Hrisovul domnesc din 1840, contribuiau, în mod categoric, la „impunerea" Facultăţii Juridice drept una din cele mai importante ale Academiei Mihăilene. În ciuda preocupărilor de a reglementa cât mai exact activitatea didactică şi a „relansării" care are loc prin începerea cursurilor anului I la 15 noiembrie 1839, Facultatea de Drept întâmpina o problemă întâlnită şi în cazul celorlalte facultăţi, şi anume existenţa unui număr scăzut de studenţi. Fără a fi descurajate de o asemenea situaţie, autorităţile din Moldova reuşeau să menţină drept colaboratori ai instituţiei amintite oameni precum profesorul de filosofie Petre Câmpineanu, remarcat datorită diplomei sale de avocat jurat al Universităţii din Budapesta şi pentru utilizarea în activitatea sa didactică a manualelor utilizate în acea perioadă în Austria[11]. Situaţia devenea delicată în 1840, deoarece, pentru toţi anii de studii, nu exista decât un singur profesor, şi anume acelaşi dr. Petre Câmpineanu. Se ajunsese aici pentru că Atanasie Fătu, trimis la Viena pentru a studia Dreptul, nu luase încă toate examenele, iar, în lipsă de alte soluţii, conducerea Academiei hotărâse, ca până la sosirea lui, cursurile anului II de Drept - şi anume Drept roman şi Ştiinţele politice - să fie susţinute tot de profesorul Câmpineanu[12].

Eforturile făcute în anii următori în direcţia completării cu noi cursuri prin cooptarea pentru anul III, în toamna anului 1841, a profesorului Damaschin Bojincă, absolvent al Facultăţii Juridice din Oradea[13], erau răsplătite întrucâtva prin creşterea, în anul şcolar 1842-1843, pentru cei trei ani de studii, a numărului de studenţi la 24, faţă de 17 câţi frecventaseră cursurile în anul anterior în primii doi ani de studii. Punctul critic era atins peste trei ani, când, din lipsă de solicitanţi, nu mai funcţiona anul I de Drept şi nici cel de Filosofie, iar, în ceilalţi ani ai ambelor facultăţi frecventau doar 13 studenţi[14].

Relansată, practic, prin „Regulamentul şcolar" din 1851 - care prevedea înfiinţarea, în cadrul *„învăţăturii înalte"*, a unei Facultăţi Juridice cu durata studiilor de trei ani -, aceasta era condiţionată, în privinţa organizării şi funcţionării ei, de existenţa primei serii de absolvenţi ai liceului inaugurat în 1851. Noua legislaţie, reunită sub „formula" de *„Aşezământul şcolar"*, sancţionată la 1 ianuarie acelaşi an, era, de această dată, justificată din perspectiva unei necesităţi sociale şi

---

[11] V. Popovici, *Învăţământul în limba naţională până la 1860*, în „Contribuţii la istoria dezvoltării Universităţii din Iaşi 1860-1960", vol. I, Bucureşti, 1960, p. 58.

[12] Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 361.

[13] Acesta venise la Iaşi încă din 1831, unde a fost numit în al doilea post de jurisconsult. Mulţi ani a ocupat funcţia de rector al Seminarului din Socola, a scris mai multe lucrări cu caracter juridic şi istoric, în V. Popovici, *op. cit.*, p. 59, 60.

[14] *Ibidem*, p. 62.

https://biblioteca-digitala.ro

a unei corelări obligatorii cu *„staturile civilizate"*[15]. O dovadă a faptului că propriile experiențe începeau să fie asimilate devenea precizarea din Regulament potrivit căreia *„științele înalte"*, atât cele abstracte, cât şi cele practice şi istorice, trebuiau introduse în momentul în care exista şi necesarul de elevi absolvenți ai cursurilor gimnaziale, apți, în felul acesta, de a urma cursurile superioare, dar şi numărul de profesori (şi manuale) necesar unei asemenea activități. Vrând ca întregul traseu universitar să capete un sens, legiuitorul introducea şi mențiunea prin care celor ce terminau după trei ani Facultatea de Drept urma să li se acorde titlul de *„licențiat de jurisprudență"*. Odată îndeplinită condiția amintită, Consiliul şcolar cerea Departamentului Instrucțiunii Publice fondurile necesare pentru deschiderea cursurilor, printre care figurau şi cele din cadrul Facultății Juridice[16]. Din acest motiv, pe lângă Simion Bărnuțiu - angajat la 1855 -, va mai fi adus şi un alt profesor, Gh. Apostoleanu. În timp ce primul era doctor în Drept şi preda Filosofia, cel de-al doilea se întorsese de puțin timp de la Berlin, tot cu o diplomă de doctor în Drept, şi fusese încadrat la catedra de Economie politică. Ambii, vor trece la Facultatea Juridică din momentul în care aceasta lua ființă. Primind aprobarea domnească, Facultatea își deschidea cursurile la 24 februarie 1856[17], după ce evenimentul fusese anunțat, inițial, pentru octombrie 1855. Dacă tineri dornici să cunoască tainele Ştiinței juridice încep să apară ca urmare a absolvirii cursurilor amintite, problema lipsei profesorilor începea să se pună cu acuitate. Pentru anul care-şi începea cursurile la 24 februarie 1856, erau 8 studenți ordinari şi 19 extraordinari. Departamentul Învățăturilor Publice aprobase ca un număr de 8 elevi de la clasa a şaptea gimnazială, înscrişi la cursurile anului I de Drept, să fie scutiți de a mai urma lecțiile de literatură română, latină şi greacă. Având un traseu biografic cunoscut de autoritățile de la Iaşi, Simion Bărnuțiu şi Al. Papiu Ilarian erau dintre profesorii deveniți angajați ai Facultății încă din această perioadă şi care predau, împreună cu alți doi colegi, până în vara lui 1856, materii precum Dreptul natural, Statistica şi Economia politică. În ciuda eforturilor întreprinse de inițiatorii şcolii, nici de această dată numărul elevilor nu avea să fie mai mare comparativ cu anii precedenți: 8 studenți ordinari şi 17 studenți extraordinari. Baza o reprezentau studenții ordinari, elevii clasei a şaptea a gimnaziului, scutiți de unele obligații pentru a li

---

[15] Gh. Platon, *De la Academia Mihăileană la Universitatea din Iaşi*, în „Istoria Universității din Iaşi",..., p. 34.

[16] C. Andreescu, *op. cit.*, p. 176, *Istoricul Liceului Național din Iaşi, 1835-1935*, în „De la Academia <<Mihăileană>> la Liceul Național",...., p. 27-28.

[17] N. Țatomir, B. Braunştein, V. Negru, I. Iavorschi, *op. cit.*, p. 304.

https://biblioteca-digitala.ro

se oferi posibilitatea să urmeze cursurile Facultății, ei fiind şi cei care vor susține examenele la cele trei discipline amintite[18]. Examenele semestrului al II-lea pentru studenții de la Facultatea Juridică s-au ținut la 2 iunie 1856, iar disciplinele erau Dreptul natural (Simion Bărnuțiu), Economie politică (Gh. Apostoleanu) şi Statistică (Alexandru Papiu Ilarian)[19].

Agitația ce cuprindea societatea românească odată cu apropierea momentului Unirii nu putea ocoli Academia, ajungându-se chiar la amânarea începerii cursurilor Facultății de Filosofie şi suprimarea celor de la Drept, pentru o scurtă perioadă de timp. Redeschiderea impunea o nouă abordare instituțională - tocmai datorită regulamentului amintit -, concretizată în necesitatea fuziunii Facultății de Filosofie cu aceea de Drept. O asemenea situație era expresia unei stări de provizorat şi de tranziție, în acelaşi timp. Disciplinele considerate utile formării tinerilor jurişti erau: Filosofia teoretică şi practică, împreună cu Teoria Dreptului - ambele predate de Simion Bărnuțiu -, Enciclopedia ştiințelor juridice şi politice şi Istoria dreptului roman - prezentate de dr. Petru Suciu. Datorită unei susținute campanii desfăşurată de presa unionistă în legătură cu suspendarea cursurilor Facultății de Drept, dar şi încetării interimatului lui Gh. Asachi la conducerea departamentului de resort, s-a putut ajunge, după puțin timp, la reînceperea cursurilor. Pentru aceasta, devenea însă necesară şi reangajarea unor noi profesori, motiv pentru care, încă din primele luni ale anului 1857, Simion Bărnuțiu redevenea profesor pentru Filosofia teoretică şi practică, precum şi pentru Teoria Dreptului, iar Teodor Veisa - licențiat la Paris - fusese numit profesor de Procedură şi Drept civil. Continuându-şi vechile cursuri, Petru Suciu era reangajat[20]. Puțin obişnuită pentru acea perioadă, ideea întocmirii unor cursuri proprii putea fi întâlnită în cazul lui Suciu, de la care s-au păstrat cele de Drept roman în manuscris - *Degeste sau Pandecte*, *Dreptul românilor* (partea I), *Drepturile private simple* (partea a II-a). Prin recooptarea lui Al. Papiu Ilarian, începând cu 13 martie 1857, apărea posibilitatea înscrierii unui număr de 18 studenți, dintre care 8 ordinari şi 10 extraordinari. Studenții

---

[18] Gh. Platon, *op. cit.*, p. 35.

[19] V. Popovici, *op. cit.*, p. 76.

[20] Petru Suciu urma să predea Enciclopedia Ştiințelor juridice şi politice, precum şi Istoria Dreptului roman, iar Papiu Ilarian a fost numit la catedra de Drept penal, Condica penală a Moldovei şi Procedura penală. cf. Vlad Georgescu, *Dezvoltarea învățământului juridic în Principatele române în perioada Unirii*, în „Studii şi cercetări juridice", IV, nr. 2, p. 538-539.

https://biblioteca-digitala.ro

audiau şi cursurile de Drept natural şi Drept penal[21].

Puternicul efort organizatoric nu ducea la rezultatele scontate din perspectiva creşterii numărului studenților, menținându-se, în continuare, formula mixtă cu 8 studenți ordinari şi 10 studenți extraordinari. Soluția de compromis, văzută, cu siguranță, ca o modalitate de încurajare a tinerilor de a urma şi formele ulterioare de şcolarizare, era permisiunea acordată la cinci elevi din clasa a şaptea de gimnaziu de a urma şi cursurile Facultății, ei fiind în categoria studenților extraordinari amintiți[22]. Chiar dacă numărul de studenți este, în continuare, unul mic, începând cu 15 septembrie 1858, pe lângă anii I si II ai Facultății de Drept, încep şi cursurile pentru anul I de Filosofie, anul I al celor două facultăți urmând să funcționeze împreună. Privind sporirea numărului de catedre şi atragerea unor noi profesori[23] şi studenți, se poate spune că există o potențare reciprocă. Aşa se face că, pe lângă cursurile predate şi menționate deja, mai figurau Catedra de Drept penal şi de Procedură penală - ocupată de profesorul Apostoleanu -, aceea de Drept civil şi Procedură civilă - ce urmau să fie predate în anul următor de Veisa -, şi de Literatură română şi latină - ocupată de Alecsandrescu[24]. Din toamna aceluiaşi an, 1858, cursurile Facultății de Drept şi Filosofie erau predate de şase profesori (Veisa, Bărnuțiu, Gh. Apostoleanu, P. Suciu, I. Lupaşcu, V. Alecsandrescu), fiind frecventate de 24 elevi, în ianuarie, şi 21 de studenți, în martie[25]. Dorind o mai bună organizare a Facultății, programul din 1856 va fi modificat, luând o formă nouă ce va fi trimisă ministrului de resort, la 24 august 1858.

După mai multe încercări, se poate spune că noul an şcolar 1859-1860 devenea unul decisiv pentru destinele învățământului superior românesc. Deschiderea, la 10 septembrie 1859, cu anii I-III de legi şi anii I-II de Filosofie ai Facultății Juridice şi Filosofice, cu un număr total de 36 studenți[26], anunța, practic, un nou început.

Saltul calitativ va fi realizat nu doar în privința organizării

---

[21] Mai precis, dr. Simion Bărnuțiu propunea Teoria Dreptului privat şi public, dr. Petru Suciu propunea Enciclopedia Ştiințelor juridice, Istoria dreptului roman şi Dreptul roman, Al. Papiu Ilarian - Teoria dreptului penal, Condica penală a Moldovei şi Procedura penală -. cf. „Gazeta de Transilvania", nr. 39, 19 iun. 1857, p. 153.

[22] Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), fond Instrucțiunea publică Moldova, dos. 494, 1857, f. 283, 313.

[23] La catedra de Drept comercial şi cambial este încadrat profesorul Iacob Lupaşcu. cf. V. Popovici, *op. cit.*, p. 79.

[24] „Gazeta Transilvaniei", nr. 39, 18 iun. 1857, p. 153.

[25] A.N.I.C., fond Instrucțiunea publică Moldova, dos. 551, 1858, f. 67, 142.

[26] *Loc. cit.*, f. 100.

https://biblioteca-digitala.ro

Facultății de Drept, ci a studiilor superioare, în general, începând cu anul 1859, când Mesajul Domnesc din 6 decembrie, preluând unele din ideile memoriului lui Victor Place, realiza o adevărată radiografie a sistemului de învățământ existent[27]. Reproşul principal consta în imitarea unor sisteme de învățământ apreciate drept neadecvate societății româneşti şi apariția unor tineri apți să lucreze doar în cadrul unor profesii liberale. Acesta era argumentul principal pentru care era formulată solicitarea ca, în perioada următoare, să fie înființată şi o *„Facultate de Ştiință economică şi administrație, precum şi o Facultate de Ştiință agricolă, industrială şi comercială"*[28]. Dincolo de astfel de critici, numărul „specialiştilor" rămânea, în continuare, unul foarte redus[29].

Cum una din problemele întâmpinate în anii anteriori fusese cea financiară, nu surprindea pe nimeni faptul că, în momentul discutării bugetului pe anul 1860, se vorbea destul de clar despre realizarea unui proiect în care modul de organizare al facultăților urma să fie foarte bine precizat[30]. Două erau facultățile prevăzute în acest proiect ca fiind funcționale: Facultatea de Drept şi Filosofie şi Facultatea de Medicină. Dacă pentru Facultatea de Medicină statutul acesteia era realizat de Ştefan Micle şi A. Velini, pentru Facultatea de Drept, Consiliul Şcolar îi desemnase pe S. Bărnuțiu, Petru Suciu şi T. Veisa. Remarcabilă devenea acum libertatea acordată de autorități în elaborarea şi aprobarea statutelor profesorilor din fiecare facultate, fapt care avea drept consecință o amânare în privința luării unei decizii până la 1 februarie 1860.

Un rol important în organizarea Universității avea să-i fie repartizat şi Consiliului Academic, alcătuit din profesorii facultăților, cu importante atribuții asupra programelor de studii şi în privința alegerii profesorilor care îndeplineau condițiile cerute de lege pentru catedrele vacante. Singurul rol rezervat Ministerului rămânea acela de a intermedia în relația domnitorului cu Universitatea, în sensul obținerii confirmărilor domneşti. Libertatea de mişcare pentru facultate reieşea şi din faptul că, în privința programelor de studii, nu se făcea nici o precizare în statut, singurul lucru specificat fiind acela că profesorii existenți (patru la număr), în momentul constituirii, urmau să-şi împartă între ei şi catedrele vacante, realizându-se, în felul

---

[27] D. Berlescu, *Univesitatea din Iaşi de la 1860 până la 1918*, în „Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iaşi 1860-1960", vol I, ..., p. 89.

[28] *Ibidem*, p. 90.

[29] La o populație de 1325406 locuitori în Moldova, nu existau decât 120 de medici, 41 farmacişti, 82 avocați şi 260 de profesori. *Ibidem*, p. 91.

[30] Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 380.

https://biblioteca-digitala.ro

acesta, o acoperire a întregului program de studii[31]. Cei patru profesori ocupau următoarele catedre: Dreptul natural şi constituțional (Simion Bărnuțiu), Dreptul roman (Petre Suciu), Drept penal, Procedură penală şi Economie politică (Gh. Apostoleanu), Drept civil (Teodor Veisa). Catedrele vacante erau: Medicina judecătorească, Drept administrativ, Drept economic şi Statistică. Plecând de la o realitate, şi anume existența unui număr redus de tineri care ar fi putut îndeplini condiția absolvirii studiilor gimnaziale pentru a se înscrie la Facultatea Juridică, funcționarilor statului dornici să-şi completeze cunoştințele le era permis să devină studenți fără a li se cere să dovedească faptul că deținеau calitatea amintită. Acordarea unei asemenea înlesniri răspundea necesității de a avea funcționari pregătiți, dar se datora, în egală măsură, lipsei, pentru o bună perioadă de timp, a unui număr mai mare de elevi cu studii liceale. La fel ca în perioada precedentă, studiile durau trei ani, iar candidații la licență sau doctorat erau obligați ca, pe lângă cursurile facultății, să le urmeze şi pe cele ale secției I a Facultății Filosofice.

Rămânând pe acelaşi palier al aspectelor de ordin administrativ, se poate observa încercarea de a introduce o anumită rigurozitate în activitatea desfăşurată. Prezența obligatorie a studenților la cursuri, angajamentul luat de aceştia în fața decanului în privința frecventării cursurilor în mod regulat şi aprecierile semestriale ale profesorilor la adresa viitorilor absolvenți contribuiau, în egală măsură, la conturarea imaginii unei serioase întreprinderi academice[32]. Importanța acordată examenelor susținute odată pe an, în cursul lunii iunie, rezulta și din desfășurarea acestora în prezența decanului şi a tuturor profesorilor, indiferent de materia predată de aceștia[33].

La sfârşitul celor trei ani de studiu şi după promovarea tuturor examenelor, studentul primea ca o recunoaştere a activității sale un *„testimoniu absolutoriu"*, semnat de decanul Facultății şi profesorii existenți. Văzută ca o etapă de consacrare, acordarea titlului de licențiat şi doctor în Drept venea după demonstrația făcută în timpul unor examene în care candidatul trebuia să dovedească, printr-o teză, că avea cunoştințe din Dreptul roman, civil, penal şi comercial. Pentru proba orală urmau, pe lângă materiile deja amintite, subiecte din

---

[31] D. Berlescu, *op. cit.*

[32] Prin decizii ale guvernului, profesorii erau numiți pentru a putea asista la examene. Dr. George Apostoleanu şi dr. Petru Suciu sunt anunțați, la 23 iunie 1860, că trebuie să asiste la examenul de Drept comercial. cf. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iaşi (D.J.A.N.I.), fond Rectorat, Universitatea „Al.I. Cuza", dos. 1, 1860, f. 23.

[33] *Loc. cit.*, dos, 8, 1860, f. 20-26 iun. 1862.

https://biblioteca-digitala.ro

Procedura penală, civilă şi comercială. Titlul de doctor putea fi acordat în cazul în care candidatul demonstra, în faţa unei comisii formate special, că deţinea cunoştinţe din toate materiile parcurse în anii de studii, având, spre deosebire de primul atestat, obligaţia realizării unei teze cu subiecte din Dreptul roman şi Dreptul civil roman. Interesul pentru astfel de specializări trebuie să fi fost destul de restrâns din moment ce exista posibilitatea ca o anumită persoană să devină judecător şi fără să-şi fi susţinut examenul de licenţă, el trebuind doar să urmeze toate cursurile din timpul anilor de studii[34].

Poziţia dominantă a Facultăţii de Drept apare, în mod evident, în momentul în care se pune problema constituirii unei universităţi la Iaşi şi a unui statut care să fundamenteze funcţionarea ei. Dorind să dea un caracter festiv deschiderii anului universitar, prin venirea la Iaşi a lui Al.I. Cuza, la jumătatea lui octombrie 1860[35], Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, condus, în acel moment, de V.A. Urechia, care era şi preşedintele Consiliului Şcolar, decidea să amâne evenimentul. Venind, într-un fel, ca o continuare a dispoziţiilor formulate de şeful statului, Urechia desemna o comisie formată din profesorii Facultăţii de Drept - Simion Bărnuţiu, Petre Suciu, Gh. Mîrzescu, O. Teodori şi A. Călinescu -, pentru redactarea unui statut care trebuia să lase o libertate de acţiune destul de mare universităţii ce urma să apară. Timpul scurt avut la dispoziţie i-a obligat, practic, pe membrii comisiei ca proiectul de statut, prezentat Consiliului pe 7 octombrie, să aibă ca punct de pornire statutul Facultăţii de Drept din februarie 1860, axat pe ideea organizării Universităţii ca *„un corp aparte"*: *„Universitatea din Iaşi este persoană juridică cu dreptul de a se administra de sine, în cazurile atât ştiinţifice cât şi disciplinare în cuprinderea legii"*[36]. Dincolo de ce se stipulase în statut, autonomia mare a Universităţii urma să iasă în evidenţă pe parcursul anilor, când Consiliul academic alegea rectorul, ce era ulterior recomandat Ministerului Instrucţiunii, dar şi din faptul că tot el decidea asupra chestiunilor de interes comun[37].

Una din problemele căreia Facultatea de Drept trebuia să-i facă faţă devenea lipsa unor regulamente sau existenţa lor cu principii absolut generale, inclusiv în privinţa alegerii celor care trebuiau să conducă Facultatea sau Universitatea. Astfel, după ce, la 23 octombrie 1860, în prima şedinţă a Consiliului Academic fusese ales, prin

---

[34] D. Berlescu, *op. cit.*, p. 94.

[35] D.J.A.N.I., fondul Comitetul central de inspecţie şcolară, 1868, dos. I, f. 78-79.

[36] D. Berlescu, *op. cit.*, p. 103.

[37] *Ibidem*, p. 109.

https://biblioteca-digitala.ro

aclamare, ca preşedinte provizoriu episcopul Scriban şi ca secretari Octavian Teodori şi Vasile Alecsandrescu, profesorul Lupaşcu îi solicita colegului său Gh. Mârzescu să-i enumere îndatoririle rectorului. O adevărată dezbatere începea din momentul în care se constata că documentele de organizare a Universității cuprindeau numai principii generale[38].

Inaugurarea Universității a avut loc pe 26 octombrie 1860, iar reprezentanții Facultății de Drept deveneau, din nou, personaje de prim plan. În cadrul festivității, după citirea de către Mihail Kogălniceanu a Ordonanței de întemeiere a Universității, Al.I. Cuza înmâna profesorilor P. Suciu, I. Strat şi Octav Teodori documentul de fundare, sigiliul, steagul şi sceptrele Universității[39].

Ascensiunea Facultății de Drept asupra celorlalte se datora „vechimii" sale și contribuției pe care o putea aduce la buna funcționare a aparatului administrativ şi judiciar al statului. În scurt timp, a devenit limpede faptul că, pentru autorități, dar și din perspectiva profesorilor, Facultatea de legi avea o misiune anume de îndeplinit în societatea românească. Astfel, pe lângă Dreptul natural şi Economia politică, Simion Bărnuțiu sublinia importanța Dreptului roman pentru organizarea statului român[40]. Beneficiind de un număr important de profesori, comparativ cu restul specializărilor, Facultatea Juridică putea funcționa cu toți cei trei ani de studiu[41].

O nouă etapă în organizarea Facultății începea odată cu precizările din legea învățământului din 1864 referitoare la disciplinele existente. Facultatea de Drept din Iaşi păstra, însă, aproape neschimbat programul de studii din 1860, înscris apoi în Regulamentul din 1868 (Dreptul penal, Dreptul roman, Dreptul penal, Dreptul penal roman, Dreptul comercial, Dreptul judiciar, Dreptul constituțional, Dreptul administrativ, Economia politică şi Finanțele, Dreptul ginților internațional, Medicina legală). Acesta era, practic, primul regulament al Facultății Juridice şi, în acelaşi timp, unicul regulament din universitate până la 1879. Dincolo de impresia care se creează în

---

[38] D.J.A.N.I., fond Rectorat, Universitatea „Al.I. Cuza", dos. 3, 1860, f. 1.

[39] „Anuarul Universității din Iaşi pe anul şcolariu 1895-1896", p. 109.

[40] D. Berlescu, *op. cit.*, p. 147.

[41] Anul I: Istoria Dreptului roman şi institutele Dreptului roman (Petru Suciu), Dreptul natural, Dreptul ginților (Simion Bărnuțiu), Dreptul penal şi Procedura penală (O. Teodori); anul II: Dreptul civil (G. Mîrzescu), Pandectele Dreptului roman (Petre Suciu), Dreptul comercial şi Procedura civilă (Iacob Lupaşcu); anul III: Dreptul civil (G. Mîrzescu), Dreptul public al românilor şi Dreptul constituțional (Simion Bărnuțiu), Economie politică şi Finanțele (Ion Strat), Medicina legală şi Dreptul administrativ (vacant). cf. „Anuarul Universității din Iaşi...", p. 115.

https://biblioteca-digitala.ro

privința existenței unui număr mare de profesori la cursurile juridice, destule catedre nu aveau profesori[42]. Astfel, la începutul anului 1865-1866, şase catedre erau fără profesori, printre altele şi pentru că Gh. Mîrzescu şi O. Teodori demisionaseră, catedrele de Drept civil şi Drept penal rămânând, astfel, vacante. După moartea lui Simion Bărnuțiu, în 1864, devine „liberă" şi catedra de Drept natural. Neocupate erau şi catedrele de Procedură penală şi Dreptul ginților[43]. Dinamica deosebită existentă în privința profesorilor şi a cursurilor susținute de aceştia contribuia la schimbarea, aproape în întregime, a corpului profesoral în doar zece ani. Concret, la 1870, mai exista doar un singur profesor dintre cei care predau la 1860, şi anume Petre Suciu[44]. Modalitățile de rezolvare a deficitului de cadre didactice erau: acordul dat de Universitate şi de Minister ca profesorii existenți să predea mai multe cursuri, titularizarea unor suplinitori care predau deja de mai mult timp un curs[45] sau acceptul dat unor persoane dornice să treacă de pe o poziție administrativă spre una didactică[46].

În strânsă legătură cu procesul de învățare era şi lipsa cărților necesare studenților, motiv pentru care mai mulți dintre ei solicitau Consiliului Academic, la 12 noiembrie 1863, un mai mare acces la cărțile existente în biblioteca Facultății. Răspunsul avea să fie unul pozitiv, condiționat însă de utilizarea acestora doar în sălile de clasă[47].

Făcând un prim bilanț asupra organizării Facultății de Drept, putem spune că, dacă la deschiderea Universității existau doar 7 profesori, numiți în perioada 1856-1857, care predau 13 discipline, zece ani mai târziu, 8 profesori predau 14 discipline. În acelaşi interval de timp, numărul studenților s-a dublat (de la 28, în 1861, la 56), iar numărul total al celor care frecventau cursurile s-a ridicat la aproximativ 300. În urma legilor din decembrie 1864 şi iulie 1865 şi a regulamentelor de aplicare a legilor de organizare judiciară - care impuneau magistraților studii superioare - mulți din foştii elevi fiind fără licență - deşi ocupau posturi înalte - solicitau imediat susținerea

---

[42] *Ibidem*, p. 160.

[43] D.J.A.N.I., fond Facultatea de Drept, dos. 2212, 1866-1867, f. 40-45 - „Raportul decanului din 15 octombrie 1866".

[44] „Anuarul Universității...", p. 160.

[45] D.J.A.N.I., fond Rectorat, Universitatea „Al.I. Cuza", dos. 6, 1860, f. 33- 31, aug. 1860.

[46] Directorul Gimnaziului din Iaşi (nu apare numele lui în cererea oficială) solicita aprobarea de a preda studenților din anul III Dreptul public administrativ - catedră vacantă -, iar el fiind dispus, până la întărirea bugetului, să țină prelegeri fără a fi retribuit. cf. *Loc. cit.*, dos. 5, 1860, f. 14.

[47] *Loc. cit.*, 12 nov. 1863, dos. 13, 1861, f. 34.

https://biblioteca-digitala.ro

acestui examen[48]. Începând cu anii 1864-1865, se înregistra și o creștere a numărului de adrese din partea Facultății de Drept, prin care absolvenții erau recomandați Ministerului de Finanțe pentru a fi numiți în posturi de avocați publici şi Ministerului de Justiție în vederea obținerii unor locuri în magistratură[49].

O problemă la fel de importantă căreia Facultatea îi făcea față cu multă greutate în această perioadă rămânea situația financiară dificilă a studenților. În ciuda creşterii numărului de studenți, unii profesori reclamă, în continuare, numărul mic al celor care vin la cursurile lor[50]. Explicația era una simplă: numeroși studenți, datorită vârstei lor înaintate, practicau diferite meserii în timpul anilor de studii, ceea ce explică o anumită greutate în privința frecventării cursurilor. Acesta este motivul pentru care, de multe ori, cereau decanului şi Consiliului Facultății mutarea orelor sau chiar a unor examene[51]. Speranța unora dintre ei pentru continuarea studiilor era legată de obținerea unor slujbe care apăreau, periodic, în cadrul Universității[52]. Cunoscând dificultățile materiale amintite ale studenților tuturor facultăților, Ministerul stabilea, prin bugetul Universității, acordarea, în fiecare an, a 12 burse[53]. Evident însă că numărul lor era unul nesatisfăcător.

Profesori

Trecând la cel de-al doilea palier al intervenției noastre, respectiv profesorii care au predat în intervalul 1859-1866, vom aminti, pe scurt, activitatea câtorva dintre ei şi, acolo unde el poate fi întocmit, vom prezenta chiar un mic parcurs biografic.

Pentru a se da Facultății prestigiul necesar erau chemați la catedră, din Transilvania, Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian şi Petre Suciu. Aceştia, împreună cu jurişti, precum Ion Strat, Gh. Apostoleanu, Teodor Veisa, care-şi făcuseră studiile în străinătate, erau nevoiți să facă față câtorva probleme importante ce priveau nu doar susținerea unor cursuri, ci şi determinarea cadrului fiecărei discipline şi fixarea terminologiei juridice româneşti. În primele decenii de la înființarea

---

[48] Gh. Platon, *Universitatea din Iaşi în epoca de constituire a României moderne*, în „Istoria Universității din Iaşi",..., p. 71.

[49] „Anuarul Universității...", p. 160.

[50] *Ibidem*, p. 158.

[51] D.J.A.N.I., 19 mar. 1860, dos. 5, 1860, f. 17.

[52] Un anume Codreanu cerea Consiliului Academic, la 12 noiembrie 1860, postul de cancelar, pentru că era student la Facultatea de Drept, dar şi pentru că era lipsit de mijloace materiale pentru a continua studiile. cf. *loc. cit.*, fond Rectorat, Universitatea „Al.I. Cuza", 1860-1944, dos. 1, 1860, f. 10; aceeaşi cerere semnată Herjeu, f. 16.

[53] *Loc. cit.*, 23 nov. 1860, dos. 1, 1860, f. 22.

https://biblioteca-digitala.ro

Facultății de Drept, predarea disciplinelor juridice nu a depăşit nivelul expunerii unor elemente teoretice, preluate din manualele străine şi a normelor Dreptului pozitiv[54].

Personalitatea care a dominat intervalul menționat a fost, fără îndoială, ***Simion Bărnuțiu***. Începându-şi studiile juridice în Transilvania - pe care le continua şi le încheia, la începutul lui iunie 1854, la Universitatea din Pavia[55] -, Bărnuțiu avea să devină una din figurile emblematice ale Facultății de Drept din Iaşi. Doctor în drept, confirmat ca profesor cu o catedră definitivă la Universitate în toamna lui 1860[56] şi titular al unor catedre la gimnaziu, el a susținut, aşa cum am menționat mai sus, mai multe cursuri în primii ani de existență ai Facultății. „Inaugurând" o tendință prezentă mulți ani după 1860, şi anume ca un profesor al Facultății de Drept să fie ales rector al Universității, el este cel spre care se îndreaptă atenția colegilor săi, în momentul în care, după depăşirea primelor momente organizatorice, apare problema alegerii prin vot al unui rector al Universității, mandatul preşedintelui provizoriu al Consiliului Academic - aceasta era denumirea echivalentă funcției de rector - considerându-se a fi încheiat. Cel care venea cu propunerea amintită era profesorul Mîrzescu, într-o şedință publică desfăşurată la 24 noiembrie 1860, la care mai luau parte părintele Filaret Scriban, Ion Gogu, Vasile Alecsandrescu, Ion Strat, O. Teodori, Lupescu, Mîrzescu, Călinescu şi Şt. Emilian. Deținătorul, până atunci, al funcției de preşedinte provizoriu al Consiliului Academic era Filaret Scriban[57]. Entuziasmul ce părea a fi cuprins auditoriul, după propunerea făcută, nu declanşează reacția aşteptată din partea lui Simion Bărnuțiu. Invocând faptul că, din punct de vedere juridic, el rămăsese încă supus străin, neavând indigenatul, Bărnuțiu, având şi asentimentul celorlalți profesori transilvăneni, declină propunerea ce îi fusese făcută. Dorind să treacă cu rapiditate peste un asemenea moment, care generase o întreagă discuție asupra situației politice din România şi a teritoriilor româneşti aflate în componența altor state (Transilvania, în cazul de față), profesorul Călinescu cerea colegilor săi de peste munți ca, în ciuda opțiunii lor de a nu se implica administrativ, să-şi manifeste solidaritatea cu întregul demers instituțional, participând la votul pe baza căruia urma să fie ales rectorul Universității. După numeroase intervenții, profesorii prezenți îl alegeau cu unanimitatea voturilor pe

---

[54] *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iaşi, 1860-1960...*, p. 306.

[55] D. Berlescu, *op. cit.*, p. 216.

[56] D.J.A.N.I., fond Rectorat, Universitatea „Al.I. Cuza", 1860-1944, dos. 1, 18 nov. 1860, f. 120.

[57] *Loc. cit.*, dos. 8, 1860, f. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

dr. Ion Strat, profesor la Facultatea Juridică, rector al Universității[58]. Revenind puțin la Bărnuțiu, mai trebuie să spunem că el s-a făcut remarcat nu doar prin accentul politic al multora din cursurile sale, dar şi prin grija pe care o manifesta față de situația materială a studenților, fiind singurul profesor care comitea un gest fără precedent: anunța rectorul ales şi, apoi, Ministerul de intenția sa de a *„transforma"* întregul salar pe care urma să-l primească de la Facultatea de Filosofie şi de la Gimnaziu în burse pentru studenții de la Drept şi Filosofie[59]. Un astfel de comportament nu avea cum să nu rămână în memoria contemporanilor săi, iar un eveniment precum dezvelirea bustului său, cumulat cu aniversarea a patru ani de activitate a Universității, să nu provoace o puternică emoție la nivelul întregului corp academic[60]. După moartea lui Simion Bărnuțiu, în 1864, catedra de Drept natural rămânea vacantă timp de câțiva ani, la fel ca şi catedrele de Procedura penală şi Dreptul ginților[61].

Revenind la ***Ion Strat***, primul titular al catedrei de Economie politică a Universității din Iaşi, doctor în Legi la Berlin, acesta a predat la Iaşi între 1860-1862. Fidel tradiției de la Academia Mihăileană, el era unul dintre cei care îşi întocmea cursurile după economişti francezi deja acreditați în spațiul public românesc prin publicarea unor lucrări. Încercând să vină în întâmpinarea studenților, dar şi din nevoia de legitimare a sa ca dascăl, Strat îşi publica cursurile şi *Tratatul complet de Economie politică* în 1870. Din nefericire pentru Facultatea de Drept, el nu rămâne pentru prea mult timp în rândul corpului profesoral ieşean, plecând, după doar doi ani, la Bucureşti. Catedra deținută de Ion Strat rămâne, astfel, vacantă, până la apariția lui ***Al.I. Gheorghiu***, licențiat în Drept la Torino, care asigură o continuitate până la 1889. Ca şi predecesorul său, Gheorghiu era adept al economiştilor francezi, iar activitatea sa didactică a însemnat, în mare parte, o reproducere a cursului lui Ion Strat[62].

Un alt profesor al Facultății de Legi, făcând parte şi el din prima generație de dascăli, era ***Petru Suciu***, profesor de Drept roman, cu liceul absolvit în Transilvania, studii juridice şi politice în Baden şi în provinciile prusiene, renane[63]. Doctor în Legi, numit definitiv, fără concurs, în baza regulamentului şcolar din 1851 şi a diplomei de

---

[58] *Loc. cit.*, f. 11.

[59] *Loc. cit.*, 23 nov. 1860, dos. 1, 1860, f. 22.

[60] În semn de prețuire, conducerea Universității a decis ca lucrările lui Simion Bărnuțiu să fie tipărite cu acelaşi prilej. cf. *loc. cit.*, dos. 28, 1864, f. 8 (21 oct. 1864).

[61] D. Berlescu, *op. cit.*, p. 149.

[62] *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iaşi...*, p. 234.

[63] D. Berlescu, *op. cit.*, p. 216.

https://biblioteca-digitala.ro

doctor, fost rector şi profesor la Seminarul din Buzău (1 martie 1845-1 octombrie 1848), devenea profesor de Drept roman prin decretul nr. 2313 din 31 mai 1856. După plecarea primului decan, O. Teodori, Suciu avea să fie cel ales pentru a ocupa funcția acestuia din 1867, fiind suplinit în timpul Sesiunii parlamentare din 1867-1868 de Alex Şendrea, iar, în 1868-1869 (era senator), de Elis Tuliu Cloteanu. Din 1870, a fost ales deputat. Îmbinarea carierei politice cu aceea didactică îi aducea, în mod evident, un anumit prestigiu simbolic, fapt care îl va ajuta şi în obținerea, câțiva ani mai târziu, a funcției de rector[64].

Iacob Negruzzi este şi el unul dintre profesorii care, venind în țară după absolvirea liceului la Berlin şi a obținerii titlului de doctor la una din universitățile din acelaşi oraş, avea să fie bine primit de Consiliul Academic al Universității. Aceasta nu însemna existența unei disponibilități din partea forului amintit pentru încălcarea procedurilor existente. Conducerea Universității anunța Ministerul că, după publicarea anunțului referitor la existența unei catedre vacante la disciplina Drept şi procedura comercială, Negruzzi prezentase dovezi clare asupra faptului că îndeplinea condițiile cerute prin lege, motiv pentru care era solicitat acordul pentru numirea sa ca profesor provizoriu pentru aceste discipline. Formula găsită era una care venea să rezolve temporar o problemă, urmând ca, într-un timp scurt, să fie organizat şi un concurs pentru ocuparea definitivă a catedrei. Solicitarea trimisă Ministerului purta şi semnătura decanului Facultății de Legi, O. Teodori, deținător, în acelaşi timp, şi al funcției de secretar al Consiliului[65]. În ciuda angajamentului luat de către Universitate, interimatul avea să dureze mai mult, fapt care nu-l împiedica pe Negruzzi să predea şi la 1864 cursurile de Drept şi procedura comercială şi Dreptul ginților[66]. Deşi nu amintea nimic de organizarea unui concurs, aşa cum prevedea legea, dar fiind mulțumit de activitatea sa, rectorul Titu Maiorescu solicita, în numele Universității, confirmarea definitivă pentru Negruzzi la cele două catedre[67].

Bine integrat în cadrul Facultății, Iacob Negruzzi desfăşura, în această perioadă, şi activități extraşcolare, cum ar fi, de pildă, susținerea unor conferințe publice pe diverse subiecte de natură

---

[64] Ultimul mandat de rector avea să se încheie la 9 octombrie 1880, după exercitarea, timp de patru ani, a acestei funcții. cf. D.J.A.N.I., fond Rectorat, Universitatea „Al.I. Cuza", dos. 27, 1863-1927, f. 124.

[65] *Loc. cit.*, dos. 9, 1860-1944, f. 31.

[66] Gh. Platon, *op. cit.*, p. 87.

[67] În telegramă se preciza că anul de probă expirând, acesta putea fi titularizat. cf. D.J.A.N.I., fond Rectorat, Universitatea „Al.I. Cuza", dos. 28, 1864, f. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

juridică[68].

Relația cu autoritățile statului

În privința relației Facultății cu autoritățile centrale şi locale, aceasta poate fi urmărită atât în plan strict administrativ, cât şi din perspectiva încercărilor de a exercita un anumit control politic din partea diferiților reprezentanți ai statului român. Întrebarea care apare este cum au reacționat reprezentanții şi salariații Universității în fața acestor încercări.

Pornind de la o realitate, şi anume că numărul mare de catedre vacante impunea, de multe ori, soluții provizorii, putem constata existența unei corespondențe impresionante între Consiliul Academic şi Ministerul Cultelor şi Instrucțiunii Publice pe această temă. Invocându-se, de cele mai multe ori, interesul studenților, reprezentanții Universității încercau să prezinte calitățile profesionale ale celor pe care îi recomandau. Birocrația centrală făcea ca, în multe cazuri, răspunsurile aşteptate să întârzie foarte mult, drept pentru care au existat multe momente, mai ales când vacantarea unui post dura foarte mult, în care Consiliul Academic decidea într-un sens sau altul, fără a mai aştepta reacția Ministerului față de începerea activității didactice de către un profesor[69]. O situație asemănătoare putea fi întâlnită şi în cadrul catedrei de Economie politică şi finanțe, vacantă şi ea mult timp, pentru care era recomandat ministerului, Theodor Rosetti (cumnatul lui Al.I. Cuza), licențiat în Drept[70].

Libertatea de mişcare a Consiliului Academic pe care ne-o sugerează o asemenea corespondență era una foarte mare, existând destule cazuri în care decizia Universității prevala în fața unei hotărâri a ministrului Cultelor şi Instrucțiunii Publice în privința numirii unui profesor într-un post sau altul. Apărută după o anumită perioadă de verificări, respingerea unor numiri făcea trimitere la lipsa unei pregătiri corespunzătoare postului solicitat sau când un „candidat" prezenta - ca în cazul unui anume C. Troteanu - dovada existenței

---

[68] Pe 4 noiembrie 1865, primeşte aprobarea din partea Consiliului Academic de a ține un curs public extraordinar asupra *Enciclopediei juridice*. cf. *loc. cit.*, dos. 43, 1865-1866, f. 11 (4 nov. 1865).

[69] Considerând Dreptul administrativ una din disciplinele importante pentru buna funcționare a statului român, Consiliul Academic anunța ministrul că, în lipsa unui răspuns de mult aşteptat, decisese ca profesorul Petrescu, îndeplinind condițiile cerute de lege, să primească aprobarea pentru a ține acest curs, pentru care era prevăzut şi salariul aferent în bugetul facultății. cf. *loc. cit.*, dos. 17, f. 2 (31 mai 1865).

[70] *Loc. cit.*, dos. 17, 1865, f. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

unor studii tangenţiale cu viitoarea activitate a acestuia[71].

Fără a fi o caracteristică a relaţiilor cu autorităţile, incidentul din 1862 provocat de destituirea directorului Gimnaziului, Nicolae Verdeanu, de către Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice şi înlocuirea sa cu o profesoară străină *„de neam şi lege"* avea să provoace nemulţumirile corpului profesoral. Manifestările de solidarizare cu profesorul înlocuit abuziv, considerau colegii săi, aveau să aibă drept rezultat destituirea profesorilor Zaharia Columb (de la Gimnaziu), George Mîrzescu şi G. Petrescu (de la Facultate), la propunerea ministrului Alexandru Cantacuzino. Solidaritatea în rândurile celor care predau la Facultatea de Legi, în primul rând, lua forma unei demisii colective - în semn de protest faţă de deciziile amintite -, în plin an şcolar, cu menţiunea expresă asupra valabilităţii lor până la restabilirea ordinii legale în şcoli[72].

Chiar dacă guvernul nu intervenea în activitatea ştiinţifică şi administrativă a Universităţii decât în puţine cazuri, rectorul şi Consiliul Academic nu ratau anumite momente importante ale vieţii politice pentru a-şi manifesta solidaritatea cu şeful statului. Un asemenea moment avea să-l reprezinte actul de la 2 mai 1864, când întregul corp profesoral îşi exprima satisfacţia pentru decizia lui Al. I. Cuza de a rezolva problema rurală şi de a contribui la formarea unei alte Adunări naţionale[73].

Momentul acesta va fi cuplat cu un alt eveniment important, sărbătorit corespunzător, şi anume aniversarea a patru ani de la întemeierea Universităţii. Cel spre care va fi îndreptată întreaga gratitudine a profesorilor va fi, de această dată, M. Kogălniceanu, căruia i se recunoştea un merit deosebit la înfiinţarea Universităţii[74].

Dacă participarea la o manifestare de tipul celei descrise mai sus părea oarecum firească, asocierea cu Al.I. Cuza într-o acţiune politică

---

[71]Adresa nr. 30099 a Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice anunţa că, pe temeiul diplomei de capacitate de la Şcoala Superioară de Comerţ din Paris a lui C. Troteanu şi spre a nu mai rămâne suspendat cursul de Drept comercial de la Facultatea Juridică, Ministerul i l-a încredinţat, provizoriu, acestuia, până la definitivarea regulară legală a acestei catedre. Consiliul răspunde Ministerului: Troteanu nu îndeplineşte condiţiile prescrise şi esenţiale pentru a putea să ocupe, fie şi cu titlul provizoriu, catedra de Drept comercial, care e unită cu cursurile de Procedură civilă şi pentru care se cere ca docentul să posede cel puţin gradul de licenţiat dobândit după regula de la orice facultate; are brevet doar în Ştiinţe comerciale. cf. *loc. cit*, dos. 8, 1860, f. 33 (31 octombrie 1863).

[72] Pentru ca Ministerul să trateze cu toată seriozitatea scrisoarea de protest ce îi era trimisă, aceasta avea să fie semnată şi de decanul Facultăţii Juridice, dr. O. Teodoru. cf. *loc. cit.*, dos. 8, 1860, f. 18 (20 ian.1862).

[73]„Monitorul Oficial", nr. 104, 9 mai 1864, p. 479.

[74] D.J.A.N.I., fond Rectorat, Universitatea „Al.I. Cuza", dos. 28, 1864, f. 9.

https://biblioteca-digitala.ro

precum cea din toamna anului 1865, care viza relația statului român cu Imperiul Otoman, era surprinzătoare pentru o instituție care invoca frecvent autonomia şi independența sa. Părăsirea cetății ştiințifice şi saltul făcut în sfera publică erau explicate prin prezența unui simț deosebit al datoriei față de stat, în calitatea profesorilor de cetățeni români. Cunoscută fiind legătura directă cu domnitorul, semnătura rectorului pe documentul amintit nu era o surpriză, motiv pentru care, la scurt timp, i se alăturau în această acțiune, pentru a da mai multă greutate întregului demers, profesorii I. Culianu, Iacob Negruzzi, Ion Ciurea, M. Mandrea, Ion M. Melik, precum şi bibliotecarii Universității şi directorul Muzeului Universității[75].

Evenimentele din februarie 1866 au creat un context în cadrul căruia Facultatea era, din nou, implicată în manifestări politice. Puțini dintre susținătorii noului regim ar fi crezut posibilă arestarea unor profesori considerați autori morali ai unora din acțiunile din mai 1866, când noi agitații antisemite aveau loc și în Iaşi. Titu Maiorescu, în calitatea sa de rector, trimitea telegrame prefectului, în care cerea eliberarea unor profesori precum Suciu şi Gheorghiu, garantând neimplicarea lor în alte manifestări politice până la desfășurarea alegerilor[76].

Şi după acest eveniment, Universitatea încerca să promoveze o atitudine indepndentă față de autoritățile administrativ-politice ale statului, protestând, de pildă, față de încercarea primarului orașului Iași, Dimitrie Gusti, de a controla, din punct de vedere electoral, corpul profesoral[77].

După un început dificil cu destule obstacole obiective şi subiective, Facultatea de Legi devenea, în mod vizibil, una din cele mai importante facultăți ale Universității din Iaşi. Având avantajul faptului că venea să răspundă unei necesități, aceasta reprezenta, pentru mulți tineri, o şcoală atractivă. Treptat, problema profesorilor calificați reclamați de programa existentă era rezolvată prin cooptări succesive și prin renunțări la rigorile anunțate inițial. În acelaşi timp, sistemul de burse existent contribuia la rezolvarea, măcar parțială, a problemelor sociale avute de mulți dintre studenții Facultății. Dacă problema numărului de profesori bine pregătiți şi a studenților nu va

---

[75] *Loc. cit.*, dos. 43, 1865-1866, f. 15.

[76] *Loc. cit.*, f. 28 (25 mai 1866), f. 47.

[77] Titu Maiorescu protestează față de intenția primarului de a afla listele electorale, dar, în cele din urmă, îl informează cine sunt profesorii şi anume: Ion Caragiani, Gr. Cobălcescu, N. Culianu, Ştefan Emilian, Ion A. Gheorghiu, N. Ionescu, N. Mandrea, Ion Melik, Ştefan Micle, Iacob Negruzzi, A. Şendrea, Petre Suciu, G. Urechia. cf. *Loc. cit.*, dos. 6, 1867, f. 39.

https://biblioteca-digitala.ro

mai fi mult timp o problemă, unele chestiuni de natură organizatorică nu au fost rezolvate nici după zece ani[78]. La fel de importantă rămânea găsirea unor surse de finanțare pentru studenți şi acoperirea cheltuielilor legate de şcolarizare. Numărul mic de burse și dificultățile financiare specifice perioadei prin care trecea România determinau un număr important de studenți ce nu-și puteau plăti taxele, dar care doreau să nu renunțe la studii, să-şi caute diverse ocupații.[79] O altă problemă rămasă nerezolvată la sfârşitul domniei lui Al.I. Cuza era aceea a relației dintre Universitate şi autoritățile centrale şi locale. O întrebare care apare în această direcție este dacă implicarea tot mai serioasă în viața politică a unor profesori - precum Nicolae Ionescu sau Titu Maiorescu, respectiv confruntarea dintre „Junimea" şi „Fracțiunea liberă şi independentă" - afecta - şi în ce fel - buna funcționare a Facultății de Drept și a Universității în ansamblul ei. Modul în care s-au raportat cele două entități la Universitatea care avea să poarte pe mai departe numele domnitorului Unirii îl vom avea însă în vedere în cadrul unui alt studiu.

A REFORM PROJECT. THE LAW FACULTY IN IAŞI (1859-1866)

Abstract

For a Romanian the society at the beginning of the modernization process in the mid-nineteenth century, the establishment of a state university was going to help the local and central public administration. "Al.I. Cuza" University Law Faculty occurred as an accumulation process result, begun in the first half of the nineteenth century, becoming one of the most dynamical.

Our article is aimed to find out the stages covered by Romanian high level juridical education from its establishment until the end of Al.I. Cuza's reign and the problems encountered in its first years of function. To present these issues, we preferred to mention them on several levels. The first one is the way the faculty was organized in its first years of existence and the growth from 1859 to 1866, understanding by this the coverage of a minimum required departments and the effort for a rigorous graduates' training.

---

[78] O problemă nerezolvată era lipsa din cadrul cancelariei Facultății a unui copist, în *loc. cit.*, dos. 2216, 1869, f. 44-51 (30 sep. 1869).

[79] *Loc. cit.*, dos. 2212, 1866-1867, f. 44 (15 oct. 1866).

https://biblioteca-digitala.ro

The second level is the one referring to teachers, who they were, their biography evolution, if they succeeded or not to become models for their students. The last but not least, is the level where we will follow the relationship between the university as an institution and its teachers, including those from the Law Faculty, and the state institutions and central authorities.

Keywords: university, reforms, Alexandru Ioan Cuza, juridical education, modernization.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

*Cristina PLOSCĂ**

ACCESUL TINERELOR TRANSILVĂNENCE ÎN UNIVERSITĂȚI REFLECTAT ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ DIN ARDEAL

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea multe tinere de origine burgheză din țări din vestul Europei, precum Germania, Franța, Anglia, îmbrățișau cariera didactică. Momentul ales era propice, deoarece se înregistrau progrese în construcția sistemului educațional şcolar, inclusiv al celui de învățământ superior, statele europene încercând să ridice gradul de alfabetizare al cetățenilor lor. De această perioadă însemnată în dezvoltarea învățământului au beneficiat într-o măsură din ce în ce mai mare nu numai băieții, ci şi fetele. Grație profesionalizării - alegerea carierelor didactice fiind primul pas -, femeile au reuşit să surmonteze, în câteva decenii, restricțiile în accesul la toate nivelurile de învățământ, de la cel primar la cel superior, debutul fiind făcut în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea.

Astfel, dorința de a urma cursurile şi seminariile din universitate devenise tot mai puternică în rândul tinerelor fete care absolviseră un gimnaziu şi îşi doreau o pregătire superioară. Creşterii numărului de licee frecventate de femei i-a urmat o presiune asupra universităților, cu scopul ca acestea să-şi deschidă porțile pentru tinerele femei doritoare să-şi continue studiile. Dinamica stimulată de mişcarea pentru drepturile femeilor a modificat şi raportul dintre bărbați şi femei în învățământul superior. În Anglia, țara unde mişcarea feministă luase avânt cu mult înaintea restului Europei, existau două institute de învățământ superior, „Quenn's College" şi „Bedford College", care au început să primească femeile, numai ca auditoare ale cursurilor. În 1862, Emily Davies organiza un comitet care milita pentru acordarea diplomelor de absolvente femeilor care frecventau universitatea. Înspre 1870, Emily Davies şi Barbara Bodichon au fondat primul institut pentru femei. Acesta şi-a început cursurile cu 5 studente, devenind „Girton College". Inițial, nu a fost recunoscut de autoritățile universitare. În 1880, „Newham College", un alt institut pentru femei, a fost fondat la Cambridge University. Frecvența femeilor a crescut. Astfel, până în 1910, a ajuns la 1000 studente la

* Muzeul Civilizației Dacice şi Romane Deva; e-mail: cristinaplosca@yahoo.com.

https://biblioteca-digitala.ro

Oxford şi Cambridge. *„Educaţiunea la femeile englese este aproape pe un picior de egalitate cu a bărbatului. În orice universitate, în orice colegiu universitar, pretutindeni numerul femeilor e remarcabil. Prin secolul al 17-lea se înfiinţează şcoli de caritate sub protecţia bisericei. În 1848 se înfiinţa la Londra un colegiu universitar pentru femei. La 1871 universitatea din Londra permite femeilor tote gradele şi examenele academice"*[1].

În 1895, în Germania, fetele care se pregăteau să devină învăţătoare emerite aveau dreptul să se înscrie la universităţi, ca observatoare, să asiste la lecţii şi să frecventeze seminariile, condiţia fiind consimţământul profesorului. În semestrul de iarnă 1896/1897, în universităţile prusace, studiau 223 femei, ca observatoare. În 1899, Bundesrat-ul permitea femeilor să susţină examenul german de acreditare în practica profesiei medicale[2]. Admiterea oficială în universităţile prusace a fost promulgată abia în 1908, anul universitar 1908/1909 având înscrise 1132 studente.

În 1895, dreptul de a studia în Universitate a fost acordat femeilor din Imperiul Austro-Ungar şi, implicit, din Transilvania. Femeile erau admise ca *„auditoare libere"*, însă nu puteau trece doctoratul. Sub titlul *Femei la Universitate*, „Gazeta de Transilvania" scria: *„Ministrul unguresc de justiţia a cerut părerea corpului profesoral dela universitatea din Budapesta asupra cestiunei: daca femeile sunt a se admite la studiu la universitate. Facultatea filosofică de medicină a opinat pentru admiterea femeilor. Şi acum s'a alăturat şi senatul universitar ţinut sub preşedinţia rectorului Dr. Iosif Fodor la părerea acesta declarând, că consideră de admisibil, ca femeile să păşească pe cariera de medic şi farmacist. Se va cere înse necondiţionat să cunoscă limba latină şi să fi depus esamenul de maturitate (bacalaureat). După absolvirea studiilor universitare aceste ascultătore să primescă apoi diploma de medic şi farmacist. Senatul va comunica această hotărâre ministrului de justiţia într'o reprezentaţia"*[3]. Era vorba despre Universitatea Regală Maghiară de la Budapesta, una dintre cele mai frecventate universităţi de către românii din Transilvania şi Banat în secolul XIX şi începutul secolului XX. Aceasta fusese creată în ambianţa Contrareformei (reformei catolice), la 12 mai 1635, de către episcopul de Esztergom, în vechiul oraş Trnava. Era structurată pe modelul iezuit, cu două facultăţi, de Litere şi de Teologie. În timp, o parte dintre facultăţi (Drept, Medicină şi Filozofie) au fost mutate la Pesta, iar Teologia la Bratislava[4]. Mare parte a

---

[1] „Gazeta Transilvaniei", nr. 156, 14/26 iul. 1895, p. 3.

[2] Ute Frevert, H.G. Haupt, *Omul secolului XIX*, Bucureşti, Ed. Polirom, 2002, p. 161.

[3] „Gazeta Transilvaniei", nr. 142, 27 iun./9 iul. 1895, p. 2.

[4] Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualităţii româneşti din Transilvania şi*

https://biblioteca-digitala.ro

femeilor care frecventau Universitatea se îndreptau spre specialitățile umaniste - Litere, limbi străine -, alegând, apoi, meseria de profesoară.

Chiar dacă dreptul de a fi auditor era câştigat, totuşi, pentru o diplomă, femeile erau condiționate de nota de la examenul de bacalaureat (*matura*) şi, uneori, şi de cunoaşterea limbii latine.

Din nou, din rubrica *Femei la universitate* a ziarului amintit: *„Majestatea sa a aprobat proiectul ministrului de culte Wlassics, că pe viitor se pată cerceta universitatea şi femei ca ascultătore regulate la facultatea filosofică şi medicinală, şi se-şi pată câştiga diplome. Femeile respective trebue înse se producă necondiționat testimonii de maturitate, şi pentru fiecare cas special se ceră permisiunea ministrului de culte. Vor trebui deci să se înființeze gimnasii anume pentru femei, ca aceste se depună bacalaureatul în tota regula"*[5]. Din aceeaşi rubrică: *„Pe când era ministru Wlassics a permis şi fetelor să se înscrie la universitate ca studente ordinare la facultatea de filozofie şi la facultatea de medicină. An de an a crescut numărul fetelor studente, anul trecut s-a luat hotărârea ca numai fetele cari au examenul de maturitate cu eminență să fie admise imediat la universitate, cele cu nota bine să fie admise sau respinse numai după ce au ascultat 2 semestre la universitate ca studente extraordinare, iar cele cu nota suficient să nu fie admise deloc"*[6].

Remarcăm câteva dintre absolventele de origine transilvăneană, din cadrul Facultății de Medicină a Universității Regale Maghiare din Budapesta: Butean Marta - matricolă 1735 religie greco-catolică, născută la 21 noiembrie 1888, la Beiuş, Bihor, absolventă a Gimnaziului Superior Greco-catolic din Beiuş. A frecventat următoarele semestre 1905/1906, 1906/1907, 1907/1908, 1909/1910, finalizând, la 10 noiembrie 1910, cu un doctorat medical universitar[7] -; Moga Kornelia Claudia - matricolă 1749, religie ortodoxă, născută la 9 septembrie 1885, la Sibiu, absolventă a Gimnaziului Superior din Sibiu, a fost auditor extraordinar 1906/1907, 1907/1908, 1908/1909, 1909/1910, finalizat cu doctorat medical universitar[8]-; Seni Laura - matricolă 1849, religie greco-catolică, născută la 19 decembrie 1886, în Monor, Bistrița Năsăud, absolventă a Gimnaziului Superior Fundațional Năsăud, a început Facultatea de Medicină la Cluj, la Universitatea „Franz Iosif", pe care a frecventat-o 2 ani (1907/1908, 1908/1909) şi a finalizat-o la Budapesta, la 26 octombrie 1912, având

---

Banat, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujană, 2007, p. 66-67.

[5] „Gazeta Transilvaniei", nr. 254, 16/28 nov. 1895, p. 2.

[6] *Ibidem*, nr. 235, 23 oct./5 nov. 1895, p. 3.

[7] Cornel Sigmirean, *op.cit.*, p. 413.

[8] *Ibidem*, p. 413.

https://biblioteca-digitala.ro

doctorat medical universitar[9]. Deşi dreptul de a studia în universitățile din Imperiu fusese dat în 1895, totuşi, în Universitatea din Cluj, procentul femeilor se ridica doar la 4% din totalul studenților. Universitatea fusese înființată în 1872, la 19 noiembrie. A început să funcționeze cu 4 facultăți: Drept şi Ştiințe politice; Medicină, Filozofie, Limbi şi Istorie; Matematică şi Ştiințe naturale, precum şi un Curs de farmacie. Exista şi o catedră de Limba română[10].

Sub titlul *Înscrierile la universitatea din Budapesta*, „Gazeta Transilvaniei" informa că înscrierile pentru cursul noului an şcolar *„vor începe la 1 Septemvrie şi vor dura până la 12 Septembrie. Acei cari vor fi împiedecați de niscaiva afaceri şi nu se vor putea înscrie în timpul fixat, se vor putea înscrie pînă la 14 Octombrie, dacă vor presenta rectoratului, acte oficioase prin cari să se documenteze întârziere. Studente nu se vor primi fără permisiunea ministerului de culte, iar cererile pentru acest scop se vor presenta decanului universității până la 10 August"*[11]. Din acest anunț, observăm discriminarea existentă: bărbații se puteau înscrie până la 14 octombrie, iar femeile trebuiau să prezinte cererile până la 10 august, spre a fi supuse unor analize temeinice.

După obținerea dreptului la studii universitare, au apărut şi femeile profesori. În acest sens, articolul *Femei profesori la universitatea din Viena: „Din Viena se depeşează că ministrul cultelor şi al inspecției publice a aprobat hotărârea de mai nainte vreme a facultății filozofice cu privire la aplicarea de profesori femei la acea facultate. În urma asta d-şoara Dr. Eliza Poser a fost admisă în calitate de privat-docentă pentru filologia romanică la acea facultate"*[12]. Şi tot la Viena se întâmplau următoarele: articolul *Femei la universitățile din Austria": „Ministrul austriac al instrucțiunei publice a dat o ordinațiune, prin care permite femeilor de-a se înscrie la facultățile filosofice ale universităților cu începutul lunie lui Octomvre a.c. atât ca ascultătore, cât şi extra-ordinare. Ce privesce înscrierea la facultatea de medicină, acesta se va regula mai târdiu"*[13].

Acordarea titlului de doctor în medicină a fost marcat şi în presa românească. Articolul *Prima damă doctor în medicină în Ungaria: „S'a promovat în aula universității din Budapesta, în fața unui public numeros, d-ra Charlota Steinberger, doctor în medicină. Această damă este cea dintâiu, care a absolvat studiile la universitatea din Ungaria. D-şoara dr. Steinberger va merge în streinătate pentru a se dedica studiului ginecologic şi după aceea*

---

[9] *Ibidem*, p. 418.
[10] *Ibidem*, p. 101.
[11] „Lupta", nr. 59, 10/23 iul. 1908, p. 5.
[12] *Ibidem*, 18/31 aug. 1907, nr. 179, p. 6.
[13] *Ibidem*, nr. 100, 7/20 iun. 1909, p. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

va face praxa în Budapesta"[14].

Accesul spre licee, respectiv gimnazii, în Transilvania, a creat femeilor un debuşeu către noi opțiuni. Acestea erau opțiunile profesionale, din ce în ce mai solicitate înspre ultima parte a secolului al XIX-lea, activitatea adecvată femeilor din rândurile burgheziei fiind învățământul. Pe parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, odată cu deschiderea a tot mai multe şcoli elementare, precum şi superioare, publice sau private, au oferit posibilitatea femeilor de a ocupa o funcție într-una din aceste şcoli. Nu toate fetele, după absolvirea unei şcoli de învățătoare - respectiv preparandii - sau unui institut din România, ocupau funcția într-o şcoală. De multe ori, deveneau institutoare, preferând să lucreze pentru familii bogate, având posibilitatea de a călătorii sau fiind însoțitoare de doamne. Reclamele cu aceste „oferte de lucru", apăreau în toate ziarele româneşti ca „Lupta", „Gazeta Transilvaniei", „Drapelul" etc.: *„O domnişoară de român, absolventă a Institutului Oteteleşanu din Bucureşti, se recomandă de crescătoare lângă copii din casă bună eventual însoțitoare lângă vre o doamnă. Oferte să se trimită la redacția «Lupta» însoțite şi cu condițiunile de plată"*[15]. Academia înfiinţase, sub numele Institutul „Ion Oteteleşanu", la Măgurele, o şcoală pentru fete române, cărora li se va da o creştere şi o educație de bune mame de familie, însă fără pretenție de lux. Ioan Slavici a fost numit director de studii şi profesor de limba română, istorie şi etică[16]. Altă ofertă era următoarea: *„O domnişoară română de 20 de ani, cu 2 clase civile, ştie foarte bine lucru de mână perfect limba română şi maghiară în vorbit şi scris. Caută loc într'o familie bună româncă crescătoare lângă copii sau o altă ocupațiune potrivită. Oferte se să trimită la administrația Lupta"*[17].

Alt exemplu îl constituie următoarele formulare de la rubrica *Avis publicului*: *„D-na Laura Windkopp, învățătoresă diplomată, face cunoscut că, începend din 1 Octomvre va da instrucția din limba germană, francesă şi italiană, precum şi de pian atât pentru începători cât şi pentru înaintați, după metoda conservatorului din Viena. Date detaliate a se afla la casa Stănescu, str. Castelului, nr. 48"*[18].

Calificarea pentru profesia de învățătoare se făcea în urma absolvirii unui curs preparandial, care consta în susținerea examenului de competențe, dar şi în dobândirea certificatului sau atestatului

---

[14] „Gazeta Transilvaniei", nr. 235, 25 oct./7 nov. 1900, p. 2.

[15] *Ibidem*, nr. 47, 7/20 mar. 1908, p. 6.

[16] Mihai Bordeianu, Petru Vladonshi, *Învățământul românesc în date*, Iaşi, Ed. Junimea, 1979, p. 272.

[17] „Lupta", nr. 80, 10/23 iunie 1908, p. 6.

[18] „Gazeta Transilvaniei", nr. 191, 31 aug./12 sep. 1900, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

şcolar. Pentru acest examen, era necesară o bibliografie, care consta nu numai în manuale şcolare, ci era suplimentată cu o tematică variată. Exemple: *Compendiu de limba română, Istoria şi geografia Ungariei*, cărţi ce se puteau achiziţiona de la Tipografia seminarială Blaj şi alte librării[19].

Legea învăţământului din 1868 stipula că acordarea certificatului de calificare profesională a unui dascăl depinde de absolvirea cu succes a unui curs preparandial. O altă condiţie: experienţă de minim doi ani într-o şcoală. Dintre obiectele de studiu obligatorii din care candidaţii erau examinaţi remarcăm: religie (ritul şi cântul bisericesc), limbile maternă, maghiară şi germană (gramatica), pedagogia, metodica, istoria patriei, matematica, economia rurală, geografia, statistica, ştiinţele naturale, desenul, caligrafia, gimnastica. Examenele (scris, oral şi practic) se desfăşurau anual, în martie şi octombrie, candidaţii fiind supravegheaţi de comisia examinatoare, care era alcătuită dintr-un reprezentant al Ordinariatului, inspectorul diecesan al şcolilor poporale, directorul Institutului preparandial şi tot corpul profesoral[20].

Iată un exemplu: articolul *Nouă profesoră pentru şcolele civile*: *„Ni se scrie din Budapesta: D-şora Catinca Bogdan din Braşov a făcut în 25 cu distincţiune esamenul de profesoră pentru şcolele civile. Noua profesoră deşi s-a calificat pentru cele mai grele studii (matematico-fisice) a dobândit totuşi din tote studiile cu unanimitate de voturi nota de <<eminenţă>>. În diua următore la 26, d-sa a făcut şi esamenul special de gimnastică de asemenea cu eminenţă, obţinând astfel şi diploma de profesoră de gimnastică pentru şcolile civile - felicităm noua profesoră pentru îndoitul succes"*[21]. Această domnişoară preferase să frecventeze studiile oferite de capitala maghiară, pentru a absolvi o şcoală normală.

În Europa, odată cu deschiderea universităţilor şi specializărilor, femeile au ales şi alte profesii. Exemplificăm prin popularizarea în ziarele timpului a diverselor reuşite feminine: prima femeie avocat în Rusia, d-na Ianina Podourszky, din Moscova, primită în Barou - *„camera avocaţială"*- menţionată în ziarul „Lupta". În acelaşi periodic ne este prezentată ştirea despre jurământul depus de prima femeie avocat din Paris.

În România, elocvente şi importante prin urmări au fost legile emise de Spiru Haret în 1896 şi 1899. Prima se refera la învăţământul

---

[19] Mirela Andrei Popa, Aurelia Mariana Dan, *Şcoală şi Biserică. Circularele şcolare din vicariatul Rodnei (1850-1918)*, vol. I, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2008, p. 22.

[20] *Ibidem.*

[21] „Lupta", nr. 134, 16/29 iun. 1900, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

primar şi normal, diferențiind tipul de studiu pentru şcolile primare (5 ani pentru şcolile rurale şi 4 ani pentru şcolile urbane). Deşi foloseau aceeaşi programă şcolară, legea urmărea să rezolve problema localurilor de şcoală, prevedea înființarea şcolilor primare superioare, care, potrivit legii, aveau scopul să dea elevilor cunoştințele practice necesare diferitelor meserii - şi în agricultură. Următoarea, din 1899, se referea la învățământul profesional, urmând a fi pusă în aplicare din 1901. Învățământul românesc profesional a primit o nouă orientare, spre nevoile societății[22]. Se prevedeau două grade secundare în şcolile de fete. Cel de-al doilea grad cuprindea două cicluri, dintre care unul era echivalent cu secția clasică modernă a liceului de băieți. În învățământul superior, în anul şcolar 1900/1901, erau înscrise, la Drept - 27 de fete şi 297 băieți, la Litere - 159 fete şi 545 băieți, la Ştiințe -18 fete şi 263 băieți, la Medicină - 25 fete şi 487 băieți. În 1911/1912, proporțiile s-au modificat în favoarea fetelor: la Litere - 186 fete, 236 băieți; la Medicină - 165 fete şi 507 băieți[23]. Prima femeie care a absolvit cursurile învățământului superior românesc a fost Maria Zaharescu, licențiată a Facultății de Litere şi Filozofie de la Universitatea din Bucureşti. Încă 33 de studente la Bucureşti şi 14 la Iaşi au devenit licențiate în Litere şi Filozofie, una dintre ele fiind Tereza Stratilescu, cunoscută militantă feministă[24]. Alte 9 care au obținut doctoratul în Medicină au avut-o în mijlocul lor pe Elena Densuşianu, fiica lui Aron Densuşianu. Totuşi, teama bărbaților față de concurența femeii creştea. Amintim faptul că, în Regat, exista o dispoziție prin care femeile erau excluse de la posibilitatea de a deschide farmacii. Astfel, şi mai târziu, absolventele de Farmacie puteau fi doar salariate în farmacii conduse de bărbați.

Începutul secolului XX, în Europa, era dificil pentru femei să obțină educație universitară. Fără a absolvi o universitate era greu de găsit o profesie onorabilă. După lupte îndelungi, au putut accede de la absolvente de Limbi străine către Medicină. La 1900, existau, în Europa, aproximativ 200 absolvente de Medicină. După 1910, femeile au putut să aibă profesii precum bancher şi contabil, dar încă nu puteau profesa în diplomație şi justiție.

---

[22] Mihai Bordeianu, Petru Vladonshi, *op. cit*, p. 284.

[23] Paraschiva Câncea, *Mişcarea pentru emanciparea femeii în România 1848-1948*, Bucureşti, Editura politică, 1976, p. 72.

[24] *Ibidem* p. 36.

https://biblioteca-digitala.ro

THE ACCESS OF YOUNG TRANSYLVANIAN WOMEN IN UNIVERSITIES REFLECTED IN THE ROMANIAN MEDIA FROM TRANSYLVANIA

Abstract

The access of women in universities was allowed in Europe at the end of the 19th century. For example, in England, where the feminist movement started long before it did in Europe, there were two institutes of higher education; in Germany, the Bundesrat allowed women to apply at universities since 1895, to assist classes and to take part at seminaries.

In the Austro-Hungarian Empire and therefore in Transylvania, women were admitted to universities as free listeners. We may notice in "Gazeta Transilvaniei" and in "Lupta" the stages that were made until women were allowed to participate at classes and seminaries, but also the conditions to be admitted at the universities from Budapest, Cluj and Vienne.

Keywords: university, Transylvania, women, medicine, philosophy.

https://biblioteca-digitala.ro

*Valer RUS**

IMAGINEA ROMÂNILOR ÎN CULTURA MAGHIARĂ TRANSILVĂNEANĂ ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Geneza imaginii românilor în cultura maghiară

Începuturile formării imaginii poporului român în conştiinţa publică maghiară coboară în timp la legislaţia medievală a Aprobatelor şi Compilatelor, veritabile constituţii ale stărilor din Transilvania, dominate de nobilii maghiari (şi secui) şi bürger-ii saşi. Statutul de *„naţiune tolerată"* era stabilit, pentru români, prin lege, ei fiind admişi *„în această ţară pentru binele public"*, adică în calitate de forţă de muncă gratuită sau foarte ieftină.

În secolul al XVIII-lea, românii sunt percepuţi de către maghiari prin filtrele Miturilor rasei, al cuceririi (hónfoglalás) şi cel al sacrei coroane. Ei devin pentru maghiari rasa (prea) numeroasă de *„admişi"* şi *„toleraţi"* de către cuceritorii Transilvaniei, *„cei mai săraci oameni din toată lumea"* (după eticheta lansată de celebrul cronicar Anonymus) şi *„schismatici"* (adică ortodocşi). Cronicarul contemporan lui Mihai Viteazul, Ştefan Samoskozi, lansează clişeul românilor *„leneşi din naştere, ticăloşi, tâlhari, care-şi urmează sărăcia prin furturi, tâlhării şi prăzi"*. Documente oficiale ale Principatului adresate împăratului Austriei îi catalogau pe români ca fiind *„doar un popor fără nicio religie, pătruns doar de superstiţii, un popor barbar, gata oricând de rele"*[1].

Odată conturată imaginea românilor în cultura maghiară, cu ale sale clişee şi stereotipii, care-i poziţionau pe maghiari într-o postură avantajoasă faţă de români[2], nimeni nu credea că vor mai interveni elemente deosebite, care să modifice major perceperea românilor de către maghiari în secolul al XIX-lea. Românul *„bun sălbatic"* reprezenta o postură mulţumitoare pentru maghiari, desemnând chintesenţa *„superiorităţii"* lor asupra concetăţenilor cu *„buze nemaghiare"* (români, slovaci, sârbi etc.) Însă, evenimentele tragice ale anilor 1848-1849 (Sângătin, Zlatna, Aiud) au dus, cu repeziciune, la dispariţia particulei

---

* Muzeul „Casa Mureşenilor" Braşov; e-mail: rus.valer@gmail.com.

[1] *Apud* Nicoară Toader, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală şi mentalităţi colective*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1997, p. 237-243.

[2] Melinda Mitu, *Problema românească reflectată în cultura maghiară*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2000.

https://biblioteca-digitala.ro

de *„bun"* şi focalizarea atenţiei asupra nedemnului *„sălbatic"*.

După răscoala lui Horea din 1784, anul 1848 a fost cel din care datează *„majoritatea stereotipurilor şi clişeelor mutuale negative româno-maghiare"*[3]. Cel care postulează cadrele în care evoluează imaginea românilor în cultura maghiară, Bela Borsi Kálmán, precizează traseele generale care descriu redesenarea profilului românilor în viziunea maghiarilor. Aceştia din urmă, şi în mod special clasa lor politică, recrutată din sânul aristocraţiei mari, mijlocii şi mici, au dorit crearea unui nou stat, de tip modern, capitalist, pe ruinele statului feudal. Acest nou stat se dorea însă a fi, în acelaşi timp, şi unul unitar, á la francaise[4]. Aceasta a fost ideea care a dominat acţiunile politice ce au dus la declararea unilaterală a uniunii Transilvaniei cu Ungaria, în primăvara anului 1848. Cum, în acel moment, aspiraţiile politice româneşti vizau recunoaşterea lor ca naţiune în cadrul sistemului constituţional transilvănean, partea maghiară le-a resimţit ca o dovadă de anacronism, şi, mai grav, un atentat la integritatea patriei lor, declarată ca fiind maghiară. Consecinţa firească a fost că românii, care îşi apărau drepturile lor naţionale şi care sperau ca acestea să fie garantate de Habsburgi, au devenit, în ochii maghiarilor, *„trădători de patrie"*. Acest calificativ a fost asezonat apoi cu altele derivate direct din violenţa fără măsură la care s-a ajuns în timpul războiului civil din toamna 1848 şi primăvara lui 1849: *„sălbatici"*, *„primitivi"*, *„cruzi"*, *„răzbunători"* etc.[5]

Acestea nu au împiedicat însă perpetuarea anumitor clişee favorabile românilor, niciodată însă singure, aproape întotdeauna în compania celor negative: românii sunt modeşti, buni lucrători, tenaci, femeile române sunt de o frumuseţe deosebită, naturală, folclorul este extrem de bogat, oamenii fiind de o probitate morală exemplară şi, în general, poporul român este unul tolerant şi ospitalier.

Nu în ultimul rând, trebuie spus că noua imagine reciprocă, a maghiarilor despre români şi a românilor despre maghiari, se construieşte în jurul relatărilor maghiarilor care părăsesc Transilvania şi se stabilesc la Budapesta, respectiv a acelor români care pleacă din Transilvania la Bucureşti, unde, se zicea, *„răsărea soarele pentru toţi românii"*! De aceea, impactul psihologic deosebit produs de evenimentele războiului civil transilvănean va fi cel care va modela,

---

[3] Béla Borsi-Kálmán, *Les Roumains aux yeux des Hongrois. Stéréotypies et lieux communs "hongrois" sur les "Roumains": Betises, Généralités, Sémi-Vérités par rapports á la conscience et la stratégie nationale*, în „Istoria ca lectură a lumii. Profesorului Alexandru Zub la împlinirea vârstei de 60 de ani", Iaşi, 1994, p. 457.

[4] *Ibidem*, p. 458.

[5] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru mult timp, percepția maghiarilor asupra românilor. „Imaginea celuilalt" tradițională, ca fiind cea a inamicului din interiorul sau din afara cetății[6], se suprapunea, în mod nefericit, peste Mitul transformator al revoluției, neurmate de o schimbare în bine[7].

Pentru înțelegerea modului în care au fost percepuți românii de către partea maghiară în timpul revoluției şi ulterior, trebuie menționat că cercetătorii evenimentelor de la 1848-1849 au analizat şi expus modul diferit de percepere, asimilare şi punere în practică a noțiunilor ideologice cu care s-a operat din epocă[8]. Dacă şi românii şi maghiarii au avut o revoluție politică, în care componenta socială a ocupat un loc foarte important, ideea națională - prezentă şi la o revoluție, şi la cealaltă -, nedublată de simț şi conduită democratică (mai ales la protagoniştii liberalismului național/maghiar), aceasta a reprezentat motivul incompatibilităților care au degenerat apoi în violențe reciproce[9].

Imaginea românilor în cultura maghiară transilvăneană (1850-1890)

Transilvania multietnică din perioada postpaşoptistă se zbătea între traumele reciproce cauzate de violențele fără precedent, prin extindere şi mortalitate, ale războiului civil ardelean şi afirmarea exclusivistă a identității naționale la fiecare dintre cele trei etnii majoritare din provincie. Dacă, în timpul şi în perioada imediat următoare anilor 1848-1849, maghiarii au încercat să disocieze acțiunea românească de frontul pangerman (reprezentat de coaliția dintre autoritățile austriece, centrale şi locale, şi comunitatea săsească din Pământul Crăiesc), odată cu încheierea dualismului austro-ungar, românii îşi ocupă locul nemeritat de inamici ai suveranității şi integrității corpului statal maghiar. Nu întâmplător românii au oscilat în conştiința opiniei publice maghiare între postura *„bunului sălbatic"* - consacrată în perioada secolelor XVIII şi începutul secolului al XIX-lea - şi cea de *„trădători"* şi *„inamici"* ai maghiarilor, reprezentare personalizată masiv în ideologia daco-românistă, creuzet al conspirației, imaginară sau reală, antimaghiare. Evoluția istorică a provinciei ardelene de la principat autonom - cu personalitate juridică

---

[6] Simona Nicoară, *Istorie și imaginar. Eseuri de antropologie istorică*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană , 2000, p. 158-160.

[7] *Ibidem*, p. 183-184.

[8] Teodor Pavel, *Revoluția de la 1848 - o şansă irosită de reconciliere în Europa central-răsăriteană*, în „Revoluția de la 1848-1849 în Europa Centrală. Perspectivă istorică şi istoriografică", Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 51-60.

[9] *Ibidem*, passim.

https://biblioteca-digitala.ro

proprie, reprezentanță politică dietală, legislație proprie -, la parte integrantă (şi, s-a sperat, şi fără personalitate) a statului maghiar, i-a împins, inevitabil, pe români de la o atitudine civică normală la una de periferici, atentatori (reali sau prezumtivi) la integritatea noului stat. Organizarea politică pe criterii etnice (Partidul Național Român), mişcarea petiționară (Pronunciamentul, Memorandumul ş.a.), nerecunoaşterea noului sistem politic (tactica pasivistă), ideologia daco-românistă, mişcarea românilor pentru unitate națională, apariția statului român la sud şi est de Carpați (Principatele Unite Române, ulterior Regatul Român), toate i-au transformat pe români în ochii concetățenilor lor maghiari. Şi nu în bine...

Trauma colectivă generată de războiul civil de la 1848-1849 a creat o falie în relațiile bilaterale româno-maghiare, fără precedent în istoria comună multiseculară. Dacă, în trecut, românii fuseseră oprimați /terorizați prin legislația medievală, fără discriminare, pe criterii etnice, odată cu deşteptarea adusă de reformele iluministe şi sub protecția imaginară a scutului imperial, reacția armată națională la tentativele politicienilor maghiari de a le impune o nouă ordine socială şi politică - în care rolul românilor era extrem de ambiguu -, i-a împins pe aceştia din urmă spre ipostaze inedite sau cu precedente istorice îndepărtate (precum răscoala țărănească de la 1784). Românul violent, visceral, devine o veritabilă sperietoare în imaginarul maghiar. Nenumăratele scrieri în care se fac referințe la incidentele reciproce sau unilaterale indică demonizarea sistematizată a acțiunilor revoluționare româneşti. Chiar dacă, uneori, se mai admite realitatea obiectivă a înapoierii culturale a românilor datorată *„împilării de secole"*, impresia generală cu care rămânea lectorul maghiar din epocă cu privire la *„valahi"* era una teribilă. Nici măcar scurgerea timpului nu a îndulcit această imagine, ea revenind, obsedant şi constant, până la sfârşitul perioadei analizate de noi.

În cultura maghiară transilvăneană din perioada anilor 1850-1890 se manifestă o serie de fenomene specifice secolului al XIX-lea european. Prima observație este impusă de provincializarea culturii, a cărei capitală se mută, inițial, de facto şi, apoi, de jure, la Budapesta. Numărul publiciştilor maghiari ardeleni care şi creează în Transilvania este în scădere, spre sfârşitul perioadei ei migrând spre centrele Imperiului. Abia înființarea Universității la Cluj, în anul 1872, duce la apariția unei noi clase de intelectuali maghiari originari şi activi în Transilvania, dar aceasta, cu adevărat, înspre anul 1900. Simpla analiză a problemei reapariției presei cotidiene de limbă maghiară în Ardeal poate indica evoluția inconstantă a culturii publice. Tocmai de aceea, mesajele despre Transilvania, lansate în spațiul ardelean, chiar şi cu autori care nu sunt originari de aici sau doar au activat aici temporar,

https://biblioteca-digitala.ro

devin la fel de ilustrative pentru mentalitățile culturale maghiare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Scriitorii de istorie din epocă nu au rămas indiferenți la comenzile politice, explicite sau subînțelese. Muza Clio devine, şi ea, aservită intereselor politicianiste, care indicau, fără ezitare, delimitarea tranşantă a istoriei celor două popoare, învecinate prin jocul destinului. De aceea, niciun istoric maghiar nu uită să amintească lectorilor săi, mai avizați sau nu, că Transilvania era *„terra deserta"* la venirea triburilor maghiare în zonă, că românii aveau o ascendență incertă (greu de contrazis în condițiile absenței cercetărilor arheologice sistematice sau a cunoaşterii incomplete a izvoarelor istorice), că românii, oricum, au migrat mai târziu, că maghiarii din zonă sau că regii maghiari au fost, întotdeauna, inițiatorii şi sprijinitorii luptelor antiotomane ale voievozilor români. Nu în ultimul rând, se amintea că primele tipărituri româneşti s-au făcut cu sprijinul principilor calvini maghiari. Momentele tulburi din istoria comună, precum răscoala țărănească de la 1784, devin pretext pentru istoricii maghiari de revalorizare a impactului acestora asupra conştiinței opiniei publice maghiare, prin abandonarea caracterului social al evenimentelor în favoarea celor identitare, naționale, realizate aproape în spirit herderian.

O componentă importantă a culturii secolului al XIX-lea, etnografia, ştiință aflată la limita dintre descrierea de călătorie, imagologie, istorie şi mentalități, statuată destul de vag, evoluează înspre o direcție nebănuită inițial de fondatorii ei. Simpla menționare printre „etnografii" epocii studiate de noi a unor personalități precum politicianul secui Orbán Balász - teoreticianul formării poporului român la sud de Dunăre -, Hunfalvi Pál şi românul renegat Moldován Gergely spune suficiente despre rolul asumat de către aceşti autori: ilustrarea/„dovedirea" inferiorității românilor în relația lor cu maghiarii şi susținerea, cu arme „ştiințifice", a atitudinii politicii oficiale maghiare față de români.

Poate cel mai puțin susceptibil de obiectivitate domeniu al creației culturale, literatura, nu făcea excepție de la comandamentele politice din epocă. Precum într-un război total, prozatorii şi eseiştii se întrec în a folosi etichete şi comparații care îi fac pe români inferiori maghiarilor. Folosirea imaginii *„bunului sălbatic"* nu mai are aceeaşi conotație de simpatie ca în trecut, aceasta folosind exclusiv la minarea clişeelor despre români. Pretextele literare devin ocazii perfecte pentru lansarea de speculații sau teorii politice.

Odată create, imaginile trăiesc prin vehiculare. Şi ce alți vectori mai buni există decât manualele şcolare şi presa (cotidiană)? Căile de comunicare clasice în difuzarea discursurilor oficiale în secolul al XIX-

https://biblioteca-digitala.ro

lea erau şcoala, biserica, armata şi presa. Cum bisericile naţionale şi armata erau ocolite de libertatea de expresie (fiind dominate, mai degrabă, de ierarhie de tip eclesiastic sau militar, mai precis armata austro-ungară fiind chiar prodinastică şi cu limba de comandă germană), rămâneau să colporteze clişeele şi imaginile instituţiile şcolare şi cele jurnalistice.

Autorii de manuale şcolare şi-au îndeplinit cu succes menirea trasată prin programele şcolare, în care cuvântul de ordine era Honfoglalás (adică Mitul cuceririi patriei), cel care a dat dreptul istoric al Regatului Ungariei asupra Transilvaniei. Aceasta a însemnat minimizarea extremă a prezenţei românilor în istoria maghiarilor, iar puţinele apariţii ale acestora erau oricum trasate cu tuşe groase, prin care li se inculcau tinerilor învăţăcei imagini voit deformate.

Poate mult mai drastic a fost cazul presei cotidiene maghiare din perioada postpaşoptistă. În condiţiile cenzurii neoabsolutiste, dar, mai ales, în perioada de după Diploma din octombrie 1860, şi cu o virulenţă neobişnuită după 1867, organele de presă clujene au avut rolul creării şi transmiterii de imagini despre români în cadrul comunităţii maghiare. Rezultatele au fost imediate, concretizate în prelungite războaie ale imaginilor, purtând titluri anoste precum „Foile valahe", veritabile foiletoane de polemică cu presa românească. Prin incidenţă (un ziar e citit de mai mulţi oameni decât îl cumpără), frecvenţă (din deceniul al şaptelea al secolului al XIX-lea se standardizează apariţia cotidiană), virulenţă (sub masca anonimatului se putea spune orice) şi cantitate (tirajele puteau depăşi mai multe mii de ziare zilnic, mai ales în cazul cotidianelor cu mică publicitate), organele de presă maghiare transilvănene devin cele mai importante vehicule de imagini despre români din perioada analizată. Spre deosebire de „marea cultură", presa cotidiană a fost cea care îşi putea permite să prezinte incidentele violente de natură „casnică" (câteodată zilnice, mai ales în perioada liberalismului), creând veritabile psihoze între maghiari. Zvonistica, continuată de comentariu panicard, nu putea crea decât un anumit tip de imagine alarmistă românilor. Violenţele sociale prilejuite de comasările agricole, reîmpărţirea pădurilor, alegerile comitatense sau dietale, toate aduceau aminte, neîndoios, de violenţele de la 1848-1849. Nu în ultimul rând, ştirile numeroase despre mişcarea unionistă românească de la sud de Carpaţi, urmate de ştirile cu consolidarea statului român prin cucerirea Independenţei sau proclamarea Regatului, nu făceau altceva decât să amintească zilnic maghiarilor de existenţa patriei românilor în imediata lor apropiere. Acuzele dese de daco-românism s-au îmbinat, maniheic, cu apelurile la o „vârstă de aur", greu de dovedit în trecutul istoric comun sau unitate, în numele bunei înţelegeri.

https://biblioteca-digitala.ro

Toate aceste imagini, create şi colportate prin intermediul culturii maghiare transilvănene, s-au instrumentalizat prin intermediu politicii. Ceea ce se „ştia" prin educaţie se transformă într-o veritabilă cultură politică dominată de accente naţionalist-şovine, care, apelând la argumente istorice, etnografice, literare sau publicistice, încearcă să demonstreze superioritatea maghiarilor asupra românilor, drepturile superioare ale primilor în detrimentul celorlalţi asupra Transilvaniei, incapacitatea românilor de a aspira la conducerea provinciei, şi, în general, lipsa de îndreptăţire a românilor în aspiraţiile lor daco-româniste.

Nu în ultimul rând, încercăm să ilustrăm plastic ceea ce oamenii de cultură maghiari afirmau în scrierile lor. După cum se ştie, dintotdeauna o imagine face mai mult decât o mie de cuvinte. În multe lucrări plastice, unele din creaţia unor mari pictori maghiari din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, au fost ilustraţi români. În diversele lor ipostaze, mergând de la chipuri de oficiali (în general, imagini neutre, dar aparţinând întotdeauna unor români integraţi social, eventual şi vorbitori de maghiară), trecând prin imagini de tip etnografic (ilustrând clişeul clasic al românilor Bauernvolk - un popor de ţărani) şi ajungând până la imagini concurenţiale agresive (ilustrând români în ipostaze violent negative), toate aceste imagini plastice nu făceau altceva decât să ofere un suport imagistic delimitărilor identitare, de prezentare a alterităţii.

Cu toate acestea, realităţile de zi cu zi din Transilvania celei de-a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea n-au fost atât de pesimiste cum reies din majoritatea scrierilor prezentate anterior. Un astfel de exemplu de încercare de normalizare a relaţiilor interetnice venea din Braşovul multietnic, unde a avut loc un bal românesc, la care, în final, au participat şi maghiari şi germani, şi totul s-a terminat într-o atmosferă frăţească.

IMAGE OF ROMANIANS IN THE HUNGARIAN CULTURE FROM TRANSYLVANIA DURING THE SECOND HALF OF THE XIXTH CENTURY

Abstract

Collective trauma caused by the 1848-1849 civil war has created a fault in the Romanian-Hungarian bilateral relations unprecedented in their joint history. If Romanians were previously oppressed/terrorized by medieval laws without discrimination, based on ethnicity, with the awakening brought by the Enlightenment and reforms under the

https://biblioteca-digitala.ro

imaginary protection of the imperial, the national military reaction to the attempts of the Hungarian politicians to impose a new social and political order, pushed the firsts in unusual poses, comparable with distant historical precedents (such as peasant uprising in 1784). The violent, visceral Romanian becomes a real scare in the Hungarian imagination. Numerous writings which had references to incidents, mutual or unilateral actions indicate systematic demonization of Romanian revolutions. Even though sometimes we may admit the objective reality of cultural backwardness of Romanians because of the „oppression for centuries", the general impression that remained for the Hungarian lecturer on „Volokh" was terrible. Not even the passage of time has sweetened this image, it obsessive and constantly returned until the end of the period analyzed by us.

Keywords: Romanians image, Hungarian culture, XIXth century, Transylvania, alterity.

https://biblioteca-digitala.ro

Andreea ATANASIU-CROITORU[*]

FORȚA NAVALĂ MARITIMĂ A ROMÂNIEI ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

Odată cu recunoaşterea Independenței de stat a României de către Marile Puteri prin tratatele semnate la Congresele de pace de la San Ştefano şi Berlin în vara anului 1878, România, preocupată de dezvoltarea sa economică, a considerat necesar să facă eforturi ca „plămânii țării", cum a numit Mihail Kogălniceanu ținutul de dincolo de Dunăre, să funcționeze bine, în interesul general. *„O mai repet* – arăta marele om politic –, *trebuie să ne îndreptăm din nou ochii la marele şi frumosul brâu pe care providența l-a dat României, la Dunăre şi la Mare. Şi când zic aceste cuvinte am ferma convingere că de îndată inteligenta d-voastră atențiune se va îndrepta spre porturile noastre maritime şi fluviale şi spre ceea ce vom face pentru a le aduce în dezvoltarea şi înflorirea lor cea mai întinsă"*[1].

Obținerea ieşirii la mare deschidea perspective însemnate de dezvoltare statului independent român, care, în sfârşit, putea să transforme în realitate visul oricărui popor civilizat, acela de a intra în contact, şi pe această cale, a mării, cu restul lumii. Dar, în concepția oamenilor politici ai vremii, constituirea şi dezvoltarea unei flote de comerț putea deveni o realitate doar la adăpostul şi sub protecția unei flote maritime de război, căreia i s-a acordat atenție prioritară, în condițiile în care aceasta urma să constituie un factor de apărare al litoralului Mării Negre, reprezentând, totodată, şi pepiniera de cadre pentru flota civilă. Începând de acum, oraşul port Constanța a căpătat, şi din punct de vedere strategic şi militar, o importanță din ce în ce mai mare. Faptul este demonstrat, printre altele, de înființarea, aici, a celor două mari unități ale Armatei Române: Divizia 9 infanterie şi Divizia de Mare, a căror existență şi funcționare, prin tot ceea ce implică aceasta pentru viața social-economică a unei zone, au contribuit la progresul oraşului, comparativ cu vechea capitală a Dobrogei, Tulcea, care stagnează.

---

[*] Muzeul Marinei Române; e-mail: andreea.maria.croitoru@gmail.com.

[1] Fragment din Raportul asupra statutului de porto-franco al oraşelor Galați şi Brăila, prezentat Camerei în 1883, în Vasile M. Kogălniceanu, *Dobrogea 1879-1909. Drepturi politice fără libertăți*, Bucureşti, Editura Socec, 1910, p. 51-52.

https://biblioteca-digitala.ro

Trebuia pus la punct un program coerent de restructurare a sistemului militar existent până la acel moment. Pentru o imagine de ansamblu cât mai exactă, rezumăm prefacerile survenite pe linia apărării terestre. Astfel, la 22 februarie 1879, toate unitățile din Dobrogea au fost subordonate unei singure mari unități militare, denumită *Divizia Activă Dobrogea*, comanda ei revenind, prin Înalt Decret Regal, generalului de brigadă Gheorghe Angelescu[2].

În acelaşi an, atât Constanța, cât şi Tulcea, au devenit sediile mai multor mari unități nou înființate: Regimentul 30 Dorobanți Tulcea-Constanța, Regimentul 12 Călăraşi cu reşedința la Constanța, compus din două escadroane dislocate la Tulcea şi altele două cantonate la Constanța. Tot acum, Divizia dobrogeană îşi schimbă numele în *Divizia 5 Teritorială Militară*[3].

La 1 aprilie 1883, Divizia 5 Teritorială se reorganiza, revenind la denumirea anterioară de *Divizia Activă Dobrogea*[4]. După ce a mai trecut printr-o serie de transformări de structură, în anul 1903, prin Ordinul circular nr. 15, Divizia dobrogeană a primit o nouă denumire: *Divizia 9 infanterie Constanța* şi a fost subordonată Corpului 2 Armată Bucureşti[5].

În paralel, şi la nivelul conducerii Marinei Militare a început să se pună problema alcătuirii unor unități specializate în apărarea frontierei maritime şi a obiectivelor amplasate de-a lungul acesteia. Dar, abia la 10 ani de la punerea în aplicare a legii de organizare a Flotilei[6], s-a constatat că *„această armă, chiar în cercul strâns în care a*

---

[2] La acea dată, se aflau dislocate în Dobrogea următoarele unități militare: Batalionul 4 vânători, Regimentele de infanterie 4, 5, şi 7 linie, Regimentul 1 artilerie, Regimentul 2 roşiori şi 3 escadroane de jandarmi, venite din sudul Basarabiei, organizate într-un regiment de călăraşi permanent (vezi *Istoria militară a poporului român*, vol. IV, Bucureşti, Editura Militară, 1987, p. 724).

[3] „Monitorul Oastei", nr. 10, 15 apr. 1880.

[4] *Idem*, nr. 22, 28 mai 1882.

[5] *Idem*, nr. 28, 1903.

[6] *Înaltul Decret-Lege nr. 1920 pentru organizarea Flotilei şi serviciului porturilor*, din 9 iunie 1886 („Monitorul Oastei", nr. 20, 21 iun. 1886). Legea a conferit Flotilei statutul de comandament de corp de armată, având în compunere: Comandamentul Flotilei; Depozitul Flotilei; Diviziunea echipajelor cu Compania de instrucție a recruților; Compania torpilorilor; Compania vaselor de rezervă: bastimentul „România", bricul „Mircea", canoniera „Grivița", Şcoala Copiilor de Marină, Inspectoratul General al Navigației şi Porturilor. În 1886, efectivele Flotilei au crescut de la 26 de ofițeri şi 600 trupă, la 54 ofițeri, 44 angajați civili şi 952 oameni de trupă (*Istoria militară a poporului român*, vol. V, Bucureşti, Editura Militară, 1988, p. 98; vezi şi comandor dr. Marian Moşneagu, *Scurtă retrospectivă a Forțelor Navale Române*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române 2009", Constanța, tom XII, Editura Muzeului Marinei Române, 2009, p. 275).

https://biblioteca-digitala.ro

rămas prin suprimarea fondurilor necesare pentru întreținerea materialului și completarea personalului"[7], a ajuns la un stadiu de dezvoltare care impunea crearea unei noi structuri organizatorice a acesteia. *„Trebuia* - scria locotenent-comandorul Constantin Ciuchi – *să se împartă unitățile ajunse la o întindere prea mare, să se repartizeze atribuțiunile pe mai multe unități, dând fiecăria un cerc de acțiune mai raționat"*[8].

La 26 februarie 1896, a fost promulgat *Înaltul Decret nr. 1093 pentru organizarea flotilei,* urmat, la 9 martie 1896, de *Instrucțiunile pentru punerea sa în aplicare,* care au stabilit o nouă structură organizatorică a marinei de război[9]. Potrivit acestora, flotila era împărțită în opt corpuri și servicii: Divizia de Mare, Divizia de Dunăre, Depozitul echipajelor flotilei, Apărarea fixă și mobilă a porturilor, Școlile (Școala de aplicație a sublocotenenților și Școala de marină), Arsenalul, Inspectoratul navigației și porturilor, Comandamentul flotilei (cu Serviciul de stat major, Serviciul tehnic și de geniu, Serviciul de torpile și de artilerie cu depozitele respective de materiale și muniții, Serviciul intendenței cu depozitul de echipament și ateliere de confecții, Serviciul sanitar)[10].

Împărțirea rațională a Flotilei în corpuri și servicii, hotărâre care a dus la înființarea celor două mari unități distincte ale Marinei - Divizia de Mare[11] și Divizia de Dunăre[12], unități care, sub o denumire sau alta,

---

[7] C. Ciuchi, *Istoria Marinei Române în curs de 18 secole. De la Împăratul Traian până în al 40-lea an de domnie a Regelui Carol I,* Tipografia „Ovidiu", 1906, p. 282.

[8] *Ibidem.*

[9] „Monitorul Oficial", nr. 280, 14/26 mar. 1896, p. 9455-9456; „Monitorul Oastei", nr. 14, 16 mar. 1896; nr. 279, 13 mar. 1896.

[10] Vezi și C. Ciuchi, *op. cit,* p. 282.

[11] Pe larg despre subiect în Alexandru Mîrșu, Andreea Atanasiu-Croitoru, Ion Custură, Tiberiu Liviu Chodan, *De la Divizia de Mare la Flotă. 1896-2011. Monografie,* București, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, 2011.

[12] Mare unitate tactic-operativă a Marinei Militare, înființată la 26 februarie 1896, odată cu Divizia de Mare, prin reorganizarea Corpului Flotilei, cu misiunea de a coopera cu armata de uscat la apărarea litoralului fluvial și de a asigura transporturile fluviale necesare armatei și economiei. Ca și Divizia de Mare, Divizia de Dunăre a primit o organizare și înzestrare corespunzătoare, având ca elemente de bază în compunerea inițială: Forța navală fluvială cu bastimentele „România", „Bistrița", „Oltul", „Siretul", „Alexandru cel Bun" cu anexele sale (șalupa „Pandurul", pont de torpilă nr. 7), și „Șoimul". Prin organizarea și dotarea succesivă, Divizia de Dunăre a devenit cea mai puternică forță fluvială de la Dunăre. În preajma celui de-al Doilea Război Mondial, Divizia de Dunăre avea în organica sa Forța fluvială cu 5 monitoare și două vedete, Gruparea tactică Tulcea cu două monitoare și 4 vedete torpiloare, Detașamentul maritim Sulina cu misiunea de a apăra Delta și gurile Dunării, Sectorul Dunării de Sus, în sectorul Porțile de Fier, unități de infanterie marină, artilerie de coastă, șalupe de patrulare, unități de geniu și transmisiuni etc. În 1943, Divizia de Dunăre devine Comandamentul Forțelor Navale Fluviale (CFNFI) cu misiunea de a coordona

https://biblioteca-digitala.ro

s-au perpetuat până în zilele noastre - a dat rezultate bune, atât din punct de vedere al instrucției, cât şi al administrației.

La 1 aprilie 1896, Divizia de Mare a fost pusă sub comanda colonelului Vasile Urseanu, detaşat ca director al flotilei în Ministerul de Război. În compunerea sa intrau bastimentele: „Elisabeta", „Mircea", „Grivița", „Sborul" şi „Năluca".

Odată cu punerea în aplicare a prevederilor noului decret de organizare a Flotilei pe divizii şi bastimente armate[13], Diviziei de Mare i-a fost repartizat următorul personal:

- Ofițeri: un colonel (comandantul Diviziei), un locotenent-colonel (comandant pe „Elisabeta"), un maior (comandant pe bricul „Mircea"), un maior (comandant secund pe „Elisabeta"), 4 căpitani comandanți, 2 căpitani ofițeri de bord, 7 locotenenți ofițeri de bord, 8 sublocotenenți ofițeri de bord, 2 mecanici cls. I, 3 mecanici cls. II, 2 mecanici cls. III, un administrator cls. II plătitor şi cu aprovizionarea, un medic de regiment cls. I pe „Elisabeta", un medic de batalion pe „Mircea", însumând 35 de oameni.

- Echipaj: 12 sergenți adjutanți, din care 7 submecanici, 4 sergenți majori, 14 sergenți, 28 caporali, 225 soldați, însumând 318 oameni[14].

Au urmat ani de instrucție, de pregătire a personalului şi de încercări de constituire a unui parc naval combativ. De altfel, acesta este şi momentul în care este declanşat Primul Război Mondial, eveniment care a surprins România în plin proces de realizare a programului naval ce prevedea, printre altele, aşa cum spuneam, creşterea parcului naval al Diviziei de Mare prin achiziționarea a 4 contratorpiloare (distrugătoare) construite în Italia, dar care vor veni în țară abia după război. În perspectiva participării la război, Marele Stat Major a fost preocupat, printre altele, şi de organizarea porturilor maritime şi a întregii zone de litoral cuprinsă între Balcic şi Chilia Veche. În acest context, a fost elaborată *Ipoteza „Z"- planul român de operații*, conceput în anul 1914 şi ajustat în 1916, care viza, în ansamblu, constituirea unei grupări de forțe în sud, unde urma să acționeze şi Marina, în procent de 25% din efective, în scopul interzicerii ofensivei inamice peste Dunăre şi păstrării pentru garantarea trupelor ruse[15].

---

activitatea grupărilor şi unităților de nave de luptă asigurându-le logistica necesară. Divizia de Dunăre a jucat, în dezvoltarea Marinei Române, acelaşi rol important ca şi Divizia de Mare (*Dicționar Enciclopedic de Marină*, vol. I, Bucureşti, Editura Societății Scriitorilor Militari, 2006, p. 173 (coordonator: Anton Bejan).

[13] În urma organizării din 1896, Flotila de Război dispunea de un efectiv de 1830 marinari, dintre care 125 ofițeri, 1662 trupă, 30 elevi şi 13 civili.

[14] C. Ciuchi, *op.cit*, p. 286.

[15] Ion Gâdiuță, Dumitru Sava, *Decizia militară. Raționamente şi legitimitate*, Bucureşti, Editura Militară, 1998, p. 23.

https://biblioteca-digitala.ro

În acelaşi timp, Ipoteza „Z" prevedea forţele disponibile pentru acoperirea, dinspre uscat, a litoralului, împărţit în două sectoare corespunzătoare zonelor Constanţa şi Sulina. Pentru sectorul de acoperire Constanţa, cuprins între Balcic şi Jurilovca, care urma să fie pus sub ordinele Comandantului Diviziei de Mare, comandorul Paul Rădulescu, forţele de care dispunea Marina constau dintr-un grup port-mine cu barajele respective de la Constanţa şi Mangalia şi unităţile de Marină din porturile Constanţa, Mangalia şi Balcic. Pentru sectorul de acoperire Sulina, cuprins între Jurilovca şi Chilia Veche, care urma să fie pus sub ordinele comandantului crucişătorului „Elisabeta", căpitan-comandorul Nicolae Kiriţescu, se puneau la dispoziţie câteva ambarcaţiuni, în rândul cărora se remarca crucişătorul, un detaşament de apărare, o baterie cu 4 tunuri de 57 mm, o baterie lans-torpile, precum şi un baraj cu 30 de mine. Pentru apărarea sectorului Constanţa, Ipoteza „Z", nu prevedea nici o navă, nici chiar dezarmată, situaţie de neconceput în cazul intrării României în război[16].

În esenţă, misiunile Marinei rămăseseră aceleaşi ca înainte de cel de-al doilea război balcanic, deoarece doctrina, obiectivele strategice şi potenţialul agresor era considerat tot cel bulgar, pe acelaşi front sudic-fluvial. Forţele combatante s-au concentrat în continuare în Divizia de Dunăre, în timp ce forţele neoperative ale Marinei Militare au rămas: Divizia de Mare[17], Şcolile Marinei cu nava-şcoală „Mircea", Depozitele şi Arsenalul Marinei, care urmau să intervină în funcţie de evoluţia războiului[18].

Pentru Marină, consecinţele Primului Război Mondial au impus, în mod obiectiv, necesitatea de a găsi şi elabora o nouă ordine organică a comandamentelor, a marilor unităţi şi a unităţilor, ţinând seama de experienţa dobândită în timpul conflagraţiei, a dotării cu nave de luptă

---

[16] Georgeta Borandă, *Din istoricul flotei militare maritime româneşti. Flota militară maritimă de la înfiinţare până la primul război mondial*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române 2010", Constanţa, tom XIII, Editura Muzeului Marinei Române, 2010, p. 133-134.

[17] Avându-se în vedere starea precară a Diviziei de Mare, în ajunul intrării României în război, această mare unitate a fost practic dizolvată, atenţia conducerii armatei române concentrându-se, în special, asupra aspectelor legate de asigurarea securităţii frontierelor fluviale şi bunei desfăşurări a navigaţiei pe Dunăre (vezi, pe larg, Carmen Atanasiu, *Problema suveranităţii României la Dunăre şi „Navigaţia Fluvială Română"(1919-1945)*, Bucureşti, Editura NELMACO, 2003, p. 67-75).

[18] Ion Ionescu, Daniela-Simona Dimitriu, *Marina română în perioada neutralităţii armate 1914-1916*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române 2007", Constanţa, tom X, Editura Companiei Naţionale Administraţia Porturilor Maritime Constanţa SA, 2008, p. 226.

https://biblioteca-digitala.ro

noi şi, mai ales, stabilirea noilor misiuni care îi reveneau în condițiile transformărilor de ordin geografic, politic şi militar[19].

Una din cele mai importante concluzii generale de război a fost necesitatea existenței unei forțe navale competitive care să poată acționa atât la Dunăre, cât şi la Mare, în măsură să apere coastele româneşti împotriva atacurilor inamice. Nu se putea trece cu vederea că, în timpul războiului, Divizia de Mare, fără nave de luptă şi fără baterii de coastă, a fost nulă sub aspect operativ, iar încredințarea apărării litoralului românesc Escadrei ruse s-a dovedit o măsură lipsită de eficacitate, iar după revoluția bolşevică, chiar catastrofală[20].

După încheierea păcii, în urma marelui război de întregire a neamului, Marina Militară păstra, ca patrimoniu materialul flotant şi tehnica de luptă - deja folosite pe teatrul de operații, dar, factor deloc de neglijat -, un personal călit în experiențele rezultate din desfăşurarea acțiunilor militare, în cazul nostru, pe apă.

În acel moment, dacă Divizia de Dunăre dispunea, încă din 1907, de 4 monitoare şi 5 vedete fluviale, ca importante forțe ale acestei mari unități a Comandamentului Marinei, Divizia de Mare, era aproape inexistentă sub raportul potențialului naval, mai ales după ieşirea din serviciul activ a două din navele sale istorice: crucişătorul „Elisabeta" şi canoniera „Grivița"[21].

La sfârşitul anului 1919, prin Ordinul de zi nr. 282 al Comandamentului Marinei, din 30 decembrie, au fost scoase din ordinea de bătaie a Marinei, 10 vase, printre care se numărau şi cele două menționate anterior. Acelaşi ordin stabilea că *„tuturor acestor vase li se va da întrebuințare, în serviciul auxiliar al Diviziei de Dunăre şi Mare"*[22].

În acest context, crucişătorului „Elisabeta" i s-a rezervat un loc important în sistemul învățământului de Marină. În 1920, odată cu înființarea, la Constanța, a Institutului Maritim, care avea drept scop

---

[19] Ion Ionescu, *Politica navală a României între anii 1919 şi 1941*, Constanța, Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime Constanța SA, 2002, p. 95.

[20] Carmen Atanasiu, *Preocupări privind modernizarea şi întărirea capacității de luptă a Diviziei de Mare, în perioada interbelică*, studiu în manuscris aflat în fondul documentar al Muzeului Marinei Române.

[21] *Ibidem*; vezi şi Cornel Greavu, *Preocupări ale conducerii militare a țării pentru dezvoltarea Diviziei de Mare în perioada interbelică*, studiu în manuscris aflat în fondul documentar al Muzeului Marinei Române.

[22] Crucişătorul „Elisabeta", Canoniera „Grivița", Torpilorul de baraj „Alexandru cel Bun", Torpilorul „Năluca", Torpilorul „Sborul", Canoniera „Oltul", Canoniera „Bistrița", Canoniera „Siretul", Şalupa „Opanez", Şalupa „Rahova" (Arh. M.Ap.N. Piteşti, Fond Divizia de Mare, dos. 3 /1919, f. 423).

https://biblioteca-digitala.ro

pregătirea personalului marinăresc, atât pentru Marina militară, cât şi pentru cea civilă, nava a fost repartizată noii instituţii de învăţământ a Marinei, care şi-a desfăşurat cursurile la bordul său, până în anul 1923[23].

În anul 1920, a fost promulgat Înaltul Decret nr. 2256 bis din 15 mai[24], care stabilea organizarea comandamentelor superioare şi a serviciilor Marinei Militare române, pus în aplicare în baza aceluiaşi act normativ[25]. Conform acestuia, Marina Militară era compusă din Direcţia Marinei şi Comandamentul Marinei, structură cu rol de comandă şi planificare, care avea în subordine cele două divizii pe care erau structurate forţele noastre navale: Divizia de Dunăre şi Divizia de Mare. Comandamentul Marinei se subordona direct Ministerului de Război[26].

În anul următor, prin Decretul nr. 835 din 11 martie, completat cu Decizia Ministerială nr. 317 din 8 aprilie 1921, structura la vârf a Marinei Militare şi-a schimbat denumirea din Comandamentul Marinei în Inspectoratul Tehnic al Marinei, cu reşedinţa la Bucureşti, subordonat Ministerului de Război.

Definit ca organ central de comandament, pregătire, dotare şi administrare, acestui inspectorat i se subordonau şi structurile de luptă cu infrastructura Marinei, între care Comandamentul Diviziei de Mare[27], având reşedinţa la Constanţa, cu următoarea compunere: Diviziunea contratorpiloare, Diviziunea canonierelor dragă-mine, Grupul vedetelor antisubmarine, Escadrila de hidroplane (pe lacul Siutghiol), Depozitele Diviziei de Mare, unitate distinctă ce asigura logistica tuturor forţelor combatante româneşti de la Marea Neagră[28].

Comandanţilor celor două mari unităţi navale li se acordau prerogativele comandanţilor de divizii din armata de uscat, iar comandanţii diviziunilor de bastimente (nave) erau asimilaţi funcţiei de comandant de brigadă din trupele terestre[29].

---

[23] Valentin Ciorbea, Georgeta Borandă, *Istoricul crucişătorului „Elisabeta"*, Constanţa, Ovidius Uiversity Press, 2004, p. 209-211.

[24] „Monitorul Oficial", nr. 60, 18 iun. 1920.

[25] „Anuarul Marinei", I, 1923-1924, p. 43-44.

[26] *Istoria Statului Major al Forţelor Navale Române 1860–2010 – Monografie*, Bucureşti, Editura CTEA, 2010, p. 67-68 (coordonator Olimpiu Manuel Glodarenco).

[27] Divizia de Dunăre avea în compunere: Escadra de Dunăre (monitoare şi vedete), Apărările regionale, Escadrila de şlepuri armate, Şantierul Naval Mobil, Depozitele Diviziei de Dunăre, vasul spital (*Ibidem*, p. 67).

[28] *Ibidem*; vezi şi Marian Moşneagu, *Scurtă retrospectivă a Forţelor Navale Române...*, p. 278.

[29] Arhiva Marinei Române (A.M.R.), fond 1683, dos. 388, f. 26.

https://biblioteca-digitala.ro

Caracterul defensiv al politicii militare româneşti s-a concretizat după Primul Război Mondial şi prin înfiinţarea unor noi unităţi, create cu scopul întăririi apărării litoralului maritim şi fluvial. Acestea au fost: Apărarea Fixă Fluvială şi Apărarea Fixă Maritimă şi aveau în structura lor servicii de mine, torpile, staţii TFS baterii de coastă[30].

Prin Ordinul Ministerului de Război nr. 15029 din 24 martie 1921, Apărarea Fixă Maritimă, a fost subordonată Comandamentului Diviziei de Mare, avea sediul la Constanţa şi apăra litoralul maritim de la Balcic la Limanul Nistrului.

Până în anul 1931, nu s-au produs modificări structurale de fond, schimbările efectuate având caracter formal, constând în atribuirea unor noi denumiri pentru structuri sau substructuri, care nu au vizat Divizia de Mare, şi modificări cu grad mic de relevanţă, în ceea ce privea subordonarea[31].

La 4 mai 1932, s-a votat *Legea pentru organizarea armatei şi a organizării Ministerului Apărării Naţionale*[32], care a trasat, în linii generale, şi organizarea Marinei, fără a da dispoziţii speciale pentru materialul naval şi personalul aferent.

Potrivit acestei legi, Marina cuprindea: Inspectoratul General al Marinei şi Comandamentul Marinei, acesta din urmă având în compunere Divizia de Mare, Divizia de Dunăre şi trupele subordonate acestor comandamente[33].

O schimbare organizatorică importantă în structura Diviziei de Mare s-a produs în anul 1936. Prin Decretul 266 din 14 noiembrie 1936,

---

[30] Cornel Greavu, *Preocupări ale conducerii militare a ţării pentru dezvoltarea Diviziei de Mare în perioada interbelică*, studiu în manuscris aflat în fondul documentar al Muzeului Marinei Române.

[31] Inspectoratul Tehnic al Marinei şi-a schimbat denumirea în *Inspectoratul General al Marinei* (Î.D. nr. 302/29.01.1926), care a funcţionat şi cu calitatea de comandament naval, până la 30 aprilie 1930, când s-a creat *Comandamentul Marinei*, ca organ de sine stătător; denumirea de Marina Militară s-a schimbat în *Marina de Război* (I.D.R. nr. 1730/20. 05. 1931); la sfârşitul anului Marina de Război primeşte denumirea *Marina Regală*, moment în care Comandamentul Marinei a devenit *Comandamentul Marinei Regale* (Î.D.R. 4063/15 decembrie 1931). Vezi *Statul Major al Forţelor Navale. 1860-2005. Tradiţii şi perspective*, Bucureşti, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2005 (coordonator Marian Moşneagu).

[32] Potrivit Legii menţionate, acestea urmau să fie reglementate prin *Legea specială a Marinei Regale*, ce urma să fie întocmită în vederea completării legilor anterioare, a legiferării dispoziţiilor privind materialul naval, complex şi costisitor, precum şi a organizării personalului de specialitate dificil de recrutat şi, mai ales, de format (Ion Ionescu, *op. cit.*, p. 97).

[33] George Petre, Ion Bitoleanu, *Tradiţii navale româneşti*, Bucureşti, Editura militară, 1991, p. 230.

https://biblioteca-digitala.ro

s-a înfiinţat Ministerul Aerului şi Marinei (M.A.M.), al cărui scop era să *„întrunească şi să orienteze întreaga activitate aeriană şi maritimă a naţiunii..."*[34].

Premieră în istoria ţării sub aspect organizatoric, Ministerul Aerului şi Marinei *„avea Comandanţii forţelor cu drept de conducere, administrare, înregistrare şi control subordonând pe lângă structurile aviaţiei şi Marina Regală, Marina Comercială, Institutul central meteorologic, Oficiul Hidrografic şi Aerofotogrametric, Serviciul Maritim Român"*[35].

Potrivit Decretului, Divizia de Mare se află în subordinea Comandamentului Marinei Regale cu statutul şi denumirea de *Comandament al Forţelor Maritime*. Forţele maritime aveau în compunere: Escadrila de distrugătoare, Depozitele de echipaje şi materiale maritime, Apărarea fixă maritimă[36]. Comandantul Forţelor Maritime avea obligaţia de a pregăti pentru război, a conduce şi administra unităţile din subordine şi era echivalent în drepturi de comandă şi administrative cu comandantul de brigadă din forţele terestre[37].

În toamna anului 1940, ca urmare a problemelor de natură militară cu care se confrunta ţara, factorii de decizie au hotărât desfiinţarea Ministerului Aerului şi Marinei, separând, astfel, instituţiile destinate apărării naţionale de cele civile. Prin Decretul-Lege nr. 3488 din 16 octombrie 1940, Ministerul Aerului şi Marinei şi Ministerul Înzestrării Armatei s-au desfiinţat, atribuţiile acestora trecând în responsabilitatea Ministerului Apărării Naţionale. Din fostul Minister al Aerului şi Marinei au fost create Subsecretariatul de Stat al Marinei (S.S.M.) şi Subsecretariatul de Stat al Înzestrării şi Administraţiei Armatei[38]. În noua organigramă, forţele maritime sunt redenumite Divizia de Mare, care avea în compunere: Brigada Litoral[39] şi Forţa Navală Maritimă.

O realizare interbelică de excepţie a Diviziei de Mare a constituit-o punerea bazelor dragajului maritim românesc. Folosirea minelor marine şi fluviale în operaţiunile navale a căpătat proporţii nebănuite abia în timpul Primului Război Mondial. Încă din perioada neutralităţii (1914-1916), pericolul reprezentat de războiul cu mine

---

[34] „Monitorul Oficial", nr. 266, 14 nov. 1936, p. 9625.

[35] *Ibidem*, art. I; vezi şi *Realizările Ministerului Aerului şi Marinei de la înfiinţare până azi, 20 iulie 1939*, Bucureşti, 1939.

[36] „Monitorul Oficial", nr. 266, 14 nov. 1936, art. 161-164.

[37] *Ibidem*, art. 165.

[38] *Istoria militară a poporului român*, vol. VII, Bucureşti, Editura militară, 1989, p. 376.

[39] Fostul Comandament al Litoralului Maritim, înfiinţat prin Decretul din 14 noiembrie 1936.

https://biblioteca-digitala.ro

devenise evident şi pentru România, în situația în care numeroase mine, plutind în derivă, au început să-şi facă apariția pe litoralul nostru. După intrarea României în război, pe măsura desfăşurării operațiunilor militare la fluviu şi la mare, constituirea unei flotile de dragaj a devenit o necesitate care va fi satisfăcută abia după încheierea păcii[40].

În 31 octombrie 1918, Consiliul Naval Interaliat a stabilit programul de dragaj, repartizând zonele pe țări. România şi-a asumat misiunea dragării câmpurilor de mine aşezate de inamic în regiunile Constanța-Balcic, Gurile Dunării-Cetatea Albă şi, în general, a apelor din largul coastelor sale[41].

Lipsa navelor specializate şi a aparaturii specifice a făcut ca operațiunile de dragaj să înceapă cu întârziere. În ianuarie 1920, în urma raportului ministrului de Război, general de brigadă Ion Răşcanu, Regele Ferdinand I a semnat Decretul nr. 7740, prin care se înființa, începând cu 1 ianuarie acelaşi an, o Diviziune de canoniere dragă-mine *„dependente de Divizia de Mare, cu reşedința administrativă la Constanța, în scopul de a organiza dragarea sistematică a zonelor minate pe coasta maritimă românească, a face controlul drumurilor sigure de navigație şi a da avize pentru navigatori cu privire la zonele curățite de mine şi cele periculoase"*[42]. Canonierele, în număr de patru, s-au numit inițial A, B, C, D.

Prima Ordine de bătaie a personalului ofițeresc al canonierelor a stabilit Comandamentul Diviziunii de canoniere dragă-mine (cdor. Sion Alfons - comandant; cpt.-cdor. Focşa Constantin - mecanic, şef al Diviziunii; Burichi Vasile - mecanic), comandanții de canoniere dragă-mine şi ofițeri la bord. În iunie 1920, a fost emis un nou Decret Regal, nr. 2256 bis, prin care Diviziunea canonierelor dragă-mine intra în organigrama Comandamentului Marinei, dar se subordona, nemijlocit, Diviziei de Mare[43].

Cele patru canoniere cumpărate din Franța, în 1920, au primit numele unor eroi, ofițeri de marină care şi-au jertfit viața în luptele din Primul Război Mondial: „Locotenent-comandor Stihi Eugen" (ex „Friponne") şi „Căpitan Dumitrescu Constantin" (ex „Impatiente"), construite în 1916; „Locotenent Lepri Remus (ex „Chiffonne) şi

---

[40] Vezi pe larg: Carmen Atanasiu, *Marina Militară Română, în operațiunile de dragaj la mare (1918–1990)*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române 1999", Constanța, tom II, Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime Constanța SA, 2000, p. 71-85.

[41] A.M.R., Fond C.M.M., dos. 388/1921, f. 25.

[42] „Monitorul Oficial", 28 feb. 1920, p. 1239.

[43] A.M.R., Fond C.M.M., dos. 388/1921, f. 387.

https://biblioteca-digitala.ro

„Sublocotenent Ghiculescu Ioan" (ex „Mignone"), construite în 1917[44]. Şi, deşi în august 1920, celor 4 canoniere li s-au adăugat şi vedetele nr. 5 şi 6 aduse de la Dunăre pentru dragajul de siguranță, numărul acestor nave nu era încă suficient pentru buna desfăşurare a misiunilor unei flotile de dragaj.

În această conjunctură, care impunea dotarea rapidă cu noi vase a parcului de nave dragoare, Marina italiană a oferit spre vânzare Marinei române, 6 vedete tip MAS (motoscafo anti sommergibile). O comisie tehnică, numită de Ministerul de Război, a plecat la Roma cu instrucțiuni care precizau clar scopul pentru care vedetele urmau să fie achiziționate, şi anume acela de a *„servi ca vase antisubmarine, la poliția apropiată a coastelor şi ca vase remorcatoare ale drăgilor de siguranță în Secția dragă-mine Constanța"*. Comisia trebuia să aibă în vedere ca aceste vedete să *„aibă obiectele de inventar complete, să țină bine marea, să aibă motoarele robuste, să fie de preferință construite din fier, să aibă ca armament cel puțin un tun de 53 mm şi o mitralieră de 8 mm. Să fie cât se poate de economice în consumație. Să aibă o rază de acțiune de aproximativ 700 mile. Vedetele să fie înzestrate cu o stațiune TFS şi aparat acustic pentru determinarea poziției submarinelor, să nu fie expuse incendiilor. Să aibă locuințele convenabile"*[45]. Se impunea, de asemenea, efectuarea unor încercări de remorcare a drăgilor, deoarece acest tip de navă avea, de obicei, o altă destinație.

Între anii 1921-1924, canonierele împreună cu vedetele MAS au format Gruparea de dragaj, ale cărei misiuni de început aveau ca scop pregătirea echipajelor în vedere executării operațiunilor de dragaj propriu-zise. Navele participau activ la exercițiile de instrucție, la pregătirea tactică pe specialități în port. În timpul ieşirilor zilnice în mare, se făceau calcule nautice, trageri cu mitraliera, marşuri la Galați, Sulina, Balcic, trageri de infanterie şi serviciu la radă, *„exerciții de formațiuni şi lăsarea drăgii la apă"*[46].

Anul 1924 a găsit vedetele MAS dezarmate la Constanța. În primăvara acestui an, conform Deciziei nr. 260, s-au constituit grupările de nave armate, din care făcea parte şi Grupul naval de instrucție, cu canoniera „Ghiculescu" şi MAS 2. Către sfârşitul deceniului 3, vedetele MAS, datorită unor deficiențe de construcție şi a

---

[44] Caracteristicile tehnico-tactice ale acestor nave de luptă erau următoarele: lungime - 55,60 m; lățime - 6,90 m; pescaj - 2,03 m; deplasament - 540 t; viteză - 12 Nd; puterea maşini - 900 CP (motor Sulzer-Diesel); rază de acțiune - 3.000 Mm; efective - 50 oameni; armament - II 100, II mt (*Les Flottes de Combat 1938*, Paris, Société d'Edition Géografiques Maritimes et Coloniales, 1938, p. 616).

[45] A.M.R., Fond C.M.M., dos. 289/1919, f. 296-297.

[46] *Jurnalul istoric al Diviziei de Mare, 1901–1915; 1920-1934*, Fond documentar M.M.R., Mss., f. 213.

https://biblioteca-digitala.ro

eficacității reduse, au fost scoase din uz, rămânând în sarcina canonierelor continuarea exercițiilor de dragaj în mare şi anihilarea minelor rătăcite, ce pluteau în derivă, periclitând siguranța navigației[47].

Deşi trecuse un deceniu de la sfârşitul Primului Război Mondial, problema dragajului şi a navelor destinate să-l execute a rămas, astfel, în atenție. În şedința Comitetului Consultativ al Marinei din 2 iulie 1928 s-a discutat şi problema achiziționării a 4 remorchere pentru dragarea minelor la Sulina, exprimându-se acordul pentru procurarea de către Marină a remorcherelor necesare dragării bancurilor de mine din regiunea Sulina-Budachi-Insula Şerpilor[48]. Problema nu s-a rezolvat imediat.

În ceea ce priveşte extinderea parcului naval al Diviziei de Mare, având în vedere situația precară a bastimentelor din dotarea acesteia, în şedința din 17 noiembrie 1919, analizând raportul ministrului de Război, generalul Răşcanu, guvernul României a autorizat Ministerul de Război să reia tratativele mai vechi cu guvernul Italiei, în vederea achiziționării distrugătoarelor (clasificate, la acea dată, în categoria contratorpiloare), comandate, încă din anul 1914[49].

La 1 iulie 1920, unitățile au sosit la Constanța. Ulterior au primit numele „Mărăşeşti" (ex „Nibbio") şi „Mărăşti" (ex „Sparviero"), cunoscute, după această dată, ca nave tip distrugător şi recunoscute în epocă ca nave performante din clasa „Aquila"[50]. Cele două nave au fost organizate în *Diviziunea contratorpiloare*, subordonată Diviziei de Mare[51]. Comandantul Diviziunii avea puteri sporite, echivalente comandantului de brigadă de uscat[52].

La începutul anului 1921, au intrat în dotarea Diviziei de Mare şi o serie de nave provenind din Marina Austro-Ungară, repartizate României de Comisia Navală a Consiliului Suprem de la Paris în contul despăgubirilor de război.

Între acestea se numără şi şapte torpiloare care, la 19 ianuarie 1921, au fost predate de către Consiliul Naval al Adriaticii, delegatului

---

[47] *Ibidem*, f. 319 şi 395.

[48] Carmen Atanasiu, *Marina Militară Română în operațiunile de dragaj la mare (1918-1990),...*, p. 74.

[49] Datorită izbucnirii războiului, navele nu au putut fi livrate României şi au fost folosite de Marina italiană în propriile operațiuni de luptă sub numele: „Nubbio" şi „Sparviero" (vezi Cornel Greavu, *Preocupări ale conducerii militare a țării pentru dezvoltarea Diviziei de Mare în perioada interbelică*, studiu în manuscris aflat în fondul documentar al Muzeului Marinei Române).

[50] A.M.R., fond 2988, dos. 428, f. 486.

[51] *Loc. cit.*, fond 1683, dos. 388, f. 27.

[52] *Loc. cit.*, f. 26.

https://biblioteca-digitala.ro

guvernului român, comandorul Mihail Gavrilescu, aflat la baza navală de la Veneția[53]. Navele fuseseră construite între anii 1913-1914, în Şantierele Navale din Fiume şi Triest, în Imperiul Austro-Ungar.

Pe măsura finalizării reparațiilor în Arsenalul de la Veneția, torpiloarele au venit în țară, unde au fost botezate: „Vifor", „Vârtej", „Vijelia", „Zmeul", „Zborul", „Fulger"[54] şi „Năluca", cele două din urmă fiind ultimele din cele şapte care au plecat spre țară în noiembrie 1919. Torpiloarele au intrat în compunerea Diviziei de Mare, având baza navală la Constanța. Deşi reparate în Arsenalul de la Veneția, aceste nave au avut o stare tehnică nesatisfăcătoare, menținerea lor în serviciu necesitând mari eforturi financiare.

Situația nefiind singulară, pentru o mai bună cunoaştere a realității şi a stabilirii măsurilor necesare în vederea îmbunătățirii stării tehnice, la începutul lunii septembrie 1921, toate navele Marinei Militare, inclusiv cele provenite din despăgubirile de război, au fost supuse de către Inspectoratul Marinei unui drastic control la Baza Diviziei de Mare de la Sulina şi la navele Diviziei de Dunăre de la Ghecet. La 6 septembrie 1921, au fost întocmite concluziile controlului, care au constatat starea precară a tehnicii şi deficitul aprovizionării cu armament naval[55].

În pofida acestor neajunsuri, este remarcabil faptul că, într-un timp relativ scurt, Divizia de Mare - practic, inexistentă la sfârşitul conflagrației - a renăscut, beneficiind de un parc naval alcătuit din: patru canoniere dragoare, şase torpiloare, crucişătorul „Elisabeta" - folosit, aşa cum s-a arătat, ca navă-şcoală pentru pregătirea maiştrilor de marină -, bricul „Mircea" şi cele patru vedete antisubmarine tip „M.A.S.". Acestor unități navale, în cea mai mare parte în stare operativă, li se adăugau patru remorchere: „Alexandru cel Bun", „Căpitan Alexandrescu", „Locotenent Vârtosu" şi „Sublocotenent Pavelescu", şalupe, şlepuri, precum şi şantierul naval mobil[56].

Încă de la intrarea în dotare, atât distrugătoarele, cât şi torpiloarele au fost folosite în procesul de instrucție a echipajelor. Mai mult, în anumite perioade, canonierele „Stihi" şi „Dumitrescu" au fost folosite ca nave-şcoală.

---

[53] *Loc. cit.*, fond 2988, dos. 476, f. 1.

[54] Venind spre țară, în condiții dificile din cauza vremii nefavorabile, „Fulger" s-a scufundat în Marea Neagră. (Georgeta Borandă, *Nave de luptă româneşti – Breviar*, în „Noi contribuții la Istoria Marinei Militare Române", Constanța, Editura Muntenia & Leda, 2001, p. 223-224).

[55] Ion Ionescu, *op. cit.*, p. 128-129.

[56] Georgeta Borandă, *Divizia de Mare - o structură constănțeană a Marinei Militare Române*, studiu în manuscris aflat în Fondul documentar al Muzeului Marinei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

Aceste nave, încadrate, în baza unei hotărâri guvernamentale, cu comandanți foarte bine pregătiți[57], au dat posibilitatea menținerii echilibrului între formele de pregătire teoretică şi practică în învățământul românesc de marină. În acest sens, s-au creat condiții pentru executarea marşurilor de instrucție prin navigația de lungă distanță. Astfel, canonierele „Locotenent-comandor Stihi Eugen", „Locotenent Lepri Remus", „Căpitan Dumitrescu Constantin"[58] au efectuat croaziere în Bulgaria şi Turcia; distrugătoarele „Mărăşeşti" şi „Mărăşti" au vizitat porturile Pireu, Napoli şi La Valetta; vechiul bric „Mircea" a continuat să navige şi a făcut escale în numeroase porturi. În anii 1927-1930, în paralel cu misiunea de pregătire a echipajelor, bricul a fost ataşat Serviciului Hidrografic şi Diviziei de Mare pentru efectuarea unor lucrări hidrografice în zona Sulina-Baia-Jibrieni. Aceasta în situația în care, din anul 1926, pe lângă Divizia de Mare a început să funcționeze *Serviciul special de hidrografie, geofizică şi astronomie*, unul din cele două servicii constitutive ale *Serviciului Hidrografic Român*.

Deoarece, în epocă, misiunile de recunoaştere şi legătură în spațiul maritim se executau, în principal, cu ajutorul hidroavioanelor, a devenit necesară înființarea unei unități specializate în executarea acestor misiuni.

În iunie 1920, toți ofițerii de marină care trecuseră în aviație[59] au fost chemați pentru a lua în primire 12 hidroavioane, captură de război, de tip „Hansa-Brandenburg W12" şi „Utzi", cu motoare de 220 CP (Hiero şi Daimler), cu scopul imediat de a fi folosite în procesul de instrucție[60]. După ce au fost revizuite în Arsenalul aeronautic de la Cotroceni, aparatele au fost trimise cu trenul în portul Constanța, unde au constituit *Grupul de Aviație Maritimă*, comandat de căpitanul Constantin Negru[61]. Constatându-se că portul Constanța nu prezenta condiții prielnice pentru activitatea de zbor a hidroavioanelor, baza acestei escadrile a fost amplasată pe lacul Siutghiol, în partea de nord a oraşului Constanța, în două hangare folosite de germani în Primul Război Mondial. Curând, în partea sudică a lacului, au fost construite

---

[57] A.M.R., fond 2988, dos. 424, f. 127. Înaltul Decret Regal din 6 aprilie 1924.

[58] *Loc. cit.*, fond C.M.M., dos. 732/1937, f. 23.

[59] Nicolae C. Petrescu, *Marinari pe cerul patriei. Piloți şi observatori aerieni în războiul pentru întregirea României*, Piteşti, Editura Europroduct, 2003, passim.

[60] Mai târziu, Flotila de Hidroaviație a fost înzestrată cu hidroavioane de fabricație preponderent italiană: Savoia 68 bis, Savoia 55, Savoia 56 şi aparate Fleet şi Lublin.

[61] Aurel Pentelescu, Cristian Crăciunoiu, Jipa Rotaru, *Hidroaviația României*, Bucureşti, Editura Modelism Internațional, 1994, p. 8-9.

https://biblioteca-digitala.ro

alte două hangare[62]. Grupul de Aviație Maritimă a intrat în compunerea Forței Navale Maritime, subordonată Comandamentului Diviziei de Mare.

În anul 1926, un credit de 1 miliard de lei alocat Marinei de guvernul generalului Averescu a făcut posibilă modernizarea artileriei distrugătoarelor „Mărăşti" şi „Mărăşeşti" şi lansarea unei comenzi la Casa Pattison (Neapole) pentru construirea altor distrugătoare[63]. Astfel, tunurile de 152,4 mm Armstrong de la distrugătoarele „Mărăşti" şi „Mărăşeşti" au fost demontate pentru a fi înlocuite cu altele noi, moderne. Tunurile debarcate au fost utilizate, ulterior, la constituirea primei baterii de coastă a Marinei, amplasată în oraşul Constanța pe malul mării, în punctul numit „Tataia", pe platforme şi cazemate betonate, construite de germani în Primul Război Mondial[64].

Făcând o trecere în revistă a principalelor dotări în Marina Militară română în primii ani după realizarea statului național român, s-a constatat un nivel slab al înzestrării navale față de misiunile ce reveneau Marinei, stare agravată, în anul 1927, prin clasarea torpiloarelor „Vifor", „Vârtej" şi „Vijelia" şi a vedetelor tip „M.A.S". Situația a determinat Inspectoratul General al Marinei să întocmească ample planuri de înzestrare, eşalonate pe mai mulți ani, în parte realizate.

În anul 1930, s-a finalizat construirea a două distrugătoare comandate la şantierele din Neapole, în Italia, încă din anul 1927. Bastimentele au sosit în țară la 7 septembrie, zi în care au şi intrat în serviciu[65].

La 27 mai 1931, în portul Constanța, au avut loc festivitățile prilejuite de botezul celor două distrugătoare, care au primit numele: „Regele Ferdinand" şi „Regina Maria" (distrugătoare de tip „R"). Cu acelaşi prilej, bricului „Mircea" i s-a conferit „Semnul onorific pentru 40 de ani de serviciu"[66].

Distrugătoarele de tip „R", subordonate Diviziei de Mare, au fost navele cele mai mari, mai puternice, mai performante, cu misiunile cele mai complexe şi cu echipajul cel mai mare pe care România le avusese până atunci.

În aceeaşi perioadă, Marina a comandat, la Fiume (Italia), un

---

[62] *Ibidem*, p. 9.

[63] Carmen Atanasiu, *Preocupări privind modernizarea şi întărirea...*

[64] Marin Tănase, *Memoriu*, Mss. Aflat în inventarul Bibliotecii Muzeului Marinei Române. Autorul, plutonier major, a participat la demontarea pieselor de artilerie de pe distrugătoare.

[65] *Jurnalul Diviziei de Mare...*, p. 370.

[66] *Ibidem*, p. 379; A.M.R., fond C.M.M., dos. 394/1931, f. 41.

https://biblioteca-digitala.ro

submarin (în 1926) şi o navă-bază (în 1927). Construcția submarinului a durat ceva mai mult, fiind gata abia în 1936, nava-bază, însă, a fost lansată la apă la 3 noiembrie 1929. La sosirea în țară, a fost botezată „Constanța". A doua zi după ce a participat la sărbătorirea Zilei Marinei (15 august 1931), N.M.S. „Constanța"[67] a plecat în marş de instrucție pentru 45 de zile, având la bord elevii Şcolii Navale, pentru recunoaşterea coastei româneşti şi navigație de lungă distanță pe Marea Egee[68].

În 1932, două dintre navele Diviziei de Mare, canonierele „Stihi" şi „Ghiculescu", au fost destinate executării de lucrări hidrografice, iar, anul următor, nava-bază „Constanța", având la bord ofițeri ai Şcolii de Hidrografie şi Navigație, a efectuat studii hidro-biologice în Marea Neagră[69].

Sub ordinele primului său comandant, comandorul Victor Voinescu, primul submarin din istoria Marinei noastre, denumit „Delfinul", a ajuns, la 27 iunie 1936, la Constanța. Pe 15 august, cu prilejul Zilei Marinei, a avut loc solemnitatea intrării sale în serviciu, la Constanța, în compunerea Diviziei de Mare[70]. Odată cu sosirea în țară a submarinului „Delfinul", nava-bază „Constanța" şi-a început, la rândul ei, activitatea pentru care fusese construită.

Intrarea în dotare a submarinului „Delfinul" a reprezentat atingerea unui deziderat important al programelor navale anterioare şi a sporit forța Diviziei de Mare. Dar, o singură unitate dintr-un anumit tip de nave nu putea da rezultate, din cauza imposibilității de a coopera în formație. *„Marina militară are astăzi un submarin - declara viceamiralul Ioan Bălănescu, comandant al Marinei, cu prilejul intrării sale în serviciu - trebuie să avem încă cel puțin trei unități de acest gen în stare de a întreprinde minimum de acțiuni în războiul pe apă"*[71].

Acest obiectiv - ca, de altfel, toate cele legate de dezvoltarea şi modernizarea flotei militare maritime şi fluviale - avea să se materializeze parțial, în măsura în care economia românească a oferit posibilități tehnice şi financiare.

Atunci când, în noiembrie 1936, a fost înființat Ministerul Aerului şi Marinei, aducerea forțelor Aerului şi Marinei într-un minister unic a fost determinată de necesitatea constituirii unui organism competent,

---

[67] Prin Înaltul Decret Regal nr. 1014 din 6 iunie 1931 s-a hotărât ca numele navelor de război româneşti înscrise pe bordaj să fie precedate de inițialele *„N.M.S."*- Nava Majestății Sale.

[68] Carmen Atanasiu, *op.cit.*

[69] Georgeta Borandă, *Divizia de Mare - o structură constănțeană a Marinei Militare Române...*

[70] „Marea Noastră", V, nr. 6, 1936, p. 91.

[71] *Ibidem*, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro

cu atribuțiuni bine stabilite, în condițiile în care tendințele agresive ale unor state din Europa se manifestau concret, mai ales după instaurarea nazismului în Germania.

Drept urmare, preocuparea pentru dezvoltarea Marinei Regale prin mijloace proprii a crescut, având în vedere că, odată cu redresarea economică, a început crearea în țară a *„industriilor strict necesare construcțiilor de nave de război"*[72].

În acest context, în anul 1937, Ministerul Aerului şi Marinei, a solicitat Şantierului Naval Galați construcția mai multor nave militare, în special submarine. Comanda a fost refuzată, întrucât şantierul nu dispunea de o dotare tehnică corespunzătoare pentru astfel de construcții. Ca urmare, s-a trecut la reorganizarea acestuia, prin preluarea sa de către Uzinele Reşița. Toate operațiunile referitoare la dezvoltarea şantierului au fost declarate lucrări de *„urgentă utilitate publică, în interesul apărării țării"*.

În paralel, odată cu înființarea Fondului Național al Marinei, în anul 1938[73], au fost alocate fonduri pentru repararea în străinătate a navelor Diviziei de Mare, distrugătoarele „Mărăşeşti", „Regele Ferdinand", „Regina Maria" şi a navei bază „Constanța"[74], a canonierelor şi torpiloarelor, pentru înlocuirea artileriei grele de tip vechi cu modele noi[75].

Aplicarea acestor măsuri a făcut posibilă lansarea, la 14 iunie 1939, a puitorului de mine „Amiral Murgescu", prima navă militară construită în întregime într-un şantier naval românesc. Intrată în compunerea Diviziei de Mare, această navă destinată apărării coastei Mării Negre, instalării barajelor de mine împotriva navelor de suprafață şi a submarinelor, răspundea unor parametri tehnici de vârf, pentru acel moment, marcând o performanță în industria noastră de apărare[76].

În acelaşi an, la Şantierul Naval Galați, au fost bătute şi primele nituri la cele dintâi submarine montate în țară - „Rechinul" şi „Marsuinul" -, ale căror subansamble au fost aduse din Germania.[77] Ambele vor fi lansate la apă abia în anul 1941 şi armate în 1943.

---

[72] *Realizările Ministerului Aerului şi Marinei de la înființări până azi, 20 iulie 1939, ...*, p. 24.

[73] *Ibidem.*

[74] La şantierele „Stenia-Bosfor", din Istanbul (A.M.R., fond 1683, dos. 533, f. 5).

[75] *Marina în cei zece ani de domnie a Regelui Carol II (1930-1940)*, publicațiunea a 29-a a Ligii Navale Române, Bucureşti, 1940, passim.

[76] *Ibidem*, p. 36.

[77] „Marea Noastră", VIII, nr. 1, 1939, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Intrarea în serviciu a puitorului de mine „Amiral Murgescu" a încheiat în chip fericit, dar incomplet, acțiunea de înzestrare cu nave şi tehnică de luptă a Marinei Regale, implicit a Diviziei de Mare, în perioada dintre cele două războaie mondiale.

THE ROMANIAN MARITIME NAVAL FORCE IN THE INTER-WAR PERIOD

Abstract

After Romanian State Independence recognition by the Great Powers in the treaties signed during the Peace Congresses in San Stefano and Berlin in 1878, Romanian authorities focused on economic development of the country, considering beyond Danube territories of great importance and as „the lungs of the country", as they were called by the Romanian Prime Minister Mihail Kogălniceanu. At the same time, Romanian Navy command became interested in establishing new specialized units in order to defend the maritime littoral border and riverside ports against sea and land threats.

On February 26th 1896 *The High Decree no. 1093 for organizing the Flotilla* was promulgated by King Carol I, followed on March 6th 1896 by *The instructions for its implementation*, which established a new Navy structure, encompassing eight corps and services: Flotilla Headquarters, Maritime Division, Danube Division, Flotilla's Crews Depot, Fixed and Mobile Defense of the Harbors, Navy School for officers and petty officers, The Arsenal and The Navigation and Harbors Inspectorate. On April 1st 1896, the command of Maritime Division was assumed by Colonel Vasile Urseanu, who was the first Commander of this structure. The Maritime Division was made of Maritime Division Headquarters and warship cruiser „Elisabeta", Training Sailing ship „Mircea" and torpedo boats „Grivița", „Sborul" and „Năluca".

Taking into account the poor situation of Romanian Navy ships after the First World War, Romanian government immediately authorized the Ministry of the War to renew its negotiations with the Italian government for acquisition of two counter torpedo boats (destroyers) which had been ordered in 1914 with a contract for four destroyers and a submarine. The defensive feature of the Romanian military policy after the First World War lead to another reorganization of Navy Headquarters and the establishment of two new units, designated to defend maritime and littoral shores. The new

https://biblioteca-digitala.ro

structures were Maritime Fixed Defense and Riverine Defense units, made of mine, torpedo services, radio and telegraph stations and coastal artillery.

A new restructuring of the Navy took place in 1936, when by promulgation of the Royal Decree no. 2620, regarding the establishment of the Ministry of the Air and the Navy, the need of a structure with specific responsibilities was determined, in order to combat aggressive tendencies of some states, especially due to instauration of Nazism in Germany.

In 1939 the Maritime Division got a new combat ship, the minelayer „Amiral Murgescu", as the first ship to be built entirely in a Romanian naval shipyard, in Galați. The ship answered the need of littoral defense, by minefield installed against surface ships and submarines. The minelayer represented a phase of a complex program which was stopped by the outbreak of the war. The ship answered to very demanding parameters and performances requested from our national industry. This phase happily but incompletely endowed the Romanian Royal Navy for modern ships and equipment acquisitions along the Inter-war period.

Key-words: Navy, Inter-war, ships, shipyards, Maritime Division.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Costin SCURTU[*]

INDUSTRIA NAȚIONALĂ DE APĂRARE ÎN CONTEXTUL ECONOMICO-FINANCIAR AL ROMÂNIEI (1920-1935)

Gândirea economico-militară românească integrează organic nu numai ideile şi teoriile relative la relația economie-armată, economie-război, economie-apărare, cristalizate şi sistematizate de economia militară, mai exact de ştiința economico-militară, ci şi elementele gândirii practic-empirice, existente independent sau în conexiune cu cele teoretice.

Sub presiunea dificultăților, statele au recurs la măsuri speciale de dirijare a activității economice, trecând sub control aprovizionarea cu unele materii prime, transportul, alimentația, producția de combustibili, forța de muncă, prețurile, salariile etc., ceea ce a produs o puternică zguduire economică, o restructurare a economiei, transformarea ei în economie de război. „*Primul război mondial* - scria C. Kirițescu - a *dezvăluit pentru întâia oară în adevărata ei amploare legătura organică dintre economie şi armată, dintre activitatea productivă şi activitatea războinică, legătură care se desăvârşise în cursul veacului trecut*"[1].

Experiența Primului Război Mondial a ridicat, cu o deosebită acuitate, problema necesității creării unei industrii naționale de apărare, capabile să asigure înzestrarea forțelor armate cu tehnică de luptă modernă. În disputele intervenite pe această problemă s-au conturat, în esență, două concepții: unii cereau crearea unei industrii de apărare care să asigure acele mijloace de luptă ce au o mare întrebuințare, pronunțându-se pentru procurarea tehnicii militare grele şi complexe din străinătate, din țările unde aceasta este mai perfecționată şi mai ieftină; alții erau partizanii producerii tehnicii militare în țară, într-o proporție cât mai mare.

Una dintre trăsăturile evoluției gândirii economico-militare în perioada interbelică la care ne referim constituie fundamentarea teoretică a corelației dintre economie şi război. Aprofundându-se

---

[*] Muzeul Militar „Regele Ferdinand" - filiala Constanța; e-mail: scurtucostin@yahoo.com.

[1] Costin C. Kirițescu, *Caracterele specifice ale actualei economii de război*, în „Problemele războiului şi ştiința", Bucureşti, 1942, p. 453.

https://biblioteca-digitala.ro

analiza, s-a considerat că factorul economic putea să fie sistematizat în patru grupe mari, şi anume:

a) producția agricolă a solului, necesară hrănirii oamenilor şi animalelor (avându-se în vedere indicatorii: cantitatea de cereale, raportată la numărul populației şi uneltele agricole repartizate pe suprafața agricolă);

b) producția subsolului pentru asigurarea industriei de război cu materii prime de tot felul;

c) randamentul industrial şi organizarea producției materialelor de război (avându-se în vedere: volumul utilajului industrial, încadrarea cu tehnicieni şi mână de lucru, starea utilajului, plasarea instalațiilor în spațiu față de granițele țării amenințate, față de resursele subsolului şi de industria producătoare de materii prime sintetice, capacitatea utilajului de a folosi mijloacele naturale, rapiditatea de adaptare a industriei de pace la producția de război, subordonarea industriei față de capitalul străin etc.);

d) cantitatea şi calitatea mijloacelor de transport şi de telecomunicație.

În investigarea rolului factorului economic nu a fost omisă nici problema capacității agricole şi producției de mijloace de subzistență. Cu deplină îndreptățire, s-a apreciat că *„a satisface nevoile alimentare ale populației, fără a fi tributar străinătății, este un factor puternic de forță războinică, care elimină dificultățile transporturilor, aprovizionărilor şi pericolul blocusului"*. Într-o lucrare consacrată strategiei româneşti, s-a stăruit asupra acestui aspect: *„Dacă organizarea industrială asigură armatelor continuitatea reîmprospătărilor în armament şi muniții, organizarea agricolă se impune pentru asigurarea hranei necesare. Un soldat bine echipat şi înarmat, dar prost hrănit, nu va putea suporta multă vreme regimul continuu brutal şi de lungă durată al războiului modern"*[2].

S-au bucurat de atenția cuvenită şi mijloacele de transport, de telecomunicații şi de transmisiuni: *„Mişcarea din spatele frontului militar, deplasarea trupelor, aprovizionările cu materiale, muniții, subzistență, goana informațiilor şi ordinelor capătă intensitate, care, nesatisfăcută, reduce virtutea de manevră a armatelor moderne şi paralizează războiul"*[3]. În scrierile lor, economiştii şi teoreticienii militari români au evidențiat o serie de indicatori de bază, de determinare a capacității mijloacelor de transport şi de telecomunicații, după cum urmează:

- pentru transporturile feroviare: lungimea căilor ferate, felul de

---

[2] G. Vizanti, Scarlat Urlățeanu, *Strategia românească în viitorul războiu*, Bucureşti, 1932, p. 123.

[3] Octav Vorobchievici, *Războiul viitor şi populația civilă*, Bucureşti, 1933, p. 78.

https://biblioteca-digitala.ro

construcție a liniilor (simple sau duble), cantitatea materialului rulant, a locomotivelor cu puterea lor, vârsta acestui material şi starea lui de uzură, orientarea lucrărilor față de frontierele amenințate, numărul gărilor, mărimea acestora şi capacitatea de îmbarcare, debarcare, linii electrificate: satisfacerea necesităților de combustibili; posibilitățile interne de întreținere şi de înlocuire etc.;

- pentru transporturile rutiere: lungimea şoselelor, densitatea - îndeosebi în zonele de frontieră periclitate-, lărgimea şi starea lor de întreținere; cantitatea şi calitatea mijloacelor de transport etc.;

- pentru transporturile navale: rețeaua căilor navigabile, tonajul general, numărul şi mărimea diferitelor vase, viteza şi vârsta lor, numărul şi randamentul şantierelor şi docurilor etc.;

- pentru transporturile aeriene: lungimea şi numărul căilor amenajate, numărul aeroporturilor şi terenurilor de aterizare, numărul aparatelor de zbor şi capacitatea lor, cantitatea şi calitatea personalului aeronautic şi de deservire aerodrom etc.;

- pentru telecomunicații: lungimea şi densitatea rețelelor, numărul centralelor, vârsta şi starea materialului utilizat etc.

În analiza aspectelor economice, s-a insistat, de asemenea, şi asupra rolului resurselor financiare. S-a opinat că forțele financiare ale țării pot să fie apreciate după capacitatea contributivă a națiunii, ținând seama de: numărul, averea, venitul şi repartiția contribuabililor, sursa veniturilor individuale; structura regimului fiscal, natura, stabilitatea, elasticitatea sau suplețea resurselor fiscale; capacitatea de împrumut a statului, împrumuturi directe în rente şi obligațiuni şi capacitatea aranjamentelor externe, apreciată prin situația creditoare sau debitoare față de străinătate.

În rândurile economiştilor şi teoreticienilor militari români a fost acreditată ideea că oricât de bine ar fi organizat potențialul economic al statului, disponibilitățile financiare îi influențează limitele. De aceea, este necesară o bună pregătire financiară, în măsură să creeze statului disponibilități în bani pentru achiziționarea de materiale de război, construirea de depozite şi, mai ales, pentru dezvoltarea şi întreținerea producției de război.

În perioada la care ne referim, se poate constata o creştere a ponderii unor noi ramuri în totalul producției industriale, deşi industria uşoară - în primul rând, industria alimentară, textilă şi pielărie - a continuat să dețină ponderea cea mai mare în valoarea producției industriei prelucrătoare. Şi industria chimică deține o pondere relativ mare, în principal datorită creşterii producției rafinăriilor de petrol. Industria metalurgică îşi menține şi ea o poziție semnificativă. Începând din 1924, în România, se poate vorbi şi de o industrie electrotehnică, deşi ponderea acesteia în producția totală a

https://biblioteca-digitala.ro

industriei mari prelucrătoare este mică. În continuare, se poate constata lipsa unei industrii constructoare de maşini, sub acest raport România rămânând dependentă de exporturi.

În primul deceniu interbelic - fază de refacere, de consolidare şi de dezvoltare a economiei naţionale -, s-a manifestat o puternică tendinţă pentru investiţii de exploatare în aproape toate ramurile şi aceasta datorită direcţiei fundamentale de a întări unitatea statală. Multe capitaluri, plasate anterior în alte sfere economice (comerţ, agricultură etc.), s-au îndreptat, mai ales în perioada 1919-1925, spre industrie, atrase de perspective realizării unor profituri ridicate. Dar, dezvoltarea industriei în ansamblul ei avea să se producă relativ organic după anul 1925[4]. După Marea Unire din 1918, realizările industriale se extind. Apar întreprinderi noi în Transilvania, precum *Sonametan*, *Industria sârmei*-Câmpia Turzii, *Mica*-Brad, *Phönix*-Baia Mare, *Astra*-Braşov, Titan-Nădrag-Călan etc.

Prin înaintarea unui memoriu Ministerului Industriilor şi Comerţului, Partidul Naţional Liberal, prin V. Bratianu, promovează şi se adoptă, la 6 iunie 1924, *Legea privind comercializarea şi controlul întreprinderilor economice ale statului*, care stabilea şi cadrul legal al înfiinţării societăţii mixte. Aceasta conducea, la 22 noiembrie 1925, la desfiinţarea DGN Cluj, constituindu-se o nouă societate naţională de gaz metan, *Sonametan*, cu sediul în Bucureşti, constituită din două direcţii: Direcţia Generală Bucureşti şi Direcţia Exploatări Tehnice Cluj. C.I. Motaş determina înfiinţarea, în anul 1924, a Direcţiei Centrale, a *Societăţii ungare de gaz metan* (*UEG*), la Mediaş, după mutarea, aici, în anul 1923, a biroului din Târnăveni (unitate care a funcţionat până atunci cu un singur funcţionar).

Contestaţiile repetate ale conducerii *UEG* la Tribunalul Alba-Iulia, la Înalta Curte de Casaţie a determinat societatea să se adreseze Tribunalului mixt româno-ungar de la Paris, unde nu s-a ratificat sentinţa de lichidare a Tribunalului Alba-Iulia. În anul 1927, Tribunalul de la Paris considera că societăţile maghiare şi pe cele cu capital în majoritate german nu intrau sub incidenţa Tratatului de la Versailles. Pentru rezolvarea problemei, politicienii români recurg la o soluţie paşnică, avansând ideea cumpărării acţiunilor de către statul român. Pentru aceasta, Societatea *Sonametan* era împuternicită să achiziţioneze acţiunile *UEG*.

Aceasta a determinat ca, la 22 noiembrie 1927, *Sonametan* să obţină, contra cost, 10.708 acţiuni ale *UEG* aflate în proprietatea unor bănci ungureşti şi austriece, devenind acţionară cu cca. 40% la capitalul

---

[4] Ioan Saizu, *Politica economică a României între anii 1922 şi 1928*, Bucureşti, 1981, p. 106.

https://biblioteca-digitala.ro

UEG. În noiembrie 1928, *Sonametan* cumpăra de la societatea *Apis-Glarus* 12.250 acțiuni şi 8.250 bonuri de beneficiu, achitabile într-o perioada de 7 ani. Astfel, în anul 1928, aceasta poseda 22.958 acțiuni (85% din capitalul social) şi 10.400 bonuri de beneficiu (50,8% din bonurile de beneficiu *UEG*). În cursul lunii ianuarie 1932, au fost cumpărate cele 15% din acțiunile ce formau proprietatea statului ungar. În final, în luna aprilie 1932, întreaga avere a societății *UEG* a fost adusă în patrimoniul societății *Sonametan*. La 25 ianuarie 1932, s-a desfăşurat, la sediul *UEG* din Budapesta, o adunare generală extraordinară, care a hotărât mutarea sediului din capitala ungară la Bucureşti şi schimbarea denumirii societății din *Societatea ungară de gaz metan* (*UEG*) în *Societatea Anonima Română de Gaz Metan* (*SRG*). Anul 1934 este anul finalizării plății acțiunilor către societatea *Apis-Glarus*, societate româno-germană[5].

În ramura metalurgică, s-a început fabricarea materialului rulant pentru C.F.R. (locomotive, vagoane de călători şi de mărfuri, cisterne pentru transportul petrolului etc.) şi producerea de armament şi de motoare de aviație.

La 17 iunie 1925, a fost votată legea privitoare la organizarea şi exploatarea C.F.R., care a funcționat ca organ al Ministerului Lucrărilor Publice, cu un buget contopit cu cel al statului[6]. V. Brătianu a aplicat politica de investiții cu ajutorul resurselor bugetare, realizate prin creşterea tarifelor la transport şi a economiilor de la alte administrații, ca resurse extraordinare. La 11 decembrie 1925, Consiliul de administrație a aprobat standardizarea şinelor. În practică, înlocuirea şinelor mici s-a făcut cu mult înainte de decembrie 1925[7].

C.F.R. avea un început de autonomie administrativă şi financiară, pentru a se dezvolta prin forțe proprii. Legea a căutat să realizeze un

---

[5] Dumitru Chisalița, *120 de ani de la naşterea lui Constantin Ioan Motaş (1887-1976)*, în „Univers ingineresc", XVIII, nr. 12 (418), 16-30 iun. 2008.

[6] Vintilă Brătianu nu a acceptat propunerea reprezentanților americani făcută la Paris şi Londra, cu ocazia vizitelor efectuate în anul 1925, de a contracta un împrumut de 30 miliarde lei pentru C.F.R. În februarie 1926, Consiliul de administrație al C.F.R. a respins oferta lui *Ringhoffer* (Cehoslovacia) şi *Warchalowski* (Austria) de a înființa ateliere de reparat material rulant. Vezi Ioan Saizu, *op. cit.*, p. 122-123.

[7] Această standardizare a şinelor era necesară pentru că existența a 48 de tipuri - cele mici şi mijloci deținând majoritatea în rețea - împovărau traficul feroviar. Înlocuirea şinelor de tip mic cu şine mijlocii şi grele a permis mărirea vitezei care, în unele sectoare, scăzuse până la 10 km/oră, a dus la creşterea capacității de transport şi a coeficientului de siguranță. În anii 1922-1928, s-a avut în vedere refacerea rețelei, nu şi construcția de noi linii. Vezi, V.V. Stoika, *Standardizarea tipurilor de şine de pe rețeaua Căilor Ferate Române*, în „Buletinul Căilor Ferate Române", Bucureşti, XII, nr. 79, 1925, p. 1896.

https://biblioteca-digitala.ro

regim unitar în domeniul transporturilor feroviare în locul regimului mixt existent (rețelele de stat alături de cele particulare). La 19 iunie 1925, s-a înființat pe lângă Ministerul Comunicațiilor un organ consultativ, care îşi dădea avizul în problema tarifelor, a coordonării lor şi a altor probleme legate de politica economică generală.

Pe 2 februarie 1927, în timpul guvernării Alexandru Averescu, este înființat un Subsecretariat de stat al Ministerului de Comunicații în locul Direcției generale existente până la aceea dată. A fost redus numărul direcțiilor de exploatare de la 14 la 5 şi a fost restrânsă competența acestora. La revenirea liberalilor la guvernare, această lege a fost abrogată, revenindu-se cu unele amendamente, la 13 august 1927, la legea din anul 1925. Parlamentul a elaborat *Legea pentru crearea regiei autonome a C.F.R.*, la 1 iulie 1929, cu scopul unei mai bune gospodăriri.

Creşterea capitalurilor în industrie a fost sprijinită de bănci. Caracterul monopolist pe care l-au căpătat unele mari unități de credit, în primul rând *Banca Românească, Banca Marmorosch Blanck et Co., Banca de Credit Românesc*, marile bănci româneşti din Transilvania, au determinat schimbarea raporturilor dintre capitalul bancar şi cel din industrie. Creşterea mijloacelor băneşti a dat instituțiilor financiare posibilitatea să susțină întreprinderile mari pe măsura concentrării producției şi a sporirii dimensiunilor activității lor. La aceasta avea să contribuie înființarea, în 1923, a Societății Naționale de Credit Industrial, care şi-a îndreptat sprijinul, înainte de toate, spre marea industrie[8].

Au fost puse bazele industriei naționale de armament. Dezvoltarea unor ramuri economice cu aplicabilitate în domeniul militar (metalurgia, electronica, chimia, construcțiile de maşini etc.) a permis României, la jumătatea deceniului al IV-lea, să dezvolte această ramură industrială[9]. După înființarea *Întreprinderii Aeronautice Române* (*I.A.R.*), în 1925, şi a Uzinelor *Copşa Mică Cugir* (1928) - prima specializată în producția de avioane de luptă, iar celelalte în armament şi muniție de infanterie -, a urmat înființarea şi dezvoltarea modernelor uzine *Malaxa* şi *Astra*, precum modernizarea şi dezvoltarea *Uzinelor de Fier* şi *Domeniile Reşița S.A.*, a *Societății Titan-Nădrag-Călan, Uzinele de Fier ale Statului din Hunedoara*, întreprinderile *Voina, Concordia, Industria Sârmei Câmpia Turzii, Societatea Lonea, Societatea Națională de Gaz Metan* şi altele, care au permis producerea unor importante cantități de muniție, asimilarea şi trecerea la fabricarea

---

[8] *Industria mecanico-metalurgică. Date şi observațiuni*, Bucureşti, 1928, p. 61.

[9] Virgil Madgearu, *Evoluția economiei româneşti după războiul mondial*, Bucureşti, 1940, p. 357-358.

https://biblioteca-digitala.ro

unor tipuri de armament de infanterie şi artilerie şi a altor mijloace de luptă.

Uzinele *Copşa Mică-Cugir* produceau puşti-mitralieră Z.B., cu muniția aferentă; *Pirotehnica* şi *Arsenalul Armatei*, Fabrica *Voina* produceau aruncătoarele de mine (mortierele) de 60 mm şi 81,4 mm, cu muniția specifică; Uzina *Astra* Braşov realiza tunuri antiaeriene şi muniție de 37 mm; Întreprinderea *Concordia* Piteşti era profilată pe tunuri de 47 mm, iar *Uzinele de Fier* şi *Domeniile Reşița S.A.* producea tunul de 75 mm cu muniția sa.

Până în anul 1927, indicii de creştere a forței motrice instalate au fost devansați de cei ai numărului de întreprinderi industriale şi al personalului angajat. După 1927, situația se inversează, indicele de creştere al forței motrice luând-o înaintea celui privind numărul întreprinderilor şi al personalului angajat, tendință ce se accentuează în anii următori. Dovadă sunt indicii de producție ai industriei mari prelucrătoare, care prezentau o linie continuă ascendentă la aproape toate categoriile; în anul 1928 față de 1924, când în linii generale a fost atins plafonul antebelic, indicatorul respectiv era de 117,3 în ramura alimentară, 217,2 în chimie, 189,6 în textile, 168,9 în metalurgie, 173,4 în hârtie, 152,7 în materiale de construcții şi 283,3 la electrotehnică. Indici mari, după fluctuații mai mult sau mai puțin pronunțate, realizaseră şi ramurile: pielărie (144,3), sticlă şi ceramică (127,1). Singura aflată într-un neîntrerupt regres era industria lemnului, cu un indice de 88,8 față de 1924. Pentru acelaşi interval, indicele de producție ponderat a fost de 151,4[10].

Paralel, s-a produs o diversificare a producției. În ramura metalurgică, s-a trecut la fabricarea materialului rulant pentru C.F.R. (locomotive, vagoane de călători şi de mărfuri, cisterne pentru transportul petrolului etc.) şi s-a inițiat producția de armament şi a unor motoare necesare aviației. Şi industria chimică îşi lărgise gama sortimentelor, adăugând la tradiționalele întreprinderi de distilare a petrolului, de săpunuri, de lumânări şi altele, unități profilate pe diverşi acizi, sulfați, azotați, sodă, coloranți, lacuri, cerneluri, articole de cauciuc, din os etc.

Industria națională de apărare nu era însă capabilă să asigure înzestrarea armatei în proporție satisfăcătoare. Întreprinderile româneşti de armament se confruntau cu mari greutăți. Un exemplu este dat de uzinele *Copşa Mică-Cugir*, care, la jumătatea anului 1929, au reuşit achiziționarea materialului necesar amenajării liniilor tehnologice, dar trecerea la producția de serie s-a dovedit dificilă, fiind necesare fonduri suplimentare pentru organizarea societății

[10] Ioan Saizu, *op. cit.*, p. 110.

https://biblioteca-digitala.ro

metalurgice. Efectele crizei economice au afectat şi această întreprindere, care, în anul 1932, după ce a executat o comandă în valoare de 26 milioane lei, *„a încetat orice activitate, închizându-şi porțile şi concediind lucrătorii"*[11]. Astfel, armata română a rămas dependentă de import, îndeosebi la mijloacele de transport auto şi maşini de luptă (tancuri uşoare şi grele, transportoare blindate ş.a.).

Referitor la direcțiile care trebuiau imprimate dezvoltării industriale, specialiştii militari au propus următoarele măsuri: *„consolidarea industriilor de bază; favorizarea industriilor transformatoare ale produsului solului şi subsolului nostru, care constituie importante materii prime naționale; ajutarea industriilor anumitor produse necesare exportului; în fine, susținerea cât mai completă a industriilor care ne garantează apărarea națională"*[12].

Importanța traficului aerian era însă apreciată, aproape exclusiv, prin prisma capacității de a apăra integritatea teritorială. În consecință, plecând de la necesitatea înființării unei industrii aeronautice naționale, fără de care aviația nu se putea menține, s-a cerut constituirea unei societăți pur româneşti, fără apel la finanța străină, şi adoptarea unei politici protecționiste complete. Pentru a încuraja şi mai mult activitatea aeronautică, s-a recomandat instituirea de premii pentru cele mai bune construcții proprii în domeniul aviației[13].

Dezvoltarea industriei proprii determina sporirea posibilităților de înzestrare a armatei, constituind *„o chezăşie a siguranței naționale"*, *„elementul fundamental al stabilității naționale"*[14]. O ramură nouă pentru industria românească a fost aeronautica. Bazele ei au fost puse în anul 1925, când a luat naştere *Industria Aeronautică Română* (*I.A.R.*), întreprindere cu capital mixt, român şi străin, pentru producerea de avioane. În anul 1929, când se prevedea încheierea programului pe cinci ani de modernizare a aeronauticii militare, erau înregistrate în serviciul statului român 444 de aparate. Aici erau incluse şi cele de transport, şcoală şi antrenament.

A fost elaborat un nou plan de înzestrare pe cinci ani, cu obiectivul dotării aviației militare cu 922 aparate[15]. Dar, criza economică va nărui acest plan. Astfel, în anul 1932, existentul de avioane de luptă se ridica doar la 278 aparate, cu 17 mai multe decât în

---

[11] Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare, A.N.I.C.), fond Casa regală, dos. 25/1933, f. 1-4.

[12] C. Verdeş, *România. Studiu geografic, fizic, economic şi militar (teatre de operațiuni)*, vol. I, Bucureşti, 1939, p. 71.

[13] G.C. Fernic, *Cum putem avea o aviație militară şi civilă puternică*, în „Aeronautica", I, nr. 3, 1926, p. 25.

[14] Enciclopedia României, 1939, p. 194.

[15] A.N.I.C., dos. 37/1931, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

anul 1928[16]. Participarea statului la *I.A.R.*, precum şi la *Uzinele metalurgice Copşa Mică-Cugir*, era reglementată pe baza *Legii privitoare la întreprinderile industriale în legătură cu apărarea națională*, promulgată la 25 iunie 1925.

Creşterea capacității de producție a industriei a însemnat şi o contribuție la realizarea produsului social şi a venitului național. În anul 1913, produsul social era de 25%, iar venitul național de 19,6%; în 1929, se înregistrează o creştere a produsului social de 34,6% şi a venitului național de 22,9%. Ponderea principală în cadrul industriei nu era deținută de ramurile grupei „A" - a mijloacelor de producție -, ci de cele ale grupei „B", a bunurilor de consum. Astfel, în anul 1922, grupa „A" deținea 34,2% din industrie, iar grupa „B" avea 65,8%; în anul 1928, se înregistrează raportul de 33,7% pentru grupa „A", față de 66,3% al grupei „B"[17].

O importanță strategică, pentru organizarea militară defensivă, o avea sistemul de comunicații al României. Drumurile şi şoselele măsurau, în 1922, o lungime de 103.000 km. Căile ferate depăşeau 10.000 km, în anul 1921, pentru ca, la sfârşitul deceniului al IV-lea, să ajungă la 11.410 km. Factorii de decizie politico-militari au luat măsuri pentru modernizarea căilor ferate existente, dublarea unor porțiuni şi constituirea de noi tronsoane pe traseele Braşov-Nehoiaşu-Buzău, Bumbeşti-Livezeni, Ilva Mică-Vatra Dornei. Au fost efectuate ample lucrări de modernizare a drumurilor naționale: Bucureşti-Braşov-Cluj-Oradea, Ploieşti-Buzău, Orhei-Bălți, Bucureşti-Oltenița, Turnu Severin-Orşova-Mehadia, Turtucaia-Silistra-Constanța, Constanța-Mangalia-Balcic. S-a urmărit realizarea unui sistem de comunicații complex (rutier şi feroviar) între diferitele regiuni ale țării.

O problemă a fost răscumpărarea de linii ferate. Din întinderea exploatată de administrația C.F.R., 4.380 km - 38% - erau deținuți de 47 societăți particulare, mai cu seamă în Transilvania şi Banat. Urmărind o politică etatistă în materie de căi ferate în scopul consolidării economice şi apărării naționale, Ministerul Comunicațiilor a fost autorizat prin lege, la 2 ianuarie 1923, să ia în exploatare sau să răscumpere toate căile ferate particulare de pe întregul teritoriu, iar, la 13 decembrie 1925, a dobândit dreptul de supraveghere şi control asupra aceloraşi categorii de linii. Ultima măsură era necesară, deoarece statul nu a putuse până atunci să răscumpere liniile şi nici

---

[16] *Loc. cit.*

[17] N. P. Arcadia, *Industrializarea României. Studiul evolutiv-istoric, economic şi juridic*, Bucureşti, 1936, p. 169-174.

https://biblioteca-digitala.ro

societățile respective nu s-au arătat dispuse pentru soluția propusă[18].

În anul 1926, statul român a răscumpărat rețeaua societății austro-ungare de căi ferate de stat (*STEG*), preluând şi serviciul unor obligații emise de ea, ca şi liniile aparținând societății *Maramureşeana*, iar, în decembrie, a fost întocmit un proiect de lege prin care se cerea ratificarea convențiilor referitoare la răscumpărarea de către statul român a acțiunilor societăților anonime de căi ferate bihorene (54 km), căile ferate Arad-Cenad (252,436 km) şi Matra-Crişana (150 km). Au continuat, în acelaşi scop, tratative şi cu restul societăților particulare din Transilvania. În celelalte provincii, acțiunea de răscumpărare a început după anul 1928[19].

S-au refăcut atelierele de reparații şi întreținere a materialului rulant. Contractele încheiate, înainte de anul 1922, cu *Skoda, Industriewerke Warchalowski, Eissler & Co., Maschinenfabrik, Paucksch, Prometeus, Smoschawer et Co., Ringhoffer* erau extrem de dezavantajoase pentru România, ceea a dus la rezilierea lor, mai cu seamă pentru faptul că majoritatea lucrărilor puteau fi executate în țară. La sfârşitul anului 1925, rețeaua C.F.R. dispunea de 15 ateliere principale, cu o capacitate de 304 locuri acoperite pentru repararea locomotivelor, 184 locuri pentru verificarea şi întreținerea vagoanelor de călători şi 80 de locuri pentru executarea de lucrări de reparație la vagoanele de marfă[20].

O secție importantă a uzinelor de la Reşița a luat naştere prin înființarea fabricii de locomotive, în anii 1921-1922. Noua secție a fost proiectată şi executată în regie proprie de Uzinele Reşița şi cuprindea un atelier de cazane şi o hală de montaj. Fabrica dispunea şi de un birou de proiectare, cu personal specializat[21].

Întreprinderea *Malaxa* a achiziționat parțial utilajul unei fabrici de locomotive din Germania aflată în lichidare, precum şi cumpărarea licenței de la firma germană *Borsig*. Conform legii din 13 martie 1927

---

[18] I.D. Dima, *Importanța căilor ferate române în bugetul public*, Bucureşti, 1939, p. 95.

[19] Victor Slăvescu, *Curs de transporturi*, Bucureşti, 1930, p. 271-276; Ioan Saizu, *op. cit.*, p. 124-125.

[20] Un rol important l-a avut *Fabrica românească de maşini, ateliere de reparat locomotive şi vagoane ing. N. Malaxa et Co.*, al cărei act de naştere a fost semnat în 1922. Singurul ei client era C.F.R., cu care a încheiat un contract avantajos, fapt ce i-a permis să facă, încă din 1924, investiții relativ mari. În anul 1927, între cele două părți s-a încheiat un alt contract pentru executarea şi livrarea a 20 de locomotive noi.

[21] Până în anul 1944 s-au produs la Uzinele *Reşița* 566 de locomotive noi şi s-au reparat alte 1402. S. Bordan, G.C. Bogdan, *200 de ani de construcții de maşini la Reşița. 1771-1971*, vol. I, Reşița, 1971, p. 108.

https://biblioteca-digitala.ro

privitoare la fabricarea de locomotive în țară, se prevedea ca întreprinderile cu un asemenea obiect de activitate să fie anonime şi să aibă un capital subscris declarat. În anul 1928, după mai puțin de un an, fabrica a devenit operațională, pe porțile ei ieşind prima locomotivă cu abur, care purta numele constructorului român. În acelaşi timp, au fost instruiți muncitori români, care i-au înlocuit pe cei germani la încheierea termenului de contract.

Din anul 1931, fabrica de locomotive *Malaxa* a început fabricarea de automotoare echipate cu motoare *Diesel* tip *Ganz* şi transmisii *Mylius* cu patru şi cinci trepte. În paralel cu producția şi reparația locomotivelor, s-a trecut şi la fabricarea unui sistem de frână (sub licență *Knorr*) şi a distribuitorului de aer.

Împreună cu inginerul Henry Holban, Nicolae Malaxa[22] a pus la punct o strategie integratoare în spațiul național unificat pentru domeniul construcțiilor şi exploatării automotoarelor. Între anii 1932-1934, savantul George (Gogu) Constantinescu a folosit principiul sonicității la invenția sa *Convertorul sonic de cuplu*, aplicat cu succes la locomotivele şi automotoarele produse la uzinele *Malaxa* din Bucureşti.

În anul 1933, în plină criză economică mondială, uzina *Malaxa* livra locomotiva cu numărul 100. Anii care au urmat până la începerea celui de-al Doilea Război Mondial au fost ani de mare succes pentru uzina *Malaxa*, care a devenit una dintre cele mai productive din țară, fiind apreciată şi cunoscută în lumea întreagă. Producția cea mai ridicată a uzinei s-a realizat în anul 1935, când s-au fabricat 93 de locomotive.

În 1936, s-a realizat prototipul primei locomotive *Diesel* de concepție românească care a intrat în fabricație de serie, livrându-se către CFR, în 1938, primul lot de 28 locomotive[23]. La 14 septembrie 1926, a fost dată în folosință prima locomotivă de cale normală

---

[22] Nicolae Malaxa a inițiat şi implantat în România industriile: de aparataj pentru material rulant (1932-1943); motoare Diesel (1935); transmisii mecanice pentru automotoare, inclusiv sisteme de comandă (1936-1937); tuburi de oțel fără sudură (1937, după procedeul Stiefel); locomotive Diesel pentru CFR (1938); aparatura optică (1938).

[23] Începând din anul 1939, uzinele *Malaxa* au fost în măsură să construiască toate categoriile şi tipurile de locomotive (seriile 50.100, 230.0, 142.000). Locomotivele din seria 151.001, de concepție românească, erau cele mai puternice din Europa la acea vreme şi au avut un succes comercial răsunător la Târgul Internațional de la Milano din anul 1940. Datorită succesului dobândit în construcția de locomotive la uzinele *Reşița* şi *Malaxa*, începând din anul 1930, în România nu s-a mai importat nici o locomotivă.

https://biblioteca-digitala.ro

construită la Reşiţa, dotată cu instalaţii de ardere mixtă[24]. Conform legii din 13 martie 1927, uzinei *Reşiţa* i-a revenit executarea unor importante comenzi de vagoane şi locomotive. Începând cu anul 1924, nu s-a mai importat combustibil pentru căile ferate. La C.F.R. se afla cel mai mare număr de muncitori. În România, traficul era de 3-4 ori mai mic decât în statele industriale avansate. În raport cu profilul economic al unor regiuni, traficul era diferenţiat substanţial[25]. La creşterea lui s-a opus concurenţa pe care o făceau unele mijloace de transport.

Căile ferate de interes local aparţinând societăţilor particulare din Transilvania, îndeosebi pe liniile înguste, erau concurate de traficul auto de călători, mărfuri şi colete mici. De asemenea, transportul de petrol era puternic concurat de traficul prin conducte. În ansamblu său, traficul feroviar a suferit o modificare esenţială, în sensul că parte din mărfurile care altădată se îndreptau spre Viena şi Budapesta aveau acum direcţia Bucureşti, porturile dunărene şi Marea Neagră.

Staţiile, împreună cu instalaţiile lor, au fost refăcute, mărite şi înzestrate cu aparatură şi linii de garaj. Numărul lor a crescut de la 1.302 în 1924, la 1.417 în 1928, în vreme ce al haltelor s-a redus de la 260 la 147[26]. Staţiile de frontieră au fost mult mărite şi utilate în raport cu cerinţele traficului internaţional; s-au refăcut triajele din Barboşi, Brăila şi Mărăşeşti şi numeroase poduri basculante, a fost sporită capacitatea de primire şi expediere a staţiei Galaţi[27].

Cea mai mare parte dintre cele 154 de poduri distruse au fost complet refăcute, provizoriu sau definitiv. Unele au fost înlocuite cu construcţii noi de cale dublă (de exemplu, marile poduri de peste Prut, între Galaţi şi Reni şi în zona Buzău). Podul de peste Dunăre a fost refăcut cu ajutorul angajaţilor de la Uzina *Reşiţa*[28].

La Marea Neagră, România avea şase porturi: Bugaz, Sulina,

---

[24] Până la acea dată, statul român nu a făcut în ţară comenzi de acest gen. Vezi, *Istoricul desvoltării tehnice în România*, vol. II, Bucureşti, 1930, p. 35-36; apud, Ioan Saizu, *op. cit.*, 1981, p. 127.

[25] De pildă, transportul de mărfuri şi călători pe calea ferată al unei jumătăţi de Moldova - regiune cu profil agrar - a fost, în 1925, din punct de vedere cantitativ, egal cu traficul numai a două staţii aparţinând oraşelor industriale Ploieşti şi Timişoara. Ioan Saizu, *op. cit.*, p. 128.

[26] „Anuarul statistic al României", 1929, p. 145; 1934, p. 192-193.

[27] I. Miclescu, *Căile noastre ferate de după război*, în „Buletinul Căilor Ferate Române", XIII, nr. 83-84, 1926, p. 2026; Ioan Saizu, *op. cit.*, p. 125.

[28] Terminarea, în anul 1923, a fabricii de locomotive, reorganizarea secţiei de turnătorie - începută în anul 1926 -, instalarea în anul 1927 a noii linii de macarale şi a primelor maşini pneumatice etc. au constituit pârghiile prin care Reşiţa a contribuit la refacerea şi dezvoltarea transporturilor feroviare.

https://biblioteca-digitala.ro

Constanța, Mangalia, Cavarna şi Balcic. Numai porturile Constanța şi Sulina realizau un trafic important. Primul dispunea de 59 rezervoare pentru depozitarea petrolului, însumând o capacitate de 245.000 m^3. Din punctul de vedere al nevoilor de apărare, traficul de cabotaj putea contribui la dislocarea forțelor de pe teatrul de acțiuni militare din est pe Frontul de Sud, iar, de aici, pe Dunăre, până în vestul țării. România s-a străduit să întrețină şenalul navigabil între Brăila şi Porțile de Fier, operațiune foarte costisitoare din cauza bancurilor de nisip, care se deplasau şi reduceau adâncimea optimă.

Pentru refacerea porturilor şi a instalațiilor anexe, statul român a acordat, între anii 1919-1928, pe cale de credite extraordinare, suma de 268.551.954 lei. Deosebit de creditele de exploatare de 589.616.982 lei. Parcul fluvial şi maritim a fost dotat cu noi nave construite în țară şi străinătate, care au intrat în posesia Serviciului Porturilor Maritime, S.M.R., Direcției Docurilor, Inspectoratului General al Navigației şi Porturilor, Administrației Pescăriilor Statului, S.R.D. şi particularilor. În 1927, existau, în România, opt şantiere navale principale şi două secundare, cu un capital social de 64.012.000 lei, cu instalații însumând 2.126 H.P. şi cu 2.427 lucrători. Cheltuielile de reparații şi repunerea în exploatare a vapoarelor S.M.R. s-au ridicat, între anii 1922-1927, la suma de 128.114.888 lei[29].

Traficul mediu al N.F.R. a fost, între 1922-1929, de 735.000 călători, 4.300 tone bagaje, 31.400 tone mărfuri în colete şi 185.000 tone mărfuri diferite[30]. Rezultatele financiare au fost însă deficitare. Se poate explica aceasta prin faptul că vasele, fiind vechi, necesitau reparații costisitoare şi îndelungate. Statul a acoperit deficitele S.M.R. cu o parte a veniturilor realizate în porturi. În anii 1919-1929, s-au folosit pe asemenea cale 381.083.511 lei[31].

Privitor la utilizarea spațiului aerian, aviația a fost constituită, inițial, într-un Inspectorat al Aeronauticii Militare. Începutul aviației civile a fost în anul 1920, când s-a înființat, pe lângă Ministerul Comunicațiilor, serviciul numit Direcția Aviației Civile. În 1923, invocându-se că lipsa de legătură între aviația civilă şi militară contribuia la risipirea fondurilor şi a eforturilor, s-a decis trecerea celei dintâi la Ministerul de Război. Măsura a fost combătută pe motivul că, prin contopirea lor, se încălcau principiile de existență ale aviației civile. În 1923-1924, cele două ramuri au funcționat cu bugete separate. Treptat, aviația civilă a devenit o anexă a aviației militare. În 1929, cu

---

[29] Victor Slăvescu, *Potențialul de război economic şi financiar al României*, Bucureşti, 1937, p. 394.

[30] *Ibidem*, p. 376.

[31] M. Negru, *Viața României pe mare şi pe Dunăre*, Bucureşti, 1935, p. 167-168.

https://biblioteca-digitala.ro

ocazia reorganizării ministerelor, aviația civilă a fost trecută de la Ministerul de Război la Ministerul de Industrie, socotindu-se că dezvoltarea ei trebuia să înceapă prin organizarea temeinică a industriei aeronautice naționale.

La 30 martie 1927, s-a alcătuit un comitet care a înființat Asociația Română pentru Propaganda Aviației (*A.R.P.A.*). Sub îngrijirea *A.R.P.A.* a fost organizată, în România, între 23 iunie-1 august 1927, *Prima expoziție de aviație*, iar, la 15 noiembrie 1928, s-a inaugurat o şcoală de propagandă aviatică. Necesitate construirii unei fabrici care să asigure parcul de avioane pentru traficul aerian nu a fost materializată în primii ani după război. Pentru început, s-au făcut două oferte: una de partea societății *Astra* Arad, de a pune la dispoziția statului întreaga sa experiență în construcția de motoare de aviație; consimțind remontarea instalațiilor sale într-o regiune centrală indicată de Ministerul de Război şi construirea oricărui tip de motor semnalat; a doua, din partea unui grup de industriaşi, care se asiguraseră, în prealabil, de concursul tehnic al fabricii *H. Potez* din Paris. Nici o ofertă nu a fost acceptată, ceea ce a condus la întârzierea afirmării industriei aeronautice româneşti.

Şoselele, pe care se răspândeau cea mai mare parte a producției agricole şi un însemnat volum de produse industriale, erau cele mai folosite în transporturi. Avântul luat de industrie a făcut ca activitatea transportului rutier să sporească şi s-a impus o preocupare pentru modernizarea lui. Specialiştii au considerat necesar, pentru a se ajunge la o oarecare îmbunătățire a traficului rutier, să se sporească în mod simțitor limita de 71.600 lei pentru un kilometru de şosea națională. În realitate, alocările de sume pentru întreținere au fost în scădere, Astfel, în 1923, s-au repartizat numai 82.342.000 lei, iar, în 1926, suma era de 75.510.000 lei, pentru ca, în 1929, să fie alocați doar 61.000.000 lei. Fondurile alocate nu reprezentau nici 10% din necesar, ceea ce a influențat starea drumurilor, care nu corespundeau cerințelor moderne de trafic. Însuşi ministrul Lucrărilor Publice, I. Nistor, declara, în iulie 1928, că *„drumurile lasă mult de dorit"*[32].

Marele Stat Major român arăta că *„în forma lui modernă, războiul nu va mai putea fi dus numai de armată, el va pune la contribuție spontan, continuu şi total, cu sau fără voința poporului, totalitatea mijloacelor unei națiuni; ca urmare, cu cât aceasta va fi fost mai din timp şi mai complet pregătită să se apere, cu atât izbânda se obține mai repede, cu mai puține sacrificii - în vieți şi în bani - şi cu mai multe rezultate"*[33].

---

[32] Apud Ioan Saizu, *op. cit.*, p. 132.

[33] Arhivele Militare Române (în continuare, A.M.R.), fond Marele Stat Major, dos. 28, f. 509.

https://biblioteca-digitala.ro

În literatura de specialitate a vremii, se acredita ideea potrivit căreia victoria în războiul întregii naţiuni urma a fi decisă de pregătirea acesteia pe planul economic. Necesitatea existenţei unei armonii între strategia economică şi strategia militară impunea ca elaborarea acestora să fie făcută concomitent. Determinante sunt materiile prime - în special combustibilul - şi existenţa unei industrii de armament şi echipament tehnic, necesare înzestrării unei armate moderne.

Pentru deceniul trei, este de remarcat efortul depus în vederea asigurării armamentului şi mijloacelor de luptă, indispensabile înzestrării marilor unităţi şi unităţilor nou înfiinţate pe teritoriul României. Funcţionarea acestora la parametri condiţiilor câmpului de luptă era condiţionată de calitatea materialelor. În situaţia dată, armata română dispunea de o varietate de categorii provenite din diverse surse şi, în cadrul acestora, prezenta calibre şi calităţi tehnice diferite.

Se impunea reducerea categoriilor şi, pe cât posibil, uniformizarea calibrelor şi trebuia îndepărtată dependenţa de industria de armament din străinătate. Toate acestea au generat dezbateri în cadrul cercurilor politice româneşti. Rezultatul a fost votarea în Adunarea Deputaţilor, la 11 iunie 1925, a *Legii referitoare la întreprinderile industriale în legătură cu apărarea naţională*. În baza acestei legi, au fost înfiinţate Uzinele Metalurgice de la Copşa Mică şi de la Cugir pentru fabricarea de arme portative şi de armament şi muniţie de artilerie, cu sprijinul concernului *Vickers* şi *Industria Aeronautică Română*, cu capital şi tehnologie franceză. Deşi, până în 1929, s-a reuşit achiziţionarea materialului tehnic necesar amenajării liniilor de fabricaţie, trecerea la producţia de serie nu a fost posibilă din cauza absenţei mâinii de lucru calificate şi a incapacităţii asimilării tehnologiei de fabricaţie.

Criza economică a adâncit dificultăţile cu care se confrunta tânăra industrie de armament. Totuşi, în deceniul trei, pe linia introducerii de armament modern în dotarea trupelor, s-a acceptat soluţia achiziţionării de materiale şi piese de schimb pentru Regimentul de care de luptă şi a 5.000 mitraliere model *Schwarzlose*, pentru completarea armamentului automat la unităţile de infanterie[34].

Analizând importanţa industriei pentru apărarea naţională, Victor Slăvescu scria: *„Înapoia unor armate naţionale care luptă pe câmpul de bătaie, se înşiră o a doua armată, a industriei, care procură arme, muniţiuni, echipament, mijloace de transport etc. de o însemnătate considerabilă şi de a cărei rodnică activitate atârnă în bună parte însăşi rezultatele obţinute de*

[34] A.M.R., dos. 87, f. 15-37.

https://biblioteca-digitala.ro

armată pe câmpul de luptă"[35]. Existența rezervelor de petrol, a gazelor naturale, a materiilor prime vegetale, animaliere şi minerale în cantități însemnate a creat convingerea justificată a posibilității dezvoltării unei industrii naționale pentru nevoile proprii de apărare. Dar, punerea în practică a acestui deziderat s-a dovedit a fi foarte dificilă.

Deşi specialiştii militari argumentau necesitatea creării unei industrii naționale de apărare, în primul deceniu interbelic, factorii politici conducători nu au întreprins toate măsurile necesare. A fost acceptată concluzia că România, după 1918, dispunea de un potențial superior, care trebuia valorificat şi pus în slujba apărării țării, potrivit principiuluiațiunii armate. În realitate, era o discrepanță între rezervele de materii prime (zăcăminte de minereuri de fier, zinc, pirită, aluminiu, mercur, plumb, aur, argint, mangan, antimonite) şi gradul de valorificare[36].

În concluzie, inițiativele luate în anii '20 de forurile politice conducătoare de a crea uzine destinate producției mijloacelor de apărare națională au constituit puncte de plecare spre înzestrarea proprie a armatei. La 11 iunie 1925, Adunarea Deputaților a votat, în unanimitate, *Legea privitoare la întreprinderile industriale în legătură cu apărarea națională*. Strategia militară este dependentă de structura forțelor armate şi se execută în orientarea pe care o dă în timp de pace pregătirilor de război, conducerii acestora pe toată durata conflictului armat şi în principalele lui etape (campanii).

Măsurile organizatorice inițiate la nivelul conducerii politice, inclusiv prin Legea relativă la organizarea armatei, din 23 iunie 1924 şi Legea relativă la modificarea legii de organizare a armatei, din 26 aprilie 1923, au fixat caracteristicile organismului militar românesc în funcție de potențialul industrial şi financiar al țării şi de doctrina apărării naționale. S-a avut în vedere progresul tehnic din domeniul armamentului, a cărui utilizare necesita o pregătire şi o instrucție de luptă mult mai minuțioase, concomitent cu modernizarea şi sporirea mijloacelor şi materialelor de luptă, obiective a căror realizare a fost îngreunată de posibilitățile industriale şi financiare reduse ale țării[37]. Marele Stat Major român a întocmit planuri pentru crearea uzinelor care să lucreze pentru nevoile armatei.

---

[35] Victor Slăvescu, *Potențialul de război economic şi financiar al României...*, p. 161.

[36] *Strategia militară românească în epoca modernă (1859-1999)*, Bucureşti, 1999, p. 96.

[37] Ionel Romeo Drăgan, *Armata Română, Încotro? (Problemele integrării în NATO)*, Bucureşti, 2002, p. 138.

https://biblioteca-digitala.ro

La jumătatea deceniului 4 al secolului XX, sub presiunea evenimentelor politice internaționale, s-a trecut la restructurarea şi redimensionarea precipitată a organismului militar, s-au efectuat modificări în repartizarea forțelor pe diferite fronturi, s-au înființat şi organizat în grabă noi unități şi mari unități, dar fără a avea posibilități proprii de dotare tehnico-materială corespunzătoare.

THE NATIONAL DEFENSE INDUSTRY IN THE ROMANIAN ECONOMIC AND FINANCIAL CONTEXT (1920-1935)

Abstract

The experience of the First World War has raised – with great acuity – the problem regarding the necessity of creating a national defense industry, capable of ensuring the endowment of the armed forces with modern war technique. In the disputes occurring over this matter two conceptions have basically emerged: some people called for the creation of a defense industry, able to provide the broadly used means of combat; they pleaded for the procurement of the heavy military technique from abroad, from those particular countries where it was cheaper and more sophisticated. Other people pleaded for producing the military technique within the country, on as large scale as possible. One characteristic of the evolution of the economic and military thinking in the interwar period is the theoretical substantiation of the correlation between economy and war.

Keywords: army, national industry, defense, economic crisis, endowment.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Gheorghe DUMITRAŞCU[*]

LECŢIE DESPRE ANTONESCU – LICEUL „MIRCEA CEL BĂTRÂN" DIN CONSTANŢA – 1988/1989

Cuvânt înainte

Probabil în 1990 sau în 1991, fostul meu elev Nistor - care, în 1988, era în clasa a X-a a Liceului „Mircea cel Bătrân" din Constanța - m-a aşteptat la gară, când veneam de la treburile mele din Bucureşti, şi mi-a pus în mână o casetă audio cu explicația: *„V-am înregistrat, domnule profesor, la lecția privind România în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. - Bravo, Nistore, la Securitate ai dus-o în momentul respectiv? - Nu, domnule profesor, n-am dat-o nimănui, dar am ascultat-o într-un cerc foarte restrâns de colegi ai mei de la un alt liceu, care nu vroiau să creadă ce le spuneam eu despre profu' de istorie".*

Elevul Nistor, fiul lui Dan Nistor, medic şi poet, era unul din cazurile speciale. Cufundat, până la urechi, în probleme tehnice, electrice, electronice, mecanice, venea la ore şi-şi vedea tot de motoraşele lui. Eu m-am înțeles bine cu el. Dacă nu era dispus să dea în ziua respectivă teza la istorie, de pildă, o dădea atunci când vroia. N-a copiat niciodată. Era un băiat onest şi curat la suflet[1].

Vreau să spun că, la liceu, n-am predat niciodată după manualul oficial de istorie. Dar, îl aveam la îndemână. În cei aproape cinci ani, cât am fost profesor la „Mircea", nu m-a inspectat nimeni, niciodată. Eram solicitat în comisii pentru examene de gradul I, dar delegația nu-l numea pe „Gh. Dumitraşcu - dr. în istorie", ci pe „profesorul de gradul I Gh. Dumitraşcu." Mici răutăți administrative.

Revenind la lecțiile mele. În numeroase cazuri, ignorând cu totul programa şi didactica, predam, mai ales la clasele a X-a şi a XII-a, în felul introducerii la cursul universitar, predam integral o problemă, în două sau trei ore, şi, apoi, pregăteam discutarea acesteia, o oră sau două, pe baza unui plan de seminar, cu bibliografie foarte accesibilă, cărți şi reviste, de cele mai multe ori, chiar din biblioteca mea. Acestor

---

[*] Universitatea „Ovidius" Constanța.

[1] Pentru a-l înțelege mai bine pe Gheorghe Dumitraşcu, profesor de istorie la Liceul „Mircea cel Bătrân" din Constanța, între septembrie 1984-vara lui 1990, vezi Gh. Dumitraşcu, *Jurnal de credință şi speranță. Constanța 20 mai 1982-20 decembrie 1999*, Constanța, Ed. Ex Ponto, 1996, *passim*.

https://biblioteca-digitala.ro

ore le spuneam „ore de discuții". Niciodată n-am scos un elev la lecție, la tablă. Niciodată n-am ridicat pe cineva să răspundă în picioare. Pentru că nu întrebam. Noi discutam. Elevii comentau, având pe bancă fişe, conspecte, cărți şi chiar manualul. În cazul de față, era o asemenea lecție, parte a unui curs de formă universitară.

Pentru cine ştie, conținutul manualului de clasa a X-a din anii ultimi ai societății socialiste creează posibilitatea comparației. Ce le vorbeam eu elevilor, ce era în manuale şi în programe. Mai ales în probleme grave ale istoriei contemporane: „Insurecția armată antifascistă şi antiimperialistă de la 23 august 1944", fel de fel de eliberări, Regimul antonescian, problema prizonierilor de război sovietici, englezi şi americani, problema evreiască şi altele asemenea. În fine, monarhia, partidele politice şi tot ce ține de pregătirea aşa zisei insurecții.

Nu sunt sigur că mica mea „rebeliune" în problemă, ținută ca lecție de tip universitar, n-a ajuns la urechile Securității. De altminteri, într-o „fereastră", ducându-mă la o cafea la restaurantul „Zorile" de lângă Liceul „Mircea", am fost întrebat de un ofițer, pe care-l bănuiam a fi de un anume fel: *„Ce mai faci, profesore?"* Am răspuns în felul meu: *„Lupt cu duşmanul de clasă"*. La care, mi s-a dat replica: *„Mai bine ai fi atent la duşmanul din clasă"*. Dar n-am avut niciodată vreo problemă de acest fel din partea „organelor"[2].

Aceasta este, ca să zic aşa, „nota informativă" după care prezumtivul cititor poate să se avânte în paginile care urmează, lecție[3] ținută „domnilor" elevi şi „domnişoarelor" eleve[4].

„Domnilor,

Hitler l-a preferat pe Antonescu, pentru că acesta a garantat liniştea în țară, oferea Germaniei un potențial economic exploatat normal, armata română şi avantaje strategice substanțiale. De altminteri, şi încheiase un pact al petrolului. Este limpede că Hitler a fost în stare să sacrifice factorul ideologic pentru un factor practic, conştient, de tactică...îmi scapă mereu formula asta, a fost un practician, un pragmatic.

Rebeliunea „legionară" a fost lichidată în două zile...legionarii au trebuit să iasă cu mâinile ridicate, iar liderii lor au fost reținuți de nemți, care i-au

---

[2] Oricum, pentru a înțelege şi mai bine spiritul epocii, vezi Gh. Dumitraşcu, *Un episod cu semnificații târzii: „Clubul 12+1"*, în „Analele Dobrogei", serie nouă, IX, 2006-2008, p. 365-378.

[3] Caseta originală se află în posesia mea, într-o colecție de asemenea casete audio. Textul a fost descifrat şi dactilografiat de Ana Preda, secretar şef al Comisiei de Învățământ şi Cercetare Ştiințifică a Senatului, 1998-1999. Nu am intervenit cu nimic pe text.

[44] Antologic: Într-o pauză, elevi ai unei clase din care ieşeam, către alții, din clasa la care intram: *„Piedone e şucărit. Iar ne-a zis <<tovarăşi>>"*.

https://biblioteca-digitala.ro

dus în Germania. Nemții i-au dus în Germania, unde i-au ținut într-un fel de domiciliu forțat, într-un fel de lagăr, ca sperietoare pentru Antonescu. Horia Sima a fugit o dată şi Antonescu a făcut un scandal enorm, încât Hitler a trebuit să-şi ceară scuze.

Vreau să înțelegeți, domnilor, că Hitler nu l-a ajutat pe Antonescu. Hitler l-a preferat, ceea ce nu înseamnă că l-a ajutat. L-a ajutat prin faptul că nu a sprijinit Garda de Fier, l-a ajutat în sensul că cele două divizii aflate în România, înarmate până-n dinți, n-au trecut de partea Gărzii de Fier. Atâta doar, neutralitatea...neutralitatea á propós de acest conflict.

Domnilor, între ianuarie 1941 şi 23 august 1944, în România, a fost instaurată o dictatură personală, dictatura antonesciană, având serioase - sau doar unele - elemente de dictatură fascistă, mai ales în legislație, dar nepuse în practică.

Vom aminti câteva dintre acele elemente: pedeapsa cu moartea numai pentru grevă, pentru încetarea lucrului, dar şi pentru îndemnul la grevă, pedeapsa cu moartea pentru sabotaj, colpotarea zvonurilor se pedepsea extraordinar de dur. Colpotarea zvonurilor: să zicem că se zvonea că <<Antonescu este un idiot şi duce România de râpă>>, era un zvon, pentru care aveai foarte mult de suferit.

Ei, bine, să revenim: colpotarea zvonurilor, sabotaj...țărănimea era obligată la muncă forțată, pe pământurile moşierilor, ai căror copii nu prea mergeau pe front. Ai moşierilor. Apoi, în întreprinderi, e drept că cea mai mare parte a muncitorilor n-au mers pe front, dar au fost supuşi unui regim militarizat în întreprinderi. Toate întreprinderile fiind conduse de colonei, iar muncitorii sunt supuşi regimului militar. Se introduce carcera, se introduce bătaia şi pedeapsa cu moartea pentru neexecutarea ordinelor. În plus, se înființează lagărele şi au loc numeroase condamnări la moarte.

Domnilor, dacă am judeca după lucrurile acestea, atunci formula de <<dictatură militară fascistă>> ar fi potrivită. Numai că, țin să vă anunț, o mică parte din ceea ce se spune în punctele acestea s-a realizat.

Permiteți-mi să vorbesc şi din celălalt punct de vedere, despre unele aspecte care nu se încadrează în această definiție.

Domnilor, în primul rând că Antonescu a dominat fără Garda de Fier şi împotriva Gărzii de Fier. Deci, dictatură fascistă fără Gardă şi împotriva Gărzii. Creditul acesta este foarte greu de înțeles.

Doi: este adevărat că s-au pronunțat numeroase condamnări la moarte. Dar, trebuie să spunem că, în timpul lui Hitler, pentru chestiuni politice, pentru atitudini politice, n-au fost condamnați mai mult de 40-50 de oameni.

Domnilor, vă rog să fiți atenți. Pentru războiul pe care noi îl aveam cu ruşii, un război ideologic, <<război împotriva bolşevicilor>>, <<război al crucii împotriva bolşevicilor>>, ca să omori 50 de oameni - cel mult -...vă dau cifra supermaximă. Au avut loc nemulțumiri ale muncitorilor, au fost arestări, dar nu omoruri.

https://biblioteca-digitala.ro

Stimați tovarăşi, sigur să s-au înființat lagăre, mai ales pentru evrei, mai ales în Basarabia şi în Transnistria. Transnistria e România, adică România de dincolo de Nistru. Este teritoriul pe care noi îl primim, spre administrație, de la nemți, dincolo de Nistru, unde bine ştiți că exista o regiune serioasă moldovenească.

Doamne, Nistrul nu este o graniță care nu poate fi depăşită. Era Prutul granița care nu poate fi depăşită, mai ceva decât granița alfabetului. Aceea e mai teribilă decât granița Prutului. Când se va depăşi această graniță a alfabetului, românii - care reprezintă 67% din populație, cel puțin -, când vor reveni la alfabetul latin, în momentul acela vor face un mare pas spre bine."

/Intervenție din sala de clasă - dialog imposibil de descifrat între profesor şi elevi - aproximativ un minut -./

„Copiilor, vă dați seama că ăia din Piața Roşie înțeleg tot atât de bine ca şi noi ce înseamnă cultura românească? Despărțirea de alfabetul ăla şi apropierea de alfabetul nostru este încărcarea cu sfânta limbă românească.

Dar nu despre asta vom discuta, ci despre lagăre şi Transnistria. Cine erau în lagăr? Comunişti, comisari sovietici - sunt comuniştii care sunt ofițeri politici, politruci, comisari şi evrei. Spre cinstea poporului român, aceste lagăre nu au fost cedate nemților. Numai două le-am pierdut: lagărele de la Rîbnița şi Vapniarka. Le-am pierdut, au căzut pe mâna nemților şi a fost prăpăd. N-au fost supraviețuitori.

E drept, stimați tovarăşi, Antonescu a ordonat ca toate aceste lagăre, pe măsura retragerii frontului, să fie aduse în țară şi să nu le lăsăm germanilor.

S-a întâmplat, în 1967-1968, un fapt cu totul şi cu totul extraordinar. Pe o iarnă cumplită, avea loc înmormântarea unui colonel român de jandarmi, fost şef a şase sau opt lagăre de prizonieri ruşi, comunişti - comunişti români, desigur - şi evrei. Ceea ce este extraordinar de important e că acest cortegiu funerar a fost deschis de aproximativ 100 de coroane purtate de deținuți din acele lagăre. Şi ei le-au dus, bătrâni acum fiind, pentru comportamentul extraordinar al acestui om. Scrise, nu auzite. Ion Voicu vorbeşte despre Sabin Motora, aşa se numea acel colonel. Aşa, ca idee.

Apoi, mai este o chestiune, stimați tovarăşi. Despre lagărul de la Târgu Jiu vreau să spun numai atât. Vreau să înțelegeți că lagărele nu erau pentru exterminare, erau lagăre de izolare, i-zo-la-re. Şi vom mai vorbi despre ele.

Închipuiți-vă următoarea scenă: lagăre în care se găseau în izolare...şi Arghezi şi comuniştii.. În lagărul de la Târgu Jiu erau şi comunişti şi legionari şi erau, în acelaşi timp, şi lideri politici şi culturali, de pildă, Arghezi. A scris poemul acela, <<Baroane>>, la adresa lui Kissinger. Şi stătea în fața casei, cu valijoara, şi era întrebat: <<Domnule Arghezi, pe cine aşteptați? - Ehei, aştept Siguranța, doamnă, aştept Siguranța să mă ducă.>>."

/Aproximativ un minut greu de descifrat de pe casetă, dar a cărei idee este că aici a fost şi Petru Groza. Puțintel./

https://biblioteca-digitala.ro

„Nu idealizez, dar vreau să spun că nu este vorba despre fascism, despre lagăre, aşa cum suntem noi învăţaţi.

Dar, să revenim...

Un alt element: tratamentul aplicat evreilor. România este singura ţară aflată sub umbra <<ciumei brune>> - asta ce-o mai fi? -, fascistă, a Germaniei, unde nemţii îi eliminau, trimiţându-i în lagărele de gazare.

O luăm de sus în jos. N-au fost trimişi.

S-a acordat protecţie tuturor, indiferent de concepţie, de religie, de politică, de culoare, tuturor celor care se aflau pe teritoriul ţării noastre. Circa 250 000 de oameni fugiţi din toate lagărele din toată lumea. Cei care au venit pe teritoriul ţării noastre, printr-un ordin expres al mareşalului Antonescu, au fost apăraţi de legile ţării: <<Nimic să nu li se întâmple acestor oameni, dacă ei, prin câte au trecut, au fost salvaţi la noi, cu atât mai mult să găsească protecţie>>.

Mai mult decât atât, evreii n-au purtat steaua lui David, n-au purtat steaua galbenă. Ce se întâmplă, domnilor... munca forţată la care i-am supus pe evrei! Ţin să vă anunţ ce muncă trebuiau să depună cei 100 000 de evrei. 50 000 erau intelectuali şi, în virtutea faptului că erau intelectuali, erau scutiţi de <<munca obştească>>, <<munca forţată>>. Vreo 20 000 dintre ceilalţi au venit cu certificate medicale pentru că jumătate dintre ei erau medici şi cea mai mare parte dintre ceilalţi au mituit. Pentru că, în ţara noastră, se mituieşte, probabil că de asta trăim noi în <<mit>>. Şi, din munca forţată, au fost câte cinci zile pentru fiecare pe săptămână. Dacă voi consideraţi că asta-i muncă << forţată>> şi distrugătoare a poporului evreu, atunci consider şi eu.

Mai mult decât atât: România este singurul stat din lumea acelei lumi în care a existat o minoritate evreiască, în acel timp, cu profesori evrei şi români, cu studenţi evrei. E drept, nu cu acest număr. Dar a existat o universitate evreiască. Antonescu a avut numeroase conciliabile, a purtat discuţii cu diverşi lideri internaţionali ai evreilor.

În plus, stimaţi tovarăşi, în teritoriul cedat Ungariei - unde ştiţi bine că am pierdut vreo 90% dintre evreii de acolo - au fost duşi... în teritoriul acela, numeroşi români din România au ajutat la trecerea în România, salvând câteva mii de evrei.

Este drept, un incident pătează toată chestia asta: masacrul evreilor de la Iaşi, din iunie 1941. Domnilor, nu este opera noastră. Este opera Gestapo-ului şi a unor legionari. Se zice că a fost amestecat şi un soldat. Antonescu a cerut imediat să fie împuşcat. Se zice că a fost trimis pe front sau a murit ş.a.m.d.

Ce s-a întâmplat la Iaşi? Iaşiul era imediat în spatele frontului şi era o mare aglomeraţie de evrei. Văzându-i, Gestapo-ul pentru că asta era voinţa lui...căruia autorităţile i s-au opus hotărât - i-au adunat, vreo 7-8000, i-a suit în vagoane şi i-a purtat, zi de vară, prin ţară, pe linii, într-o înghesuială

https://biblioteca-digitala.ro

infernală, fără hrană, fără apă, fără nimic, nimic. 3000 dintre ei au murit. Erau percheziții pe care le făceau nemții pe teritoriul nostru, cu evreii noștri. Şi aici s-au petrecut multe acte de omenie. Însă, incidentul nu poate fi pus în cârca lui Antonescu. El nu a ştiut, era mult prea aproape frontul pentru aşa ceva.

Domnilor, pe de altă parte, trebuie să spunem în mod deschis că, de fapt, sub Antonescu a existat o Opoziție. O Opoziție pe care <<dictatorul>> a acceptat-o tacit. Îi las pe comuniști la o parte - aici este altă problemă -. Exista o Opoziție burgheză, în frunte cu Maniu şi Brătianu, pe care o putea aresta de 50-70 de ori pe zi. Ştia tot ce mişcă. Aceasta nu a fost arestată, ci, dimpotrivă, Antonescu a primit scrisorile lor, prin care-l făceau harcea-parcea, şi cărora le mai şi răspundea. Între altele: <<Domnule Maniu, dacă dumneata crezi că eu conduc prost țara, treci dumneata, ia-ți responsabilitatea şi salvează România. Eu sunt generalul Antonescu. Mă pun imediat la dispoziția dumitale, în calitate de general.>> Maniu n-a vrut. De fapt, n-a venit nici atunci când puterea i-au dat-o comuniştii, n-a venit nici atunci, n-a venit."

/Aici urmează, neclar, o discuție între profesor şi elevi/.

Revenim, domnilor. Mai mult decât atât, trebuie să ne imaginăm că Opoziția românească a acționat, în ultimă instanță, cu aprobarea tacită a lui Antonescu sau, cel puțin, cu aprobarea clară a lui Mihai Antonescu, pe care Ion Antonescu l-a apărat în toate situațiile. Sub egida lui Ion Antonescu, Mihai Antonescu era vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru de Interne. Nu, nu era între ei niciun grad de rudenie, repet, nicio picătură de sânge.

/Aici am provocat un joc de cuvinte de genul: *„Da, între noi şi vecinii noştri există o puternică legătură de sânge. Bălți de sânge pe care ni l-am vărsat reciproc."*/

Revin, domnilor şi, cum spunea Antonescu însuşi, l-a lăsat pe Mihai Antonescu să trateze cu Ciano, ministrul de Externe al Italiei, despre o ieşire concomitentă din Axă a României şi Italiei, în 1943. Pentru lucrul ăsta, Ciano a fost împuşcat de socrul său, Mussolini, iar lui Ion Antonescu, Hitler i-a servit dosarele, pentru a-l da afară pe Mihai Antonescu şi n-a ținut. Antonescu n-a vrut să-l dea afară.

Delegațiile pe care pe care le-au trimis partidele...Vişoianu şi ceilalți, în străinătate, erau plecate cu paşaport dat către toată lumea, nu umblau brambura şi făceau două jocuri: pentru Opoziție şi pentru Antonescu. Eu nu vreau să-l apăr pe Antonescu.

Iată încă o problemă: cea a prizonierilor de război. Domnilor, România a avut 100 000 de prizonieri sovietici. Dintre aceştia, în timpul războiului, au murit 5 000 de pe urma bolilor, accidentelor, rănilor etc., un procentaj de 5%, care este de înțeles.

Cum s-au purtat românii, autoritățile române cu prizonierii sovietici?

https://biblioteca-digitala.ro

Soldaților li s-a dat hrana soldaților români. Toți au locuit în barăci sau în case zidite şi li s-au asigurat schimburi, lenjerie, o dată pe săptămână, şi baia caldă, o dată pe săptămână. Tatăl meu a fost prizonier la ruşi, nu am să mă apuc acum să vă spun... Apoi, ofițerii sovietici au avut hrana ofițerilor români, dar n-au avut indemnizație, n-au primit salarii şi salariul corespunzător ofițerului român. De ce? Vă spun că ruşii nu au aderat la hotărârea de la Haga din 1924...pentru că ruşii nu au aderat la hotărârea privitoare la regimul prizonierilor de război şi de aceea n-au primit, repet, salariul de ofițer, dar, în rest, au avut tot respectul. Ba, mai mult, prizonierii care vroiau s-o ducă şi mai bine, puteau să lucreze în specialitatea lor, primind jumătate din salariu. La Titan-Călan, prizonierii munceau cot la cot cu muncitorii români, împărțind munca cu ei. Au mai mârâit poliţiştii, pe ici, pe colo, însă era limpede"/ aici urmază un text pe care nu l-am putut descifra întocmai/. *„Mie îmi spuneau muncitorii din Călan cam aşa: <<Lucram alături de Ivan. Ivan ăsta era un mâncău, nevastă-mea ştia că nu-i ajunge mâncarea de acolo şi mai punea şi pentru el o bucată.>>.*

Pe de altă parte, au fost închiriați unor moşieri, dar cu contracte clare privitoare la hrană, la condiții igienice... Am avut în mână un document de la Peştera sau de la Mircea Vodă, oricum, dintr-un sat dobrogean, prin care un moşier, Moțoi, nu-şi respectase angajamentele în legătură cu prizonierii, motiv pentru care autoritățile şi-au retras prizonierii."

/Aici urmează două confesiuni pe care nu le-am putut descifra în totalul lor. Rețin că era vorba despre ce se putea spune şi ce nu. Pe de altă parte, îmi aminteam scene din copilărie, în care prizonierii ruşi erau, la mine în sat, realmente, stăpânii satului./

„Şi, acum, vă rog să nu scrieți. Eu voi încerca să vorbesc, vorba ăluia <<Dom'le, nu că nu ştiu ce vă spun, dar nu ştiu cât să vă spun şi cum, din ceea ce ştiu.>> Oricum, ruşii erau stăpânii satelor, din toate punctele de vedere.

Domnilor, în legătură cu prizonierii englezi. Aceştia, în România, erau puțini, de ordinul câtorva sute - dintre spioni şi dintre aviatorii căzuți întâmplător -. Pentru că aviatorii englezi erau cam de 50 de ori mai buni decât cei americani, iar cei americani, în partea finală a războiului, erau cam de 20 de ori mai buni decât japonezii. Iar românii erau mai buni decât toți ceilalți la un loc."

/Şi urmează nişte comparații între aviatorii diverselor armate din al Doilea Război Mondial, eu susținând ceea ce citisem în *Inimi cât să cuprindă cerul patriei.*/

„Să ştiți că aceşti prizonieri englezi primeau salariul corespunzător funcției lor în armata română. Ei erau ținuți într-o foarte mare siguranță, pentru că nemții vroiau să li-i dăm măcar pentru interogatoriu. N-am cedat cererii. Mai mult decât atât, noi i-am prins, ştiam de instalațiile lor de vorbire şi de ascultare. Şi, întrucât statul nostru nu avea maşinării sofisticate, noi îi

https://biblioteca-digitala.ro

foloseam pe ei în discuțiile dintre noi şi Puterile Aliate. Deci, spionul englez, care fusese funcționar în România 20 de ani, trăia, vedeți bine, la Prefectura Poliției Capitalei: <<Să ştiți că mâine seară avem de discutat cu ai voştri. Uite textul pe care trebuie să-l codifice...>>

Prizonierii americani erau mulți, cu totul sunt de ordinul miilor. Stupefacția lor - au fost nişte copii, la urma urmei -, căzuți din cer, după ce ne-au bombardat teritoriul, faptul că au fost primiți de țăranii români a fost, pentru ei, un paradox fantastic. Deci, cu 10 minute înainte, bombardaseră, le-a sărit puțintel avionul în aer şi au căzut cu paraşuta pe un câmp. Oamenii i-au păzit, le-au dat de mâncare, i-au pansat şi i-au încredințat jandarmilor, ca să nu cadă pe mâinile nemților. A fost un timp de neînțeles pentru ei, pentru aviatorii americani. După aceea, au fost trimişi în nişte lagăre cu condiții foarte bune, din toate punctele de vedere, cu posibilitatea de a avea legături cu Crucea Roşie şi cu familiile lor. A fost o chestie fără precedent, o chestie de neînțeles. Au fost vizitați de Martha Bibescu, de Regina Mamă Elena şi de regele Mihai, care, mersi, ştiau englezeşte. Prizonierii o duceau bine din toate punctele de vedere, cu hrană excepțională, cu terenuri de sport. Da, şi cu şampanie. Corespondența lor arată, pur şi simplu, că au fost stupefiați de modul în care au fost primiți în România. Şi ei au primit salarii conform gradelor lor. Mai mult decât atât, toți soldații şi ofițerii morți, indiferent de situația lor, au fost înmormântați cu onoruri militare de armata lor - a noastră? -. Ceva extraordinar.

Domnilor, respectuos îmi permit să spun să nu trag o concluzie privitoare la caracterul dictaturii << militare fasciste>> a lui Antonescu."

LESSON ABOUT ANTONESCU „MIRCEA CEL BĂTRÂN" HIGHSCHOOL FROM CONSTANȚA – 1988/1989

Abstract

The present material is a lesson, part of a series presented by the author, who was a teacher at „Mircea cel Bătrân" Highschool. Out of any book or political material, the author presented to the pupils aspects of the political regime from Romania in 1941-1944 and the personality of the General and Marshal Ion Antonescu. The lesson was dangerous for the one who presented it in this way. This is why, naive and cautious, he uses against his habit, several times the phrase „Esteemed comrades". Anyhow, the fact that it is published today – the author keeps the secretly recorded audio tape of a pupil of that time – it is a proof that, maybe, now and then the truth could have been said about absolute taboo issues like the war with the Russians,

https://biblioteca-digitala.ro

the prisoners of war, the Jewish issue – which became today, in view of some, neither more or less than a Romanian holocaust.

Keywords: lesson, history, Ion Antonescu, concentration camps, prisoners, „Mircea cel Bătrân" High school Constanța.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

*Delia CORNEA**

DIN ISTORIA VIEȚII POLITICE ROMÂNEŞTI. REORGANIZAREA PARTIDULUI NAȚIONAL ȚĂRĂNESC ÎN EXIL

În istoria vieții politice româneşti, Partidul Național Țărănesc se detaşează clar, prin traiectul său sinuos - chiar spectaculos, uneori - față de evoluția clasică a altor partide politice. Înființat în 1926, prin unirea Partidului Național Român din Transilvania, condus de Iuliu Maniu, cu Partidul Țărănesc al lui Ion Mihalache, P.N.Ț. a avut o lungă evoluție, reuşind să depăşească marea criză economică din 1929-1933, să găsească forme proprii de manifestare în timpul regimului comunist, atât în țară, cât şi în afara ei, şi să revină în fruntea țării, prin guvernarea 1996-2000. Este bizar că, deşi a supraviețuit crizei mondiale, celui de-al Doilea Război Mondial şi comunismului, P.N.Ț. a „reuşit" performanța negativă de a-şi disipa forțele în urma guvernări sale post-decembriste, care trebuia să-i întărească poziția şi nicidecum să i-o slăbească. Să stea oare la baza acestui fapt dispariția autenticei clase țărăneşti şi a idealurilor ei sau jocurile politice de culise care frământă, de douăzeci de ani încoace, România? Greu de spus!

Ce putem spune cu certitudine este faptul că P.N.Ț. a avut, permanent, în fruntea sa, atât înainte de 1947, cât şi după 1989, oameni de mare valoare, precum fondatorii partidului în perioada interbelică sau pe Corneliu Coposu, după revenirea la democrație, personalități care au promovat mereu interesele naționale şi care, într-o formă sau alta, au fost dați la o parte, la un moment dat. Acest paradox este cu atât mai evident cu cât Partidul Național Țărănesc a fost singurul partid politic românesc care a reuşit performanța *de a-şi continua existența şi de a activa în exil, într-o formă organizată şi bine închegată.* Or, articolul de față îşi propune să ia în discuție tocmai această perioadă, care a rămas, pentru mulți dintre noi, destul de puțin cunoscută, în care Partidul Național Țărănesc a fost singurul partid politic românesc - în afara celui comunist - care a reuşit să se manifeste ca atare.

Se naşte întrebarea, firească, de altfel, dacă partidele politice din exil au fost reprezentantele celor din țară, în condițiile în care marea

* Institutul pentru Investigarea Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc; e-mail: roxanne_albu@yahoo.com.

https://biblioteca-digitala.ro

masă a refugiaților români a fost, permanent, frământată de divergențe şi contradicții, iar organismele politice create au fost sortite eşecului, şi, dacă au fost, care a fost valoarea acțiunilor lor? Social-democrații, grupați cei mai mulți în jurul lui Iancu Zissu, iar național-liberalii, conduşi de Gheorghe Assan şi Naum Gheorghe, nu au reuşit să se organizeze sub forma unor partide politice autentice şi aceasta, în primul rând, datorită numărul mic de membri aflați în exil.

Alta a fost însă situația în cazul Partidului Național Țărănesc, care număra circa 200 de reprezentanți aflați în exil - după unele estimări[1] -, iar, după rapoartele Securității, *„aproximativ 700 de membrii, dispersați în străinătate, în special în America şi Europa"*[2].

Unii dintre fruntaşii țărăniști se aflau în străinătate încă dinainte de 23 August 1944, fiind trimişi de şefii partidului cu diferite însărcinări. Astfel, Cornel Bianu fusese trimis la Londra de către Iuliu Maniu încă din 1941, pentru a-şi crea legături folositoare în cazul victoriei Aliaților în cel de-al Doilea Război Mondial. Alți trimişi speciali în Anglia au mai fost Ştefan Nenițescu - care a condus Comunitatea Română - şi Pavel Pavel, ultimul sosit însă după 23 August 1944 -, ambii cu însărcinări speciale legate de scoaterea României din război[3].

Referindu-se la această etapă incipientă de constituirea a P.N.Ț.-ului în exil, Aurel Sergiu Marinescu atrăgea atenția că, în mod curios, Partidul Țărănesc din exil s-a coagulat în jurul unor foşti diplomați români, ca Grigore Niculescu-Buzeşti, Alexandru Cretzianu şi Constantin Vişoianu, care ori nu fuseseră niciodată membrii P.N.Ț., ori părăsiseră organizația încă dinainte de război. În schimb, afirma acelaşi autor, adevărații reprezentanți țărăniști - precum profesorul Augustin Popa -, care aveau şi însărcinări speciale din partea conducerii din țară, au jucat un rol secundar în organizarea P.N.Ț.-ului în exil[4].

Nu ştim în ce măsură cei trei foşti diplomați români s-au erijat în reprezentanții P.N.Ț.-ului în exil, dar ştim, în mod cert, că strânsa lor colaborare a avut un substrat pecuniar, acela fiind utilizarea, după bunul lor plac, a fondului național din Elveția. Într-un articol dedicat acestei chestiuni[5], am arătat că, deşi fondul elvețian fusese creat cu un

---

[1] Ioan Calafeteanu, *Politică şi exil (1946-1950), Din istoria exilului românesc*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2000, p. 45.

[2] Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, (în continuare A.C.N.S.A.S.), fond informativ S.R.I., dos. 184, f. 40.

[3] Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, vol. II, Bucureşti, 2002, p. 111.

[4] *Ibidem*, p. 116- 117.

[5] Delia Cornea, *Contribuții la cunoaşterea chestiunii „Fondul elvețian" în lumina*

https://biblioteca-digitala.ro

scop bine determinat - de a susține intelectualitatea românească de peste graniță în acțiunile ei -, acesta a fost folosit în mod discreționar de către troica Buzeşti-Cretzianu-Vişoianu, iar, după moartea lui Niculescu-Buzeşti, Alexandru Cretzianu a fost cel care a controlat în totalitate aceste resurse.

Cei câțiva lideri politici țărănişti s-au implicat, de la început, în acțiunea de susținere a cauzei naționale şi de luptă împotriva comunismului instalat cu forța armelor în țară. O primă astfel de manifestare este constituirea unui grup de acțiune la Geneva, care avea ca scop apărarea intereselor țării în cadrul Conferinței de Pace de la Paris. Cum, la aceea dată, se afla instalat în țară guvernul comunist dr. Petru Groza, aservit intereselor Uniunii Sovietice, delegația română oficială, aflată sub conducerea ministrul de Externe, Gh. Tătărescu, primise un mandat clar delimitat pentru misiunea sa, fixat în cadrul şedinței din 9 august 1946 a Consiliului de Miniştri. În lumina acestui mandat, aşa cum au relevat discuțiile purtate de delegația oficială la Paris, nu s-a pus în niciun fel problema reintegrării teritoriilor pierdute în urma ultimatumurilor sovietice din iunie 1940 şi a Tratatului de la Craiova din acelaşi an[6].

Totuşi, în străinătate - la Geneva şi, mai apoi, la Paris -, activa un număr restrâns de personalități româneşti, care au redactat şi prezentat un original Memoriu, intitulat *România în fața Conferinței Păcii*, datat 29 iulie 1946[7]. Grupul de acțiune reunea mai mulți diplomați de carieră, precum Grigore Gafencu, Brutus Coste, Raul Bossy, Grigore Niculescu-Buzeşti, V.V. Tilea, Nicolae Petrescu-Comnen şi Al. Cretzianu, dar şi unii reprezentanți ai partidelor istorice din țară, precum George Răuț şi Augustin Popa.

În hotărârea luată în urma unei şedințe desfăşurate la Geneva, în zilele de 10-11 iulie 1946, se arată că: *„În urma îndemnurilor şi a îndrumărilor primite de la fruntaşii din țară*[*]*, apărători ai cauzei naționale, şi dornici noi înşine să coordonăm străduințele pe care fiecare dintre noi le-a depus şi le depune pentru această cauză, subsemnații, întruniți la Geneva la chemarea lui Gr. Gafencu, în zilele de 10 şi 11 iulie 1946, am hotărât să strângem şi mai mult legăturile dintre noi, formând numaidecât un grup de acțiune pentru organizarea şi îndrumarea activității românilor din afară, care împărtăşesc credințele noastre. Organele permanente ale acestei organizări*

---

presei din exil şi a documentelor Securității, în „Caietele INMER", nr. 12, p. 6- 8.

[6] Gh. Buzatu, *Cel dintâi „bilanț" al participării României la Conferința Păcii din 1946*, în „Dosarele istoriei", IX, nr. 1 (89), 2004, p. 39- 40.

[7] *România la Conferința de Pace de la Paris*, Bucureşti, Regia Autonomă „Monitorul oficial", 2007, p. 9- 10.

[*] Iuliu Maniu, C. I. C. Brătianu şi C. Titel-Petrescu.

https://biblioteca-digitala.ro

vor fi desemnate în deplină înțelegere cu fruntașii din țară și la momentul stabilit de ei. (...) Dată fiind importanța și urgența Conferinței de Pace, am convenit să desfășurăm numaidecât la Paris o activitate cât mai intensă. În acest scop hotărâm să dăm tot sprijinul nostru lui Gr. Gafencu, care a fost desemnat să asigure la Paris apărarea intereselor românești"[8].

Ulterior, în cursul anului 1948, unii diplomați români aflați în străinătate au înțeles că situația din țară devenise mult prea complicată ca să mai poată spera la o răsturnare din interior a guvernului comunist. De aceea, singurele acțiuni posibile trebuiau să vină din exterior. În acest sens, într-o scrisoare adresată lui Gr. Gafencu, generalul Rădescu aprecia că: *„...în cazul când situația în Țară s-ar înrăutăți și partidele din opoziție n-ar mai fi în stare să activeze, să se purceadă la formarea unui comitet care să ia conducerea acțiunii în lupta împotriva guvernului impus Țării prin forță de către Soviete. După arestarea domnului Maniu, și în urma dizolvării Partidului Național Țărănesc, mi s-ar părea că situația a devenit astfel încât aducerea la îndeplinire a hotărârii de la Geneva nu mai poate suferi amânare. Aceasta fiind starea de lucruri, mi-aș îngădui, ca fiind cel mai în vârstă dintre semnatarii protocolului de la Geneva - și numai în această calitate - să fac următoarele sugestii: 1) Să se pășească de îndată la formarea comitetului; 2) În compunerea comitetului să intre toți semnatarii de la Geneva, urmând să fie cooptat și domnul Vintilă Brătianu, pentru ca și Partidul Liberal să aibă mai mulți reprezentanți (...)"*[9].

Acest Comitet, amintit de către generalul Rădescu, viitorul organism reprezentativ al românilor din exil, și-a găsit o primă formă de expresie în organizarea, în ianuarie 1948, a unui Comitet al Partidelor Politice din străinătate, la care conlucraseră atât liderii țărănești, cât și reprezentanții Partidului Liberal și ai Partidului Social Democrat Independent, adică cele trei mari partide care colaboraseră la pregătirea actului de la 23 August 1944.

Anunțul oficial de constituire, făcut public în presa românească din exil, enunța rațiunea și principiile înființării unui astfel de organism: *„Date fiind circumstanțele politice actuale, considerăm indispensabilă coordonarea acțiunii noastre politice pentru a asigura continuitatea juridică a statului român și continuitatea luptei pentru redobândirea independenței naționale și a libertăților democratice"*[10].

---

[8] *Hotărârea întâlnirii unor fruntași ai exilului românesc întruniți la Geneva, în zilele de 10-11 iulie 1946*, în Ion Calafeteanu, *op. cit.*, p. 77-78.

[9] *Scrisoarea lui Nicolae Rădescu către Grigore Gafencu*, în Ion Calafeteanu, *op. cit.*, p. 103-104.

[10] „La Nation Roumaine", nr. 5, 1 aug. 1948, p. 3; „Buletin de Informație pentru români din exil" (în continuare „B.I.R.E."), nr. 22, aug. 1948, p. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

Actul de naştere al Consiliului Partidelor Democratice Române era semnat de Partidul Național Țărănesc, prin reprezentanții săi, Grigore Niculescu Buzeşti, Augustin Popa, Emil Ghilezan şi Cornel Bianu; din partea Partidului Național Liberal semnau Mihail Fărcăşanu şi Vintilă Brătianu, iar Partidul Social Democrat Independent era reprezentat de Iancu Zissu[11].

Constituirea Consiliului Partidelor a reprezentat doar un prim pas în crearea unui alt organism, ce trebuia să reprezinte interesele tuturor românilor aflați în exil - Comitetul Național Român.

Una din concepțiile privitoare la rolul Comitetului era aceea ca noul organism să joace rolul de guvern în exil, considerându-se că guvernul comunist din țară, impus cu forța, nu putea fi reprezentativ. Cum funcțiile unui guvern în exil nu puteau fi decât politice, Comitetul urma să fie format din reprezentanți ai partidelor politice, proporțional cu forța lor politică din țară şi cu numărul de membri aflați în țară şi străinătate. Conform rezultatelor reale ale alegerilor din noiembrie 1946, P.N.Ț. obținuse cel mai bun procentaj de voturi, fapt ce, în viziunea liderilor țărăniști, ar fi dat întâietate acestui partid. Acest punct de vedere a fost însă combătut atât de Nicolae Rădescu, cât şi de reprezentanții celorlalte două partide, considerându-se necesară cooptarea unor personalități marcante ale exilului românesc, fără vreo apartenență politică.

Deşi constituirea şi funcționarea Comitetului Național Român nu reprezintă subiectul prezentei lucrări, nu putem să nu aducem în discuție poziția manifestată de țărăniști în legătură cu rolul pe care partidul lor trebuia să-l joace în acest organism reprezentativ. Astfel, în procesul-verbal al celei de-a doua întâlniri ținută de fruntaşii români la Hôtel Vouillemont (ianuarie 1948), țărănistul Horațiu Comăniciu[12] susținea supremația partidelor în conducerea acțiunii politice şi, în mod special, a P.N.Ț.-ului: *„Partidele sunt acelea ce reprezintă Țara. Printre partide, în primul rând este Partidul Național Țărănesc. 10.000 de fruntaşi național-țărăniști zac în închisori. E o datorie pentru noi de a răsplăti jertfa lor şi în special aceea a domnului Maniu"*[13].

Fiind cei mai numeroşi în exil din rândul reprezentanților celor trei partide, țărăniştii considerau ca un fapt firesc ca P.N.Ț.-ul să aibă un rol preponderent în formarea şi funcționarea Comitetului Național

---

[11] *Ibidem.*

[12] Inițial, Horațiu Comăniciu a fost un membru de seamă al Mişcării Legionare, pentru ca, după 1944, să adere, împreună cu un număr restrâns de foşti legionari, la Partidului Național Țărănesc.

[13] *Proces-verbal al celei de a doua întâlniri de la Hôtel Vouillemont (17 ianuarie 1948)*, în Ioan Calafeteanu, *op. cit.*, p. 129.

https://biblioteca-digitala.ro

Român, *deşi ideea de la care se pornise fusese aceea nu de a crea un organism subordonat partidelor, ci de a uni partidele în jurul unei acţiuni politice comune.*

În realitate însă, aşa cum sublinia istoricul Ioan Calafeteanu, chiar şi Consiliul Partidelor Politice *„s-a aflat de la început sub dominaţia Partidului Naţional Ţărănesc, care îl va folosi pentru a-şi impune un monopol al puterii în cadrul Comitetului Naţional Român, format la 6 aprilie 1949, sub preşedinţia generalului Nicolae Rădescu"*[14].

Interesant este că, în paralel cu eforturile pentru crearea acestui nou organism, ţărăniştii din exil şi-au intensificat eforturile pentru a-şi crea o organizaţie proprie, fapt ce demonstrează existenţa unei concepţii bine conturate cu privire la rolul pe care urmau să-l joace în afara graniţelor ţării. Subscriind acţiunea politică idealului naţional, ţărăniştii din exil formulau noile obiective generale ale partidului: *„lupta împotriva comunismului; lupta pentru eliberarea ţării; lupta pentru ajutorarea şi salvarea celor din închisorile din ţară"*[15], iar, ca obiective imediate, se preconizau: *„acţiuni de prezentare a situaţiei din ţară; salvarea intereselor României; strângerea legăturilor cu factorii politici şi economici din străinătate, pe care să se poată sprijini P.N.Ţ. în viitor"*[16].

Cât priveşte poziţia politică adoptată de către ţărăniştii un articol, intitulat *Naţional-ţărănistul în exil*[17], sublinia ideea că, obişnuit să lupte *„cu liberalii, apoi cu guvernele regimului Carol II, apoi cu legionarii, apoi cu Antonescu şi, în final, cu comuniştii, partidul naţional ţărănesc a fost mereu în război"*, mobilizarea lui permanentă reuşind să şteargă o parte din disensiunile existente între membrii lui şi să accentueze spiritul partizan. Din păcate, în această continuă luptă, adversarul devenise *„un scop în sine"*, iar atitudinea ţărăniştilor, permanent mefiantă, suspicioasă şi combativă, ridica o piedică în realizarea unei apropieri faţă de alte forţe politice. Ori, tocmai această „izolare" a ţărăniştilor era considerată extrem de dăunătoare, afectând *„profund procesul de negocieri din cadrul exilului românesc pentru crearea Comitetului Naţional Român"*[18] .

În date concrete, anevoiosul proces de refacere a P.N.Ţ.-ului din exil a început cândva în toamna anului 1947, desfăşurându-se în jurul unor personalităţi, printre care Grigore Niculescu-Buzeşti şi A. Popa. Deşi Niculescu-Buzeşti părăsise partidul încă din 1938, se pare, totuşi, că primise o împuternicire specială de la Iuliu Maniu şi de la ceilalţi

---

[14] *Ibidem*, p. 66.
[15] A.C.N.S.A.S., fond documentar S.R.I., dos. 184, f. 20.
[16] *Loc. cit.*
[17] „B.I.R.E." , III, nr. 30, 6 sep. 1950, p. 9-10.
[18] Ion Calafeteanu, *op. cit.*, p. 47.

https://biblioteca-digitala.ro

doi şefi de partide istorice de a reprezenta în exil P.N.Ţ.-ul şi pe preşedintele său, fapt ce - arăta Sergiu Marinescu[19] - a produs amărăciune în rândurile emigraţiei din Geneva şi Paris.

Este foarte probabil ca această împuternicire să fi fost dată lui Niculescu-Buzeşti în strânsă legătură cu acţiunea de scoatere a României din război, în preajma actului de la 23 August 1944. Oricum, ulterior acestui moment, în vara anului 1945, profesorul Augustin Popa părăsea România, fiind mandatat oficial să reprezinte P.N.Ţ.-ul în străinătate, printr-un act redactat şi semnat de Iuliu Maniu şi contrasemnat de Corneliu Coposu, în calitate de secretar. Actul de împuternicire, redactat în engleză şi franceză, îl desemna pe profesorul Popa ca *„reprezentantul nostru şi cea mai de încredere persoană"*[20]. Dacă ar fi să interpretăm *ad literam* sintagma *„cea mai de încredere persoană"*, ar rezulta că şi alte persoane primiseră astfel de împuterniciri, dar nu se dovediseră a fi de încredere în misiunea ce le fusese încredinţată.

Grigore Niculescu-Buzeşti apare menţionat într-un articol din „B.I.R.E." ca reprezentant al P.N.Ţ.-ului în exil şi în cadrul unui Congres al Partidelor Agrariene din Estul Europei, ţinut la Washington, care urmărea strângerea *„reprezentanţilor din exil a tuturor partidelor de opoziţie din aceste ţări şi unirea într-un front comun, democratic internaţional"*[21]. În cadrul aceluiaşi articol, se specifica faptul că Partidul Ţărănist Român era reprezentat la acest congres de domnul Gr. Niculescu-Buzeşti, şi nu de Augustin Popa, cum ar fi fost firesc.

---

[19] Aurel Sergiu Marinescu, *op.cit.*, p. 112. Reproducem, în continuare, textul scrisorii de împuternicire: *„Iubite domnule Buzeşti, Am fost bucuros să aflu că, plecând din ţară, sunteţi gata a duce mai departe lupta pentru cauza naţională pe care aţi servit-o cu atâta strălucire şi în mod atât de hotărâtor cu prilejul pregătirii şi realizării actului de la 23 August 1944, ca şi de atunci încoace. În tot acest timp, mi-aţi fost cel mai apropiat colaborator în domeniul politicii externe. Sunteţi astfel în măsură a cunoaşte în întregime ideile ce animă acţiunea politică pe care o conduc. Situaţiunea internă ca şi problemele ce frământă astăzi ţara vă sunt de asemenea prea bine cunoscute prin experienţa nemijlocită ce aveţi în această privinţă. În aceste condiţiuni, socotesc nimerit să vă rog a mă reprezenta în străinătate în orice împrejurare şi a decide în numele meu, atunci când nu va mai fi posibil a-mi referi în prealabil, în cadrul acţiunii desfăşurate, potrivit instrucţiunilor ce am dat domnului Alexandru Cretzianu, de prietenii noştri aflaţi peste hotare. Convins că, în îndeplinirea acestui mandat veţi avea colaborarea solidară a tuturor compatrioţilor noştri care înţeleg să apere în faţa opiniei internaţionale independenţa şi interesele vitale ale României, vă rog să primiţi, iubite domnule Buzeşti, încredinţarea simţămintelor mele de înaltă şi afectuoasă preţuire. Iuliu Maniu".*

[20] *Ibidem*, p. 116-117 şi facsimil. Pentru o mai bună înţelegere, reproducem întregul fragmentul în limba engleză: *„Mr. Augustin Popa, University Professor, a member of the central Committee of the National Peasant Party, is designated by us our representative and most reliable person".*

[21] „B.I.R.E.", I, nr. 16, 25 mai 1948, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Ulterior însă, aşa cum aflăm tot din unele informaţii prezentate în acelaşi periodic, a participat la actele Congresului şi Emil Ghilezan, sosit de curând din ţară şi care cunoştea, într-o mai mare măsură, *„starea de spirit a ţăranilor români şi, în acelaşi timp, orientarea liderilor din partidul lor politic"*[22].

Împuternicirea dată de cei trei lideri politici de la Bucureşti lui Gr. Niculescu-Buzeşti a stârnit însă numeroase tensiuni în rândul refugiaţilor, deoarece unii dintre ei se considerau nedreptăţiţi, coborâţi în statutul lor politic, iar alţii au interpretat acest act ca o încercare de a fi înlăturaţi de la conducerea acţiunii politice. Pentru a evita escaladarea acestor tensiuni, Iuliu Maniu a adresat trei scrisori unor personalităţi marcante aflate în exil, respectiv Grigore Gafencu, Alexandru Cretzianu şi Constantin Vişoianu, care participaseră şi la Grupul de Acţiune constituit la Geneva. Aceste scrisori, semnate şi de către C.I.C. Brătianu şi C. Titel-Petrescu, nu erau împuterniciri propriu-zise, ci exprimau încrederea manifestată de către liderii politici de la Bucureşti în acţiunile celor trei oameni politici: *„Ştiu (...) prea bine cât de mult se acordă ideile noastre politice, precum şi câtă iubire de Ţară şi ce înaltă competenţă puneţi în serviciul luptei noastre comune, pentru cauza naţională. Ţin de aceea să vă reînnoiesc întreaga mea încredere în acţiunea atât de necesară pe care sunt sigur că o veţi desfăşura, în unirea cu toţi ceilalţi prieteni ai noştri din străinătate"*[23] .

Scrisorile şi-au atins scopul doar într-o mică măsură, în rândul fruntaşilor exilaţi continuând să se manifeste numeroase susceptibilităţi şi nemulţumiri. De aceea, la un moment dat, s-a plănuit, în ţară, trimiterea unor personalităţi politice marcante, care trebuiau să preia conducerea acţiunii politice a exilului românesc. Este vorba, în fapt, despre pregătirea scoaterii clandestine din ţară a unuia dintre fondatorii partidului, Ion Mihalache, acţiune care s-a dovedit a fi o teribilă capcană întinsă de către comunişti.[24] Arestarea lui Ion Mihalache şi a altor ţărănişti la aerodromul de la Tămădău a pus capăt însă acestui proiect, lăsând pe mai departe teren liber luptei de orgolii pentru şefia P.N.Ţ.-ului, dar, mai ales, pentru şefia Comitetului Naţional Român.

Trecându-se la organizarea structurilor interne de partid, s-a ales Delegaţia Permanentă şi Comitetul Central Executiv, format din: *„Popa*

---

[22] *Ibidem*, I, nr. 17, 3 iun. 1948, p. 4.

[23] Aurel Sergiu Marinescu, *op. cit*, p. 320.

[24] Despre înscenarea de la Tămădău, căreia i-au căzut victime mai mulţi ţărănişti de frunte, a se vedea însemnările unuia dintre participanţi, N. Carandino, *Nopţi albe şi zile negre. Memorii*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1992, p. 291-296.

https://biblioteca-digitala.ro

Augustin, Veniamin Virgil, Boilă Romulus, Bianu Cornel, Aron Radovan, Cantemir, Manuilă Sabin, Bunescu Alexandru, Răutu George, Crihan Anton, Teodorescu Jean-Făget, Ghilezan Emil, Serdici Gheorghe (fiul lui Serdici Vasile) şi Bianu Eugen (mort în 1950)"[25]. Componența forurilor conducătoare apare precizată într-unul dintre rapoartele ulterioare ale Securității, unde se fac următoarele precizări: *„Preşedintele Partidului este Augustin Popa, membru al C.N.R. de la New York, unde şi locuieşte, şi care, împreună cu Virgil Veniamin şi Boilă Romulus, ambii domiciliați la Paris, dirijează întreaga activitate a P.N.Ț.-ului. Secretar este Romulus Boilă.*

În Franța se găseşte grupul P.N.Ț. cel mai considerabil ca număr, cât şi ca figuri reprezentative. Între aceştia sunt: Virgil Veniamin - Profesor universitar, reprezentantul în Franța al C.N.R.-ului de la New York; Romulus Boilă - Secretarul partidului şi directorul ziarului <<Nation Roumaine>>; Ion Cantemir; Eugen Bianu; Popa Aron; Gheorghe Ciorănescu - Secretar al <<Fundațiilor regale Carol I>>; Petre Manolescu - Avocat, secretar al particular al lui Veniamin; Ştefănescu Serdaru; Gh. Popescu-Botoşani etc."[26].

Anevoiosul proces de organizare al Partidului Național Țărănesc din exil pare să se fi încheiat în luna august 1950, când Comitetul Central Executiv al Partidului a adoptat în şedință plenară *Regulamentul de funcționare al Partidului Național Țărănesc în exil*, din al cărui text aflăm că: *„Organizația din exil a P.N.Ț. împlineşte funcțiunea de reprezentare politică a partidului din țară, prin organul său de conducere, Comitetul Central Executiv din exil. Comitetul Central Executiv al P.N.Ț. în exil este alcătuit din acei membrii aflători în refugiu, care dețin în Organizația partidului din țară calitățile ce-l îndreptățesc, conform Statutelor partidului. Reprezentarea politică a partidului şi întreaga sa acțiune în străinătate se întemeiază pe doctrina şi programul partidului din țară, în cadrul Statutelor sale"*[27].

Analizând textul Regulamentului, trebuie remarcat faptul că P.N.Ț.-ul din exil a fost înființat şi văzut ca o organizație a marelui Partid Național Țărănesc şi nu ca un alt partid nou înființat. Prin prevederile Regulamentului se perpetua, practic, organizarea din țară, extinsă însă la lumea exilului, pentru că noua organizație avea numeroase filiale atât în Europa, cât şi în America. Cu alte cuvinte, Partidul Național Țărănesc reuşea, la aceea dată, un fapt nemaiîntâlnit în viața politică românească - să treacă, de la statutul de partid cu *organizare națională*, la unul cu *organizare internațională*.

---

[25] A.C.N.S.A.S., fond documentar S.R.I., dos. 184, f. 19.
[26] *Loc. cit.*, fond documentar SIE, dos. 106, f. 40-41.
[27] A. S. Marinescu, *op. cit*, p. 120, 303 (facsimil).

https://biblioteca-digitala.ro

Respectând întocmai doctrina şi programul partidului din țară, PNȚ-ul din exil se dorea a fi *„un instrument politic în acțiunea de eliberare națională şi de realizare a condițiilor preliminare necesare restaurării în țară a unui regim real democratic, conform principiilor constituționale. (...) Ca mijloace de acțiune, partidul va desfăşura propagandă, asistență, studii, relații externe, politice şi culturale şi orice alt mijloc sau câmp de acțiune pe care Comitetul Central Executiv îl va socoti potrivit. (...) Prezentul Regulament crează şi determină condițiile vieții de partid în străinătate; el are caracter provizoriu şi este valabil numai până la organizarea țării, neputând împieta cu nimic asupra organizării statuare a partidului din țară"*[28].

În continuare, Regulamentul de organizare definea calitatea de membru al Partidului Național-Țărănesc în exil, drepturile şi obligațiile ce decurgeau din această calitate, ca şi conducerea fiecărei filiale. Se prevedea ca, anual, să aibă loc Adunări Generale ale membrilor din fiecare țară, iar Delegații C.C.E. aveau obligația să alcătuiască, periodic, dări de seamă privind activitatea fiecărei Secțiuni în parte.

Interesant este că în rândurile Comitetului Central Executiv intrau, pe lângă membrii importanți ai Partidului aflați în exil (foşti miniştri, subsecretari de stat, foşti parlamentari sau preşedinți de organizații județene) şi membrii Comitetului Central din țară, în frunte chiar cu Maniu şi Mihalache, care se aflau, la aceea dată, în închisorile comuniste. Dincolo de a fi o simplă prevedere, această mențiune trăda încercarea de a legitima existența partidului în exil, ca şi noua sa conducere. Competențele şi atribuțiile acestui Comitet de conducere erau, evident, modificate în funcție de noile realități existente, cea mai importantă fiind însă aceea de a dirija *„acțiunea partidului în refugiu pe liniile ideologice şi programatice din țară, având ca prim scop eliberarea țării"*[29].

Fondurile partidului se strângeau, conform Regulamentului, din cotizațiile minime lunare ale membrilor săi, dar, în mod real, banii proveneau din donațiile primite de la bancherul Max Auschnit, de la Georgescu Valeriu (Rica) şi din fondul de şase milioane franci elvețieni, aflat în administrarea lui Alexandru Cretzianu[30].

Numeroase date concrete despre acest moment de început al Partidului Național Țărănesc din exil ne parvin, în mod paradoxal, de

---

[28] *Ibidem*, p. 121.

[29] *Ibidem*, p. 122-123.

[30] A.C.N.S.A.S., fond informativ SIE, dos. 184, f. 19-20; a se vedea şi Adrian Niculescu, *Un martor al istoriei. Emil Ghilezan de vorbă cu Adrian Niculescu*, Bucureşti, Editura All, 1998, p. 191-199.

https://biblioteca-digitala.ro

la Securitatea română, care strângea, cu sârguință, informații despre refugiații români. În mai multe rapoarte, Parisul este desemnat ca centru de grupare al țărăniștilor, influența lor în viața socială şi culturală a exilului românesc fiind pusă în strânsă corelație cu funcționarea unor organizații, precum: Asociația ziariştilor români, Tinerimea intelectuală, Centrul Român de Studii, Asociația culturală „Simion Bărnuțiu", Asociația avocaților români din străinătate şi Fundația Universitară „Carol I"[31].

Cel puțin până în 1950, centrul de greutate al Partidului Național Țărănesc a fost la Paris, acolo unde se aflau figuri țărăniste reprezentative, precum profesorul Virgil Veniamin, Romulus Boilă, Gh. Popescu-Botoşani, George Ciorănescu ş.a. Odată cu crearea Comitetului Național Român, în care țărănişti au încercat să-şi impună influența în dauna liberalilor şi social-independenților[32], factorii de conducere ai partidului s-au apropiat tot mai mult de lumea politică americană, deoarece se considera că bătrânul continent european nu mai avea resursele necesare unei posibile acțiuni de anvergură pentru eliberarea statelor subjugate de sovietici.

Poate şi acest fapt a determinat apariția unor fracțiuni în rândul vechilor membri P.N.Ț., unii din ei încercând să păstreze linia tradițională a Partidului, în vreme ce conducerea, reprezentată de Augustin Popa, a tins către o apropiere de *„gruparea foştilor diplomați"* Alexandru Cretianu şi Constatin Vişoianu, deținătorii fondului național. Despre aceste lupte de culise aflăm unele informații dintr-un raport al Securității, în care se arată că exista o grupare a *„nemulțumiților"*, formată din Emil Ghilezan, Manuilă Sabin, Alexandru Bunescu, Anton Crihan, G. Răutu, Camil Manuilă, Horațiu Comăniciu şi Ion Iliu, care doreau o reîmpărțire a funcțiilor atribuite lor în sânul Comitetului. În cadrul acestor dispute, fracțiunea lui Augustin Popa a reuşit *„să pună mâna pe conducerea P.N.Ț."* şi *„în 1949, a inițiat reorganizare P.N.Ț. (rămasă însă pe hârtie), pentru a exclude din partid pe cei care nu-i conveneau lui, ca de exemplu Camil Manuilă, Alexandru Bunescu, Răutu Gheorghe"*[33].

Apropierea lui Augustin Popa de troica Buzeşti-Vişoianu-Crețianu a creat nemulțumiri în rândul unor membri ai Partidului, activitatea sa fiind caracterizată în următoarea manieră: *„Lăsat în mâinile debile ale lui*

---

[31] *Loc. cit.*, dos. 214, f. 41.

[32] Un astfel de caz a fost cel al diplomatului Viorel Virgil Tilea, care, deşi se bucura de o mare simpatie în cercurile diplomatice britanice, a fost exclus din alcătuirea Comitetului Național, datorită *„opoziției făcute de reprezentanții național-țărăniști din Statele Unite"*, vezi „B.I.R.E.", II, nr. 8, 30 apr. 1949.

[33] A.C.N.S.A.S., fond informativ SRI, dos. 184, f. 22.

https://biblioteca-digitala.ro

Augustin Popa (se referă la P.N.Ț. - n.n.), *acesta n-a ştiut să facă altceva cu el decât să-l închirieze lui Vişoianu, în schimbul unei pensii frumuşele. Augustin Popa preferă să joace rolul unui şef de cabinet al Excelenței sale* "[34].

Linia politică asumată de profesorul Popa a determinat însă grave rupturi la nivelul conducerii partidului, la începutul anilor '60 impunându-se o nouă grupare, avându-i în frunte pe G. Serdici şi Nicolae Penescu. Acesta din urmă, în calitatea sa de ultim secretar general al Partidului Național Țărănesc din țară, a încercat să preia conducerea Partidului şi, în condițiile falimentului moral al Comitetului Național Român de la Washington, a propus crearea unui nou for reprezentativ în exil, acțiune concretizată, mulți ani mai târziu, prin naşterea Consiliului Național Român de la Paris.

Anii '60 au însemnat însă şi diluarea acțiunii politice a Partidul Național Țărănesc din exil care, odată cu stingerea din viață a celor mai mulți membrii din vechea gardă țărănistă, a încetat să mai fie principalul factor de coalizare a acțiunii româneşti anticomuniste.

ASPECTS OF THE HISTORY OF ROMANIAN POLITICAL LIFE. RE-ORGANIZATION OF THE NATIONAL PEASANT PARTY IN EXILE

Abstract

The Romanian exile issue was for a long time taboo for contemporary historiography. The steps that were made in recent years as well as the achievement of an institutional framework that allows the study of the exile archives managed to recover various episodes and aspects of this ample historic phenomenon generated by the transition of our country to totalitarianism.

After the August 23rd 1944 Act, a series of Romanian political and diplomatic personalities left the country and formed what was to be called "Romanian resistance movement of emigration". An important role in this was played by the members of the historical parties refugees across the border and especially the members of the National Peasant Party that were able in January 1948 to establish the Council of the Romanian Democratic Parties, which preceded the Romanian National Committee from U.S.A.

Despite its limited material resources and the fact that its members were spread over two continents, the National Peasant Party was the only party from exile that had a coherent organization similar to the

[34] *Loc. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

one from the country to ensure continuity of the anti-communist policy initiated by the leaders Iuliu Maniu and Ion Mihalache.

The present article attempts therefore to reconstruct the evolution of this Romanian Party in exile, its role in the coagulation of the democratic forces from abroad and especially in the establishment of a representative Romanian government in the exile.

Keywords: National Peasant Party, exile, Green International, Romanian National Committee, Council of the Romanian Democratic Parties.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

PERSONALITĂȚI ŞI FAMILII

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

*Ligia DIMA**

FILE DIN ISTORIA ORAŞULUI TULCEA: FAMILIA AVRAMIDE

Casa Avramide, situată în centrul oraşului Tulcea, în vecinătatea Catedralei Sf. Nicolae, constituie una dintre clădirile de patrimoniu emblematice ale oraşului sfârşitului de secol XIX.

Casa familiei Avramide înainte de restaurare

Faptul că astăzi această casă de patrimoniu face obiectul unui proiect de restaurare-conservare finanțat cu fonduri europene, proiect aflat în derulare, ne-a determinat să întreprindem cercetări la Serviciul Județean Tulcea al Arhivelor Naționale, în colecția de documente şi fotografii a Muzeului de Istorie şi Arheologie Tulcea, nu doar în ideea de a reconstitui istoriei casei Avramide, ci şi a familiei. În acest ultim sens, am purtat discuții cu singura rudă în viață a familiei, doamna Chilina Reva, fiica adoptivă a lui Albert Avramide, fiul fondatorului familiei, Alexe Avramide. Aceasta, la cei 77 de ani pe care-i are, poate să depene amintiri din acele vremuri.

Cine nu s-a întrebat măcar odată ce poveste ascunde frumoasa casă Avramide, care dăinuie, de atâta amar de vreme, în vecinătatea Catedralei Sfântul Nicolae din oraşul Tulcea? Mai toți o ştiu ca fiind

* I.C.E.M. Tulcea; e-mail: dimaligia76@yahoo.com.

https://biblioteca-digitala.ro

casa unui industriaş bogat din Tulcea, pe numele său Avramide.

*

Alexe Avramide s-a născut în 1855 - după piatra funerară -, sau 1857 - după actul de căsătorie -, în Ianina (Turcia în acea perioadă, Grecia azi). Părinți săi erau Avram şi Reghina Avramide. Dacă ştim cu certitudine că era ortodox, sursele pe care le-am studiat ne indică originea sa albaneză. La vârsta de 15 ani, având câțiva bani în buzunar, se stabileşte la Tulcea, cu gândul să facă avere. S-a angajat la un han situat pe actuala stradă Victoria, unde a lucrat până la 18-19 ani. Datorită seriozității şi hărniciei sale, Alexe Avramide ajunge proprietarul hanului şi începe să prospere în afaceri.

Pe 28 iulie 1890, Alexe, comerciant de profesie, se căsătoreşte cu Elvira A. Şnaidt, de religie catolică, născută în 1868, în oraşul Karlovac (azi, în Croația)[1]. Izvoarele orale spun că aceasta era fata hangiului şi că această căsătorie explică rapida sa îmbogățire. El avea 33 de ani, iar ea, 22. Părinții Elvirei erau Anton şi Ludovica. Elvira era casnică. Nici unul dintre ei nu mai avea părinți în viață în momentul căsătoriei.

Alexe şi Elvira Avramide achiziționează primul teren, pe strada Babadag. În 1897, Alexe începe să-şi construiască o casă, necesitate impusă şi de naşterea copiilor: Albert, Hariti, Adrian, Alexandru, Paul, Olimpia. Aici vor mai locui şi nepoata de frate a lui Alexe Avramide, Reghina, şi servitorii. Până la finalizarea construcției casei, familia a locuit pe strada Basarabilor nr. 51 - până în 1895 - şi pe strada Mircea Vodă nr. 27. În 1899, când s-a născut Paul, familia nu se mutase încă în casa de pe strada Babadag.

Pentru construcția şi amenajarea casei, Alexe Avramide aduce meşteri din Italia. Mobilierul şi obiectele decorative au fost, în majoritate, achiziționate de la Viena. Dintre ele se mai păstrează azi doar candelabrele.

În cele patru camere dinspre Biserică locuiau Alexe Avramide, Elvira Avramide, Albert şi Reghina. Salonul avea rol de sufragerie şi de adunare. Holul mare era folosit tot ca un fel de sufragerie. Camerele sunt pictate cu îngeraşi, flori (îndeosebi lalele). Demisolul clădirii era format din: pivniță, spălătorie, bucătărie şi dormitoare pentru băieți.

Alexe Avramide era şi proprietarul a patru maşini.

Familia Avramide s-a remarcat prin generozitatea sa. Elvira, soția lui Alexe, era preşedinta unei societăți de caritate. Chilina Reva îşi

---

[1] Serviciul județean al Arhivelor Naționale Tulcea (D.J.A.N.T.), fond Primăria Tulcea, Colecția Registrele Stării civile, Actul de căsătorie nr. 56 din dos. 123/1890, vol. I, f. 57-58.

https://biblioteca-digitala.ro

aminteşte că doamna Elvira primea pachete din Anglia, şi, în holul cel mare, unde obişnuiau să se adune la masă, oferea din acestea oamenilor nevoiaşi. Tot din generozitate Alexe Avramide achiziționează case „de serviciu", pe strada Mircea Vodă, pentru angajații săi.

Pe măsură ce Alexe Avramide prospera din punct de vedere economic, acesta cumpăra terenuri. Este şi cazul pământului situat între Casa Cărții şi Lacul Ciuperca, pe care se construieşte fabrica de cherestea şi moară.

De asemenea, a mai cumpărat teren cu plantație de vie în zona Niculițel-Isaccea, unde a construit şi un conac, care mai există şi astăzi. Tot în Isaccea, locuia fratele lui Alexe Avramide, Ilie. Acesta deținea o casă mare pe strada Carol (actuala stradă principală a oraşului) şi o prăvălie. Ambele imobile au fost distruse parțial în timpul Primului Război Mondial. Proprietarul le-a părăsit, aşa cum reiese din documentul de arhivă ce datează din 30 aprilie 1922:

„Proces Verbal
astăzi 30 aprilie 1922

Noi Theodor Haralambie, preşedintele comisie Interimare Comuna urbană Isaccea, județul Tulcea şi Comisia s-au întâlnit în şedință pentru a discuta problema clasării localurilor insalubre de locuință şi de întreprinderi comerciale printre care:

Imobil moştenitor Ilie Avramide, strada Carol nr. 60 (prăvălie) - este în ruină amenință siguranța publică.

Imobil moştenitor Ilie Avramide, strada Carol nr. 80, este deteriorată din cauza războiului, reclamă reparație radicală, altfel nu poate fi locuită.

Preşedinte: Theodor Haralambie

Membrii comisiei: Dr. C. Gheorghiu; Ct. Barbă Neagră; Ps. M. Neagoe; Nic. Nicolau; I. Candaxa; St. Cardaş.

Pentru conformitate N. Butnariu
Secretar, Arsenie"[2]

Alexe Avramide moare în 1941[3]. Nu deținem date privitoare la decesul soției sale.

COPIII FAMILIEI ALEXE ŞI ELVIRA AVRAMIDE

Cel mai mare fiu al familiei Avramide, **Adrian,** s-a născut pe 17 februarie 1894[4], cu domiciliul pe strada *„Bassarabilor"* nr. 51. Este

---

[2] D.J.A.N.T., fond Prefectura Județului Tulcea, Serviciul Administrativ, dos. 168/1921, f. 12-13.

[3] Conform datelor scrise pe piatra de mormânt din Cimitirul din Tulcea.

[4] *Loc. cit.*, fond Primăria Tulcea, Registrele Stării civile, dos. 161/1894, dos. 162/1896, f. 58/ actul de naştere 107/1894/.

https://biblioteca-digitala.ro

absolvent al Şcolii superioare comerciale, a activat în politică şi, în 1938, a fost ales senator de Tulcea din partea Partidului Naţional Liberal, cu 392 de voturi[5].

Adrian Avramide este arestat în data de 16 august 1952 şi stă închis până pe 16 august 1957. Motivul: a fost membru în Consiliul Judeţean P.N.L. *„Durata internării: 60 de zile"*. La acea dată, nu era căsătorit, nu avea ocupaţie, dar era proprietarul unei mori şi a unei fabrici de cherestea. Originea socială: burgheză. Conform documentului pe care îl prezentăm mai jos, acesta iese definitiv din închisoarea Văcăreşti pe 19 august 1953, dată de la care are domiciliu forţat până pe 16 august 1957[6].

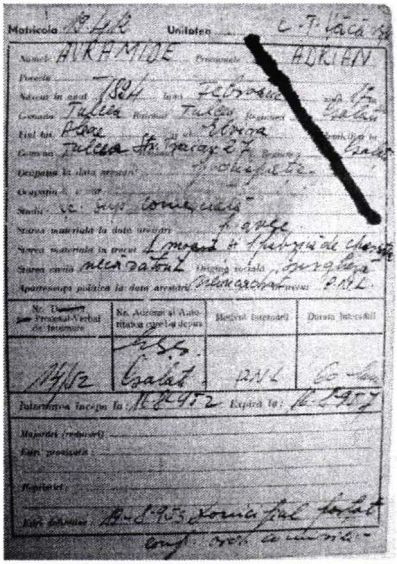
Matricola Unitatea
AVRAMIDE ADRIAN
Tulcea Tulcea
Studii
Interdicţia începe la: 16.8.952 Expiră la: 16.8.957

Adrian Avramide şi George Scultety

*

Alexandru (Saşa) s-a născut pe 6 noiembrie 1895[7]. La acea dată. părinţii aveau domiciliul pe strada Mircea Vodă nr. 27. A absolvit Şcoala Superioară de Construcţii, aşa cum aflăm din documentul de mai jos. Însă, din izvoarele orale, ştim că acesta făcuse studii de

---

[5] „Viitorul", XXIX, nr. 8998, ian. 1938, p. IV.

[6] http://retrocedari.com/lista-detinutilor-politici-litera-a.html; http:86.125.17.36/ Fise matricole penale-detinuti politici/A

[7] D.J.A.N.T., fond Primăria Tulcea, Registrele stării civile, dos. 169/1895; 171/1895, vol. II, f. 105/ actul de naştere nr. 604/1895/.

https://biblioteca-digitala.ro

Medicină în Rusia.

Pe 17 aprilie 1938 s-a căsătorit cu Vergenia Petruş. Căsătoria lor a durat puţin peste un an, aceştia divorţând pe 22 decembrie 1939[8].

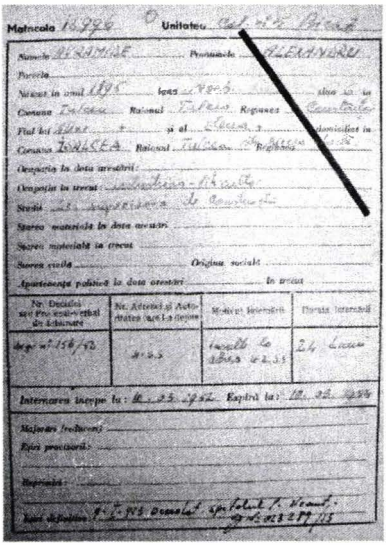
Matricola 18990 Unitatea

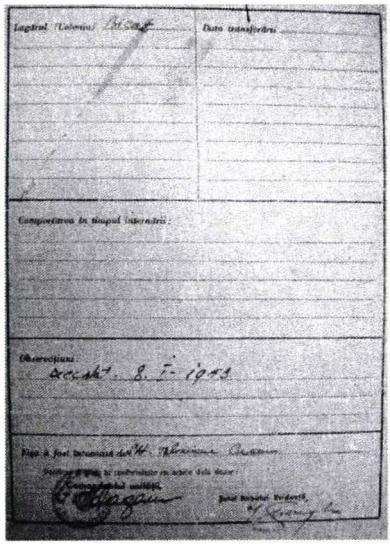
Lagărul (Colonia)

George Scultety şi Alexandru Avramide

[8] *Loc. cit.* Ştampilă aplicată şi completată pe actul de naştere.

https://biblioteca-digitala.ro

Îi plăcea vânătoarea, la care participa și prietenul familiei Avramide, George (Gheorghe) Scultety. Mărturie sunt fotografiile păstrate în familia Avramide:

Alexandru (Saşa) Avramide

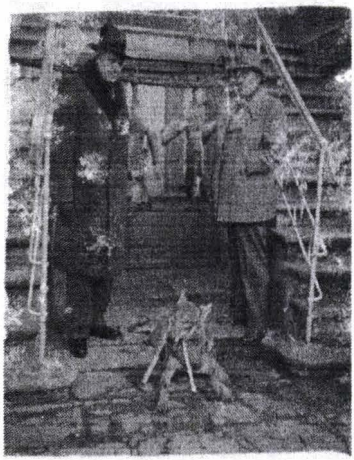

George Scultety şi Alexandru Avramide

Şi Saşa Avramide a făcut puşcărie. Este arestat pe 10 martie 1952, pentru 24 de luni, pe motiv că ar fi adus insulte U.R.S.S.-ului. La acea dată, era *„industriaş-viticultor"*. A fost deținut în lagărul din Bicaz. N-a apucat să-şi îndeplinească pedeapsa, deoarece se îmbolnăveşte şi moare pe 9 ianuarie 1953, la spitalul din Piatra Neamț[9].

*

Albert Aristide Constantin s-a născut în 1897[10]. A fost inginer agronom. Pe 15 noiembrie 1938, s-a căsătorit cu Marcela Levendi (născută în anul 1911). Aceştia nu au avut copii, dar au crescut-o pe Chilina Reva, ca fiică a lor, de la vârsta de doi-trei ani. Chilina se născuse în 1935.

După instaurarea regimului comunist, Albert va fi închis şi reuşeşte să scape după numai patru zile, grație donației substanțiale pe care o face armatei. Soția sa, însă, a făcut şase ani şi jumătate de puşcărie, perioadă în care a fost torturată pentru a mărturisi unde se

---

[9] http://retrocedari.com/lista-detinutilor-politici-litera-a.html; http:86.125.17.36/Fise matricole penale-detinuti politici/A.

[10] D.J.A.N.T., fond Primăria Tulcea, Registrele Stării civile, dos. 184/1897, dos. 186/1897, f. 6/ actul de naştere 410/1897/.

https://biblioteca-digitala.ro

află presupusul aur al familiei.

Albert a murit pe 9 decembrie 1947[11].

După decesul acestuia, Marcela Avramide se recăsătoreşte cu Hristoforatu Dionisie[12], luând numele acestuia. Marcela Hristoforatu moare pe 20 septembrie 2004[13].

Albert şi Marcela Avramide

Marcela Avramide şi Chilina Reva

*

Paul Constantin s-a născut în 1899[14]. Militar de carieră, moare de tânăr, din cauza unei pneumonii severe căpătată în urma unei petreceri de iarnă, la care participă şi sora sa Olimpia, care are aceeaşi soartă.

Ceea ce ştim despre Paul Avramide este faptul că moştenise de la părinți generozitatea. Chilina Reva îşi aminteşte că, într-o seară de iarnă, Paul s-a întors de la o petrecere aproape dezbrăcat, explicându-i mamei sale că a văzut un om fără palton pe stradă şi i-a dat toate hainele lui.

Acesta a murit, la Bucureşti, în 1920[15].

---

[11] *Loc. cit.*, ştampilă cu înscrisul: act de deces nr. 630/1947.

[12] Hristoforatu Donisie s-a născut în 1898 şi a murit în 1988. cf. Înscrisului pe piatra de mormânt din Cimitirul Tulcea.

[13] Înscrisul pe piatra de mormânt din Cimitirul Tulcea.

[14] D.J.A.N.T., fond Primăria Tulcea, Registrele Stării civile, dos. 199/1899, dos. 200/ 1899, f. 188/ actul de naştere 371/1899/.

[15] *Loc. cit.*, ştampilă aplicată: actul de deces nr. 1527/1920.

https://biblioteca-digitala.ro

*

Hariti, Olimpia şi mama acestora Elvira Avramide
- fotografie realizată în fața casei Avramide -

Hariti a făcut şcoala de menaj, obligatorie în asemenea familii. Aceasta a fost căsătorită cu avocatul Ştefan Duca şi a avut doi copii.

Hariti Avramide, soțul Ştefan Duca şi copii

https://biblioteca-digitala.ro

*

PRIETENII FAMILIEI AVRAMIDE

Printre membrii familiei prezenți în fotografii putem observa un personaj la fel de cunoscut în oraşul Tulcea ca şi familia Avramide, **Gheorghe Scultety**, comerciant de vază în oraş. Acesta deținea peste 70 de imobile, printre care şi clădirea din spatele fostului magazin „Spicu" (se mai păstrează şi astăzi). Părinții acestuia erau Johan şi Josephina Scultety.

Familia Avramide şi George (Gheorghe în acte) Scultely, ceh de origine, erau înrudiți: Gheorghe Scultely era căsătorit cu Amalia Levendi (născută în anul 1902 şi decedată în 1974)[16], sora Marcelei Levendi, căsătorită Avramide. Soții Scultety sunt naşii de botez ai Chilinei Reva, fata crescută de Albert şi Marcela Avramide.

Putem afirma că familia Avramide făcea parte din elita oraşului Tulcea, iar, printre prietenii familiei, se numără şi cunoscuta familie Ştefan Borş[17].

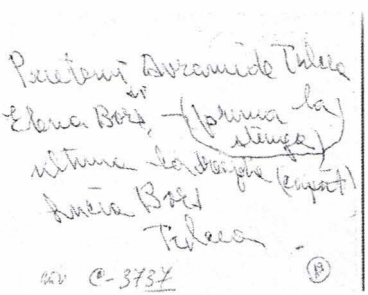

[16] Conform înscrisului pe piatra de mormânt din Cimitirul Tulcea.
[17] Fotografii din colecția Muzeului de Istorie şi Arheologie Tulcea.

https://biblioteca-digitala.ro

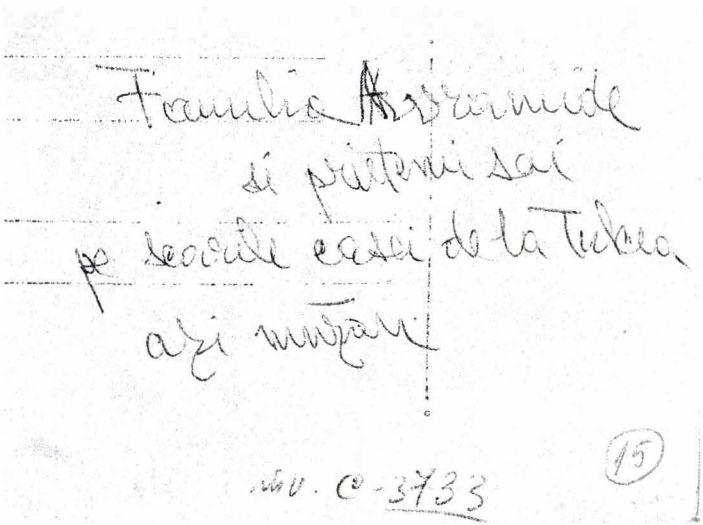
Familia Avramide
și prietenii săi
pe scările casei de la Tulcea.
azi muzeu

inv. C-3733

(15)

*

FAMILIA AVRAMIDE - MARE PROPRIETARĂ ÎN TULCEA

Pe lângă informațiile oferite de izvoarele orale ale urbei Tulcea - în care toată lumea cunoaşte pe toată lumea -, şi în special informațiile oferite de doamna Chilina Reva, cercetările în arhive ne-au confirmat o parte din informații, mai ales cele de ordin economic: familia Avramide era proprietara unei mori şi a unei fabrici de cherestea.

https://biblioteca-digitala.ro

Primul dintre documentele pe care le prezentăm se referă la acordul pe care-l primeşte Alexe Avramide din partea autorităţilor locale, pentru a-şi reconstrui fabrica de cherestea şi moara.

„Consiliul de Igienă Nr. 3531
Judeţul Tulcea 27 Mai 1919
Nr. 167

Domnule Prefect,

Cererea domnului Alexe Avramide însoţită de actele respective (Autorizaţia Consiliului de igienă) şi înregistrată la Nr. 120 (biroul consiliului de igienă) prin care solicită şi se permite reconstruirea şi punerea în funcţionare a fabricii de cherestea şi moară pentru măcinat cereale, situată în oraşul Tulcea, strada Isaccei în apropierea malului Dunării, supunându-se în deliberarea Consiliului de Igienă al acestui judeţ, în şedinţa de la 20 mai a.c., am onoarea a vă face cunoscut că, consiliul a opinat şi dumneavoastră aţi aprobat, a se permite domnului Alexe Avramide, să reconstruiască şi să pună în funcţionare fabrica de cherestea şi măcinat cereale, tot pe locul pe care a funcţionat vechea instalaţiune cu restricţiunea prevăzută de articolul 74 din Legea sanitară, după normele stabilite de Consiliul de Igienă, în mai sus menţionata şedinţă, pentru industriile insalubre de clasa a III a (Categoria Mori de măcinat cereale) şi anume:

1. Ogrăzile morilor unde staţionează căruţele să fie pietruite

2. Să aibă pompă pentru incendiu

3. Interiorul morilor să fie pavat fie cu ciment, piatră, cărămidă, ori duşumea de scândură

4. Morile instalate lângă cursul apelor curgătoare care traversează satele, proprietarii vor lua măsuri ca necurăţeniile să nu fie aruncate în apă, ci transportate în afara razelor satelor, oraşelor, la locurile de cultură.

5. Se va construi latrina în condiţii bune

6. Morile care funcţionează cu motor de benzină, vor avea depozitul de benzină construit de piatră sau cărămidă, pietruit ori cimentat în interior, şi construit departe de localul instalaţiei.

Nerespectarea condiţiilor de mai sus, va atrage penalităţile prevăzute de art. 74 din legea sanitară, mai sus menţionat, cu ocazia inspecţiilor făcute de autorităţile în drept, rugându-vă să binevoiţi a dispune să se comunice cu autorităţile în drept"[18].

*

După Primul Război Mondial proprietarul fabricii de cherestea, Alexe Avramide, repune în funcţiune vechea fabrică, a cărei producţie era asigurată, în 1924, de un număr de 61 lucrători şi 35 ucenici.

---

[18] D.J.A.N.T., Fond Prefectura Judeţului Tulcea, Serviciul Administrativ, dos. 111/1919, f. 15.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru a înțelege mai bine ce însemna Tulcea din punct de vedere industrial şi care era locul familiei Avramide în societatea tulceană, prezentăm un document, din 1926, privitor la numărul fabricilor şi lucrătorilor din oraş:

„1. Alexe Avramide – 1 fabrică cherestea, 40 lucrători bărbați

2. Societatea Unirea T. Lisov – fabrica de făină, 1 moară motor sistematic, 1 fabrică de ulei; produsul fabricii în 24 de ore 2 vagoane făină, 1000 kg ulei; lucrători 10 bărbați, 4 băieți.

3. Alecse Sezanov – 1 fabrică de făină, moară cu motor sistematic, fabrică de ulei, lucrători 10 bărbați, 2 băieți; produsul 2 vagoane făină, 1000 kg ulei.

4. Primăria Tulcea – carieră de piatră 30 m.l. produs, 3 lucrători bărbați

5. carierele statului exploatate de Comisia Europeană a Dunării - 2 cariere, 34 st, 60 bărbați, 40 băieți"[19].

Cunoscut este faptul că, printre întreprinderile mai mari, ale căror produse plecau prin portul Tulcea către alte localități din țară şi străinătate, se numărau fabricile: Talpa - pielărie, A. Avramide - cherestea, Alexe Sezonov - făină, Efim Vladimirof - frânghie, Gavrilă Efremov - covrigi[20].

În august 1926, Alexe Avramide vinde fiului său fabrica de cherestea şi moara. Noul proprietar aduce îmbunătățiri fabricii, înzestrând-o cu o semistabilă de 195 CP, 4 gatere, 1 spalgater, o pendulă, o raboteză, valoarea capitalului investit ajungând la suma de 4 milioane lei. Ca materie primă erau folosiți buştenii din brad şi molid, aduşi din nordul Bucovinei, pe traseul Dornişoara, Bistrița până la Tulcea, cu remorcherele[21]. Cheresteaua fasonată era distribuită în tot județul Tulcea şi în nordul județului Constanța. În 1928, industria prelucrării lemnului subsuma câteva fabrici principale de cherestea şi tâmplărie mecanică, în regiune existând, mai ales în nord, însemnate suprafețe păduroase[22]. Cele mai mari întreprinderi de profil se aflau în nordul județului Tulcea. Reprezentativă era Fabrica de cherestea Alexe Avramide din Tulcea care, în 1928, avea un capital investit de 62.000 lei aur, 30 de lucrători şi o forță motrice de 275 C.P.[23]

---

[19] *Ibidem*, dos. 339/1926, f. 18.

[20] Valentina Postelnicu, *Date şi considerații privind industria județului Tulcea în perioada 1918-1944 (II)*, în *„Steaua Dobrogei"*, nr. 6-7, 2000, p. 21.

[21] Idem, *Date şi considerații privind industria județului Tulcea în perioada 1918-1948 (V)*, în *„Steaua Dobrogei"*, nr. 11-13, 2002, p. 52.

[22] Stoica Lascu, *Din istoricul industriei româneşti interbelice. Principalele componente ale ramurilor de profil din Dobrogea (II)*, în *„Pontica"*, XX, Muzeul de Istorie Națională şi Arheologie, Constanța, 1987, p. 279.

[23] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru luna decembrie a anului 1928, dintr-o adresă către căpitanul portului, aflăm că se solicita acordul ca vaporul *Ville de Toulon* să poată încărca cherestea de la fabrica lui A. Avramide[24].

Până la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, fabrica Avramide a ocupat acelaşi loc important. Produsele acesteia ajung să fie exportate la mari distanțe, în țări precum Siria, Palestina, Egipt şi în nordul Africii. În anul 1941, livrarea este redusă la necesarul județului[25].

Între anii 1939-1940, cantitatea totală de material adus în depozit a fost de 10.000-12.000 mc, iar valoarea mărfurilor vândute anual era de aproximativ 20 milioane lei. În anul 1943, cantitatea materialului adus în depozit scăzuse foarte mult, la 600 mc. Fabrica ocupa o suprafață de teren de 67.866 m^2, valoarea acesteia şi a clădirilor aferente era de 2 milioane lei. Maşinile şi instalațiile cu care era echipată fabrica aveau o valoare de 4 milioane lei[26].

În anul 1946, proprietarul fabricii, Adrian Avramide, se asociează cu Friederich Klepper - din Bucureşti -, Marcel Glasser şi Hary Malamut - din Tulcea -, astfel constituindu-se S.N.C.A. Avramide şi Keppler. Obiectul societății, ce avea un capital de 90 milioane lei, era industrializarea şi comercializarea lemnului şi importul-exportul altor produse[27].

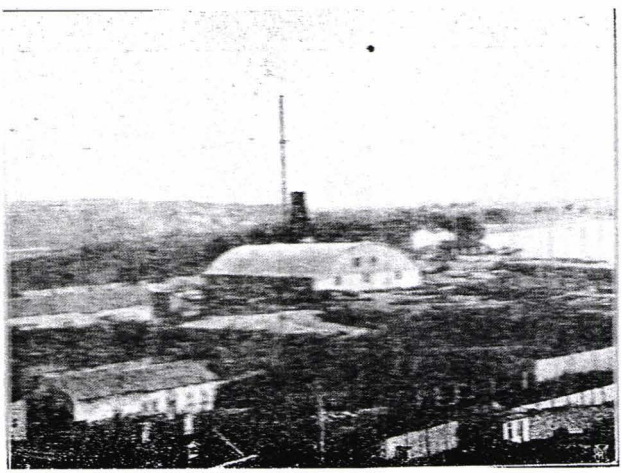

Fabrica de cherestea şi moara lui Adrian Avramide

[24] D.J.A.N.T., *Fond Căpitănia Portului Tulcea*, dos. 23/1928, f. 150.
[25] *Idem, Fond Prefectura județului Tulcea*, dos. 1143 /1943, f. 3.
[26] *Ibidem.*
[27] Valentina Postelnicu, *Cu date şi considerații... (V)*, p. 52.

https://biblioteca-digitala.ro

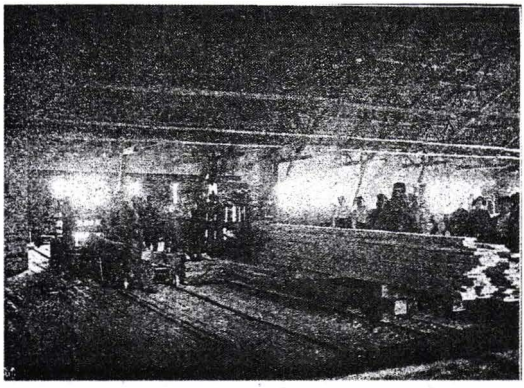

Interiorul Fabricii de cherestea a lui Adrian Avramide[28]

În anul 1940, se constată că *„din toate morile, fie ele țărănești sau comerciale, cea mai bine înzestrată cu aparate moderne de măciniș sistematic este moara Avramide, dar este departe de a putea satisface nevoile sătenilor măcinători"*. Numărul lucrătorilor de la moară și de la fabrica de cherestea era, în medie, de 25 persoane.

În anul 1948, moara, împreună cu fabrica de cherestea, este naționalizată și administrată de Întreprinderea economică „8 Mai" din Tulcea[29].

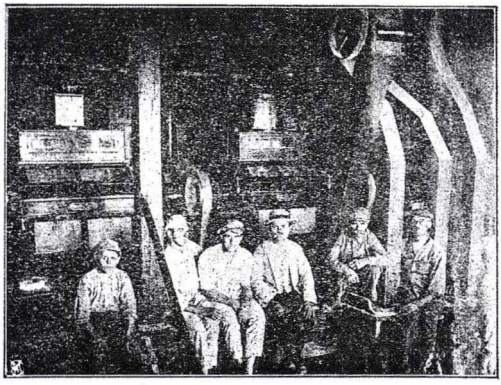

Interiorul morii lui Adrian Avramide[30]

---

[28] Imagine preluată din *Monografia Camerei de Comerț și Industrie Circ. XI Tulcea, întocmită cu ocazia aniversării a 50 de ani de la realipirea Dobrogei, la Patria Mamă*, p. 16.

[29] Valentina Postelnicu, *Date și considerații privind industria județului Tulcea...*, (II), p. 20.

https://biblioteca-digitala.ro

Documentele vremii păstrează şi informaţii despre alegerea reprezentanţilor locali pe *„categorii industriale, comerciale şi intelectuale"*. Printre reprezentanţii aleşi în 1942 se numără şi Adrian Avramide:

„Iunie 1942

Domnului Prefect al Judeţului Tulcea,

Avem onoarea de a vă propune pe următorii locuitori ai acestui oraş, ca reprezentanţi ale categoriilor industriale, comerciale şi intelectuale, pentru a desemna dumneavoastră care să facă parte din consiliul de colaborare.

Categoria Intelectuală:

1. *Dl. N. Georgescu – Tulcea, avocat.*
2. *Gh. Şerban – avocat*
3. *Constantin Ţigău – avocat*

Categoria Industrie:

1. *Dl. Adrian Avramide*
2. *I. Iacobini*
3. *Gh. Lichiardopol*

Categoria Comerţ:

1. *Dl. Constantin Ciurea*
2. *N. Ionescu Hamcearca*
3. *N. Sotires*

Secretar, D. Ionescu"[31]

„Prefectura Judeţului Tulcea
Nr. 15825
11.06.1942

Domnului Primar al oraşului Tulcea,

La adresa dvs. nr. 7379, avem onoarea a vă face cunoscut că numim ca membrii în consiliul de colaborare de pe lângă primării pe domnii:

1. *Gheorghe Şerban, avocat, pentru profesiuni intelectuale*
2. *Adrian Avramide, proprietar moară, pentru industrie*
3. *Constantin Ciurea, pentru comerţ"*[32].

Pe lângă naţionalizarea fabrici de cherestea şi a morii familiei Avramide, anul 1948 a însemnat şi pierderea casei din Tulcea şi a bunurilor familiei, membrii acesteia fiind evacuaţi de comunişti. În

---

[30] Imagine preluată din *Monografia Camerei de Comerţ şi Industrie Circ. XI Tulcea...*, p. 17.

[31] D.J.A.N.T., Fond Primăria oraşului Tulcea, Serviciul administrativ, dos. 39/1942, f. 119.

[32] *Ibidem*, f. 128.

https://biblioteca-digitala.ro

1947, Chilina Reva, care atunci avea 13 ani, părăseşte casa şi se mută la conacul din Isaccea. Aici locuieşte doar trei ani, deoarece, în 1950, şi acesta este confiscat. În această situație copila crescută de Albert şi Marcela Avramide s-a mutat, pentru un timp, la Letea, la părinții săi biologici.

După cum am văzut, Albert, Adrian, Marcela şi Saşa Avramide au fost băgați în puşcărie, ultimul murind în timpul detenției. Ceilalți membrii ai familiei au locuit, cu chirie, pe strada Victoriei 32, într-o casă ce aparținea unui grec. Veniturile familiei se reduceau la salariu de 350 lei, pe care îl primea Chilina Reva - care se angajase ca muncitoare la Fabrica de peşte din Tulcea -, şi din vinderea puținelor obiecte salvate de servitorii casei.

În anul 1949, din inițiativa consilierului cultural al Ministerului Culturii, Grigore Cuculis, ia ființă muzeul tulcean. Acesta este adăpostit, începând cu 1 mai 1950, în casa construită de Alexe Avramide şi moştenită apoi de fiul cel mare al acestuia, Albert. Casa rămâne până în zilele noastre muzeului din Tulcea, transformat, în 1993, în Institut de Cercetări Eco-Muzeale.

Rând pe rând, membrii familiei Avramide dispar din peisajul tulcean. Date certe avem doar despre Marcela Avramide care a trăit până la 20 septembrie 2004.

*

Cu ajutorul informațiile oferite de Chilina Reva, coroborate cu datele şi documentele de arhivă şi fotografii de familie aflate în arhiva muzeului tulcean şi în posesia Chilinei Reva, am încercat să conturăm imaginea familiei Avramide. Mai sunt multe aspecte de lămurit, motiv pentru care cercetările noastre nu se vor opri aici.

În memoria tulcenilor a rămas familia Avramide mai ales prin casa care le-a aparținut şi care este cunoscută şi astăzi drept *Casa Avramide.* Curând, aceasta va deveni ceea ce şi-au dorit moştenitorii familiei, care au recuperat-o după Revoluția din 1989 şi au donat-o oraşului Tulcea şi locuitorilor săi. Faimoasa Casă Avramide, una dintre clădirile reprezentative ale oraşului, se află azi într-un proces de restaurare-conservare cu scopul de a deveni Muzeul Civilizației Urbane tulcene de început de secol XX. Cine ştie, poate aceasta se va îmbogăți şi cu obiectele de mobilier ale familiei pe care le deține Chilina Reva.

Odată cu salvarea clădirii, putem afirma că şi memoria familiei a fost recuperată. Fiecare tulcean va avea prilejul să cunoască povestea acestei familii şi a oraşului Tulcea. Deocamdată, le oferim câteva imagini din pictura camerelor din Casa Avramide, care este, în momentul scrierii acestui articol, în curs de restaurare.

https://biblioteca-digitala.ro

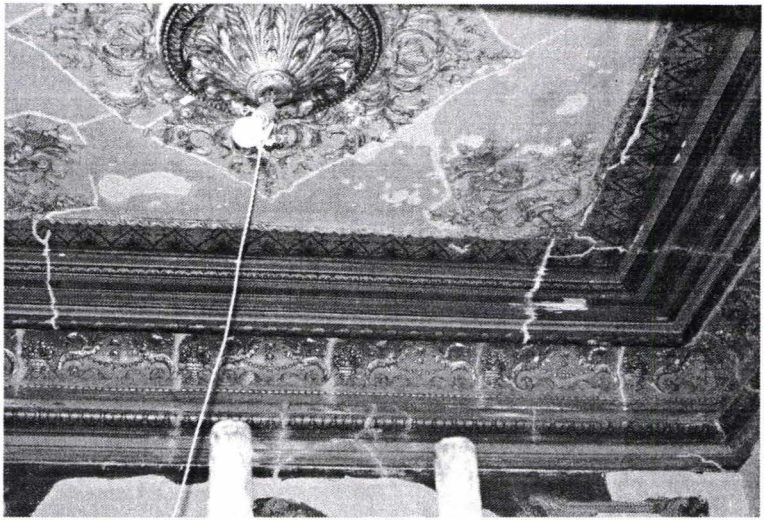

Hol intrare - complet pictat

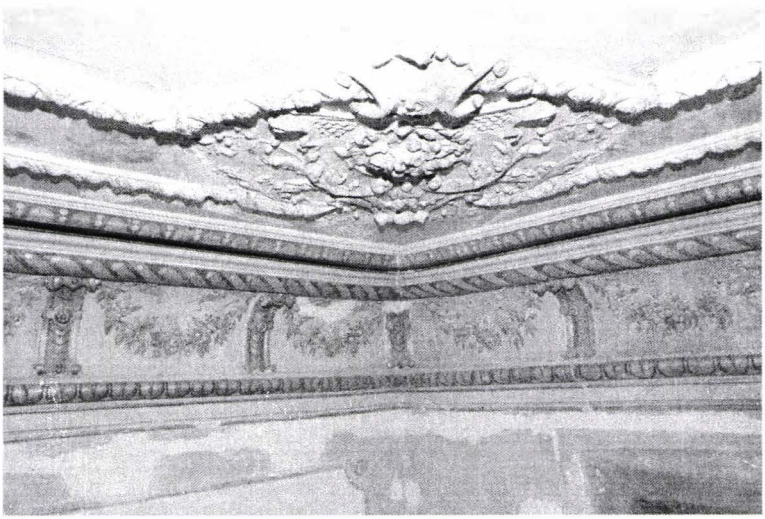

Prima încăpere - îngeraşi şi flori

https://biblioteca-digitala.ro

Salonul - în care familia servea ceaiul

HERITAGE HOUSES FROM TULCEA COUNTY: AVRAMIDE HOUSE AND FAMILY

Abstract

Avramide House, which is situated in the center of Tulcea County, near Saint Nicholas Cathedral, is a heritage building representative for the 19th century. The fact that the building is being submitted to a restoration-conservation project with European funds, prompted us to research in the National Archives, County Department of Tulcea, but also to attempt a reconstitution of the history of Avramide house and family, based on the discussions with the last descendents of the family.

The author presents a novel story, the story of the Avramide family, which was known in the city as a family of rich factory owners – they owned a sawmill and a mill. Some of the family members were arrested in 1947 and the house was nationalized. Since 1948, it was a center for the Greek Democratic Committee, School Inspectorate, headquarters of "Danube Delta" Museum from Tulcea.

Keywords: Tulcea, Avramide, industry, family tree, museum.

https://biblioteca-digitala.ro

Stelian DUMITRESCU[*]

DESPRE TESTAMENTUL DR. IBRAHIM TEMO

Născut la Ohrida, în 1862[1], Ibrahim Temo urmează cursurile Facultății de Medicină militară de la Gülhane, perioadă în care activează în organizația „Junilor turci"[2], printre ai cărei membrii fondatori se numără. Ca urmare a măsurilor luate de regimul hamidian, la 1 noiembrie 1895, este nevoit să se refugieze la Constanța[3], Dobrogea fiind aleasă pe considerente confirmate de activitatea sa viitoare. Stabilindu-şi domiciliul la Medgidia, va funcționa - cu mici întreruperi - ca medic de plasă, perioadă în care nu face o „taină"[4] din credințele sale de „June turc"[5].

Pe 15 februarie 1903, participă, ca delegat albanez, la conferința ce s-a ținut la „The're du chateau d'Eau" (Franța), în favoarea macedonenilor şi armenilor prigoniți din Turcia[6]. Revista „România Mare" din Constanța[7] publica, în paginile sale, comunicatul dr. Ibrahim Temo, făcut în ziua de 19 februarie 1903, la Paris[8], ca răspuns şi explicații, în acelaşi timp, la unele afirmații exprimate în cadrul

---

[*] e-mail: danieladumitrescu54@yahoo.com.

[1] Conform extrasului din registrul stării civile pentru decedați pe anul 1945, eliberat de comuna Medgidia, la 13 martie 1946. vezi: Direcția Județeana a Arhivelor Naționale Constanța (D.J.C.A.N.C.), dos. 514/1946, f. 3. În alte surse, anul naşterii dr. Ibrahim Temo este diferit, vezi, de exemplu, *Anuarul presei române şi al lumei politice 1926-1927*, Constanța, 1927, p. 34, unde anul naşterii este 1864; Tahsin Gemil, *Asociația din România a „Junilor turci"*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie <<A.D. Xenopol>>", VII, Iaşi,1970, p. 179, unde figurează anul 1865.

[2] Despre rolul şi personalitatea lui Ibrahim Temo în cadrul organizației „Junilor turci", dar şi despre eforturile acestuia, sprijinite de statul român, de răspândire în rândurile populației musulmane din Dobrogea a ideilor de progres şi libertate, vezi Tashin Gemil, *op. cit.*, p. 173-195; Lavinia Gheorghe, *Etnici turci şi tătari în administrația şi viața politică a Constanței după revenirea Dobrogei la România*, în „Apulum", XLVII, Alba Iulia, 2010, p. 197-217.

[3] Tashin Gemil, *op. cit.*, p.180.

[4] „Dobrogea jună", VII, nr. 10, 6 mar. 1911, p. 1.

[5] *Ibidem*

[6] „România Mare", I, nr. 10-13, apr. 1914, p. 100.

[7] Vezi *Din tezaurul documentar dobrogean*, Bucureşti, Direcția Generală a Arhivelor Statului din R.S.R, 1988, doc. 349, p. 410- 411. Primul număr al revistei cu acest titlu a apărut la 1 noiembrie 1913.

[8] „România Mare", I, nr. 10-13 apr. 1914, p. 100-103.

https://biblioteca-digitala.ro

conferinței amintite. În comunicat, se subliniază că prezentarea la conferință (despre care are şi cuvinte de laudă) a unor situații statistice[9], etnografice şi confesionale demonstrează:„... *cu regret că Europa nu cunoaşte tocmai bine situația din Turcia*"[10]. Referindu-se, în special, la albanezi, dr. Ibrahim Temo arăta că existența în rândurile lor a catolicilor, mahomedanilor şi ortodocşilor înseamnă că aceştia „*nu sunt renegați, convertiți prin forță: aceasta se confirmă prin faptul că există cazuri ca în aceeaşi familie să fie şi musulmani şi creştini denumindu-se între dânşii: sora mea, fratele meu, vara mea etc.*"[11]. El vede adevăratele cauze ale tiraniei şi dezordinii din Turcia ca fiind regimul hamidian şi panslavismul, despre care, la conferință nici măcar nu s-a amintit[12]. În finalul comunicatului, sugerează că ar fi mai „*demn*" pentru Europa - şi, în special, pentru presa franceză - să se ocupe, în mod just, „*...cu chestiunea Turciei europene şi nu numai cu o chestiune macedoneană imaginară*"[13].

În noua guvernare instaurată în Turcia, după victoria „Junilor turci", Ibrahim Temo participă direct, ca membru în Comitetul Executiv, deținând, în acelaşi timp, şi un post de medic oficial[14]. După o scurtă perioadă de timp, Ibrahim Temo ia hotărârea de a se reîntoarce definitiv în România[15], primind postul de medic de plasă[16].

Colonia albaneză din Bucureşti a organizat sărbătorirea zilei de 22 februarie 1914 (intrarea prințului de Wied în Albania)[17]. La aceasta a participat şi Ibrahim Temo, pe atunci medic primar al oraşului Medgidia[18]. După Te-Deumul desfăşurat la Biserica „Dintr-o zi"- care

---

[9] Arătând că statisticile prezentate sunt arbitrare, bazate pe anumite interese, dr. Ibrahim Temo prezintă o situație a populației din Turcia Europeană, din districtele: Kosovo Scutari, Salonic, Monastir, Ianina şi Adrianopole, excluzând împrejurimile Constantinopolului, după cum urmează: „Albanezi, Creştini şi Musulmani: 2600000; Osmanlâi, Turci: 900000; Slavi, Sârbi şi Bulgari: 800000; Greci: 550000; Cuțo-Valachi: 520000; Ovrei: 95 000; Țigani: 20000;Total: 5485000. vezi *Ibidem*, p. 103.

[10] *Ibidem*, p.100.

[11] *Ibidem*, p. 102.

[12] *Ibidem.*

[13] *Ibidem.*

[14] „Dobrogea jună", VII, nr. 10, 6 mar. 1911, p. 1. Va fi numit inspector sanitar al cartierului Pera şi, apoi, director al azilului din Istanbul. Vezi Tahsin Gemil *op. cit.*, p. 192.

[15] Asupra unor cauze ce l-ar fi determinat pe Ibrahim Temo să se reîntoarcă în țară. Vezi Tahsin Gemil, *op. cit.*, p. 193

[16] „Dobrogea jună", VII, nr. 10, 6 mar. 1911, p. 1.

[17] „România Mare", I, nr. 10-13, apr. 1914, p. 92.

[18] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

fusese cedată comunității albaneze de biserica autocefală română[19] -, a avut loc un banchet la „Trocadero", unde Ibrahim Temo a ținut un *„înflăcărat discurs"*[20]. Amintind despre primii discipoli *„care au pus bazele naționalismului albanezesc la Constantinopol"*[21], dintre care mai trăiesc câțiva, el îşi exprimă recunoştința față de regele Carol I şi de statul român *„care ne-a ocrotit în vremuri vitrege pentru neamul albanezesc"*[22].

În momente importante pentru țară, îl găsim înrolat în armata română, participând în campaniile din 1913 şi 1916, ca maior[23].

Ca urmare a distrugerilor provocate de războiul din 1916-1918, se dă Decretul lege nr. 3138 din 23 iulie 1919, prin care sunt înființate *„comitete şcolare"*[24], cu scopul de a strânge fonduri pentru refacerea şi mobilarea edificiilor publice, dintre acestea şcolile din Dobrogea, şi, în special, cele din județul Constanța fiind într-o situație dezastroasă[25]. Prin adresa primăriei Medgidia nr. 3851 din 20 septembrie 1919, către prefectul județului Constanța, se cere aprobarea unui comitet ad-hoc - în afara celui prevăzut în Decretul lege nr. 3138 - *„compus din 65 persoane ca cei mai fruntaşi şi buni Români"*[26]. Comitetul pentru care se cerea aprobarea prefecturii avea ca scop strângerea de fonduri în vederea înființării, la Medgidia, a unui *„gimnaziu tip"*, conform Decretului lege nr. 3864, publicat în „Monitorul oficial" nr. 114 din 9 septembrie 1919[27]. În adresa către prefect se menționează că, potrivit procesului-verbal încheiat, *„cu toții s-au oferit a contribui pentru înfăptuirea acelei şcoli în Medgidia, oraş care, prin situațiunea sa geografică se află aşezat în chiar centrul întregei Dobrogi"*[28]. Membrii comitetului erau din Medgidia şi din comunele învecinate. Pentru Medgidia, din cele 39 persoane ce făceau parte din comitet, figurează şi 3 musulmani,

---

[19] *Ibidem.*

[20] *Ibidem*, p. 94

[21] *Ibidem.*

[22] *Ibidem.*

[23] Lavinia Gheorghe, *op. cit.*; *Anuarul presei române şi al lumei politice 1926-1927,...*, p. 34

[24] D.J.C.A.N.C., fond Prefectura Județului Constanța, dos. 2/1919 serviciul administrativ, f. 21 v.

[25] *Loc. cit.*, fond Inspectoratul Şcolar Constanța, dos. 1/1919, f. 172. Memoriul lui Vasile Helgiu - numit revizor şcolar în decembrie 1918, cu o mica întrerupere, până în martie 1921 - adresat ministrului Instrucțiunii la 30 martie 1921, în care se arată că județul Constanța a fost *„cel mai distrus, 6 luni 1916/1917, n-a mai rămas picior de om, în peste 100 de sate"*.

[26] *Loc. cit.*, fond Prefectura Județului Constanța - Serviciul administrativ, dos. 2/1919, f. 34

[27] *Loc. cit.*

[28] *Loc. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

printre care şi dr. Ibrahim Temo[29].

Preşedinte al mai multor societăţi de binefacere, acesta a participat şi la viaţa politică a ţării, ca senator în Parlamentul României[30], întreaga sa activitate fiind recunoscută şi apreciată de statul român şi prin cele 25 medalii româneşti de aur[31].

Ibrahim Temo moare pe 3 august 1945, ora 4, în vârsta de 83 de ani, ca medic pensionar, în imobilul său din Medgidia, str. Avram Iancu nr. 22, aşa cum reiese din extrasul registrului de stare civilă, emis şi legalizat de primaria comunei Medgidia, la 13 martie 1946[32]. Decesul a fost verificat şi constatat de medicul circumscripţiei Medgidia, prin certificatul nr. 69, din 4 august 1945[33].

Pe 28 martie 1946, Tribunalul judeţului Constanţa, secţia III, înregistrează cererea soţiei dr. Temo, Nafie dr. Temo, domiciliată în Medgidia, str. Avram Iancu nr. 22, prin care aceasta îi cheamă în judecată civilă pe cei 5 copii ai doctorului *„pentru că în contradictoriu cu numiţii să se deschidă testamentul olograf lăsat de fostul meu soţ Dr. Ibrahim Temo, decedat la data de 4 august 1945, la domiciliul său din Medgidia"*[34]. Din cererea adresată preşedintelui Tribunalului reies atât numele şi prenumele copiilor, cât şi domiciliile lor la acea perioadă. Astfel, dr. Naim Temo şi Ridvan Temo aveau domiciliul în Medgidia, str. Avram Iancu nr. 22; Sena Ferbat şi Togo Temo în Bucureşti, str. Dragoş Voda nr. 38; Iskender Temo era *„domiciliat în Kirklareli, Trachia, Turcia"*[35]. Iskender Temo, domiciliind în Turcia, îl avea ca procurator pe fratele său, Ridvan Temo. Ca termen de rezolvare a cererii amintite, tribunalul stabileşte ziua de 24 mai 1946, ora 8[36]. Atât Nafie dr. Temo, cât şi cei 5 copii sunt citaţi de tribunal prin câte o adeverinţă de primire, înmânată de agentul de poliţie din localitatea respectivă, la domiciliul fiecăruia[37].

---

[29] *Loc. cit.*, f. 36.

[30] *Anuarul presei române şi al lumei politice 1926-1927,...*, p. 34.

[31] D.J.C.A.N.C., fond Tribunalul Judeţean Constanţa, secţia III, dos. 514/1946, f. 15.

[32] *Loc. cit.*, f. 3, vezi şi f. 1. Menţionăm că data de 4 august 1945 figurează ca dată a decesului dr. Ibrahim Temo în cererea soţiei acestuia, Nafie Temo, către preşedintele Tribunalului Judeţului Constanţa, din 28 martie 1946.

[33] *Loc. cit.*, f. 3 Tot din extras, reiese prenumele şi numele părinţilor doctorului Ibrahim Temo, şi anume Murat Saili şi Fatme M. Saili.

[34] *Loc. cit.*, f. 1.

[35] *Loc. cit.*

[36] *Loc. cit.* Vezi şi f. 6, 7, 8, 9, 12 ale aceluiaşi dosar.

[37] *Loc. cit.* Pentru Iskender Temo *„plecat în Turcia"*, aşa cum reiese din procesul-verbal întocmit de agentul de poliţie, semnează Ridvan Temo, iar pentru Nafie Temo, nefiind acasă, citaţia este înmanată dr. Naim Temo.

https://biblioteca-digitala.ro

La Tribunalul judeţului Constanţa, secţia III, în camera de consiliu şi în prezenţa preşedintelui tribunalului, a asesorului şi grefierului, a petiţionarei *„Nafie dr. Temo personal asistată de Domnul Avocat Done Pascu şi pârâţii Dr. Naim Temo, Ridvan Temo, Sena Ferbat, Togo Temo şi Ischender Temo"*, procedura fiind completă, la cererea avocatului, se citeşte testamentul original, aflat în dosarul nr. 297/1946 al tribunalului. Conform acestuia, dr. Ibrahim Temo lasă averea sa soţiei sale Nafie şi copiilor lui, Iskender, Ridvan, Togo, Naim şi Sena Ferbat, după cum urmează: tot ce avea în Medgidia - *„casa în care stau, clădirea de cinematograf, brutăria dărâmată, via şi locurile de casă"* - le lasă soţiei, pentru a lua veniturile de pe ele până la moartea acesteia, după care *„aceste imobile rămân în plină proprietate copiilor"*. În testament, se menţionează că orice vânzare din imobilele amintite pe care o face soţia se putea realiza doar cu aprobarea copiilor. Un loc distinct în testament îi este atribuit fiicei acestuia, Sena Ferbat, careia *„pentru că nu i-am dat nimic cât am trăit îi las casa mea din Istanbul, cartierul Kuzgungiuk, str. Derefurum, îi mai las casa din comuna Reviga, judeţul Ialomiţa şi medaliile româneşti de aur, 25 bucăţi"*. În încheierea testamentului, se menţionează: *„Aceasta este voinţa mea pe care moştenitorii mei trebuie să respecte"*, după care urmează semnătura dr. Ibrahim Temo. După citirea testamentului în procedura completă amintită, acesta este vizat spre neschimbare, semnându-se şi procesul-verbal încheiat de preşedintele tribunalului, de asesor şi de grefier[38].

Textul original al testamentului a fost înmânat moştenitorilor defunctului, prin avocatul acestora. Într-o cerere a moştenitorilor către preşedintele Tribunalului Constanţa, secţia III, se solicită *„a dispune să ni se elibereze testamentul original aflat în dosarul acestui Tribunal nr. 297/1946, pentru a fi transcris şi să fim puşi în posesie"*. Pe cerere, este trecută data de 4 iunie 1946 şi rezoluţia prin care se aproba eliberarea testamentului, urmată de menţiunea *„Am primit originalul"*, semnată de avocat[39].

---

[38] *Loc. cit.*, f. 4, 15.
[39] *Loc. cit.*, f. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

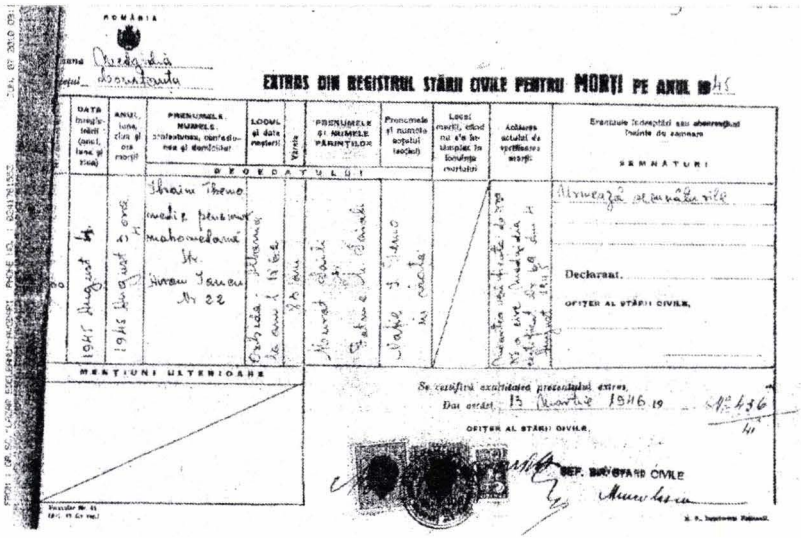
ROMÂNIA

EXTRAS DIN REGISTRUL STĂRII CIVILE PENTRU MORȚI PE ANUL 1945

DATA (ziua, luna, anul, ora și locul morții)	ANUL, luna, ziua și ora morții	PRENUMELE, NUMELE, profesiunea, domicilul	LOCUL și data naștere	Vârsta	PRENUMELE și NUMELE PĂRINȚILOR	Prenumele și numele soției (soțului)	Locul morții, când nu s'a întâmplat la locuința mortului	Adresa actuală a rudelor apropiate	Semnătura funcționarului care a eliberat extrasul — SEMNĂTURI
DECEDATULUI									
1945 August 4	1945 August 3 ora 11	Ibrahim Themo medic pensionar mahomedan str. Iuliu Iancu Nr 22	Orhida (Albania) de ani 1 luna 10 zile	83 ani	Hurad Themo Fatma	Haife		Rămase la fiii de mai sus	Rămase semnătura

Declarat.

OFITER AL STĂRII CIVILE,

MENȚIUNI ULTERIOARE

Se certifică exactitatea prezentului extras.
Dat astăzi 15 Martie 1946 19 — Nr 436/41

OFITER AL STĂRII CIVILE,

REP. BUCUREȘTI CIVILE

ASPECTS REGARDING THE TESTAMENT OF DR. IBRAHIM TEMO

Abstract

Ibrahim Temo was born in 1862 in Orhida (Albania) and when he was 33 years old he had to take refuge to Constanta because of his political views. He settled in Medgidia where he got deeply involved in the social, cultural and political life of Dobrudja. On August 3rd 1945, at the age of 83, he passed away as a retired physician in Medgidia. His testament is to be found in the National Archives of the county of Constanta and it throws a light on the complex personality of dr. Ibrahim Temo.

Keywords: Ibrahim Themo, testament, Medgidia, Albanians, „Young Turks" Movement.

https://biblioteca-digitala.ro

Ştefania DINU CIUBOTARU[*]

RELAŢIILE DINTRE PĂRINŢI ŞI COPII ÎN FAMILIA REGALĂ FERDINAND ŞI MARIA - PRINCIPESELE ELISABETA ŞI MARIOARA -

Aspectul privind relaţiile dintre părinţi şi copii în cadrul familiei regale ocupă un loc important din perspectiva înţelegerii modului cum se implicau părinţii regali în diversele probleme legate de creşterea şi educaţia copiilor lor. Pe de altă parte, este foarte important de văzut şi modul cum copiii respectau încercările părinţilor de a se implica în problemele generate de evoluţia firească a vieţii lor, din copilărie la maturitate.

La începutul secolului XX, mai cu seamă din anul 1920, în Occident, relaţiile dintre părinţi şi copii s-au schimbat foarte mult. Chiar în familiile bogate - implicit cele princiare şi regale - părinţii se fereau să-şi răsfeţe prea mult copiii. Disciplina era păstrată cu sfinţenie, caracterul copiilor trebuia „dresat", „format", plânsul fiind interzis. În ceea ce priveşte autoritatea părinţilor pe care aceştia o exercitau asupra copiilor lor, aceasta nu poate fi pusă la îndoială: copiii nu aveau nici un fel de drept la o viaţă privată. Timpul liber al copiilor era la dispoziţia părinţilor, care le impuneau fel de fel de sarcini, le supravegheau, cu toată stricteţea, relaţiile şi se arătau foarte reticenţi în legătură cu camaraderiile extrafamiliale. Dar, autoritatea părinţilor mergea mult mai departe, vizând chiar şi viaţa privată a copiilor. De exemplu, căsătoria era o afacere de familie şi depindea, aşadar, de părinţi, în mod direct, mai cu seamă atunci când erau în joc şi bunurile de familie. În toate mediile sociale, căsătoria însemna, în principiu, emanciparea copiilor, aceştia scăpând de autoritatea părinţilor. În unele cazuri, totuşi, tutela părintească se exercita în continuare, mai cu seamă dacă tinerii căsătoriţi locuiau sub acelaşi acoperiş cu părinţii. Pentru ca această autoritate să se atenueze şi ca viaţa privată să se organizeze după modelul schimbului afectiv între mai multe persoane, era nevoie ca instituţia familială să devină mai puţin riguroasă[1].

Principesa Elisabeta s-a născut la 11 octombrie 1894, fiind

---

[*] Muzeul Naţional Cotroceni; e-mail: steficiubotaru@yahoo.com.

[1] Philippe Ariès, Georges Duby, *Istoria vieţii private*, vol. IX, Bucureşti, Ed. Meridiane, 1997, p. 60, 61.

https://biblioteca-digitala.ro

caracterizată de mama sa ca *„tăcută, singuratică şi cât se poate de frumoasă, cu trăsături minunat de clasice, cu toate că, chipul îi era rotund ca al unui îngeraş"*[2].

Deşi foarte drăgălaşă în copilărie, Elisabeta a fost un „copil problemă", fapt pentru care Maria a angajat-o ca guvernantă pe Leile Milne, fostă guvernantă în familia ducelui de Connaught. Într-o scrisoare prin care se precizau detaliile angajării domnişoarei Milne, prinţesa moştenitoare a discutat cu sinceritate problemele copilului şi dificultăţile cu regina Elisabeta, care se amesteca în toate. *„Este mai important să ai o influenţă bună asupra Elisabetei, decât să-i dai lecţii; ea iubeşte tot ce este frumos, dar are prea puţină ambiţie. Vei vedea că regina Elisabeta va fi foarte amabilă cu tine şi, vai, nu am găsit încă nici o guvernantă care să n-o prefere pe ea în locul meu, pentru că este mult mai amabilă, dar în final asta nu duce la fericire reală"*[3]. Venirea domnişoarei Milne a reprezentat un lucru bun pentru Maria, deoarece, într-o casă în care curteni, doici şi slujitori urmăreau recunoaşterea din partea vechiului palat, Leile Milne a rămas loială faţă de Maria. Şi totuşi, avea dificultăţi în a comunica cu Elisabeta, din cauza firii sale distante. *„Elisabeta are o fire curioasă, cam rece şi rezervată şi se pare că este capabilă să-i ţină pe oameni la distanţă într-un mod foarte neplăcut"*[4].

Când principesa Elisabeta a împlinit 18 ani, împăratul Wilhelm al II-lea a dorit să o căsătorească cu unul din fiii săi, deşi Maria se temea însă că fiica ei cea mare, obişnuită cu libertatea de la curtea română, se va împotrivi rigidităţii de la curtea germană. Totuşi, la insistenţele principelui Ferdinand şi ale regelui Carol I, care au fost flataţi de perspectiva unei astfel de căsătorii, Maria a aranjat ca Elisabeta să-l întâlnească pe principele Adalbert la München. Fiul împăratului german nu a fost însă impresionat, lucru ce nu a surprins-o pe Maria, care-i scria mamei sale că *„bărbaţii tineri nu o plac pe Elisabeta, este prea inteligentă şi prea tăcută, nu destul de veselă, un fel de statuie vie"*[5].

În timpul războiului, Elisabeta, deşi o însoţea pe regină la operele de binefacere şi răspundea chiar nominal de un spital - spre deosebire de sora sa Marioara -, manifesta puţin interes faţă de lucrurile bine făcute; era disponibilă pentru fapte de caritate, dar fără entuziasm pentru ele. Mai mult, Elisabeta reprezenta o problemă, deoarece *„alerga după bărbaţi cu o stăruinţă calculată. Este întotdeauna aceeaşi,*

---

[2] Maria Regina României, *Povestea vieţii mele*, vol. II, Bucureşti, Ed. Eminescu, 1991, p. 314.

[3] Hannah Pakula, *Ultima romantică. Viaţa reginei Maria a României*, Bucureşti, Ed. Lider şi Cartea pentru toţi, 2003, p. 188.

[4] *Ibidem*, p. 189.

[5] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

indiferent unde se află, indiferent cu cine este, nu se poate avea niciodată încredere în ea. Biata copilă, biata copilă, are nevoie de dragoste numai pentru ea însăşi, însă nu i se poate îngădui să alerge după fiecare capriciu de moment"[6].

După război - odată cu revenirea în capitală şi reluarea vieţii normale la palat - Elisabeta a devenit mai grasă şi mai leneşă. Deşi ocazional era cuprinsă de câte un entuziasm de scurtă durată pentru vreun fel de lucru de mână ca brodatul sau înşiratul mărgelelor, adevărata pasiune a Elisabetei rămâneau veşmintele şi bijuteriile.

Principesa Elisabeta - ca şi sora ei Marioara - nu avea nici un fel de viaţă socială, cu excepţia unor seri ocazionale de teatru sau o participare la vreo întrunire oficială la palat. Ca urmare, Maria nu putea face prea mare lucru pentru a înviora viaţa fiicelor ei, care putea fi considerată drept monotonă. Un moment important în viaţa Elisabetei a fost vizita pe care mama sa a făcut-o la Paris şi la Londra, în cursul anului 1919, unde atât ea, cât şi sora sa, Marioara, au însoţit-o. Regina îi scria fostei guvernante a Elisabetei, Leile Milne, că *„imediat ce voi ajunge în străinătate, vreau ca Elisabeta să facă o cură, cu siguranţă că nervii ei nu sunt în starea cea mai bună şi este îngrozitor de grasă; numai într-un sanatoriu sau ceva de acest fel ea poate fi obligată să facă lucrurile indispensabile sănătăţii şi siluetei ei"*[7].

După ce regina Maria a părăsit Parisul, Elisabeta, pe motiv că *„nu vrea să se rupă de numeroşii ei prieteni francezi"*, a rămas în capitala Franţei în grija Elizei Brătianu, pentru a urma Şcoala de Belle-arte[8]. De la Paris, principesa Elisabeta a plecat în Elveţia, la Zürich, unde a locuit, o vreme, cu bunica sa, ducesa Maria Alexandrovna, fiind deseori vizitată de principele George al Greciei, aflat în exil cu familia sa. Principesa Elisabeta l-a întâlnit, pentru prima dată, pe principele George al Greciei când ea avea 16 ani, iar el, 21 de ani. Trei ani mai târziu (1914), el a cerut-o în căsătorie, însă regina Elisabeta i-a spus nepoatei sale că ar putea face o partidă mult mai bună decât căsătoria cu George şi tânăra Elisabeta a fost de acord, fapt pentru care l-a refuzat.

Aflată la Zürich, Elisabeta a purtat o bogată corespondenţă cu regina Maria, pe care o ţinea la curent cu activitatea sa în Elveţia. De exemplu, la 27 noiembrie 1919, i-a scris reginei o scrisoare referitoare la George al Greciei şi anume: *„Georgie este în Zürich şi vine des să ne vadă. O dată a venit cu toată familia, iar ieri a venit singur, şi mi-a vorbit despre el. Crede-mă dragă mamă, nu a fost un moment uşor. Nu pot să mă*

---

[6] *Ibidem*, p. 311.
[7] *Ibidem*, p. 339.
[8] *Ibidem*, p. 350.

https://biblioteca-digitala.ro

forțez să spun «da» fără să existe o legătură între noi doi, şi nici nu pot spune în mod definitiv «nu», pentru că mă gândesc că în timp, ar putea să fie un lucru bun. Vreau să fac ce este mai bine, dar nu ştiu pe ce drum să o iau. Am încercat să fiu sinceră cu alții şi cinstită cu mine. Într-un moment de slăbiciune i-am dat speranțe lui Georgie, şi adeseori regret asta. Mă gândesc adeseori dacă nu este mai bine să fac pasul înapoi, şi apoi dacă nu voi regreta acest lucru într-o zi"[9]. În aceeaşi scrisoare, Elisabeta îi spunea mamei sale că duce o viață liniştită, ia lecții de muzică dimineața, iar seara joacă bridge cu bunica sa. Şi încheia astfel: *„Mamă, mi-aş dori să fii aici şi să-mi aduci pacea în suflet. Te rog transmite dragostea mea tuturor: Papa şi Ilenei"*[10].

Din Elveția, Elisabeta a revenit în țară la 28 decembrie 1919. Iată ce scria regina Maria în însemnările ei zilnice, la sosirea fiicei sale: *„ea este o cochetă incorigibilă şi, deşi s-a decis în privința lui George al Greciei, ea a cochetat în mod scandalos cu Ludicar* (cântăreț şi profesor de pian al Elisabetei la Zürich - n.n.). *Am discutat imediat cu ea. Nu s-a apărat câtuşi de puțin şi n-a putut da nici o explicație pentru purtarea ei; a făcut asta în ciuda promisiunilor pe care mi le făcuse, în ciuda prezenței bunicii sale; este sigur că ea a necăjit-o şi şi-a stricat reputația în unica ocazie pe care a avut-o să se facă plăcută, utilă şi agreabilă Mamei. Este cu adevărat trist. Ea este într-adevăr, ceea ce numesc eu o fată uşuratică. Ceea ce este mai rău este că ea admite că este aşa şi că atunci când se întâmplă, îşi pierde orice simț al proporției şi devine inconştientă de modul ei de comportare şi deşi aceasta pare absurd, este fără îndoială adevărat"*[11].

Şi în anul următor principesa Elisabeta a reprezentat o problemă pentru părinții săi, ceea ce a determinat-o pe regina Maria să consemneze, la 5 iunie 1920, următoarele: *„Lisabeta, ca şi tatăl ei, nu este o persoană cu care să conviețuieşti - trăieşti alături de ea şi asta e tot. Ea este fundamental leneşă şi nesociabilă. N-a fost niciodată veselă sau binedispusă, n-a făcut niciodată vreun efort să-i facă viața plăcută cuiva. N-a avut niciodată vreunul dintre impulsurile plăcute ale tinereții sau dintre dorințele exuberante fireşti"*[12].

Câteva zile mai târziu, la 9 iunie 1920, regina Maria nota că a primit scrisori de la regele Constantin şi de la regina Sofia ai Greciei, prin care cereau oficial mâna Elisabetei şi, de asemenea, o scrisoare emoționantă de la George. Regina scria: *„Ce e mai rău este că Lisabeta,*

---

[9] Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare, A.N.I.C.), Fond Regina Maria, vol. I, dos. V 709/1919, f. 1 f/v.

[10] *Loc. cit.*, f. 2 f/v.

[11] Maria Regina României, *Însemnări zilnice (ianuarie 1920-decembrie 1920)*, vol. II, Bucureşti, Ed. Albatros, 2004, p. 397.

[12] *Ibidem*, p. 170.

https://biblioteca-digitala.ro

deşi a promis că se va căsători cu el simte că nu-l iubeşte cu adevărat, dar cu toate acestea îşi dă seama că ar fi mai bine să se căsătorească. Iată un om care o iubeşte din tot sufletul şi vrea să-i fie soţ. Ea ştie că el este minunat, cinstit, onorabil, că este potrivit din toate punctele de vedere, dar pe biata copilă o sperie şi o îngrozeşte să facă un pas hotărâtor. Nici nu ştii cum să o sfătuieşti şi totuşi se pare că pentru moment nu există altă variantă pentru ea şi că are nevoie de căsătoria pe care o avem în vedere"[13].

În cele din urmă Elisabeta a acceptat să se logodească cu principele George, iar, referitor la acest moment, bibliotecarul regelui Ferdinand, G.T. Kirileanu, îşi amintea că: *„Principesa Elisabeta i-a spus principelui George că se logodeşte, deşi nu simte pentru el nici un pic de iubire. Şi prinţul George era totuşi încântat. Logodna s-a făcut aşa după sfatul prinţului Ştirbey. S-a dus regele în odaia principesei Elisabeta când era principele George acolo şi i-a sărutat zicând că de-acuma sunt logodiţi. Regele s-a coborât vesel că n-au făcut opoziţie. După logodnă principesa ţine mai mult la principele George. Stau des amândoi în odaie şi acuma toată lumea trebuie să bată în uşă ca să intre. Numai principesa Ileana a intrat odată fără să bată, ca să vadă ce se petrece între ei, şi i-a văzut sărutându-se! Principesa vrea să trăiască liberă, ca soţie a bărbatului ei, iar nu ca fiică de rege"*[14].

La rândul său, regina Maria nota, în însemnările sale, la 13 octombrie 1920: *„Lisabeta, în sfârşit a acceptat ca logodna ei să fie anunţată oficial. Barbu a vorbit cu ea, o discuţie neplăcută pentru amândoi. Ea are idei bizare, imposibile, este impresionată de George, dar nu simte nimic pentru el şi ideea căsătoriei nu-i provoacă nici o bucurie, dar nu vrea să rupă logodna, deoarece nu are altă perspectivă şi ştie că este deja la o vârstă când ar trebui să fie măritată. După prânz am avut o discuţie tristă cu ea. Astăzi era deosebit de frumoasă, dar vai! Cât mi-ar fi plăcut să o văd intrând altfel în viaţă. Sărmanul băiat e răbdător, îndrăgostit şi cam stânjenit, prea iubitor şi mult prea umil cu ea. Mă întreb cum de are curajul să rămână lângă ea în aceste condiţii, pentru că ea nu-l menajează absolut deloc în tot ceea ce spune. Nando a anunţat «evenimentul fericit» şi am băut în sănătatea lor"*[15].

Nunta principesei Elisabeta cu principele George al Greciei a avut loc, la Bucureşti, pe 27 februarie 1921. Darul de nuntă primit din partea părinţilor: un şirag de diamante, având ca pandantiv un safir imens. Să dăm, din nou, cuvântul reginei Maria, care nota în jurnal: *„27 februarie 1921. Ziua căsătoriei Elisabetei! Într-adevăr a venit marele eveniment, deschiderea uşii spre o nouă viaţă, să sperăm spre o nouă fericire, a frumoasei mele fiice, care este cea mai mare. Are 26 de ani, era timpul să*

---

[13] *Ibidem*, p. 173.

[14] G. T. Kirileanu, *Însemnări zilnice (1906-1960)*, Bucureşti, Ed. Albatros, 2004, p. 102.

[15] Maria Regina României, *Povestea vieţii mele...*, p. 278, 279.

https://biblioteca-digitala.ro

aibă o viață proprie, era coaptă să intre în viață şi să lupte pentru ea, dar cu cât te maturizezi, cu atât este mai greu să te decizi să te dai pe mâinile unui bărbat. Fiind frumoasă şi foarte conştientă de frumusețea ei şi de puterea pe care aceasta i-a dat-o, Lisabeta a fost mult tentată să se joace cu inima bărbaților, inconştient aproape, irosind tot ce avea mai bun şi negăsind nici o satisfacție reală, ci doar multe supărări de ambele părți. Lisabeta nu a găsit fericirea, chiar dacă deseori i-au făcut multă plăcere flirturile ei schimbătoare"[16].

Cununia religioasă a avut loc la Bucureşti, pe motiv că starea de sănătate a principesei nu-i permitea să părăsească țara. Astfel, doctorul Mamulea a eliberat un certificat, din care rezulta că *„starea de sănătate a A. S. R. Principesa Elisabeta a României nu-i permite a părăsi casa spre a săvârşi în ziua de 27 februarie 1921, căsătoria cu A. S. R. Principele George al Greciei şi este aşadar necesar ca această căsătorie să fie celebrată la Palatul Regal, domiciliul A. S. R. Principesa Elisabeta, drept care am eliberat acest certificat"*[17].

Nunta s-a desfăşurat în bune condiții, mai întâi având loc cununia civilă la Palatul Regal şi, apoi, cununia religioasă la Mitropolie. Regina Maria nota următoarele în însemnările sale referitoare la acest eveniment: *„ceremonia este pitorească. Având cununa pe cap, Lisabeta arată într-adevăr ca prințesa din legendă, cu o figură adevărat frumoasă, doar că ea nu a crescut destul de înaltă. Amândoi erau calmi, dar publicul era foarte emoționat. Şi eu eram calmă, dar mii de gânduri, amintiri, regrete, speranțe, bucurii şi dureri îmi treceau prin inimă. Este o zi de mari emoții pentru părinți, şi în special pentru mamă. În final, ne-am întors la palat pe străzile străjuite de trupe, populația era într-o stare de frenezie. La palat, tot felul de prieteni ai Lisabetei s-au adunat să o felicite. Era aproape în lacrimi şi când s-a întors să arunce o ultimă privire la prietenii ei, se putea înțelege că îşi dădea seama, pe deplin, că era sfârşitul vieții vechi, că începea acum responsabilitatea"*[18].

În momentul căsătoriei Elisabetei cu George, pe tronul Greciei se afla regele Constantin, care, însă, a abdicat în 1922, locul său fiind luat de principele George, devenit, astfel, rege, iar Elisabeta, regină a Greciei.

În ceea ce priveşte relațiile regelui Ferdinand şi ale reginei Maria cu fiica lor Elisabeta după căsătorie, acestea au fost normale, concretizându-se într-o bogată corespondență, atât cu fiica, cât şi cu ginerele lor. Problema cea mare a Elisabetei după căsătorie a fost lipsa

---

[16] Idem, *Însemnări zilnice (ianuarie 1921-decembrie 1921)*, vol. III, Bucureşti, Ed. Albatros, 2004, p. 61.

[17] A.N.I.C., fond Principesa Elisabeta, dos. I 3, f. 80.

[18] Maria Regina României, *Însemnări zilnice...*, vol. III, p. 64.

https://biblioteca-digitala.ro

banilor, deoarece principele George primea foarte puțini bani din partea statului. De exemplu, la 1 mai 1921 (care era Sâmbăta mare a Paştelui), într-o scrisoare adresată mamei sale, Elisabeta îi mulțumea pentru *„mica şi adorabila pictură a lui Teişanu. A fost o bucurie să primesc ceva de Paşte. Familia de aici nu este aşa de generoasă. Unchiul Tino (regele Constantin) este drăguț, însă în ce o priveşte pe mătuşa Sophy, mă străduiesc dar nu este chip să fii aproape de ea"*. Tot în aceeaşi scrisoare, îi mai dădea veşti despre activitatea ei zilnică: *„am luat un mare spital sub protecția mea, dar faptul că nu ştiu limba, face ca lucrurile să fie dificile"*. De asemenea, o informa că nu putea să facă cumpărături, din motive financiare, şi o ruga pe mama sa să se intereseze de banii promişi ei de guvern (Averescu) drept cadou de nuntă. Îi mai scria şi despre felul cum şi-a aranjat casa, *„după propriul gust, foarte diferit de ceea ce am întâlnit aici şi tuturor pare să le placă"*, şi despre faptul că i-a dat Sittei (care se afla încă la Atena) câteva idei privind viața lor de la Bucureşti. *„Sitta era nerăbdătoare să ştie cum e vremea, dacă îşi poate păstra orarul de masă şi alte detalii. I-am spus să nu se teamă de tine sau de Papa. Am încercat cât mai mult posibil să o pregătesc şi pentru micile dificultăți sociale, care ar putea să-i dea emoții. Am încercat să-i deschid ochii asupra multor lucruri. Ea are o bună influență asupra lui Carol şi i-ar putea face mult bine"*[19].

Deşi îi dădea sfaturi Sittei pentru a se putea adapta mai repede în noua ei țară, după căsătoria cu Carol, principesa Elisabeta nu s-a adaptat deloc la viața de la Curtea Regală a Greciei şi, astfel, la 11 octombrie 1921, în prejma zilei sale de naştere, îi scria următoarele reginei Maria: *„Dragă Mamă, îți mulțumesc pentru ceasul drăguț şi lucrurile pe care mi le-ai trimis, a fost un dar neaşteptat. Mâine este ziua mea de naştere şi mă simt ciudat că nu sunt cu voi toți şi aşa va fi în fiecare an de acum încolo. În unele momente mă simt departe de voi şi o străină, pe un pământ străin"*. Îi mai scria mamei sale că *„am cumpărat un mic obiect pentru Bran şi am să ți-l trimit şi o icoană veche care sper să-ți placă. Cu ele îți trimit şi dragostea mea şi dorința de a fi cu tine din nou"*[20].

Caracterul dificil al principesei Elisabeta a continuat să se manifeste şi după căsătorie, ea fiind destul de afectată la aflarea veştii despre căsătoria surorii sale Mignon cu regele Alexandru al Iugoslaviei: *„nu pot să-i văd pe el şi pe Mignon împreună, sunt absolut diferiți"*, scria ea, la 21 martie 1922, mamei sale. Continuând scrisoare, mai scria că *„totuşi Mignon este norocoasă pentru că va avea bani, pentru că este foarte greu să trăieşti fără ei"*[21]. Tot în aceeaşi scrisoare, mai

---

[19] A.N.I.C., Fond Regina Maria, vol. I, dos. V 714/1921, f. 1 f/v, 2 f/v, 3, 4 f/v.
[20] *Loc. cit.*, dos. V 717/1921, f. 1 f/v.
[21] *Loc. cit.*, dos. V 721/1922, f. 1, 2 v.

https://biblioteca-digitala.ro

spunea că nu are bani să-i cumpere un cadou de nuntă lui Mignon şi să fie scuzată dacă va fi un dar umil şi, totodată, dorea ca tatăl ei să-i trimită, sub formă de împrumut, suma de 15.000 de fr.fr. Despre Sitta (care se afla atunci la Atena cu micul Mihai) scria că nu o prea vedea şi nici pe altcineva din familie, pentru că *„avem foarte puține în comun"* şi că *„Sitta este superficială şi nu o interesează altceva decât dansul, rochiile, cinema-ul şi bijuteriile"*. La fel şi soacra sa, regina Sophia, era, după părerea Elisabetei, la fel de superficială şi distantă cu ea, ca şi socrul său, regele Constantin[22].

La rândul său, regina Maria nota în însemnările sale că atunci când regina Sophia şi-a vizitat fiica la Sinaia i-a vorbit reginei şi despre Elisabeta. *„Sophy a vorbit cu afecțiune despre ea, apreciindu-i calitățile, priceperea în toate, spunând că arată foarte bine şi că are o expresie mult mai blândă decât înainte. Are o singură critică de adus - că este leneşă, ceea ce ştiu deja"*[23].

Aşadar, regina Maria îşi cunoştea foarte bine fiica şi încerca să o înțeleagă şi să-i fie alături, chiar dacă, uneori, trebuia să suporte acuzațiile Elisabetei referitoare la faptul că nu-i place să fie cu ea şi că o iubeşte mai mult pe Ileana. De exemplu, iată ce-i scria la 28 ianuarie 1923: *„ştiu că mă iubeşti, dar ceea ce vreau mai mult de la tine este tandrețe şi afecțiune. În ultimii ani, lucrul care m-a ținut departe de tine a fost teribila gelozie față de Ileana. Când am venit la tine în august după ce am fost bolnavă* (avusese febră tifoidă urmată de complicații la plămâni şi chiar a fost în pericol să-şi piardă viața - n.n.) *am vrut să te am numai pentru mine - ea este mereu cu tine - dar nu am avut curajul să-ți spun nimic, de teamă să nu te rănesc. Multă dragoste din partea singuraticei tale fete mai mari"*[24].

Şi în anii care au urmat, relațiile Elisabetei cu mama sa au oscilat, fiind când afectuoase, când reci, în funcție de starea sufletească a acesteia. Astfel, la 26 iunie 1923, într-o scrisoare, o ruga pe mama sa să-i mai permită Ilenei să rămână la ea în vizită şi îi mulțumea pentru rochia trimisă. Îi mai scria că ar dori să-şi cumpere o diademă, dar nu are cu ce o plătească, *„pe când Mignon poate să-şi îndeplinească orice dorință"*[25]. Într-o altă scrisoare, datată 17 mai 1924, Elisabeta o acuza pe mama sa că are o încredere oarbă în Barbu Ştirbey, *„care nu joacă cinstit întotdeuna"*, şi că e departe de a vedea lucrurile aşa cum sunt în realitate. *„Mă învinovățeşti că nu te iubesc. Da. Cuvintele mele sunt grele,*

---

[22] *Loc. cit.*, f. 3 f/v.
[23] Maria Regina României, *Însemnări zilnice....*, vol. III, p. 344.
[24] A.N.I.C., Fond Regina Maria, vol. I, dos. V 728/1922, f. 1 f/v.
[25] *Loc. cit.*, dos. V 741/1923, f. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

dar tu eşti destul de puternică să le suporţi"[26].

Elisabeta şi George nu au domnit decât până în 1924, când, în urma unui plebiscit, Grecia a fost proclamată republică. În aceste condiţii, aceştia au venit în România, mutându-se într-o aripă a Palatului Cotroceni. Regina Maria urmărea cu tristeţe cum fiica ei se lăsa, încetul cu încetul, pradă nemulţumirii, petrecând zile întregi la masa de „mah-jongg" (joc chinezesc), iar, pe de altă parte, îi părea rău şi pentru ginerele său, care trăia în exil, cu o soţie care nu-l iubea.

Pasiunea principală a principesei Elisabeta erau bijuteriile, fiind în stare de orice să dobândească cât mai multe. Iată ce povestea, la 23 octombrie 1927, doamna de onoare a reginei Maria - Simona Lahovary -, în amintirile sale, despre această pasiune a Elisabetei: *„în legătură cu minunatele perle pe care le poartă la gât, regina ne povesteşte despre dragostea bolnăvicioasă şi crudă a reginei Elisabeta pentru bijuterii. E ceva ce frizează monstruosul. În mai când pleacă la Balcic pentru două zile, regina o lasă pe Elisabeta să doarmă în camera ei de la Cotroceni, pentru ca regele George să nu rămână singur şi-şi ia cu dânsa toate caietele şi scrierile. Elisabeta vine după ea la Balcic. Mama ei îi spune: «Aici mi-am văzut visul cu ochii.» Elisabeta îi ia mâna. «Mie nu mi s-a împlinit nici un vis, singurul care mi se va împlini va fi atunci când voi avea diadema ta cu perle. Îţi mulţumesc că mi-ai spus că mi-o vei lăsa prin testament». Regina e uluită de această aluzie feroce la propria ei moarte precum şi de faptul că ştie precis că nu a spus niciodată un asemenea lucru, deoarece avea intenţia să lase diadema Ileanei. Brusc se dumireşte: trebuie că a uitat la Cotroceni caietul în care îşi notase ce va lăsa fiecăruia prin testament. Într-adevăr, la Bucureşti îl găseşte pe o etajeră, lângă pat. O dezgustă viclenia cu care i-a fost forţată mâna. Cu toate acestea, schimbă dispoziţiile, dar Elisabeta s-a răzgândit, vrea perlele pe care regina le-a cumpărat de la sora ei. Această tocmeală macabră e înspăimântătoare"*[27].

De asemenea, pe aceeaşi temă a dorinţei Elisabetei de a avea cât mai multe bijuterii, principesa Elena îi scria reginei Maria, la 28 octombrie 1932, că s-a certat cu Elisabeta, pentru că aceasta i-a furat perlele şi diamantele: *„Îmi pare rău că îţi spun toate astea, dar îţi aminteşti, că nu sunt singura persoană căreia i s-a întâmplat, şi Ileana a trecut printr-o asemenea experienţă. I-am cerut bijuteriile, iar Elisabeta mi-a spus să ies din casa ei. Când am intrat în camera ei, ea s-a întors furioasă spre mine şi m-a acuzat că i-am furat banii când am fost în ţară în timpul Regenţei. Mi-a spus că toată lumea este împotriva mea şi acum înţeleg de unde toate zvonurile din oraş împotriva mea. Toate acestea mi le-a spus în faţă. A trebuit să mă controlez ca să nu-i răspund la fel. Întrevederea s-a*

---

[26] *Loc. cit.*, dos. V 751/1924, f. 3 v, 4.

[27] *Jurnalul Simonei Lahovary*, în „Magazin istoric", VIII, nr. 4, apr. 1974, p. 95.

https://biblioteca-digitala.ro

terminat spunându-mi să mă duc «la dracu», iar răspunsul meu a fost «mulțumesc»"[28].

Un an mai târziu, dintr-o scrisoare datată 23 mai 1933, rezultă că principesa Elisabeta revenise la sentimente mai bune, scriindu-i mamei sale - care se afla în vizită la Ducky - că îi pare rău că nu este acasă, unde se pregătea parada de 10 mai şi, mai ales, pentru că nu poate vedea lalelele şi celelalte flori care tocmai înfloriseră în grădina Palatului Cotroceni[29].

În ceea ce îl privea pe principele George, relațiile dintre ei se răciseră foarte mult, lucru care reieşea din aceeaşi scrisoare, în care îi spunea reginei că: *„mi-a făcut mare plăcere să stau cu prietenii mei pentru câteva zile, dar acum că Georgie s-a întors, viața mea se va transforma într-un iad"*[30].

În anul 1935, Elisabeta şi George au divorțat, pe motiv că *„M. S. regele George a părăsit pe soția sa de mai bine de doi ani, plecând în străinătate, de unde nu s-a mai întors. Având în vedere că fiind dovedit că M.S. regele George a părăsit domiciliul conjugal din Calea Victoriei, nr. 163, părăsind pe soția sa, a violat astfel dispozițiile legii referitoare la obligația soților de a locui împreună, ceea ce constituie motivul de divorț, prevăzut de art. 212 din condica civilă. Față de aceste constatări, de fapt şi de drept, Curtea urmează să admită acțiunea şi să declare desfăcută căsătoria în favoarea soției reclamante"*[31].

După divorț, regina Maria a devenit şi mai nemulțumită de fiica sa, care se îndrăgostise de un om de afaceri grec, Alexandru Scanavi. Regina considera că fiica ei cea mare *„contribuia la distrugerea prestigiului dinastiei"* şi că *„nu era suficient de mândră ca să nu-şi murdărească mâinile lucrând pentru fratele ei şi nici nu refuza să accepte profit personal pentru eforturile ei"*[32].

Regina Maria considera, astfel, că este trist că cei trei copii ai săi, Carol, Elisabeta şi Nicolae, care şi-au nesocotit datoria față de țară, au rămas în România, în timp ce Marioara şi Ileana, cele două care credeau în „noblesse oblige", trăiau în străinătate. De aceea, regina spunea că detestă să vorbească cu alții despre aceşti trei copii: *„simt cum provoc milă şi nu doresc să fiu compătimită"*[33].

Legat de relațiile Mariei cu fiica sa Elisabeta, Constantin Argetoianu scria, în memoriile sale, că *„aceasta o disprețuia pe mumă-sa*

---

[28] A.N.I.C., Fond Regina Maria, dos. V 616/1932, f. 1 f/v.
[29] *Loc. cit.*, dos. V 766/1933, f. 1.
[30] *Loc. cit.*
[31] *Loc. cit.*, Fond Principesa Elisabeta, dos. I 3/1935, f. 90.
[32] apud Hannah Pakula, *op. cit.*, p. 507.
[33] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

pentru slăbiciunile ei"[34], în timp ce regina Maria spunea despre fiica ei că *„nu iubeşte pe nimeni, nu are încredere în nimeni, a refuzat să aibă un copil. Elisabeta este una din durerile vieţii mele*"[35]. Cu toate aceste relaţii distante între ele, totuşi, Elisabeta i-a fost alături reginei când au apărut primele semne ale bolii şi a însoţit-o la sanatoriul de la Merano (Italia). De asemenea, tot Elisabeta s-a aflat la căpătâiul ei atunci când s-a stins din viaţă, ceea ce l-a determinat pe Carol să declare că *„singurii copii care am vegheat-o până în ultima clipă, am fost tocmai noi doi, de care era cel mai puţin legată*"[36].

*

Cea de-a doua fiică - principesa Marioara - s-a născut la 9 ianuarie 1900 şi era la polul opus principesei Elisabeta - adică, era lipsită de răutate şi de dorinţe materiale -. Despre Marioara, regina Maria obişnuia să spună că era *„copilul zbuciumului meu"* şi că *„era toată numai zâmbete şi blândeţe; se mulţumea cu orice, se învoia cu supunere la toate jocurile celorlalţi, fără a arăta vreodată dorinţa de a porunci sau de a domina*"[37]. *„Deoarece se născuse într-un timp când eram încă foarte nenorocită o iubeam cu dragostea unei leoaice pentru puii ei. Mignon era, ca să zic aşa, copilul luptei mele dureroase şi parcă simţeam în trupul meu când o atingea pe Mignon vreo durere*"[38].

La naşterea Marioarei, Maria se mai maturizase şi era deja un alt părinte. Întotdeauna îşi adorase copiii, dar, pe măsură ce treceau anii, a învăţat să se impună în educaţia lor. Principesa Marioara îi admira pe fratele său şi pe sora sa, dar nu putea concura cu ei, deoarece o tachinau fără milă. *„Ea este drăguţă, dar nu o ştie*"[39], spunea despre Marioara principesa Martha Bibescu.

Pe măsură ce a crescut, Marioara a devenit din ce în ce mai greoaie şi mai pasivă; aparent lipsită de personalitate, ea se îmbrăca cu hainele pe care le arunca Elisabeta. Pentru mama ei, care era îndrăgostită de toalete, lipsa de interes a Marioarei faţă de modă era un motiv serios de supărare, iar lipsa ei de vanitate feminină o enigmă. Aşadar, cea mai puţin pretenţioasă dintre copiii Mariei, Marioara, trebuia protejată să nu fie bruscată de fratele şi sora ei şi, totodată, să nu fie uitată, având grijă de fraţii mai mici.

În timpul războiului, Marioara, în vârstă de 17 ani, lucra într-un

---

[34] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. IX, partea a VIII-a *(1930-1931)*, Bucureşti, Ed. Machiavelli, 1997, p. 373.

[35] apud Hannah Pakula, *op. cit.*, p. 397.

[36] Carol al II-lea, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice*, vol. II, *(1939-1940)*, Bucureşti, Casa şi editură şi presă „Şansa" S.R.L., 1996, p. 314.

[37] Maria Regina României, *Povestea vieţii mele...*, p. 314.

[38] *Ibidem.*

[39] apud Hannah Pakula, *op. cit.*, p. 257.

https://biblioteca-digitala.ro

spital din apropierea frontului, regina fiind încântată de modul cum muncea acest copil, alături de celelalte infirmiere, făcând cu plăcere treburile cele mai umile. De aceea, principesa Marioara şi-a câştigat o doză foarte mare de respect pentru sine, iar, la 19 ani, degajată şi lipsită de complexe, era o candidată mult mai atrăgătoare la căsătorie decât sora ei mai mare. Dacă printr-o şansă fericită principesa Marioara ar fi atras afecțiunea fiului regelui Angliei, regina Maria ştia că Elisabeta era suficient de ticăloasă pentru a încerca să-i stea în cale. De aceea, regina a hotărât să o ia numai pe Marioara la Londra în 1919, considerând că *„ea va avea o şansă mai bună în orice privință, dacă nu va fi alături de sora ei mai mare. Este trist să spui că o soră îi poate face rău celeilalte, dar în acest caz ştiu este o realitate"*[40].

Înainte de a pleca din Londra, regina Maria a făcut demersuri pentru ca Marioara să urmeze ultimele clase în Anglia, la colegiul Heathfield. Cât timp s-a aflat la Londra, Marioara a corespondat cu părinții săi, care-i mărturiseau că le lipseşte, dar o sfătuiau *„să înveți să citeşti şi să scrii corect englezeşte, la fel ca alte fete de vârsta ta"*[41].

Potrivit diplomei de absolvire a clasei a V-a, la principalele materii, principesa s-a prezentat astfel: la engleză a fost declarată inteligentă; la istorie prezenta dificultăți; la dicție observația era că prezintă interes pentru acest subiect; la matematică *„lucrează bine"*; la franceză - *„finețe multă în analiza literară şi foarte bună judecată"*; la pian *„lucrează bine"*, iar la cântat *„excelent"*[42].

În ceea ce priveşte relațiile principesei cu părinții săi, acestea erau foarte bune, lucru care reiese şi din corespondența pe care Marioara a purtat-o cu aceştia în perioada în care s-a aflat în Anglia, dar şi după căsătoria cu regele Alexandru al Iugoslaviei.

La data de 8 mai 1919, regina Maria a scris fiicei sale despre ocupațiile ei zilnice (lucrul la Copăceni şi plimbări la Buftea), îi dădea veşti despre fratele său Carol, care se împrietenise cu un american, căpitanul Green, şi o întreba dacă avea veşti despre Boyle, pentru că îi era dor de el[43]. În 29 octombrie 1919, regina îi scria, din nou, fiicei sale, spunându-i: *„este ziua mea şi mi-am început-o scriindu-ți"*. Îi mai scria că este de acord să-şi petreacă vacanța de Crăciun la Paris, pentru a continua tratamentul de slăbire cu dr. Devaux, în timp ce Nicky urma să-şi petreacă vacanța de Crăciun la Saint Moritz[44].

La rândul său, principesa Marioara i-a scris mamei sale, ținând-o

---

[40] *Ibidem*, p. 473.
[41] A.N.I.C., Fond Principesa Marioara, dos. II 19/1919, f. 2.
[42] *Loc. cit.*, dos. II 4, f. 1.
[43] *Loc. cit.*, dos. II 22, f. 1.
[44] *Loc. cit.*, f. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

la curent cu toată activitatea pe care o desfăşura la şcoală, despre cum îşi petrecea vacanţele, despre faptul că ar fi vrut să fie cât mai repede alături de părinţii şi fraţii ei la Cotroceni. De exemplu, la 12 octombrie 1919, îi scria mamei sale de la Heathfield, descriindu-i viaţa de la şcoală (destul de monotonă), faptul că s-a văzut cu fratele său Nicolae şi că prin miss Wayt a găsit o guvernantă pentru Ileana, care i-ar putea fi şi ei de folos[45].

La 26 decembrie 1919, îi scria de la Paris (unde se afla în vacanţă), spunându-i că a făcut un examen medical pentru o cură de slăbire, a participat la un ceai dansant, continua să se ocupe de lecţiile de canto şi îi mulţumea pentru darul trimis cu ocazia Crăciunului[46].

În primăvara anului 1920, aflându-se, din nou, în Anglia, principesa Marioara scria că o întrista faptul de a mai rămâne la studii, pentru ca, la 22 martie 1920, să-i spună că, în cursul următorului an, nu va mai putea urma cursurile la Heathfield, în acelaşi timp, fiind prea în vârstă pentru alte şcoli[47].

Şi în vara anului 1920, principesa s-a aflat în Franţa (Vichy şi Brides), unde a urmat câteva tratamente pentru slăbire, prilej cu care îi scria mamei sale, ţinând-o la curent cu rezultatele obţinute[48].

După revenirea în ţară, la 21 de ani, Marioara nu era diferită de cum fusese în copilărie, adică prietenoasă şi altruistă. În vederea căsătoriei, alesul principesei Marioara a fost regele Alexandru al Iugoslaviei, pe care l-a cunoscut la Sinaia şi cu care a hotărât foarte repede să se căsătorească. Regina Maria nu a reuşit să înţeleagă cum a putut fiica ei să-l accepte aşa de repede pe regele Iugoslaviei, fără să-l cunoască mai bine: *„ce ştie Mignon despre obligaţiile fizice ale unei femei măritate, buna şi draga mea Mignon, cea grasă, altruistă şi veselă, care seamănă mai mult ca orice cu un bujor înflorit"*[49].

Logodna principesei Marioara cu regele Alexandru a avut loc pe data de 20 februarie 1922, orele 17.00, la Palatul Cotroceni. În însemnările sale, regina Maria îşi amintea că la ceremonie au participat miniştrii cu soţiile lor şi toată Curtea Regală, *„a fost schimbarea verighetelor, apoi, potrivit unui vechi obicei sârbesc, li s-au legat mâinile cu o batistă de mătase, în timp ce mitropolitul rostea rugăciuni în limba sârbă şi română. După aceea a fost ruptă un fel de turtă, şi viitorul mire a oferit o bucată miresei sale şi apoi, ca rege, a împărţit bucăţi oaspeţilor, cu semnificaţia că el ca rege are datoria de a se îngriji de bunăstarea*

---

[45] *Loc. cit.*, fond Regina Maria, dos. V 2832/1919, f. 1, 2, 3.
[46] *Loc. cit.*, dos. V 2837/1919, f. 1, 2, 3, 4, 5.
[47] *Loc. cit.*, dos. V 2844/1920, f. 1, 2, 3; dos. V 2845/1920, f. 1.
[48] *Loc. cit.*, dos. V 2847/1920, f. 1; dos V 2853/1920, f. 2; dos. V 2855/1920. f. 1.
[49] Apud Hannah Pakula, *op. cit.*, p. 395.

https://biblioteca-digitala.ro

poporului"[50].

Căsătoria principesei Marioara cu regele Alexandru a avut loc la 8 iunie 1922, la Belgrad. Să dăm din nou cuvântul reginei Maria, care îşi amintea că: *„noi toţi am aşteptat-o pe Mignon în tinda bisericii. Ceremonia a fost foarte solemnă şi totodată pitorească. Mignon stătea dreaptă şi i-a fermecat pe toţi cu prestanţa ei absolută naturală. Beteala de pe capul ei scânteia ca o lumină. Am fost mândră de ea. La un moment dat, coroane înalte le-au fost puse pe cap şi Mignon, cu o faţă de copil arăta chiar ca o regină scoasă dintr-o carte cu basme. A cântat corul şi toate tunurile au salutat fericitul eveniment, iar inima mea de mamă a fost plină de mândrie, grijă şi tristeţe. O altă pasăre care şi-a părăsit cuibul! Şi ea pleacă atât de fericită, atât de inocentă, atât de încrezătoare într-un viitor atât de necunoscut şi de neştiut*"[51].

Spre deosebire de căsătoria Elisabetei, care a fost un eşec, căsătoria Marioarei a fost reuşită şi fericită, ea devenind o respectată regină a Iugoslaviei. Aflată la Belgrad, Marioara coresponda cu tatăl său, regele Ferdinand, spunându-i, de exemplu, într-o scrisoare datată 25 decembrie 1925, că *„sunt fericită şi chiar într-atât încât aş vrea să pot să dau cu amândouă mâinile celor care au nevoie*"[52]. Despre fericirea ei conjugală îi scria şi reginei, referindu-se şi la faptul că îi plăcea din ce în ce mai mult propria ei ţară[53].

În iulie 1922, îi scria mamei sale - care se afla la Sovata - despre distracţiile şi plimbările cu maşina, se interesa de surorile sale Ileana şi Elisabeta, iar, în noiembrie 1924, într-o altă scrisoare, îi scria că are cele mai bune sentimente de afecţiune şi consideraţie faţă de soţul său şi că fiul său, Petru (moştenitorul tronului), creştea şi se dezvolta normal[54]. În decembrie 1924, continua să-i dea mamei sale relaţii despre familia sa, rugând-o, totodată, să nu accepte propunerea de căsătorie a principelui Boris al Bulgariei pentru Ileana, întrucât exista deja o experienţă negativă în regatele din Balcani (era vorba despre Elisabeta, care pierduse tronul Greciei)[55].

Atunci când regina Maria a rămas singură (după căsătoria Ilenei), ea a petrecut mult timp la Belgrad, în compania fiicei sale şi a ginerelui său. Despre regele Alexandru, regina Maria spunea *că „el era ceea ce fii mei nu au reuşit să fie - fiu, frate, prieten, sprijin*"[56].

---

[50] Maria Regina României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie-31 decembrie 1922)*, vol. IV, Bucureşti, Ed. Albatros, 2005, p. 75.

[51] *Ibidem*, p. 189, 190.

[52] A.N.I.C., Fond Casa Regală - Regele Ferdinand, dos. V 528/1925, f. 1.

[53] *Loc. cit.*, fond Regina Maria, dos. V 2869/1922, f. 3.

[54] *Loc. cit.*, dos. V 2886/1924, f. 2, 3.

[55] *Loc. cit.*, dos. V 2888/1924, f. 3, 4.

[56] apud Hannah Pakula, *op. cit.*, p. 480.

https://biblioteca-digitala.ro

Fericirea reginei Marioara a luat însă sfârşit la 9 octombrie 1934, când regele Alexandru a fost asasinat la Marsilia de către un macedonean. În această grea încercare, mama sa i-a fost alături: *„ea era foarte calmă şi extraordinar de demnă, dar mâinile îi tremurau; sângele regesc al lui Mignon s-a dovedit în groaznica încercare"*[57].

Principesa Marioara a fost, de asemenea, alături de regina Maria în momentul în care boala a început să se manifeste, insistând pe lângă fratele său să cheme un specialist, pe doctorul Hans Eppinger, de la Viena şi, apoi, şi alţi specialişti care să se pronunţe asupra diagnosticului bolii reginei.

Principesa Marioara a fost un copil foarte iubit de părinţi, fiind, cum spunea mama sa, *„o încântătoare adăugire la cercul familiei noastre; venise pe lume ca o rază de lumină în mijlocul unui întuneric greu, într-un ceas în care pierdusem încrederea în viaţă. Mignon a fost una din punţile însorite ce duc spre nădejde şi ni se ivesc uneori în viaţă: apoi răspundea iubirii mele cu nespusă duioşie"*[58].

*

În concluzie, se poate spune că relaţiile dintre părinţi şi copii, în familia regală Ferdinand şi Maria au fost, în aparenţă, normale, deşi nu se încadrau în contextul relaţiilor de acelaşi gen din vestul Europei şi chiar din răsărit. Regina Maria a petrecut multe ore cu copiii săi, în condiţiile în care viaţa la Curtea Regală a României nu oferea decât puţine prilejuri de divertisment. De asemenea, tânăra principesă nu a dorit de la copiii săi numai simpla companie, ci îşi exprima de-a dreptul iritarea atunci când lecţiile lor se interferau cu jocurile în aer liber. Fiind, ea însăşi, copilăroasă, plină de entuziasm şi îndrăzneală, Maria a fost mai mult un tovarăş de joacă pentru copiii săi decât mamă, lăsându-le multă libertate de acţiune şi nereuşind să-şi impună autoritatea, uneori în unele dintre cele mai importante momente din viaţa lor.

În ceea ce priveşte educaţia copiilor regali, regina Maria considera că: *„în educaţia acestora este dificil să se păstreze echilibrul între propria personalitate şi umilinţa (sau modestia) care se aşteaptă de la ei. Aici poate apărea uşor un conflict între aceste două noţiuni. Cred că, încă de la început, aceia care îi educă pe copiii din familiile regale ar trebui să înţeleagă clar că în viaţa lor, mai mult decât în cazul oricărui altcineva, totul se bazează pe principiul «dăruieşte şi primeşte». Ţi se cuvin onoruri, trăieşti într-un palat, ai mulţi servitori, multe privilegii, călătoreşti în caleşti regale sau ambarcaţiuni regale, oamenii îşi scot pălăriile în faţa ta, oriunde te-ai duce ocupi primul loc, eşti oaspetele de onoare, nimeni nu-ţi stă în cale dar, în*

---

[57] *Ibidem*, p. 504.

[58] Maria Regina României, *Povestea vieţii mele...*, p. 175.

https://biblioteca-digitala.ro

schimbul tuturor acestor privilegii ai de asemenea obligații importante, nu ești liber să trăiești cum ai vrea. Multe ți se oferă, dar în schimb se și așteaptă multe de la tine. Am încercat de la început să-i fac pe copiii mei să înțeleagă substratul conceptelor de «a dărui» și «a primi»"[59].

Din păcate, deși principiile enunțate de regina Maria privitor la educația copiilor săi erau bune și în măsură să le formeze personalitatea în spiritul dragostei față de țară, a îndeplinirii datoriei de principi ai României în fața plăcerilor de ordin personal, totuși regina a eșuat, deoarece tot ceea ce ea spune că a încercat să le insufle nu a fost respectat de aceștia.

Deși li se pot reproșa multe, atât părinților, cât și copiilor, totuși *„copiii regali suferă în subconștientul în mugure șocul condițiilor în care s-au născut la picioarele tronului. De când s-au născut, ei sunt tratați altfel decât copiii celorlalți oameni. Fiii de regi, îndată ce ies la lumină, sunt salutați cu 101 lovituri de tun și, în alte timpuri nu prea îndepărtate, erau expuși pe pernă de mătase în balconul palatului, ca să-i vadă mulțimea și să-i aclame. Fiii de regi abia ajungeau de o palmă și bolboroseau primele cuvinte, când curtenii îi întâmpinau cu titlul reverențios de alteță și cu tot felul de închinăciuni. Erau omagiați chiar când preceptorii, cu învoirea suveranului-tată le trăgeau la fund câteva nuiele. Li se dădeau jucăriile cele mai scumpe și mai rare pentru jocuri în încăperi vaste, special amenajate; li se dăruiau castele, domenii, automobile, iahturi, cu greu putându-se sustrage astfel unei tradiții milenare de belșug și de onoruri*"[60].

FAMILY TIES BETWEEN CHILDREN AND PARENTS IN THE FERDINAND AND MARIA ROYAL FAMILY: PRINCESS ELISABETA AND PRINCESS MARIOARA

Abstract

Family relationships of the royal family represent an important part in its history, if we take into consideration the influence parents had in their children's' upbringing and education. However, just as interesting an is the children's response to their parents' interferences in their coming of age.

At the beginning of the 20th century in the West, particularly in the 20s, relations between parents and children had changed

[59] A.N.I.C., Fond Regina Maria, dos. III 16, f. 2, 5.

[60] Mihai Fotin Enescu, *Principele Nicolae, încercare de portret veridic*, apud Prințul Nicolae de Hohenzollern, *În umbra coroanei României*, Iași, Ed. Moldova, 1991, p. 146.

https://biblioteca-digitala.ro

dramatically. Even wealthy parents (including princely and royal families) were careful not to spoil their children excessively. Discipline was strict and children's' character had to be tamed and formed, crying was forbidden. The authority of parents over their children cannot be questioned: offspring's had little rights in their private life. Their spare time belonged to their parents, who imposed different chores and activities, their friendships were strictly looked at and connections with outside family members were scrutinized and even discouraged.

And parental authority went further also to the children's' private lives. To take one example, marriage was a family issue and depended directly on the parental wishes, particularly when the family wealth was as stake. In all social environments marriage was synonymous to the emancipation of children from the authority of parents. And yet, in some cases, parental control was still strong, especially if the newlyweds were still living with their parents. For this authority to loosen and for private life to become a natural connection between people, the institution of the family had to become less rigorous.

Children need constant attention, from birth to marriage. They are the product of two ascendancies and traditions, coming from each of the parents. Since princess/queen Maria had been herself an independent, somewhat undisciplined character in her youth, with a far from solid education (she completed it with time) the education of her children had some shortcomings, later to be seen in their actions.

Keywords: royal family, childhood, princess Mărioara, princess Elisabeta, Queen Maria.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Romeo HAGIAC[*], *Lavinia GHEORGHE*[**]

DESTINUL FAMILIEI DE AROMÂNI BEZA

Un fel de preambul - L.G:

Printr-o oarecare împrejurare, a ajuns la mine manuscrisul acestei lucrări. Fusese respins de alte reviste, pe motiv că are prea multe pagini. Nouă ni s-a părut „aur curat". Aceasta pentru că are la bază documente - originale şi copii - adunate de inginerul comandor Romeo Hagiac -, referitoare la familia Beza, cu specială privire asupra lui George Beza. Lor li se adaugă memoriile Ligiei Beza şi doi arbori genealogici, unul realizat de George Beza şi un altul, extins, avându-l ca autor pe Romeo Hagiac. Parte a acestor documente, au fost donate Muzeului de Istorie Naţională şi Arheologie Constanţa.

Romeo Hagiac este rudă, prin alianţă, cu familia Beza, ceea ce explică şi interesul său pentru cercetarea acesteia. Prin extensie, comandorul face şi un portret al unui apropiat colaborator al lui George Beza, Edwin Boxhall.

Mi-am permis, cu aprobarea domnului Hagiac, să completez

---

[*] Romeo Hagiac s-a născut în 1922, în localitatea Scânteia, judeţul Iaşi. Absolvent al Şcolii Navale - promoţia 1943 - şi al Şcolii Speciale de Ofiţeri de Marină de la Turnu Magurele - în 1946 -, al Academiei de Înalte Studii Comerciale şi Industriale, al Politehnicii Bucureşti. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a fost ambarcat pe distrugătorul „Regina Maria" şi pe alte nave. A participat la numeroase misiuni de convoiere, patrulare şi minare şi la evacuarea trupelor germano-române, pe calea mării, din Crimeea (aprilie-mai 1944). A fost comandant al remorcherelor-dragor „Basarabia" şi „Ovidiu". În 1946, a intrat în rezervă, profesând în Marina Civilă. Pentru activitatea sa în timpul războiului, acesta a fost răsplătit cu ordinele *Coroana României* în grad de cavaler, *Steaua României* în grad de cavaler. Comandorul-inginer a publicat nu doar articole de memorialistă şi istorie navală, ci şi lucrări de „inginerie", precum: *Transportul paletizat şi containerizat al mărfurilor*, Bucureşti, Editura Politică, 1977/ în colaborare cu Ioan Dinescu, Constantin Georgescu/, *Manipularea, depozitarea, transportul şi distribuirea mărfurilor*, Bucureşti, Editura Tehnică, 1973/ coautor, alături de Ion Georgescu şi Alexandru Nanu/. După ce primise medalia *Crucea Comemorativă* şi *Emblema de onoare a Şefului SMFN*, pe 14 august 2011, comandorul în retragere Romeo Hagiac a fost răsplătit cu Ordinul *Virtutea Maritimă* în grad de Cavaler, cu insemn pentru militari. Romeo Hagiac a decedat pe 29 ianuarie 2012, fără să fi apucat să citească, publicat, acest articol. Cf. *Dicţionarul enciclopedic de marină*, f.l., Editura Semne, 2010, p. 363/coordonator Anton Bejan/; *Romeo Hagiac*, în „Marea Noastră", XXI, nr. 6 (84), dec. 2011-ian. 2012, p. 38.

[**] Muzeul de Istorie Naţională şi Arheologie Constanţa; e-mail: laviniagh@yahoo.com.

https://biblioteca-digitala.ro

articolul primit cu alte informații, mai ales „locale.

Lucrarea de față este o primă încercare de prezentare a familiei Beza. Fără îndoială, personalitatea principală este George Beza. Ne-am oprit însă şi asupra soției sale, Vasilichia Beza - care l-a secondat în toate acțiunile sale -, asupra fraților săi Jean (Ioan) şi Constantin Beza, a vărului său, Marcu Beza. Mai puține informații deținem asupra lui Traian Beza, a Mariei şi Sofiei Beza. Deci, cercetarea rămâne deschisă.

*

Familia Beza este originară din nordul Greciei (Macedonia), localitatea Avidela, regiunea Gredena, aproape de Salonic, unde, la sfârşitul secolului XIX, exista o puternică comunitate de aromâni.

Din cauza persecuțiilor politice, mulți dintre membrii acestei comunități au fost obligați să ia calea pribegiei. Printre aceştia s-a numărat şi *Dumitru Beza* (1874-1936), profesor la şcoala din Avidela, localitatea sa de orgine. Datorită activității sale în afirmarea românismului, autoritățile greceşti îl expulzează şi îi confiscă averea.[1] În aceste condiții, ***Dumitru Beza*** se refugiază în România şi se stabileşte la Constanța. În anul 1906, primeşte cetățenia română. Se căsătoreşte cu Ioana Ghimpețeanu, fiică de notar şi nepoată de preot ortodox, cu care va avea cinci copii: două fete - Sofia şi Ligia - şi trei băieți - George, Constantin şi Jean .

*

Fără îndoială, din această numeroasă familie, cel mai reprezentativ a fost ***George Beza***, care s-a născut la 11 iulie 1907, la Constanța[2]. Între 1914- 1917, urmează Şcoala generală nr. 4 din localitate, şi, după un an de refugiu, Liceul „Mircea cel Bătrân" din Constanța şi-şi finalizează studiile liceale la Silistra. La Bucureşti, se dedică studiilor filologice şi de drept[3]. În timpul studenției, debutează ca scriitor şi ziarist - redactor politic - la cotidianul „Epoca". Concomitent, din anul 1925, conduce organizația *Junimea Macedoneană* din Dobrogea, înființată de macedoneanul Gheorghe Murnu şi de tatăl său, Dumitru Beza. De asemenea, devine membru al *Societății culturale macedo-română*, condusă de Iuliu Valaori. Pe George Beza îl regăsim şi ca membru al Secției de tineret a Partidului Conservator.

---

[1] Împreună cu Dumitru Beza, a fost expulzat şi N. Batzaria, viitorul scriitor.

[2] Romeo Hagiac susține această variantă, deşi, în autobiografia lui George Beza din „Annales Franco-Roumaines", locul de naştere este menționat ca fiind Ghimbați-Vlaşca, iar data, 1.07. 1907.

[3] În aceeaşi autobiografie, se specifică cum că George Beza a urmat cursuri universitare de literatură, istorie şi Institutul de Navigație Civilă.

https://biblioteca-digitala.ro

În toată această perioadă, lucrează la Bucureşti, la Parchetul Tribunalului Ilfov, la Liceul „Mihai Viteazu" şi la Inspectoratul şcolar.

Se căsătoreşte, în 1929[4], cu Vasilichia Baicu, cu care va avea trei copii: Ligia Maria, Emilia şi Paul.

Între anii 1925-1935, George Beza militează pentru cauza națională a transferului populației macedonene din Balcani în România, în special în Dobrogea. Datorită presiunilor diplomatice ale Bulgariei, Italiei şi URSS - care se opuneau acestei acțiuni -, el este urmărit şi arestat de autoritățile române, agresat şi încarcerat, pedeapsă pe care o efectuează din iulie 1930 până în iunie 1931, când este achitat[5].

După efectuarea stagiului militar (1931-1932), George Beza urmează cursurile Institutului de Navigație Civilă, pe care le absolvă în 1939. În acelaşi an, este mobilizat şi numit ofițer în Comandamentul militar al Porturilor Maritime, la Constanța. George Beza era comandantul național (pe țară) al gărzilor țărăneşti (național-țărăneşti). Din acei ani, datează colaborarea sa cu serviciile speciale britanice, reprezentate, în România, de grupul de agenți condus de maior Thomas Materson[6], director al Societății Petrolifere Anglo-Române „Unirea", cel ce conducea operațiile speciale de sabotaj, cu scopul împiedicării aprovizionării cu petrol a Germaniei naziste. De asemenea, George Beza a colaborat strâns cu Edwin (Eddy) Boxhall[7],

---

[4] Conform altor documente, cei doi se căsătoresc în 1935.

[5] De fapt, George Beza cocheta cu mişcarea legionară şi, în iulie 1930, este implicat într-un complot împotriva subsecretarului de stat la Ministerul de Interne Constantin Angelescu. George Beza este arestat, iar Corneliu Codreanu este apărătorul său şi achitat, împreună cu complici săi, Alexandru Baicu - cumnatul său - şi Gorănescu. Curând însă, Beza se va întoarce împotriva Căpitanului. cf. *Cronologie privind istoria mişcării legionare*, în „Almanahul Cuvântul", 1941. În timpul procesului, este compus *Cântecul lui Beza, „Olai Beza, Olai frate"*. Autorul este Tida Cutina, bard popular aromân. În 1951, când George Beza era amenințat cu deportarea, acesta îi va trimite un bilet semnat cu sângele lui, prin care-l îndemna să scape şi să se salveze de *„duşmanii neamului românesc"*: *„Tu să trăieşti ca să răzbuni neamul nostru"*. Cf. Ion Faiter, *Simfonie pentru elevi şi profesori*, Constanța, Ed. Ex Ponto, 2005, p. 56.

[6] Grupul era format din frații lui Thomas Materson, Edward şi Cristopher, căpitanul Gardyiene de Chastelain (viitor colonel), maiorul A.C. Kendall, căpitanul Igor Porter, Bill Young, G. Gibson şi Seton Watson.

[7] Tatăl lui Edwin Boxhall, William G. Boxall, s-a născut în anul 1853, în Anglia, în localitatea Norwood. Mare comerciant, este trimis în România, la sfârşitul secolului XIX, de Cassa John Pitts, specializată în comerțul cu maşini agricole, ca să fondeze o sucursală a firmei la Bucureşti, ceea ce face în 1883. Din 1893, preia şefia Cassei Watson & Youell, funcție pe care o deține timp de 17 ani. Se căsătoreşte şi se stabileşte în Bucureşti, pe Aleea Carmen Sylva nr. 6. Din documentele aflate în posesia lui Romeo Hagiac, rezultă că la acea adresă locuiau şi membrii familiei sale: soția Marie şi copiii Madele şi Edwin Boxhall. W. G.

https://biblioteca-digitala.ro

Boxhall a mai îndeplinit, la finele secolului XIX, şi funcţia de viceconsul general al Statelor Unite şi viceconsul al Marii Britanii.

În anii următori, până la începutul celui de-al Doilea Răzoi Mondial, familia Boxhall s-a încadrat în societatea românească. Astfel, Edwin Boxhall s-a căsătorit cu Eliza, fiica prinţului Ştirbey. Mama ei, Nadejde Ştirbey, era sora lui I.C. Brătianu. Din căsătorie, a rezultat o fată, căsătorită cu Teddy Negroponte.

Primele informaţii pe care le avem la îndemână despre Edwin Boxhall se referă la activitatea sa de corespondent de război. Este vorba despre evenimentele din ianuarie 1919, când trupele române luptau ca să înăbuşe rebeliunea comunistă antiromânească din Basarabia. În acele zile, Edwin Boxhall, locotenent în armata britanică, împreună cu alţi doi corespondenţi de presă de război, maiorul MacLaren şi căpitanul Johnson, se aflau la Hotin, localitate ocupată de bandele bolşevice. De acolo, transmiteau reportaje şi fotografii în favoarea insurgenţilor. La 19 ianuarie, trupele române ocupă, din nou, oraşul şi îi arestează pe englezi. Acest episod, extrem de grav, a fost destul de greu de aplanat şi numai în urma declaraţiei maiorului MacLaren, care recunoaşte şi regretă faptele petrecute.

Începutul celui de-al Doilea Război Mondial îl găseşte pe Edwin Boxhall director în industria petrolieră. În acelaşi timp, ca maior în armata engleză, face parte din grupul de agenţi al serviciilor speciale, împreună cu colonelul Thomas Masterson, director general al societăţii petroliere „Unirea", fratele său, colonelul Edward Masterson, colonelul Alfred Gardyene de Chastelaine, maiorul Igor Porter şi alţii. Sarcina grupului era sabotarea instalaţiilor petroliere de pe Valea Prahovei şi a transporturilor pe Dunăre, în scopul de a încetini şi opri aprovizionarea cu petrol a puterilor Axei.

În 1940, după intrarea primelor trupe germane în România, membrii grupului de agenţi britanici sunt nevoiţi să părăsească ţara, via Istanbul, drum pe care îl luase şi George Beza. Ajuns la Londra, Edwin Boxhall începe o intensă propagandă contra Germaniei hitleriste şi a dictaturii antonesciene. De asemenea, împreună cu Thomas Masterson, caută să organizeze, în Anglia, un puternic grup de emigranţi români având acelaşi scop. Rezultatele negative se cunosc.

Edwin Boxhall a fost un adevărat prieten al familiei Beza, sprijinind-o atât în activitatea de propagandă în favoarea aliaţilor, cât şi în viaţa personală, în ţară, în Orientul Mijlociu şi în Anglia.

În final, ceva inedit privitor la Edwin Boxhall: În toamna anului 1953, din dispoziţia C.C. al P.C.R., clădirea în care funcţiona Muzeul de Artă Populară a R.S.R., de la şosea (azi, Muzeul Ţăranului Român), a trebuit să fie evacuată pentru a amenaja Muzeul Partidului Comunist Român. Romeo Hagiac, pe atunci contabilul şef al instituţiei, a contribuit, împreună cu colectivul devotat, la transferarea colecţiilor de artă - peste 17.000 de obiecte - într-o altă clădire, mult mai mică şi improprie pentru un muzeu modern. Este vorba de Palatul Ştirbey de pe Calea Victoriei, confiscat de comunişti şi unde activa Uniunea Femeilor Democratice din România (U.F.D.R.). La plecarea lor, activistele au golit clădirea de tot mobilierul familiei Ştirbey. Mai rămăsese biblioteca, peste 1.500 de volume, majoritatea în engleză. Spre stupoarea tuturor, cărţile au fost coborâte din pod şi aruncate în mijlocul curţii, cu scopul de a le trimite la topit, fiind considerate otravă pentru poporul muncitor. Deşi domnul Hagiac a intervenit,

https://biblioteca-digitala.ro

ginerele prințului Ştirbey, ataşat comercial la Ambasada Marii Britanii, unul din cei mai eficienți agenți britanici din Orientul Mijlociu. Unii cercetători tind să creadă că, datorită funcției importante pe care o deținea în P.N.Ț., este posibil a acesta să fi acționat cu aprobarea lui Maniu, mai ales că acțiunile ulterioare de colaborare cu Serviciul secret britanic au fost cunoscute şi aprobate de liderul țărănist. De altfel, în 1939-1940, George Beza a întreținut relații oficiale şi neoficiale cu A.C. Kendall, consulul englez la Constanța. În memoriile sale, Beza recunoaşte că a menajat acțiunile serviciilor secrete engleze ce urmăreau sabotarea transporturilor de petrol şi produse petroliere, pe Dunăre, spre Germania[8].

Pe 15 august 1940, George Beza a fost numit comandantul operațiunilor de transbordare a populației române din Cadrilater în România, ca urmare a pierderii Dobrogei de Sud. Punctul de trecere era Turtucaia-Oltenița. Iar destinația era județul Ialomița[9].

Între 1936-1938, ca patron al Tipografiei „Alfa" din Bucureşti, îşi aduce aportul la imprimarea de materiale de propagandă antinazistă şi anticomunistă[10].

Încă de la Congresul legionarilor de la Târgu Mureş din 1936, George Beza este *„condamnat la moarte"*, figurând, astfel, pe listele negre ale acestora, alături de alte personalități ce urmau să fie eliminate: N. Iorga, V. Madgearu etc.

Odată cu venirea legionarilor la putere, situația lui George Beza s-a înrăutățit, mai ales în situația în care acesta se declară a fi adversar al nazismului şi totalitarismului. În acesta sens, în calitate de comandant al gărzilor țărăneşti pe țară, dar şi în virtutea legăturilor sale cu Serviciul secret britanic, George Beza a fost implicat în planul P.N.Ț. de organizarea rezistenței armate în scopul instaurării unui guvern de salvare națională în locul celui impus de Carol al II-lea, pentru a evita pierderea de teritorii şi a rezista invaziei naziste ori

---

cerând să fie chemată Academia Română pentru a selecționa cele mai valoroase volume, față de fanatismul şi incultura lor nu s-a putut face nimic. Încărcate vrac în basculante, toată biblioteca a fost dusă la topit. Romeo Hagiac a reuşit, cu ajutorul gardienilor muzeului, să salveze un număr de doar 32 volume. Majoritatea cărților purtau semnătura E. Boxhall, ginerele prințului Ştirbey. După Revoluția din Decembrie 1989, volumele salvate au fost donate, cu titlu gratuit, Muzeului Național de Istorie, împreună cu o notă privind povestea lor.

[8] Traian D. Lazăr, *Iuliu Maniu şi serviciile secrete (1940-1945)*, Bucureşti, Mica Valahie, 2006, p. 11; G. Beza, *Misiune de război în serviciul cauzei aliate*, Bucureşti, Ed. Albatros, 1991, p. 43, 44, 77, 132.

[9] Ion Faiter, *op. cit.*, p. 55.

[10] *Anuarul Colegiului Național „Mircea cel Bătrân" din Constanța Anul şcolar 1996- 1997*, Constanța, 1997, p. 83.

https://biblioteca-digitala.ro

sovietice. George Beza este autorul unei adevărate *„rețele secrete de informații"* a mişcării de rezistență internă condusă de Maniu şi şi al unei convenții reciproc avantajoasă *„între rezistența română şi serviciile de informații britanice"*[11].

În această situație, cu sprijinul Partidului Național Țărănesc şi a Serviciilor speciale britanice, pe 10 noiembrie 1940, se refugiază, împreună cu soția şi cei doi copii, la Istanbul, unde ajung cu motonava „Transilvania". De fapt, Maniu încearca să-l salveze şi-l trimite să pregătească terenul pentru ca Istanbulul să devină capitala proiectatului Comitet Democratic Român, *„ca să mă pun în legătură cu englezii* – S.O.E.- n.n."[12] şi de a crea o mişcare a românilor liberi în Orientul Apropiat (sub această denumire, Beza înțelege opoziția politică democratică externă)[13]. Aici va începe lunga activitate politică în favoarea Națiunilor Unite şi în apărarea adevăratelor interese al României. În colaborare cu ale Special Operation Executive (S.O.E.), pregăteşte înființarea Mişcării Românilor Liberi. De asemenea, aici a redactat o serie de materiale de propagandă antilegionară[14].

La sfârşitul anului 1940, George Beza, împreună cu Pavel Pavel, Corneliu Bianu şi Ştefan Nenițescu, înființează Mişcarea Românilor Liberi (M.R.L.) din Orientul Mijlociu, care va activa până la sfârşitul războiului. El va ține legătura şi cu Comitetul Democratic Român (C.N.R.) de la Londra, în care activa şi ruda sa, Marcu Beza, precum şi cu colonelul Thomas Materson şi maiorul Edwin Boxhall, agenți britanici ce sprijineau şi încercau să organizeze emigrația română (acțiune eşuată datorită rivalității dintre grupările Viorel Virgil Tilea şi cea a lui Victor Cornea[15]). Autoritățile britanice aprobaseră apariția unei publicații a Comitetului Românilor liberi, din a cărei redacție făcea parte şi George Beza[16].

Nu stă mult în Turcia, căci i se ceruse extrădarea. În aceste condiții, este sfătuit de prietenii săi britanici să plece la Ierusalim, unde George Beza lucrează la Biroul Liber de Presă şi Propagandă şi întemeiază şi conduce, ca director, postul de radio „Independența

---

[11] După plecarea sa din țară, rețeaua a fost condusă de fratele său, Ion (Jean) Beza, aviator radiotelegrafist, membru al nucleului clandestin al asociației „Pro Transilvania". Traian D. Lazăr, *op. cit.*, p. 63.

[12] G. Beza, *op. cit.*, p. 73, 11.

[13] Traian D. Lazăr, *op. cit.*, p. 70.

[14] Broşurile „Statul legionar-instrument nazist" şi „Misiunea combatanților din Mişcarea de rezistență şi Eliberare" cf. *Ibidem*

[15] Mişcarea Românilor Liberi (M.R.L.) condusă de V.V. Tilea şi Comitetul Democratic Român (R.D.C.), având ca şef pe prof. Victor Cornea.

[16] V.FI. Dobrinescu, *Emigrația română din lumea anglo-saxonă 1939-1945*, Institutul European Iaşi - Istorie şi diplomație, 1993, p. 96.

https://biblioteca-digitala.ro

României", post la care s-au auzit, adesea, vocile soților Beza şi a altor români, luptători pentru democrație.

În decembrie 1941, România declară război Angliei. Ca urmare, în iulie 1942, Forțele Speciale crează secții româneşti ale S.O.E. şi ale Political Warfare Executive (P.W.E.)[17]. În noile condiții, maiorul Gardyene de Chastelain, care făcea parte din serviciile secrete britanice, îi cere lui George Beza să închidă postul de radio de la Ierusalim şi să plece la Cairo, unde urma să primească alte însărcinări. În consecință, în luna mai 1942, George Beza, împreună cu familia sa, ajunge în Egipt. Acolo se angajează ca voluntar cu statut de ofițer în armata britanică, încadrat în serviciile speciale de pe lângă Cartierul General al Forțelor Aliate din Orientul Mijlociu (D.G.Q.G.). În această calitate, continuă activitatea de propagandă contra forțelor Axei prin editarea de periodice - în cadrul Mişcării Românilor Liberi -, buletine de informație, manifeste etc. De asemenea, contribuie, împreună cu soția sa, Vasilichia Beza, la emisiunile postului de radio „L'independence Roumaine". În acelaşi timp, George Beza păstrează permanente legături cu mişcarea de rezistență şi eliberare din țară - prin mesaje, instrucțiuni şi materiale de propagandă -, mişcare la care aderase şi Jean (Ioan) Beza, fratele său.

În luna iulie 1942, nemții ajunseseră la apogeul cuceririlor din Europa şi în Africa de Nord, unde, armata lui Rommel se găsea la El Alamein, amenințând capitala, Cairo. Dată fiind gravitatea situației, autoritățile britanice dispun ca familiile străinilor care lucrau în Egipt să părăsească țara. În aceste condiții, familia lui George Beza se îmbarcă pe transatlanticul „Britania", însoțiți fiind de generalul Maitland Wilson, de maiorul Hugh Seton-Watson şi de soția şi fiica colonelului Masterson. După o lungă şi periculoasă călătorie prin Oceanul Indian şi Atlantic, familia ajunge la Liverpool, unde era aşteptată de Edwin Boxhall. Acesta îi instalează la Londra, Kensigton, unde locuiesc până în 1945, când vor reveni în țară.

După război, pentru meritele sale, George Beza primeşte din partea comandantului-şef al marelui Cartier general din Orientul Mijlociu, generalul sir C. Paget, atestatul prin care se certifică următoarele: *„în perioada 1941-1945, dl. George Beza a servit fidel şi loial cauza aliată, şi prin acțiunea sa, a contribuit la eliberarea României"*[18]. De asemenea, i se propune, ca o recunoaştere a serviciilor sale, să devină consilier în Ministerul Afacerilor Externe britanic.

La conferința din 15 mai 1946, Iuliu Maniu, preşedintele Partidului

---

[17] Scopul acestor organizații era de a susține rezistența contra nazismului şi a totalitarismului din Europa.

[18] Atestat no: B/124 din 28 iunie 1945.

https://biblioteca-digitala.ro

Național Țărănesc, declara: *„Am întreprins şi am dirijat, pentru reuşita acțiunii de la 23 August 1944, o vastă acțiune pe plan exterior, începând cu toamna anului 1940, prin intermediul prietenilor mei Gr. Niculescu-Buzeşti şi ing. V.R. Georgescu şi prin delegații mei în străinătate care au fost: C. Bianu, G. Beza, St. Nenițescu, P. Pavel".*

De asemenea, George Beza primeşte numeroase distincții: Certificat de Compagnion în lupta pentru eliberarea Europei, Crucea de Combatant al Europei, Steaua de Argint al Antantei Cordiale etc.

Considerând că locul său este în România, se repatriază în 1945, cu toată familia. Între 1945-1946 este redactor al ziarului „Era Nouă". Se stabileşte, apoi, la Ferma Snagov. Este şomer. În 1948, se mută de la Bucureşti la Sacalaz, județul Timiş, unde, timp de un an, este profesor suplinitor şi, apoi, din nou, şomer. Va mai fi profesor, timp de un an, la Şcoala Profesională de Chimie din Timişoara şi la Şcoala Tehnică Metalurgică Roman.

Din nefericire, ca şi în cazul altor patrioți, în 1951, este arestat şi condamnat la închisoare. Parcurge, pe rând, faimoasele închisori Uranus, Ocnele Mari, Margineni, Gherla[19], timp în care familia sa este trimisă cu domiciliu obligatoriu la Roman.

Eliberat în 1956[20], George Beza revine la Bucureşti, împreună cu soția şi cei trei copii. Fără serviciu, va trăi, în condiții foarte grele, timp de 17 ani. Până la pensionare pe caz de boală - 1968 -, va fi impiegat de mişcare, învățător suplinitor, administrator de bloc, traducător, bibliotecar. În acest timp, se va ocupa de problemele aromânilor din Bărăgan.

În 1971, la intervenția generalului De Gaulle şi a preşedintelui Richard Nixon, autoritățile comuniste îi acordă dreptul de a emigra împreună cu familia sa. Pleacă din țară şi se stabileşte în Franța, la Paris, unde, în 1977, obține cetățenia franceză. Activează, în continuare, pe tărâmul publicistic şi în lupta politică, de această dată, contra comunismului. În acelaşi timp, lucrează la Universitatea de la Nanterre şi la Şcoala Practică de Înalte Studii Politice din Paris.

La Paris, soții Beza activează în numeroase asociații de foşti combatanți aliați: Royal British Legion, Federations de Combatants, Union Mondiale des Intellectueles. De asemenea editează revista „Annales Franco-Roumaine", relansează şi conduce revista „Europe", iar Vasilichia Beza editează revista „Roumanie-Euromania" şi colaborează cu publicația americană „The Justice".

După revoluția din 1989, George Beza revine, de mai multe ori, în țară. În 1991, participă la lansarea cărții sale *Misiune de Război în*

---

[19] Despre interogatoriu şi închisori, vezi Ion Faiter, *op. cit.*, p. 58.

[20] Alte documente dau data eliberării ca fiind 1955.

https://biblioteca-digitala.ro

Serviciul Cauzei Aliate-România în vâltoarea celui de-al doilea război mondial, tradusă din limba franceză. Se stinge din viață în 1995, la Paris, şi este înmormântat în Franța.

*

Vasilichia (Vasilica) Beza (1913-1999), soția lui George Beza, născută Baicu, sora lui Alexandru Baicu. Urmează Şcoala normală din Turnu Măgurele, completându-şi studiile când îşi urmează soțul în exil, la Constantinopol, Ierusalim şi Cairo, devenind profesoară de limba engleză. Predă, între 1932-1940, engleza, româna, istoria şi geografia. În toți aceşti ani, ea va contribui la toate activitățile de propagandă ale soțului, atât în Orient cât şi la Paris, unde ajunge după emigrarea familiei în Franța.

A fost membră a P.N.Ț. - moştenire, poate, din partea tatălui său.

După sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, întoarsă în țară, a lucrat la Direcția Studii a Ministerului Educației, ocupându-se cu organizarea cursurilor în limba engleză pentru cadrele didactice şi elevii bucureşteni. Misiunea sovietică de control din România a dispus însă, pentru familia lui George Beza, deportarea, domiciliu forțat.

În urma intervențiilor din Anglia, Franța, SUA şi Israel, în 1969, familia Beza a primit aprobarea emigrării în Franța, unde Vasilichia Beza se naturalizează, în 1977, devenind cetățean francez. Aici activează în numeroase asociații culturale şi ale foştilor combatanți şi de rezistență.

Fondatoare şi co-redactor al revistei pariziene „Annales Franco-Roumaines", colaboratoare a revistei franceze „Europa" şi redactor al revistei „The Justice/Dreptatea/ - organ independent de informare al românilor din America" din 1984, Vasilichia Beza este şi autoar de cărți: *Short tales for tiny people*, *Letters for and from far away*, *Colecție de conferințe radiodifuzate 1941-1944*[21], *Les postulats de la Romanie*, *Între două lumi*.

Copiii familie Beza se separă şi pleacă fiecare pe drumul său. Fata cea mare, Ligia-Maria Beza (măritată Isfan) se stabileşte în Canada-Quebec, a doua fată, Emilia (măritată Loridan) rămâne în Franța, lângă părinții ei, iar băiatul, Paul Beza, pleacă la Londra, unde se căsătoreşte cu Miriam Vlad şi unde trăieşte şi azi, fiind om de afaceri. La rândul lor, cele două tinere familii au câte doi copii, dintre care Emilia Beza şi Ana-Maria Beza locuiesc la Londra, ceilalți în Canada.

*

Jean (Ioan) Beza, frate cu George Beza, s-a născut la 15 februarie

---

[21] „The Justice- Dreptatea", XI, nr. 2 (100), iun.-iul. 1984, p. 4-7.

https://biblioteca-digitala.ro

1909, la Constanța. După terminarea studiilor liceale, devine aviator, radio-telegrafist de bord, în serviciul companiei române „Lares". Ca şi frații săi, militează, în cadrul organizațiilor tineretului macedonean, pentru transferul aromânilor din Balcani în Dobrogea. În 1936, devine membru al P.N.Ț.

După pierderea teritoriilor româneşti, ia contact cu amicii săi politici pentru a crea o mişcare de rezistență împotriva nazismului. În ianuarie 1941, ia legătura cu Mişcarea Românilor Liberi din Orientul Apropiat, condusă de George Beza, şi acceptă sarcina de a organiza o rețea de T.F.S. în serviciul aliaților. Scopul era de a transmite mesaje politice şi informații militare destinate a servi în războiul contra Germaniei hitleriste.

La 14-15 august 1941, 13 membri ai Mişcării Române de Rezistență au fost arestați. Între aceştia şi Jean Beza[22]. Membrii grupului sunt anchetați, condamnați la închisoare şi eliberați la 23 august 1944. După război, pentru meritele sale în slujba aliaților, Jean Beza primeşte de la mareşalul H. Alexander, comandantul suprem aliat în Mediterana, „Certificatul de Patriot" şi este decorat cu „Order of the British Empire".

La 17 Iunie 1948, Jean Beza este răpit de pe stradă şi arestat, fără avizul autorităților române, de organele sovietice N.K.V.D. Este trimis în U.R.S.S., anchetat, torturat şi condamnat la moarte, pedeapsă comutată în 25 de ani de închisoare în lagărele sovietice din Siberia. În decembrie 1955, este eliberat, după 7 ani de închisoare, şi revine în țară. Slăbit, bolnav şi de nerecunoscut, se stinge din viață în ianuarie 1958, la vârsta de 49 de ani.

*

Constantin Beza, cel mai mic dintre frați, s-a născut la 25 decembrie 1910, la Constanța. După terminarea liceului, urmează Dreptul. Datorită convingerilor sale politice, Constantin Beza devine fondatorul unei mişcări de rezistență independente, dar care colabora cu Serviciile secrete britanice aflate în România. După plecarea agenților britanici în 1940, militează pentru ieşirea României din război. Întors de pe front, este acuzat de legionarism, arestat şi, în

---

[22] În vara anului 1941, S.S.I.-ul a depistat mai multe secțiuni de spionaj englez în România, implicați fiind ing. Ioan Popovici - director al Societății Petrolifere „Unirea", care primise de la Chastelaine, înainte ca acesta să părăsească România, 44 milioane lei, pentru organizarea acțiunilor respective -, Vişa Augustin, Bălan Iuliu, Beza Ioan, ing. Rică Georgescu, Gheorghe Dinu - ziarist la „Timpul"-, Ştefan Cosmovici, Mihai Iaroslavici. Organele S.S.I. au constatat, cu prilejul anchetei, că aceştia transmiseseră 53 de mesaje cu caracter militar, politic şi economic. Totodată, se descoperise legătura lor cu Inteligence Service-ul de la Istanbul cf. V.FI. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 89.

https://biblioteca-digitala.ro

decembrie 1943, este condamnat la închisoare. Eliberat după 23 august 1944, pleacă din Bucureşti în Banat şi se stabileşte ca profesor, la Tomnatic, localitate unde exista o puternică comunitate de macedoneni. Dar, Constantin Beza nu are parte de linişte nici acolo. Urmărit de securitate, este arestat în 1951 şi, fără judecată, este trimis la muncă forţată la Canal, după care, împreună cu macedonenii din Banat, este deportat cu familia, în Bărăgan. La 20 decembrie 1959, este eliberat odată cu ai săi.

Neputând să profeseze avocatura având „dosar", Constantin Beza se reprofilează ca tehnician, lucrând până la pensionare. Se sfârşeşte din viaţă la 19 august 1978.

Cei doi băieţi ai săi, Ion Beza şi Cristian Beza, au emigrat şi trăiesc în Franţa, la Paris.

*

Marcu Beza, văr cu Dumitru Beza, s-a născut în 1883, în comuna Vlahcristura Macedonă, în Grecia. Studiile le face la Monastir (Bitolia)[23]. Ca şi alţi macedoneni, se refugiază în România, stabilindu-se la Bucureşti, unde devine profesor şi scriitor. Intră în diplomaţie şi, în timpul Primului Război Mondial, este trimis consul la Ierusalim şi Cairo.

Al Doilea Război Mondial îl găseşte la Londra. Contribuie, şi el, la alcătuirea Mişcării din Orientul Apropiat, organizată de George Beza. În timpul cedărilor teritoriale de către România, Marcu Beza lucra la Legaţia României în capitala Angliei[24].

La Londra, face parte, la început, din Comitetul Naţional Român, sprijinit de maiorul Edwin Boxall şi de colonelul Ed. Masterson. Comitetul îl avea ca preşedinte pe V. V. Tilea şi ca membri pe Ion Raţiu, D. Dimăncescu, C. Vârcolici şi Otto Şmilovici.

În 1941, când românii din emigraţie se separă în două grupări, Marcu Beza se înscrie, ca membru, în mişcarea Comitetul Democratic Român (R.D.C.), creată la 1 mai, de avocatul şi profesorul universitar Victor Cornea (1901-1970), mişcare de orientare manistă, el părăsind, astfel, gruparea lui V.V. Tilea.

---

[23] Conform datelor din *Enciclopedia istoriografiei româneşti*, Bucureşti, Ed. ştiinţifică şi enciclopedică, 1978, p. 59, Marcu Beza s-a născut în 1885, la Kesura (Grecia) şi moare în 1949. Studiile liceale le urmează la Bitolj (Iugoslavia, 1903) şi pe cele universitare la Bucureşti (1908). Din 1909, activează în diplomaţie şi este docent al Universităţii de la Londra. Este membru corespondent al Academiei Române. Nicolae Iorga face referiri la el în lucrările *Legături româneşti cu muntele Sinai. Observaţii la comunicarea d-lui Beza*, Bucureşti, 1932 şi *Legături descoperite de d. M. Beza cu mănăstirile Meteorele din Tesalia*, Bucureşti, 1934.

[24] Traian D. Lazăr, *op. cit.*, p. 66.

https://biblioteca-digitala.ro

Marcu Beza s-a remarcat şi pe plan publicistic. În 1941, publică *Bessarabia and Transylvania. An explanation.* Peste un an, susține conferința *Poezia populară şi Balcanii.*

După război, Marcu Beza revine în România şi se oferă să lucreze ca profesor universitar de arheologie, dar este împiedicat de regimul de ocupație sovietic.

Marcu Beza nu a fost doar un luptător activ, ci şi un eseist, critic literar, folclorist, poet, prozator şi traducător, primul nostru mare anglist. Din 1925, a fost membru corespondent al Academiei Române.

Acesta a debutat editorial în 1903 cu volumul *De la noi* (proză scurtă în dialectul macedo-român) şi, în anii următori, a redactat revista „Grai bun" (1906-1909).

Un loc aparte în preocupările şi scrisul lui Marcu Beza îl ocupă şi însemnări din călătoriile sale în Orient (Peninsula Balcanică, Grecia continentală şi insulară, Asia Mică, Orientul Apropiat, cu predilecție pentru Muntele Athos, Egipt şi Locurile Sfinte). De aici şi tematica cercetărilor sale: căutarea „moştenirii bizantine" şi a urmelor istorice şi legendare lăsate de vlahii din vechime.

Marcu Beza nu e doar un simplu turist superior, nu călătoreşte doar din plăcere şi curiozitate particulară, ci face adevărată muncă de investigație şi documentare erudită.

Drept dovadă, volumele sale în română şi în engleză, apărute în România şi în Anglia, publicate în timpul vieții sale şi postmortem: *Din viața aromanilor* (1914), *Paganism in Roumanian folklore* (1928), *Romanul englez contimporan* (1928), *Shakespeare in Roumania* (1931), *Biblioteci mânăstirești la Muntele Athos* (1933), *Lands of many religions: Palestine, Syria, Cyprus and Mount Sinai* (1934), *Vechi legături cu Anglia* (1938), *Urme românești la Atena și Ierusalim* (1939), *Byzantine art in Roumania* (1940), *Bessarabia and Transylvania. An explanation. With five maps* (1940), *Frontiers of Rumania' with two maps* (1941), *The Rumanian Church* (1943), *Heritage of Byzantium* (1947), *Romantismul: romanul englez* (1999), *Pe tărâmuri biblice: Palestina, Siria, Cipru si Muntele Sinai* (2000)[25].

Marcu Beza se stinge din viață în anul 1948, la doi ani de la întoarcerea în țară.

*

Traian Beza, frate cu Dumitru Beza. S-a născut tot la Avidela, regiunea Grebna. A îmbrățişat cariera diplomatică, ajungând, se pare, consul în Venezuela.

---

[25] Răzvan Codrescu, *Marcu Beza - diplomatul şi cărturarul,* cf. sfioaniacobhozevitul.wordpress.com/resurse/marcu-beza-rost.

https://biblioteca-digitala.ro

*

Sofia Beza, a doua fiică a lui Dumitru Beza, s-a născut la Constanța, s-a măritat cu I. Diaconescu, a emigrat în Franța.

*

Maria (Mărioara) Beza, prima fiică a lui Dumitru Beza, s-a născut în 1904, la Constanța. A rămas în țară, s-a căsătorit cu juristul Ion Chiriacescu. Fiica ei, Ligia-Paula Panaitescu, nepoata lui Dumitru Beza, are un fiu, Alexandru, care, în 1990, a emigrat în Canada, împreună cu soția sa, Oana Hagiac, locuind în prezent la Montreal (Quebec).

Acesta este destinul membrilor familiei Beza, o familie de patrioți, care au luptat şi suferit pentru binele țării lor.

Astăzi, toți urmaşii lor au emigrat în străinătate.

ANEXĂ

Corespondență specială din Ierusalim de la Teşu SOLOMOVICI[26]: *Monument la Ierusalim pentru patriotul roman George Beza*

O stâncă de patru tone a fost tăiată din Munții Ierusalimului pentru a deveni un monument „In memoriam" românului George Beza. La inaugurare, pe 24 martie, vor participa preşedintele României, Ion Iliescu şi ministrul Culturii şi Cultelor, acad. Răzvan Teodorescu.

Emoția încercată în urmă cu vreo patru ani pe când umblam prin Ierusalim şi căutam în arhive urmele lăsate de românul George Beza în anii trăiți în Palestina, era aproape uitată. Scrisesem despre Beza câteva articole în publicațiile israeliene şi în „Ziua" bucureşteană, îi închinasem un capitol în cartea *România Iudaică* şi în câteva întâlniri cu miniştri români şi personalități israeliene sugerasem că românului Beza i se cuvine un „Exeggi monumentum" la Ierusalim. În lumea grăbită şi agitată în care trăim, pierdusem nădejdea că se va găsi energia să i se acorde lui Beza, post-mortem, dramul de suflet. Sămânța aruncată de mine avea să dea, totuşi, roade.

Un patriot român, anti-nazist la Ierusalim

Născut la Constanța, în 1907, George Beza a studiat filologia, apoi s-a dedicat ziaristicii. Membru al Partidului Național Țărănesc, el şi-a exprimat oroarea față de hitlerism şi a fost silit să se expatrieze, mai întâi la Istanbul, apoi la Ierusalim. Aici, împreună cu un grup de tineri intelectuali evrei şi români a tipărit un ziar antifascist şi a înființat

[26] www. romania-israel.com/portal.

https://biblioteca-digitala.ro

postul de radio *Independența României.* La sfârşitul războiului, i s-a acordat statutul de ofițer englez şi a fost decorat de comandantul şef al Forțelor Aliate din Orientul Mijlociu pentru contribuția adusă la înfrângerea nazismului. O diplomă atesta că *„George Beza a servit cu credință şi loialitate cauza aliată şi prin acțiunea sa a contribuit la eliberarea Europei"*. Centrul cultural Israeliano-Român din Tel Aviv, al cărui preşedinte sunt, a avut inițiativa de a aşeza la Ierusalim, acolo unde a trăit şi a activat George Beza o placă de marmură „In memoriam". Totul s-a realizat abia după ce la conducerea Departamentului Românii de Pretutindeni al Ministerului de Externe a fost instalat Eugen Uricaru, un scriitor de valoare, care ştie şi să acționeze repede. Diplomatul Gheorghe Popescu a bătut insistent la diferite uşi de la Ministerul de Externe. El i-a vorbit lui Eugen Uricaru de românul uitat de la Ierusalim şi lucrurile au început să se mişte. Ieri, o stâncă de patru tone a fost instalată în grădina Bisericii Româneşti din Ierusalim. Concepția arhitecturală aparține profesorului arhitect Vasilescu, care construieşte şi Aşezământul Religios Românesc de la Ierihon. De problemele inginereşti s-a ocupat Israel Bar, un israelian cu o inimă mare şi darnic. Pe stânca memorială vor fi fixate o placă în numele României, şi încă una, a Centrului Cultural Israeliano-Român, care a avut inițiativa şi a asigurat mijloacele financiare pentru realizarea proiectului. Textul, scris în ebraică şi în româneşte, omagiază un patriot şi un luptător antifascist. Preşedintele României, Ion Iliescu, va dezveli monumentul la 24 martie, cu prilejul vizitei sale în Israel. La ceremonie va participa şi ministrul Culturii şi Cultelor, acad. Răzvan Teodorescu. Vor mai fi prezenți fiul lui George Beza, Paul, cu soția şi copiii săi. Paul Beza[27] avea cinci ani când tatăl său l-a adus din

---

[27] *Paul Michael Beza,* s-a născut în România, la 2 noiembrie 1935, şi s-a stabilit, cu familia, în Marea Britanie. Este inginer diplomat şi membru al unor asociații profesionale: membru al Institute of Export şi al Institute of Directors, Fellow al Institute of sales and Marketing Management, membru al Institute of Directors, membru al Srpska Drustva za Kontrolu bez Razaranje, membru al Society of Automotive Engineers şi membru fondator al Societății Aeronautice şi Astronautice Române. În noiembrie 2005, ca recunoaştere a activității susținuite în promovarea şi strângerea legăturilor în cadrul comunității româneşti din Marea Britanie şi pentru asigurarea unui climat favorabil dezvoltării relațiilor economice dintre cele două țări, preşedintele României, Traian Băsescu, i-a conferit lui Paul Michael Beza Ordinul Național „Serviciul Credincios" în gradul de ofițer.

Paul Beza a fondat Camera de Comerț Britanică Română în iunie 1998 şi a fost primul preşedinte al acesteia. Până în iunie 2007, a fost Epitrop al „The Princess Margarita of Romania Trust" din Marea Britanie şi, tot până atunci, preşedinte al Societății Brittain Engineering Ltd. şi al filialei române a acesteia, Brittain Engineering SE Europe SLR, fondată în 1992. Până în 2009, a fost epitrop

https://biblioteca-digitala.ro

Bucureşti la Ierusalim. *„Sunt groaznic de emoţionat"* - mi-a declarat prin telefon Paul Beza, care trăieşte la Londra. *Voi sosi la Ierusalim cu toată familia şi cu mulţi prieteni englezi. N-am cuvinte destule ca să pot mulţumi Guvernului de la Bucureşti şi Centrului Cultural Israeliano-Român din Tel Aviv pentru tot ce-au făcut întru eternizarea memoriei tatălui meu."*

---

al Fundaţiei de caritate „The Romanian Orthodox Church and Centre" din Londra. La împlinirea a 74 de ani, Paul Beza a renunţat la toate funcţiile publice.

Implicarea sa în comerţul cu Europa Centrală şi de Est a început în anii 1970 şi a inclus nu doar interesele sale, ci şi ajutorarea altor persoane şi organizaţii interesate în această zonă. A fost membru al Comitetelor român, cehoslovac şi ungar al Camerei de Comerţ şi Industrie din Londra, unde, de altfel, a şi condus Comitetul Român la sfârşitul anilor 1980-începutul anilor 1990, al Anglo-Yugoslav Trade Council, a fost cooptat în echipa britanică a Comisiilor Mixte Guvernamentale pentru Cehoslovacia şi România. După 1989, a fost un factor hotărâtor al creării unei „joint venture" între Camera de Comerţ din Londra şi Confederaţia Industriei Britanice, The British-Romanian Trade Committee, care, în timp, s-a transformat în British Romanian Chamber of Commerce. Paul Beza şi Societatea Brittain Enginneering Ltd. sunt doi fondatori legali ai acesteia.

Paul Beza a fost membru al East European Trade Council, un corp de consilieri pentru legăturile comerciale cu U.R.S.S. şi Europa de Est, până la desfiinţarea acestuia, în anii 1990.

În afară de articole şi publicaţii în domeniile sale de specialitate, a contribuit la redactarea primelor ghiduri publicate de Confederaţia Industriei Britanice, sub titlurile *Doing business with România and Bulgaria*, esenţiale la timpul respectiv datorită schimbărilor dramatice aduse de prăuşirea regimurilor şi sistemelor economice comuniste. Paul Beza a scris articole pentru diverse publicaţii în Marea Britanie, Franţa, România şi alte ţări central-est europene, a dat interviuri la BBC World Service, la televiziunea franceză şi posturi de radio şi televiziune din Iugoslavia şi, ulterior, din ţările fostei Iugoslavii.

Paul Beza este Membru al The Special Fosces Club din Marea Britanie, al The European Atlantic Group, al The National Geographic Society şi al Fundaţiei „Memento" de recuperare a memoriei detenţiei comuniste (Timişoara).

Are două fete, ambele în Marea Britanie: cea mare, Anne-Marie Martin este director executiv al British Romanian Chamber of Commerce şi director de marketing şi comunicaţii al Council of British Chamber of Commerce in Europe, epitrop al Fundaţiei Principesa Margareta a României. În 2008, i s-a decernat Medalia Regelui Mihai I pentru loialitate. Fiica cea mică, Emily Beza este pictor profesionist. Are un nepot, Alin, elev la colegiul Colfe's la Londra şi o nepoată, Lia, studentă la Universitatea din Cardiff.

Paul Beza a recuperat din arhiva Special Operations Executive materialele rămase privitor la activitatea tatălui său, George Beza, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial (puţinele, majoritatea au fost arse în 1942 şi, în alt rând, în 1945).

Trăieşte acum cu precădere în Cipru (Larnaca) şi România (Bucureşti şi Viscri-jud. Braşov), împreună cu soţia sa, Maria Beza.

https://biblioteca-digitala.ro

Fiul lui George Beza ne-a trimis la redacție următoarea scrisoare: *„Mulțumesc pe această cale domnului Sorin Roşca Stănescu şi întregului colectiv al ziarului pentru interesul ziaristic acordat istoriei contribuției aduse de tatăl meu, George Beza, la victoria cauzei aliate în timpul celui de al Doilea Război Mondial.*

Familia mea şi cu mine suntem adânc mişcați de recunoaşterea, după atâția ani, de către conducerea României, a eroismului de care au dat dovadă George Beza şi echipa sa, într-un moment când se credea că Germania nazistă era invincibilă şi că oricine va regreta îndrăzneala de a-i fi rezistat. Nu trebuie uitat că la vremea respectivă trupele germane atinseseră Marea Mânecii, că Europa Centrală şi Răsăriteană era împărțită între Germania lui Hitler şi Uniunea Sovietică a lui Stalin şi că singura națiune majoră care mai era în război cu puterile Axei era Marea Britanie. În acel an, situația părea disperată. În pofida acestei situații, cei care s-au raliat SOE (Executivul Operațiunilor Speciale britanice), cu toți voluntarii, erau de altă părere, iar cursul pe care l-a luat ulterior războiul le-a dat, în cele din urmă, dreptate. Doresc să aduc mulțumiri inițiatorilor acestui proiect, Centrului Cultural Israeliano-Român, şi preşedintelui acestuia, dl. Teşu Solomovici, ca şi tuturor celor care au contribuit la înălțarea la Ierusalim a unui monument în memoria tatălui meu, George Beza. M-ar bucura să văd cât mai mulți prieteni, vechi şi noi, la ceremonia inaugurării monumentului".

DESTINY OF THE AROMANIAN BEZA FAMILY

Abstract

The article represents a first attempt in presenting the Aromanian Beza family. Undoubtedly, the main personality is George Beza, writer, journalist, marine officer, member of PNȚ, employee of British Intelligence, founder of the Movement of Free Romanians from Middle East. The authors also present, though in less detail, other members of the family: Vasilichia Beza – wife of George Beza-, Jean (Ioan) Beza, Constantin Beza, Marcu Beza, Traian Beza, Sofia Beza, Maria Beza, who were all involved in the fight of the Romanian emigration for resistance during World War II.

Keywords: George Beza, Marcu Beza, Vasilichia Beza, emigration, Movement of Free Romanians.

https://biblioteca-digitala.ro

*Ioan OPRIŞ**

D. M. PIPPIDI** ŞI LEGĂTURILE SALE CU EMIL PANAITESCU, DIRECTORUL ŞCOLII ROMÂNE DE LA ROMA

Formația unui istoric e amendată de numeroşi factori, dintre care nu lipsesc cei legați de şansele unei bune pregătiri cu dascăli eminenți şi-n vecinătatea imediată a izvoarelor. Când locul pregătirii a fost un mare centru de cercetări laborioase şi îndelungi - ca şi Şcolile Române de la Roma şi Paris -, profilul celui care a beneficiat poate atinge cele mai înalte calități.

Or, la 24 de ani, D. M. Pippidi era bursierul Şcolii Române de la Paris, urmând, cu asiduitate, specializarea la École pratique des Hautes Études (1929-1931), ca să continue demersul de perfecționare la Şcoala Română de la Roma (1931-1933). Când a încheiat acest stagiu, la 28 de ani, tânărul se bucura deja de aprecierea cercurilor cunoscătorilor subtili ai izvoarelor istoriei clasice.

În vara anului 1933, el era la Roma, scriindu-i directorului Şcolii, Emil Panaitescu - aflat în vacanță în țară - că intenționase să rămână toată vara în oraş, dar şi-a revizuit planurile, după ce, la 15 iulie, s-a închis *„biblioteca germană"*. Preocupările sale se concentrau asupra unui articol pregătit pentru „Revue des Études Latines" şi alte lucrări *„mai mărunte"* pentru „Revista clasică". Dar *„orice s-ar întâmpla* – promite în scrisoarea din 26 iulie – *nu voi pleca din Roma înainte de a fi isprăvit lucrarea despre Tacit. E doar în interesul meu să o văd tipărită cât mai curând..."*[1]. Pentru a doua lucrare nu-i lipseau *„nici subiectele, nici materialul"!*[2]

---

* Universitatea „Valahia" Târgovişte; e-mail: muzeologiemnir.ro.

** Mai multe date bibliografice, în necrologurile semnate de Alexandru Avram, *Profesorul D.M. Pippidi (1905-1993)*, în „Studii şi Cercetări de Istorie Veche şi Arheologie" (SCIVA), tom 45, nr. 1, ian.-mar. 1994, p. 3-7; Petre Alexandrescu, *D. M. Pippidi (1905-1993)*, în „Dacia", XXXVII, nr. 5, 1993, p. 5-8.

[1] În scrisoarea din Roma, datată 26 VII 1933, adresată lui Emil Panaitescu. Arhivele Naționale Centrale (A.N.C.), fond Emil Panaitescu, dos. 204, f. 1. Lucrarea în cauză, *Tacite et Tibère*, a apărut în „Ephemeris Dacoromana", nr. 8, 1938, p. 233-297.

[2] *Loc. cit.*, f. 2. Corespondența din fondul citat, aparținându-i lui D.M. Pippidi, se prezintă sub formă de scrisori de mână, foarte îngrijite ca scriitură şi redactare. Ele vădesc un om foarte ordonat şi clar, deosebit de limpede în

https://biblioteca-digitala.ro

La şcoală, s-a ocupat de bibliotecă, a supravegheat legarea tomurilor de inscripţii şi a ultimelor reviste, a înregistrat cărţile şi publicaţiile - între care 6 volume de *Vorträgë* ale Bibliotecii Warburg şi studiile Fund. Kroll, *Gött. U. Hälle* şi Preg. Schramm, *Kaiser, Rom u. Renovatio.* Atent la ce apărea în ţară, a semnalat profesorului Emil Panaitescu noua revistă „Istros", publicaţie de arheologie şi istorie veche, iniţiată de către Scarlat Lambrino, anunţată cu interes chiar în numărul 1 din „Revue des Études Latines" (1933, p. 44)[3].

Vara şi o parte din toamna petrecute la Roma s-au scurs cu repeziciune, tânărul revenind la postul de asistent la Universitatea din Iaşi, cu speranţa că Emil Panaitescu îl va sprijini în carieră. Tocmai în acest sens, îi mulţumea, la 4 decembrie 1933, *„pentru bunătatea cu care vă osteniţi în sprijinul meu"* şi pentru *„îndemn"* în studiile sale, sperând că noul ministru al Instrucţiunii Publice – la care apelase Emil Panaitescu pentru D.M. Pippidi – să-i fi dat *„şi prilejul şi temeiurile unei stări de spirit mai optimiste privitoare la viitorul Şcolii"*[4]. Cum, după 15 decembrie, a plecat spre casă, la Craiova, pentru a face sărbătorile cu ai săi, tânărul a sperat să-şi vadă susţinătorul la Bucureşti. Ceea ce ţinea însă să-i scrie denotă o altă influenţă ocrotitoare pe seama sa, asigurându-l că a dobândit *„simpatia activă a d-lui Papacostea"*[5]. Or, acest aspect era important, el fiind asistentul acestuia!

N-a uitat să-şi informeze binefăcătorul nici despre o altă mare simpatie comună: Mihai Berza. Acesta tocmai a *„sfârşit Indicele"* de la „Ephemeris Dacoromana", *„vreo 450 p. Mărunte"*, adevărat *„opus magnum et ordnum"*, aşa că *„se cuvine dar să ne veselim cu toţii: dv. pentru propăşirea publicaţiei, el pentru munca uriaşă săvârşită şi eu ca prieten bucuros de o asemenea izbândă. Nu aveam dreptate să spun că Berza e un tânăr excepţional înzestrat?"*[6].

Prietenia caldă şi constantă dintre cei doi, simpatia reală şi deferentă a lui Panaitescu pentru fiecare, concretizată şi în postul de secretar al şcolii oferit lui Berza, chiar episodic, ca înlocuitor al lui V. Vătăşianu, n-au încetat de-a lungul unor dificile vremuri[7]. Spre onoarea fiecăruia şi ca un frumos exemplu de solidaritate intelectuală. La doar câteva zile după această scrisoare, D.M. Pippidi trimitea o

---

gândurile epistolare.

[3] *Loc. cit.*

[4] Cf. scrisorii din Iaşi, 4 XII 1933. *Loc. cit.*, f. 3.

[5] *Loc. cit.*, f. 4.

[6] *Loc. cit.*

[7] Vezi şi Ioan Opriş, *Mihai Berza - un destin afectat*, în „Arta Istoriei. Istoria Artei, Academicianul Răzvan Theodorescu la 65 de ani", Bucureşti, Ed. enciclopedică, 2004.

https://biblioteca-digitala.ro

cerere însoțită de lista lucrărilor sale publicate sau în curs de apariție[8], sperând – ca prin Emil Panaitescu – să ajungă *„sub ochii celor îndreptățiți să hotărască, deşi cum v-am mai scris, nădejdile mele sunt pe fiecare zi mai mici"*[9]. Interesul şi bunăvoința lui Emil Panaitescu erau *„ca o dovadă a sentimentelor cu cari vă amintiți de combativul dv. preopinent din atâtea seri memorabile"*[10]. Să înțelegem că temele de filologie clasică i-au apropiat şi i-au făcut să rezoneze împreună, atât pe istoricul de-acum recunoscut, cât şi pe tânărul membru al Şcolii. Iată, o prietenie între doi învățați, de vârste diferite, dar animați de acelaşi interese ştiințifice, care nu va slăbi în timp, chiar atunci când schimbări matrimoniale în viața lui D.M.Pippidi l-au plasat pe acesta în familia unui adversar permanent al Directorului Şcolii Române de la Roma, Nicolae Iorga!

Abia peste mai bine de un an, tânărul asistent „ieşean" a reluat corespondența cu Roma. Scria acesta, scuzându-se, la 23 februarie 1935: *„dacă dvs. aveți dreptul să vă plângeți că ați rămas, de mai multe luni, fără ştiri din parte-mi, adevărul e că nici eu nu eram mai informat despre cele în legătură cu dvs., străin cum mă găseam de locul în care vă puteți afla. Nişte extrase, în toamnă, câteva vorbe de felicitare la Anul nou, rămase fără ecou (lucru de mirare pentru cine vă cunoaşte politețea scrupuloasă şi promptitudinea epistolară), au făcut să-mi apară puțin delicată orice altă încercare de a lămuri ceea ce - în închipuirea mea - nu putea însemna decât o inexplicabilă indispoziție împotrivă-mi. Sunt fericit să aflu cum că m-am înşelat, şi fericit că tocmai revista «civilo-militară» îmi dă acest prilej (nu va fi apărut dar degeaba!)"*[11]. Remarcăm, şi de data aceasta, grija lui Emil Panaitescu - în general dovedită - pentru bursierii Şcolii, dar îndeosebi manifestată pentru cei eminenți, între care, categoric, D.M. Pippidi s-a aflat.

Din Iaşi, unde profesa, tânărul asistent i-a scris Profesorului: *„prea multe motive să fiu încântat nu am. Nu doar că situația mea la Universitate nu ar fi, de la o vreme, mai bună: legal şi altminteri. Primesc acum leafa întreagă, de la 1 ianuarie sunt titular şi, se zice, la adăpost de surprize bugetare. M-am desprins apoi cu studenții şi, în oarecare măsură, cu colegii.*

---

[8] Lucrările publicate în 1933 erau în număr de opt: începând cu anul 1928, prima în „Orpheus" şi continuând cu cele din „Revista clasică" şi „Revue des Études Latines", Paris, vol. 9, 1931, p. 83-113 şi nr. 11, 1933, iar, în curs de publicare, alte trei în „Ephemeris Dacoromana", vol. 6 şi „Revista clasică" vol. 4 (2). Detalii în anexa la scrisoarea din 8 XII 1933.

[9] Cf. scrisorii din Iaşi, 8 XII 1933 - cf. A.N.C., fond Emil Panaitescu, dos. 204, f. 5.

[10] *Loc. cit.*

[11] Cf. scrisorii din Iaşi, 23 II 1935, indicând şi adresa ieşeană: str. Asachi 20 - *Loc. cit.*, f. 7.

https://biblioteca-digitala.ro

Domnul Papacostea continuă să-mi arate aceiaşi încredere şi aceiaşi prietenie, cari au stabilit între noi – chiar de la începutul colaborării – o legătură mai trainică decât acele obişnuite între profesori şi asistenți"[12]. Dacă aşa stăteau lucrurile sub aspectul stabilității profesionale, altfel erau privite sub cel al satisfacțiilor personale: *„mi se pare nobil lucru să-ți iei meseria în serios, mai ales când această meserie îşi dă prilejul să explici «tinerei generații» Poetica lui Aristotel. Viața ar fi mai suportabilă, până la un punct, dacă modicitatea retribuției nu m-ar obliga să alerg după ore de suplinire la câte un liceu, dacă activitatea alimentară n-ar fi ucigaşa aceleia cu care «ne dăm iluzia eternității», dacă sărăcia de cărți n-ar face imposibilă orice investigație şi orice control, dacă Iaşul n-ar fi ceea ce este: un târg uitat de Dumnezeu, plin de glod şi de pizmaşi, cu apă sălcie şi cu librării sărace..."*[13]. Iată, veşnicele nemulțumiri ale elitelor, izolate, adeseori, în locuri unde dialogul şi documentarea sunt dificile, dar şi neîncurajate, nesusținute financiar pentru a produce ceea ce se aşteaptă de la ele.

Considerându-se izolat, D.M. Pippidi nu dispunea încă nici de confortul material, nici de climatul cel mai potrivit progresării studiilor sale. Se şi explică: *„să vă mai spun atunci pentru ce lucrarea de care mă întrebați stă şi acum neisprăvită, ca şi o notă despre stela de la Constanța, publicată de D. Sauciuc-Săveanu, ca şi un articol despre cultul imperial sub Caligula, ca şi altul despre corijența lui Tiberiu? Pentru ce sunt nevoit să scriu lucruri uşoare ca nota din <<Athenaeum>>, ori recenzii ca acele din <<Revue des Études Latines>>? Pentru ce singura mea mângâiere e să traduc Poetica, cu nădejdea de a putea-o publica odată?*, până când înțelege că, dacă ar continua *„tot pe tonul acesta, dacă elegia n-ar fi, dintre toate genurile literare, acel pe care îl gust cel mai puțin. Prefer să o întrerup dar, în momentul când amenință să devină... pontică, nădăjduind, ca şi dumneavoastră, că vom mai vorbi despre cele necazuri cu prilejul vreunei întâlniri în Bucureşti"*[14]. Obida, odată vărsată, s-a eliberat, confesându-se unui prieten mai vârstnic şi protector al său, care-i admira darurile şi-i încuraja latura creativă. Taciturnul, interiorizatul învățat – pe atunci *„legat de catedră şi de Iaşi"*, depărtat de prietenul Berza – a sperat, mai întâi, la o vacanță de primăvară, în preajma Paştilor şi la un rost mai bun. La orizontul ieşean încă nu apăruse lumina aşteptată, dar nici departe nu era...

În acea vară, Emil Panaitescu l-a invitat pe D.M. Pippidi la Roma, reuşind să-i asigure şi un mic stipendiu, ca înlocuitor vremelnic al lui V. Vătăşianu, plecat în vacanță la țară. La 23 iulie, D.M. Pippidi ajunsese şi s-a instalat la Şcoală, fiind *„plin de bucuria revederilor şi de*

---

[12] *Loc. cit.*, f. 7-8.
[13] *Loc. cit.*, f. 8.
[14] *Loc. cit.*, f. 8 v.

https://biblioteca-digitala.ro

cele mai bune intenții!". Întârziase însă datorită celor de acasă, care *„cârmuiesc destinele călătorilor pe meleaguri străine"*, cei de la Finanțe respingându-i prima cerere de schimb valutar, dar, sprijinit de prietenul lui Emil Panaitescu, N.I. Herescu, a reuşit, la a doua încercare. Drumul la Roma a însemnat pentru el răgazul de a verifica bibliografia necesară definitivării tezei de doctorat şi pentru a finaliza 2-3 articole *„mai scurte"*[15]. La sfârşitul lunii august se mai găsea la Roma, îngrijind de şcoală şi de bibliotecă, lucrând ca un adevărat secretar şi informându-l pe director cu cele petrecute între timp.[16] Dar, în septembrie, a trebuit să se întoarcă în țară, la obligațiile şcolare, împărțindu-şi timpul, toată toamna, *„între examene şi o gripă de care n-am scăpat nici acum"*[17]. Drept şi cuviincios, i-a scris Profesorului: *„poate că nu-i prea târziu ca să vă mulțumesc pentru amabila primire şi atât de măgulitoare prietenie pe care mi-ați arătat-o în cele câteva luni petrecute la Roma"*, neuitând de datoria ce o avea pentru „Ephemeris Dacoromana" şi de care promitea să se achite curând[18]. Cum îi apăruse un articol în „Revista clasică" – trimis Şcolii -, a fost flatat de aprecierile favorabile făcute de Panitescu, căci *„judecata exprimată e din acelea cari mă angajează într-o formă oarecum solemnă"*; acesta-i reținuse *„tentativa sa de amendație"* la teza lui M.P. Charlesworth, un *„ultim apărător al «lecțiuni» tradiționale"* a unui text antic. Totodată, D.M. Pippidi aştepta un alt articol scris la Roma, rezultatul unei munci *„destul de mare, în sensul unei idei cu totul nouă, sperând astfel că nu mi-a fost drumul la Roma degeaba!"*[19]. Aşa cum a evoluat ulterior, opera sa arată, cu prisosință, tocmai folosul ştiințific excepțional de pe urma unor atari stagii de documentare. La Iaşi, D.M. Pippidi l-a susținut pe profesorul Papacostea: *„toată grija cursului mi-a rămas mie, abia pot face față obligațiilor didactice necum să mai întreprind vreun lucru ştiințific, aşa că trist e că acum nu mai am răgaz să lucrez nimic pentru mine"*; chiar şi lucrarea pentru „Ephemeris Dacoromana" a rămas *„în suferință"*, cele şapte şi apoi opt ore de curs pe săptămână solicitându-l la maximum![20]. A sperat doar să nu întârzie tipărirea tezei, deci contribuțiile sale pentru anuarul Şcolii, deşi *„fatalitatea mă împiedică să o fac, tocmai când mă aşteptam mai puțin!"*[21]. Cum lumea concretă în care

---

[15] Cf. scrisorii din Roma către Emil Panaitescu, aflat în vacanță la Kanzelhöhe, în Austria - datată 25 VII 1935 -. *Loc. cit.*, f. 9-10.

[16] Cf. scrisorii din Roma, 30 VIII 1935. *Loc. cit.*, f. 11.

[17] Cf. scrisorii din Iaşi, 8 XI 1935. *Loc. cit.*, f.12.

[18] *Loc. cit.*, f. 13. Între timp se mutase, locuind pe strada D. Grecianu nr. 10 din Iaşi.

[19] Cf. scrisorii din Iaşi, 30 I 1936. *Loc. cit.*, f. 14.

[20] *Loc. cit.*

[21] *Loc. cit.*, f.15.

https://biblioteca-digitala.ro

trăia nu s-a arătat prea îngăduitoare cu savanții, a observat, autoironic: *„În Bucureşti incertitudine. În Iaşi, aceiaşi atmosferă aprigă şi, pe deasupra, sărăcie lucie. «Creditul» e implacabil cu cine a mers în Italia pe bani împrumutați...”*[22]. Or, tocmai într-o atare postură s-a aflat şi studiosul epigrafist!

La 6 mai 1936, a sperat să fie, din nou, stăpân pe timpul său şi să trimită, totuşi, manuscrisul promis la Roma: *„Ideea de a o vedea* (teza de doctorat - n.n.) *tipărită înainte de toamna viitoare mă bucură nespus, pentru că sunt şanse să se petreacă la Bucureşti schimbări cari ar putea face liber locul lui Herescu şi necesită un concurs înainte de Crăciun”*[23]. De acum, tânărul făcea şi planuri de căsătorie, tot în capitală, în familia istoricului Nicolae Iorga. Cu atât mai mult, titlul de doctor în domeniu trebuia adjudecat, aşa că şi publicarea lucrării - ce urma să fie prezentată ca teză de doctorat - în „Ephemeris Dacormana” devenise imperioasă. Ca atare, la 25 ianuarie 1937, i-a trimis lui Emil Panaitescu sfârşitul capitolului al doilea al acesteia, deducând că celelalte părți fuseseră expediate mai înainte[24].

Prins în febra schimbărilor, abia la 14 aprilie 1937, D.M. Pippidi i-a scris iarăşi lui Emil Panaitescu, dorind *„să vă fi putut aduce, dacă nu vestea bună a căpătuirii mele (încă problematică), măcar pe aceea că amabilitatea cu care ați facilitat străduința-mi de a vedea tipărită lucrarea despre Tacit şi-a dat roadele, şi că extrasele sunt gata!”*[25] Doar că era obligat, din nou, să apeleze la sprijinul Profesorului, pentru a îngădui să se tragă un tiraj special de 50 de exemplare tipărite din studiu, care să fie prezentate ca teză comisiei de la Facultatea de Litere şi Filozofie din Bucureşti. Intitulată *Tacite et Tibère. Une conribution à l'étude du portrait dans l'historiographie latine,* cu aceasta trecuse doctoratul, în iunie 1932, în fața unei comisii compuse din profesorii D. Evolceanu (prim referent), D. Burileanu (referent secund), I. Valaori şi Scarlat Lambrino, prezidată de către decanul Dimitrie Gusti. În baza titlului de doctor, învățatul a depus, la ora 17, în ziua de 5 mai 1937 - *„ultima zi şi ultimul ceas al răgazului de înscriere la examenul pentru conferința de Literaturi clasice”* -, la decanatul Facultății bucureştene, cele 50 de exemplare din teză, cu copertă specială (nu sub cea din „Ephemeris”!), legată de un *„tipograf milostiv”* şi plătite de el. Ştia, bineînțeles, că nu era o procedură „ortodoxă”, dar n-avea *„o altă cale de ieşit din impasul*

---

[22] *Loc. cit.*

[23] Cf. scrisorii din Iaşi, 6 III 1936. *Loc. cit.*, f. 16. Apropo-ul subtil trimite şi la schimbările matrimoniale, care îl vor repoziționa, curând, în postura de ginere al lui Nicolae Iorga.

[24] Cf. scrisorii din Iaşi, 25 I 1937. *Loc. cit.*, f.17.

[25] Cf. scrisorii din Bucureşti, 14 IV 1937. *Loc. cit.*, f. 19.

https://biblioteca-digitala.ro

în care mă găseam", căci se încercase, printr-o manevră, îndepărtarea sa de la concurs. Înştiinţându-l pe Emil Panaitescu, a sperat ca demersul să nu-l fi mâhnit prea mult, ţinând seama de miza acestuia[26]. După cum au evoluat legăturile dintre cei doi, sigur că un atare compromis a fost admis, iar lucrarea în sine n-a suferit, apărând în „Ephemeris Dacoromana" din anul următor.

La 22 iunie 1937, concursul i-a dat - prin hotărârea comisiei - câştig de cauză lui D.M. Pippidi, care s-a grăbit să scrie la Roma că *„rezultatul corespunde întrutotul aşteptărilor optimiste cu cari am pornit să-l trec"*, el fiind notat cu 18,50 - faţă de 16,25 puncte acordate pentru contracandidatul său, N. Coman - [27]. Bineînţeles, l-a felicitat, dându-i şi vestea bună a publicării sale în 1938, autorul văzându-şi astfel *„mult necăjita mea teză"* publicată la loc de cinste, drept care reitera *„ataşamentul meu profund pentru «instituţie» şi pentru o tradiţie pe care, mai mult decât oricine, dumneavoastră aţi ştiut să o faceţi respectată"*[28]. Fericit din cale-afară, tânărul conferenţiar universitar avea, de acum, toate motivele să creadă în steaua lui bună.

Mulţumindu-i lui Panaitescu pentru *„darul pe care aţi avut amabilitatea de a mi-l trimite"* - probabil, o carte valoroasă! -, l-a asigurat că *„întâmplările recente n-au zdruncinat întru nimic o legătură de acum veche, şi, în alegerea înţeleptului poet ca sol al bunei învoieli, îmi place să văd promisiunea aceloraşi trainice raporturi, sub semnul omeniei şi al statorniciei"*[29].

Într-adevăr, legăturile celor doi istorici, consolidate de interese ştiinţifice statornice şi gusturi alese comune, n-au întâmpinat obstacole, doar că, în calea lor, s-au aşezat, după război, exilul şi drama Profesorului Emil Panaitescu, izolat - ca şi mulţi alţi români din afara ţării - de confraţii rămaşi să-i servească acesteia idealuri şi crezuri într-un nou regim politic, care nu s-a arătat nici îngăduitor şi nici înţelegător pentru elitele intelectuale.

---

[26] Cf. scrisorii din Bucureşti, 5 V 1937. *Loc. cit.*, f. 22-23.
[27] Cf. scrisorii din Bucureşti, 24 VI 1937, *Loc. cit.*, f. 24.
[28] Cf. scrisorii din Bucureşti, 10 VII 1937. *Loc. cit.*, f. 26-27.
[29] Cf. scrisorii din Bucureşti, 21 VII 1937. *Loc. cit.*, f. 28.

https://biblioteca-digitala.ro

D. M. PIPPIDI AND HIS TIES WITH EMIL PANAITESCU, DIRECTOR OF THE ROMANIAN SCHOOL IN ROME

Abstract

The present paper presents the correspondence between young D.M. Pippidi and Professor Emil Panaitescu, who was at that time, 1933-1937, the Director of the Romanian School in Rome.

Keywords: D.M. Pippidi, Emil Panaitescu, Romanian School in Rome, correspondence, Marcu Beza.

https://biblioteca-digitala.ro

*Marin POP**

ASPECTE INEDITE PRIVIND CALVARUL FAMILIEI COPOSU ÎN TIMPUL REGIMULUI COMUNIST (1947-1989). ÎNTRE ISTORIE ŞI MEMORIE

Familia Coposu este o familie cu o bogată tradiție istorică. Cel mai de seamă reprezentant al ei, Corneliu Coposu, sublinia că are ca înaintași 7 generații de preoți, pe linie maternă, iar, pe linie paternă, 3[1]. Toți aceşti slujitori ai altarului au militat pentru ridicarea nivelului cultural al românilor din Țara Silvaniei şi pentru împlinirea visului de veacuri a românilor, acela de a se uni într-un singur stat. În calitate de preoți, ei au fost lideri de opinie în lumea satelor, contribuind la păstrarea valorilor tradiționale ale românilor, a moralei creştine, dar au fost şi luminători de carte, fiind directori ai şcolilor confesionale, unde limba de predare era limba română.

În localitatea Bobota, familia s-a stabilit în 1872, prin străbunicul lui Corneliu Coposu, protopopul greco-catolic Gavril Vaida, care a păstorit aici 46 de ani, până la sfârșitul vieții. Din anul 1909, l-a avut ca ajutor, în calitate de preot-cooperator, pe tânarul absolvent de teologie, Valentin Coposu, căsătorit, tot în acel an, cu nepoata sa, Aurelia Anceanu.

Valentin Coposu și Aurelia Anceanu s-au cunoscut în anul 1908, probabil cu ocazia seratelor organizate de tinerii teologi la Șimleu Silvaniei. Logodna lor era anunțată în coloanele prestigiosului ziar „Gazeta de Duminecă", în vara anului 1909. S-au căsătorit în luna decembrie 1909[2] și s-au stabilit la Bobota, în casa parohială în care locuia și *„tata mare"* - cum îi spuneau lui Gavril Vaida -, împreună cu familia.

Din fericita căsătorie a lui Valentin Coposu cu Aurelia Anceanu au rezultat şase copii.

Anul 1911 aduce familiei Coposu prima mare bucurie: nașterea fiicei, Cornelia Veturia. Ea a văzut lumina zilei pe data de 31 ianuarie și a avut-o ca moașă pe Catalina Weis. A fost botezată pe data de 28

---

* Muzeul de Istorie şi Artă Zalău; e-mail: marinpop07@yahoo.com.

[1] Corneliu Coposu, *Confesiuni. Dialoguri cu Doina Alexandru*, Bucureşti, Ed. Anastasia, 1996, p. 28.

[2] „Gazeta de Duminecă", Șimleu Silvaniei, nr. 48-49, 5 dec. 1909, p. 9.

https://biblioteca-digitala.ro

august 1911. Ca naș de botez l-a avut pe unchiul său, Simion Anceanu, preot greco-catolic în localitatea Surduc, județul Sălaj, și pe soția acestuia, Elisabeta Sima. Ca preot de botez l-a avut chiar pe vicarul Silvaniei, Alimpiu Barboloviciu[3].

În anul 1914, pe data de 20 mai, apare o nouă bucurie pentru familia Coposu, prin nașterea fiului Corneliu Valeriu[4], care avea să devină „președintele moral" al României. Ca moașă, a avut-o pe renumita Michaiasa Rațiu din Sărmășag, care, la naștere, l-a ridicat în sus și ar fi spus: *„Ăsta o să fie odată cel mai mare om din România"*[5]. Din cauza izbucnirii războiului și, se pare, a mobilizării preotului Valentin Coposu pe front, Corneliu Coposu a fost botezat abia pe 22 noiembrie 1915. Ca naș de botez, l-a avut tot pe preotul Simion Anceanu - care a și oficiat slujba - și pe soția sa, Elisabeta Sima[6].

Pe data de 18 iunie 1919 se năștea cel de al doilea băiat al familiei Coposu. I-au pus numele Mircea Flaviu Viorel Coposu. Preoteasa Aurelia Coposu a fost asistată la naștere de moașa Weis Oseroaie. Se pare că noul născut era bolnav, deoarece la numai 3 zile de la naștere, pe data de 21 iunie 1919, a și fost botezat de mătușa Elena Bărnuțiu. Preotul de botez a fost Pompei Podina din Derșida[7]. Din păcate, Mircea Flaviu a decedat la numai câteva luni, după unele surse, de gripă spaniolă și este înmormântat în curtea bisericii din Bobota.

După Mircea Flaviu, Valentin și Aurelia Coposu au mai fost binecuvântați cu trei fete. Astfel, pe 28 aprilie 1922, se năștea Marioara Viorica Doina, care a avut-o ca moașă tot pe Weis Oseroaie. Ca naș de botez l-a avut pe unchiul Valer Anceanu, judecător de Ocol în Șimleu Silvaniei și pe soția acestuia, Maria Gheție, fiica vicarului Alexandru Gheție. Ca preot de botez l-a avut pe Augustin Ossian, protopopul tractului Supur, din care făcea parte și parohia Bobota[8]. Pe 6 decembrie 1924 vedea lumina zilei, tot la Bobota, Flavia Lucia Terezia, iar, la distanță de încă 9 ani, pe 26 septembrie 1932, Steluța Lucia Rodica. Așadar, Corneliu Coposu era singurul băiat al familiei Coposu.

Perioada 1909-1940, în care familia Coposu a locuit la Bobota, a fost cea mai fericită din viața lor, după cum mărturisesc și surorile Flavia și Rodica Coposu. Au urmat: refugiul - în urma Dictatului de la Viena -, moartea tatălui lor, protopopului Valentin Coposu - pe 28

---

[3] Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Sălaj (în continuare, D.J.A.N.S.)., fond Colecția registrelor de stare civilă, Registrul nr. 119, f. 80.

[4] *Loc. cit.*, fond Registre matricole. Parohia Bobota, dos. 119, f. 103.

[5] Sunt afirmațiile d-nei Flavia Bălescu, sora lui Corneliu Coposu, în C. Coposu, *op. cit.*, p. 191.

[6] D.J.A.N.S., fond Colecția registrelor de stare civilă, Registrul nr. 119, f. 103.

[7] *Loc. cit.*, f. 113.

[8] *Loc. cit.*, f. 119.

https://biblioteca-digitala.ro

iulie 1941-, războiul și calvarul din timpul regimului comunist - între 1947-1989 -, perioadă care constituie tema prezentului studiu.

În urma interviului realizat cu surorile Flavia şi Rodica Coposu, am remarcat modestia lor și dorința de a minimaliza calvarul pe care familia l-a suferit, în comparație cu fratele lor, Corneliu: *„Acuma ce-aș vrea eu să spun... să subliniez: Noi n-am vrut niciodată să vorbim despre noi, ce s-a întâmplat cu noi după arestarea lui* (Corneliu Coposu - n.n.). *Și știi de ce? Dintr-o foarte justificată decență, că n-are rost să ne văietăm, că foarte mare parte de populație a suferit... foarte mare. C-a fost pe nedrept, c-a fost pe drept, că nu știu ce... E foarte adevărat că nu am acceptat niciun fel de compromis de nici care. Dar, a începe și a vorbi de suferința noastră, că ne-a dat afară din servici, că n-am putut progresa, că n-am făcut brânză mare, e una. Dar, dacă compari ce-a pățit amărâtu ăsta de Cornel, care i-o mâncat cei mai frumoși ani în pușcărie, atunci zic io că este indecent să te vaieți. Așa este. Așa-i moral și așa-i creștinește"*[9].

În primii ani de după război, în toată lumea, era o situație economică precară. La acestea, în România, s-au adăugat doi ani de zile secetoși, care au afectat foarte mult producția agricolă. Întrebând-o pe Flavia Coposu despre modul cum au decurs alegerile parlamentare din noiembrie 1946 - care au reprezentat cel mai mare fals din istoria României -, aceasta rememorează, în primul rând, situația economică grea în care se găsea țara, dar și ajutorul acordat de americani studenților români: *„Doamne, păi în studenție era o revoltă nemaipomenită. Mai întâi și întâi, noi am avut niște profesori deosebiți. Jumătate erau P.N.Ț.-iști. Noi aveam un cerc... studenții. Erau cinci secții unite în aceeași Universitate și a fost ales unu care trăiește și acum la Timișoara, unu Gicu Jurebie, pe motive de corectitudine. Și de ce a fost ales? Pentru că fiind foame și mizerie am primit ajutoare americane. Pentru studențimea bucureșteană s-au primit masiv ajutoare care constau în... erau niște pachete tip, în care erau un kg de zahăr, un kg de făină, o tabletă de ciocolată, două d-astea... borcane de compot, de nu știu ce vitamine de toate felurile și un pachet de țigări Camel. Astea s-au împărțit, s-au trimis la noi la Facultate și s-au dat așa selectiv: întâi, pentru refugiații din Ardeal care nu merseră încă acasă; pe urmă, refugiații din Basarabia, Bucovina și pe urmă, copiii care au o situație materială proastă. Acest Gicu a asistat la împărțire și nu și-a luat pentru el. Înafară de asta au trimis încălțăminte, ciorapi de băieți, de fete. Omul ăsta nu și-o ales nici măcar un șiret de pantofi: tot, tot, tot o fost împărțit. Unu dintre băieți... deja se făcuse UISC (Uniunea Internațională a Studenților Comuniști) și era acolo o lichea, unu care era tata studenților, care cine știe când ar fi trebuit să termine, tot tergiversa și*

[9] Interviu realizat cu Flavia Coposu, decembrie 2009 (în continuare, se va cita Interviu F.C.).

https://biblioteca-digitala.ro

care făcea tot felul de potlogării. Printre altele, de pildă, a angajat pe un coleg sau o colegă, care știa stenografia și mergea la cursurile profesorilor... stenografia cursurile, le bătea la mașină, le tipărea și le vindea cu prețuri serioase. Deci, și-o făcut rost de bani. Lumea știa de treaba asta și i-o trecut la catastif mizeriile. Înafară d-asta, până și toată lumea îl detesta. Ăsta nu mi-o dat mie voie să intru în câmpul muncii. Și s-o făcut un grup mic de comuniști. Dar erau evrei din lagăr, lume proastă, nu erau nici într-un caz studenți de linia întâi. Așa. Acuma noi făceam acolo diverse acte de sabotaj. De pildă, ni l-au arestat pe profesorul de Monedă, l-au adus de la Brașov pe unul care auzisem noi că-i comunist. Atuncea, în ziua în care o venit prima oară la cursuri, băieții ăștia o pus niște ziare <<Scânteia>> în mijlocul sălii de curs și i-o dat foc. Și când o intrat d-nul Hașegan: <<Ce se întâmplă? Ce-i treaba asta?>> <<A luat foc Scânteia>>. Așa. Scandal, mă rog, nu știu ce... Pe urmă: la un moment dat, era un student reînscris, venit din lagăr, un evreu, care s-a apucat și a scris un anunț mare, mare, ca să nu se tolereze existența în facultate a profesorului Mazilu, profesor de matematică, care a îndrăznit, în '40 să îmbrace cămașa verde și că este legionar. Scris cu litere mari, pus pe avizierul principal. Și era în Comitetul ăsta de conducere Gicu al nostru și era unu de la liberali, Puiu Dumitrescu, restul nu știu câți și cum era. Era un Comitet de vreo zece"[10].

Anul 1947 a reprezentat cel de al treilea mare cutremur pentru familia Coposu. În urma capcanei întinse de Securitate la Tămădău, liderii P.N.Ț., printre care se număra și Corneliu Coposu, au fost arestați și condamnați la ani grei de închisoare, iar partidul desființat.

Înainte cu o zi de a fi arestat, Corneliu Coposu a sosit în capitală. El venea din Ardeal, unde plecase în delegație, pentru a convoca o ședință a Comitetului Central al PNȚ. Era îmbrăcat cu pardesiul și pălăria cu care a intrat în închisoare și pe care le-a primit abia la eliberarea, când fluturau pe el de slab ce era. Fiind arestat la sediul partidului, nu a putut fi inclus în grupul celor arestați la Tămădău. Ceea ce impresionează în relatările surorilor sale referitoare la acest eveniment tragic este grija pe care Corneliu Coposu o purta mamei și surorilor sale, pe la care trecea zilnic. După moartea tatălui său, Corneliu Coposu devenise stâlpul familiei. *„Când l-au arestat venea din Ardeal că urma ceva ședință. Cum de și-o luat pardesiul cu el nu știu"*[11]. *„El a sosit în seara de 13 iulie și în 14 s-a dus la sediu, pe Clemenceau..."*[12]. *„Pe la ora 11 și ceva i-a dat telefon mamei și i-a spus: <<Am sosit în București.*

---

[10] *Ibidem.*

[11] *Ibidem.*

[12] Interviu cu Rodica Coposu, decembrie 2009 (în continuare se va cita Interviu R.C.).

https://biblioteca-digitala.ro

N-am putut veni la voi dimineața. O să vin după amiază sau diseară>>"[13]. *„Pe urmă a sunat-o pe Arlette și i-a spus: <<Să știi că eu sunt arestat>>. A apucat s-o sune când au venit ăia și și-a dat seama, motiv pentru care el nu a putut fi băgat în grupul Tămădău, care au fost prinși dimineața la ora 6 pe câmp"*[14]. *„Ne-a sunat dimineața de la Club* - spune Flavia Coposu - n.n. -, *de la partid, că n-o putut trece dimineața, că vine la prânz și n-a mai venit. Și după aceea ne-a telefonat Maniu și ne-o spus că a fost arestat Cornel și ne-o spus că nici o grijă că se duce și intervine pentru el. Și l-a arestat și pe Maniu. Și a doua zi dimineața... De la Club l-au arestat pentru că ei știau că știm... N-o mai putut să-l bage la Tămădău și atunci l-o arestat pur și simplu și o stat arestat, nu știu... până în 156 mi se pare"*[15].

După arestarea lui Corneliu Coposu, soția sa a fost dată afară din casă chiar a doua zi și s-a refugiat la soacra și cumnatele sale: *„Și a doua zi* - spune Flavia Coposu - n.n. -, *pe ziua de 15 dimineața au venit la Arlette acasă și-au dat-o afară. Au lăsat-o să-și ia o valiză cu lucruri strict personale: cămașă, papuci și o pereche de pantofi și gata (...) Și restul, tot ce o avut o rămas acolo: haine, îmbrăcăminte, lenjerie, veselă, tot, tot, tot."*

Arlette a locuit aici până în momentul arestării, despre care surorile Coposu își aduc aminte cu lux de amănunte: *„O stat la noi până o arestat-o... da. Păi, n-o avut unde sta (...) Au arestat-o de la noi din casă. O venit și o luat-o."*[16]. Cei care au arestat-o erau îmbrăcați în civil: *„Păi civili umblau... sigur. Și atunci o înconjurat casa de jur împrejur Și o zi și o noapte o stat. Și pe toți care o venit la noi i-a înhățat... Cei care nu știau... Și mi-aduc aminte că io venisem de la Constanța. Eu lucram la Constanța atuncea și venisem... Și pe ea o arestaseră deja. Și a doua zi trebuia să mă întorc. Și ei o vrut să-mi ia buletinul și i-am spus că îi rog să nu mi-l ia pentru că mă întorc la Constanța. Și ei o zis că mai rămâne de văzut dacă o să mă întorc. Și i-am spus: <<Am tren mâine dimineață la ora 7.>>. <<Vom hotărî>> zice. <<La 6 veniți cu hârtie, cu buletinu>>. Și o venit și m-o pândit până în gară să vadă dacă plec la Constanța"*[17].

În aceeași zi, au arestat-o și pe France, sora lui Arlette. Motivul arestării era un pretext, ambele fiind acuzate de spionaj pentru Legația Franței, unde lucrau. Rodica Coposu își aduce aminte că pe 13 iunie 1950 au arestat-o pe Arlette: *„Pe ziua de 13 iunie 1950, că era ziua Sfântului Anton. Că eu am venit de la Sfântul Anton de la biserică. (...) O venit dimineața și o făcut percheziție în casă... când am venit noi de la biserică au venit ăia și au făcut o percheziție (...) Și au venit o mulțime de*

---

[13] Interviu F.C.
[14] Interviu R.C.
[15] Interviu F.C.
[16] *Ibidem.*
[17] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

lume atunci la noi. Vagonel a venit, a venit nu mai știu... mai mulți.(...) Păi pe unii i-o oprit Angela să nu vină că vecina de vis-à-vis o văzut mașina Securității și le-a spus să nu mai vină. Că toți au trebuit să dea declarație. Că n-o să spună la nime ce-o văzut. Și atunci au făcut o percheziție teribilă în casă și după aia, după ce o plecat Securitatea o deschis sertarele la bufetul ăla (arată spre bufet - n.n.) *și acolo* (erau - n.n.) *întinse cât de mare îi sertaru, <<Vă rugăm treceți Prutul, înfrângeți dușmanii de la Răsărit>>. Mama, săraca, o încremenit. Cum n-o văzut-o? (...) Ce zicea* (dacă o aflau - n.n.)... *că suntem fasciști. Și de atuncea soră-mea o rupt tot ce venea: scrisoare, hârtie, tot, tot, tot. Tot rupea și arunca la gunoi"*[18].

După arestarea lui Corneliu Coposu, prigoana comunistă s-a abătut asupra întregii familii. Aureliei Coposu, mama lui Corneliu Coposu, i-a fost tăiată pensia, iar fetele mai mari (Cornelia și Doina) au fost date afară din serviciu. În aceste condiții, situația materială a familiei a devenit foarte precară: *„Și a fost o perioadă, perioada '48... în care noi am trăit acasă cu bursa mea și a lui Rodi, pentru că mamei i-a tăiat pensia când l-o arestat pe Cornel. Pe fete* (cele două surori mai mari - n.n.) *le-o dat afară și am avut bursa mea și a lui Rodi, cu care am trăit. Nu știu cât era ... 150 de lei și Rodi 75 lei"*[19].

Au ajuns în situația disperată de a vinde toate obiectele de valoare pe care le aveau în casă: *„Nenorocirea era: Cornel era arestat, fetele date afară din servici, mamei i-o tăiat pensia. Nu aveam nici unele. Și venea toată vremea Securitatea să ne întrebe din ce trăim, pentru că a vrut să ne termine. Așa... și trebuia... de unde?... Am vândut tot ce s-a putut vinde din casă, tot, tot, tot. Orice dorea să cumpere cineva îi dădeam ca să avem de pită, de lumină, de astea. Și până la urmă, mă rog, o mers situația așa. Într-o zi, îmi aduc aminte că soră-mea Tuți* (Cornelia - n.n.), *cea mare, avea un costum național. Și n-am să uit. M-am dus prin august, era o căldură de aia scârboasă prin București și m-am dus cu un costum din ăsta național foarte frumos de Muscel, pe care și-l cumpărase sora-mea... ce știu, pentru bal, frumos de tot, cu iie de aia de borangic, așa, să-l vând la Ansamblu. Se făcea atunci Ansamblul Perinița, comunist. Și m-am dus să-l vând și acolo mi-o spus că nu cumpără ei așa ceva că-i scump și lor nu le trebuie d-astea. Pentru dans popular merge și mai prost* (costum - n.n.)*"*[20].

În primăvara anului 1952, familia Coposu a fost dată afară din casa în care locuiau, pe strada Jianu, de un nomenclaturist comunist, ministrul Potop: *„Pe noi ne-a dat afară, pentru că noi am închiriat de la Gaz și Electricitate o căsuță d-asta* (când au sosit în București, în toamna anului 1944 - n.n.), *care avea un hol mare, bucătărie, baie, living, nu știu*

---

[18] *Ibidem.*
[19] *Ibidem.*
[20] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

ce... O scară care mergea la pivniță și sus avea două dormitoare. Și acolo o stat mama cu noi și după ce s-au întâmplat toate nenorocirile și l-au arestat pe Cornel a mai venit și soția lui acolo că o dat-o afară pă stradă... Unde să se ducă... Și stăteam acolo. Un domn Potop, care a fost ministrul Cultelor și care a fost țărănist, o trecut la comuniști imediat. Bineînțeles, ca orice cetățean, vorba lui Caragiale, <<imparțial>>, după ce a ajuns ministru, și-o lăsat nevasta. Și și-o găsit o pupăză tânără și atuncea trebuia să se mute de acasă, că morala proletară nu-i îngăduia să-și dea afară nevasta și copilul în stradă și atunci o ochit casa noastră, care era aproape vizavi de vechea lui locuință și-o obținut de la Securitate evacuarea noastră... Normal. Și s-a întâmplat evacuarea asta. Dar a fost un mare măgar dl. Potop, Dumnezeu să-l ierte și p-ăsta, c-o murit de mult, care o venit cu 4-5 soldați, a aruncat pe fereastră toate lucrurile din casă. În două ore s-a făcut golirea casei. Și ne-a mutat în Dudești, în două camere, cu acces la baie (baie comună - n.n.), *cu niște olteni, mă rog, care erau niște oameni foarte drăguți și civilizați. Nu ne-am certat cu nimeni"*[21].

Flavia Coposu lucra, la vremea respectivă, la Sovromul din Constanța și a aflat, de la un prieten din București, că familia sa a fost dată afară din casă. Tot acum, are loc un episod care ilustrează nivelul de josnicie până la care a coborât noua „elită" a regimului comunist. Pe lângă faptul că i-a dat afară din casă, pentru a avea un loc călduț alături de amanta sa, ministrul Potop și-a însușit și banii trimiși ca ajutor familiei sale de Flavia Coposu, din puținul salariu pe care îl primea la Sovromul din Constanța: *„Eu atunci lucram la Constanța. N-am aflat nimic de treaba asta. Și la un moment dat, aveau aici o reprezentanță în București-Sovrom Construct. Când aveam nevoie de ceva, trimiteam la dl. inginer Georgescu, care-mi făcea servicii. Trimiteam acasă scrisoare sau trimiteam un pachet sau îmi trimiteau ei mie. Veneau de acasă și depuneau la el. Un om foarte drăguț. Și a venit unul din colegii mei: <<Dragă, să știi că domnu Georgescu mi-a spus că a sunat acasă la voi. N-a răspuns nimenea. S-a întâmplat ceva>>. Și atuncea am dat și eu telefon. N-a răspuns nimenea (...) Nu mai știu cum a aflat Florin* (inginerul – n.n.) *sau se vorbea în București sau s-a dus la voi* (către sora sa Rodica - n.n.). *Și a venit înapoi și a zis: <<Să știi că situația-i cam albastră. Pe ai tăi i-au dat afară din casă. Stau în Dudești, în niște condiții destul de mizerabile, într-o curte din aia de-i plină de țigani și altele. Dar, asta e și cred că ar fi bine să le trimiți niște bani>>. Sigur că nu aveam cum comunica. Telefon n-aveam. Și atuncea, cu primul curier care a plecat a doua zi, am trimis 300 lei, care era o sumă, atunci, în anul acela, că era după stabilizare... Și a trecut o perioadă. Eu aveam dreptul să vin* (acasă – n.n.), *că beneficiam de înlesnirile care se făceau pe șantierele naționale. Că, odată la 3 luni, aveai dreptul la 3 zile să-ți*

[21] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

vizitezi familia. Și am profitat de treaba asta să vin să văd ce s-a întâmplat. Am ajuns acasă... În fine, am nimerit cu greu și i-am întrebat primul lucru: <<Banii?>> <<Nu, n-am primit nici un ban>>. M-am dus la dl. Georgescu: <<Dragă, zice, nu se poate, că banii mi i-ai trimis tu. Am dat telefon, a răspuns o voce de bărbat, am întrebat dacă n-am greșit și mi-a spus că mama nu e și am întrebat cine-i acolo, că știam că voi sunteți numai>>, mama și fetele, nu era niciun bărbat acolo <<și mi-a spus că-i un văr de-al tău>>. Și zice: <<S-a prezentat un domn foarte elegant cu redingotă, cu umbrelă>>, tipul lui Potop, <<și a luat banii>>. Și eu am rămas trăsnită. Ministru ne-a dat afară din casă și să ieie de la noi? Da n-am crezut. În fine, asta a fost". Până la urmă a trimis alți bani. Însă, la un moment dat, a venit la ei un prieten de familie, care era grec la origine și *„era cam trăsnit"* și i-au povestit incidentul avut cu domnul Potop: *„Și a dat telefon la Potop <<Trădătorule! Ai ajuns ministru. Ești o canalie! Și să știi că Dumnezeu te pedepsește! Ai avut neobrăzarea să furi de la mama și surorile lui Corneliu Coposu 300 lei, tu care ai furat destul?>> Și l-a înjurat în toate felurile și ăla-i răspunde. Ce credeți că-i răspunde? <<N-am făcut decât să recuperez paguba care mi-o făcut-o soldații.>>, că atunci au aruncat de la etaj radioul și nu știu ce, în camion, au rupt doi fuștei de la balcon, că la dormitor era un balcon care avea pavăza făcută din lemn. Ăsta* (prietenul grec - n.n.) *o mai tras o serie de înjurături"*[22].

În Dudești, au locuit: Aurelia Coposu și fiicele sale Cornelia, Doina, Rodica și Flavia, după ce a venit de la Constanța, în 1953. Tot aici, în minuscula casă cu curte, bucătărie și baie comună și cu două camere, a locuit și Constantin Bălescu, după ce s-a căsătorit cu Flavia Coposu, în 1959: *„Aveam două camere,* spune Rodica Coposu. *Ei* (Flavia și soțul – n.n.) *stăteau în prima cameră și am tras o perdea. Am pus o sârmă și o draperie. Și aveam vecini în prima cameră, copii. Și ăla mic zicea: <<Sunt în apartamentul domnului inginer.>>. Și apartamentul domnului inginer era după perdea. Că era și cameră de trecere. Din camera a doua se trecea aici* (în camera unde stătea mama lor și surorile - n.n.) *ca să mergi la toaletă, ca să te duci la bucătărie. Și în prima cameră erau puse paturi pe trei pereți și în care dormeam câte doi"*[23].

La eliberarea din închisoare, în 1964, tot aici s-a mutat și Corneliu Coposu și soția sa, Arlette. Situația devenise de-a dreptul insuportabilă. Nu mai aveau, practic, paturi unde să doarmă. În aceste condiții, Flavia și soțul său reușesc să obțină o garsonieră în Balta Albă: *„Eu am rămas acolo și, după niște ani, am reușit, contra unui șperț de 5.000, să dau garsoniera și să-mi iau un apartament de două camere, pentru că dărâmau satul Dudești-Cioplea... Aveau foarte mulți proprietari. Decretul*

---

[22] *Ibidem.*

[23] Interviu R.C.

https://biblioteca-digitala.ro

de naționalizare l-a făcut, că trebuia ca la proprietari să li se dea apartamente noi și atuncea nu aveau garsoniere. Și am ajuns și io. Am avut și eu o legătură la ICRAL, care m-a pus în legătură cu unu și i-am dat 5.000 șperț și mi-a dat apartamentul acesta pe care-l am acum și care stă acolo. O să-l vând sau o să-l dau la fundație (Fundația Corneliu Coposu - n.n.)"[24].

După eliberarea din închisoare a lui Corneliu Coposu, la câțiva ani, Rodica Coposu a primit și ea un apartament, în chirie, ca o recompensă a colegilor, care își dădeau seama că ea nu putea părăsi țara în diverse delegații, precum o făceau ei, și au hotărât să-i lase ei acest apartament repartizat pentru întreprinderea la care lucrau: *„Că trebuie să vă spun că dumneaei* (arată spre Rodica și râde - n.n.) *a fost fruntașă în producție. A lucrat mult și foarte bine. Și pentru că colegii ei au apreciat-o foarte tare, și-au dat seama că nu-i pot face altfel niciun fel de avantaj. În străinătate nu putea pleca și toate proiectele ei le prezentau alții sau ea la telefon, cu Filipine, Anglia, cu nu știu ce... sau veneau ăia aicea. Și atuncea, mă rog, Sindicatul a hotărât să-i deie un apartament că știa că în Dudești stăteam toată liota"*[25].

„Eu, între timp - spune Rodica Coposu -, *am primit cu chirie un apartament de trei camere în Dristor și acel apartament l-am schimbat cu această casă pentru că cei care locuiau aicea* (în Mămulari - n.n) *rămăseseră foarte puțini... Chiria era enorm de mare pentru ei, că erau numai trei și, mă rog, erau și altele... (...) Apartamentul era bun. Era la etajul II, avea trei camere, două balcoane, mă rog... era frumos"*[26].

Auzind că familia Coposu se mută, din Calea Dudești nr. 86, în Mămulari nr. 19, Securitatea a intrat în panică, dar, totodată, a văzut în acest eveniment o șansă de a instala în noua locuință aparatele de ascultare, nu numai a telefonului, ci și a convorbirilor care aveau loc în apartament.

Tot acum, aflăm că Serviciul III „îl lucra" prin dosar informativ pe Corneliu Coposu, care era angajat ca economist principal la Întreprinderea de Construcții Montaj nr. 1, Șantierul 6, Construcții. La data de 7.06.1974, împotriva lui Corneliu Coposu și a altor 6 „legături" din anturajul său s-a început urmărirea penală, fiind acuzați de *„propagandă împotriva regimului socialist"*, acțiune ce se găsea în curs de desfășurare în momentul mutării domiciliului în Mămulari, adică în 1975.

În documentul existent la C.N.S.A.S. se spune că la domiciliul din Calea Dudești era vizitat, printre alții, de Camil Demetrescu - fruntaș P.N.Ț. -, Ion Jovin - medicul curant al lui Iuliu Maniu - și Matei Boilă -

---

[24] Interviu F.C.
[25] *Ibidem.*
[26] Interviu R.C.

https://biblioteca-digitala.ro

nepot al lui Iuliu Maniu, fost secretar al Tineretului Universitar Național-Țărănesc. Securitatea se plângea că, *„din lipsă de informatori cu posibilități de pătrundere"* în anturajul lui Corneliu Coposu, nu au reușit *„cunoașterea exactă a conținutului discuțiilor purtate"*. Familia cu care se făcea schimbul de locuință se numea Ghimpa Nisipeanu. Securitatea subliniază că nu se cunoscuseră înainte, ci făceau schimbul în urma unui anunț dat de familia Ghimpa Nisipeanu la „Mica publicitate".

La fel ca imobilul deținut de Rodica Coposu, și cel din Mămulari avea tot 3 camere, hol și dependințe. Organele de Securitate s-au documentat în cele mai mici detalii referitor la noul domiciliu unde urma să se mute Corneliu Coposu, împreună cu mama și surorile sale. Totodată, *„prin măsuri combinative"*, și-au confecționat și au probat o dublură după cheile apartamentului din Mămulari. Locuința a fost vizitată - în lipsa chiriașilor, evident - de către un locotenent-colonel din cadrul Unității Speciale T, care a comunicat Servicului III că existau posibilități de efectuare a lucrărilor de instalare a aparatelor de ascultare în timp de 6-7 ore, în cursul dimineții, când familia Nisipeanu era plecată la serviciu. În document este descris, cu lux de amănunte, modul cum urma să se desfășoare întreaga operațiune. De asemenea, măsurile care urmau a fi luate pentru ca familia Nisipeanu să nu fie acasă în ziua respectivă. La fel și vecinii. Întrucât vecinii știau că familia Nisipeanu urma să se mute la o altă adresă și că face curățenie generală în apartament, Securitatea era convinsă că *„zgomotul produs la perforarea zidului va fi acoperit sub această legendă și nu va crea nici o suspiciune."*

Pentru a nu fi „deranjați" cumva de familia Coposu, care putea să apară și să-și viziteze noua locuință, au fost luate următoarele măsuri: Corneliu Coposu urma să fie chemat, telefonic, de colonelul Marin Petrescu la Direcția de Cercetări Penale, dimineața, la ora 8, ceea ce nu ridica suspiciuni, spun organele de Securitate, deoarece, în anii 1974-1975, *„a fost chemat de mai multe ori pentru a da declarații asupra persoanelor din acțiunea HIMERELE"*; Rodica Coposu, ingineră la I.S.P.E., urma să fie supravegheată de locotenentul major Popa, *„care deservește informativ acest obiectiv"* (așadar, și ea era urmărită permanent); Doina Coposu - farmacistă la Întreprinderea de Plante medicinale -, Aurelia și Flavia, urmau să fie atent supravegheate și ele.

Pentru coordonarea tuturor acțiunilor și rapiditatea intervenției, în ziua instalării aparatelor de ascultare, denumite T.O., șeful Serviciului III din cadrul Securității cerea un autoturism din dotarea direcției[27].

Astfel, în zecile de dosare de urmărire informativă existente la

---

[27] Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (în continuare A.C.N.S.A.S.), fond Informativ, dos. I. 149.087, vol. 5, f. 3- 5.

https://biblioteca-digitala.ro

C.N.S.A.S. găsim înregistrate și transcrise toate convorbirile care au existat în casa de pe Mămulari, până în 1989 sau, poate, și după! Securitatea a alcătuit tabele cu persoanele sunate de Corneliu Coposu, cu adresa lor, număr de telefon și data când a avut loc convorbirea[28].

La fel ca și Corneliu Coposu, surorile sale erau urmărite permanent. La serviciu, li se întocmeau fișe personale, referitoare la cariera profesională și comportamentul lor față de regimul comunist[29].

Pe data de 23 februarie 1983, Aurelia Coposu trece la cele veșnice, la venerabila vârstă de 90 de ani. Este înmormântată pe 26 februarie, în Cimitirul Belu. Familia Coposu a fost supravegheată de către organele de Securitate inclusiv la înmormântare. În documentul existent la C.N.S.A.S. se afirmă că au participat aproximativ 80 de persoane[30].

Familia a primit scrisori de condoleanțe de la rude, printre acestera regăsindu-se și profesoara Valeria Ciocian din Bobota. Românii aflați în Occident au reacționat, și ei, la acest trist eveniment. George Serdici publica un emoționant necrolog în revista „Europa", organul Federației Combatanților Aliați, despre care, evident, a aflat și Securitatea[31].

Despre plecarea membrilor familiei Coposu din țară nici nu putea fi vorba. Echipa în cadrul căreia muncea și Corneliu Coposu s-a remarcat prin muncă și membrilor acesteia li s-a oferit posiblitatea unei excursii în Bulgaria. Însă, numele lui Corneliu Coposu a fost șters imediat de pe listă.

Nici Flavia Coposu nu a fost lăsată să se deplaseze într-o excursie organizată la Budapesta: *„Nici pe mine nu m-a lăsat la excursia la Budapesta. Era un meci între Rapid și CFU al ungurilor și trebuia să plecăm de aici după-amiaza, a doua zi ajungeam la Budapesta. Mergeam la meci și noaptea ne întorceam înapoi. Și ne dădea câte 100 de forinți. Eram deja la minister. Și toate colegele mele: <<Hai și tu, că noi vindem acolo biletele de meci și mergem la cumpărături.>> Și m-a chemat secretarul care l-am avut noi la minister. A fost un om minunat, care m-a chemat la el și mi-a spus: <<Vă rog frumos, niciodată cât mai sunteți în Minister să nu-mi mai cereți să plecați niciunde. Colegilor dumneavoastră le spuneți că nu au mai fost locuri. Nu vreau să mai facem tevatură. Știți bine de ce și îmi pare rău, dar asta e.>>. I-am mulțumit frumos și le-am spus la colegi la toți că nu mai sunt locuri. Da' ce puteam să fac, să cer azil politic în Ungaria? Eu am fost în timpul comunismului... o singură dată am trecut frontiera, că am fost la mare și am făcut o excursie în Bulgaria de o zi. Cu autocarul. Plăteai 150 de lei pe zi. Am*

---

[28] *Loc. cit.*, vol. 35, f. 75.
[29] Vezi, în acest sens, *Loc. cit.*, dos. 5.062, vol. 2, f. 172, 211-218.
[30] *Loc. cit.*, dos. D.2, vol. 5, f. 20.
[31] *Loc. cit.*, vol. 13, f. 26-28.

https://biblioteca-digitala.ro

plecat la Varna. Ăia nu-ți mai cereau pașaport. Și atât..."[32]

Cu toată supravegherea strictă și interdicțiile impuse, Corneliu Coposu reușea să mențină, prin diferite canale, legătura cu Occidentul. Mai mult, în 1987, reușește, în plin regim comunist, să afilieze P.N.Ț. la Internaționala Creștin-Democrată. El are o întâlnire, în acest sens, cu Jean Marie Doyer, vicepreședintele Internaționalei, la București. Condiția pusă de Corneliu Coposu a fost aceea ca afilierea să fie făcută public în momentul în care condițiile din România vor permite, ceea ce s-a și întâmplat, în ianuarie 1990[33].

Pentru a le feri de pericole, Corneliu Coposu nu le-a spus surorilor de întâlnire cu vicepreședintele Internaționalei Creștin-Democrate, în 1987: *„O venit ăl... Nu ne-o spus nouă unde. Pe vremea aceea era un domn care se chema Daie* (Doyer - n.n.*), care era vicepreședintele Internaționalei Creștin Democrate, care a venit aici să... io nu mai țin minte data... El nu ne-o spus nouă că el totuși a făcut o scrisoare cumva trimisă. Ce se întâmplă: a apărut foarte curând după ce a ieșit din închisoare cartea despre creștin-democrație a lui Robert Schuman. Și acolo el spunea principiile de bază ale creștin-democrației, care se vrea un partid moral... care se vrea să asaneze mizeria războiului...(...) Nu asta l-a determinat pe el. L-a determinat faptul că a găsit în cele zece principii sau decalogul creștin-democrației, opt zise de Maniu. Opt. Înafară de aia cu naționalismul, pentru că ei se adresau Internaționalei Creștin Democrate... aproape toate"*[34].

Corneliu Coposu le-a explicat, după revoluție, rațiunile pentru care nu le-a povestit despre întâlnirea secretă pe care a avut-o cu Doyer și afilierea P.N.Ț. la Internaționala Creștin Democrată: *„În 1987, după ce el o reușit, era foarte bucuros de chestia asta. Dar n-a spus... Nici nouă nu ne-a spus. Și la urmă ne-a explicat după Revoluție: <<Dragele mele, voi nu știți ce înseamnă presiune psihologică și rezistență la duritate. Nu v-am spus pentru că-i mai bine să nu știți. Dacă vă aresta pe oricare din voi și vă supunea la cine știe ce, nu că spuneați, că mi se întâmplă mie ceva, n-are importanță. Dar cine știe câți băgam la apă. Întâi pă Daie ăsta, că o acceptat să cocheteze cu un amărât de stat socialist. În al doilea rând, toți colegii de partid, care nu știu de fapt. Voi tot acolo ați rămas și că ați rămas și că ați știut și că n-ați știut.>> Ne-o lămurit. El nu o spus niciodată ce făcea"*[35].

Pe 20 mai 1988, se stinge din viață sora sa cea mai mare, Cornelia Veturia. Evenimentul tragic a avut un impact deosebit pentru Corneliu

---

[32] Interviu cu F.C.

[33] T. C. Zarojanu, *Viața lui Corneliu Coposu*, ediția a II-a, București, Ed. Mașina de scris, 2005, p. 128.

[34] Interviu cu F.C.

[35] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

Coposu și pentru că sora lui mai mare murise chiar de ziua lui de naștere. Din acel moment, nu și-a mai sărbătorit-o: *„El, din 1988, nu din 1989, mi-aduc aminte că de ziua lui s-a prăpădit sora noastră cea mare Tuți* (Cornelia – n.n.). *O făcut stop cardiac, chiar de 20 mai. Din clipa aia el nu și-o mai sărbătorit ziua niciodată"*[36].

Corneliu Coposu a fost filat de către Securitate chiar şi la înmormântarea Corneliei, pe data de 23 mai 1988[37].

După moartea surorii sale, Corneliu Coposu, în fața prietenilor de familie, face unele previziuni referitoare la sfârșitul regimului comunist: *„Și după ce-o murit ea, știu c-o venit o grămadă de cunoștințe la noi și el o făcut pariu, dar nu pot să vă spun cu cine, că nu va mai dura doi ani regimul comunist că se prăbușește. Și le-o explicat el că motivele prăbușirii vor fi cele economice, nu cele psihologice, pentru că lumea apuseană se dezvoltă în ritm geometric, iar noi stăm pe loc. Și în momentul în care cei care sunt aici în lagăr vor da ochi cu prosperitatea dinafară îi imposibil să nu se revolte. Începuseră fel de fel de lucrări prin Egipt, pe nu știu unde și au mers o mulțime de muncitori în Arabia Saudită, unde era un belșug nebun și din muncitorii de la el, cu care era în relații foarte bune, au venit unii și povesteau: <<Păi, domnu' Coposu, știți cei acolo?>> și zicea: <<Să știți că nu rezistă, mai ales că nebunul ăsta* (Ceaușescu - n.n.), *dacă și-ar da seama, ar mai slobozi un pic lațul acesta>>"*[38].

După anul 1980, când, pe lângă teroarea fizică și psihică, începe și o profundă criză economică, singura preocupare a cetățenilor era să-și asigure alimentele necesare supraviețuirii. După cum știm, magazinele erau goale - nu și pentru activiștii de partid -, iar alimentele de bază (pâine, ulei, zahăr etc.) erau raționalizate. Acesta ar fi unul dintre motivele care au dus la creșterea nemulțumirii populației, nemulțumite care a explodat în 1989. Flavia Coposu rememorează acele vremuri de mizerie cumplită: *„Pentru că o început din ce în ce mai mare mizerie. Gândește-te că aici, în București, în ultimul an înainte de democrație, ne duceam cu buletinul și ne dădea 200 grame salam, tăiat bucăți, o porcărie pe care noi n-o luam, că noi n-o puteam mânca. Era de groază. Nu exista aproape nimic în București. Erau țăranii care veneau la piață și se ascundeau pe la toate colțurile blocurilor, că, dacă mergeau în Piață, le puneau preț maximal și nu le convenea să-și vândă produsele. Pentru mine, a cumpăra două kilograme de ardei era o glorie, două kilograme de roșii, până când mergând la piață la mine, acolo unde-i apartamentul* (Flaviei din Balta Albă - n.n.), *odată, la colțul blocului, era o țărancă mare și multă... așa, o bulgăroaică d-asta. Și avea în coș ultimele roșii și am*

---

[36] *Ibidem.*
[37] A.C.N.S.A.S., Fond Documentar, dos. D. 2 (fost 11.519), vol 1, f. 104.
[38] Interviu cu F.C.

https://biblioteca-digitala.ro

întrebat <<De unde veniți dumneavoastră? >> <<Stau aici în sat, în Dudești.>>, zic: <<Nu vreți să-mi dați și mie adresa, să vin să iau de acasă?>> <<Ba da>. Și-atuncea, mă duceam la bulgăroaica asta și îmi culegea din grădină și plăteam, plăteam roșii, ardei, ceapă... chestii și nu mă băteam în piață cu toți nenorociții. Vai și amar. Ei, din această teroare alimentară nimeni nu avea altă preocupare decât să apuci ceva de mâncare. Dacă până la ora 10 nu-ți luai pâine, gata, nu mai era. Și nu ştiu pentru care motive a făcut. Asta zicea Cornel: <<Omul ăsta n-are nici un sfătuitor bun. Că dacă ar începe să facă un pic de relaxare, să deie, de pildă, pâine toată ziua sau să deie lapte, ceva la discreție, nu să fie totul drămuit, poate că nu l-ar urî lumea chiar așa>>"[39].

În ziua de 14 decembrie 1989, familiei Coposu i s-a tăiat telefonul. Au aflat despre evenimentele de la Timișoara peste două zile, de la un coleg al Doinei Coposu. De la surorile Coposu am aflat unde se găseau membrii familiei în timpul evenimentelor din decembrie 1989: *„În ziua de 14* (decembrie 1989 – n.n.) *ne-au luat telefonul. Adică o amuțit. Ne-au dat drum după Revoluție, de Crăciun, că pe urmă o început să curgă telefoanele (...) După ce a plecat Ceaușescu a fost baricada de la Continental și el* (Corneliu Coposu – n.n.) *s-o dus acolo să vadă baricada de la Intercontinental. O venit înapoi acasă, s-o dus la Televiziune să-și ofere serviciile și nu l-au primit și asta de sus (vecina de la etaj) ne-o dat telefon ca să ne culcăm pe burtă* (râde - n.n.*), să stingem toate luminile că ne bombardează. Că era o canonadă nebună aicea...<<Unii de la Intercontinental s-au retras în Piața Unirii și ăștia au pornit pe stradă.>>* (completează Rodica Coposu - n.n.). *Noi am plecat* (Flavia și soțul său - n.n.) *acasă la noi, în mahalaua aia de la Balta Albă. Era liniște. Și pe urmă trei zile s-a dus* (Corneliu Coposu - n.n.) *la Radio-Televiziune și nu l-o primit niciodată la televizor"*[40].

De asemenea, părerea lor despre aceste evenimente, pe care le consideră că au fost dinainte regizate: *„Lovitura de stat o fost pregătită dinainte, sunt convinsă... Au venit și ajutoare din străinătate (...) Trebuia să simuleze o revoltă pentru că mie mi s-a părut foarte ciudată apariția în public a unei manifestații comuniste, a unei coloane de golani și derbedei care o început să strige: <<Jos Ceaușescu!>>. Nu le-o venit să creadă la Ceaușescu treaba asta... nu le-o venit să creadă. Și atuncea toată lumea o rămas înmărmurită că n-o știut ce e. Eu mi-aduc aminte că io am venit acasă, Cornel încă nu era, c-o plecat să vadă ce să-ntâmplă. Și știu că am ajuns... Noi am comentat atunci așa... că da io am ajuns acasă după ce apăruse Iliescu și știu c-o venit la noi acasă bărbatul lui Colette care o zis: <<O fost trădare!>>. Zic: <<Ce trădare Vasile?>>. Zice: << Păi – zice – noi am fost*

---

[39] *Ibidem.*
[40] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

încolonați... >> - el lucra la I.F.A., la cercul ăla...- și zice: <<Ne-au dus pe toți în Piață și, la un moment dat, spărgând rândurile, a intrat o coloană mare pe cinci rânduri de... un fel de derbedei să le zic, o adunătură de tot felul, care au început să strige «Jos Ceaușescu», și atunci... ăsta era un tip așa mai mucalit, zice <<Mă uitam la ăștia toți responsabilii C.C. al P.C.R. cum aruncau pe jos steagurile, pozele, le călcau în picioare să nu vadă ăia... armata.>> și zice <<Pe urmă, o început un zgomot infernal.>> Ei ce-au făcut: au băgat coloana asta și au început să simuleze ca și cum s-ar trage și lumea s-a speriat și s-au împrăștiat. Cel care a fost sigur în complot a fost ăla care o venit să-i spună lui Ceaușescu să se urce în avion...generalul Stănculescu. El a fost sigur parte din complot. Cu siguranță. Nici nu se încape discuția... Ăștia s-au retras (Ceaușeștii - n.n.).... *au plecat.... toată povestea.... cum pe ei i-o băgat în elicopter și i-o dus la Târgoviște.... i-o păstrat acolo. Pentru că, de ce i-o dus la Târgoviște? S-o temut ca să nu facă el* (Nicolae Ceaușescu - n.n.) *vreo legătură, că la Boteni, lângă Târgoviște, era un aeroport unde zice-se era un avion încărcat cu benzină gata să plece... Cine i-o judecat? Tot de-ai lor... Da. Aia o fost invenția nemernicului ăla de Voican. Și ca să fie lumea înspăimântată...* (teroriștii - n.n.)"[41].

Calvarul familiei Coposu s-a sfârșit, în parte, în anul 1989, după 50 de ani de regim totalitar comunist, în cadrul căruia au avut de suferit din plin. Desigur că cel mai încercat a fost Corneliu Coposu, care și-a petrecut cei mai frumoși ani ai vieții în pușcărie, respectiv între 33 și 50 de ani. Pe lângă el, însă, a avut de suferit întreaga familie, dar care nu a făcut, după 1990, un caz din această suferință, deoarece, după cum spun și surorile Flavia și Rodica Coposu, a avut de suferit marea majoritate a poporului român.

Prin prezentul studiu am dorit să facem cunoscute câteva aspecte ale calvarului suferit de familia Coposu, considerând că generația noastră are datoria morală de a reabilita memoria înaintașilor noștri, terfelită în timpul regimului comunist.

CALVARY ON FAMILY ISSUES UNIQUE COPOSU DURING THE COMMUNIST REGIME (1947-1989). BETWEEN HISTORY AND MEMORY

Abstract

This study is based on unpublished documents discovered in the archives of the National Council for Studying Securitate Archives

[41] *Ibidem*

https://biblioteca-digitala.ro

(CNSAS). We also obtained unpublished information from interviews with Flavia and Rodica Coposu, and others.

1947 meant a real earthquake Coposu family. It was the third largest earthquake in the family, after cession of Transylvania after the Vienna Award of 30 August 1940, when the family had to leave town Bobota, where Greek-Catholic archpriest Valentin pastoral Coposu was born 32 years and all children and the second occurred on 28 July 1941, when Valentin Coposu dies from a heart attack at age 54. It now becomes the pillar Coposu family as witness and his sisters, Flavia and Rodica Coposu.

So Coposu's arrest, which had as Secretary General of the National Peasant Party, on 14 July 1947 following extensive security Trap Tamadau family was beginning ordeal. The next day, his wife, Arlette, dropped out of the house, only clothes he had on it. Coposu family fled to, where he was arrested. In all, Cornelia and Doina Coposu, who were working were expelled from the service. Flavia Coposu, who then graduated from the Academy of Economic Studies of Bucharest, was not allowed to engage only in September 1949 at a site in Constanta (Sovrom). Sister lowest, Rodica Coposu was also affected by adoption of the new education law in 1948, after the Soviet model. Aurelia Coposu Coposu's mother was cut pension. The family reached a desperate situation. As if it was not enough, in 1950, and his sister Arlette France are arrested and Coposu family is given out of the house became a communist nomenclaturist minister. Endure the greatest suffering, but Coposu, which lasted for 17 years in prison, from 1947 to 1964.

And after his release from prison Coposu and his wife, Arlette, the family suffered, ending her ordeal, in part, in 1989. Inhuman treatment in prison has made its mark on the health of Arlette, who dies shortly after release. Coposu family, as evidenced by the existing records tracking information C.N.S.A.S. was followed by Security organs including at home, and the intercepting all calls, not just the telephone. Also, housing has been subjected to numerous searches and interrogated and detained Coposu to Security in many cases.

Keywords: family Coposu Coposu, communism, Corneliu Coposu, the National Peasant Party, Security.

https://biblioteca-digitala.ro

Liviu ZGÂRCIU[*]

IOACHIM CRĂCIUN – ISTORIC AL VECHILOR CĂRȚI ŞI BIBLIOTECI ROMÂNEŞTI

Unul dintre rarele cazuri din istoriografia română în care opera precede detaşat în faimă numele autorului îl are protagonist pe istoricul şi bibliologul clujean Ioachim Crăciun[1]. Într-adevăr, şi paradoxal în acelaşi timp, deşi *Bibliografia istorică a României* este, în mod normal, primul instrument accesat în orice cercetare istorică, personalitatea şi opera creatorul ei este prea puțin cunoscută[2]. Tocmai din acest motiv, în cadrul acestui studiu, am decis să mă opresc asupra demersului ştiințific întreprins de Ioachim Crăciun în cercetarea istoriei cărții şi a bibliotecilor din spațiul românesc. De la început, trebuie să precizez că această preocupare trebuie văzută ca o parte componentă a unui demers istoriografic ce vizează, în principal, istoria politică şi culturală transilvăneană.

De fapt, cel identificat, pe nedrept, doar ca fondatorul *Şcolii bibliologice clujene* a ales acest domeniu, extrem de apropiat de aria bibliologiei, îndrumat şi de nevoile practice ale cursurilor sale

---

[*] Muzeul „Unirii" Alba Iulia; e-mail: liviu.zgarciu@yahoo.com.

[1] Născut în comuna Dârlos (Sibiu), la 25 iunie 1898, Ioachim Crăciun s-a format şi consacrat în istoriografia română în perioada interbelică. De numele lui este legată, mai ales, constituirea şcolii bibliologice clujene din jurul Universității de la Cluj, unde, din 1932, a fost titularul primei catedre de Bibliologie din învățământul universitar românesc. După 1948, odată cu instaurarea regimului comunist, Ioachim Crăciun a avut de suferit, fiind înlăturat atât de la universitate, cât şi de la Institutul Academiei Române, filiala Cluj. În cele din urmă, cu ajutorul lui Constantin Daicoviciu, la începutul anilor '50, a fost reangajat mai întâi la Institut, apoi la Universitate, unde îşi va continua activitatea ştiințifică. Până în anul morții sale, 1971, s-a remarcat prin coordonarea colectivului care a realizat primul număr al *Bibliografiei Istorice a Românilor*. Despre viața şi activitatea lui Ioachim Crăciun: Nicolae Edroiu, *Ioachim Crăciun (1898-1971) şi bibliologia românească*, în „Bibliotheca Bibliologica", Cluj-Napoca, (serie nouă), nr. 1, 1994, p. 3-35; Liviu Zgârciu, *Istorici în perioada regimului comunist. Ioachim Crăciun*, în „Apulum", XLIII, nr. 2, 2006, p. 393-404 şi Idem, *The Status of the Historiographer in the Firs Stage of the Communist Regime from Romania (1948-1965). Case Study: Ioachim Crăciun*, în „Tyragetia", Chişinău, (serie nouă), XVIII, vol. III, nr. 2, 2009, p. 265-272.

[2] O prezentare a exegezei istoriografice dedicate lui Ioachim Crăciun în Liviu Zgârciu, *Locul lui Ioachim Crăciun, întemeietorul şcolii bibliologice clujene, în istoriografia română*, în „Apulum", XLVII, 2010, p. 395-409.

https://biblioteca-digitala.ro

universitare. Calitățile sale de cercetător aveau să fie pe deplin puse în valoare prin studiile dedicate subiectului, editate atât în perioada interbelică, cât şi în plin regim comunist.

Prima lucrare de un asemenea profil, intitulată *Cartea românească în decursul veacurilor*, avea să fie publicată în revista „Viața Ilustrată", în anul 1937[3]. Studiul avea, în primul rând, o funcție de popularizare, reprezentând şi textul conferinței ținute, tot în acel an, la universitatea clujeană. Tocmai din acest motiv, aparatul critic este ca şi inexistent, fiind compus doar din două note de subsol. Aici, era realizată o scurtă prezentare a principalelor repere din istoria cărții româneşti, atât cea manuscris, cât şi cea tipărită. Autorul şi-a fondat demersul istoriografic apelând, în principal, la două surse bibliografice: studiul lui Nicolae Iorga, *Tipărituri româneşti necunoscute*, publicat în 1931, în numărul al XVII-lea al „Revistei Istorice", şi monumentala *Bibliografie Românească Veche*.

Interesante sunt aprecierile pe care istoricul clujean le face în introducere, cu privire la evoluția istorică a cărților româneşti, văzută: *„tot atât de variată, cu umbre şi lumini, ca şi povestea neamului nostru"*[4]. În acest context, credea că apariția mai târziu - în comparație cu alte state europene - a primelor cărți în limba română se datorează condițiilor istorice neprielnice care au marcat destinul neamului românesc. Tocmai de aceea, consideră că această apariție târzie în spațiul românesc, atât a cărții manuscrise, cât şi a celei tipărite, nu ar trebui să constituie un motiv de ruşine.

Dintre vechile manuscrise româneşti, *Evangheliarul slavon* (1473) de la Mănăstirea Humor, cu celebra miniatură a domnitorului Ştefan cel Mare, îi stârneşte afirmația că, asupra lui, *„trebuie să ne oprim cu un deosebit respect şi cu mulțumirile lui Dumnezeu că ni s-a păstrat"*[5]. De asemenea, aspectul deosebit al cărții îl determină să o asemuiască cu celebrul *Codex Argenteus*[6], păstrat la Upssala (Suedia), care conține traducerea Bibliei făcută de episcopul Ulfila al goților[7], în veacul al IV-lea[8]. În acelaşi timp, recunoaşte că, în comparație cu alte zone, în spațiul românesc, au apărut cărți în propria limbă, cu o oarecare întârziere. Lega acest aspect de împrejurările istorice nefavorabile, care au marcat destinul neamului românesc, spre deosebire de *„Apusul, mai*

---

[3] Ioachim Crăciun, *Cartea românească în decursul veacurilor. Conferință ținută la Extensiunea universitară din Cluj în 16 aprilie 1937* (Extras), Cluj, 1937.

[4] *Ibidem*, p. 3.

[5] *Ibidem*, p. 7.

[6] Vasile Gheorghiu, *Codex Argenteus Upsaliensis*, Bucureşti, 1939.

[7] Constantin Erbiceanu, *Ulfila, viața şi activitatea lui sau starea creştinismului în Dacia Traiană şi Aureliană în sec. al IV-lea* , Bucureşti, 1898.

[8] Ioachim Crăciun, *op. cit.*, p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

ferit de primejdiile peste care am trecut noi"[9]. În ceea ce priveşte tiparul, Ioachim Crăciun era de părere că, din acest punct de vedere, suntem înaintea multora dintre vecinii noştri. Bineînțeles că, raportându-se la evoluția tipăriturilor în Ungaria, nu ezită să afirme că vecinii noştri ungurii datorează prima lor carte tipărită la 1473, la Buda, unui rege de sânge românesc, Matei Corvinul, remarcând oarecum maliţios: *„întâmplarea face ca primul produs grafic de la Buda să fie o cronică,* Chronicon Budense, *în ale cărei pagini de la început se descrie războiul glorios a lui Basarab I Întemeietorul, câştigat asupra trufaşului rege Carol Robert al Ungariei, la 1330, la Posada"*[10].

Studiul abordează şi problema incunabulelor. Interesant că, deşi anul 1500 este considerat data limită pentru clasificarea unei tipărituri în categoria incunabulelor, Ioachim Crăciun ia ca punct terminus anul 1550[11]. Această deplasare cronologică o motivează prin depărtarea geografică față de spațiul german, patrie a primelor tipărituri. Astfel, *Liturghierul* (1508), *Octoihul* (1510), *Evangheliarul* (1512), *Octoihul* (1535), *Catehismul românesc* (1544), *Molitvelnicul Slavonesc* (1545), *Apostolul* (1547) şi *Evangheliarul Slavonesc* (1547) devin toate incunabule. Încadrarea lor în această categorie era forțată, fiind neagreată de instituțiile specializate, dar această inițiativă trebuie percepută din perspectiva unui istoric dispus să-şi subordoneze demersul ştiințific funcției formative a istoriei. Faptul că, astfel, putea da culturii române nu mai puțin de 8 incunabule, îl determină să gireze o teorie contestată de literatura de specialitate.

Ioachim Crăciun atinge tangențial şi activitatea desfăşurată, în secolul al XVI-lea, de Diaconul Coresi[12]. Văzând în el un *„părinte al tipografiei româneşti"*, istoricul clujean considera că *„dublei sale calități de*

---

[9] *Ibidem*, p. 11-12.

[10] *Ibidem*, p. 13.

[11] Incunabulul se numeşte un exemplar dintr-o carte tipărită în primii ani ai introducerii tiparului, mai precis, înainte de 31 decembrie 1500. Termenul a fost folosit pentru prima dată, în anul 1639, de Bernhard von Mallinckroth, care se referea la prima tipografie incunabul, pentru a denumi perioada de început a tiparului, nu cărțile propriu-zise. Denumirea a fost consacrat în 1688, la Amsterdam, de librarul olandez Cornelius van Beughem, care a publicat un catalog intitulat *Incunabulele tipografiei sau catalogul cărților şi scriitorilor editați în orice limbă, din primii ani de la inventarea tiparului, până la anul de la Hristos 1500 inclusiv.* În spațiul românesc nu au fost produse incunabule, tipografia de la Târgovişte a tipărit, în anul 1508, *Liturghierul lui Macarie*, deci la 8 ani de perioada incunabulelor. Dan Simonescu, *Cercetări româneşti despre incunabule. Incunabulele din bibliotecile noastre*, în „Cartea şi biblioteca", p. 45.

[12] O biografie a diaconului Coresi, Dan Simonescu, *Un mare editor şi tipograf din sec. al XVI-lea: Coresi*, în „Studii şi cercetări de bibliologie", Bucureşti, 11, 1969, p. 53-59.

https://biblioteca-digitala.ro

părinte-preot şi de părinte-tipograf, am mai îndrăzni să-i adăugăm şi o a treia: părintele înainte mergător şi întâiul stătător în pomelnicul ostenitorilor pentru unirea celor trei provincii locuite de români: a Ţării Româneşti, a Transilvaniei şi a Moldovei"[13]. Această catalogare era dată de tendinţa de unitate culturală care se reflectă în activitatea tipografică a lui Coresi, care, într-un sfert de secol (1557-1581), şi-a tipărit cele 22 de cărţi, dintre care 9 în limba română, atât în Transilvania, cât şi în Ţara Românească. Interesant că, susţinând teoria conform căreia diaconul Coresi şi-a adus tiparniţa de la Târgovişte la Braşov, Ioachim Crăciun îmbrăţişa, pentru prima dată în scrierile sale, o părere neîmpărtăşită de mentorul său Nicolae Iorga[14].

Ideea unităţii culturale, prezentă în tipăriturile româneşti, este, din nou, reiterată de istoricul clujean, atunci când se opreşte asupra *Noului Testament* (1648)[15]. Astfel, referindu-se la pasajul din *Predoslavia către cititori*, în care autorii tipăriturii îşi exprimă dorinţa ca opera lor să fie înţeleasă de toţi românii, Ioachim Crăciun afirmă: *„cunoscutele cuvinte în legătură cu silinţa de a scrie româneşte pe înţelesul tuturor românilor, constituind o nouă dovadă de tendinţa spre unitatea culturală a neamului nostru"*[16]. Într-adevăr, promovarea unităţii limbii literare române era o preocupare majoră a traducătorilor români ai *Noului Testament*. Ei chiar mărturiseau direct această străduinţă de a folosi o limbă literară unitară, înţeleasă de toţi românii, de pretutindeni, evitând întrebuinţarea regionalismelor[17].

În ceea ce priveşte epoca fanariotă, considerată, în general, de istoriografia română drept una de decădere, aceasta era privită de

---

[13] Ioachim Crăciun, *op. cit.*, p. 21.

[14] Una dintre problemele mult controversate privind viaţa şi opera lui Coresi este legată de provenienţa tiparniţei pe care a folosit-o la Braşov. În istoriografia de specialitate, au fost exprimate două păreri: una conform căreia Coresi a lucrat la Braşov cu tiparniţa adusă de el de la Târgovişte şi alta, care consideră că şi-a creat o tiparniţă nouă. Prima părere era susţinută, printre alţii, de Nicolae Cartojan şi, mai ales, de P.P. Panaitescu, pe când cea de a doua, de Ioan Bianu şi Nicolae Iorga. În lumina ultimelor cercetări, teoria potrivit căreia tiparniţa de la Târgovişte ar fi fost adusă de Coresi la Braşov, odată cu stabilirea sa definitivă aici, este abandonată de majoritatea specialiştilor. Lajos Demény, Lidia Demény, *A dus oare Coresi tiparniţa de la Târgovişte la Braşov?*, în Lajos Demény, Lidia Demény, *Carte, tipar şi societate la români în secolul al XVI-lea, Studii, articole, comunicări*, Bucureşti, Editura Kriterion, 1986, p. 83-93.

[15] Eva Mârza, *Din istoria tiparului românesc. Tipografia de la Alba Iulia. 1577-1702*, Sibiu, Editura Imago, 1998, p. 34-44.

[16] Ioachim Crăciun, *op. cit.*, p. 25.

[17] Cornelia Papacostea-Danielopolu, Lidia Demény, *Carte şi tipar în societatea românească şi sud-est europeană (secolele XVII-XIX)*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1985, p. 132-133.

https://biblioteca-digitala.ro

istoricul clujean ca una care *„nu a fost atât de înspăimântătoare nici în domeniu politic şi cu atât mai puţin în domeniul tipăriturilor româneşti"*[18]. Dovada acestei afirmaţii stătea în statistica cărţilor tipărite în această perioadă, statistică care spunea că, din totalul de 483, 401 erau româneşti. Extrem de interesantă era şi percepţia pe care autorul o avea faţă de starea cărţii româneşti în anii '30 ai secolului al XX, exprimată în finalul studiului: *„În zilele noastre tiparul românesc este, ca tehnică, în ritmul general european şi mondial [...]. În privinţa tehnicii tipografice nu avem de ce ne plânge, fiindcă suntem alături de ţările cele mai civilizate"*[19]. Datorită caracterului său popularizator, lucrarea avea să fie publicată un an mai târziu şi în „Revue Transylvanie"[20]. Astfel, textul tradus în limba franceză, limbă de circulaţie europeană, era introdus într-un circuit internaţional tocmai pentru a face cunoscută valoarea culturii româneşti şi din perspectiva cărţii.

În sfera preocupărilor dedicate istoriei cărţii şi bibliotecilor româneşti poate fi inclus şi studiul, *Doi bibliologi români Ioan Bianu 1856-1937 şi Al. Sadi-Ionescu 1873-1926*, publicat în 1937, în seria „Biblioteca Bibliologica"[21]. În acesta era evocată personalitatea celor doi mari bibliologi români, Ioan Bianu şi Al. Sadi-Ionescu, ambii marcând decisiv, prin activitatea lor, evoluţia cărţii în spaţiul românesc.

Ioachim Crăciun îşi concepe demersul istoriografic apelând atât la bibliografia de profil, cât şi la numeroase amintiri personale. Primul portret era consacrat lui Ioan Bianu, văzut de autor ca un *„bibliotecar, bibliograf, în sens mai larg bibliolog"*[22]. Într-o scurtă biografie, erau punctate principalele etape ale formării şi desăvârşirii profesionale a marelui bibliolog. Dintre ele, se insistă asupra momentului întâlnirii lui Ioan Bianu cu August Treboniu Laurian, cel care l-a ajutat să se angajeze în postul de custode la Biblioteca Centrală din cadrul Universităţii bucureştene[23]. Văzând, în acest episod, un semn al

---

[18] Ioachim Crăciun, *op. cit.*, p. 28.

[19] *Ibidem*, p. 30.

[20] Idem, *Le livre roumain au cours des siècles*, în „Revue de Transylvanie", IV, nr. 3-4, 1938, p. 210-232.

[21] Idem, *Doi bibliologi români, Ioan Bianu 1856-1937 şi Al. Sadi-Ionescu 1873-1926*, în „Bibliotheca Bibliologica", Cluj, nr. 9, Tipăritura Cartea Românească, 1937.

[22] *Ibidem*, p. 3.

[23] Ioan Bianu a deprins pasiunea adunării cărţilor şi manuscriselor vechi în perioada studiilor la Blaj, sub influenţa exemplelor şi îndemnurilor lui Timotei Cipariu şi Moldovănuţ, profesorii lui. Dan Simonescu, *Ioan Bianu – bibliograf*, în *Cartea şi biblioteca, Contribuţii la istoria culturii româneşti. Centenar Dan Simonescu*, Târgovişte, Editura Bibliotheca, 2002, p. 111-115.

https://biblioteca-digitala.ro

destinului, Ioachim Crăciun remarca cu amărăciune că *„primul drum al lui I. Bianu a fost, la Bucureşti, drumul spre biblioteca cea mai mare de pe atunci a țării, după cum ultimul drum, cel de despărțire vecinică, l-a făcut din mijlocul bibliotecii lui dragi, Biblioteca Academiei Române, ajunsă cea mai mare a țării prin munca şi priceperea lui fără pereche"*[24].

Contribuția lui Ioan Bianu la transformarea, în 1901, a Bibliotecii Academiei în Biblioteca Națională, dar, mai ales, la adoptarea Legii Depozitului Legal era şi ea remarcată. De asemenea, cariera sa didactică era privită ca o parte esențială a preocupărilor bibliologice, când, ca profesor şi, mai apoi, ca decan al Facultății de Litere, s-a făcut remarcat prin modul în care şi-a îndeplinit însărcinările. Toate acestea au făcut ca în jurul lui să se creeze o şcoală, în care s-au format mulți discipoli ai săi, care, apoi, i-au continuat munca, atât la Universitate, cât şi la Biblioteca Academiei[25].

Reține atenției împărțirea pe care autorul o propune în ceea ce priveşte preocupările lui Ioan Bianu în sfera bibliologiei, divizată în trei domenii: bibliologia propriu-zisă, bibliologia şi biblioteconomia. Pentru fiecare dintre acestea, contribuția reputatului bibliolog era clar reconstituită: *„ca bibliolog a predicat iubirea de carte de la înălțimea catedrei sale universitare şi a umplut multe goluri în istoria literaturii româneşti vechi, şi, deci, şi în istoria cărții româneşti în general. Ca bibliograf Ioan Bianu este autorul celei mai frumoase, ca execuție, şi a celei mai bogat descrise bibliografii din câte s-au publicat până acum la noi. [...] Ca bibliotecar Ioan Bianu trebuie pus în fruntea pomelnicului, ce se va scrie vreodată asupra bibliotecăriei şi asupra bibliotecarilor"*[26].

Ceea ce a însemnat Ioan Bianu pentru Ioachim Crăciun este uşor a identifica, doar şi parcurgând mişcătorul text din final, o adevărată confesiune de credință: *„M-am împărtăşit şi eu din izvorul cunoştințelor lor bibliotecare şi bibliografice, luat-am şi eu lumină din lumina lor şi acum când le împreun numele în acelaşi sentiment de recunoştință şi de pioasă aducere aminte, mă cutremur ca apostolii în fața muntelui Taborului, când, văzându-l pe marele lor Învățător, în toată strălucirea, şi-au dat seama de distanța dintre ei, dar şi de faptul că au fost ucenicii Lui şi sunt chemați să propovăduiască învățăturile lui"*[27]. Câțiva ani mai târziu, Ioachim Crăciun va reveni asupra personalității acestuia, publicând, în revista sibiană „Transilvania", studiul *Un mare iubitor de cărți: Ion Bianu*[28].

---

[24] Ioachim Crăciun, *Doi bibliologi români...*, p. 4.
[25] *Ibidem*, p. 6.
[26] *Ibidem*, p. 6-8.
[27] *Ibidem*, p. 9.
[28] Idem, *Un mare iubitor de cărți: Ion Bianu*, în „Transilvania", Sibiu, 74, nr. 7-8, 1943, p. 583-589.

https://biblioteca-digitala.ro

Revenind la lucrarea *Doi bibliologi români Ioan Bianu 1856-1937 şi Al. Sadi-Ionescu 1873-1926*, trebuie să remarcăm şi al doilea portret dedicat lui Alexandru Sadi-Ionescu, un alt mare nume al bibliologiei româneşti. Autorul recunoştea că cei doi erau atât de strânşi legați unul de celălalt, prin activitatea lor, încât era dificil de a vorbi despre unul, fără să nu-l aminteşti şi pe celălalt[29]. Şi aici sunt marcate principalele etape ale formării şi consacrării profesionale ale lui Alexandru Sadi-Ionescu, de la perioada studiilor universitare, până la cea legată de Biblioteca Academiei Române. Istoricul clujean aprecia inovațiile aduse de acesta la Biblioteca Academiei, de la înlocuirea fişierelor greoaie, pe care le găsise aici, cu un fişier modern, de format mic, până la introducerea sistemului zecimal în clasificarea ştiințifică a cărților, sistem aplicat de el întâia oară în România[30]. De asemenea, pe baza unor amintiri personale, Ioachim Crăciun creionează şi un interesant portret al lui Alexandru Sadi-Ionescu: *„Era îmbătrânit înainte de vreme de prea multă muncă. [...] Era tipul bibliotecarului, care se dăruia cu totul altora, informând pe cei în vârstă, îndrumând pe studenții mai tineri, adesea uitând de sine. Pasionat bibliofil, pasionat bibliograf, pasionat bibliotecar, cu figura scundă şi firavă, părea un schimnic din alte vremuri"*[31]. De remarcat că ambele portrete, atât cel rezervat lui Ioan Bianu, cât şi cel al lui Alexandru Sadi-Ionescu, erau traduse şi în limba franceză. Lucrarea mai era însoțită de bibliografia operei celor doi bibliologi, redactată pe baza criteriului cronologic.

Ioachim Crăciun va mai aborda istoria cărților şi a bibliotecilor româneşti în studiul *Biblioteci şi cititori români în trecut şi azi*[32]. Lucrarea, având mai mult un caracter de popularizare, a fost publicată, mai întâi, în volumul omagial închinat mitropolitului Ardealului, Nicolae Bălan. A apărut la începutul anului 1940, într-un moment dificil, marcat de cererile vecinilor României de a se anula prevederile tratatelor semnate la sfârşitul Primului Război Mondial, la Paris, mai ales cel de la Trianon. Numai peste câteva luni, o mare parte din Transilvania, alături de alte provincii româneşti aveau să fie rupte din trupul țării. Tocmai din acest motiv, orice încercare de interpretare a acestui text trebuie să aibă în vedere şi contextul politic al vremii.

Pentru început, autorul parcurge pe scurt istoria aparițiilor şi a evoluțiilor bibliotecilor în lume, de-a lungul timpului, oprindu-se la primele biblioteci româneşti întemeiate în Evul Mediu. Aici este

---

[29] Idem, *Doi bibliologi români...*, p. 19.

[30] *Ibidem*, p. 20.

[31] *Ibidem*, p. 21-22.

[32] Ioachim Crăciun, *Biblioteci şi cititori români în trecut şi azi* (Extras), Sibiu, 1940, p. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

subliniată importanța mănăstirilor de la Vodița și Tismana în Țara Românească, respectiv Neamț și Bistrița în Moldova, în fondarea primelor colecții de cărți.

Tot pentru Evul Mediu, Ioachim Crăciun reclamă pentru cultura română și biblioteca regelui maghiar Matei Corvin[33]. Bineînțeles că justificarea argumentativă a unei asemenea afirmații era dictată de originea română a lui Matei Corvin[34]. Aprecierea poate părea forțată, dar ea trebuie percepută din perspectiva contextului istoric din anii în care apărea lucrarea, unul marcat de grelele pierderi teritoriale ale României în favoarea Ungariei. Această stare de fapt motivează și alte afirmații ale autorului, precum cea în care preocupările culturale ale lui Matei Corvinul sunt puse doar pe seama originii lui române, considerând că acestea *„nu se pot datora sângelui adus de presupuşii săi strămoşi de pe stepele Asiei"*[35]. De asemenea, remarcă nedumerirea istoricilor europeni, vizavi *„de apariția unei figuri atât de tipică de om al renaşterii în Ungaria de pe vremuri, atât de tulburată şi atât de amenințată de turci"*, dar şi modul în care Bonfini, cronicarul lui Matei Corvin, îi admira şi exalta originea română[36].

Continuând prezentarea vechilor biblioteci româneşti, autorul are numai cuvinte de laudă față de un domnitor precum Despot Vodă[37], pe care, pentru aportul avut în acest domeniu, îl consideră demn să fie trecut *„în pomelnicul ctitorilor de biblioteci româneşti"*[38]. De aceleaşi

---

[33] Biblioteca Corviniana este considerată de specialişti una din cele mai mari şi una din cele mai complete colecții ale creațiilor literare importante, în limba latină şi greacă, existente în Europa la sfârşitul secolului al XV-lea. Faptul că, după 1541, cărțile din colecția ei vor fi dispersate pe un vast teritoriu, contribuind, în mare măsură, la răspândirea umanismului în Europa Centrală, confereau un puternic impact simbolistic originii întemeietorului ei. Acest aspect constituia un motiv în plus pentru Ioachim Crăciun să revendice cu patimă originea română a lui Matei Corvinul. Interesant că Szamosközi se lăuda, într-una dintre scrierile sale, că cea mai importantă carte din biblioteca sa personală, un codice din pergament, provenea tocmai din biblioteca Corviniana. Jakó Zsigmond, *Transilvania şi Corviniana*, în *Philobiblon Transilvan*, Bucureşti, Editura Kriterion, 1977, p. 72-92.

[34] Ioachim Crăciun, *Biblioteci şi cititori români în trecut şi azi...*, p. 3-4.

[35] *Ibidem*, p. 4.

[36] *Ibidem*.

[37] Domn al Moldovei între anii 1561-1563, Despot Vodă a reprezentat prototipul unui veritabil principe renascentist, remarcându-se prin preocupările sale de factură culturală, dintre care cea mai cunoscută a fost legată de înființarea colegiului latin de la Hârlău/Cotnari. Pentru a ajuta studenții acestei academii de ştiințe, numită de documentele vremii *Schola latina*, domnitorul a întemeiat la Cotnari şi o bibliotecă. *Domnia umanistă a lui Despot Vodă*, în *Istoria Românilor*, vol. IV, Bucureşti, 2001, p. 458-461.

[38] Ioachim Crăciun, *Biblioteci şi cititori români în trecut şi azi...*, p. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

măgulitoare aprecieri se bucură voievozii, Petru Şchiopu[39], Constantin Brâncoveanu[40], Dimitrie Cantemir, boierii Luca Stroici, Grigore Ureche, Udrişte Năsturel, Miron Costin şi Constantin Cantacuzino[41], dar şi înalţii ierarhi bisericeşti, mitropoliţii Dosoftei şi Varlaam. De asemenea, analizând starea precară a bibliotecilor româneşti în secolul al XVII-lea, istoricul clujean socotea că: *„lipsa lor ne pot dovedi cel mult nestatorniciile politice şi războaiele fără sfârşit de pe pământul locuit de noi, nu însă inexistenţa unei vieţi spirituale superioare"*[42].

În ceea ce priveşte situaţia din Transilvania, era remarcată întârzierea cu care apar primele informaţii referitoare la existenţa vreunei biblioteci româneşti aici. Certitudinea unei astfel de biblioteci era oferită de inventarul din 1680, efectuat de autorităţi averii mitropolitului Sava Brancovici[43] şi a fratelui său Gheorghe[44]. Faptul că existenţa ei *„se leagă de numele unei figuri marcante din trecutul românilor ardeleni, de numele vlădicului-martir Sava Brancovici (1656-1680), umilit, bătut şi întemniţat de unguri în anul ultim al arhipăstoririi sale, când i s-a împrăştiat şi biblioteca"* îi creează istoricului clujean un sentiment de bucurie[45].. Trebuie precizat că specialiştii pun astăzi problema existenţei la Alba Iulia, în perioada vlădiciei lui Sava Brancovici (1656-1680), a două sau chiar trei biblioteci[46]. Interesant că istoricul clujean şi-a completat informaţiile, apelând la teza de doctorat realizată de Marina Lupaş, în 1937, şi intitulată, *Mitropolitul Sava Brancovici*, deşi ea fusese publicată în 1939, la Cluj.

---

[39] Petru Şchiopu a strâns la curtea sa o valoroasă colecţie de cărţi româneşti (coresiene) şi străine, mai ales în timpul ultimei domnii în Moldova (1582-1591). Retras la Tirol, el a transportat acolo bogata-i bibliotecă, pe care, mai târziu, a vândut-o fiul său, Ştefan. Dan Simonescu, *Schiţă despre bibliotecile româneşti*, în „Cartea şi biblioteca", p. 108-110.

[40] Constantin Brâncoveanu a întemeiat la Mănăstirea Hurezu o vastă bibliotecă de lucrări străine istorice, referitoare la istoria românilor. Avea sală proprie, o inscripţie scrisă deasupra uşii de intrare, care îndemna cititorii să apeleze la cărţi pentru delectare, instruire şi educare. Dan Simonescu, *Biblioteca brâncovenească de la Hurezu*, în Cartea şi biblioteca, p. 83-85.

[41] Despre istoria bibliotecii stolnicului Constantin Cantacuzino, vezi Dan Simonescu, *Biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino*, în „Cartea şi biblioteca", p. 77-82.

[42] Ioachim Crăciun, *Biblioteci şi cititori români în trecut şi azi...*, p. 5.

[43] Despre perioada vlădiciei lui Sava Brancovici, vezi Eva Mârza, *Din istoria tiparului românesc...*, p. 56-63.

[44] Inventarul a fost publicat, pentru prima dată, de Ioan Lupaş în „Documente istorice transilvănene I, 1599-1699", Cluj, nr. 160, 1940.

[45] Ioachim Crăciun, *Biblioteci şi cititori români în trecut şi azi...*, p. 8.

[46] Eva Mârza, *Din istoria tiparului românesc...*, p. 59; Ioan Beju, *Vechimea bibliotecii mitropolitane*, în „Îndrumător bisericesc", Sibiu, 1960, p. 61-68.

https://biblioteca-digitala.ro

Lipsa unor biblioteci româneşti vechi în Transilvania era pusă pe seama inexistenţei, în acest spaţiu, a unor mănăstiri vechi şi bogate, precum în Moldova şi Ţara Românească[47]. De asemenea, alte cauze ale acestei situaţii, erau identificate în persecuţiile religioase la care au fost supuşi românii ardeleni, care nu s-au bucurat de dărnicia conducătorilor, dar, mai ales, în situaţia deosebită din provincia intracarpatică, cu cele trei naţiuni recunoscute şi religiile lor recepte[48].

Epoca fanariotă reprezintă pentru Ioachim Crăciun o perioadă fastă pentru bibliotecile româneşti, remarcând, în primul rând, dragostea pentru cărţi a domnitorilor Nicolae şi Constantin Mavrocordat[49]. Distrugerea acestei valoroase colecţii de cărţi, din care nu s-a mai păstrat mai nimic, îl determină să remarce, cu amărăciune, drama acestei biblioteci[50]. Istoricul clujean amintea şi despre unicul exemplar provenit din biblioteca Mavrocordaţilor, care, în acel moment, se găsea în biblioteca lui Nicolae Iorga[51]. De asemenea, în incursiunea lui în secolul al XVIII-lea, spaţiul transilvănean este prezent prin biblioteca Blajului, considerată, cronologic, a treia bibliotecă a românilor din Transilvania[52]. Autorul constată şi faptul că aici, un secol mai târziu, bibliotecile îşi schimbă caracterul, începând să fie înfiinţate mai ales în jurul instituţiilor şcolare, *„atâtea câte ne-au permis ungurii să avem"*[53]. Toate aceste biblioteci sunt văzute ca puternice focare de cultură românească, care au avut menirea de a călăuzi *„poporul românesc spre unirea de la 1 Decembrie 1918"*[54]. De fapt, Ioachim Crăciun transpunea clasificarea propusă, în 1903, de Nicolae Iorga, care împărţea bibliotecile româneşti vechi în: domneşti, mănăstireşti, boiereşti şi şcolare. Această clasificare se menţine până

---

[47] Teoria este eronată, deoarece specialiştii consideră că primele înjghebări de biblioteci româneşti în Transilvania au loc tot pe lângă mănăstiri. Cea mai veche bibliotecă monastică din acest spaţiu, fondată la Mănăstirea Igriş (judeţul Timiş, lângă Cenad), datează din jurul anului 1200. Dan Simonescu, *Schiţă despre bibliotecile româneşti* în „Cartea şi biblioteca", p. 108-110.

[48] Ioachim Crăciun, *Biblioteci şi cititori români în trecut şi azi...*, p. 8.

[49] *Ibidem*, p. 10.

[50] Constantin, fiul lui Nicolae Mavrocordat, a fost nevoit să vândă biblioteca la Ţarigrad, în data de 11 iunie 1761, pentru a-şi plăti datoriile acumulate. Ca o ironie a sorţii, mare parte din biblioteca Mavrocordaţilor era compusă din cărţi provenite din colecţia stolnicului Constantin Cantacuzino, pe care Nicolae Mavrocordat le-a confiscat, după decapitarea, în 1716, a celor trei Cantacuzini. Vasile Mihordea, *Biblioteca domnească a Mavrocordaţilor. Contribuţii la istoricul ei*, Bucureşti, 1940.

[51] Ioachim Crăciun, *Biblioteci şi cititori români în trecut şi azi...*, p. 10.

[52] *Ibidem*.

[53] *Ibidem*, p. 12.

[54] *Ibidem*, p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro

astăzi, fiind folosită de majoritatea specialiştilor[55].

În partea finală a studiului, era prezentată situația bibliotecilor româneşti de după Marea Unire, dintre care se detaşa, prin organizarea ei modernă, Biblioteca Universitară din Cluj[56]. Istoricul acestei instituții devenea un motiv în plus pentru autor de a reaminti progresul înregistrat de această bibliotecă, mai ales după preluarea ei de către români: *„am moştenit această bibliotecă în 1919 de la unguri într-un anumit stadiu. Haina românească i-am dat-o însă noi şi cine nu ştie că cea mai frumoasă beteală şi altițele cele mai frumoase le-a dăruit domnul Gheorghe Sion, bătrânul boier moldovean"*[57].

Tradus şi în limba franceză, studiul avea să mai fie publicat în numărul din aprilie-mai 1940, al „Revue de Transylvanie"[58]. Aici, textul era susținut de mai multe ilustrații, reprezentând atât cărțile româneşti, cât şi mănăstirile care le-au adăpostit. Dintre ele nu lipsesc figurile domnitorilor români prezentați drept protectori merituoşi ai acestor centre de cultură românească. Interesant că, printre ei, se regăsea şi regele maghiar Matei Covinul, sub imaginea căruia era subliniat, în limba franceză, originea română a acestuia[59]. Şi cum, între timp, tensiunile cu Ungaria se accentuaseră, în final, textul era completat cu o frază în care autorul răspundea acuzațiilor venite din partea vecinilor de la apus, precum că românii, după ce au preluat biblioteca clujeană, ar fi devastat-o şi depopulat-o: *„peuvent être tranquilles, car cette bibliothèque prospère à présent davantage que de leur temps"*[60].

Ocuparea nord-vestului Transilvaniei, în august 1940, de către Ungaria, obligase Universitatea română din Cluj să-şi caute refugiu la Sibiu. Aici, Ioachim Crăciun îşi continuă preocupările din domeniul cărții româneşti, publicând, în 1941, în periodicul sibian „Revista de Teologie", lecția de deschidere ținută la Universitatea din Sibiu, la data de 20 noiembrie 1940, şi intitulată *Tiparul la românii din Transilvania*[61]. De fapt, era o reeditare a studiului *Cartea românească în decursul veacurilor*, autorul insistând, de data aceasta, pe producția de carte românească din spațiul intracarpatic, văzută, mai ales, din

---

[55] Dan Simonescu, *Biblioteca Academiei şi istoria bibliotecilor din România*, în „Cartea şi biblioteca", p. 99-107.

[56] Ioachim Crăciun, *Biblioteci şi cititori români în trecut şi azi...*, p. 13.

[57] *Ibidem*.

[58] Idem, *Les bibliothéques roumaines dans le passé et de nos temps*, în „Revue de Transylvanie", tom VI, nr. 2, apr.-iun. 1940, p. 194-233.

[59] *Ibidem*, p. 166.

[60] *Ibidem*, p. 193.

[61] Idem, *Tiparul la românii din Transilvania*, în „Revista teologică", 31, nr. 3-4, 1941, p. 157-169.

https://biblioteca-digitala.ro

lumina unui militantism naționalist, explicabil de proaspăta anexare a nord-vestului Transilvaniei. Tocmai din acest motiv, după parcurgerea episodului descoperirii tiparului de către Gutenberg, istoricul clujean se oprește, cu multă atenție, asupra unor momente din istoria vechilor tipărituri transilvănene românești. Preocupările pentru tipărirea unor cărți românești în Transilvania erau privite drept dovezi de netăgăduit ale caracterului deosebit al culturii românești în acest spațiu atât de multicultural. În finalul studiului, autorul riposta față de afirmațiile unor istorici maghiari, care susțineau că activitatea tipografică românească din Transilvania s-a datorat doar ungurilor și saşilor.

Spre deosebire de textul publicat în anul 1937, studiul era completat cu unele aprecieri inedite legate de vechile tipărituri românești. Astfel, *Catehismul românesc*, tipărit la Sibiu, în 1544, era considerat de Ioachim Crăciun un unicat: *„nu putem trece prea repede peste formatul acestei incunabule ardelene. Dacă e adevărat ceea ce spune Timotei Cipariu că tipăritura văzută de el avea formatul în -12°, atunci Catheismul românesc ni se pare a fi cea dintâi carte aldină - mutatis-mutandis şi cu gândul numai la formatul ei mic - din sud-estul european şi cu 100 de ani înainte de celebrele ediții elzeviriene, care prin formatul lor în - 12° au însemnat o revoluție în istoria cărții europene"*[62]. Câțiva ani mai târziu, această primă tipăritură cu text în limba română - din care nu se mai păstrează niciun exemplar - va constitui subiectul unei teme de cercetare mult mai amplă.

Până atunci, publica, în anul 1943, în primul număr al volumului *Siebenbürgen*, editat de Institutul de Istorie al României din Bucureşti, studiul *Das rumänische Buch in Siebenbürgen*[63]. Lucrarea, care făcea o scurtă incursiune în istoria cărților românești din Transilvania, avea mai mult un rol propagandistic, decât ştiințific şi, tocmai din acest motiv, era scrisă şi în limba germană. Textul avea să fie editat, în acelaşi an, şi în limba română[64], iar, un an mai târziu, şi în limba italiană[65].

În cele din urmă, în 1946, va fructifica, în cadrul unei lucrări mai ample, o temă de cercetare dedicată primei cărți tipărite în limba română. Astfel, în al 19-lea număr al colecției „Bibiotheca Bibliologica", publica *Catechismul românesc din 1544 urmat de celelalte*

---

[62] *Ibidem*, p. 161.

[63] Idem, *Das rumänische Buch in Sibenbürgen*, în „Siebenbürgen", Bucureşti, I, 1943, p. 257-268.

[64] Idem, *Cartea românească în Transilvania*, în „Scriptum. Buletin bibliologic", Braşov, I, 1943, p. 40-46.

[65] Idem, *Il libro romano in Transilvania*, în „Transilvania, la nostra patria", Bucureşti, M.O. Iprimeria Națională, 1944.

https://biblioteca-digitala.ro

catechisme româno-luterane: Bârseanu, Sturdzan şi Marţian[66]. Proiectul era mai vechi, fiind, iniţial, conceput pentru a marca împlinirea, în 1944, a 400 de ani de la tipărirea *Catehismului*. În acest scop, la 4 martie 1944, secţiunea istorică a Astrei, în colaborare cu Institutul de Istorie Naţională al Universităţii din Cluj-Sibiu, luaseră decizia să comemoreze acest eveniment. Evenimentele din vara anului 1944 au decalat acţiunea, care a fost reluată, în cadrul unei şedinţe ţinute de Astra, la 19 februarie 1945[67].

Chiar de la început studiului, autorul îşi exprima intenţia clară de a trata subiectul mai mult sub aspectul lui bibliografic. Pentru început, raportându-se, din nou, la criteriul geografic, enunţat şi în 1937, în studiul *Cartea românească în decursul veacurilor*, istoricul clujean includea *Catehismul* în categoria incunabulelor. Încă o dată, puternica motivaţie, de factură naţionalist militantă, umbrea partea ştiinţifică, ducând la menţinerea unei ipoteze eronate. Faptul că era vorba despre prima tipăritură apărută în limba naţională în răsăritul Europei mărea, în viziunea lui, importanţa ei simbolică, mai ales că: *„ea apăruse cu 6 ani înaintea primei tipărituri ungureşti din Transilvania şi Ungaria"*[68].

Amintind de cele patru mărturii, din care două contemporane[69], despre existenţa *Catehismului*, autorul repertoriază şi cele mai importante demersuri istoriografice dedicate tipăriturii, apărute până în acel moment[70]. Astfel, îi reţin atenţia lucrările lui Bogdan Petriceicu Haşdeu (*Cuvinte din bătrâni*, II, 1879), I.G.Sbiera (*Mişcări culturale şi literale la românii din stâng Dunării, în războiul de la 1504-1714*, Cernăuţi,

---

[66] Idem, *Catechismul românesc din 1544 urmat de celelalte catechisme româno-luterane: Bârseanu, Sturdzan şi Marţian*, în „Bibliotheca Bibliologica", Sibiu-Cluj, nr. 19, Tip. Cartea Românească, 1945-1946.

[67] *Ibidem*, p. 1.

[68] *Ibidem*, p. 1.

[69] Despre existenţa acestei tipărituri sibiene - din care astăzi nu se mai cunoaşte niciun exemplar - sunt oferite informaţii, atât din două surse contemporane, cât, mai ales, de la Timotei Cipariu. În ultimul caz, este vorba despre o informaţie care se bucură de cea mai largă răspândire în literatura de specialitate. Astfel, în jurul anului 1837, Cipariu consemnează că ar fi avut în mână, în biblioteca *baziliţilor* din Blaj, un exemplar din *Catehismul* de la Sibiu, dar că acesta s-ar fi pierdut mai târziu, poate cu ocazia evenimentelor din timpul revoluţiei din 1848-1849. Ioachim Crăciun dă ca sigură această ştire, deşi unii specialişti, precum Jakó Zsigmond, o contestă, considerând-o chiar o *„informaţie legendară"*. Jakó Zsigmond, *Pe urmele catehismului românesc din anul 1544*, în „Philobiblon Transilvănean", p. 120-121.

[70] O prezentare a preocupărilor istoriografice referitoare la acest subiect la Jakó Zsigmond, *Tipografia de la Sibiu şi locul ei în istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie Naţională Cluj" (A.I.I.C.), VII, 1964, p. 98-115.

https://biblioteca-digitala.ro

1897), Nicolae Iorga (*Istoria literaturii româneşti*, I, Bucureşti, 1925), Nicolae Drăganu (*Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIII-e siècle*, Bucureşti, 1938), Alexandru Rosetti (*Les catéchismes roumains du XVI-e siècle in Romania*, Paris, 1922) şi Alecu Procopovici (*Arhetipul husit*, 1928), Dumitru Radu Mazilu (*Diaconu Coresi. Contribuţii*, Ploieşti, 1933) şi Nicolae Sulică (*Catechismele româneşti din 1544 şi 1559*, 1935). Interesant că, dintre aceştia, Bogdan P. Haşdeu a fost singurul care a pus sub semnul întrebării existenţa *Catehismului* sibian[71].

Ioachim Crăciun abordează şi problematica referitoare la autorul şi originalul după care s-a tradus *Catehismul*. Astfel, inexistenţa unui autor este pusă pe seama spiritului vremii, când, din *„adâncă smerenie bisericească, aducea cu sine ascunderea numelui, chiar în cazuri evident posibile"*[72]. În ceea ce priveşte textul după care s-a făcut traducerea *Catehismului* din 1544, remarcă, în primul rând, diversitatea opiniilor exprimate până în acel moment: *„în faţa acestor concluzii atât de variate, bazate toate pe cercetări serioase, te întrebi cine are dreptate?"*[73]. Totuşi, nu ezită să considere că textul care a stat la baza traducerii nu a fost un catehism luteran. Era de părere că, în acest caz, avem de-a face cu o compilaţie românească, realizată după mai multe izvoare cu conţinut religios[74]. Plecând de la acceptarea titlului de *Întrebare creştinească* şi, după parcurgerea surselor istoriografice care au tratat subiectul, îmbrăţişează greşit ideea unei influenţe husite[75]: *„mai e posibil să credem*

---

[71] Afirmaţia sa este explicată de faptul că, în 1879, când îi apărea lucrarea, informaţia provenită din socotelile oraşului Sibiu, privind plata magistrului Philippus Pictor pentru tipărirea *Catehismului* românesc, nu era cunoscută. Ion Gheţie, Alexandru Mareş, *Originile scrisului în limba română*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1985, p. 220.

[72] Ioachim Crăciun, *Catechismul românesc din 1544...*, p. 5.

[73] *Ibidem*, p. 10.

[74] *Ibidem*, p. 11.

[75] Astăzi, toţi cercetătorii sunt de acord că tipăritura din 1544 avea o orientare luterană indiscutabilă. După stabilizarea reformei luterane la Sibiu (1528), tipografia oraşului este pusă în slujba bisericii luterane. Concomitent, magistrul oraşului declanşează o acţiune puternică de prozelitism pentru a cuceri de partea luteranismului populaţia ortodoxă românească. Printre principalele cărţi de confesiune luterană, se numărau catehismele, care conţineau, sub formă de întrebări şi răspunsuri, o expunere mai uşoară a dogmelor luterane. Acesta a fost contextul care a dus la tipărirea, în 1544, la Sibiu, a primei cărţi în limba română. Ioachim Crăciun acceptă însă teoria nefondată a lui Alexandru Procopovici, care pornea de la versiunea slavă a *Catehismului* grecesc al lui Chiril şi Anatasie. Ajunsă în Boemia, în secolul al XV-lea, aceasta ar fi fost modificată de husiţi, după care a servit de model traducerii primitive româneşti a *Catehismului*. Ion Gheţie, Alexandru Mareş, *op. cit.*, p. 226-227.

https://biblioteca-digitala.ro

că nu numai noi românii am rămas imuni față de o influență husită în veacul al XV-lea?"[76]. De asemenea, acceptă ideea promovată de Nicolae Iorga că traducătorul era român. Interesant că Ioachim Crăciun îl numeşte pe tipograful *Catehismului* doar Philippus Pictor, evitând să-i folosească şi supranumele de Moldoveanul. Această atitudine poate fi explicată de faptul că istoricul clujean îl considera pe tipograf de origine săsească. Aceasta deşi, în literatura de specialitate, părerile sunt împărțite în ceea ce priveşte naționalitatea lui, unii considerându-l român[77], alții sas[78], sau chiar sas originar din nordul Moldovei[79]. Pe de altă parte, nu putem trece peste vehemența cu care-i neagă orice implicare în traducerea textului[80]. Acceptă însă implicarea saşilor în tipărirea *Catehismului*, aducând în discuție şi un factor comercial: *„vor fi câştigat negustorii saşi bani cu această cărțulie?"*[81].

De subliniat şi atenția deosebită pe care o acorda formatului *Catehismului*, în condițiile în care, singura informație îi era oferită de mărturia lui Timotei Cipariu. Pentru Ioachim Crăciun - care niciun moment nu punea sub semnul întrebării informația -, posibilitatea ca prima carte tipărită în limba română să aibă formatul -12°, avea o însemnătate deosebită, deoarece era *„dintâi carte de formatul acesta minuscul în tot sud-estul european, cu 74 ani după aldinele venețiene, dar cu 23 ani înaintea plantinienelor din Anvers şi cu 100 de ani înaintea celebrelor ediții elzeviriene din Leyda, care prin formatul lor mic au însemnat o revoluție în istoria cărții europene"*[82]. Această ipoteză, pe care o susținuse şi în alte studii publicate anterior, era bazată doar pe afirmația lui Cipariu, deşi unii cercetători consideră că ea a fost greşit interpretată în istoriografia de specialitate[83].

---

[76] Ioachim Crăciun, *Catechismul românesc din 1544...*, p. 7.

[77] *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu. 1551-1553*, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1971, p. 84,95.

[78] Ioan Moga, *Cine a fost Philippus Pictor?*, în „A.N.I.I.N.", XI, 1946.

[79] Ion Gheție, Alexandru Mareş, *op. cit.*, p. 97.

[80] Unii istorici nu neagă posibilitatea că Filip Moldoveanul, care a fost atât conducătorul tipografiei româneşti din Sibiu, cât şi tălmaciul oficial al oraşului, să şi fi tradus din limba germană în limba română *Catehismul*. Lajos Demény, Lidia Demény, *Tipografia chirilică de la Sibiu la mijlocul secolului al XVI-lea şi prima carte apărută în limba română*, în Lajos Demény, Lidia Demény, *Carte, tipar şi societate la români în secolul al XVI-lea...*, p. 60.

[81] Ioachim Crăciun, *Catechismul românesc din 1544...*, p. 25.

[82] *Ibidem*, p. 24.

[83] În acest sens, Jakó Zsigmond susține că informația fusese interpretată greşit de cercetători, deoarece Cipariu afirmase, de fapt, că formatul catehismului sibian trebuie să fi fost mai mare decât tipăritura de -12°, văzută la Blaj. Jakó Zsigmond credea că formatul catehismului de la Sibiu trebuie să fi fost de -4°. Jakó Zsigmond, *Philobiblon Transilvan...*, p. 117-127.

https://biblioteca-digitala.ro

Plecând de la aceste aspecte, Ioachim Crăciun încearcă chiar o reconstituire integrală a textului *Catehismului de la Sibiu*, punând accentul pe *„esența conținutului"*[84]. Demersul, redat în anexa lucrării, este puternic contestat de specialişti, care îl consideră o *„operație neştiințifică şi profund arbitrară"*[85]. De asemenea, pentru a uşura o comparație, mai erau adăugate textele, facsimilate şi transcrise, ale celorlalte trei catehisme româno-luterane, derivate din cel din 1544: Bârseanu[86], Sturdzan şi Marțian. Textele erau prefațate şi de un inedit prolog compus de istoricul clujean după modelul vechilor predoslovii româneşti. Acesta era deschis de mărturisirea făcută într-o limbă arhaică că: *„eu dascălul scris la capu mai apoi, dacă văzui că se plinesc 400 de ani de la scrierea cu tipariul a Catechismului de la 1544 în cetate în Sibiu, ostenitu-m-am de am strâns ştiri asupra acestii cărți şi ispitind de la unii şi de la alții învățați rumâni şi striini, m-am nevoit şi am izvodit den nou, cum am putut, această carte astăzi perdută, socotind că va fi spre folosul Rumânilor a scric şi cu tipariul ceiace am găsit pre la unii şi pre la alții mai procopsiți"*[87].

Concluzionând, remarcăm că istoricul clujean, deşi sintetiza în lucrarea lui tot ce se scrisese până atunci despre *Catehismul* românesc de la 1544, susținea unele ipoteze nefondate, precum cea a încadrării tipăriturii în categoria incunabulelor sau influența husită. În acelaşi timp, nu putem omite faptul că, pentru prima dată, se reuşea o actualizare a problematicii temei, mai ales din punct de vedere bibliografic, un demers unic până astăzi.

După instaurarea regimului comunist, istoria cărții româneşti rămânea unul dintre puținele domenii de cercetare istoriografică abordat de Ioachim Crăciun. Astfel, la sfârşitul anilor `50, noul „Anuar al Institutului de Istorie" din Cluj publica *Cronicele româneşti ale Transilvaniei şi Banatului. Considerații preliminare*[88]. Chiar în debutul studiului, autorul îi îndemna pe istoricii români să acorde o mai mare atenție surselor documentare şi narative: *„istoria se scrie cu ajutorul izvoarelor: documentare, narative, iconografice şi altele. Dintre acestea, primele două ocupă un loc de frunte şi cunoaşterea lor e o necesitate de fiecare zi pentru istoriografia oricărei țări"*[89]. Apelul era motivat de starea în care

---

[84] Ioachim Crăciun, *Catechismul românesc din 1544...*, p. 18.

[85] Ion Gheție, Alexandru Mareş, *op. cit.*, p. 220.

[86] Este vorba despre *Catehismul* tipărit de Coresi în anul 1560, la Braşov, şi descoperi, în 1921, de Andrei Bârseanu, Ion Gheție, Alexandru Mareş, *op. cit.*, p. 224-234.

[87] Ioachim Crăciun, *Catechismul românesc din 1544...*, p. 27.

[88] Idem, *Cronicele romîneşti ale Transilvaniei şi Banatului. Considerații preliminare*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj" *(A.I.I. Cluj)*, I-II, 1958-1959, p. 125-152.

[89] *Ibidem*, p. 125.

https://biblioteca-digitala.ro

se găseau vechile cronici româneşti, *„care nu au fost strânse la un loc nici până azi într-o colecţie potrivită cu necesităţile istoriografiei ştiinţifice a vremurilor de acum"*[90].

De fapt, era o încercare de a relua un mai vechi demers istoriografic, axat pe studierea critică a izvoarelor istorice documentare şi narative. În perioada interbelică, istoricul clujean fusese angrenat, alături de colegii săi de la Institut, într-un proiect ce viza realizarea unui *Corpus Chronicarum Transylvaniae*. Planul fusese stopat odată cu instaurarea unui regim pentru care asemenea teme de cercetare erau subiecte tabu. Însă, la sfârşitul anilor '50, pe fondul unei minime liberalizări a regimului, încerca să reia proiectul. În acest studiu, era realizată o exegeză critică a 28 de cronici româneşti din Transilvania şi Banat. Până în acel moment, doar Ioan Lupaş editase, în 1941, parţial sau integral, o serie din aceste cronici, dar, între timp, numărul lor crescuse mult[91]. Acest aspect, dar şi faptul că cele mai valoroase erau inedite au constituit motivaţia demersului iniţiat de Ioachim Crăciun[92].

Multe dintre afirmaţiile autorului trebuie văzute în contextul politic al vremii, unul în care determinismul istoric, bazat pe dialectica marxistă, reprezenta punctul de reper al oricărei interpretării istorice. Astfel, trebuie percepute interpretările în care vedeau reflectându-se, în textul vechilor cronici româneşti, aspecte de genul: *„lupta de eliberare socială şi politică a poporului asuprit. ... vremurile de asuprire socială, politică şi naţională a poporului român din Transilvania şi Banat"*[93].

Ioachim Crăciun a inclus în categoria izvoarelor narative atât cronicele rimate - văzând în ele mai mult valoarea lor istorică, nu doar cea literară -, cât şi memoriile şi însemnările zilnice. Cele 28 de cronici erau prezentate după un criteriu cronologic, începând cu *Anonimul românesc din Chronicon Dubnicense* (1474-1479) şi terminând cu lucrarea lui Alexandru Şuluţiu-Sterca (1794-1867). Fiecare cronică era succint analizată, fiindu-i indicată şi locaţia manuscriselor originale ce o compuneau, bineînţeles acolo unde aceasta exista. De asemenea, mai erau date şi două bibliografii: una a ediţiilor ce au editat textele cronicelor şi alta a studiilor ce trataseră, până în acel moment, problema lor.

În analiza critică a cronicelor, Ioachim Crăciun insistă mai mult asupra celor din secolul al XVIII-lea, urmărind, mai ales, modul în care autorii lor trataseră două momente din istoria românilor ardeleni:

---

[90] *Ibidem.*

[91] Ioan Lupaş, *Cronicari şi istorici români din Transilvania*, ediţia a II-a, Craiova, 1941.

[92] Ioachim Crăciun, *Cronicele romîneşti...*, p. 126.

[93] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

unirea religioasă şi răscoala țărănească condusă de Horea, Cloşca şi Crişan. Cum linia istoriografiei oficiale era literă de lege, întâlnim la istoricul clujean afirmații de genul: *„Radu Tempea [...] a fost un protopop luptător atât împotriva catolicizării românilor din Braşov de Inocențiu Micu-Clain, cât şi a conducerii săseşti a oraşului"*[94] şi că părerile binevoitoare exprimate de Samuil Micu-Clain în legătură cu unirea religioasă trebuie puse pe seama originii sale sociale, *„călugăr şi nobil"*[95].

În finalul studiului, autorul făcea un apel către *„toți iubitorii şi cercetătorii trecutului nostru, să îmbogățească lista cronicelor de mai sus cu noi cronici, ce trebuie să se mai găsească, uitate sau neluate în seamă, prin depozite de arhive, prin lăzi ferecate, sau altfel. Nu numai cronici româneşti, ci ne sunt necesare orice fel de cronici, ca să putem lumina trecutul zbuciumat al poporului nostru şi al popoarelor conlocuitoare, cu noi ştiri, cât mai largi şi cât mai aproape de adevăr"*[96]. Dintre aceste cronici, cea a lui Ioan Caioni avea să fie reluată în studiul *Cronica rimată a lui Ioan Caioni din 1654 despre sfârşitul lui Vasile Lupu*, dar fără a oferi alte informații[97].

Ioachim Crăciun îşi va continua cercetarea în acest domeniul al vechilor izvoare narative româneşti, publicând, împreună cu Aurora Ilieş, o lucrare mai amplă, *Repertoriu manuscriselor de cronici interne sec. XV-XVII privind istoria României*[98]. Aici, cei doi cercetători îşi propuseseră să realizeze un repertoriu al cronicilor medievale româneşti, grupate pe depozite şi fonduri. Urmărind să detecteze şi să facă cunoscute toate manuscrisele de cronici interne aflate în depozitele din România, autorii sperau ca, astfel, să uşureze munca viitorilor editori ai acestor cronici. Contextul istoric, marcat de puternica imixtiune a politicului în orice temă istoriografică, îşi lăsa amprenta pe lucrare. Astfel, chiar în introducere, Ioachim Crăciun avea grijă să precizeze că cercetarea era *„o dovadă în plus a progreselor făcute de istoriografia noastră marxistă, de când țara a păşit pe drumul democrației şi al socialismului"*[99]. De asemenea, realizând o scurtă trecere în revistă a începuturilor istoriografiei româneşti, istoricul clujean se ralia, vrând-nevrând, la linia istoriografiei oficiale, considerând că: *„cronicele acestea au fost scrise în cea mai mare parte de reprezentanți ai clasei suprapuse şi ele oglindesc în majoritatea lor ideologia şi interesele clasei feudale. Masele populare au fost neglijate şi interesele lor n-au fost înțelese*

---

[94] *Ibidem*, p. 133.
[95] *Ibidem*, p. 141.
[96] *Ibidem*, p. 148.
[97] Idem, *Cronica rimată a lui Ioan Caioni din 1654 despre sfârşitul lui Vasile Lupu*, în „A.I.I. Cluj", IV, 1961, p. 237-244.
[98] Ioachim Crăciun, Aurora Ilieş, *Repertoriu manuscriselor de cronici interne sec. XV-XVII privind istoria României*, Bucureşti, Ed. Acad. R.S.R., 1963.
[99] *Ibidem*, p. 7.

https://biblioteca-digitala.ro

just de cei mai mulți cronicari"[100]. Interesant că reprezentanții Școlii Ardelene nu numai că erau excluşi din această categorie, ba, chiar mai mult, erau priviți ca *„istoriografi progresişti, care au înțeles necazurile celor exploatați"*[101]. În această ordine de idei, autorul se vedea chiar obligat să scoată în evidență *„pozițiile scriitorilor progresişti [...], acolo unde e cazul, însă caracterul limitat de repertoriu al lucrării nu ne permite să ne oprim şi să subliniem conținutul social-economic şi social-politic al fiecărei opere în parte"*[102].

Acest demers istoriografic necesitase un foarte mare volum de muncă, având în vedere că, pentru documentarea ştiințifică, autorii au cercetat biblioteci şi arhive din 17 oraşe din România. Aici descoperiseră şi descifraseră mii de file manuscrise, scrise în nu mai puțin de nouă limbi şi în cinci alfabete diferite. Materialul era editat în ordine cronologică, pe provincii, Ioachim Crăciun ocupându-se de Transilvania.

Istoricul clujean fixa patru criterii pentru a clasa un text în categoria cronicelor interne. Ele vizau, în special, spațiul în care se născuse şi activase autorul cronicii. De aceea, era urmărită *„orice povestire narativă a faptelor istorice, alcătuită în țara noastră sau de către scriitori din țara noastră în epoca feudală, privind istoria României, de la primele scrieri de acest fel până 1800 inclusiv"*[103].

Deşi unii istorici încadrează lucrarea în categoria bibliografiilor, Ioachim Crăciun o considera una de informare istorică şi nu un inventar al depozitelor din țară[104]. Mai mult chiar, materialul adunat avea să fie fructificat de autor şi în redactarea părților referitoare la manuscrisele, tipăriturile şi bibliotecile medievale româneşti, din volumele II şi III ale tratatului de *Istoria României*[105]. Tratatul marca atât un sfârşit, cât şi un început de epocă istoriografică, una în care, pentru prima dată în regimul comunist, s-a încercat o scriere a istoriei

---

[100] *Ibidem*, p. 9.

[101] *Ibidem*.

[102] *Ibidem*, p. 13.

[103] *Ibidem*, p. 9.

[104] Spre exemplu, Nicolae Edroiu, realizând bibliografia operei lui Ioachim Crăciun, o clasează în categoria bibliografiilor. Nicolae Edroiu, *Ioachim Crăciun...*, p. 45.

[105] *Cultura în Transilvania în vremea feudalismului dezvoltat (sec. XIV-prima jumătate a sec. XVI)*, în „Istoria României (Tratat)", ..., 1962, p. 687-705, 708-709; *Cultura în Transilvania în a doua jumătate a sec. XVI*, în „Istoria României (Tratat)", vol. II, Bucureşti, Editura Academiei, 1962, p.1034-1039, 1045-1055; *Cultura în sec. XVII în Transilvania*, în „Istoria României (Tratat)", vol. III, Bucureşti, Editura Academiei, 1964, p. 294-314.

https://biblioteca-digitala.ro

României, fără a se apela la o falsificare grosolană[106].

Totuşi, în continuare, scrierea istorică era permisă doar acceptând preceptele marxism-leninismului, iar istoricul clujean a trebuit să se conformeze acestor cerințe. Astfel, la sfârşitul anilor '60, cu numai doi ani înainte să moară, revine, în studiile *Incunabule româneşti şi cărți rare şi prețioase tipărite pe pământul țării noastre (1508-1600)* şi *Incunabule şi cărți rare tipărite în Apus (1482-1600) de autori şi tipografi de pe teritoriul țării noastre*, la tema incunabulelor româneşti[107]. De data aceasta, lucrările aveau mai mult un caracter general, autorul creionând, în mare, un tablou al incunabulelor româneşti.

Concluzionând, remarcăm problematica abordată de Ioachim Crăciun în tratarea unor teme din istoria vechilor cărți româneşti. De-a lungul unei lungi şi impresionante cariere de cercetător al cărții româneşti, istoricul clujean lăsa în urma sa un valoros discurs istoriografic.

IOACHIM CRĂCIUN – HISTORIAN OF OLD ROMANIAN BOOKS AND LIBRARIES

Abstract

Another historiographical theme approached by Ioachim Crăciun involves the history of book and libraries in the Romanian area. He chose this topic, extremely related to bibliology, guided by the practical needs of his academic courses. His qualities as a researcher were about to be highlighted by the studies dedicated to this subject, which were edited both in the interwar period and during the communist regime.

Therefore, we may notice the issues approached in dealing with some topics from the history of old Romanian books. Throughout a long and impressive career as a researcher of the Romanian book, the historian from Cluj leaves behind a valuable historiographical discourse.

Keywords: Ioachim Crăciun, historiography, Romanian printing, bibliology, library.

---

[106] Gabriel Moisa, *Istorie şi propagandă istorică în România 1945-1989*, Oradea, Editura Ţării Crişurilor, 2002, p. 54-63.

[107] Ioachim Crăciun, *Incunabule româneşti şi cărți rare şi prețioase tipărite pe pământul țării noastre (1508-1600)* în „Studii şi Cercetări de Bibliologie", II, 1969, p. 129-137; idem, *Incunabule şi cărți rare tipărite în Apus (1482-1600) de autori şi tipografi de pe teritoriul țării noastre*, în „Studia Bibliologica", III, 1969, p. 149-160.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUȚII LA ISTORIA DOBROGEI

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Corina APOSTOLEANU[*]

ÎNSEMNĂRI DESPRE CONSTANȚA SFÂRŞITULUI DE VEAC AL 19-LEA ÎN „JURNALUL" LUI KONSTANTINOS ARVANITIS

În anul 2009, prestigioasa editură „Polirom" a publicat un *Jurnal*, scris în neogreacă, la sfârşit de secol 19 şi început de secol 20, de către Konstantinos Arvanitis, originar din Misimvria (azi, Nesebăr, Bulgaria) şi stabilit la Constanta, unde a şi trăit până la sfârşitul vietii[1].

Jurnalul acoperă perioada 1893-1899, pe 116 pagini, dintr-un caiet de format mic, provenind de la nepotii autorului, care, în prezent, locuiesc la Cluj. Initial, aceştia au pus textul la dispozitia revistei de cultură „Apostrof", unde a şi apărut, în două serii, în cursul anului 2008.

S-a îngrijit de aparitia în limba română a volumului traducătorul Claudiu Turcitu. „Cuvântul înainte", semnat de Marta Petreu, trece în revistă biografia lui Konstantinos Arvanitis, care, deşi nu are vreo legătură directă cu literatura, *„nu este scriitor şi nu a făcut carieră în cultură"*, reuşeşte să capteze atentia cititorului printr-o formă concisă de exprimare şi sinceritatea emotiilor. Marta Petreu subliniază că: *„acest jurnal - cu un aer de copilărie sumbră şi muncită ca-n <<Marile sperante>> - are interesul şi farmecul lui. El ne dă informatii despre cum arăta clasa de mijloc la sfârşitul secolului al XIX-lea în România, în general în spatiul sud-est european, cum se putea face şcoală etc."*.

Considerăm că *Jurnalul* este cu atât mai interesant, cu cât băiatul de prăvălie, care începe să-şi scrie impresiile la numai treisprezece ani, dovedeşte un simt acut al observatiei şi convinge prin realismul expresiei. *Jurnalul* se face ecoul marii sale dorinte de a învăta carte, de nematerializat într-o familie modestă, în care intrarea cât mai devreme a băietilor în rândul celor care îşi câştigă existenta reprezintă nu numai o obişnuintă, dar şi o cerintă dictată de starea materială.

Abia la generatia urmaşilor lui Konstantinos Arvanitis acest vis prinde contur: fiica sa, Eufrosina, şi-a făcut studentia la Cluj, unde s-a şi căsătorit cu profesorul Nicolae Mărgineanu. Ea fost cea care a păstrat *Jurnalul* tatălui său. După moartea Eufrosinei, fiul său, Nicolae Mărgineanu, şi fiica, Dana Ţăranu, au preluat manuscrisul.

---

[*] Biblioteca Judeţeană „I. N. Roman" Constanţa; e-mail: capostoleanu@yahoo.co.uk.

[1] Konstantinos Arvanitis, negustor (n. 1880-m. 15 martie 1933).

https://biblioteca-digitala.ro

În *Epilogul* semnat de Nicoale Mărgineanu se arată că, la începutul secolului al 20-lea, Konstantinos Arvanitis, intrând în posesia drepturilor de moştenitor în familia sa, era decis să plece în Statele Unite. A renuntat însă la biletul de vapor deja cumpărat, în favoarea căsătoriei cu Maria Mistakidis, provenind din cea mai bogată familie din Mesemvria. În anul 1908, s-a născut fiul lor, Alexandru. În contextul unor bine cunoscute tulburări interetnice din anii 1910-1911 din Balcani, Konstantinos Arvanitis şi sotia sa au fost nevoiti să părăsească Bulgaria şi s-au stabilit la Constantinopol, în cartierul fanariotilor, cu speranta unei vieti mai bune. Timp de doi ani, Konstantinos a încercat să se angajeze sau să înceapă o afacere proprie, dar strădaniile au avut slabe rezultate. La sfatul fratelui său, Panaiotis, a venit în România, la Constanta, în anul 1913, unde şi-a deschis un magazin de stofe, debutul unor afaceri prospere.

Mai spune Nicolae Mărgineanu că, fiind un om cu simtul dreptătii, echilibrat, Konstantinos avea priceperea de a aplana conflictele şi, de aceea, comunitatea greacă îi solicita sfaturile în astfel de situatii. S-a stins la Constanţa, la numai 53 de ani, în urma unei congestii cerebrale.

Acestea sunt datele biografice pe care urmaşii le relatează cititorilor *Jurnalului* şi care completează, în mod fericit, paginile acestuia.

Însăşi propozitia de început a *Jurnalului* ar putea deveni punct de plecare al unui comentariu de profunzime al textului: *„Plin de sperante, mă apuc acum să scriu prezentul jurnal"*. Nimic neobişnuit ca un băiat de treisprezece ani să deschidă un jurnal al vârstei sale. Dar acesta *nu este* un *Jurnal* de mărturisiri adolescentine, ci o intrare în lumea sfârşitului de secol al 19-lea, în care se regăsesc, deopotrivă, imagini ale mediilor pe care băiatul le cunoaşte sau ale celor pe care va fi nevoit să le străbată, în drumul spre România şi, mai apoi, la Constanta.

Numele complet al autorului: Konstantinos Perikleous Arvanitis. Fiu al unui căpitan de şlep pe Dunăre, băiatul îşi vede tatăl destul de rar, căci meseria îl poartă, mai tot timpul, pe „seniorul" Perikleous pe drumurile apelor, singurul răgaz fiind iarna, când stă pe acasă. Mesimvria bulgărească numără vreo 2000 de locuitori greci - conform însemnărilor lui Konstantinos - şi toti aceştia sunt considerati a fi înstăriti, căci nu le lipseşte peştele, untul, grâul, vinul, alimente esenţiale pentru o viaţă simplă, dar îndestulătoare. Menţiunea: *„chiar şi cel mai sărac are toate cele necesare"*, căreia i se alătură alte observatii, nu face decât să sublinieze importanţa pe care Konstantinos o acordă detaliilor de natură socială.

https://biblioteca-digitala.ro

În mai 1893, adolescentul notează cu resemnare şi înţelegere matură a situaţiei: *„În urmă cu 10 zile m-am întors din Anchialos*[2]*, unde am făcut o călătorie de o săptămână şi mama a decis să mă dea ucenic la prăvălia de ţesături a lui Cristodoulos Moschopoulos. Am 13 ani. Mă întreb în sinea mea şi constat că nu sunt făcut pentru a fi negustor. Încă vreau să învăţ, să studiez. Da, vreau să învăţ. Din păcate, situaţia noastră materială nu o permite şi sunt nevoit să ascult sfaturile mamei. Mă voi duce la prăvălie."*

Într-o familie în care autoritatea părintească este de necontestat, Konstantinos nici nu va îndrăzni să spună tatălui de aspiraţiile sale. Îşi recunoaşte dorinţa de a învăţa ca un vis îndepărtat, aproape un ideal, pornit, credem, nu neapărat dintr-o încercare de negare a ritualului negustoresc familial, cât dintr-o recunoaştere a unei anume sensibilităţi la cuvânt şi învăţătură, pe care, iată, o demonstrează prin *Jurnal*.

Cea dintâi consemnare despre oraşul Constanţa apare în data de 8 august 1893: mama lui Konstantinos a ajuns în oraşul de la mare, unde îl instalează pe unul dintre ceilalţi copii ai familiei, Panaiotis, în magazinul importantului comerciant Laskaridis.

Mama îşi continuă drumul spre Brăila, spre a se întâlni cu soţul ei, căpitanul de şlep, dar veştile dinspre România nu sunt prea bune, căci epidemia de holeră nu face decât să înspăimânte prin consecinţele despre care se vorbeşte pe larg în presa vremii.

Jurnalul este confirmat aici de ştirile din ziarul „Constanţa"[3], în care se consemnau măsurile de restricţie a circulaţiei şi de păstrare a igienei pe care autorităţile le luau în cazul puternicei epidemii de holeră, cu multe cazuri la Brăila şi Bucureşti. Dar, conform corespondenţei de la ziarul „Timpul", pe care acelaşi ziar „Constanţa" o publică într-un număr ulterior[4], era vorba despre perioada de plin sezon de călătorii spre mare. Aşadar, publicul cititor era asigurat că *„la Medgidia şi Constanţa sănătatea e perfectă."*

Dar, mama lui Konstantinos nu va putea scăpa de holeră: unchiul Anagnostis Laskaridis de la Constanţa anunţă familia că ea a decedat la Calafat, pe 23 august 1893, iar mormântul şi l-a aflat pe o insulă pustie a Dunării, între Calafat şi Vidin.

Însemnarea din octombrie 1893 este la fel de semnificativă pentru încercarea de portret mental şi sufletesc al adolescentului: *„Deşi nu am chef de scris astăzi, totuşi trebuie să scriu"*. De ce *„totuşi"*? Pentru că *Jurnalul* nu trebuie oprit, el face parte dintr-o aventură intelectuală atât

---

[2] Pomorie, în prezent, n. tr.
[3] „Constanţa", 1 aug. 1893.
[4] *Idem*, 8 aug. 1893.

https://biblioteca-digitala.ro

de necesară terapiei durerii, terapie ale cărei efecte băiatul nu le numeşte, dar, cu siguranţă, le simte. Dar, lucrurile nu se opresc aici: după relatarea unei întâmplări neplăcute de peste zi, în urma căreia şeful ridică glasul şi îl ceartă, Konstantinos scrie: *„Nu uit, seara, când merg acasă, de cărtile mele. Mereu învăt, mai ales la franceză, limba pe care îmi doresc atât de mult să o învăt. Ah, de ce părintii mei nu m-au dat la o şcoală? De ce m-au luat de lângă mult iubitele mele slove?"* Sunt cuvinte pline de sensibilitate şi nestinsă amărăciune.

O întâmplare nefericită de la Pyrgos: muşcătura unui câine îi va îndrepta drumul spre Bucureşti, unde va veni să se trateze la un faimos medic bucureştean de la Spitalul „Babeş", specialist în tratarea turbării. Amănunt extrem de important pentru istoria medicinii româneşti: faptul că, la acest spital, se tratau cazurile grave din tară şi din tările învecinate[5]. Si, astfel, începe un prim contact al lui Konstantinos Arvanitis cu lumea românească. Spune adolescentul *„Nu pot să mă satur de Bucureşti!"*.

Două însemnări, *22 iulie 1895*: *„Încă nu pot să îmi revin. A, e imposibil ca eu să rămân în Mesimvria! De-aş putea reuşi să-l conving pe tata să mă ia în România!"* şi, decembrie acelaşi an: *„Îmi amintesc de acea Brăilă, cu marile ei magazine, mai apoi Constanta, cu magazinul lui Laskaridis, unde lucrează Panaiotis, unde mai lucrează alti 27 de functionari. Încă mai îmi trec toate aceste prin minte. Mi-ar plăcea să lucrez şi eu într-un astfel de magazin"*, vor defini calea de negustor pe care Konstantinos Arvanitis o va urma, mai târziu, în România.

După moartea tatălui, în martie 1897, Konstantinos înţelege că *„trebuie să dea la o parte"*, după cum însuşi se exprimă, cele legate de învăţătură, spre a-şi purta singur de grijă, iar gândul de a se stabili la Constanta revine cu insistentă.

S-a îmbarcat, de la Pyrgos, pe un vas austriac spre a merge la Constanta. Călătoria pe timp de iarnă i-a adus ceva necazuri, astfel încât abia în a douăsprezecea zi a ajuns la destinatie.

Prima consemnare din Constanta existentă din *Jurnal* este datată 16 decembrie 1897. Oraşul în care îşi pusese toate sperantele nu se arată prea ospitalier. Fratele său, Panaiotis, îşi pierduse slujba şi puţinele resurse financiare de care dispun sunt pe terminate. Intentia lui Konstantinos de a lucra într-un magazin cu renume nu are şanse de reuşită, astfel că Panaiotis, *„care ştia bine viata Constantei"*, îi găseşte o slujbă într-un magazin mic de manufactură, al fratilor Dimitrios şi Ioannis Frangopulos, pe strada Mangaliei, unde şi începe să lucreze pe 7 decembrie 1897, pe un salariu de 25 de franci, plus mâncare şi alte

---

[5] Medicul Victor Babeş a înfiinţat, la Bucureşti, în 1888, al doilea institut antirabic din lume.

https://biblioteca-digitala.ro

cheltuieli. Si, din nou o mare dezamăgire: *„Din a treia zi la magazin, ochii au început să mi se înroșească de atâta muncă. Aceasta era situatia bună pe care visam să o găsesc la Constanta. De la un magazin mare și cochet unde mă rugau să rămân, am plecat și unde am ajuns, Dumnezeule! Ce mare greșeală am făcut, Fecioară Maria, să vin aici! Este însă imposibil să persist în a mai rămâne aici și cum voi lua câtiva bani voi merge la Brăila, la rudele mele, poate acestea se vor îngriji să-mi găsească un loc de muncă."*

Konstantinos nu este preocupat să scrie despre oraș, în sine, cât, mai degrabă, despre trăirile sale în acest oraș, unde își căuta un rost.

Dar, cum arăta „în realitate" Constanta la acel moment?

Din *„Espunerea situatiei judetului Constanta prezentată Consiliului General de Domnul prefect al judetului"*[6] rezultă că, în acord cu datele recensământului fiscal din decembrie 1894, populatia număra: 56.617 români, 1176 greci, 341 cetăteni sub protectiune greacă. În orașul Constanța trăiau 10.419 suflete, dintre care 2.519 români, 2.460 greci, 2.202 turci și tătari. Dar, în *Espunere*, se precizează că numărul populatiei urbei putea fi diferit, căci existau stabiliri continue în oraş, precum și o numeroasă *„populatiune flotantă"*.

M. Ionescu-Dobrogianu[7] comunică același număr al populatiei, pentru aceeași perioadă, în comuna urbană Constanta, care avea *„62 de strade, o piată și un bulevard. În partea continentală, la N. stradei Mangalia, încă în formatie, stradele sunt largi și perpendiculare, nepavate însă.*

Stadele mai principale sunt:

[...]Strada Mangalia, la capătul căruia (sic!) *se află centrul comerțului cu grâne.*

Pe fie care an, Constanța se îmbogățește și înfrumusețează cu construcții solide, hygienice și mari.

Prin unificarea liniei ferate și mai ales prin construirea portului, populatia mărindu-se, atrase dupe dânsa sporierea numărului clădirilor, număr cari totuși azi pare insuficient populatiei care zilnic afluiază.

[...]Numai în vara anului 96 - pentru ca să-și facă cineva o idee despre desvoltarea orașului - s-au construit peste 30 de case cu câte 2 și 3 etaje".

Este cunoscut faptul că grecii[8] dețineau mari magazine și depozite comerciale, iar, ca specific al comerțului se ocupau de: cofetării, restaurante, berării, hoteluri situate pe străzile centrale, magazine cu

---

[6] Prefect al judetului era, în perioada 1896-1897, Dimitrie Quintescu.

[7] *Cercetări asupra orașului Constanta. Geografie și istorie.* Bucureşti, Tipografia şi Fonderia de Litere „Thoma Basilescu", 1897, p. 39

[8] După Tratatul de la Paris, din 1856, care consfințea terminarea războiului Crimeii și permitea libera circulație pe Dunăre, un mare număr de greci s-a îndreptat spre Principatele Române, pentru a se stabili, aici, în calitate de comercianți.

https://biblioteca-digitala.ro

produse alimentare dar şi de altă natură (lemn, mobilă, sticlă, cherestea, metalo-casnice etc.). Mai erau proprietari la: fabrici de cărămidă, ţiglă produse metalurgice, mori, ateliere de fabricare de cărute şi trăsuri cizmării etc.[9]

Acestea erau realităţile care i se înfăţişau tânărului Konstantinos la momentul celui dintâi popas la Constanţa.

Cu puţinii bani pe care îi primeşte de la Dimitrie Frangopulos - în casa căruia şi locuise -, Konstantinos fuge, într-o noapte din ianuarie 1898, spre Brăila. Odată ajuns acolo, tânărul este ajutat de unchiul Alexandros şi se angajează într-o băcănie modestă. În *Jurnal*, notează cât este nefericit de munca grea de fiecare zi, de răul tratament din partea stăpânului, nerecunoscător faţă de eforturile mari pe care adolescentul le depunea în magazinul său. Konstantinos îşi face însă *„inimă de fier"*, trece peste iarnă, iar, la 20 martie 1898, când apele înghețate ale Dunării îşi pornesc dezghețul, se îmbarcă pe un vapor italian şi, în aprilie, este, din nou, la Pyrgos. Îşi găseşte de lucru la magazinul lui Avraam Goldenberg, se reîntâlneşte cu o parte din prieteni şi se simte, din nou, fericit căci este liber. Traiul îi este extrem de dificil în continuare, deoarece cei 45 de franci pe care îi primeşte aproape că nu îi sunt de ajuns şi îşi doreşte să îşi înceapă propriul comerţ ambulant, ceea ce şi va face, în 1899, în Mesimvria natală.

Jurnalul se opreşte la 2 august 1899, când tânărul, de 19 ani, se gândeşte la propria negustorie: *„Vorbesc deja cinci limbi: greceşte, bulgăreşte, turceşte, spaniola şi româna, pe care însă nu am mai vorbit-o de un an, în acelaşi timp vorbesc puţin franceză şi italiană, pe care le-am învăţat de la italienii care lucrau în port la Pyrgos.*

Cu limbile acestea pe care le ştiu, sunt sigur că voi face treabă şi voi avea succes, însă numai să pun mâna pe banii mei, pentru că fără bani nu pot să fac nimic."

Nu se cunoaşte până în prezent vreo continuare a acestui *Jurnal.*

Concentrat asupra propriilor gânduri şi rost al vieţii, Konstantinos Arvanitis oferă, în *Jurnal*, o înfăţişare autentică a lumii văzute din punctul de pornire al formării în ale negustoriei a unui adolescent din secolul al 19-lea. Paginile sale ne demonstrează, o dată în plus, că istoria poate fi judecată, deopotrivă, prin documente şi prin însemnări personale.

---

[9] Vezi şi *site*-ul Comunităţii elene „Elpis" Constanţa, www.elpis.ro/; preşedintele Comunităţii elene din Constanţa a fost, între 1897-1898 şi, respectiv, 1899-1900, L. Laskaridis, despre care se vorbeşte în *„Jurnal"*.

https://biblioteca-digitala.ro

NOTES ABOUT CONSTANȚA AT THE END OF THE 19TH CENTURY IN THE „JOURNAL"OF KONSTANTINOS ARVANITIS

Abstract

„Full of hope, I am beginning now to write the present journal. My name is Konstantinos Perikleous Arvanitis. I am the first child of Perikleous Konstantinos Arvanitis, captain of a ship on the Danube." This is how it starts the *Journal* of the one who was to write about Romania and Constanța at the end of the 19th century and the beginning of the 20th. His volume was published by "Polirom" Publishing House in 2009.

The purpose of our study is to make a comparative approach of the image of Constanța County from the *Journal* vs. its image from other documents that were contemporary with Arvanitis and the press of that time.

Keywords: modern history, Constanța, journal, social life, Romania.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

*Gheorghe RADU STĂNCULESCU**

„AVEAU DIN PLIN POSIBILITATEA SĂ BAGE ARGINTĂRIA ÎN BUZUNAR, DAR NU A DISPĂRUT NIMIC". (UN ENGLEZ DESPRE PRIMA VIZITĂ A LUI CAROL I ÎN CONSTANȚA, LA 30 OCTOMBRIE 1879)

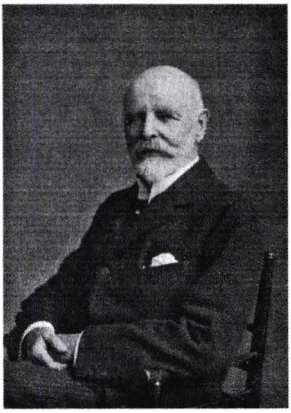

Edward Harris (1835-1916), în calitatea sa de Director General al Companiei engleze de căi ferate „Danube and Black Sea and Kustendjie Harbour Limited" („D.B.S.R."), a fost o cunoscută personalitate a Constanței (Kustendjiei) ultimilor ani de stăpânire otomană și ai primilor ani de administrație românească.

Se pare că el i-a succedat la conducerea executivă a Companiei engleze unui prim director, francez de origine, Henry Sénac[1], și apoi unui alt englez - mai degrabă un aventurier decât un bun manager -, Samuel White Baker[2].

Harris a condus întreprinderea de căi ferate și portuară engleză din Dobrogea timp de aproape un deceniu și jumătate, până la vânzarea acesteia către statul român. O fericită întâmplare mi-a dat ocazia să descopăr, cu ajutorul internetului, o descendentă directă a lui Harris, doamna Rosemary Madgett[3], care, împreună cu soțul ei, Paul Madgett, au avut amabilitatea să-mi ofere, spre valorificare prin publicare în România, copiile câtorva piese din arhiva de familie, referitoare la Edward Harris, stră-străbunicul (pe linie maternă) a

---

* RP Estates Development SA; e-mail: grstanculescu@yahoo.com.

[1] „The Economist", nr. 900, 24 nov. 1860, p. 28, și scrisoarea din 7.01.1861, adresată de H. Sénac ambasadorului britanic la Constantinopol. Arhiva Norfolk Record Office, Anglia, fond Bulwer of Heydon Family Papers, ref. „Letters to HLB BUL 1/308/1-34 569 x 5, 1859-1864". (www.nationalarchives.gov.uk).

[2] King's College London, The Library, ref. no. FCO Historical Collection SK237 BAK, (www.kcl.ac.uk/iss/archivespec/learn-exhib).

[3] www.explorebraunton.org/living-in-braunton.aspx.

https://biblioteca-digitala.ro

doamnei Madgett.

Cele ce urmează se bazează, în mare parte, pe aceste câteva documente personale ce au aparținut lui Harris și familiei lui.

Edward Harris s-a născut în localitatea Braunton, din districtul North Devon, sud-vestul Angliei (chiar în localitatea unde, astăzi, locuiește familia descendenților lui, Madgett). El era cel mai mare fiu al lui Edward și al Rebeccăi W., născută Prole[4]. El ajunge la Kustendjie, se pare, prin relațiile de afaceri ale unchiului lui dinspre mamă, William Watson, la rândul lui director al unei importante companii de căi ferate din Anglia (Bristol & Exeter Railway, mai târziu inclusă în marele concern Great Western Railway)[5].

Primele mențiuni despre prezența lui Harris la D.B.S.R.-Kustendjie pe care le cunosc sunt datate februarie 1869 (cu referință la situația sfârșitului de an 1868), când apare ca *„General Manager"* al Companiei în renumitul catalog al căilor ferate engleze, *Bradshaw*[6], și la 2 august 1869, când presa din Anglia[7] anunța nașterea unei fiice[8] a lui Harris la Kustendjie, la 22 iulie din același an.

Se pare că Harris a fost puternic implicat în dificilele negocieri cu Înalta Poartă privind situația juridică și economică a Portului Kustendjie, care producea mari pierderi Companiei D.B.S.R., datorită restricționării dreptului acesteia din urmă de a încasa taxe portuare, prin care să-și recupereze investiția făcută în reconstrucția și modernizarea bazinului portuar, rămas, la mijlocul secolului XIX, aproape în stadiul în care-l lăsaseră romanii și grecii antici, în urmă cu 15 veacuri[9].

Descendenții direcți ai lui Harris din Anglia păstrează și „legenda" referitoare al arestarea lui Harris de către trupele rusești în timpul războiului ruso-turc de la 1877-1878[10], când Harris a avut o

---

[4] e-mail și notă anexată, din 7.03.2010, către autor, al lui Rosemary și Paul Madgett.

[5] *Loc. cit.*

[6] *Bradshaw's Railway Manual, Shareholders' Guide and Directory 1869*, W. J. Adams, London & Bradshaw & Blacklock, Manchester, 1869, p. 350.

[7] *„Pall Mall Gazette"*, Londra, nr. 1395, 2 aug. 1869.

[8] Euphemia Lucy Prole Harris (1869-1955), sau, pe scurt, Effie, cum era cunoscută de cei apropiați, căsătorită Gripper, și de la care au rămas scurte note amintind de evenimente din familia Harris, când aceasta trăia la Constanța. e-mail și notă anexată, din 15.06.2010, către autor, al familiei Madgett.

[9] *Începuturile contenciosului D.B.S.R - Poarta Otomană în problema finanțării reconstrucției portului Kustendjie, după 1863*, în „Memoriul Companiei D.B.S.R. către Ministrul Britanic de Externe, Lordul Russell", în 15 iunie 1865, semnat de dl. William F. Price (Arhivele Naționale Britanice, Kew, London, fond F.O.-78/3194, f. 41-44).

[10] Vezi e-mail și notă anexată, din 15.06.2010, către autor, al familiei

https://biblioteca-digitala.ro

comportare demnă și plină de tact în apărarea intereselor Companiei engleze, față de situația de război în care se găsea Kustendjie[11]. După comportamentul relativ brutal inițial al trupelor de ocupație rusești, acestea chiar au folosit casa din Kustendjie a familiei Harris drept sediu al comandamentului lor local, furând însă, la plecare, tot ce au găsit acolo[12]. Anticipez spunând că expresia din titlul acestui articol, care-i aparține lui Harris, trebuie înțeleasă și în lumina experienței amare pe care el a avut-o cu militarii ruși, în situația în care și-a văzut, din nou, peste puțin timp, casa plină cu soldați, de data aceasta români, din garda de corp a lui Carol I. Armata Generalului rus Zimmermann a folosit, în timpul și după război, și serviciile de transport ale D.B.S.R., plătindu-și, totuși, până la urmă, biletele de tren[13].

În orice caz, fapt este că linia ferată engleză a funcționat, practic, în tot timpul acestei campanii militare din 1877-1878 (nu odată sub protecția steagului alb): *„Turcii au evacuat Cernavoda, și un detașament* [rusesc - n.n.] *a fost trimis azi să-l ia în posesie. La ora trei după amiază am fost uimiți când am auzit sunetul familiar al fluieratului unei locomotive și zgomotul unui tren. Fugind la gară, am văzut locomotiva și câteva vagoane arborând un steag alb, care au sosit de la Kustendjie cu angajații căii ferate, conducătorul acesteia* [Harris - n.n.], *și câțiva pasageri. Se pare că la miezul nopții trecute turcii au evacuat Kustendjie în masă, lăsând la fața locului locuitorii, greci, francezi și alți străini, cu toate ale lor. Angajații căii ferate, hotărâți să vadă dacă rușii au ajuns* [la Cernavoda - n.n.], *au pornit trenul, rulând încet și folosind un telescop. Ei au intrat în gara* [Cernavoda - n.n.] *înainte de a afla dacă ocupanții orașului erau turcii sau rușii"*[14].

Într-o altă corespondență de presă, transmisă din Varna, în 10 iulie 1877, aflăm unele detalii ale primei ocupări a Kustendjiei în acest război de către ruși, unde este menționat și rolul de mediere a lui Harris: *„Ocuparea Kustendjiei* [de către ruși - n.n.] *a fost o afacere foarte amestecată; autoritățile civile și militare* [turcești, din Kustendjie - n.n.] *au evacuat localitatea cu câteva zile mai înainte, și au ajuns la Varna cu un vapor. Orașul a fost, între timp, menținut într-o oarecare ordine de către marinarii militari de pe o canonieră britanică. Cineva, cred că directorul căii ferate* [Harris - n.n.], *a sugerat câtorva notabilități locale idea de a se merge*

Madgett.

[11] „Daily News", nr. 9767, 10 aug. 1877, referitor la mulțumirile Adunării Generale a Acționarilor D.B.S.R. către Harris pentru zelul arătat în 1877.

[12] Vezi e-mail și notă anexată, din 15.06.2010, către autor, al familiei Madgett şi „Daily News", nr. 9767, 10 aug. 1877.

[13] „The Economist", nr. 1801, 2 mar. 1878, p. 12.

[14] „Daily News", nr. 9749, 20 iul. 1877.

https://biblioteca-digitala.ro

la Medgidia, la 20 de mile distanță, și să-i invite pe ruși să vină în oraș. Sugestia a fost acceptată, și au plecat toți într-un tren către liniile rusești. Primirea [din partea rușilor - n.n.] *a fost cordială, sau, aș prefera să spun, curtenitoare, și circa 200 de militari ruși au fost trimiși în oraș.*

Directorul căii ferate l-a întrebat pe comandantul rus dacă ar avea nevoie de linia ferată și a primit un răspuns negativ. [...] [Vice - n.n.] *Consulul a plecat* [din Kustendjie - n.n.] *pentru că rușii l-au informat că de-acum înainte nici o navă nu va mai intra sau ieși din port, și deci plecarea sa a fost înțeleaptă și demnă. Înainte ca* [nava militară britanică - n.n.] *<<Rapid>> să plece, contele Orlov și generalul Zimmermann, din partea forțelor ruse, au cinat la bordul* [acestei nave - n.n.]; *ofițerii britanici au returnat apoi vizita"*[15].

La sfârșitul războiului, linia ferată a avut numai câteva mici stricăciuni datorită unor încăierări locale[16], iar trenul englez, în consecință, a putut fi pus și la dispoziția populației din Kustendjie, care, nu odată, a încercat să fugă precipitat din oraș, îngrozită de riscul confruntărilor între beligeranți: *„Panica printre locuitori, la zgomotul primelor lovituri de tun, au depășit orice închipuire. Mulțimea a fugit la gară cărându-și copiii și bunurile din locuințe, și au golit câmpurile unde au campat noaptea trecută, fugind mai adânc în teritoriu. Un tren la gară a fost pregătit de plecare, chiar în momentul când a început bombardamentul. Femei în cămăși de noapte, agățate de bărbații lor, încercau să-și forțeze accesul în vagoane. Mame își aruncau bebelușii pe ferestrele* [vagoanele - n.n.] *și deveniseră aproape isterice de frică. Totuși, trenul, într-un sfârșit, a plecat, și mulțimea a fost convinsă să plece pe jos pe linie în sus, afară din raza tunurilor turcești, unde au așteptat trenul următor. Aceleași scene s-au repetat la al doilea tren, care a plecat către prânz. Acum orașul este pustiu, cu excepția a câtorva locuitori, probabil 300 de familii, care nu au mijloace de a se evacua"*[17]

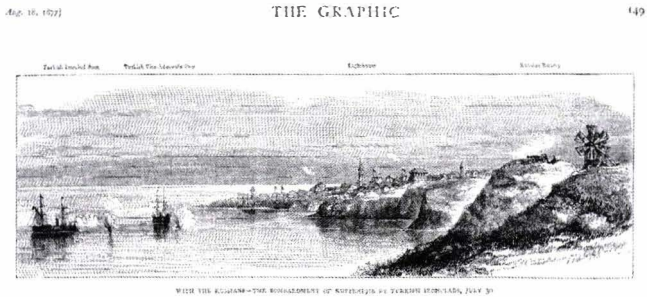

[15] *Loc. cit.*, nr. 9760, din 2 aug. 1877.
[16] „The Economist", nr. 1801, 2 mar. 1878, p. 12.
[17] *„The Hampshire Telegraph"*, nr. 4692, 4 aug. 1877.

https://biblioteca-digitala.ro

Consider a fi destul de evident, citind rândurile de mai sus, că însăși existența liniei ferate și a Companiei engleze a ferit orașul, renăscut pe la 1857–1860, de distrugerile pustiitoare similare cu cele din timpul războaielor ruso-turce anterioare, din secolul XIX. Cei mai mulți dintre salariații englezi ai Companiei nu au părăsit atunci Kustendjie, chiar cu riscul de a fi expuși luptelor sângeroase dintre ruși și turci, un exemplu fiind chiar Medicul Șef al D.B.S.R., doctorul Abraham Irwin Bolton, rămas la post, și care a acordat îngrijiri medicale răniților civili de pe „ambele părți ale baricadei" (creștini și musulmani)[18].

Epilogul războiului și al păcii de la Berlin, care a urmat, este binecunoscut: Dobrogea a ajuns sub administrație românească în 1878.

Și, la circa un an de la acest moment, la 30 octombrie 1879, Șeful Statului Român, Alteța Sa Regală Prințul Carol (viitorul Rege Carol I) și-a planificat o vizită a noii sale posesiuni de la Marea Neagră.

Prin amabilitatea familiei Madgett, am ocazia, în cadrul prezentelor rânduri, să pun la dispoziția istoricilor constănțeni, și, în general, acelor români interesați, un document de mare valoare, și anume o relatare a acestei prime vizite a lui Carol I la Constanța făcută de un martor ocular nemijlocit, Edward Harris. Cu acest prilej, sper să se lămurească definitiv și detaliul, care este încă prezentat altfel în multe lucrări de istorie locală și generală a orașului[19], referitor la locul unde a locuit Carol I la prima sa vizită în Constanța românească, între 30 octombrie și 1 noiembrie 1879. După terminarea vizitei Princiare, Harris îi dă un raport scris detaliat mamei sale, din Anglia, printr-o scrisoare personală datată *„Kustendjie, 6 noiembrie 1879"*.

Scrisoarea reflectă optica unui conducător de întreprindere din perioada Angliei Victoriene și, pe lângă ușoare nuanțe, tipic englezești, de umor, are și câteva mici ieșiri, ce pot fi caracterizate drept „arogante", dar trebuie judecate, cu înțelegerea situației speciale a unei afaceri englezești care a fost pusă în fața unei schimbări politice majore: de la supușenia față de un mare Imperiu, cel Otoman, a devenit, prin jocul politic european al Marilor Puteri, inclusă într-un mic stat sud-est european, care mai avea multe, încă, de făcut ca să se afirme, deplin, pe plan internațional.

---

[18] Vasile Sârbu, Octavian Dumitru Unc, *Istoria Medicinei Dobrogene*, vol. 1, Constanța, Ed. Ex Ponto, 2010, p. 140-142; Despre doctorul Bolton, vezi şi Gheorghe Radu Stănculescu, *Abraham Irwin Bolton, un medic şi chirurg englez din Irlanda, stabilit, la 1870, în Constanța (un studiu biografic şi genealogic)*, în „Analele Dobrogei", IX, 2006-2008, p. 107-136.

[19] Doina Păuleanu, Virgil Coman, *Moscheea Regală „Carol I", Constanța, 1910-2010"*, Constanța, Ed. Ex Ponto, 2010, p. 26.

https://biblioteca-digitala.ro

Textul manuscris al scrisorii lui Harris se întinde pe 12 pagini, scris relativ citeț, pe față și pe verso, pe o hârtie destul de transparentă, iar doamna Madgett a făcut efortul de a descifra atent scrisul de mână al strămoșului domniei sale și de a însoți transcrierea textului în limba engleză cu note explicative din istoria familiei Harris.

Versiunea engleză a transcrierii, notele explicative, ca și copia facsimil a originalului scrisorii (scanat), mi-au fost transmise prin e-mail, pentru valorificare, prin traducere, la noi în țară (versiunea românească îmi aparține), cu ocazia aniversării a 150 de ani de la inaugurarea căii ferate engleze Cernavoda-Constanța[20].

Doresc doar să mai adaug că gestul lui Carol I de a alege drept gazdă tocmai Compania engleză și pe conducătorul acesteia îl cred a avea semnificații politice deosebite. Șeful Statului Român, care era întotdeauna foarte atent la toate aspectele și detaliile protocolar-diplomatice ale gesturilor sale, pare să indice, prin aceasta alegere, cât de importantă i se părea contribuția Angliei la renașterea Dobrogei și a Constanței moderne. Acest lucru, mai târziu, a fost oarecum ocultat de mulți politicieni și istorici de la noi, în favoarea sublinierii spectaculoasei contribuții românești la dezvoltarea portului și a marelui oraș maritim de astăzi al României. Episodul, relatat mai jos de către Harris, cu drapelele României și Angliei, așezate împreună, deasupra celor ale altor națiuni ce erau reprezentate la o cină diplomatică la Constanța, cu ocazia acestei vizite princiare, este suficient de simbolic, în sensul afirmațiilor mele de mai sus.

Mai mult, îmi permit chiar și o anume ipoteză de lucru, și anume faptul că gestul regal de a vizita Constanța, începând tocmai cu Societatea engleză de căi ferate drept gazdă, reprezintă și un anume gest de recunoștință adresat Angliei. Această mare putere globală a momentului, la un moment dat (pe plan diplomatic), a înclinat, probabil, balanța preluării Dobrogei, mai degrabă de către statul român, decât de vreo altă țară, pentru a se asigura un „tampon" corespunzător împotriva ambițiilor rusești de la gurile Dunării și în Balcani.

Sigur că, dincolo de recunoaștere și recunoștință, atât Compania engleză (o spune, de altfel, explicit și Harris), cât și Șeful Statului Român, se pregăteau să pună la punct detaliile unei viitoare tranzacții care s-a încheiat, puțin mai târziu, cu vânzarea D.B.S.R. către România.

Iată ce și cum îi scria Edward Harris mamei sale, atunci:

---

[20] e-mail-uri, fotogafii, documente scanate și note anexate, către autor, de la familia Madgett, din 7.03.2010, 27.03.2010 , 07.04.2010 și 15.06.2010.

https://biblioteca-digitala.ro

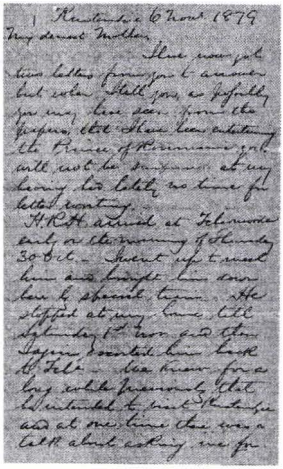

„Kustendjie, 6 noiembrie 1879

Scumpa mea Mamă,

Am acum deja de răspuns la două scrisori de la Dumneata, dar dacă îți spun, cum probabil ai văzut din ziare, că am găzduit pe Prințul România, nu vei fi surprinsă că în ultima vreme n-am avut timp de scris scrisori. A.[lțeța] *S.*[a] *R.*[egală] *a ajuns la Cernavoda devreme în dimineața de joi 30 octombrie*[21]*. M-am dus să-i ies în cale și de acolo l-am adus încoace cu un tren special. El s-a instalat în casa mea până sâmbătă 1 noiembrie, când din nou l-am escortat înapoi la Cernavoda. Știam deja de mai de multă vreme că intenționa să viziteze Kustendjie și, la un moment dat, venise vorba să fiu solicitat pentru casa mea, dar ideea căzuse și autoritățile locale au decis să-l găzduiască pe A.*[lțeța] *S.*[a] *R.*[egală] *în oraș la casa unui grec; dar se pare că miniștrii din București, care cunoșteau Kustendjie, nu au fost de acord, și, considerând-o pe a mea ca fiind singura casă potrivită să-l găzduiască pe Prinț, au decis să mă roage în acest scop, numai că nu mi s-a solicitat numai casa, ci m-au rugat să primesc Prințul și suita sa, și să le și asigur o pensiune completă în timpul șederii lor aici. Asta a fost o misiune formidabilă, dar nu exista cale de ieșire, deoarece suveranii domnitori (chiar dacă și numai un Prinț al României) nu sunt obișnuiți cu refuzurile, așa că ne-am pus pe treabă, am repartizat-o pe Miss Avery si toți copiii printre vecinii noștri, am adus oameni să revizuiască mobila, să curețe și să aranjeze toată casa etc., am montat un gard nou în jurul grădinii, am făcut o nouă alee de acces pentru trăsuri până la intrarea principală, am cumpărat câteva covoare noi și niște*

---

[21] Vezi și *Memoriile Regelui Carol I al României, de un martor ocular*, vol. IV *1878-1881*, București, Ed. Machiavelli, 1994, p. 284-286.

https://biblioteca-digitala.ro

vinuri scumpe, am angajat un strașnic bucătar francez din București, și în plus și niște chelneri etc., pe scurt, am transformat casa si am adus-o, ca și pe noi înșine, la nivelul cel mai înalt pe care circumstanțele le impuneau.

Draga de Annie[22] *a muncit ca sclavii și cu cel mai deplin succes. Ea este categoric o femeie minunată în situații de urgență de acest tip. Totul a fost perfect și camera de dormit și de toaletă a Prințului, adevărate bijuterii.*

Când am ajuns la gară, el a mers la biserică pentru un Te Deum, iar eu am fugit acasă să văd dacă totul era gata pentru micul dejun, care fusese comandat pentru ora 12. Puțin înainte de aceasta oră el a sosit, și Annie și cu mine, l-am întâmpinat la ușă și i-am urat <<bine a venit!>>. Apoi l-am condus la dormitorul lui, Annie rezemându-se de brațul lui pe tot parcursul.

Eticheta nu permite gazdelor să se așeze la masa persoanelor de rang Regal, fără o invitație. Aceasta a venit sub forma unei rugăminți de a lua mereu masa împreună la micul dejun și la cină. Eu am acceptat invitația, dar Annie a declinat-o, deoarece nu numai că ar fi fost cam obositor pentru ea să fie singura doamnă la o masă de 14 persoane, unde s-ar fi vorbit numai în franceză, dar și pentru că ar fi fost plictisitor pentru Prinț să o aibă mereu lângă el și să se simtă mereu obligat să-i acorde cu prioritate ei atenție. În prima zi el și-a exprimat regretul că ea nu a fost prezentă și a doua zi, la micul dejun, a insistat să roage ca ea să ia parte la cina din acea zi sau, cel puțin, să-și rezerve timp să-l întâlnească și să aibă o conversație. După micul dejun aghiotantul lui („Aide de Camp" - în text în franceză - n.tr.) *a venit la mine și mi-a spus că A.*[lteța] *S.*[a] *R.*[egală] *va fi foarte dezamăgit dacă <<Madame>> nu va cina împreună cu el, cel puțin o singură dată, în timpul șederii sale, așa încât, în situația asta, s-au lămurit lucrurile, și ea a acceptat. A fost cina la care toți consulii au cinat cu Prințul și îți trimit, de asemenea, o copie a <<Menu-ului>>, ca și a celui de la ultimul nostru mic dejun. Nu mă prea aștept să înțelegi mare lucru din aceste texte, dar poți să apelezi la cunoștințele de franceză ale lui William*[23]*. Acest <<Menu>> era mereu așezat în fața Prințului și era mereu iluminat și arăta foarte drăguț. El i-a ordonat aghiotantului său să le ia cu el pe toate, ceea ce este considerat a fi un compliment. Cel pentru <<cina diplomatică>>> era așezat sub steagurile tuturor națiunilor reprezentate la cină, cel românesc și cel englezesc fiind așezate în poziția cea mai proeminentă. El a condus-o pe Annie în sala de cină. Ea s-a așezat la dreapta lui și cel mai în vârstă consul în stânga lui. Eu*

---

[22] Anne Tattershall Duning (1842 - ...), soția lui Edward Harris, cf. e-mail și notă anexată, din 7.03.2010, către autor, al lui Rosemary și Paul Madgett.

[23] William Harris, frate mai mic a lui Edward, emigrat în Noua Zeelandă, în 1881.

https://biblioteca-digitala.ro

am stat în fața lui cu consulul nr. 2 la dreapta mea și nr. 3 la stânga mea[24].

Cu puțin timp înainte de cină a trimis pe cineva să mă cheme la el și mi-a ținut o foarte amabilă cuvântare spunând ce mare plăcere i-a făcut vizita la Kustendjie și cât de mult a apreciat ospitalitatea lui Annie și a mea, etc. Apoi m-a decorat cu ordinul <<Steaua României>>, o foarte frumoasă decorație, care se poartă în jurul gâtului. Bineînțeles a trebuit să mi-o pun imediat și să iau cina cu ea la gât. Un asemenea ordin nu este de mare valoare pentru un englez, pentru că nu poate fi purtat în Anglia[25]*, dar totuși a fost un foarte mare compliment pe care Prințul a avut bunătatea să mi-l facă. Este de clasa a 3-a și astfel nu este dat niciodată unui ofițer din armata* [română - n.n.] *cu un rang sub cel de general. Singurul englez care mai are unul de aceeași clasa este colonelul Wellesley din Gardă*[26]*, care a fost împreună cu Prințul în timpul recentei campanii de război.*

El a promis să trimită lui Annie un portret al Prințesei. Cu toate că nu ne-a părut chiar rău și am avut un oarecare sentiment de ușurare când vizita s-a terminal, totuși ne vom gândi mereu cu multă plăcere la ea. A fost un succes total - vremea a fost frumoasă, Prințul deosebit de afabil și bun, bucătarul nostru un mare găselniță, dând câte două mese cu tot atâtea feluri în fiecare zi. A.[lteța] *S.*[a] *R.*[egală] *a fost mulțumită cu tot ceea ce a văzut și mi-a spus ca își va construi în mod sigur o reședință la malul mării aici.*

El a pus piatra de temelie a unui hotel care urmează a se construi aici anul viitor. Și-a exprimat dorința să vadă copiii așa că i-au fost prezentați și a fost atât de bun încât i-a <<aprobat>> pe toți.

Ne-am așteptat ca aproape toate dormitoarele noastre să fie ocupate de suită, dar am avut doar de asigurat cazarea aghiotantului lui, a doi servitori și a doi soldați din garda lui de corp. Toți ceilalți oameni s-au cazat în oraș. La sosirea mea acasă în prima zi, venind de la Cernavoda, am fost mai degrabă neplăcut surprins să găsesc un ofițer de stat major și doi ofițeri de regiment, împreună cu o companie de 60 de soldați distribuiți în și în jurul casei, santinele în hol, pe palierele scărilor și cam peste tot. La sosirea Prințului acesta i-a trimis pe toți de unde au venit și a permis doar unei gărzi de 12 sergenți să rămână. Aceștia erau oameni <<aleși pe sprânceană>> și sunt fericit să-i cred sincer cinstiți, pentru că se pare că nu a dispărut nimic,

---

[24] La cină a participat, probabil, și fostul consul general al Marii Britanii la București, John Green, care va face un Raport foarte măgulitor pentru Harris, adresat șefilor lui din Consiliului de Administrație D.B.S.R. de la Londra.

[25] *„În principiu nici o decorație străină nu poate fi acceptată și purtată de un cetățean al Marii Britanii fără acordul prealabil al Suveranului englez, acord ce trebuie solicitat imediat ce sunt indicații că o asemenea decorație ar putea fi oferită".* (www.fight4thepjm.org/the_pjm_foreign_decorations_rules.htm).

[26] Col. Hon. Frederick Arthur Wellesley (1844-1931), ataşat militar al Marii Britanii la Sankt Petersburg. În această calitate a însoțit trupele ruso-române de sub comanda prințului Carol al României în 1877. (www. thepeerage.com/p10383.htm).

https://biblioteca-digitala.ro

cu toate că aveau din plin posibilitatea să-și bage în buzunar argintărie și altele[27].

Numărând oaspeții, servitorii, garda etc., noi aveam aproape 40 de oameni de hrănit zilnic în timpul șederii Alteței Sale Regale, în afara faptului că am dat brânză și vin la două orchestre militare, care fiecare avea circa 30 de oameni, și care au cântat zilnic în timpul micului dejun și cinei. Întreținerea [Prințului - n.n.] *m-a costat circa 100 lire sterline*[28], *dar n-am nici o îndoială că Societatea* [D.B.S.R. - n.n.] *mi le va deconta, pentru că ei, și nu eu, vor beneficia de pe urma acestei vizite. Opinia favorabilă formată despre Kustendjie va mări dorința Prințului și Guvernului său să cumpere această linie ferată și în felul acesta să fie grăbită tranzacția. Guvernul este pe cale să cumpere toate liniile ferate din țară, care mai sunt în mâna străinilor și probabil și a noastră va fi inclusă în aceasta operație. Nimic încă nu este definitiv stabilit, dar nu m-ar surprinde dacă linia se va vinde în viitoarele 6 luni.*

Lada trimisă pe vasul <<Ararat>> va ajunge, sper, în curând, aici, deoarece nopțile au început să fie friguroase, iar paturile pe care le avem nu sunt de ajuns. Sper că n-ai avut prea multă bătaie de cap cu lăzile noastre.

Multe mulțumiri, scumpă Mamă, pentru urările Dumitale de bine cu ocazia aniversării zilei mele de naștere. Aceste sărbători par a se succeda acum cam prea repede una după alta. Laura și Harry[29], *înaintea venirii Prințului, s-au întors la Giurgiu. Mi-e teamă că* [Laura - n.n.] *nu a avut mari avantaje de pe urma vizitei ei aici. Nu i-a permis Doctorului Bolton*[30] *să-i aplice remediul recomandat de el, iar el i-a zis că dacă nu face așa, ea nu se va vindeca. E mare păcat, pentru că, dacă Harry trebuie să o ducă la unul dintre medicii cu reputație din București, asta o să-l coste ceva parale bune. Mi-ar plăcea să aflu cât de multumiți sunt unchiul William și Marion cu investiția lor într-unul din vapoarele Companiei. Au primit un dividend bun? Suntem cu toții destul de bine. Jack însuși este iarăși bine, gras și*

---

[27] Amintirea neplăcută a trecerii soldaților ruși prin casa lui era încă proaspătă. Vezi e-mail și notă anexată, din 7.03.2010, către autor, al lui Rosemary și Paul Madgett.

[28] Cf. site-ului */www.nationalarchives.gov.uk/currency/*, al Arhivelor Naționale Britanice, suma ar reprezinta astăzi cca. 4.800 lire sterline (cca. 5.800 €.).

[29] Vezi e-mail și notă anexată, din 7.03.2010, către autor, al lui Rosemary și Paul Madgett: Henry Alexander Harris (1847-1908), fratele cel mai tânăr al lui Edward Harris, care a fost, o perioadă, și viceconsul al Marii Britanii la Kustendjie (Constanța); soția lui, Laura, era fiica lui John Eddowes Gladstone, un văr al marelui om de stat englez și de patru ori Prim Ministru, W.E. Gladstone.

[30] Gheorghe Radu Stănculescu, *op. cit*... Dr. Bolton, fiind și un bun chirurg, apela destul de des la remedii de tip chirurgical, fiind supranumit „Doctorul Kesedjec" („voi tăia!", în turcă).

https://biblioteca-digitala.ro

inimos, și toți îți trimit multe gânduri de dragoste, Dumitale și la toate rudele. Pentru întotdeauna, Scumpă Mamă, al Dumitale fiu devotat, Edward Harris."

Pentru Directorul General, ca, de altfel, și pentru D.B.S.R., vizita regală, ilustrată de această interesantă scrisoare, a avut, destul de curând, urmări benefice. La câteva zile după eveniment, William Tipping, membru al Consiliului de Administrație al D.B.S.R., îi adresează, din Anglia, următoarele rânduri (document din arhiva familiei Madgett): *„9 noiembrie 1879, Bradsted Park, Sevenoaks. Dragul meu Cavaler al unui Ordin al României! Sunt foarte încântat că am primit de la Dl. Green un excelent raport referitor la succesul Dumitale în a-l găzdui pe Prințul Carol. El apreciază că te-a costat* [această găzduire - n.n.] *circa 300 lire sterline* [sic !?!]. *Tot ce pot să adaug este că acești bani sunt foarte bine cheltuiți și la ședința Consilului de ieri l-am instruit pe Kiduer să te roage să ne trimiți decontul Dumitale cât de repede cu putință astfel încât să fie plătit fără nici o zi întârziere. Eu o să-i scriu Prințului Carol, pentru a exprima aprecierea deosebită, pe care o acordă Compania, alegerii, ca gazdă a Lui, a acelei persone ce îndeplinește funcția de Director General. Green îmi scrie că el* [Prințul - n.n.] *este extrem de mulțumit de Kustendjie și, în mod special, de modul în care Compania (adică Dumneata) l-a primit. Nu pot decât să exprim, în numele Companiei, mulțumirile mele apreciative pentru tot deranjul avut, mulțumiri în care Doamna Harris, în mod special, trebuie să-mi permită să o includ și pe dânsa. Cu plăcere, al dumitale,* (indescifr.)"

Mai târziu, după vânzarea Companiei engleze către statul român, buna impresie pe care a lăsat-o Harris acționarilor englezi, cărora le-a gestionat așa de bine proprietatea lor dobrogeană, s-a transformat într-o substanțială primă de despărțire: *„Danube&Black Sea Railway & Kustendjie Harbour Company, Limited. Offices, 24, Abingdon Street Westminster. 14 februarie 1883. Domnului Edward Harris, Esq. Dragă Domnule, Am fost rugat de către Administratori să vă trimit alăturat un cec de 5.000 lire sterline, reprezentând partea dvs. din compensația votată pentru personalul Companiei, la Adunarea Generală a Acționarilor de pe data de 8, luna curentă. Și am fost, în același timp, rugat să vă exprim marea satisfacție pe care au resimțit-o Administratorii pentru modul în care ați îndeplinit funcția de Director General al Companiei. Al dvs., Richard Kiduer, Secr."*[31]

Doamna Madgett a calculat că suma primită drept primă de rămas bun, era, pe la 1890, substanțială[32], permițându-i numeroasei familii Harris să aibă, în continuare, în Anglia, o viață confortabilă, multă vreme după ce E. Harris a părăsit postul său din Kustendjie.

---

[31] e-mail-uri, fotogafii, documente scanate și note anexate, către autor, de la familia Madgett, din 7.03.2010, 27.03.2010 , 07.04.2010 și 15.06.2010.

[32] 240.000 lire sterline sau 290.000 €, astăzi.

https://biblioteca-digitala.ro

„I AM HAPPY TO THINK HONEST FOR, ALTHOUGH THEY HAD AMPLE OPPORTUNITIESTO POCKET SILVER ETC., WE APPEAR TO HAVE LOST NOTHING." (AN ENGLISHMAN ON THE FIRST VISIT IN CONSTANȚA OF H.H. THE PRINCE CAROL OF ROMANIA, OCTOBER 30, 1879)

Abstract

An unknown yet personal letter, written to his mother, by Edward Harris, the General Manager of the English Company "Danube & Black Sea Railway & Kustendjie Harbour Co. Ltd.", in relation with the first visit of the Romanian Head of State, Prince Carol (the future King Carol the First) in the newly acquired Dobroudjan territories, is presented and discussed. The letter, having significant relevance for the Constanța's history, was kindly offered for publication in Romania by some English direct descendants of Harris.

Keywords: Edward Harris, „Danube & Black Sea Railway & Kustendjie Harbour Co. Ltd.", Constanta, visit, Carol I.

https://biblioteca-digitala.ro

*Mioara IONIȚĂ**

CONTRIBUȚII LA ISTORIA UNUI MONUMENT DOBROGEAN ÎNCHINAT LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

În întreaga epocă modernă, dominată de idealurile de unitate şi independenţă naţională atât de scumpe românilor, figura unuia dintre cei mai străluciţi voievozi pe care i-a avut Ţara Românească, Mircea cel Bătrân, viteaz în război, iscusit diplomat în timp de pace, bun organizator şi cârmuitor de ţară, a avut putere de simbol.

După cum bine se ştie, în vremea lui Mircea - pe care poetul Dimitrie Bolintineanu îl asemuia cu o *„stâncă împotriva căreia se sparse fulgerele tiranului Baiazid"*[1] -, Ţara Românească a atins cea mai mare întindere din toate timpurile. Faptul este probat şi de binecunoscutul şi impunătorul titlu pe care-l poartă şi cu care se mândreşte domnitorul: *„Io Mircea, mare voievod şi domn, [...] stăpânind şi domnind toată ţara Ungrovlahiei şi părţile de peste munţi, încă şi spre părţile tătăreşti, şi Amlaşului şi Făgăraşului herţeg şi Banatului de Severin domn şi de amândouă părţile de peste toată Dunărea şi până la Marea cea Mare şi cetăţii Dârstorului stăpânitor"*[2].

Mai mult, în două documente latine din 1390 şi 1391, Mircea cel Bătrân se intitulează chiar *„terrarum Dobrodicii despotus"*[3].

În acelaşi timp, aşa cum remarca istoricul Alexandru D. Xenopol, *„Mircea, în tot timpul domniei sale, de un gând fusese frământat, o ţintă avusese în toată activitatea lui, dobândirea neatârnărei*[4]. Stau mărturie strălucitele sale victorii militare asupra turcilor - deşi raportul de forţe era inegal -, îndelungata sa rezistenţă, până aproape de sfârşitul domniei, în faţa expansiunii otomane şi, mai cu seamă, importantul rezultat al acestei rezistenţe: păstrarea fiinţei statului muntean.

După reintegrarea străvechiului pământ al Dobrogei în componenţa teritoriului României, pe temeiul legii scrise, dar şi al celei nescrise, în urma războiului pentru cucerirea independenţei de

---

* e-mail: mioara.ste.ionita@gmail.com.

[1] Dimitrie Bolintineanu, *Vieaţa lui Vlad Ţepeş Vodă şi Mircea Vodă cel Bătrân*, Bucureşti, 1863, p. 85.

[2] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri şi până astăzi*, Bucureşti, 1971, p. 281

[3] *Ibidem.*

[4] Alexandru D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, vol. III, Bucureşti, 1914, p. 120.

https://biblioteca-digitala.ro

stat a țării noastre din 1877-1878, s-au înmulțit şi accentuat preocupările legate de ridicarea unui monument închinat memoriei lui Mircea cel Bătrân chiar la gurile Dunării, unde fusese „stăpânitor". Între încercările în acest sens demne de menționat se înscrie şi cea a edililor oraşului Tulcea, datând din ultimii ani ai secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. Inițiativa aparține prefectului județului Tulcea din acea perioadă, Ioan Nenițescu, şi se cuplează fericit cu o alta, aparținând aceluiaşi prefect, soldată cu ridicarea şi a unui monument comemorând „reanexarea Dobrogei" în urma războiului pentru neatârnare. Lucrările pentru transpunerea în viață a ambelor proiecte s-au desfăşurat paralel, aşa cum şi terminarea celor două monumente va avea loc în acelaşi an: 1901.

Locuitorii Tulcei, locuitorii întregului județ, ca şi o serie de personalități politice şi culturale din toată România, au îmbrățişat cu căldură şi entuziasm ideea, sprijinind-o din punct de vedere material ori de câte ori a fost cazul. Întrucât ridicarea monumentului lui Mircea a implicat efectuarea unei serii de alte lucrări edilitare vizând amenajarea pieții ce va purta numele marelui voievod[5], suma necesară a depăşit-o pe cea solicitată de sculptorul Constantin Bălăcescu, respectiv 30.000 lei. Astfel încât, pe lângă listele de subscripție deschise inițial, Ioan Nenițescu este nevoit, în primăvara lui 1900, să solicite aprobarea Ministerului de Interne în legătură cu lansarea, de data aceasta a unui număr limitat de liste de subscripție pentru a acoperi, în întregime, costul lucrărilor şi pentru *„a se face inaugurarea lui* (a monumentului - n.n.) *cu pompa şi solemnitatea cuvenită"*[6].

În colecția de Manuscrise a Bibliotecii Academiei Române se păstrează lista de subscripție nr. 11, datând din 27 mai 1900, destinată lui Dimitrie A. Sturdza. Adresându-se cunoscutului om politic, aşa cum apelase la toți *„bunii Români, să contribuiască la înălțarea monumentului [...] în amintirea marelui voievod Mircea Basarab cel Betrân, stăpânitorul de odinioară al Dobrogei"*[7], prefectul Ioan Nenițescu îi trimite, alăturat, lista de subscripție pe care urma să o completeze cu o sumă de bani, listă care, în stânga sus, are reprodusă imaginea proiectului monumentului aflat în curs de realizare.

Dar, până a recurge la această modalitate oficială de strângere a sumei necesare, comitetul pentru adunarea şi gospodărirea fondurilor destinate ridicării monumentului, inițiase o serie de alte acțiuni în acest scop. Dintr-unul din ziarele locale, „Istrul", aflăm, de pildă, că,

---

[5] „Istrul", III, nr. 177, 30 mar. 1900, p. 1

[6] Biblioteca Academiei Române, Cabinet manuscrise, Arhiva Sturdza, XVII, Varia 408-425, doc. 411.

[7] *Loc. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

pentru 19 februarie 1900, este anunţat a avea loc, în saloanele Primăriei din Tulcea, *„balul dat pentru sporirea fondului ridicărei monumentului marelui Voevod Mircea cel Bătrân"*[8]. Se pare că rezultatele sunt mulţumitoare şi că balul *„a reuşit pe deplin"*, suma obţinută din organizarea tombolei ridicându-se la 700 de lei, iar cea din vânzarea biletelor se presupunea a fi şi mai mare[9]. În şirul manifestărilor înscrise sub acelaşi generic se înscrie şi *„serata dansantă"* ce urma să aibă loc în ziua de 4 martie 1900, în sala Teatrului „Carmen Sylva" din Sulina[10].

Acelaşi ziar, „Istrul", făcea cunoscută, la 21 mai 1900, iniţiativa unui artist tulcean, Theodor I. Nicolov, care *„va da în curând o reprezentaţie de prestidigitaţiune, magie, experienţi chimici, fantasmagorie şi teatru în beneficiul <<Monumentului Mircea cel Bătrân>>"*[11]. Şi asemenea iniţiative, suntem siguri, deşi ne lipsesc încă datele, nu au rămas singulare.

Realizarea monumentului închinat memoriei viteazului domnitor muntean a fost încredinţată, iniţial, de către municipalitatea din Tulcea şi comitetul constituit în acest scop, unui tânăr şi talentat sculptor, George Vasilescu (1863-1893)[12]. Din păcate, moartea prematură a artistului face ca problema să treneze un timp. Abia odată cu numirea lui Ioan Nenişescu în funcţia de prefect al judeţului Tulcea, problema ridicării monumentului lui Mircea revine la ordinea zilei, iar cel desemnat să continue şi definitiveze proiectul este sculptorul Constantin Bălăcescu.

Monumentul urma să se ridice la *„încrucişarea stradelor Carol şi Basarabilor"*[13] din Tulcea, unde urma să se deschidă o piaţă purtând numele voievodului. Lucrare comporta modificarea toponimiei locului prin dărâmarea clădirii Căpităniei portului, deschiderea sau lărgirea unor străzi şi construirea unei elipse în jurul statuii, destinată circulaţiei trăsurilor.

Încă de la sfârşitul lunii ianuarie 1900, sculptorul Constantin Bălăcescu realizează, în gips, statuia lui Mircea cel Bătrân, ce urma să aibă o înălţime de trei metri, şi trimite la Tulcea, pentru a fi văzute de către autorităţile locale şi cetăţenii oraşului interesaţi, fotografiile acesteia[14]. Soclul statuii era proiectat a fi realizat dintr-o aglomerare de

---

[8] „Istrul", III nr. 172, 10 feb. 1900, p. 3.
[9] *Loc. cit.*, nr. 174, 24 feb. 1900, p. 2.
[10] *Loc. cit.*, nr. 175, 2 mar. 1900, p. 3.
[11] *Loc. cit.*, nr. 181, 21 mai 1900, p. 3.
[12] George Oprescu, *Sculptura românească*, Bucureşti, 1965, p. 74.
[13] „Istrul", III, nr. 169, 27 ian. 1900, p. 3.
[14] *Ibidem*, nr. 170, 30 ian. 1900, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

pietre, având aspectul final de stâncă. În ce priveşte statuia, în februarie 1900, Constantin Bălăcescu pleacă deja la Milano[15], pentru a o turna în bronz. Inaugurarea monumentului este fixată pentru luna mai, dorinţa autorităţilor locale fiind aceea de a transforma evenimentul într-o adevărată sărbătoare naţională închinată memoriei lui Mircea cel Bătrân, la Tulcea, urmând să fie prezent cu acest prilej chiar Regele Carol I.

La 1 martie 1900, are loc festivitatea de punere a pietrei de temelie[16], alături de un public numeros şi de oficialităţile locale fiind invitate personalităţi culturale de seamă, între care şi profesorul Constantin Moisil. S-au rostit cuvinte înflăcărate ce-l elogiau pe învingătorul de la Rovine şi stăpânitorul Dobrogei, dar şi faptele urmaşilor luptătorilor lui Mircea, vitejii de la Plevna, Rahova şi Smârdan, care, acoperindu-se de glorie, au câştigat neatârnarea României şi au readus pământul dintre Dunăre şi Marea Neagră în hotarele Patriei Mamă. În final, după ce s-a dat citire documentului depus la temelia viitorului monument *„închinat marelui şi puternicului voevod Mircea cel Bătrân şi cel Înţelept, care între anii 1386 şi 1418 domnit-a peste această provincie, Dobrogea, din vechiu Românească şi de străbunii noştri Romani, încă înainte de cucerirea Daciei stăpânită"*[17], muzica regimentului a intonat „Deşteaptă-te române!". Presa din ţară - înţelegând prin aceasta ziare de prestigiu ca „Timpul", „Constituţionalul" şi „La Roumanie" - aprecia *că „această ceremonie a fost o adevărată serbare şi a îmbrăcat un caracter grandios"*[18].

Dar, dacă ridicarea stâncii pe care urma a fi aşezată statuia lui Mircea se desfăşura cu rapiditate, nu acelaşi lucru se putea spune despre celelalte lucrări edilitare şi, în special, despre construirea elipsei din jurul monumentului. Aşa încât, inaugurarea acestuia, fixată, iniţial, pentru luna mai, este amânată, urmând a avea loc în septembrie. Mai intervine însă şi întârzierea aprobării Ministerului de Război, în legătură cu dărâmarea imobilului în care se afla Căpitănia portului, ca şi insuficienţa fondurilor alocate de stat pentru realizarea pieţii lui Mircea, care va trebui *„a se pava deocamdată cu piatră brută, făcându-se trotuarele cu mozaic, lucrare ce se va face cu o cheltuială minimă şi cu oamenii din serviciul technic al comunei"*[19].

Însăşi realizarea şi transportarea în ţară a statuii lui Mircea depăşeşte termenul fixat. Abia la 12 octombrie soseşte în ţară *„cu*

---

[15] *Ibidem*, nr. 174, 24 feb. 1900, p. 2.
[16] *Ibidem*, nr. 175, 2 mar. 1900, p. 1.
[17] *Ibidem.*
[18] *Ibidem*, nr. 176, 19 mar. 1900, p. 2.
[19] *Ibidem*, nr. 182, 15 iun. 1900, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

vaporul Societății Loyd"[20]. În aceeaşi zi, sub supravegherea sculptorului şi în prezența unui mare număr de cetățeni ai oraşului Tulcea, statuia este ridicată pe stânca special construită, *„cu fața întoarsă spre Dunărea ale cărei ambele maluri au fost odinioară stăpânite de marele voevod"*[21]. Mircea, încoronat, era prezentat în picioare, ținându-şi de tăiş sabia scoasă din teacă. În dreapta, stânca avea un intrând în care stătea un leu, tronând peste însemnele de luptă - steaguri, tunuri, lănci etc. - şi peste stema Regelui Carol I, iar, în partea din stânga, jos, a aceleiaşi stânci, pe o placă, era inscripționată data reintrării Dobrogei în componența teritoriului românesc: „14 noiembrie 1878".

Apropierea sărbătorilor de iarnă, precum şi criza politică intervenită în conducerea județului - în câteva luni numai, toamna 1900-primăvara 1901 -, se succedaseră la Prefectura Tulcea, după Ioan Nenițescu, Sebastian Moruzi, Nicolae Rosetti-Bălănescu, I. Andronescu, col. Magheru şi I. Bastachi[22]- , au făcut, probabil, ca inaugurarea festivă a monumentului să fie amânată pentru începutul anului 1901[23] şi, apoi, să iasă cu totul din preocupările autorităților locale. Aşa încât monumentul lui Mircea cel Bătrân de la Tulcea nu a fost dezvelit, oficial.

El a fost apreciat pozitiv în epocă, atât ca idee, cât şi ca realizare artistică, deşi au existat şi păreri opuse, izvorâte din considerente de ordin politic, după cum se succedau partidele şi guvernele la conducerea țării şi a județului, sau din motive personale ce-l vizau pe sculptorul Constantin Bălăcescu[24].

În timpul Primului Război Mondial, după ocuparea sudului țării de către trupele germane şi încredințarea administrației Dobrogei aliaților acestora, bulgarii, cu durere în suflet, tulcenii vor fi martorii distrugerii, între alte simboluri locale, şi a monumentului lui Mircea. Statuia a fost luată ca trofeu de război, iar soclul dinamitat[25]. Martor neputincios la aceste fapte reprobabile, colonelul Ionescu Dobrogeanu nota: *„Mărețul monument al reanexării Dobrogei, precum şi statua lui Mircea de lângă grădina publică, au fost ridicate ca trofee, iar postamentele au fost sparte cu dinamită. Cu furie bulgarii s-au năpustit asupra bustului lui Nenițescu şi l-au aruncat în Dunăre"*[26].

Acum însă, locuitorii Tulcei, poate urmaşi ai celor care, fără

---

[20] „România tânără", II, nr. 21 (seria II-a), 12 oct. 1900, p. 2.

[21] „Istrul", III, nr. 194, 23 nov. 1900, p. 2.

[22] „Dobrogea", II, nr. 7, 13, 17, 40, 1901.

[23] „Istrul", III, nr. 195, 21 dec. 1900, p. 3.

[24] „România tânără", II, nr. 25 (seria II-a), 30 oct. 1900, p. 1.

[25] Col. Ionescu Dobrogeanu, *Invazia barbară din 1916-1918 în județul Tulcea*, în „Arhiva Dobrogei", vol. II, nr. 3/1919, p. 186.

[26] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

preget, şi-au adus obolul pentru ca în oraşul lor să fie ridicat un mândru monument închinat marelui voievod muntean, pot admira o nouă statuie a lui Mircea cel Bătrân, simbol al neatârnării de azi şi din totdeauna a românilor.

CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF A DOBROUDJAN MONUMENT IN HONOUR OF MIRCEA CEL BĂTRÂN

Abstract

Analyzing original documents and published studies, the author presents historical moments of a sculpture dedicated to Mircea cel Bătrân. In 1900 - 1901 this historical building was erected with the financial help of the inhabitants of the city of Tulcea. Unfortunately, during World War I the monument dedicated to Mircea cel Bătrân was destroyed by the of Bulgarian Army.

Keywords: Mircea cel Bătrân, monument, Dobroudja, Tulcea, press.

https://biblioteca-digitala.ro

*Constantin CHERAMIDOGLU**

DIN ISTORIA TIPOGRAFIILOR CONSTĂNȚENE (II)

Continuăm prezentarea tipografiilor constănțene, după o pauză destul de lungă, dar care a fost favorabilă cercetării[1]. Reluăm, deci, istoricul acestor tipografii, amintind că, la 26 iulie 1916, în localul Şcolii Ofițerilor de Marină, se înființa „Tipografia Şcoalei Ofițerilor de Marină", cunoscută, ulterior, şi ca „Tipografia Marinei de Război din Constanța", despre care ştim că, în anul 1938, mai funcționa, la aceeaşi adresă[2].

Păstrând criteriul cronologic, putem menționa, apoi, tipografia „Speranța", a lui Constantin Sterescu, ce îşi avea sediul în strada Costache Negri (azi Elena Varga) nr. 24 şi îşi începuse activitatea la 15 martie 1922. Aici s-a publicat, între altele, ziarul „Curierul Constanței"[3]. Datele despre activitatea acestei tipografii sunt însă puține, fiind menționată până în anul 1943[4]. Interesant este că, în vara anului 1914, Tribunalul Constanța admitea înscrierea firmei de tipografie cu acelaşi nume, „Speranța", cu sediul în strada D. A. Sturza (azi Revoluției din 22 decembrie 1989) nr. 23; proprietarul ei era Radu Avramescu. Dar, despre evoluția ulterioară a acestui stabiliment nu am găsit date[5].

Desigur, cea mai cunoscută tipografie din Constanța era cea a ziarului „Dobrogea Jună", faima sa provenind, în bună măsură, de la cea a proprietarului său şi, în acelaşi timp, al ziarului cu acelaşi nume. Constantin N. Sarry s-a născut la Constanța în anul 1878; publicația sa „Dobrogea Jună" începea să apară din anul 1904, dar la alte tipografii. La Registrul Comerțului, firma sa era înregistrată ca având sediul în strada Scarlat Vârnav (azi Răscoalei din 1907) la nr. 23, (ulterior nr.

---

* Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Constanța; e-mail: ccheramidoglu@yahoo.com.

[1] Prima parte a acestui material a apărut în „Analele Dobrogei", serie nouă, an VIII, 2005. Constrângerile de natură tipografică au redus, şi atunci, ca şi acum, dimensiunile articolului.

[2] Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Constanța (în continuare D.J.A.N.C.), fond Prefectura jud. Constanța, dos. 57/1938, f. 155, 169, 170.

[3] Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *Presa Dobrogeană, Bibliografie comentată şi adnotată,* Constanța, 1985, p. 98.

[4] D.J.A.N.C., fond Primăria oraşului Constanța, dos. 36/1943, f. 5,6; fond Prefectura jud. Constanța, dos. 57/1938, f. 44.

[5] *Loc. cit.*, fond Tribunalul jud. Constanța, Secția I-a, dos. 861/1914, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

27), iar data începerii comerțului este trecută ca fiind 16 aprilie 1915[6]. Acest stabiliment, ce a mai purtat şi denumirea de „Institut de arte grafice al ziarului <<Dobrogea Jună>>", a avut o istorie bogată în evenimente, dar spațiul nu permite acum relatarea lor. În perioada 1923-1944, ziarul a fost tipărit la tipografia proprie. Tot aici s-au mai tipărit numeroase publicații constănțene, precum „Gloria Dobrogei", „Foaia Plugarului" şi „Viitorul Constanței"[7]. Mai amintim doar că, în anul 1932, aceasta a intrat în lichidare, ca urmare a acumulării unor mari datorii, iar, în aprilie 1941, ca proprietar al tipografiei a figurat M. Bătu. Cât despre înființarea tipografiei, unele surse trimit la luna iulie a anului 1923, iar desființarea sa, inițial, în 13 septembrie 1943, pentru ca firma să fie radiată la 3 aprilie 1946, tot de C-tin Sarry[8]. Clădirea există şi azi, iar o placă de pe zidul ei aminteşte trecătorilor despre existența tipografiei şi a ziarului „Dobrogea Jună".

Despre cum arăta această tipografie, ne putem face o impresie citind raportul de inspecție întocmit de reprezentantul Inspectoratului Muncii din Constanța, la 6 octombrie 1928: *„Această tipografie este cea mai mare din oraş şi pe lângă tot felul de lucrări din branşa tipografiei şi legătoriei, ştampile, etc., imprimă un ziar cotidian <<Dobrogea Jună>>, iar săptămânale: <<Limanul>>, ziar al Sindicatului <<Mihail Eminescu>> al muncitorilor din port şi <<Liberalul Constanței>>, ziar politic săptămânal. Atelierele de tipografie sunt aşezate în două încăperi şi legătoria în a treia. La etaj se găsesc instalate birourile redacției şi administrația ziarelor amintite. Tipografia dispune de două maşini plane nr. 12 si 14, acționate de un motor de 5 H.P. şi de alte maşini mici, de mână. Clădirea este igienică, lumina zilei pătrunde suficient în cameră, seara este luminată cu electrică, camerele au şi ventilație, totuşi ele sunt mici față de locul ce ocupă maşinile. În această întreprindere se lucrează 8 ore pe zi, de la 7-12 şi 2-5."* Personalul numără, atunci, 26 de salariați[9].

„Tipografia comerciala a lucrătorilor asociați", societate în nume colectiv, a luat ființă, conform Registrului Comerțului, la 11 august 1926, dar, după alte surse, la 20 iunie 1923, fiind, deci, anterioară celei înființate de C. Sarry[10]. Sediul, aflat inițial în strada Mircea nr. 5, este mutat, în anul 1936, pe aceeaşi stradă la nr. 8; firma era proprietatea comuna a lui Ştefan Petrescu şi Ştefan Diacato. La această tipografie

---

[6] *Loc. cit.*, fond Camera de Comerț Constanța, Registru firme individuale, nr. 1546.

[7] Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *op. cit.*, p. 167, 185, 324.

[8] D.J.A.N.C., fond Primăria oraşului Constanța, dos. 18/1944, f. 14, 15; fond Tribunalul jud. Constanța, secția a II-a, dos. 269/1940.

[9] *Loc. cit.*, fond Inspectoratul Muncii, dos. 6/1928, f. 104

[10] *Loc. cit.*, fond Camera de Comerț Constanța, registrul firmelor sociale, nr. 221; fond Prefectura jud. Constanța, dos. 57/1938, f. 44.

https://biblioteca-digitala.ro

s-au publicat, între altele, „Voința Dobrogei" (organ al P.N.L.), „Anuarul General al Dobrogei" (din anul 1925), Revista „Tomis", „Buletinul Camerei de Comerț", „Gazeta de Constanța" etc.[11]

Pentru a vedea care erau condițiile de muncă din atelierele acelei tipografii, cităm din raportul întocmit de subinspectorul Gh. Boghiceanu, la 25 noiembrie 1926: *„această tipografie nu are ucenici şi numai un practicant, Ştefan Rafailof de 18 ani. Întrebându-l în parte, dacă are să se plângă de ceva, ne declară că este mulțumit de felul cum îl tratează patronii, totuşi se plânge că leafa este mică.*

Referitor la orele de repaus ne declară că patronii închid atelierul regulat la amiază între orele 12–2 ½ şi seara la ora 8. Nu este reținut la lucru peste orele arătate, decât foarte rar şi atunci având-se în vedere vreo urgență. Nu a urmat la şcoala industrială şi nici nu urmează şi n-are contract de practicant cu patronii.

În această tipografie lucrează 10 lucrători calificați şi 5 fete fără pregătire de meşteşug.

În ce priveşte starea higienică a atelierului se prezintă mulțumitoare. Localul este curat întreținut, deasemenea şi maşinile, lumina zilei pătrunde suficient în cele două încăperi afară de a treia unde lucrează fete la cartonaj şi lucrează şi ziua cu lămpi, aerisirea se face în bune condițiuni, prin două ventilatoare"[12].

În ce priveşte dotarea tehnică a tipografiei, în anul 1930, aceasta avea două maşini plane de tipărit, una de cusut, una de tăiat, o maşină Tip-Top, două maşini bastoane[13].

După decesul lui Ştefan Petrescu - survenit în anul 1946 -, soția sa, Eliza Petrescu, a continuat activitatea, împreună cu Ştefan Diacato, acesta din urmă deținând, acum, două treimi din acțiunile firmei, deoarece, se menționa în actul adițional, *„depune şi munca şi se ocupă în mod efectiv şi cu conducerea asociației noastre"*[14].

Greutățile războiului au afectat şi activitatea industriei tipografice, aşa cum reiese şi dintr-un raport încheiat la 16 august 1944, de controlorul Inspectoratului Muncii din localitate, referitor la tipografia „Lucrătorii Asociați", din care cităm în continuare: *„are un număr de 14 angajați; deocamdată având stocul necesar de hârtie până la începutul lunii septembrie, nu este cazul reducerii duratei muncii. În cazul când în cursul lunii septembrie patronul tipografiei nu va putea procura hârtia necesară, se va discuta cazul reducerii duratei muncii la 6 ore. Din discuțiile avute cu*

---

[11] *Loc. cit.*, fond Inspectoratul Muncii, dos. 21/1930, f. 10.

[12] *Loc. cit.*, Fond Inspectoratul Muncii Constanța, dos. 6/1926, f. 101.

[13] *Loc. cit.*, dos. 21/1930, f. 10.

[14] *Loc. cit.*, fond Tribunalul jud. Constanța, secția a III-a, dos. 556/1947, nepaginat.

https://biblioteca-digitala.ro

lucrătorii, aceştia preferă să plece în altă parte, întrucât cu câştigul de 6 ore nu pot face față cheltuielilor"[15].

Mai amintim despre această tipografie, că, la momentul naționalizării, în iunie 1948, avea o dotare ce îi permitea un tiraj anual de până la 640.000 exemplare. Tipografia concurentă, „Albania", avea un tiraj estimat între 500-800.000 de exemplare[16].

Pe lângă aceste tipografii importante în peisajul publicistic al Constanței vechi, au mai existat şi alte întreprinderi similare, cu activitate mai redusă ca dimensiune sau ca timp, urmele lăsate de ele în documentele de arhivă fiind destul de puține.

Ştim, de pildă, despre o tipografie numită „Victoria", care, în primăvara anului 1922, câştiga dreptul de a furniza imprimatele necesare Primăriei Constanța, condusă pe atunci de primarul Virgil Andronescu[17].

Tipografia „Vulcan", al cărei proprietar era Constantin Irimescu, a devenit locul de tipărire al ziarului „Dacia", începând de la 4 noiembrie 1915, ziar fondat şi condus, până în august 1924, de acelaşi Constantin Irimescu, o personalitate locală a acelei epoci (fost avocat, prefect etc.)[18].

Preluând conducerea ziarului, Leonida Moscu, împreună cu soția sa, Mersinia Elena Moscu, va înființa, la 1 august 1931, şi o tipografie, numită „Dacia". În mai 1931, Leonida Moscu era autorizat de asociații săi - Petre Petculescu, Nicu Ionescu şi Elena Moscu - să cumpere, în numele lor, de la „Casa Gutemberg" din Bucureşti, *„o instalațiune completă de tipografie, maşini şi litere"*[19]. Sediul acestui stabiliment era tot în strada Traian, la nr. 9, pentru ca, în anul 1939, să figureze pe strada Lascăr Catargiu (azi Titulescu), nr. 7. Tipografia a fost radiată din Registrul Comerțului la 17 iunie 1942[20].

La 29 martie 1937, se înființa „Tipografia şi legătoria Moderna", cu sediul în strada Costache Negri (azi Ecaterina Varga) nr. 16; era o societate în nume colectiv, ai cărei participanți erau Tănase N. Gârbă, Epure Marinciu şi Niculae Stillă, acesta din urma retrăgându-se în mai 1947. După acel an, nu mai apar mențiuni despre existența acestei firme[21].

---

[15] *Loc. cit.*, fond Inspectoratul Muncii Constanța, dos. 25/1944, f. 11.

[16] *Loc. cit.*, fond Comitetul jud. P.M.R. Constanța, dos. 206/1948, f. 87.

[17] *Loc. cit.*, fond Primăria oraşului Constanța, dos. 31/1922, f. 20.

[18] Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *op. cit.*, p. 105.

[19] D.J.A.N.C., fond Tribunalul Constanța Secția I-a acte autentice, mapa 6/1931, aut. 927.

[20] *Loc. cit.*, fond Camera de Comerț Constanța, Registrul firmelor sociale, nr. 430.

[21] *Loc. cit.*, nr. 599.

https://biblioteca-digitala.ro

Tot în anul 1937, la 15 iulie, se înființa „Imprimeria Grafică Modernă", ai cărei proprietari erau Ana Popa şi Alecu M. Dumitru Demetriad, iar sediul era în strada Scarlat Vârnav la nr. 9. În anul următor, avea să se deschidă o sucursală la Bazargic, semn că afacerile mergeau bine. A fost radiată în anul 1946[22].

Niculae Negoescu şi Aurel Stanciu au înființat o firmă intitulată „Eminescu", având ca obiect de activitate comerțul de librărie, tipografie, legătorie de cărți, cartonaje etc. Sediul social era în strada Ştefan cel Mare la nr. 21, iar data înființării, nefiind trecută în registru, presupunem a fi 9 ianuarie 1942. Existența sa a fost scurtă, la 27 martie 1943 fiind radiată din registrul Camerei de Comerț[23].

Dacă perioada războiului a afectat puternic activitatea tipografică, atât prin lipsa de hârtie, cât şi prin reducerea comenzilor, perioada imediat următoare nu a fost mai favorabilă, astfel că majoritatea acestor stabilimente s-au închis. Actul naționalizării de la 11 iunie 1948 a lichidat inițiativa privată din acest sector.

Cu utilajele de la „Dobrogea Jună", „Albania" şi „Lucrătorii asociați" s-a constituit Întreprinderea poligrafică Constanța, aparținând de Ministerul Culturii, Direcția Generală Industrială. Sediul a fost stabilit într-o clădire situată pe B-dul Ferdinand (numit, atunci, Republicii), la nr. 9, clădire existentă şi astăzi, unde mulți ani a funcționat o secție a Bibliotecii Județene.

Circa 30% din capacitatea acestei tipografii era ocupat prin tipărirea singurului ziar de după 1950 din Dobrogea, intitulat „Dobrogea Nouă", ce apărea, în anul 1955, într-un tiraj de 9.350 de exemplare. Rotativa existentă putea scoate tiraje mult mai mari, dar nu exista cerere, iar pentru alte tipărituri nu era potrivită. Nici clădirea găsită pentru a găzdui utilajele nu era potrivită, aşa cum aflăm dintr-un document al Comitetului Executiv al Sfatului Popular Regional, din 28 iunie 1955:

„Din punct de vedere tehnic clădirea tipografiei nu corespunde atât prin forma de construcție cât şi ca amenajare. Clădirea tipografiei are subsol şi trei etaje fără legătură directă între toate etajele, în special între cele productive, ceea ce îngreunează legătura între secții, precum şi desfăşurarea procesului de producție.

Din punct de vedere al higienei şi securității, utilajul este îngrămădit, clădirea necorespunzând condițiilor sanitare în special pentru o tipografie. Nu există aerisire şi iluminație naturală suficientă în majoritatea secțiilor tipografiei. În secția rotativă şi stereotipie lipseşte complet iluminatul natural şi aerisirea." Mai reținem că, la acea dată, lucrau, în medie, 30 de

---

[22] *Loc. cit.*, nr. 609.
[23] *Loc. cit.*, nr. 727.

https://biblioteca-digitala.ro

muncitori, lunar, la tipografie[24].

Să prezentăm, în continuare, asociațiile profesionale ale tipografilor constănțeni; aceasta pentru a întregi imaginea tipografiilor de la noi, aşa cum se contura ea în prima parte a secolului XX. A fost epoca în care tipograful şi ziaristul (uneori, o singură persoană) au avut un impact important asupra evoluției spre modernizare a societății româneşti.

Apariția acestor asociații profesionale se leagă de dezvoltarea acestui sector industrial, de apariția unei categorii aparte de muncitori, aflați în relație directă cu cultura scrisă, care devin preocupați de apărarea drepturilor lor, de asigurarea unor condiții normale de lucru şi a unei plăți corespunzătoare greutăților meseriei. Un extras din raportul pe anul 1931 al conducătorului Inspectoratului Muncii din Constanța este relevant pentru condițiile existente în tipografii la acea dată: *„În industria cărții trebuie să remarcăm că în general atelierele sunt spațioase şi suficient luminate. Lavoare sunt dar incomode. În multe ateliere lipseşte săpunul şi şervetul, în altele şervetele sunt murdare şi zdrențăroase. Pe lângă aceasta s-a observat că lucrătorii care iau masa în ateliere, îşi păstrează alimentele preparate pe care le aduc de acasă când vin la lucru, în ateliere, că mănâncă uneori în ateliere fără a-şi spăla cel puțin mâinile. S-a atras atențiunea patronilor cât şi lucrătorilor asupra consecințelor ce ar putea avea acest fapt asupra sănătății şi siguranței vieții lor - remarcă totuşi că în cursul anului 1931 nu s-a semnalat nici un caz de intoxicare cu plumb"*[25].

Au existat mai multe organizații care au reunit lucrătorii din breasla tipografilor, dar vom prezenta doar o succintă istorie a lor. Se ştie că în urma legii din anul 1924 au luat naştere mai multe asociații profesionale, care au căpătat, apoi, statutul de persoană juridică (morală). Aflăm, astfel, din ziarul local „Dacia", că: *„Lucrătorii tipografi din localitate, dornici de o viață mai bună, s-au întrunit aseară în localul d-lui Matei Căciulă din str. Carol, punând bazele unei asociațiuni profesionale sub denumirea de <<Arta Grafică>>. Viitoarea adunare se va ține duminică dimineață, ora 10, în acelaşi local, cu care ocazie va avea loc şi alegerea comitetului de conducere"*[26]. Dintre cei aleşi în conducerea asociației, îi amintim pe Costică Rădulescu (preşedinte), Sotir Ionescu, Costică Panaitescu şi Alexandru Teodorescu[27]. Şi pentru că noua asociație îşi avea şi un sediu, în str. Griviței nr. 2, acolo a avut loc următoarea adunare generală a cercului „Arta Grafică", ce avea ca

---

[24] *Loc. cit.*, fond Sfatul regional Dobrogea, secția Naționalizări, dos. 5/1955, f. 137.

[25] *Loc. cit.*, fond Inspectoratul Muncii Constanța, dos. 21/1931, f. 20, 21.

[26] „Dacia", nr. 152, 11 iul. 1925, p. 1.

[27] *Idem*, nr. 154, 14 iul. 1925, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

scop întocmirea statutului. Din articolul de ziar aflăm şi alte informaţii: *„Cu această ocazie, societatea funcţionarilor comerciali a oferit cercului <<Arta Grafică>>", localul ei, în care lucrătorii tipografi îşi vor putea ţine regulat şedinţele. Totodată şi casa de citire <<Ion Creangă>> a muncitorilor din portul şi oraşul Constanţa, pune la dispoziţia cercului <<Arta Grafică>> biblioteca lor, unde tipografii îşi vor putea găsi cărţi mai apropiate de sufletul şi cunoştintele lor. D. Constantin Rădulescu, preşedintele cercului, mulţumeşte ambelor societăţi pentru colegiala primire între pereţii caselor lor, asigurând că lucrătorii tipografi vor fi întotdeauna alături de ambele grupări"*[28]. Pentru obţinerea fondurilor necesare înfiinţării unei biblioteci, asociaţia a primit permisiunea de a organiza *„două festivaluri artistice în sala Regal"*, în zilele de 15 şi 16 august 1925[29].

Dintr-un alt articol de ziar află cum a decurs sărbătoarea tipografilor constănţeni, ziua de 1 Mai, în anul 1927: *„Ieri la orele 9 dimineaţa a avut loc în localul cercului artelor grafice din localitate, adunarea generală. Cu această ocaziune s-a serbat cu un fast deosebit ziua de 1 Mai, sărbătoarea internaţionala a muncii. La această adunare, pe lângă membrii cercului a luat parte şi tipograful Ion Mehedinţeanu, delegatul uniunii tipografilor din România. D. Sotir Ionescu, preşedintele cercului a făcut o dare de seamă asupra organizaţiei cercului şi a dat cuvântul domnului Iordan Ioanidi secretarul cercului grafic. D-sa în câteva cuvinte şi cu date precise, a evocat luptele duse de muncitori pentru recunoaşterea zilei de 1 Mai ca sărbătoare legală internaţională a muncii. D.C. Rădulescu a făcut un expozeu al stării de mizerie în care se găsesc lucrătorii tipografi locali, din cauza neorganizării şi îndeamnă pe cei neorganizaţi să strângă rândurile în jurul cercului. Ultimul vorbitor, d. Mehedinţeanu, aduce salutul tipografilor din Ardeal şi arată situaţia acestora, făcând istoricul luptei dusă de dânşii pentru câştigarea drepturilor lor. D. Sotir Ionescu, în încheiere, în numele cercului grafic constănţean trimite salutul frăţesc şi urează spor la muncă tipografilor din Ardeal. Într-o atmosferă colegială din cele mai plăcute, toţi au luat parte apoi la o gustare, după care în corpore au condus pe colegul lor Ion Mehedinţeanu la gară"*[30].

În anul 1928, Cercul Grafic scotea şi un ziar, ce se numea „Nădejdea" şi se subintitula *„organul de luptă şi de luminare a Cercului Grafic Constanţa"*[31]. Despre importanţa organizării muncitorilor vorbea şi un articol de fond din nr. 3 al ziarului amintit mai sus, din care cităm: *„Condiţiunile în care muncitorul organizat trăieşte, sunt superioare*

---

[28] *Idem*, nr. 158, 18 iul. 1925, p. 1.
[29] D.J.A.N.C., fond Primăria Constanţa, dos. 10/1925, f. 92.
[30] „Dacia", XIV, nr. 95, 3 mai 1927, p. 1.
[31] Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *op. cit.*, p. 227.

https://biblioteca-digitala.ro

celuilalt şi pregătesc cu succes omul de mâine, cu adevărat folositor societăţii. Iată de ce organizaţia pe lângă că este un factor economic important în viaţa muncitorească, este şi un factor de progres"[32]. Sediul cercului era într-un imobil închiriat, din strada Vasile Lupu nr. 25; preşedinte era atunci N. Ionescu, iar secretar Gh. Malu.

În vara anului 1933, se pun bazele Sindicatului „Lumina" al lucrătorilor tipografi din Constanţa, care avea să fie recunoscut ca persoană juridică prin sentinţa din 22 martie 1934 a Tribunalului Constanţa. Întârzierea oficializării organizaţiei s-a datorat Ministerului Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, care a cerut şi obţinut, modificarea actului constitutiv şi statutului iniţial. Astfel, denumirea de sindicat s-a înlocuit cu cea de asociaţie (având în vedere că *„asociaţiunea urmăreşte în mod special scopuri de ajutorare mutuală"*), iar actul constitutiv a fost refăcut şi semnat de 20 de persoane, cum prevedea legea. Sediul iniţial fusese fixat în strada Mihai Viteazu nr. 72, la locuinţa primului conducător al consiliului său de administraţie, Alexandru Teodorescu. Asociaţia avea ca scop atât ajutorarea membrilor săi în caz de boală, deces sau lipsă de lucru, dar şi *„dezvoltarea intelectuală a membrilor"* săi, precum şi dezvoltarea spiritului de înfrăţire şi solidaritate între membrii săi. Conform statutului, se admiteau ca membri activi *„toţi lucrătorii şi lucrătoarele, tipografi, maşinişti, linotipişti, litografi, legători de cărţi, precum şi lucrătorii de celelalte specialităţi grafice, din Constanţa"*[33].

Toate aceste organizaţii s-au făcut remarcate public prin organizarea de baluri, reuniuni, încheiate cu strângeri de fonduri, tombole, pentru colectarea sumelor necesare ajutorării salariaţilor. S-a iniţiat chiar construirea, la Mamaia, a unei case de odihnă pentru lucrătorii tipografi, a căror sănătate era afectată de condiţiile grele de muncă din acea vreme.

În iunie 1942, în urma unui memoriu al lucrătorilor tipografi din Constanţa, prin care solicitau *„majorarea salariilor în raport cu scumpetea vremurilor de faţă"*, la sediul Inspectoratului Muncii erau convocaţi din partea patronilor: Ştefan Diacato (Tipografia Lucrătorilor Asociaţi), Mihai Sotir (Tip. Albania), Tănase Gârbă (Tip. Modernă), C-tin Sterescu (Tip. Speranţa) şi Nicolae Radu (Tip. Dobrogea), iar, din partea lucrătorilor: Sotir Ioan şi Teodorescu Alexandru (de la Tip. Albania), Radu Cristache (Tip. Modernă) şi C-tin Bogdan (Tip. Lucrătorii Asociaţi). S-au stabilit, cu acea ocazie, salariile minime, ce mergeau de la 1179 lei pentru un ucenic, până la 2000 lei pe

---

[32] „Nădejdea", I, nr. 3, 15 aug. 1928, p. 1.

[33] D.J.A.N.C., fond Tribunalul jud. Constanţa, Secţia I-a, dosar 1363/1933, passim.

https://biblioteca-digitala.ro

săptămână, pentru lucrătorii cu peste cinci ani vechime[34].

Tot din documentele de arhivă mai aflăm că, în imobilul din Piața Independenței nr. 15, ce fusese al Academiei Române (vis-à-vis de Muzeul de Istorie Națională şi Arheologie, de azi), se afla, în anul 1949, cantina tipografilor din Constanța[35].

Oprim aici această prezentare succintă a industriei tipografice constănțene, cu speranța că informațiile găsite vor putea fi completate ulterior, pentru a întregi imaginea tipografiilor de la noi, aşa cum se contura ea la sfârşitul secolului XIX şi în prima parte a secolului XX. A fost epoca în care tipograful şi ziaristul (uneori o singură persoană) au avut un impact important asupra evoluției spre modernizare a societății româneşti.

ASPECTS OF HISTORY OF PRINTING HOUSES IN CONSTANȚA

Abstract

This follows the study published in the volume from 2005 of this publication. Presents the evolution of the printing houses that functioned at Constanta between 1916-1955. The documentation from the archives offers information about the activity of those printing houses and the working condition of these print workers. Then it is shown the influence of war years towards this industry and the nationalization from 1948. It is also presented the only printing houses which worked here those years.

Keywords: history, printing house, Constanta, interwar, association.

[34] *Ibidem*, fond Inspectoratul Muncii, dos. 8/1942, f. 2.
[35] *Ibidem*, fond Prefectura Constanța, dos. 8/1949, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

*Ion RÎŞNOVEANU**

ACTIVITĂŢI COTIDIENE ÎN PORTURILE DOBROGENE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Unul dintre cele mai importante segmente ale vieţii cotidiene dobrogene în perioada interbelică a fost reprezentată de activitatea portuară dar, mai ales, de intensitatea legăturilor interumane din jurul portului. Fie că era vorba de viaţa de zi cu zi a docherilor din portul Constanţa, fie a celor din portul Sulina sau din porturile Tulcea, Cernavoda, Cavarna sau Balcic, astfel de legături au creat o lume aparte, greu de înţeles pentru cei care priveau de afară, iar aceştia formau o categorie socio-profesională care se distingea nu numai prin activitatea zilnică, ci şi printr-o anumită mândrie, datorată faptului că nu oricine putea să *„lucreze în poştă"*[1].

În cadrul alegerilor pentru Comisiunea muncii din port, candidaţii erau obligaţi să îndeplinească anumite condiţii: să fie cetăţeni români cu plenitudinea drepturilor civile, să ştie să scrie şi să citească, să aibă vârsta de cel puţin 35 de ani, să aibă o vechime în port de minimum 5 ani, să nu fi suferit vreo condamnare pentru crimă, abuz de încredere, delapidare din bani publici, excrocherie, fals, furt, tăinuire, luare de mită, falsificare de bani sau sigilii, sustrageri de sub sechestru sau contrabandă şi să nu fi suferit condamnări pentru vreunul din litigiile muncitoreşti[2].

Neajunsurile suferite de docheri şi de familiile lor în anii de după sfârşitul Primului Război Mondial au dus la apariţia multor conflicte de muncă dintre aceştia şi conducerea porturilor.

La 20 ianuarie 1921, s-a declanşat un conflict de muncă între sindicatele docherilor din portul Constanţa şi Căpitănia portului. Sindicaliştii doreau îmbunătăţirea condiţiilor de muncă, micşorarea numărului de ore de muncă, de la douăsprezece ore la nouă ore pe zi

---

* Muzeul Marinei Române Constanţa; e-mail: irasnov@yahoo.com.

[1] Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Constanţa (în continuare D.J.A.N.C.), fond Căpitănia Portului Constanţa, dos. 32/1936. f. 21.

[2] *Loc. cit.*, f. 21. Aceste condiţii făceau parte din art. 30 al Regulamentului de alegeri pentru Comisiunea muncii din port şi a fost votat de către toţi muncitorii portuari în această formă tocmai pentru a fi conduşi de către cei mai merituoşi dintre ei. De altfel, şi şefii de echipă sau de poştă erau aleşi dintre cei cărora hamalii le recunoşteau autoritatea şi care aveau girul acestora în a negocia cu conducerea porturilor sau cu reprezentanţii patronatului.

https://biblioteca-digitala.ro

(uneori erau obligați să muncească şaisprezece ore şi pe timpul sărbătorilor legale), precum şi mărirea salariilor până la un nivel care să permită acoperirea nevoilor zilnice ale lucrătorilor şi familiilor lor. Gradul de dificultate a muncii depindea de specificul acesteia. Cele mai grele condiții de muncă le aveau muncitorii rujari, care lucrau la încărcatul şi descărcatul cerealelor. Pentru a umple toate golurile compartimentelor navei cu cereale, aceştia stăteau, de multe ori, în genunchi sau culcați, învăluiți într-un permanent nor de praf. Într-un raport întocmit de către Inspectoratul Muncii Constanța se arăta: *„... privind de pe coverta vasului, înăuntru în hambare, cu greu se pot distinge siluetele muncitorilor învăluiți în praf"*[3]. Mai mult, membrii sindicatului au depus o moțiune prin care îşi exprimau nemulțumirea pentru faptul că, într-un articol apărut în ziarul „Dobrogea jună", condus de Const. C. Sarry, căpitanul portului Constanța i-ar fi făcut *„hoți şi leneşi"*[4]. Conflictul a continuat pe toată durata anului, deşi rapoartele conducerii portului şi ale poliției demonstrau faptul că sindicatele aveau strânse legături cu mişcarea socialistă prin unii dintre liderii acestora, care erau bănuiți că fac parte din celulele socialiste existente în Constanța.

Nu existau conflicte numai între muncitorii sindicalişti şi Căpitănia porturilor. Aproape zilnic erau înregistrate note, rapoarte şi procese-verbale despre bătăile care aveau loc între docherii membri de sindicat şi cei nesindicalişti. Scopul final al acestor altercații era împărțirea sferei de influență în port, ştiut fiind faptul că un grup puternic primea mai multe comenzi de încărcare-descărcare şi, implicit, mai mulți bani[5].

Aceeaşi cauză stătea şi la baza conflictelor dintre diferite sindicate din port la care erau afiliați muncitorii specializați. Într-o Notă emisă la data de 15 aprilie 1923 de Căpitănia portului Constanța către Chestura Poliției Constanța şi biroul local al Siguranței Statului, se arăta: *„Mâine dimineață, 16 aprilie a.c., muncitorii din sindicatul Dezrobirea vor face grevă în port având intenții să bată pe cei de la*

---

[3] *Loc. cit.*, fond Inspectoratul Muncii Constanța, dos. 9/1936, f. 160 şi urm. Cu toate că sindicaliştii au atras atenția autorităților asupra condițiilor deosebit de grele de muncă, acestea nu au luat nici un fel de măsură şi datorită lipsei legislației în domeniu.

[4] *Loc. cit.*, dos. 3/1921-1923, f. 8.

[5] *Loc. cit.*, f. 23. Asemenea altercații au avut loc nu numai între grupuri, ci şi între indivizi. Câte un hamal sindicalist, de obicei sub influența alcoolului, se lua la harță cu câte un nesindicalist sub acuzația că acesta din urmă munceşte la negru, nu plăteşte cotizații către sindicat şi impozit către stat şi, astfel, *„ia pâinea de la gura copiilor săi"*. Vezi *Loc. cit.*, dos. 52/1937, f. 43.

https://biblioteca-digitala.ro

Ardealul"[6].

În aceste condiții, autoritățile au luat măsuri drastice pentru menținerea ordinii. Prin Adresa nr. 540/14 aprilie 1921, Comandamentul Militar al Atelierelor şi Depozitelor C.F.R. Constanța ordona ca personalul C.F.R. să rămână militarizat până la noi dispoziții, astfel că acesta era supus legilor şi regulamentelor militare atât în ceea ce priveşte disciplina, cât şi în privința prezenței la serviciu. S-a dorit ca personalul C.F.R. să nu participe la greve sau alte forme de protest alături de docheri şi să asigure libera circulație pe căile ferate[7].

Astfel de conflicte erau raportate, în primii ani de după sfârşitul Primului Război Mondial, în mai toate porturile dobrogene. Într-un raport al Comisiei Europene a Dunării din anul 1921, se făcea referire la greva organizată de docherii din portul Sulina, nemulțumiți de salariile mici şi de faptul că erau plătiți cu mult mai puțin decât muncitorii străini care desfăşurau aceeaşi muncă. Acțiunile de protest ale acestora nu s-au limitat numai la greve, ci au continuat cu trimiterea de memorii către prefect și ministrul Transporturilor[8].

---

[6] *Loc. cit.*, dos. 3/1921-1923, f. 102. În anul 1928, sindicatele „Muncitorii manuali", „Principele Mihai" şi „Ardealul"au încercat să-şi împartă locurile de muncă după casele exportatoare şi agențiile de vapoare, dar nici această soluție nu a dat rezultatele scontate, situație în care concurența şi conflictele au continuat. În portul Constanța, acționau mai multe sindicate, organizate în funcție de tipul activității prestate de membrii săi sau, uneori, de partidul sub protecția căruia se aflau. Cele mai importante sindicate erau: „Marea", „Dreptatea", „Dezrobirea", „Sindicatul muncitorilor manuali din port", „Unirea", „Principesa Elena", „Regele Ferdinand", „Mihai Eminescu" - format în anul 1927 şi dirijat de organizația județeană a Partidului Național Țărănesc -, „Principele Mihai" şi „Ardealul". Vezi Valentin Ciorbea, *Portul Constanța de la antichitate la mileniul III*, Constanța, Editura Europolis, f. a., p. 169-170.

[7] *Loc. cit.*, f. 42. Personalul C.F.R. a rămas în regim militarizat în prima parte a perioadei interbelice datorită caracterului strategic al activității sale. Chiar şi după ridicarea acestui regim militarizat, Marele Stat Major a hotărât reintroducerea acestuia în momentul în care situația o impunea.

[8] Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Tulcea (în continuare D.J.A.N.T.), fond Prefectura Tulcea, dos. 6/1921, f. 110. Conflictele de muncă dintre docherii din porturile dunărene şi autorități au continuat în toată perioada interbelică. Motivul principal a fost folosirea muncitorilor portuari străini, mai bine plătiți, în dauna celor români. Un rol important în acest sens l-a avut şi Comisia Europeană a Dunării, interesată în păstrarea monopolului asupra activităților din porturile dunărene. Într-o situație asemănătoare se găseau şi scafandrii de port români, care erau înlocuiți cu scafandri străini, deşi aceştia percepeau tarife cu mult mai mari, în condițiile în care lucrările realizate de români erau de aceeaşi calitate. La Brăila, un scafandru pe nume Iorgakake a făcut avere scufundându-se de patru-cinci ori pe an, iar, la Constanța şi Sulina, firmele care aveau nevoie de scafandri

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru a-i împăca pe muncitorii români nemulțumiți de concurența neloială a străinilor, prin Procesul-verbal nr. 2667/30 aprilie 1936, s-a hotărât că în bazinele de petrol trebuie să intre şi să opereze numai români, cetățeni români, din motive de siguranță, dar şi pentru a da marinarilor şomeri posibilitatea să-şi câştige pâinea de zi cu zi cât timp nu-şi găseau locuri de îmbarcare. Prin acest act, Căpităniile porturilor şi angajatorii erau somați ca, în aceste zone de activitate, să fie angajați numai marinari barcagii autorizați ajutați, la nevoie, tot de marinari români. Ceilalți barcagii urmau să lucreze în celelalte bazine ale portului la legat şi dezlegat, lucru destul de rentabil, care le permitea subzistența zilnică fără probleme. Prin această măsură *„se uşurează şi situația marinarilor şomeri al căror număr în acest port a crescut mult, prin mutarea de la alte Căpitănii"*[9]. Sumele încasate de barcagiii proprietari care îşi desfăşurau activitatea în bazinul de petrol erau de 570-670 de lei pe săptămână, în timp ce ajutoarele acestora câştigau 400-500 de lei. Sumele erau mult mai mici față de cei aproximativ 2 450 de lei câştigați săptămânal de barcagiii şi marinarii din restul portului şi relativ sigure chiar în condițiile în care, în perioada interbelică, România era unul dintre cei mai importanți exportatori de produse petroliere din Europa[10].

În ciuda tuturor acestor măsuri luate de către autorități, docherii din porturile dobrogene au continuat să ceară îmbunătățirea condițiilor de muncă şi salarii mai mari, fie prin acțiuni de protest radicale, fie prin memorii şi petiții.

Într-un memoriu trimis Comandantului portului Constanța în anul 1938[11], docherii flotanți[12] se arătau nemulțumiți de şicanele la care

---

îi aduceau de la Constantinopol şi Odessa. Vezi Nicolae Ionescu-Johnson, *Însemnările unui marinar*, vol. I, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură, 1956, p. 421 şi D.J.A.N.T., fond Căpitănia Portului Sulina, dos. 4/1926. f. 8 şi urm.

[9] D.J.A.N.C., fond Căpitănia Portului Constanța, dos. 30/1936, f. 1. Scăderea traficului comercial prin porturile dunărene datorită crizei economice a dus la concedierea a sute de docheri. Aceştia au încercat să-şi găsească de lucru în portul Constanța, dar au sfârşit prin a îngroşa numărul şomerilor sau al celor care lucrau un număr foarte mic de ore pe lună în schimbul unui salariu de mizerie.

[10] *Loc. cit.*, f. 35. Fluctuațiile politice de pe scena politică românească, criza economică din perioada 1929-1933, precum şi desfăşurarea imprevizibilă a evenimentelor internaționale au fost tot atâtea motive de nesiguranță a locurilor de muncă.

[11] *Loc. cit.*, dos. 3/1938, f. 128. Textul acestui memoriu era următorul: *„Domnule Comandor, majoritatea muncitorilor flotanți din portul Constanța cu deosebit respect şi cu lacrimi în ochi aducem la cunoştința Dvs. următoarele: până mai acum 2-3 luni de zile în urmă, noi muncitorii flotanți din port, de bine de rău, ne puteam câştiga pâinea noastră şi a familiilor noastre deoarece eram preferați la muncă atunci când se*

https://biblioteca-digitala.ro

erau supuşi de către reprezentanții Biroului Muncii din port, care solicitau diferite favoruri în bani sau obiecte pentru a le asigura un loc de muncă. Mai mult, această stare de lucruri s-a perpetuat până în anul 1931, când a fost aprobată noua legislație în acest domeniu.

Într-un raport întocmit de către inspectorii Inspectoratului Muncii Constanța în anul 1926, erau scoase la lumină neregulile săvârşite de şefii de echipă care câştigau şi câteva sute de mii de lei pe an: *„... şefii (vătafii) realizează câştiguri de pe urma muncitorilor adevărați. Ei sunt singurii în drept de a asigura munca de la agenții de vapoare sau case de expediţiuni fiind răspunzători de efectuarea ei la timp şi în bune condiţiuni - tot ei fac plata oamenilor. Plătesc muncitorilor mai vechi mai mult, celor noi mai puțin care acceptă pentru a fi primiți la muncă. Delegații îşi fac afacerile şi strâng averi"*[13].

Într-un alt memoriu, un grup de muncitori flotanți din portul Constanța îi aduceau la cunoştință comandantului portului faptul că unul dintre agenții societății „Intercontinental" le-a plătit suma de 60 de lei/zi pentru munca prestată, mult sub valoarea înțelegerii, deşi activitatea a fost deosebit de periculoasă. Cu toate că suma era mult prea mică, au acceptat plata, sub amenințarea că banii urmau să fie vărsați în conturile Căpităniei[14].

---

simțea nevoia de brațe, ținându-se seama că trebuie să trăim şi noi ca ceilalți. Astăzi, în port nu mai putem apuca muncă ca altădată, când împărțirea şi repartizarea se făcea la sindicatul muncitorilor Docheri manuali sub directa supraveghere a D-lui Preşedinte I. Negulescu, fost şef al Biuroului Muncii. Astăzi, foarte rar se întâmplă să lucrăm în câte o zi şi asta cu mari riscuri. Această stare de lucruri se datoreşte D-lui I. Grigore Dobre, actualul secretar al Biuroului Muncii. D-l Secretar I.G. Dobre se pretează la fel de fel de fapte ce nu cadrează cu situația lui, fără nici o teamă şi ruşine de nimeni. Nu voieşte să ne pună la muncă decât dacă acceptăm propunerile ce ni se fac de către el. Ne cere să-i aducem din port acasă găini, cafea, zahăr şi multe alte lucruri pe care, pentru a intra în posesia lor, trebuie să le furăm după diferite vapoare".

[12] Muncitorii sezonieri sau „flotanți" lucrau pe perioade de timp diferite de la an la an. Majoritatea acestora provenea din satele Dobrogei, dar şi din alte județe. Numărul lor a variat în funcție de cererea de forță de muncă, acesta fiind în vizibilă creştere în momentele de trafic intens şi în campaniile de construcții.

[13] *Loc. cit.*, dos. 7/1923, f. 261.

[14] *Loc. cit.*, dos. 32/1936, f. 30-31. *„Domnule Comandor, Subsemnați muncitori flotanți cu respect venim a vă ruga, a ne asculta plângerea. În ziua de luni, 23 aprilie a.c., am fost angajați, de negustorul care exportă cai, ca să îi plimbăm de dimineața până la 6 jumătate seara, fără a avea repaus în timpul orei 12. Munca fiind foarte periculoasă, caii fiind foarte sburdalnici. Muncă la care mulți dintre noi muncitorii am fost loviți de copitele cailor, la care muncă s-a întâmplat şi un accident. După terminarea muncii când trebuia să ne facă plata, Domnul Agent al Societății Intercontinental voia să ne dea numai 60 lei pe timpul muncit. ... Şi atunci, agentul societății ne-a amenințat că dacă nu primim banii pe care Dvs. i-ați ordonat să primim, îi va vărsa Căpităniei. Noi, fiind flămânzi, am primit cât ni s-a dat ne mai putând de foame."*

https://biblioteca-digitala.ro

Astfel de conflicte s-au înregistrat între docherii sindicaliști și patroni sau reprezentanți ai unor agenții, precum Lazăr Bercovici, Sterie Dalla, Casa Courcoulas-Critios și firma Geiger, pentru plata unor suplimente de încărcare și a unor suplimente de muncă pe vreme rea[15].

Plata derizorie pe care o primeau, precum și condițiile de muncă deosebit de dificile au facilitat producerea unor accidente de muncă destul de grave, care au dus la rănirea docherilor și la deteriorarea mărfii transbordate. În procesul-verbal nr. 2 345 din 23 mai 1938, agentul general al Serviciului Maritim Român, Mihai Filipescu, îi aducea la cunoștință căpitanului portului Constanța faptul că, în ziua de 22 mai 1938, din neatenție, au căzut în mare, în timpul descărcării, patru bale de tutun aduse de la Constantinopol de nava „Regele Carol I" pentru firma „Schencker&Co"[16]. Din cercetările efectuate și din declarațiile muncitorilor care au participat la descărcarea mărfii, a rezultat că pupa navei s-a depărtat de cheu cu patru metri, iar unele comenzi nu au fost executate corect[17].

Starea de nesiguranță din porturi a avut drept efect altercații între docheri sau transportatori care, de cele mai multe ori, s-au soldat cu loviri și răniri. În urma cercetărilor întreprinse de către ofițerii portuari ai Căpităniei portului Constanța, s-a constatat, prin procesul-verbal nr. 5 812 din 1 decembrie 1938, că, în timp ce lucrau la descărcarea vaporului „Elixiria", între muncitorii Ion Manea și Gheorghe Badiu s-a iscat un conflict, în urma căruia între cei doi a avut loc o altercație violentă. Ajutat și de fratele său, Gheorghe Badiu l-a lovit peste gură pe Ion Manea, provocându-i răni care au necesitat o intervenție medicală superficială[18].

În procesul-verbal nr. 6 081 din 14 decembrie 1938, căruțașul Ilie Zagoriță a declarat că, în timp ce aștepta să îi vină rândul la încărcare,

---

[15] *Loc. cit.*, f. 100. Numele acestor agenți sau a societăților de transport au apărut și în alte cazuri de nerespectare a înțelegerilor contractuale sau de efectuare a plăților sub valoarea muncii prestate.

[16] *Loc. cit.*, dos. 7/1938, f. 103.

[17] *Loc. cit.*, f. 103. Alte accidente au avut, însă, urmări tragice. În urma manevrării defectuoase a instalațiilor portuare sau a nerespectării normelor de lucru, mulți docheri au căzut în mare și și-au pierdut viața. Deși accidentele de acest fel nu erau foarte dese, ele reprezentau un real pericol pentru muncitori.

[18] *Loc. cit.*, f. 236. Una dintre cele mai mari probleme pe care le întâmpinau autoritățile porturilor maritime și fluviale dobrogene era legată de actele de agresiune verbală și fizică dintre muncitorii portuari. Fie că aveau la bază conflictele de interese dintre echipe, fie că se întâmplau pe fondul consumului de alcool, acestea nu au putut fi ținute sub control. Mai mult, de cele mai multe ori-, era necesară intervenția poliției pentru a calma spiritele.

https://biblioteca-digitala.ro

un alt căruţaş, Gheorghe Niculescu, i-a strigat să dea caii înapoi şi să-i facă loc. Deoarece nu a putut să întoacă din cauza unei camionete încărcate pe care o avea în spate, a trebuit să suporte loviturile pe care le-a primit peste faţă din partea lui Gheorghe Niculescu, care l-au umplut de sânge[19].

O categorie aparte de lucrători portuari era reprezentată de hamali. Aceştia, în majoritate ţigani, asigurau transportul bagajelor călătorilor de la maşini la navele de pasageri sau invers, contra unei sume de bani stabilită de normele de organizare a activităţilor portuare. Însă, fie că era vorba de portul Constanţa, fie de porturile Tulcea sau Sulina, activitatea acestora lăsa de dorit.

În Adresa nr. 2 497/1938, semnată de comandorul Constantinescu, directorul Serviciului Maritim Român, se arăta că a crescut numărul reclamaţiilor de la călătorii care se îmbarcau pe vapoarele S.M.R. cu privire la purtarea hamalilor din portul Constanţa. Prestaţia acestora era necivilizată, organizarea activităţilor de curierat lăsa de dorit, iar tarifele nu erau aduse la cunoştinţa publicului, hamalii speculând munca pe care o prestau, în mod ilegal. Toate aceste neajunsuri aveau loc în condiţiile în care majoritatea călătorilor care foloseau navele de pasageri ale Serviciului Maritim Român erau străini[20].

În telegrama nr. 7 073 din 25 mai 1938, trimisă de Serviciul Maritim Român către Căpitănia portului Constanţa, se raporta faptul că, în seara zilei de 23 mai, Elena Patriarhiades s-a îmbarcat pe pasagerul „Regele Carol I", plătind suma de 140 de lei pentru transportul la cabină a bagajelor sale, compuse dintr-un cufăr, un balot şi două colete de mână. După instalarea în cabina rezervată, hamalul nr. 52 a obligat-o pe pasageră să plătească un supliment de 100 de lei, în afară de taxa deja achitată. Aceasta a refuzat în mod categoric, iar hamalul, însoţit de un al doilea, a început să vocifereze, deranjându-i în mod vizibil pe ceilalţi călători. În timpul acestui incident, agentul Căpităniei portului Constanţa nu a fost prezent în zona de îmbarcare a călătorilor, fapt care a permis amplificarea conflictului. În final, conducerea Serviciului Maritim Român cerea luarea unor măsuri radicale pentru dispariţia unor asemenea practici, precum şi

---

[19] *Loc. cit.*, f. 207.

[20] *Loc. cit.*, f. 34. Statisticile întocmite de către Căpitănia portului Constanţa, Serviciul Maritim Român şi Direcţia Porturilor Maritime stabileau clar faptul că principalii beneficiari ai rutelor de transport pasageri erau cetăţeni străini. De aici, şi necesitatea ca serviciile oferite de autorităţile române în domeniu să fie cel puţin egale cu cele oferite de serviciile europene similare. Însă, acest lucru nu a putut fi posibil în ciuda eforturilor depuse de către autorităţile portuare din România.

https://biblioteca-digitala.ro

concedierea hamalului[21].

Însă, hamalii nu aveau un comportament necivilizat numai față de pasageri, ci şi față de autoritățile portului. La intrarea în schimb, un ofițer principal de port avea obligația să inspecteze ținuta hamalilor. Într-o asemenea situație, ofițerul Nicolae Lazaru i-a făcut observații lui Amet Ismail, hamal la danele Serviciului Maritim Român, că îi lipsesc nasturi de la veston, uniforma era murdară, iar şapca era purtată neregulamentar. Aflat sub influența alcoolului, Amet Ismail l-a bruscat verbal pe ofițerul de port, amenințându-l în acelaşi timp. Doar intervenția unui soldat grănicer care asigura paza portului a pus capăt unui incident care putea genera victime[22].

În procesul-verbal nr. 3 723 din 16 iulie 1938, întocmit de ofițerul de port Anghel Radulian, se arătau următoarele fapte: *„În seara zilei de 16 iulie 1938, la orele 19, muncitorii bagajieri Cheir Tair, Asan Ismail, Saban Chirez şi Asan Ali au venit la muncă în stare de beție, provocând scandal în holul de jos al Gării Maritime şi insultând pe conducătorul de muncă Mustan Ali"*[23].

Astfel de incidente aveau loc aproape săptămânal, motiv pentru care Căpitănia portului Constanța a trimis un memoriu către Comisiunea Muncii prin care Agenția Serviciului Maritim Român Constanța propunea *„alegerea de muncitori români, cu bună ținută şi îmbrăcați în uniformă. Se vede din conduita muncitorilor angajați lipsa de control şi autoritate a conducătorilor lor"*[24].

Una dintre cele mai grave probleme cu care se confruntau Căpităniile porturilor din provincia trans-danubiană era legată de furturile care aveau loc în fiecare zi. Acestea deveniseră atât de frecvente, încât făceau parte din viața cotidiană a muncitorilor portuari şi a familiilor lor, iar autoritățile se vedeau în imposibilitatea de a găsi soluții pentru rezolvarea acestei probleme.

---

[21] *Loc. cit.*, f. 121.

[22] *Loc. cit.*, f. 135. Cazul a fost trimis spre rezolvare Serviciului Maritim Român şi Căpităniei portului Constanța, dar şi Prefecturii de Poliție. În raport se arăta că: *„.... muncitorul Amet Ismail este un element rău şi foarte agresiv. Nu i se poate face nici o observație, cât de mică, căci devine imediat răutăcios, obraznic şi amenințător. Tot astfel se poartă şi cu pasagerii"*. O asemenea caracterizare era făcută majorității hamalilor din port angajați, în majoritate, din rândul locuitorilor țigani ai cartierului Anadalchioi.

[23] *Loc. cit.*, f. 165. Asemenea cazuri aveau loc săptămânal. Conducerea Căpităniei portului Constanța şi cea a Serviciului Maritim Român au încercat să rezolve problema prin numirea ca şefi de echipă (conducător de muncă) a unor hamali țigani, care i-ar fi putut controla mai uşor pe recalcitranți, însă nici această măsură nu a adus rezultate aşteptate.

[24] *Loc. cit.*, f. 42.

https://biblioteca-digitala.ro

În anii de după Primul Război Mondial, când alimentele pentru populația provinciei dintre Dunăre şi Mare erau aduse prin Administrația Americană pentru Ajutorare (A.R.A.), reprezentanții acesteia, ofițeri activi în armata americană, erau uluiți de amploarea fenomenului, dar şi de faptul că acesta avea la bază sărăcia şi lipsa de alimente cu care se confruntau lucrătorii portuari şi familiile lor[25].

Din porturile dobrogene se fura orice. În portul Constanța, se sustrăgea fier vechi, alimente şi îmbrăcăminte, din porturile Balcic şi Cavarna cele mai multe furturi erau raportate la lemne de foc, cărbuni şi cereale, din porturile Silistra, Turtucaia şi Ostrov se furau cereale şi chiar animale, iar în porturile Tulcea şi Sulina autoritățile raportau furturi de alimente, cereale şi diverse alte mărfuri[26].

Această stare de fapt a fost consemnată în toată perioada interbelică, iar Căpităniile porturilor şi poliția nu au găsit soluții pentru a pune capăt acestui flagel. Într-o telegramă din 12 ianuarie 1938, trimisă de Direcțiunea Porturilor Maritime către Căpitănia portului Constanța, se arăta că în preajma vagoanelor din care se descărca fier vechi se găseau un număr extrem de mare de oameni intrați în port numai cu scopul de a fura, cu toate că jandarmi şi agenți de poliție asigurau paza acestora. Furturile de felul acestora se practicau pe o scară atât de largă, încât interesele portului erau grav prejudiciate. De aceea, Direcțiunea Porturilor Maritime solicita ca cei care erau găsiți în port fără nici o justificare valabilă să fie evacuați, iar, pe viitor, să li se interzică accesul în incinta portului şi să li se întocmească dosar penal[27].

Inventivitatea hoților era fără limite. Aceştia furau cantități mici, de 5-10 kg, dar făceau mai multe drumuri pe zi. Fiind organizați în grupuri numeroase, într-un an, rezultau sustrageri de mai multe vagoane de cereale, fier vechi sau cherestea. Paznicii erau păcăliți

---

[25] I. Ciupercă, *România în fața recunoaşterii unității naționale. Repere,* Iaşi, Editura Universității „Al.I. Cuza", 1996, p. 165. Într-un raport asupra activității portului Constanța, întocmit de E. W. Soucy din Corpul agenților comerciale, către colonelul W.N. Haskell, şeful misiunii A.R.A. în România, se arăta că *„lipsa alimentelor era aşa de evidentă, încât confiscarea făinii furate ar fi fost o operațiune anevoioasă şi crudă".*

[26] Octav O. Şeitan, *Dobrogea. Date statistice (1928-1931),* Constanța, Tipografia Lucrătorii Asociați, f.a., p. 22-42.

[27] D.J.A.N.C., fond Căpitănia portului Constanța, dos. 52/1937, f. 33. Presa vremii, în principal cele mai importante ziare dobrogene, „Dobrogea jună", „Farul", „Dacia", „Marea Neagră", „Marea Noastră", „Gazeta Tulcei" şi „Oglinda Tulcei" prezentau, săptămânal, cazuri de furturi din porturi. Acest fenomen era considerat atât de important, încât aceste cotidiene aveau reporteri specializați care asigurau materialele pentru publicare.

https://biblioteca-digitala.ro

foarte uşor, hoţii furând, spre exemplu, cheresteaua în bucăţi mici pentru foc sau sub formă de surcele[28].

Produsul cel mai căutat era fierul vechi, care aducea venituri frumoase în buzunarele hoţilor. În Raportul nr. 1 din 3 ianuarie 1938, semnat de comandorul Ştefan Popescu, căpitanul portului Constanţa, către Parchetul Militar Constanţa, era prezentat individul Panait Tudor care, în ziua de 2 ianuarie 1938, profitând de neatenţia paznicilor, a încercat să sustragă 50 kg de plumb, care a fost tăiat în bucăţi mici, pentru a fi scos mai uşor. Agenţii de poliţie au dejucat această tentativă şi au predat plumbul confiscat Direcţiunii Porturilor Maritime[29]. În alte dosare au fost inculpaţi Ştefan Ungureanu, care a furat 10 kg de zinc şi muncitorii portuari Cercel Tudor şi Chirilă Cobaleov, care au încercat să sustragă 18 kg de fontă, pe care intenţionau să o vândă unui depozit, despre care poliţia avea date că achiziţionează fier vechi furat din port.

Însă, nu totdeauna hoţii aveau sorţi de izbândă. Uneori se întâmplau accidente care duceau la decesul acestora. La 12 martie 1938, în timp ce încercau să fure piese de pe epava vaporului „Yekta 2", aflat în rada portului Constanţa, Nicolae Ionescu şi Petre Răiculescu au căzut în mare şi s-au înecat[30].

Nu numai docherii sau căruţaşii furau din porturile dobrogene. Din informaţiile transmise de către Chestura de Poliţie Constanţa către Căpitănia portului rezulta că navele străine erau invadate de ţigani lustragii, precum şi de femei de moravuri uşoare. Din rapoartele agenţilor de poliţie s-a tras concluzia că aceştia, împreună cu familiile lor, făceau chiar mici negustorii, vânzând diverse alimente sau alte obiecte, având autorizaţii eliberate de Birourile vamale. Mai mult, aceşti ţigani frecventau, aproape zilnic, casa de schimb „Nicu & Pencof", situată în centrul oraşului. Astfel, la adăpostul acestor autorizaţii de comerţ, ţiganii lustragii se ocupau, de fapt, cu contrabanda cu valută[31].

---

[28] *Loc. cit.*, f. 40 şi urm.

[29] *Loc. cit.*, f. 13.

[30] *Loc. cit.*, f. 78.

[31] *Loc. cit.*, dos. 4/1923-1934, f. 148. Contrabanda cu valută, alimente sau îmbrăcăminte a constituit una din îndeletnicirile de bază ale lumii interlope din porturile Dobrogei. Fie că era vorba de contrabandişti români, fie de contrabandişti străini, acest flagel nu a putut fi stopat de autorităţi în ciuda măsurilor drastice pe care le-au luat. Dacă o anumită marfă era de negăsit pe piaţa liberă, aceasta putea fi cumpărată de la contrabandişti, e drept, la preţurile de rigoare. Rapoartele detaşamentelor de poliţie, legiunilor de jandarmi şi ale Căpităniilor porturilor prezentau zilnic acte de contrabandă descoperite, care apăreau şi în ziarele dobrogene. Cu toate acestea, nici instaurarea regimului de

https://biblioteca-digitala.ro

Nici unii cetăţeni străini care debarcau în porturile maritime sau fluviale româneşti nu erau străini de această îndeletnicire. În general, ei aduceau mărfuri de lux, care se procurau foarte greu pe piaţa liberă şi pe care le vindeau la preţuri foarte mari[32].

În perioada interbelică, în provincia dintre Dunăre şi Mare, viaţa cotidiană a locuitorilor a fost puternic influenţată de dezvoltarea comerţului, industriei, sectorului bancar şi activităţilor portuare, care au asigurat acestei regiuni un climat de dezvoltare şi prosperitate. Cu toate neajunsurile, existente, de altfel, la nivelul întregii ţări, avântul economic reliefat şi de statisticile vremii nu a putut fi stăvilit, lucru care s-a resimţit în îmbunătăţirea condiţiilor de trai ale populaţiei din cele patru judeţe trans-danubiene.

DAILY ACTIVITIES IN DOBROUDGEA'S HARBORS IN THE INTERWAR PERIOD

Abstract

An important activity from Dobroudgea in interwar period has been linked to trade in harbors. Were transported various goods trough the harbors Constanta, Tulcea, Sulina, Cavarna and Balcic which were loaded or unloaded by port workers.

Therefore, the relations between workers and authorities were not always the best because their interests were different.

Keywords: Constanta Harbour, Black Sea, Dobroudja, port workwers, inter-war period.

---

autoritate impus de regele Carol al II-lea nu a rezolvat această problemă, cum nu a fost rezolvată sub nici un regim politic ulterior. Contrabandiştii erau atât de bine organizaţi, încât poliţia reuşea foarte rar să anihileze vreun grup.

[32] *Loc. cit.*, fond Prefectura Constanţa, dos. 19/1938, f. 20. Unul dintre cele mai mediatizate cazuri a fost cel al marinarilor Ole Nikelsen şi Andreas Ikas de pe nava „Inger Johann", sub pavilion norvegian, care au fost prinşi cu o cantitate mare de mătase, scoasă din port prin contrabandă, pe care doreau să o vândă în Piaţa Independenţei.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

*Nicoleta GRIGORE**
*Constantin CHERAMIDOGLU***

MIŞCAREA FEMINISTĂ ÎN CONSTANȚA INTERBELICĂ

Despre forme organizate ale acțiunii pentru promovarea femeilor în viața socială, politică şi culturală a oraşului Constanța, se poate vorbi începând cu anul 1919. Încadrată mişcării desfăşurate la nivel național, activitatea depusă de asociațiile feministe de aici a contribuit la creşterea rolului femeilor în viața socială şi politică a României, precum şi la ridicarea nivelului cultural şi de pregătire profesională a acestora.

Promotoarele ideilor de emancipare a femeilor au fost şi la noi, ca şi în alte mari oraşe, membrele corpului didactic, persoane implicate profesional în viața comunităților şi formatoare atât de generații de viitoare cetățene ale societății, cât şi de opinii şi curente politice, morale etc. Sub influența societății similare ce îşi desfăşura activitatea la Iaşi, la 23 octombrie 1919, lua ființă filiala din Constanța a ***Asociației pentru emanciparea politică şi civilă a femeilor române***. Şedința de constituire a fost prezidată de delegata centralei de la Iaşi, Ortansa Brăneanu-Satmary. Despre activitatea acestei asociații aflăm dintr-o scrisoare a doamnei Meisner, preşedinta de la Iaşi, care lăuda activitatea depusă, dar, în acelaşi timp, critica lipsa relațiilor cu centrala de la Iaşi a organizației: *„Doamnele mele, Primind adresa dvs. din 10 aprilie a.c. precum şi delegația de doamne anume venită astăzi din Constanța, cu actele necesare, prin care se dovedeşte că dvs. ați avut o activitate culturală apreciabilă între anii 1919-1922 şi anume: Ați înființat o şcoală de adulte la care ați predat cursuri gratuit. Ați vizitat femei necăjite de prin cartiere mărginaşe, îndemnându-le să se cunune, să-şi legitimeze copii, să ducă o viață morală, etc. Ați ținut numeroase conferințe cu scopuri educative, interesante pentru femei. Ați înființat un cerc de lectură la o şcoală primară, strângând femei doritoare de a se instrui şi cetindu-le bucăți folositoare. Ați luat contact cu cercurile conducătoare, care au ales dintre dvs.*

---

* Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Constanța; e-mail: nicoletagrigore2004@yahoo.com.
** Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Constanța; e-mail: ccheramidoglu@yahoo.com.

https://biblioteca-digitala.ro

pe prima consilieră comunală din oraş, etc. Cercetând apoi dosarul ce mi-ați prezentat, constat cu plăcere că s-au păstrat unele adrese emise de comitetul central din Iaşi. M-ați asigurat încă, verbal şi în scris, că acele adrese au fost cetite în comitetul dvs. şi că s-au executat în limitele posibilităților, invitațiile ce vă făceam pentru atingerea scopului asociației. Am luat apoi cunoştință din convorbirile avute, că această activitate a lâncezit de la 1922 încoace, din diferite motive şi am luat act de regretul ce aveți de a nu ne fi răspuns la nici o adresă şi de a nu fi întreținut nici o legătură cu comitetul central din Iaşi. Dacă am luat cunoştință cu cea mai mare plăcere de activitatea dvs. culturală atât de lăudabilă - în interesul femeilor, activitate desfăşurată de comitetul în majoritate format din membre ale corpului didactic, îmi exprim însă adânca părere de rău pentru scăparea din vedere - atât de regretabilă - a biroului dvs., care n-a găsit cu cale să înainteze măcar odată în an un raport cât de succint, o dare de seamă cât de sumară, sau un răspuns măcar la una din numeroasele adrese, pe care, cu o răbdare persistentă vi le trimiteam, cu convingerea că dacă comitetul şi societatea nu mai există, cel puțin primeşte şi citeşte cineva acele adrese. Noi considerăm că şi prin acest mijloc se răspândeşte ideea feministă, chiar dacă numai o singură persoană a luat cunoştință de această idee şi ne repetăm la fiecare ocazie zicătoarea: Picătura mică găureşte piatra. Cine ştie? Îmi ziceam, poate acea cititoare mai convinge pe altele. Iată de ce, în toată sinceritatea, fără nici un gând de a atinge pe cineva, m-am crezut îndreptățită, aflând de o nouă inițiativă, să scriu la 31 martie a.c. că organizația din Constanța era inexistentă pentru centrala din Iaşi. Apreciez în mod deosebit dorința ce exprimați de a continua activitatea culturală începută la 1919, activitate atât de necesară pentru ridicarea nivelului cultural al femeii şi pregătirea ei pentru emanciparea civilă şi politică. Găsesc foarte lăudabilă această idee şi nimeni nu vă poate împiedica de la o inițiativă din care femeile vor trage cele mai mari foloase. Doriți de asemenea, ca societatea dvs. să-şi continuie activitatea ca filială a comitetului Central din Iaşi al <<Asociației pentru emanciparea civilă şi politică a femeilor române>>, conform procesului verbal din 23 octombrie 1919, prin care hotărați înființarea unui centru de activitate feministă pendinte de Asociația mai sus menționată. Voi supune comitetului dorința dvs. de a continua activitatea în condițiunile de mai sus şi îmi exprim via dorință şi speranță ca în cel mai apropiat viitor, cele două grupări din oraşul Constanța se vor uni şi mână în mână vor lucra în armonie şi sinceritate pentru prestigiul şi demnitatea femeii. În acest scop voi interveni cu toate puterile mele. Presidentă (ss) Elena C. Meisner"[1].

Această prima formă organizatorică a continuat să fiinteze în paralel cu cea nouă, astfel că, în 1933, se putea citi, în ziarul local „Dacia", următoarea ştire: *„Ieri la orele 5 d.a. a avut loc în sălile Şcolii*

[1] „Dacia", XVII, nr. 70, 17 apr. 1930, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

primare nr. 1, un ceai oferit de Asociația femeilor române gruparea 1919, în onoarea aviatoarei Smaranda Brăescu. În afară de doamnele din asociațiile feministe, au participat reprezentanții autorităților și numeroși ofițeri de aviație"[2].

Apariția legii nr. 21 din 1924 ce reglementa înființarea și funcționarea asociațiilor și fundațiilor fără scop lucrativ sau patrimonial[3] a constituit un imbold pentru înființarea unor noi asociații, ceea ce a favorizat și apariția celeilalte asociații, despre care se vorbea în scrisoarea amintită mai sus. La 20 februarie 1930, avea loc ședința de constituire, în prezența a 90 de domnișoare și doamne, care, după ce au ascultat expunerea făcută de profesoara Maria Dimitriu-Castano, *„cu privire la rostul înființării unei asociații feministe la Constanța"*, au semnat procesul verbal și actul constitutiv al asociației; aceasta se dorea a fi, conform acelui act, *„o societate cu caracter educativ, politic, social și cultural, sub denumirea de* ***<<Asociația pentru emanciparea civilă și politică a femeilor române, Cercul Constanța>>****"*. În urma ședinței de la 1 aprilie 1930, conducerea asociației era încredințată Mariei Dimitriu-Castano, secondată de Louise Irimescu și Silvia Constantinescu. Statutele erau cele ale centralei asociației, de la Iași[4].

De numele acestei asociații se leagă înființarea Școlii de Gospodărie de la Anadolchioi, care a funcționat între anii 1932-1940. Despre nevoile acestei școli și eforturile făcute pentru asigurarea condițiilor materiale necesare, putem afla din documentele de arhivă, mai precis din procesele verbale ale ședințelor Consiliului Municipal al Constanței. Iată câteva exemple, din anul 1933: *„Procesul verbal al ședinței din 21 februarie 1933: Pct. 7: Delegațiunea luând în cercetare cererea Asociației pentru emanciparea civilă și politică a femeilor române din Constanța, înreg. la nr. 856/933, prin care face cunoscut că această asociație a înființat o școală de gospodărie pentru fetele sărace de la oraș și țară, pentru îndrumarea lor spre meserie și muncă cinstită si pregătire de bune gospodine și că această școală întreținându-se numai din mijloacele care le procură această asociație, în prezent neavând mijloace, cere a se acorda un ajutor pentru procurarea de lemne acelei școli. În unanimitatea membrilor prezenți, aprobă a se da un ajutor de 5.000 lei asociației pentru emanciparea civilă și politică a femeilor române din Constanța, cu care să poată procura lemnele necesare școalei de gospodărie, înființată de această asociație, ce funcționează*

---

[2] *Ibidem*, XX, nr. 27, 22 mar. 1933, p. 4.

[3] „Monitorul Oficial", nr. 27, 6 feb. 1924.

[4] Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Constanța (în continuare D.J. A.N.C.), fond Tribunalul jud. Constanța, dos. 1182/1930, f. 7, 12, 15.

https://biblioteca-digitala.ro

azi în acest oraş"[5].

„Procesul verbal al şedinţei din 5 decembrie 1933, a delegaţiei permanente: Pct. 12: se aprobă a se pune la dispoziţia Asociaţiei pentru emanciparea civilă şi politică a femeilor române, saloanele palatului municipal, pentru ceaiul dansant ce se va da în ziua de 20 ianuarie 1934, în beneficiul şcoalei de gospodine şi îndeletniciri casnice din Anadolchioi"[6].

Pentru captarea interesului societăţii, asociaţia a organizat ceaiuri, în localul Cazinoului, conferinţe cu invitaţi din Bucureşti, aşa cum putem vedea din articolele prezente în presa locală. Iată un exemplu:

„Emanciparea politică a femeii

Asociaţiunea pentru emanciparea politică a femeilor din localitate, a organizat ieri dimineaţă o întrunire publică, în sala cinematografului <<Tranulis>>, la care a participat un numeros şi select public. Şedinţa s-a deschis la orele 10 de către d-na Maria Dimitriu-Castano, care salută prezenţa în sala a d-nelor Elena Meisner, prezidenta generală a Asociaţiei, Valentina dr. Constantinescu, viceprezidentă şi Lizica Maior Petrescu, secretara filialei din Galaţi. [...] Se dă cuvântul d-nei Silvia Constantinescu, care într-o admirabilă cuvântare spune că e o datorie a oricărei femei conştiente, să lupte pentru dobândirea unor drepturi egale datoriilor pe care le are în societatea actuală. D-sa crede că lupta pentru emanciparea politică a femeii are mai mulţi sorţi de izbândă astăzi, când atmosfera vieţii publice s-a limpezit prin suirea pe tron a M.S. Regelui Carol al II-lea. Vorbitoarea indică nevoia sfărâmării zidurilor prejudecăţilor care înconjură femeia, impunându-i o situaţie inferioară meritelor şi capacităţilor sale. D-na Constanţa Cotovu arată ca mişcarea de revendicare a femeii române trebuie considerată nu ca o insurecţie ci ca o necesitate a evoluţiei în căile progresului. D-sa citează cazul ţărilor din apus, care interpretând astfel cum se cuvenea problema emancipării femeii, au atins un înalt nivel de civilizaţiune la care femeile au adus o preţioasă contribuţie...". A mai vorbit Maria Dimitriu-Castano, care a făcut *„o amplă expunere asupra mişcărilor feministe de la noi, comparându-le cu cele din străinătate"*.[7]

Faptul că mişcarea feministă la Constanţa era dezbinată, era comentat de acelaşi ziar, în anul următor, fără accente ironice, cu înţelegere pentru o activitate aflată încă la începuturile ei: *„Asociaţiile feminine.*

S-ar putea altfel? În Constanţa sunt două asociaţii feminine, ambele cu o rodnică şi paralelă activitate. Pentru marele public este extrem de simpatică această bifurcare, pentru că îi dă posibilitatea completă de a urmări deaproape acţiunea femeilor constănţene. Să mă lămuresc: este o asociaţie feminină de

---

[5] *Loc. cit.*, fond Primaria Constanţa, dos. 47/1933, f. 27.

[6] *Loc. cit.*, f. 263.

[7] „Dacia", XVII, nr. 111, 24 iun. 1930, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

dată recentă, care antrenează entuziasmul unor doamne perfect intenționate și ale cărei șezători se țin regulat la <<Elpis>>. Fast de lume mare. Subiectele conferințelor de emoționantă profunzime culturală, teze și teme. Contribuții largi, cu surprinzătoare bunăvoință ale talentelor premiate de dincolo de Dunărea atât de lesne de trecut astăzi, vin să lămurească auditoriul, contra taxei de intrare. Și astfel, după modesta dar impunătoarea pagină, acum definitiv întoarsă, pe care au scris-o șezătorile liceului în tradiția Constanței pare că tinde a se așeza această activitate teoretică a unei asociații feminine. Frumos și îmbucurător. Nu dorim altceva și noi, statornici entuziaști pentru manifestări culturale. Mai este o asociației feminină, <<Cercul 1919>>, care ține șezători regulate, dar în școlile din diferite cartiere ale orașului. Acolo se duc membrele cercului, cheamă populația din jur și, părăsind tezele și temele, se adresează ascultătorilor direct, de la suflet la suflet, pentru a-i lămuri asupra rolului femeii în societate, în cămin, pentru a spune femeilor ce sunt, ce trebuie să fie. Subliniem două conferințe constănțene: la <<Elpis>> D-șoara Verbiceanu despre <<Feminismul Selmei Lagerlöf>>, la Școala nr. 7, duminică, doamna Veronica Martinescu: <<Femeia în căminul ei>>. Prima, o subtilă analiză estetic literară, a operei marii scriitoare nordice, filtrată prin profundele cunoștințe ale cunoscutei conferențiare d-ra Z. Verbiceanu. O predică de pe amvonul unei credințe statornice. A doua, o expunere simplă și cu luminoase tablouri din viață. O sinceră mărturisire, un cămin ideal, scos din puzderia lumii în ochii tuturor, un îndemn. Mamele din partea locului, mamele bune de pe Călărași, Șt. Mihăileanu, Independenței, g-ral Berthelot, au ascultat cu respectuoasă atenție și vădită bucurie, o sumă de adevăruri pe care le bănuiau fără să le știe, care trăiau în intuiția lor de femei muncite și pe care, într-un ceas liber de duminică le-au înțeles, pentru că ele erau în suflete. Asociațiile feminine din Constanța lucrează. Sunt de felicitat. Ne bucură preocuparea înaltă a celei de la <<Elpis>>. Ne impresionează activitatea practică a celei din cartiere, chemată să îndrume femeia casnică spre conducerea efectivă a familiei." Semnat D.a.[8]

Pe lângă cele două asociații amintite, la Constanța, mai acționau alte organizații cu scopuri asemănătoare.

Astfel, la 13 septembrie 1929, luase ființă ***Asociația Amicele tinerelor fete***, al cărei scop declarat era *„preocuparea pentru ridicarea nivelului moral în mod general și privind în mod deosebit pe tinerele fete, preocupare având la bază principiile religiei creștine"*. Asociația urmărea *„a da sprijinul și ajutor oricărei tinere fete izolată în viață, rău sfătuită ori lipsită de orientare."* La conducerea asociației fuseseră alese Ethel Pantazzi, secondată de Maria Bărbuneanu și Georgette Asquitidi de Saint Leger[9].

---

[8] *Idem*, XVIII, nr. 36, 5 mar. 1931, p. 1.

[9] D.J.A.N.C., fond Tribunalul Jud. Constanța, dos. 1150/1929, f. 1-3.

https://biblioteca-digitala.ro

Primăria Constanței a sprijinit acțiunile desfăşurate şi de această asociație, şi vom aminti aici câteva situații de acest gen:

„Procesul verbal al şedinței din 25 octombrie 1935, a delegației Consiliului Municipal Constanța: Pct. 10: Luându-se în discuțiune adresa înregistrată la nr. 30141/1935, a Asociațiunei <<Amicele Tinerilor fete>>, prin care solicită o subvenție pentru acoperirea cheltuielilor necesitate pentru întreținerea căminului şi plata personalului aferent - delegațiunea în unanimitate aprobă suma de lei 10.000, care se va ordonanța de la art. 89, bugetul exercițiului în curs"[10].

Patru ani mai târziu, la conducerea asociației fiind Gabriela Bădescu, se obțineau de la primăria Constanța, 20.000 de lei, subvenție pentru întreținerea celor două cămine ale asociației[11].

Pentru a completa tabloul mişcării feministe din Constanța interbelică, amintim de existențe unor alte asociații de acest gen, precum ***Asociația Femeilor Creştine Române*** (cu sediul în str. 11 Aprilie nr. 22) şi ***Asociația Doamnelor Israelite***, care primeau şi ele diverse subvenții de la autoritățile locale[12].

Activitatea asociațiilor feministe din Constanța este redată şi într-un raport de activitate al Consiliului Național al Femeilor din România din anii 1925-1930, în care se precizează că, la Constanța, s-a întreprins o investigație serioasă cu privire la traficul de femei, având ca rezultat reorganizarea poliției de moravuri în porturi şi pe nave, inclusiv sancțiuni severe împotriva profitorilor, prin colaborarea cu asociațiile afiliate de aici care desfăşurau o activitate intensă în acest sens[13].

Un eveniment deosebit în viata asociațiilor de femei din Constanța l-a constituit sosirea în oraş, în ziua de 9 august 1931, a unui grup de 20 de doamne americane, ce participaseră la Congresul internațional feminin de la Viena. Apelăm, din nou, la relatarea ziaristului local, pentru reconstituirea acelor clipe: *„Cu rapidul <<Tomis>> au sosit în localitate azi la orele 10,20 un grup de feministe americane, sub conducerea dnei Lena Philips, prezidenta asociațiilor profesionale feminine din America.(...) În gară vizitatoarele au fost întâmpinate de Dl. Aurel Vulpe primarul municipiului, prefectul județului, prezidenta Crucei Roşii şi de membrele filialei locale a A.F.C.-ului. Încă în cursul dimineții au fost vizitate stațiunile Mamaia şi Carmen Sylva. La Mamaia primăria a oferit vizitatoarelor un dejun. Pentru după-amiază s-a stabilit următorul program:*

---

[10] *Loc. cit.*, fond Primăria Constanța, dos. 43/1935, f. 198.

[11] *Loc. cit.*, dos. 21/1939, f. 85, 176.

[12] *Loc. cit.*, dos. 56/1930, f. 28.

[13] Ştefania Mihăilescu, *Din istoria feminismului românesc. Antologie de texte (1838-1929)*, Bucureşti, Ed. Polirom, 2002, p. 308.

https://biblioteca-digitala.ro

la ora 3, vizitarea sanatoriului Agigea, la 3 jum. Sanatoriul C.T.C., la 4 jum. Sanatoriul Regele Mihai; la 5 se va servi înghețata la hotelul Popovici, la 5 jum. o vizită la Eforie, iar la orele 6 înapoierea la Constanța. Seara, Camera de Comerț a oferit o masă. La noapte vizitatoarele se îmbarcă pentru America"[14].

Cu siguranță însă, cel mai mare eveniment din viața acestor asociații, în perioada la care ne referim, a fost Congresul celor două mari organizații feministe din România: Uniunea Femeilor Române şi Asociația pentru emanciparea civilă şi politică a femeilor române. Congresul s-a desfăşurat la Constanța, în zilele de 8-10 septembrie 1936 şi s-a bucurat de participarea a peste 200 de invitate din întreaga țară. Convocarea la congres menționa că invitația venise din partea Asociației feministe Constanța. Participantele au fost găzduite la hotelul „Palace", din seara zilei de 7 septembrie, iar deschiderea oficială a lucrărilor a avut loc a doua zi, de Sf. Maria, în prezența Reginei Maria, pentru primirea căreia s-au luat măsuri *„pentru pavoazarea oraşului, gării şi a cazinoului municipal"*. Am reținut din programul manifestărilor, temele ce urmau a fi discutate în ziua de 9 septembrie, în sala Cazinoului, cu mențiunea că fiecare expunere trebuia să dureze 10 minute, iar discuțiile relative încă 5 minute: *„Dreptul femeii la orice muncă după aptitudini; Noile curente politico-sociale şi drepturile femeii; Educația femeii de la țară; Cercetarea paternității; Copii delincvenți; Prostituția şi poliția de moravuri; Închisorile de femei; Femeia în asistența socială; Femeia educatoarea națiunii; Rolul femeii în menținerea sănătății; Activitatea politică a femeii în situația drepturilor actuale; Pacea"*. Şi mai remarcăm un îndemn, prezent în programul manifestării: *„Vom purta costume naționale"*[15].

Pentru răspândirea ideilor feministe în societatea constănțeană, un rol important l-a avut şi publicația „Ziarul nostru", a asociațiilor feministe din Galați şi Constanța. Cu apariția bilunară, apoi lunară, a apărut, la Constanța, în anul 1925, fiind, apoi, mutat la Galați, iar, în perioada ianuarie 1930-aprilie 1937, a fost tipărit la Constanța (tipografia Dobrogea Jună), sub direcția Mariei Dimitriu-Castano, însumând, aici, 79 de apariții. Această publicație constituie un izvor de informații privind activitatea asociațiilor feministe din Constanța, încă insuficient valorificat[16].

Activitatea reprezentantelor mişcării feministe de la Constanța a cuprins şi aspecte legate de viața politică locală. Astfel, Maria

---

[14] „Dacia", XVIII, nr. 118, 9 aug. 1931, p. 1.

[15] D.J.A.N.C., fond Primăria Constanța, dos. 13/1936, f. 179-184.

[16] Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *Presa dobrogeană*, Constanța, 1985, p. 338.

https://biblioteca-digitala.ro

Dimitriu-Castano şi Elena Botez au fost alese în funcția de consilier municipal şi au contribuit activ la dezbaterile acestuia. Amintim, în acest sens, că, în ziua de 19 aprilie 1935, ajutorul de primar Scarlat Huhulescu a propus şi a obținut amânarea proiectului de regulament de funcționare a serviciului de asistență publică. Motivația sa: *„Acest regulament este lucrarea personală a D-nei consilieră Maria Dimitriu-Castano şi întrucât D-sa este absentă din localitate, luând parte la un congres feminist de la Constantinopole"*[17]. La următoarea ședință, avea să fie discutat şi aprobat regulamentul respectiv. Nu putem trece cu vederea nici manifestările consilierei Elena Botez, față de proiectul celeilalte consiliere. Cităm în acest sens: *„D-na consilieră Elena Botez, arată că regulamentul prezentat, cuprinde dispoziţiuni generale excelente şi pe care D-sa personal le găseşte ideale, dar că din punct de vedere practic, ele nu-şi pot găsi o exactă aplicaţiune. D-na consilieră atrage atenţiunea asupra programului prezentat de D-sa, pe care-l socoteşte o rezumare a regulamentului supus discuţiunei"*[18].

Acțiunile întreprinse de asociațiile feministe din Constanța au contribuit la mişcarea de emancipare a femeilor din România în perioada interbelică, având ca rezultat o schimbare de paradigmă în ceea ce priveşte statutul femeii în societate. Astăzi, după aproape un secol de la înființarea primelor asociații feministe în Constanța, putem vorbi despre o nouă imagine a femeii, chiar dacă această imagine a suferit mai multe transformări, precum: proletarizarea femeii cu riscul de a nega însăşi feminitatea ei; uniformizarea femeii, fără a ține cont de farmecul individual al fiecăreia; imaginea exagerată a feministei care înțelegea mişcarea de emancipare a femeii ca un război, în care femeia trebuie să dovedească superioritatea ei față de bărbat. Aceste tendințe sunt strict legate de contextul social-politic în care au luat naştere şi, practic, s-au şi stins odată cu schimbarea contextului. Tendința actuală este cea de a promova imaginea unei femei independente, feminine şi nu feministe, o femeie care nu renunță la valorile atribuite ei prin tradiție, dar care ştie să adapteze aceste valori secolului XXI.

---

[17] D.J.A.N.C., fond Primăria Constanța, dos. 42/1935, f. 80.
[18] *Ibidem*, f. 88, 89

https://biblioteca-digitala.ro

THE FEMINIST MOVEMENT IN CONSTANTA (THE INTERWAR PERIOD)

Abstract

The material presents aspects of the work developed by feminist associations of Constanta in the interwar period: The Association for Civil and political empowerment of Romanian women – Constanta branch established on October 23rd, 1919, The Association for Civil and political emancipation of Romanian women, Constanta Circle, founded on February 20th 1930, The Association „The friends of young girls", Romanian Christian Women Association or The Israeli Ladies Association.

Cuvinte cheie: feminism, association, interwar period, Constanta, politics.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

*Lavinia GHEORGHE**

SEMINARUL TEOLOGIC „SFINȚII ÎMPĂRAȚI CONSTANTIN ŞI ELENA" CONSTANȚA

În perioada interbelică, a existat un seminar teologic la Constanța, despre care nu mulți constănțeni ştiu, fie ei şi istorici sau doar trăitori pe aceste meleaguri. Din numeroasele documente aflate în dosare ale Arhivei Episcopiei Constanței, din altele găsibile la Arhivele constănțene[1] şi din câteva numere ale revistei Bisericii Ortodoxe Române, imaginea pe care ne-o lasă istoria acestei instituții de învățământ eclesiastic este aceea a unei zbateri pentru existența fizică. Care a fost foarte scurtă şi fără momente de respiro pentru conducătorii săi.

Două sunt personalitățile care au insistat pentru ca Seminarul constănțean să-şi desfăşoare activitatea în condiții normale, în „casa" lui. Primul dintre aceştia este episcopul Tomisului *Ilarie*, care, deşi a stat prea puțin pe scaunul suprem al Episcopiei - un an, 1924-1925 -, a încurajat activitatea Seminarului şi a insistat pentru găsirea unui spațiu potrivit în vederea înființării unei Şcoli de cântăreți bisericeşti[2]. Cel de-al doilea este urmaşul său în scaunul episcopal al Tomisului, *Gherontie Nicolau*. Despre acesta, istoriografia românească nu scris aşa cum ar fi meritat. I-am descoperit, în filele dosarelor, zbaterea pentru un sediu al Seminarului teologic constănțean. S-a implicat direct, fiecare document având amprenta sa, fie o virgulă, fie o mulțumire, fie o decizie şi, mai ales, rugăminți. Nu s-a sfiit să apeleze, insistent, la factorii de decizie locali, la ministerele de resort şi chiar la rege. Nu a reuşit însă. „Războiul" a fost unul de durată, în care s-a implicat total. Şi aceasta n-a fost singura lui preocupare. Nu degeaba, unul dintre contemporanii săi l-a numit *„ctitor de osteneli"*[3]. De altfel, acesta declara: *„Când am primit cârja episcopală din mâna marelui rege răposat*

---

* Muzeul de Istorie Națională şi Arheologie Constanța; e-mail: laviniagh@yahoo.com.

[1] Virgil Coman, *Mărturii documentare privind Seminarul Teologic din Constanța (1923-1931)*, în „Profesorul universitar Dr.Dr.D.H.C. Nicolae Dură la 60 de ani", f.l, f. ed, f.a., p. 506- 512.

[2] Nechita Runcan, *Două milenii de viață creştină neîntreruptă în Dobrogea*, Constanța, Ed. Ex Ponto, 2003, p. 268.

[3] *Ibidem*, p. 276.

https://biblioteca-digitala.ro

Ferdinand I, am declarat că nu voiu da ochilor mei somn şi nici genelor mele dormitare până nu voiu vedea clădit un local propriu pentru seminarul teologic din Constanța..."[4].

Pe 9 august 1922, Ministerul Cultelor şi Artelor hotărăşte înfiinţarea unui seminar teologic la Constanța, începând cu anul şcolar 1922-1923, având clasele I şi V, Ministerul suportând cheltuielile pentru 50 de elevi bursieri în fiecare dintre cele două clase, plata personalului administrativ şi a celui didactic. În grija Primăriei şi Prefecturii Constanța rămâneau plata chiriei şi amenajările necesare[5]. Seminarul în cauză începe să funcţioneze pe 23 martie 1923, cu clasele I şi a II-a, având 47 de elevi[6]. Primarul Constanţei, Virgil Andronescu, îl deleagă pe preotul Gheorghe Rădulescu, profesor la liceu, pentru căutarea unui sediu adecvat[7]. Şi aşa începe lupta pentru un sediu.

După lungi tratative[8], Seminarul a fost găzduit în pavilioanele Regimentului 34 Infanterie. Condiţia găzduirii sale aici a fost să se repare şi să se reamenajeze pavilioanele de la tabăra din Anadalchioi, care să fie de folos Regimentului 34. Peste doar câteva luni, după ce au fost făcute reparaţii şi la pavilioanele unde era stabilit Seminarul - sume mari plătite de Seminar, dar şi de Primăriei şi Ministerul Cultelor -, acesta a fost mutat în pavilionul Regimentului 9 Călăraşi, unde s-au investit, din nou, foarte mulţi bani pentru renovare şi amenajări. În schimbul „găzduirii", autorităţile militare au cerut repararea unor pavilioane care să fie folosite de unităţile acestora[9].

În 1925, la Seminarul Teologic din Constanța se studiau următoarele materii: Religia, Limba latină şi cea greacă, Limba română, Limba franceză, Limba germană, Matematica, Ştiinţele naturii, Istorie, Liturghie, Muzica bisericească, Lucru manual, Geografie, Pedagogie, Istoria bisericii, Desen, Igienă[10]. În luna septembrie, la catedrele Seminarului se adaugă noi materii: Fizico-Chimie, Caligrafie, Muzică vocală, Gimnastică.

De la începutul existenţei sale, au predat profesori, multi dintre ei personalităţi constănţene laice şi clerice, sub conducerea directorului

---

[4] Arghir I. Vârnav, *Carte omagială cu ocazia aniversării a cinci ani de păstorie. P.S.D.D. Gherontie Episcopul Constanţei - vechiul Tomis şi al Durostorului*, Constanţa, 1931, p. 161.

[5] Virgil Coman, *op. cit.*, p. 506.

[6] „Buletinul Municipal al oraşului Constanţa 1923", Constanţa, p. 36.

[7] Virgil Coman, *op. cit.*, p. 506.

[8] *Ibidem.*

[9] Arhiva Episcopiei Constanţa (în continuare, A.E.C.), dos. 5/ 1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 274.

[10] *Loc. cit.*, dos. 10 pentru plata personalului didactic şi administrativ al Seminarului Teologic din Constanţa, f. 1, 32.

https://biblioteca-digitala.ro

preot Iulian Constantinescu şi a directorului econom G. Rădulescu[11].

Încă de la începutul păstoriei sale (1926), Episcopul Gherontie înscrie între prioritățile sale construirea unui local propriu al Seminarului, pe care-l vedea *„ca o şcoală de misionari ai românismului românesc în Cadrilater"*[12]. Şi zbaterile sale de obținere de fonduri pentru construirea clădirii Seminarului din Constanța sunt dovedite de cuprinsul a două dosare arhivate la Episcopia Tomisului. Acesta intervine pe lângă autoritățile centrale - având, inclusiv, intervenții în Parlamentul României-, pe lângă cele locale, şi pe lângă alți factori de decizie[13]. O altă cale este aceea de strângere de fonduri, în mod organizat, prin Comisii înființate în acest sens, care acționau în județ şi în alte zone ale țării, în special în județul Ialomița. Corespondența acestuia spre atingerea scopului este una impresionantă. Majoritatea documentelor pe care le-am găsit poartă rezoluții, însemnări, directive semnate de episcopul Gherontie. Dările de seamă ale personalului preoțesc implicat în adunarea de fonduri sunt deosebit de precise şi amănunțite.

---

[11] Gh. Rădulescu - preot paroh la Biserica „Sf. Nicolae" Constanța -, Grigore Roşu - profesor la liceu -, diacon Iuliu Constantinescu - apoi preot paroh la Biserica „Sfântul Nicolae" -, M. Ionescu - şef la Laboratorul de Chimie -, Gh. Petrescu - profesor la Şcoala normală de băieți -, Ana Vasiliu - profesor la Şcoala normală de fete -, Gheorghe Ioan - profesor la Şcoala Comercială -, preot Ioan Grigorescu - director la Cancelaria Sfintei Episcopii -, Constantin Lăzărescu - profesor la liceu -, dr. Gh. Rădulescu - doctor secundar al oraşului -, Nicolae Constantinescu-Pană - profesor la liceu -, Gheorghe Diaconu - şef birou Direcția... (indescifrabil), Constantin Dima - maestru la Şcoala normală -, Aurelia Constantinescu, Alexandru Nicolescu - maestru Şcoala normală -, G. Toma - profesor la liceu -, preot Constantin Popescu - revizor eclesiastic şi...(indescifrabil), Petru N. Şarpe - diacon la Biserica „Sf. Nicolae" Constanța. În condițiile în care, în septembrie, sunt introduse noi materii, cadrele didactice se înmulțesc. Apar nume noi: M. Rădulescu - profesoară Şcoala secundară -, O. Mironescu - inspector şcolar -, N. Negulescu - profesor faimos de liceu -, comandor St. Raicu - maior de marină -, Romulus Popescu - profesor la Şcoala normală de băieți -, M. Petroni - profesoară la Şcoala normală de fete -, Ioan V. Petrescu. Lor li se adaugă personalul administrativ, format, în ianuarie 1925, din econom G. Rădulescu - era şi director -, diacon Julian Constantinescu - director spiritual -, Iacob Ionescu – secretar -; pedagogi: Borşaru Nicolae, Gheorghe Teodorescu, Popescu Ioan, Ştefan Băleanu, Moraru Glicherie - este şi diacon la episcopie -, Arghir Gheorghe - este şi cântăreț bisericesc -, Ciureanu Constantin - econom. De asemenea, în statul de plăți mai figurează un portar, un bucătar, 13 servitoare - 16 servitoare din octombrie -. cf. A.E.C., dos. 10 pentru plata personalului didactic şi administrativ al Seminarului Teologic din Constanța, f. 1, 2, 31, 32, 34, 40, 55.

[12] Arghir I. Vârnav, *op. cit.*, p. XII.

[13] A.E.C., dos. 5/ 1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

Directorul Seminarului, preot Iulian Constantinescu, propune unele terenuri expropiate pe care s-ar putea construi clădirea instituției de învățământ[14].

Pe 7 august 1926, episcopul Gherontie, împreună cu directorul instituției de teologie constănțeană, scria primarului orașului, explicând, amănunțit, situația dificilă în care se află această instituție de învățământ: *„În nenumărate rânduri am avut ocaziunea de a vă expune situațiunea tristă în care se găseşte seminarul teologic din localitate. Înființându-se acest seminar în Constanța, pentru a împlini lipsa de preoți în Dobrogea şi în Cadrilater, şi neavând un local propriu, a fost instalat în localul cazărmei Regimentului 74 Infanterie, dar după un an de la înființare a fost mutat într-unul din pavilioanele Regimentului 9 Călăraşi. Aici nu va mai putea sta mai multe decât până la 15 iulie 1927. La această dată, urmează ca din cauza lipsei unui local propriu, seminarul să se desființeze. Desființarea, ar avea consecinți dureroase, atât pentru Noi ca Episcop întrucât n-am putea satisface cerințele religioase ale locuitorilor, cari cer preoți, îndrumători, pe cale morală şi națională, cum şi pentru populațiunea rurală însuşi ştiut fiind, că poporul nostru rural în deosebi, nu-şi poate îndruma copiii decât către şcolile normale şi către seminarii. Desființându-se seminarul vor privi cu ochi răi pe conducătorii țării. Pentru a nu ne găsi într-o astfel de situațiune am decis, construirea unui local propriu, pentru care avem nevoie de sprijinul tuturor conducătorilor. În primul loc, avem nevoie de sprijinul D-voastră şi al întregului consiliu al Municipiului Constanța, care prin sentimente ce nutresc spre iluminarea poporului, să ni-l dați neprecupețit cedând în acest scop o suprafață de teren de 3-5 ha pentru a clădi localul şi a face o mică fermă de zarzavaturi, la deprinderea viitorilor preoți şi îndrumători ai populației rurale unde vor trăi, spre o mai frumoasă gospodărie. Aş dori ca acest teren să fie în partea de Sud-Vest, între tunel, Soc. „Astra" şi şoseaua Mangaliei, din teren* (indescifrabil - n.n.) *hectare expropriat de la D-l R. Van Sickle. În caz că, când se va receda o parte din acest teren d-lui R. Van Sickle, i se poate da din partea de sus, rămânând* (indescifrabil - n.n.) *arătată pentru seminar..."*[15]. Răspunsul Primăriei vine destul de repede: locul cerut pentru Seminar nu se poate da, fiind încă în litigiu[16].

De asemenea, episcopul Gherontie se adresează şi ministrului Domeniilor, în 1926 - când Seminarul scotea prima serie de absolvenți-, solicitându-i *„cel puțin 15 ha"* în comuna Brătianu, rămânând ca Episcopia să se îngrijească de fondurile necesare

---

[14] *Loc. cit.*, dos. XII/I, 1923- 1926, f. f.

[15] *Loc. cit.*, dos. 4/ 1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 1.

[16] *Loc. cit.*, f. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

construirii localului[17]. Peste câteva luni, când începuse deja adunarea de fonduri pentru ridicarea localului, episcopul se adresează, din nou, Ministrului Domeniilor, cerând *„măcar 5 ha pentru studiul apiculturei"*[18]. Aceleaşi rugăminţi sunt adresate şi primarului Constanţei, Ion Bentoiu, pe care, încercând să-i câştige bunăvoinţa, membrii Comitetului Şcolar al Seminarului îl aleg, în unanimitate, membru de onoare al acestui organism[19]. Episcopul va reveni cu cererea sa, pe 1 februarie 1927, şi îl informează pe Ministrul Domeniilor că, având dezlegarea Ministerului de a cerceta terenul în cauză împreună cu Gh. Arbivoici - consilierul agricol al Regiunii Constanţa - şi cu profesorul Seminarului Gh. Roşu, în urma consfătuirii dintre aceştia şi inspectorul zootehnic Băclăşanu, au găsit propriu acest teren pentru scopul urmărit[20].

În acelaşi timp, episcopul Gherontie se adresează *„preoţimii şi credincioşilor scumpei noastre eparhii"*, în vederea *„adunării de ofrande în scopul clădirii unui local de seminar"*, rugându-i pe preoţi, învăţători şi primari să înfiinţeze comitete în acest sens. Sunt sfătuiţi să se adreseze mai întâi proprietarilor, apoi tuturor gospodarilor din sat, *„de la cel mai înstărit, până la văduva care a semănat ceva în vara asta şi să primească de la toţi orice: grâu, orz, porumb, fasole, cartofi etc., să le depoziteze undeva... şi, apoi, prin băncile populare şi cooperative să le desfacă, iar sumele să le depună în bănci, ca fond pentru clădirea localului de seminar de la Constanţa"*. De asemenea, se puteau primi bani şi lucruri făcute de mână, care s-ar putea vinde[21]. Mai mult, episcopul cere membrilor comitetelor să meargă din casă în casă[22]. Se adresează direct, în scris, fiecărui ieromonah din eparhie, primind, la rândul său, rapoartele acestora - care includeau şi piedicile de care s-au lovit, unele dintre ele provenind chiar de la colegii lor[23]-.

Ministerul Cultelor, Ministerul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, Prefectura Constanţa autorizează Episcopia să strângă fonduri în vederea construirii localului Seminarului Teologic prin eliberarea a 100 liste de subscripţii, *„cari vor circula în Eparhia Constanţa pe timp de 1*

---

[17] *Loc. cit.*, f. 7.

[18] *Loc. cit.*, f. 19.

[19] Virgil Coman, *op. cit.*, p. 507.

[20] A.E.C., dos. 4/ 1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 33.

[21] *Loc. cit.*, f. 2, 3v.

[22] *Loc. cit.*, f. 27.

[23] *Loc. cit.*, dos. 5/ 1927- 1928, Construcţia seminarul şi diverse corespondenţe referitoare, f. 1, 2, 3, 4, 6.

https://biblioteca-digitala.ro

an, până la 1 decembrie 1927"[24]. O altă adresă a Ministerului Sănătății şi Ocrotirii Sociale certifică cele 1000 liste subscripții care să circule în întreaga țară[25]. Astfel, cere formarea de comitete în Caliacra, Durostor, Constanța, Călăraşi, Urziceni[26].

Ofertele nu au întârziat să vină: Dumitru Țimiraş, proprietar din Constanța, propunea un teren de 10 000 m^2 , pe bulevardul Regina Maria, cu o frumoasă plajă de nisip la malul Mării, unde s-ar putea ridica un *„adevărat Sanatoriu, atât pentru elevii regulați ai şcoalei cât şi pentru alți elevi, din alte seminarii din țară, care în timpul verii ar putea fi aduşi aici, pre a-şi recăpăta forțele şi spre a-şi întări sănătatea pe plaja mării...".* Toate acestea în schimbul a 400 lei/m^2, iar, dacă Ministerul Cultelor nu este de acord, proprietarul era dispus să i se plătească şi anul următor. Răspunsul este scris de mâna episcopului: Seminarul nu are niciun fond şi se spera să se obțină un teren de 3-4 ha, în mod gratuit[27].

Pe 5 octombrie 1926, episcopul Gherontie inaugurează Şcoala de cântăreți bisericeşti „Gherontie Episcopul", pe care o înființase[28]. Cu acest prilej, în discursul inaugural, enumerând greutățile cu care se confruntă Episcopia. Între acestea: *„seminarul stă într-o cazarmă şi peste un an trebuie să-l mutăm în altă parte; căci armata-şi reclamă cazarma; pentru clădirea unui local propriu, nu ştiu încotro să mai apucăm, căci - până acum - n-avem niciun ban; lipsa de preoți, mai ales în Cadrilater, precum şi slaba salarizare a acelor existenți...".* Acesta continuă: *„Astăzi ia ființă cu ajutorul lui Dumnezeu şcoala de cântăreți bisericeşti pe care o inaugurăm în aceste clipe. Este şcoala, care se impune, ca şi seminarul... La noi, în Dobrogea, unde n-a existat nici seminar până în 1923 şi nici şcoală de cântăreți bisericeşti, până azi, atât preoții cât şi cântăreții, afară de cei pe cari i-am găsit aici la anexare, au fost aduşi de peste Dunăre şi, adeseori, afară de câteva excepții onorabile, n-au fost cei mai de seamă, cum ar fi trebuit să fie. De aici necesitate seminarului şi şcoalei de cântăreți, pe care o inaugurăm abia azi".* Episcopul Gherontie „găzduieşte" şcoala nou înființată, deocamdată, *„în vreun pavilion la seminar"* şi a eliberat două sălițe - mutându-i pe câțiva părinți în case apropiate şi la el acasă -, unde puteau fi puse *„câteva bănci, o catedră, o tablă pentru cursuri, o masă şi câteva scaune pentru cancelarie".* La Şcoala de cântăreți, în condițiile lipsei de fonduri, câțiva *„idealişti s-au oferit să predea gratuit".* Mulți

---

[24] *Loc. cit.*, dos. 4/ 1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 24, 28.

[25] *Loc. cit.*, f. 29.

[26] *Loc. cit.*, f. 2.

[27] *Loc. cit.*, f. 5.

[28] Nechita Runcan, *op. cit.*, p. 273.

https://biblioteca-digitala.ro

dintre aceştia sunt cadre didactice ale Seminarului[29]. Conducerea Şcolii a fost încredințată arhimandritului Athanasie Dincă, fost director şi profesor la Seminarul Nifon din Bucureşti[30].

Episcopul se adresează, la începutul anului 1927, şi Ministerului Cultelor, specificând că a obținut 10 ha de teren la locul numit „Viile noi" şi informează despre demersurile sale organizatorice pentru colectarea de fonduri în vederea ridicării localului de seminar. Acesta specifică faptul că s-a gândit şi la organizarea de serbări cu acelaşi scop. *„Noi ne batem şi facem atât cât poate un om care are doar autoritatea morală şi cuvântul. Greul cade - cel puțin deocamdată - tot asupra factorilor cu bani şi cu răspundere, tot guvernul ne poate salva. La vreme, am cerut prin Eforie un prim fond de cinci milioane lei. Ştim că în bugetul anului curent nu s-a putut prevedea nimic. Avem speranța la credite"*[31].

În speranța unui ajutor financiar, episcopul Gherontie se adresează şi Prefecturilor județelor Constanța, Durostor, Caliacra, Ialomița şi unui număr de 10 bănci[32]. De asemenea, cere ajutor direct primarilor localităților din eparhie[33].

Există însă şi impedimente în adunarea banilor[34]. În unele eparhii, nici comitetele nu s-au constituit, dată fiind lipsa banilor, iar, în cazul prefecturilor şi consiliilor locale, bugete au fost direcționate spre necesitățile locale sau, efectiv, era prea târziu pentru înscrierea în buget a problemei Seminarului[35]. Într-un alt caz, nu a răspuns nimeni chemării de a organiza un comitet, dar primarul şi epitropul au hotărât să încaseze ofrandele benevole la actele stării civile, respectiv la serviciile bisericeşti[36]. Se înregistrează probleme venind şi din

---

[29] P.C. Econom Iulian Constantinescu - director al Seminarului. Iulian Constantinescu fusese, de la 1 octombrie 1923, diacon la Parohia „Sf. Nicolae" Constanța, până la 25 octombrie 1925, când a fost hirotonist preot şi angajat la Catedrala Episcopală, până la data de 1 mai 1927, dată de la care a optat pentru postul de director al Seminarului Teologic. Între 1 decembrie 1925-1 aprilie 1926, a fost şi misionar de eparhie -. cf. A.E.C., dos. 11/ 1931-1932. Corespondență cu Seminarul Teologic Constanța, f. 60; Diacon Petre Şarpe – subdirector -, protopsaltul Catedralei Episcopale; Gheorghe Diaconu - *„un profund cunoscător al muzicii orientale mai ales"* -; Morozov - profesor de muzică occidentală şi dirijorul corului ceremonial al Episcopiei -, protosinghelii Epifanie Crăciun şi Silvan Nistor.

[30] Arghir I. Vârnav, *op. cit.*, p. XII, 98-102

[31] A.E.C., dos. 4/ 1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 30.

[32] *Loc. cit.*, f. 31, 34.

[33] De exemplu, *Loc. cit.*, f. 41 v.

[34] *Loc. cit.*, f. 11, 12.

[35] *Loc. cit.*, f. 14, 15, 35, 36, 39, 40, 45, 83, 97, 100, 101, 103 v.

[36] *Loc. cit.*, f. 16.

https://biblioteca-digitala.ro

rândul clerului, care ar fi trebuit să se implice şi n-a făcut-o[37].

Nici Camera de Comerţ şi Industrie Constanţa nu răspunde solicitării episcopului Gherontie[38], iar Ministerul de Interne declară că *„nu dispune de fonduri pentru satisfacerea cererii"*[39].

Există însă şi oficialităţi care pun umărul la construirea Seminarului constănţean. De exemplu, în proiectul de buget al Prefecturii judeţului Ialomiţa, a fost prevăzută suma de 150 000 lei, sumă ce urma a fi aprobată de Consiliul Judeţean[40]. Şi primăria comunei Vladimireşti, judeţul Caliacra, a prevăzut în bugetul său suma de 2 000 lei în acelaşi scop, la fel ca şi primăria comunei Cainargea Mare din judeţul Durostor: *„după puterile sale bugetare s-au trecut pentru construirea Seminarului suma de 500 lei"*[41].

Comitete de adunarea de ofrande se organizează[42] şi acţiunea demarează. Astfel, vin bani de la Parohia Stelnica, biserica comunei Stefăneşti, Parohia Bucu, Parohia Amara, Protoieria I Ialomiţa, Protoieria II Urziceni - jud. Ialomiţa -, Protoieria judeţului Caliacra, parohia Silistra[43].

În martie 1927, în urma stăruinţei episcopului Gherontie, Ministerul Domeniilor oferă, prin ordinele nr. 11867 şi 11868/1927, 81000 m^2 din terenul Oieriei Palas, în vederea construirii clădirii Seminarului. Se specifică: *„S-a luat din terenul dat de islaz satului suburbia I.C. Brătianu tot din fosta moşie a Oieriei Palas, parte începând de la hotarul moşiei Oieriei către răsărit, pe stânga şoselei înspre satul Brătianu pe o lungime de 300 m, iar în adâncime spre nord de 270 m... Islazul satului I.C. Brătianu se va completa în lungul hotarului moşiei de la nord cu o suprafaţă de opt ha începând de la Est la Vest pe moşia Oieriei Palas şi în lăţime de 200 m până la completare. Suprafaţa de teren cedată pentru construirea Seminarului în cotele mai sus arătate însumează 8 ha şi 1000 m.p."* Episcopul trimitea Ministerului Culturii o schiţă de plan în

---

[37] *Loc. cit.*, dos. 5/ 1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 2, 6, 8, 35, 36.

[38] *Loc. cit.*, dos. 4/1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 43.

[39] *Loc. cit.*, f. 17; dos. 5/1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 5, 7.

[40] *Loc. cit.*, dos. 4/1927, Actele referitoare construirea Seminarului Theologic, f. 37. Episcopul Gherontie răspunde că a *„luat la cunoştinţă cu satisfacţie sufletească"* şi mulţumeşte.

[41] *Loc. cit.*, f. 44, 46. Episcopul mulţumeşte, personal, fiecărui gest de acest fel.

[42] *Loc. cit.*, f. 6, 8, 9, 13.

[43] *Loc. cit.*, f. 22, 27; dos. 5/ 1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 5, 7,8, 9, 10, 11, 14 v, 16, 18, 19, 20, 21.

https://biblioteca-digitala.ro

vederea întocmirii planurilor necesare, cu intenția ca, în decursul anului, să se înceapă construcția[44].

În aceeaşi lună, directorul Seminarului din Constanța propune episcopului Gherontie o listă cu membrii comitetului de construire a localului instituției de învățământ, comisia avându-l ca preşedinte pe episcop. *„Membrii activi: 1. director econom Iulian Constantinescu; 2. profesor Mauriciu Papastopol; 3. Profesor Grigore P. Roşu; 4. Teodor Nichiteanu; 5. comisar C. Nicolescu; 6. învățătorul din cartierul I.C. Brătianu; Membrii onorifici: 1. Prefectul județului* (A. Popovici - n.n.); *2. Primarul Municipiului* (I. Bentoiu - n.n.); *3. Comandantul Diviziei* (general Vlădescu - n.n.); *4. Inspectorul General al Băncii Naționale* (Ilie Mecu - n.n.); *5: Preşedintele Camerei de Comerț* (C. Sari - n.n.)". Această listă, aprobată, va cuprinde, ca membri activi, cenzori, şi pe Harlamb Ciocan şi preotul econom I. Roşculeț, iar, între membri onorifici, şi preşedintele Băncii Româneşti, Costică Alimănişteanu[45]. Comisia îşi începe activitatea în iunie 1927[46].

Corespondența episcopului Tomisului continuă. Pe 24 ianuarie 1927, Ministerul de Război soma Seminarul să *„evacueze neapărat"* localul armatei, *„cedat provizoriu seminarului"*, până pe 1 septembrie 1927. Documentul poartă următoarea rezoluție a episcopului: *„1. Să se ceară comitetelor parohiale instituite în scopul adunării fondurilor pentru clădirea localului de seminar situația fondurilor realizate; 2. O deputațiune de parlamentari Dobrogeni, Ne vom prezenta unde va fi nevoie, pentru a obține prelungirea termenului de locațiune în pavilionul cazărmii. În acest scop, vom face un apel la toți parlamentarii, să sprijinească acțiunea Noastră; 3. În acest scop să se răspundă onor Ministerului cu insistență de a Ni se acorda fondurile cerute"*[47]. Se iau măsuri imediate: se trimit adrese protoiereilor din eparhie şi Ministerului Cultelor[48]. Peste 2 luni, comandantul Regimentului 9 Călăraşi repetă cererea, motivând că şi unitatea lui are nevoie de local pentru adăpostirea soldaților[49]. Episcopul se adresează direct ministrului de Război pentru a obține o amânare a evacuării pentru *„numai un singur an"*. Acesta expune şi realizările obținute până atunci: terenul, planurile realizate, fondurile

---

[44] Procesul verbal semnat de directorul Oieriei Palas - Constanța, dr. N.I. Teodorescu, preotul Iulian Constantinescu - directorul Seminarului -, şeful Cancelariei Consilieratului Agricol Constanța, Dumitru Alexiu. cf. *Loc. cit.*, dos. 4/ 1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 52, 47, 48, 49, 54.

[45] *Loc. cit.*, f. 56 v., 78, 79, 80, 88.

[46] *Loc. cit.*, f. 94, 96.

[47] *Loc. cit.*, f. 50.

[48] *Loc. cit.*, f. 50 v.

[49] *Loc. cit.*, f. 65.

https://biblioteca-digitala.ro

adunate de la eparhii, promisiunea Ministerului Cultelor (5 milioane lei). În anul în curs, episcopul spera să fie gata o aripă a clădirii, care nu ar fi fost suficientă pentru mutarea Seminarului, dar anul următor, când cea de-a doua aripă ar fi gata, instituția s-ar putea muta[50]. Pe 28 aprilie 1927, episcopul mulțumea ministrului de Război pentru prelungirea termenului de funcționare a Seminarului în pavilionul din cazarma „Regele Ferdinand" până pe 1 august 1928, salvând astfel instituția, care s-ar fi văzut nevoită să întrerupă cursurile din lipsa unui local[51]. În ciuda acestei promisiuni ferme, Seminarul primeşte o altă adresă din partea Ministerului, în august 1927, prin care este somat, din nou, să evacueze clădirea în care se afla, Regimentul 9 Călăraşi având nevoie pentru că efectivul s-a mărit. În două adrese trimise Ministerului de Război, episcopul specifică faptul că efectivul amintit nu s-a mărit *„nici cu un soldat sau un cal"*, iar clădirea unde comandantul regimentului considera că se poate muta Seminarul nu există. Din nou, episcopul enumeră paşii înainte făcuți în realizarea clădirii instituției. Această nouă cerere de evacuare - după aprobarea primită anterior -, este, în fond, *„o chestie de lovit în seminarul din Constanța"*, în condițiile în care acesta are destui duşmani. Iar propunerea ca Seminarul să fie găzduit în clădirea Palatului Episcopal ce se ridica nu era o soluție, deoarece aici nu s-ar puteau amenaja dormitoare, din lipsă de spațiu. Ca urmare, roagă ministrul să revină asupra hotărârii prin care se amâna evacuarea cu încă un an[52].

Paralel, conducerea Seminarului şi episcopul fac diligențe pentru ridicarea clădirii ce urma să adăpostească instituția de învățământ. În aprilie 1927, episcopul Gherontie îl ruga pe ministrul Cultelor să aprobe ca planul clădirii să fie făcut de arhitectul şef al Ministerului, Călinescu, şi ca acesta să fie predat, pentru ca, în mai-iunie, să înceapă pregătirea şantierului[53]. În aceeaşi lună, se cerea să se facă măsurătoare şi punerea definitivă în posesie a terenului Oieriei şi, până când urma să înceapă construcția, s-a căutat ca locul să fie semănat, măcar în parte, cu cereale, fapt pentru care a fost dat spre folosință unui proprietar din cartier, care-l muncea cu 2 seminarişti. Deşi locuitori ai cartierului s-au opus, aceştia au fost însă convinşi de importanța Seminarului de către profesorul agronom V. Muranievici[54]. De asemenea, la cererea episcopului Gherontie, ministrul Comunicațiilor

---

[50] *Loc. cit.*, f. 68.

[51] *Loc. cit.*, f. 76, 77; dos. 5/1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 12, 13.

[52] *Loc. cit.*, f. 104, 105, 107, 112.

[53] *Loc. cit.*, f. 69, 70.

[54] *Loc. cit.*, f. 72.

https://biblioteca-digitala.ro

şi ministrul Industriei şi Comerţului aprobă ca 1500 m³ de piatră necesară să fie furnizată din cariera Canara, transportul fiind plătit de episcopie[55].

Din păcate, Seminarul se loveşte de un scandal legat de unul dintre profesorii suplinitori ai Seminarului, Stelian Constantinescu. Prefectului Ialomiţei, Buricescu, adresase o reclamaţie ministrului Cultelor, în care-l caracteriza pe profesorul Seminarului constănţean ca fiind *„un excroc strecurat prin fraudă în învăţământ, căci n-a terminat nici liceul"*, îl acuza că atacă normele creştinismului în orele de clasă (mai exact, prezenta teoria darwinistă), fiind luat în râs de elevi. De asemenea, considera că profesorul în cauză *„compromite şi demnitatea profesorală"*, ducând în eroare cunoştinţele elevilor şi făcând *„aluzii nefavorabile"* la unii dintre colegii săi. Şi încă: *„nu cunoaşte materia, deşi pretinde că a făcut studii superioare de specialitate"*- se aduc argumente -. Şi, în continuarea acuzaţiilor: *„îşi crează venituri băneşti prin mijloace nepermise de lege"*, lucrând, fără ştirea conducerii Seminarului, la serviciul veterinar, primind spor la ambele salarii[56]. Stelian Constantinescu trimite IPS Gherontie o scrisoare confidenţială, de 5 pagini, în care explică faptul că atitudinea prefectului Ialomiţei se datorează unor mai vechi ranchiune personale. În apărarea sa, dă exemple de profesori suplinitori care predau, deşi nu au facultate. El specifică faptul că are actele la Londra, unde îşi făcea studiile de psihologie şi pedagogie, şi că nu a considerat necesar să le ia în ţară, unde, iniţial, intenţionase să rămână un scurt timp, pentru rezolvarea unor probleme. De asemenea, aduce drept dovadă a capacităţii sale *„sute de articole şi studii publicate în diferite ziare şi reviste"* şi o anexă cu 10 volume de lucrări originale şi traduceri. La dosar, mai există şi o adeverinţă a Direcţiunii Generale Zootehnice şi Sanitar-Veterinară, prin care se certifică faptul că licenţiatul în Litere şi Filozofie Stelian Constantinescu este angajat al acestei instituţii. Urmare a acestui scandal: Ministerul Cultelor îl suspendă din activitate[57].

În mai 1927, episcopul se adresează, din nou, ministrului Domeniilor, plângându-se că nici fondurile adunate, nici ajutorul ce urma să vină din partea statului nu vor fi îndeajuns pentru urgenta salvare a Seminarului. De aceea, solicita ministrului să se arendeze Episcopiei cca. 500 ha pământ pârloagă în judeţul Caliacra, pe care să facă semănături, adunând, astfel, ceva bani pentru construcţia Seminarului[58].

---

[55] *Loc. cit.*,f. 73, 74, 75, 91, 92, 93.
[56] *Loc. cit.*, f. n.
[57] *Loc. cit.*,f. n.
[58] *Loc. cit.*, f. 81.

https://biblioteca-digitala.ro

În toată această perioadă, indiferent de dificultăți şi de „sabia lui Damocles deasupra capului", activitatea Seminarului continuă nestingherit. În august 1927, la Seminarul teologic din Constanța se ofereau 30 de burse, dintre care 5 fără concurs pentru şcolarii din Cadrilater[59]. În septembrie, se anunță *„Comisia pentru primirea concurenților în seminarii"*[60].

Într-o cuvântare ținută, pe 25 septembrie 1927, la Adunarea eparhială extraordinară a Episcopiei, episcopul Gherontie se plângea că *„pentru clădirea localului de seminar n-am putut face prea mult. Comitetele compuse din: preot, învățător şi primar, cari să adune ofrande benevole de la credincioşi, n-au prea dat atenție acestei opere naționalo-religioase. Anul trecut, lucrul a mers slab. Anul acesta, am întărit comitetele pe circumscripții cu câte un ieromonah, care să le însoțească la adunarea ofrandelor. Cele ce auzim, însă, despre indiferența unor comitete şi – durere - chiar a unor preoți, Ne întristează, V-am trimis şi Dvs. Domnilor deputați, câte o listă de subscripție şi V-am rugat, să ni dați şi în acest fel concursul Dvs., stăruind a se face cât mai multe subscripții. Până astăzi suntem tot în aşteptare; doar, D-l Dr. Bârzănescu din Constanța, s-a executat. Cum până la Decembrie a.c., când expiră valabilitatea listelor nu mai e mult, aşteptăm cu încredere, că ni veți trimite un rezultat cât mai grabnic şi cât mai îmbucurător... Ideea de a se amenaja palatul episcopal ce se clădeşte în parcul catedralei, în local de seminar, n-o împărtăşim; căci nu vrem să avem răspunderea vieții seminariştilor. Deci, seminar cu orice preț! În buget am trecut şi suma necesară clădirii localului"*[61].

Se continuă, însă, adunarea de fonduri. Acestea vin, mai ales, din parohiile județelor Ialomița şi Constanța[62]. În destule dintre localitățile

---

[59] „Biserica Ortodoxă Română" (în continuare, „B.O.R."), seria II, 45, nr. 8 (557), aug. 1927, p. 487-488.

[60] La Constanța, aceasta era formată din: părintele Iulian Constantinescu – director -, Haralamb Ciocan, M. Papastopol, A. Niculescu şi dr. Gh. Rădulescu. cf. *Idem*, nr. 9 (558), sep. 1927, p. 550.

[61] Arghir I. Vârnav, *op. cit.*, p. 119, 121.

[62] Din județul Ialomița: Cegani, Cocargeaua, Urziceni, Socariciu, Călăraşii Vechi, Coşăreni, Hagieni, Sudiți, Muntenii, Slobozia, Andrăşeşti, Grivița, Iazu, Stelnica, Negru Vodă, Bărăneşti, Vlădeni, Cuza Vodă, Buliga, Crăsani, Crucea. Din Cadrilater, parohiile din: Turtucaia, Durostor (Canlia, Stara-Selo, Denisler, Srebârna, Caraorman). Din Caliacra: Ghiaur Suiciuc, Vânători, Armulia, Alexandria, Hasichiosler, Camiharu, Musubeim Esetli, Picilarova, Carali, Teche. Din județul Constanța: Chiragi, Caramurat, Canara, Medgidia, Enigmahale, Docuzol, Tortoman, Ciobanu, Ghernigic, Beilic, Osmancea, Gârliciu, Saraiu, Cartalu, Săcele, Istria, Casapchioi, Mihai Viteazu, Cogealac, Potur, Pantelimon, Gălbiori-Băltăgeşti, Erchesec, Dorobanțu, Derinchioi, Tortomanu, Mircea Vodă, Cernavodă, Seimeni, Dunărea, Topalu, Tichileşti, Capugiu, Muslubei, Țepeş Vodă, Silişteа, Pazarlia, Chelengic, Cavargic, Carol I, Ciobanu, Hârşova, Topalu,

https://biblioteca-digitala.ro

amintite, nu se organizaseră comitete, iar ofrandele erau adunate de preoți. Un caz deosebit este cel al ieromonahului Anastasie Negară, care, pentru activitatea sa *„lăudabilă"* în Durostor este ridicat la rangul de protosinghel[63]. Au mai contribuit la subscripții: elevii Seminarului - 12617 lei, respectiv 5 000 lei, 4308 lei- un alt elev, separat, cu 600 lei, Seminarul din Râmnicu Vâlcea, Iustinian Popescu Luciu din Ialomița, protoierul Popescu din Urziceni, căpitanul veteran Gheorghe Constantinescu din Târgovişte, preotul Popescu Rucăr din Muscel, preotul Arghir Gheorghe din Dărăbani – Constanța -, primăria Cacomeanca şi cea din Cocargeaua - ambele din Ialomița -, Primăria comunei Ciulnița, Primăria Casapchioi - Constanța[64].

Cu acelaşi scop, Corul Episcopiei Constanței intenționa să organizeze un concert vocal la Ateneul din Bucureşti. În acest sens, episcopul se adresează ministrului Comunicațiilor, solicitând să se facă o reducere de 75% pe calea ferată pentru membri corului[65]. De asemenea, d-na Axente se oferea să dea un concert în Constanța[66]. Ca urmarea a campaniei organizate, în presă, de episcopul Constanței, Comunitatea Israelită de rit Occidental din Constanța donează 2000 lei şi promite că va lua măsuri ca toți membri să doneze, de bună voie, cât vor putea pentru ridicare clădirii Seminarului[67].

Nemulțumit de modul în care decurge strângerea fondurilor, episcopul Gherontie adresează numeroase circulare, în toamna lui 1927, îndemnându-i pe cei care sunt de drept membri ai Consiliilor comunale să depună toate stăruințele ca, la realizarea bugetului, să fie prevăzute sume şi pentru construcția Seminarului, iar preoții care sunt membrii ai unor societăți corporatiste să insiste pentru ca, la

---

Seimeni, Osmanfacâ, Dorobanțu, Gălbiori, Pantelimon, Istria, Duingi, Sarai, Gârliciu, Hasiduluc, Rasova, Cavaclar, Cerchezu. Şi lista ar mai putea continua. cf. A.E.C., dos. 4/ 1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 47, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, f.n., 87, 89, 90; dos. 5/ 1927, Actele referitoare construirea Seminarului Theologic, f. 31, 32- 33, 34 v, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 60, 61, 62, 64, 65, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 90, 92, 94, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 107, 108, 109, 110, 112, 114, 115, 118, 119, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 150 , 157, 158, 159, 177, 178, 179, 193, 202, 203, 204, 245.

[63] *Loc. cit.*, dos. 5/1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 79.

[64] *Loc. cit.*, f. 245.

[65] *Loc. cit.*, dos. 4/1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 82.

[66] *Loc. cit.*, f. 86.

[67] *Loc. cit.*, dos. 5/1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 39.

https://biblioteca-digitala.ro

repartizarea fondului cultural, să se treacă şi Seminarul; autorizează anumiţi părinţi ieromonahi să controleze activitatea comitetelor şi îi deleagă şi să ia măsuri ca cerealele colectate să se vândă la preţuri bune[68]. De asemenea, face apel şi la ajutorul primarilor comunelor şi convoacă parlamentarii Eparhiei la o consfătuire ce avea drept scop implicarea acestora în activitatea de construire a Seminarului[69].

O altă propunere adresată în acest sens este făcută protoiereilor: clerul să doneze salariul pe o lună, episcopul fiind primul care va face acest gest. Membrii Cercului preoţesc „Coşăreni" din Ialomiţa deja şi-au donat salariile pe luna decembrie. La fel şi 34 de preoţi şi cântăreţi din Protoieria I judeţul Ialomiţa – 19967 lei -. 95 de preoţi şi cântăreţi din aceeaşi Protoierie vor dona benevol 37700 lei, în luna ianuarie 1929[70].

În anul şcolar 1927/1928, cadrele didactice şi personalul administrativ al Seminarului erau aproape aceleaşi[71], iar situaţia şcolară a elevilor, la finele anului, era următoarea: din 300 de elevi câţi învăţau în cele 7 clase, 2 erau retraşi, 298 au frecventat regulat cursurile, 238 promovaţi, 51 corigenţi şi 9 repetenţi[72].

Episcopul Gherontie reuşeşte să obţină prelungirea listele de subscripţie aprobate pentru construirea localului Seminarului până 31 decembrie 1928, pentru încă un an, deoarece rezultatele nu fuseseră cele aşteptate[73]. Parohiile din judeţele Constanţa, Ialomiţa, Caliacra, Durostor îşi fac datoria[74]. Donează bani şi primării, prefecturi, societăţi

---

[68] *Loc. cit.*, f. 25, 30, 51.

[69] *Loc. cit.*, f. 36- 38, 42.

[70] *Loc. cit.*, f. 57, 58, 59, 80, 165, f. n.

[71] Cadre didactice: econom Iulian Constantinescu, econom Grigore Dumitrescu, preot C.I. Sădeanu, preot Al. Alexandrescu, econom I. St. Popescu, diacon Gh.V. Popescu, Mauriciu Papastopol, Alex. Şişman, Grigore Roşu, Vasile Helgiu, Gh. Andrieş, Haralambie Ciocan, V. Muranievici, dr. Gh. Rădulescu, Gh. Diaconu, Alex Nicolescu, Alex. Rigo Constantinescu, N. Constantinescu-Pană, preot Gh.L. Popescu; Personalul administrativ: directorul Iulian Constantinescu, secretar - Iacob Ionescu, 7 pedagogi, un econom, un portar, un bucătar, un ajutor bucătar, 17 servitoare. cf. *Loc. cit.*, dos. 7, Retribuţia personalului Seminarului Teologic din Constanţa, f. 1, 20; dos. 5/1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 341- 343.

[72] *Loc. cit.*, dos. 5/1927, Actele referitoare la construirea Seminarului Theologic, f. 282.

[73] *Loc. cit.*, f. 171, 206, 222, 235, 236.

[74] Judeţul Constanţa: Pazarlia, Seimeni, Lipniţa, Pantelimon, Hârşova, Sarai, Mihai Viteazu, Tichileşti, Râmnic, Istria, Capugiu, Carol. I, Săcele, Pantelimon, Topalu, Tortomanu, Ersechec-Capugiu; judeţul Ialomiţa: Cusuiul din Vale, Crăsanu, Traian, Coşereni. Săcele, Cocargeaua, Topraisar, Grindu, Poiana; judeţul Caliacra: Ezibei, Camilaru, Rasoriceni, Vladimireşti, Şabla, Huzubei, Ghiore, Târnovo, Dropia; judeţul Durostor: Canlia, Garvăn, Astfaschioi, Rahova,

https://biblioteca-digitala.ro

şi persoane particulare, oameni simpli şi personalităţi - între care şi profesorul Simion Mehedinţi - de pe tot cuprinsul ţării[75].

Banii adunaţi tot nu erau de ajuns. Conform evaluării, ridicarea localului de Seminar costa cca. 2 milioane, iar, aşa cum îl concepea Episcopia, suma necesară se ridica la 60 milioane lei. În final, Episcopul redusese întreaga sa speranţă la ridicarea unui pavilion, pentru care erau necesare 8 milioane lei[76].

Corespondenţa Episcopului Gherontie continuă, fără întrerupere. Astfel, în ianuarie 1928, solicita Ministerului Cultelor trimiterea planurilor şi devizelor întocmite de inginerul şef Călinescu[77]. De asemenea, se adresează ministrului Finanţelor în speranţa obţinerii unor credite, pentru ca, în vară, să pună piatra de temelie a clădirii Seminarului[78]. Se adresează, oficial, şi Mitropolitului primat, căruia-i expune situaţia îngrijorătoare a Seminarului constănţean, pe care-l roagă să intervină pe lângă Ministerul de Război pentru a ceda clădirile şi terenul în care se aflau Comandamentul Diviziei a IX-a,

---

Caraorman, Babuc, Cainargeaua Mare, Haschioi, Srebârna, Cadichioi, Aidemir, Vetrina, Garvăn-Cioara, Sarsânlar. cf. *Loc. cit.*, f. 149, 155, 163, 168, 169, 176, 186, 188, 190, 196, 197, 210, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 238, 239, 240, 263, 264, 265, 266, 269, 270, 276, 280, 283, 285, 289, 297, 301, 305, 306, 310, 311, 312, 313, 314, 320, 321, 326.

[75] Prefectura judeţului Ialomiţa înscrie în subvenţiile acordate bugetelor comunelor rurale şi sume pentru *„ajutorarea seminarului teologic şi Şcolii de cântăreţi din Constanţa"*- cf. *Loc. cit.*, f. 271- 272, 317, 325, 329. În aceeaşi idee, şi Primăria comunei Biulbiul, judeţul Constanţa - cf. *loc. cit.*, f. 347. Mai donează bani şi primăriile din Mangalia, comuna Ciulniţa, Bazargic, Silistra, comuna Mihail Kogălniceanu din Ialomiţa - cf. *loc. cit.*, f. 315, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 345. Cu 500 de lei, contribuie şi Societatea de locuinţe ieftine Bucureşti. cf. *loc. cit.*, f. 248. Au mai donat bani persoane particulare. Preotul Simion Stănescu din Drăgăşani-Vâlcea donează 2000 lei pentru ridicarea clădirii Seminarului, iar institutorul Th. Poenaru, membru al Adunării Eparhiale Constanţa, a adunat de la apropiaţii săi suma de 2440 lei, cu regretul că nu a putut face mai mult. Institutorul în retragere G. Tănăsescu trimite 200 de lei din rata pe care se angajează să o doneze, lunar, până la sfârşitul construcţiei - scrisoarea sa este mişcătoare -, aşa cum a promis în ziarul „Dobrogea Jună". Şi bancherul din Bazargic Nicola Drumef donează 500 lei. Pentru construirea Seminarului, contribuie şi: Const. Naumescu - administrator financiar în Teleorman -, Spiru Michail - revizor şcolar în Teleorman-, N. Hagiescu şi Michail Protopopescu - proprietari în Turnu Măgurele - şi primarul oraşului Turnu Măgurele - cf. *loc. cit.*, f. 175, 180, 182, 183, 219, 221, 225, 226, 244, 322, 330, 338, 339. Lor li se adaugă personalităţi de marcă ale culturii româneşti. Este cazul profesorului Simion Mehedinţi, care donează 1000 lei pentru supravieţuirea Seminarului. cf. *loc. cit.*, f. 328.

[76] *Loc. cit.*, f. 213, 216.

[77] *Loc. cit.*, f. 156.

[78] *Loc. cit.*, f. 168.

https://biblioteca-digitala.ro

care urma să fie evacuat de armată, iar, dacă aceasta nu era posibil, măcar să aprobe funcționarea Seminarului în acele clădiri[79]. În aceeaşi idee, se adresează şi Ministerului Cultelor şi Artelor[80]. Insistă şi pe lângă Ministerul de Război. Într-una dintre scrisori, îi explică ministrului situația: spera ca, dacă nu era gata un pavilion din clădirea Seminarului, măcar, în primăvară, să înceapă lucrările. Locul există, eparhia ar avea şi vreo 2 milioane lei şi nu se aşteaptă decât un ajutor de la Ministerul de resort. Primejdia de a închide instituția de învățământ este iminentă, pentru că, până în august, nu se putea realiza pavilionul. Şi aceasta, exact în momentul în care guvernul pregătea jubileul a 50 de ani de la revenirea Dobrogei la țară. Cum Regimentul de obuziere din Constanța urma să se mute la Medgidia, Regimentul 9 Călăraşi ar putea să se ocupe, pentru un an-doi, locațiile eliberate, lăsând, în continuare, Seminarul în pavilionul, *„pe cari numai Dumnezeu le ştie - l-am amenajat şi adaptat nevoilor şcoalei teologice"*. Dacă aceasta nu e posibil, episcopul îl roagă pe ministru să accepte instalarea Seminarului în cazarma de obuziere, pentru maximum trei ani[81]. Răspunsul a fost unul negativ[82], fapt pentru care episcopul cere, din nou, ajutorul ministrului Cultelor[83].

În martie 1928, Ministerul Cultelor şi Artelor trimite Episcopiei din Constanța proiectul de construcție a Seminarului[84].

Pe 24 iulie 1928, cu 8 zile înainte de expirarea termenului de evacuare a pavilionului Regimentului 9 Cavalerie, episcopul dă dispoziție ca Seminarul să se mute, momentan, în internatul din oraş, iar, dacă numărul de camere este insuficient, să se restrângă în doar 2 camere, restul rămânând pentru mobilierul şi gospodăria Seminarului[85]. De pe data de 1 august, Ministerul de Război a pus la dispoziția Seminarului, pentru doi ani, Cazarma Traian din Ostrov[86]. Restrângerea spațiului destinat Seminarului îl determină pe episcop să refuze înscrierea celor 16 elevilor propuşi de Mitropolitul Basarabiei[87].

În octombrie 1928, episcopul se adresează, din nou, ministrului Domeniilor, plângându-se că Seminarul este *„silit să evacueze cazarma în care se găseşte şi să rătăcească prin mahalalele Constanței, în nişte maghernițe, iar, la urma urmei, să piară"*. Îi cere ajutorul ministrului, în

---

[79] *Loc. cit.*, f. 213, 216.
[80] *Loc. cit.*, f. 273.
[81] *Loc. cit.*, f. 237.
[82] *Loc. cit.*, f. 268.
[83] *Loc. cit.*, f. 262.
[84] *Loc. cit.*, f 257.
[85] *Loc. cit.*, 284.
[86] *Loc. cit.*, f. 28, 291, 304.
[87] *Loc. cit.*, f. 307, 308, 309.

https://biblioteca-digitala.ro

ideea de a da *„în arendă, cu preț regional, măcar 500 ha pământ arabil în Caliacra, unde statul are mii de hectare disponibile"*[88].

Chiar şi în această situație limită, Seminarul îşi inaugurează cursurile noului an şcolar, pe 29 octombrie, ocazie cu care este sfințit şi drapelul şcolii, sărbătorire la care este invitat episcopul Gherontie, şi în calitate de naş al drapelului[89].

La Seminarul din Constanța, în 1929, erau vacante 12 catedrele[90], care se vor completa, astfel încât colectivul de cadre didactice va suferi oarecari modificări[91]. Personalul administrativ este, aproximativ, acelaşi[92]. În „Biserica Ortodoxă Română" se publică comisia de absolvire de la Seminarul constănțean din anul 1929 şi cea de peste un an[93].

Consiliul eparhial ortodox român de la Cluj solicita trimiterea condițiilor pentru ca absolvenții de şcoală primară sau de câteva clase

---

[88] *Loc. cit.*, f. 316.

[89] *Loc. cit.*, f. 324.

[90] Erau vacante catedrele de: Ştiințe religioase - 2 catedre -; Teologie practică - 1 catedră; Limba franceză - *„15 ceasuri"*-, Latina - *„17 ceasuri"*; Elina -*„15 ceasuri"*; Geografia -*„7 ceasuri"*; Matematica - *„12 ceasuri"*; Ştiințe agronomice - *„7 ceasuri"*; Caligrafie şi Desen - *„10 ceasuri"*; Muzică bisericească -*„14 ceasuri"*; Lucru manual -*„8 ceasuri"*; Gimnastica -*„ 8 ceasuri"*. cf. „BOR", seria III, XLVII, nr. 5 (578), mai 1929, p. 454.

[91] De-a lungul anului 1929, director al seminarului era acelaşi Iulian Constantinescu, director spiritual - preot Th. Enache, preot liturghier - diacon Gh.N. Popescu, iar profesori: D. Ivănescu, D. Roman, D. Roşculeț, M. Papastopol, Al. Şişman, Sofronie Coravu, H. Crocan, E. Sireteanu, T. Miculescu, V. Muranevici, dr. Gh. Rădulescu, Al. Riga Constantinescu, Gh. Diacon, Al. Nicolescu, preot Gh.L. Popescu, Materiu Cristescu, locotenent Şt. Vasile, Ioan Lăncrănjan, Grigore C. Roşu. În acest an, se studiau următoarele materii: Limba română, Ştiințe religioase, Greacă, Latină, Franceză, Germană, Ştiințe pedagogice, Ştiințe fizico-naturale, Ştiințe agricole, Matematică, Igienă şi Medicină, Desen, Caligrafie, Muzică bisericească, Muzică vocală, Lucru manual şi Educație fizică. cf. A.E.C., dos. 8/ 1929, Salarii - Seminarul Teologic jud. Constanța, passim.

[92] Personalul administrativ era format din directorul amintit, din secretarul Iacob Ionescu, 5 pedagogi, un econom, un portar, un bucătar, un ajutor bucătar şi 17 servitori. Cf. *loc. cit.*, passim.

[93] În 1929, din aceasta, făceau parte: Ioan Gh. Savin - profesor la Facultatea de Teologie din Chişinău -, părintele Iulian Constantinescu - directorul Seminarului -, părintele Duminică Ionescu - profesor la Seminarul Central din Bucureşti - şi, ca membri, Gh. Roşu şi V. Papastopol. Iar, în anul următor: dr. V.G. Ispir - profesor la Facultatea de Teologie din Bucureşti, preşedinte al comisiei -, părintele I. Constantinescu - directorul Seminarului -, Gr. Roşu, M. Papastopol şi P. Popovici. cf. „BOR", seria III, XLVII, nr. 6 (579), iun. 1929, p. 556-557; XLVIII, nr. 6 (591), iun. 1930, p. 509.

https://biblioteca-digitala.ro

de liceu din zonă să se poată înscrie la Seminarul constănțean[94].

Activitatea Seminarului continuă, indiferent de marile probleme cu care se confrunta. Pe 21 mai 1930, instituția serba zilele Patronului său. Episcopul era invitat şi rugat să accepte ca un elev seminarist de clasa a VIII-a să predice, la Catedrală, despre viețile sfinților patroni[95].

Între 5-20 iunie, se desfăşoară examenele. Rezultatele sunt următoarele: din 285 elevi înscrişi, 8 sunt retraşi, 277 au frecventat regulat cursurile, 228 sunt promovați, 38 corijenți, 9 repetenți şi 2 amânați pentru examene din toamnă[96].

La începutul anului 1930, un alt scandal loveşte Seminarul. De data aceasta, îl are ca inculpat pe însuşi directorul instituției, preotul Iulian Constantinescu. Acuzator este însuşi Episcopul Gherontie. Directorul era învinovățit că avea un caracter dur, dezlănțuind o adevărată teroare în rândul elevilor. Drept exemplu este adus cazul unui elev care a fost nevoit să părăsească Seminarul - tatăl său deschizând acțiune în justiție împotriva instituției şi a Ministerului - şi cel al unor studenți care au avut curajul să declare că au fost pălmuiți de director. Acestor acuze li se adaugă: alimentația proastă, elevi bolnavi de boli venerice, materiile religioase sunt predate numai de laici, faptele de imoralitate ale soției directorului spiritual, Theodor Enache, petrecute în Seminar şi ajunse de notorietate, campania alimentată de director în rândul părinților împotriva episcopului. De asemenea, episcopul declară că directorul instituției a închiriat în oraş câteva localuri, în jurul unor case de toleranță, *„ca elevii să fie încontinuu martori la scene de depravare, să se molipsească de boale venerice şi să scrie împotriva noastră, chiar în vremea când Noi lipseam din țară"*. Li se adaugă nesupunerea la ordine şi problemele de gestiune. Iulian Constantinescu este dat în judecată. Episcopia îl are ca martor principal pe profesorul Ioan Morozov, vechi cadru al Seminarului. Directorul preot Iulian Constantinescu este suspendat din toate slujbele preoțeşti şi trimis spre judecata Consiliului Eparhial al Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române. Ca urmare, episcopul cere, insistent, ministrului Instrucțiunii şi Cultelor eliberarea preotului din funcția de director al Seminarului. Ministrul îi acordă concediu din funcție directorului până la judecarea procesului[97].

Preotul Teodor Enache, spiritual al Seminarului, implicat indirect în scandalul din jurul directorului Iulian Constantinescu, a solicitat un

---

[94] A.E.C., dos. 11/1931-1932 - Corespondență cu seminarul Teologic Constanța, f. 18.

[95] *Loc. cit.*, f. 20.

[96] *Loc. cit.*, f. 23-25, 26-27, 28-29.

[97] *Loc. cit.*, f. 4, 5, 9, 10, 12, 13-14, 17, 21.

https://biblioteca-digitala.ro

post de preot în Eparhia Hotinului și, în acest sens, cerea o recomandare din partea Episcopiei constănțene. Răspunsul este unul pozitiv[98].

Activitatea de strângere a fondurilor continuă. Se primesc oboluri de la primării din județul Ialomița, din parohiile din județul Durostor[99].

A. Bulalidi se oferă să închirieze Seminarului un imobil în Constanța, cu plata unei chirii anticipate pe 3 ani, de 180 000 lei[100].

Directoratul ministerial anunță că, în bugetul județului Constanța, n-a fost stipulată nici o subvenție pentru terminarea localului de seminar şi nu există nici posibilitatea de a acorda vreo sumă în acest scop sau în acela de a cumpăra un local[101].

Episcopul Gherontie continuă cruciada pentru ridicarea localului Seminarului teologic din Constanța. Într-o intervenție privind împroprietăririle în Cadrilater din plenul Senatului, episcopul Gherontie aduce în discuție problema Seminarului teologic constănțean[102].

În mai 1930, episcopul Constanței se adresa Directoratului Ministerial al Munteniei - de care aparținea şi Eparhia Constanței -. Acesta expune ceea ce doreşte să realizeze: *„un local propriu pentru seminar, nu mai sufere deci întârziere nici deoclipă, dacă ținem să avem prestigiu"*. Există însă problema lipsei mijloacelor. Episcopul Gherontie oferă şi soluțiile: *„Cum putem salva reşedința şi seminarul teologic? 1. Statul are datoria, căci la el e punga, să înscrie în fiecare an, oricât de puțin; dar să înscrie şi, cu aceasta, am reuşi să adunăm bunişoare parale; 2. În bugetele fiecărei instituții: comune, municipii, prefecturi etc. Din eparhia Constanța şi aici aveți toată puterea, Domnule Director - să se înscrie anual o sumă cât de puțin, pentru episcopia de Constanța, în scopul terminării lucrărilor reşedinții şi pentru clădirea localului de seminar; 3. Pentru realizarea acestor opere, onoratul Guvern, recte Ministerul Instrucțiunii şi Cultelor ar putea contracta cu o societate de construcții din țară, care s-ar angaja să termine - să zicem - deocamdată reşedința, iar statul i-ar garanta plata în anuități, prin prevederi bugetare (...) Cu chipul acesta, am termina - în timp de 3-4 ani - reşedința şi s-ar pune temelia localului de seminar. Ce-ar putea face eparhia. Cum am luat conducerea eparhiei Constanței, Noi am format comitete parohiale, pentru adunarea de ofrande în*

---

[98] *Loc. cit.*, f. n.

[99] *Loc. cit.*, f. 6, 16, 19, 22.

[100] *Loc. cit.*, f. 1, 2.

[101] *Loc. cit.*, f. 30, 31.

[102] Împroprietăririle în Cadrilater, în „Tomis - revista eparhială de Constanța", VII, nr. 3, mar. 1930, p. 90-92

https://biblioteca-digitala.ro

bani şi cereale pentru seminar şi am realizat, în timp de un an, peste un milion de lei. Lipsa de concurs din partea statului însă – pedeoparte - seceta pe de alta, ne-a descurajat şi pe noi şi comitetele. Cu toată secetă, totuşi, eram sigur că, dacă Guvernele ar fi luat în serios dosarele de corespondenţă ce li-am trimis şi implorările ce li făceam, comitetele ar fi luptat mai departe. Văzând, însă, că nu se face nici o mişcare, credincioşii şi-au strâns băierile pungilor, temându-se ca, nu cumva, ofranda lor să scape printre degete, cum – durere - s-a mai zvonit că s-ar cam fi întâmplat cu unele colecte, mai demult. Milionul nostru este, asigurat; dar, cu el, nici un om n-ar fi avut curajul să se apuce de seminar. Ar fi fost să se repete greşeală cu şcoala normală de lângă Pallas, unde s-au îngropat câteva pietre şi - cu ele - şi un milion-două!. Episcopul se adresează, în calitatea sa de deputat în Adunarea Eparhială, Directorului ministerial al Munteniei, cel care are în mâna sa bugetele, stăruind, cu nădejde, să studieze propunerile făcute, iar, de nu sunt bune, să caute alte soluţii, *„dar, să nu lăsaţi eparhia Constanţa în pragul prăbuşirii morale; ar fi păcat!"*[103].

În iulie, în urma zvonurilor privitoare la desfiinţarea Seminarului teologic de la Constanţa, episcopul Gherontie cerea ajutorul prim ministrului ţării, Gheorghe Mironescu, şi ministrului Cultelor[104].

În revista „Tomis" a Eparhiei Constanţa din august 1930, acesta declara, la deschiderea Adunării eparhiale: *„Fără local, seminarul teologic, această şcoală atât de necesară şi importantă, din punct de vedere al intereselor noastre culturale, religioase şi naţionale, parcă văd că - poate chiar din toamnă - din motive, cari dacă în altă parte ar fi cumva plauzibile, la noi nu-s - îşi va închide porţile."* Acesta specifică faptul că regele cunoaşte necesităţile Bisericii Ortodoxe, deoarece episcopul Gherontie i le-a expus în audienţa pe care acesta o avusese pe 9 iulie. Regele îşi exprimase dorinţa de a vizita capitalele provinciilor, ocazie cu care episcopul urma să-i înmâneze un memoriu despre doleanţele episcopiei sale, între ele, localul propriu al Seminarului, chiar şi în condiţiile în care se zvonea că guvernul se gândea la economii, la desfiinţarea şcolilor care nu au local propriu, categorie în care intra şi Seminarul constănţean. *„Ei bine, o mai mare greşeală decât aceasta, n-ar fi în stare să facă nici un guvern, chiar dacă ar fi păgân."* Dacă, pentru reşedinţa episcopală, Ministerul a dat ceva bani, pentru Seminar *„nici o centimă"*. Cu mijloace proprii, eparhia a întocmit planul şi devizul necesar, le-a înmânat Ministerului şi Serviciului tehnic superior, care

---

[103] *Copie de pe adresa Sfintei Episcopii către Directoratul Ministerial al Moldovei nr. 2648 din 2 Maiu 1930* , în „Tomis - revista eparhială de Constanţa", VII, nr. 5, mai 1930, p. 182-184

[104] Arhiva Episcopiei Constanţa, dos. 11/1931-1932. Corespondenţă cu seminarul Teologic Constanţa, f. 33, 34

https://biblioteca-digitala.ro

le-au aprobat, a obținut, *„prin dese stăruinți personale"*, un spațiu pentru clădirea Seminarului, a obținut piatra de la cariera Canara şi, pentru a da un impuls Ministerului, a adunat, prin Comitetele parohiale şi liste de subscripții, cca. 1400000 lei. Din păcate, Adunarea eparhială s-a mărginit la controlul gestiunilor, lăsând pe umerii episcopului şi Consiliului său promovarea intereselor economice şi culturale. Episcopul a stimulat guvernele şi a cerut ajutorul oamenilor politici locali, a convocat, de 2 ori, la Senat colegii din acest for şi deputații - de două ori, majoritatea a lipsit[105].

Într-o adresă şi un proces verbal din noiembrie 1930, adresat Episcopului, directorul Seminarului, Iulian Constantinescu, informează despre adunarea generală a părinților elevilor, profesorilor şi membrilor Comitetului şcolar al instituției, unde s-a hotărât ca, în cazul în care statul nu poate face față cheltuielilor viețuirii Seminarului, să se recurgă la mijloacele de care dispune Comitetul şcolar pentru cheltuielile materiale, iar salariile profesorilor să fie plătite de stat. Rezoluția Episcopului este următoarea: procesul verbal să fie trimis regelui, primului ministru, patriarhului şi Ministerului Instrucției Publice. Mai mult, episcopul argumentează, pe 2 pagini.

Bolnav fiind, episcopului Gherontie i se comunică faptul că Seminarul teologic din Constanța, pentru menținerea căruia, în toamna anului 1930, a mers cu stăruințele până la rege, va fi desființat pe 15 ianuarie 1931. *„Cu lacrimi în ochi, regretând că nu poate să plece din nou, trimite de pe patul suferinței, telegrame de protestare la Minister, la patriarhie, la M.S. Regele"*, subliniind importanța Seminarului teologic pentru Dobrogea şi pentru țară, enumerând, succint, ceea ce a realizat[106].

Chiar şi cu sabia asupra capului, directorul Seminarului şi episcopul Constanței continuă cruciada. În noiembrie 1930, primul dintre ei îl înştiința pe cel de-al doilea că, prin desființarea Şcolii Normale de băieți din oraş, imobilul a rămas liber. Şi ar fi suficient pentru cel puțin 200 de elevi, care pot să locuiască şi să învețe acolo. Imobilul aparținea Primăriei, fapt pentru care îl roagă pe episcop să facă diligențele necesare, Seminarul angajându-se să plătească chiria pe care o plătea şcoala de băieți[107].

---

[105] Gherontie, *Dați-mi cinci lei pe an de fiecare familie şi vă promit o eparhie înfloritoare*, în „Tomis - revista eparhială de Constanța", VII, nr. 8, aug. 1930, p. 253, 254-255.

[106] Arghir I. Vârnav, *op. cit.*, p. XVIII; A.E.C., dos. 11/1931-1932. Corespondență cu seminarul Teologic Constanța, f. 35, 36.

[107] A.E.C., dos. 11/ 1931-1932. Corespondență cu seminarul Teologic Constanța, f. 37.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe 13 noiembrie, Patriarhul îi scrie episcopului Gherontie că a făcut intervenții stăruitoare, dar fără a primi vreo promisiune[108]. În aceeaşi zi, este dat şi răspunsul de la Preşedenția Consiliului de Miniştri, care răspunde sec, fără comentarii: *„fiind vremurile extrem de critice, trebue să consimțim cu toți la sacrificiile necesare crizei noastre economice"*[109].

Prin decizia nr. 3337/1 ianuarie 1931, Ministerul Cultelor şi Instrucțiunii Publice desființează Seminarul Teologic din Constanța, din lipsă de local propriu. Instituția funcționează încă, pe spesele Comitetului şcolar, până la finele anului şcolar. Episcopul se adresează Ministerului amintit, rugându-l să dispune ca *„toată averea"* pe care o deținuse instituția să fie trecută pe seama Eparhiei şi dată în primirea Consiliului Economic al Episcopiei Constanța, pentru a nu se risipi. Avea în vedere art. 34 din Legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române. Intenția era ca, odată terminată construirea clădirii episcopale, când situația materială o permitea, să reînființeze cursul superior al Seminarului sau o academie teologică, chiar numai cu banii eparhiei. Episcopul spera însă, în timp, să ridice şi un local propriu Seminarului, având deja 8 ha teren şi un fond de peste un milion strâns prin colectă publică. Ministerul refuză să dăruiască Eparhiei „averea" Seminarului, fiind dispus să i-o dea doar în păstrare. Episcopul intenționa să folosească inventarul amintit la Şcoala de cântăreți bisericeşti.[110].

Pe 21 mai, episcopul era invitat să patroneze serbarea patronilor Seminarului, unde profesorul Virgil Dobrescu urma să conferențieze[111].

Ministrul Instrucțiunii Publice şi Cultelor îl ruga pe episcopul Gherontie sau pe arhiereul vicar să participe personal la examenul de absolvire[112] de la Seminarul Teologic din Constanța, ce începea pe 9 iunie, subliniind că prezența acestuia dădea un *„înalt prestigiu în sine"*. Deşi, inițial, îl deleagă să participe pe arhiereul vicar, episcopul va

---

[108] *Loc. cit.*, f. 39.

[109] *Loc. cit.*, f. 38.

[110] *Loc. cit.*, f. 44, 50, 51, 55, 58, 59 Acest inventar era format din: 55 paturi, 20 pupitre, 4 catedre cu postamente, 4 table de scris pentru perete, 4 butoaie mici, 3 trepiede pentru table de scris deteriorate, 2 cuiere mobile, 1 trepied pentru tabla de scris, 70 farfurii deteriorate, 4 linguri se supă deteriorate, 20 căniițe de porțelan deteriorate, 5 butoaie stejar mici, 2 scaune de brad lungi, 6 sobe de tablă, 4 cuțite de masă de metal uzate, 1 butoi mic de fag, 2 lămpi de petrol, 7 saltele de paie reformate. (f. 63).

[111] *Loc. cit.*, f. 46.

[112] Comisia de examinare era formată din: directorul preot Iulian Constantinescu – preşedinte -, D-tru Ivănescu, I. Bocioagă, Nauriciu Papastopol şi Matei Cristescu - membri.

https://biblioteca-digitala.ro

participa personal[113] la acest ultim examen al Seminarului pentru care luptase în ultimii ani. Rezultatele ultimei sesiuni de examene a Seminarului teologic Constanța erau următoarele: 265 de elevi, din care 18 retraşi, 247 au frecventat regulat şcoala, 186 promovați, 49 de corijenți, 10 repetenți, 2 amânați la examene din toamnă[114].

Din septembrie 1931, Iulian Constantinescu cere eliberarea cărții canonice şi alte acte, pentru a se transfera, ca profesor definitiv, la Seminarul monahal „Cernica"[115].

Elevii seminarişti de la Constanța au fost transferați, conform Ordinului 146672/1931, la Seminarul din Dorohoi, fapt pentru care directorul acestuia solicita fondul bănesc al fostului comitet şcolar. Adresa este semnată de un număr de 60 de elevi. Episcopul Ghenadie a răspuns că nu poate acorda vreun ajutor bănesc. De aceea, elevii şi conducerea Seminarului de la Dorohoi se adresează, în acelaşi sens, ministrului[116].

Episcopia Constanței solicită Ministerului Agriculturii şi Domeniilor să-i fie declarate proprietate cele 8 ha de la Palas, destinate construirii Seminarului şi cele 45 ha atribuite construirii Seminarului după desființarea Şcolii Normale de băieți. Răspunsul vine curând: conform legii, terenurile reintră în patrimoniul statului, adică al Ministerului Agriculturii, dar că, în schimb, Episcopiei i se va da o suprafață egală în comuna Tatlageac[117].

Seminarul fusese desființat în prima zi a anului 1931, bunurile ce-i aparținuseră fuseseră împărțite. Faima sa continuă însă. Drept dovadă, în 1934, un paroh din județul Hunedoara solicita primirea unui elev la acest Seminar[118].

*

Viața acestui Seminar a fost scurtă şi foarte zbuciumată. Autoritățile eclesiastice şi conducerea acestuia s-au zbătut, tot timpul, pentru obținerea unui sediu, de care depindea însăşi existența lui. Ce a rămas după desființarea Seminarului? 158 de absolvenți de care Dobrogea avea imperioasă nevoie[119]... şi dosarele de documente care-i certifică existența.

---

[113] *Loc. cit.*, f. 48, 49, 51.
[114] *Loc. cit.*, f. 52, 53.
[115] *Loc. cit.*, f. 60.
[116] *Loc. cit.*, f. 65, 66, 67- 68, 69.
[117] *Loc. cit.*, f. 71- 73, 74.
[118] *Loc. cit.*, f. 76.
[119] Lista absolvenților în Virgil Coman, *op. cit.*, 509-512.

https://biblioteca-digitala.ro

„SFINȚII ÎMPĂRAȚI CONSTANTIN ŞI ELENA" SEMINARY FROM CONSTANȚA

Abstract

Due to the fact that Dobroudja was returned to Romania, there was a great need of orthodox priests. Therefore, „Sfinții Împărați Constantin şi Elena" Seminary was established in 1923 in Constanta. Although it had great results, its existence was disturbed and conditioned by the lack of a place of its own. There were two bishops that fought for this Dobroudjan educational institution to exist: bishop Ilarie and, especially, bishop Gherontie.

The present article shows, based on archival documents, the avatars of getting a place of its own for the orthodox Seminary mentioned. The desperate calls of bishop Gherontie to the local authorities, central ones and even to the King were in vain. At the beginning of 1931, „Sfinții Împărați Constantin şi Elena" Orthodox Seminary was closed.

Keywords: „Sfinții Împărați Constantin şi Elena" Orthodox Seminary, Constanta, culting teaching, bishop Gherontie, Diocese of Tomis.

https://biblioteca-digitala.ro

*Florin C. STAN**

ASPECTE PRIVIND SITUAȚIA EVREILOR DIN CONSTANȚA ÎN ANII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Anii celui de-al Doilea Război Mondial au reprezentat pentru comunitățile mozaice din Europa perioada circumscrisă fenomenului Holocaustului. Dincolo de orice polemică, evreii din statele europene aflate sub dominația sau influența Reich-ului nazist s-au aflat în fața uneia dintre cele mai tragice realități care s-au abătut vreodată asupra unei etnii, fiind amenințați de aplicarea „soluției finale", concepute de naziști pentru exterminarea evreimii. În acest cadru, dar şi în contextul particularităților situației evreilor din România regimului Ion Antonescu, subliniem, în continuare, câteva aspecte relevante privind comunitatea mozaică din Constanța[1].

Începând din anul 1940, statul român a fost nevoit să adopte o serie de măsuri care ar fi putut contracara o posibilă agresiune determinată de evoluția ostilităților din Europa. Declanşarea războiului cu U.R.S.S., la 22 iunie 1941, a transformat oraşul şi portul Constanța în principala țintă a aviației şi marinei sovietice[2].

---

* Muzeul Marinei Române Constanța; e-mail: tomis632002@yahoo.com.

[1] După revenirea Dobrogei în cadrul granițelor româneşti, evreii localnici s-au organizat, în anul 1896, în cadrul *Epitropiei Comunității Israelite din Constanța.* cf. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Constanța (în continuare, D.J.A.N.C.), fond Primăria Constanța, dos. 15/1897, f. 3-11. Ulterior, etnicii evrei din urbe s-au organizat în două comunități, cea Israelită de rit Occidental şi cea Israelită de rit Spaniol, din 1922, acestea fiind conduse de Baruch Grunberg, respectiv de Iosef Jerusalmy, *loc. cit.*, dos. 17/1922, f. 9, 25.

[2] Valentin Ciorbea, *Portul Constanța de la antichitate la mileniul III*, Constanța, Editura Europolis, f. a., p. 176-181.

https://biblioteca-digitala.ro

Evreii[3] erau supuşi cunoscutei legislaţii antisemite, fiind obligaţi, între altele, la muncă în folosul comunităţii[4]. Menţionăm că, potrivit unui localnic român, până atunci, asupra evreilor din Constanţa nu planase nici o suspiciune, între români şi etnicii evrei existând o frumoasă coabitare[5]. O amintire asemănătoare păstrează şi un etnic evreu[6]. Primele victime evreieşti în Constanţa s-au înregistrat în timpul guvernării antonesciano-legionare[7].

Chiar în aceste condiţii, în perioada războiului, România a fost *„cel mai important loc de îmbarcare pentru emigranţii evrei ilegali. Aceştia porneau spre Palestina la bordul navelor plecate din porturile româneşti Constanţa, Sulina, Tulcea şi Brăila"*[8]. După estimările noastre, între 1940-1944, emigrarea evreilor prin portul Constanţa a reprezentat o *constantă variabilă*, fenomenul desfăşurându-se în condiţii interne şi externe deosebit de grele. Au fost mai multe nave cu emigranţi evrei: 9 vase mari (*Darien II, Struma, Milka, Maritza, Belasitza, Kasbek, Bulbul, Mefkure* şi *Morina*) - 4 dintre acestea (*Darien II, Milka, Maritza* şi *Belasitza*) efectuând câte două ieşiri din port - şi 15 vase mici. Numărul evreilor care au ieşit din România pe această cale şi care se poate documenta este de 4.846. Remarcăm că nu am aflat, documentat, nici

---

[3] Potrivit rezultatelor recensământului din judeţul Constanţa, la 26 aprilie 1941, Delegaţia Biroului de Recensământ a anunţat că există o populaţie stabilă de 227.873 de persoane, 2.309 de persoane formau populaţia flotantă, 41.386 erau refugiaţi şi se comunica un număr de numai 49 de evrei, D.J.A.N.C., fond Prefectura Constanţa, dos. 30/1941, f. 84. Menţionăm că Institutul Central de Statistică a reţinut, pentru judeţul Constanţa, la repartizarea după originea etnică din coloana *Alţii şi nedeclaraţi* din recensământul din 1941, un număr de 2.125 de evrei, cf. Viorel Achim, *Evreii în cadrul recensământului general al României din 6 aprilie 1941*, Bucureşti, Editura Institutului Naţional pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel", 2008, Anexa 6.

[4] D.J.A.N.C., *Fond Primăria Constanţa*, dos. 69/1942, f. 16, f. 17, f. 18.

[5] Mărturie făcută, la 25 februarie 2003, autorului acestor rânduri de către dl. Nichifor Boanţă (n. la 18.10.1919 în comuna Bujor, jud. Teleorman), comandor (rtg.), fost subofiţer în cadrul Flotilei de Hidroaviaţie Constanţa, Escadrila 11, între 1940-1945.

[6] Mărturie făcută autorului, la 6 decembrie 2002, de către dl. Carol Rosemblum (n. la 12.09.1920 la Iaşi), fost distribuitor de presă, membru al Obştii Evreilor din Constanţa.

[7] Florin Stan, *Un aspect al guvernării legionaro-antonesciene la Constanţa*, în „Buletinul Centrului, Muzeului şi arhivei istorice a evreilor din România", Bucureşti, 2005, p. 53-58. Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, *Martiriul evreilor din România, 1940-1944. Documente şi mărturii*, Bucureşti, Editura Hasefer, 1991, p. 66-67.

[8] Dalia Ofer, *Escaping the Holocaust. Illegal Immigration to the Land of Israel, 1939-1944*, New York, Oxford University Press, Oxford, 1990, p. 77.

https://biblioteca-digitala.ro

un caz de respingere a vreunui emigrant evreu în acest port[9]. În privința organizării transporturilor de emigranți, în 1942, s-a afirmat Societatea de Turism „România", care a colaborat cu recent înființata Centrală a Evreilor, instituție ce a înlocuit Federația Uniunilor de Comunități Evreieşti din România[10]. În Constanța, Oficiul Județean al Centralei, înființat în aprilie 1942, era condus de dr. Albert Adler, preşedinte, avocat Jean Iancu era vicepreşedinte, Sami I. Schwartz, secretar general, iar Alfred Israel, membru[11].

În acei ani, în cuprinsul județului Constanța au fost înființate mai multe lagăre în care au fost internați evrei. Menționăm, potrivit datelor extrase din arhivele locale, „Lagărul de evrei Osmancea"[12], „Lagărul de evrei Mereni"[13], „Lagărul de internare Ciobănița"[14]. În lagărul din Osmancea a fost internat chiar Şef Rabinul Comunității Evreieşti din Constanța, Joseph H. Schechter, în vârstă de 67 de ani, cavaler al „Coroanei României"[15]. Jacob M. Navon, în vârstă de 52 de ani, internat la Mereni şi fiind grav bolnav, făcea apel către autorități, solicitând eliberarea sa, având în vedere că a dovedit că este bun cetățean român, luptând pe front atât în campania din 1913, cât şi în timpul Marelui Război, între 1916-1918[16].

Se atestă că, în perioada iulie-august 1941, 130 dintre evreii de la Mereni au prestat munci agricole la diverşi gospodari din cadrul comunei omonime[17], alți 11 la cimitirul local[18], 21 la biserică[19], 17 la şcoala primară Lungeni[20], 11 la şoseaua Mereni-Osmancea[21] şi 90 la

---

[9] Florin Stan, *Portul Constanța - poartă deschisă evreilor spre „Țara promisă". Studii privind „problema evreiască" în România. 1938-1944*, Constanța, Editura Muzeului Marinei Române, 2007, p. 79-80.

[10] Creată sub presiune germană, Centrala nu s-a bucurat de încrederea evreilor, conducerea sa fiind formată din persoane nelegate de viața evreiască, în frunte cu dr. N. Gingold, de confesiune catolică. Lucru semnificativ însă, Gingold a colaborat cu dr. W. Filderman, fostul preşedinte al Federației, cf. Lya Benjamin, *Prigoană şi rezistență în istoria evreilor din România, 1940-1944. Studii*, Bucureşti, Editura Hasefer, 2001, p. 107-126.

[11] D.J.A.N.C., Fond Primăria Constanța, dos. 53/1942, f. 92; 69/1942, f. 290.

[12] *Loc. cit.*, Fond Prefectura județului Constanța, dos. 25/1941, f. 21.

[13] *Loc. cit.*, f. 154.

[14] *Loc. cit.*, f. 44.

[15] *Loc. cit.*, f. 171. La Baruch Tercatin, Lucian-Zeev Herşcovici, *Prezențe rabinice în perimetrul românesc. Secolele XVI-XXI*, Bucureşti, Editura Hasefer, 2008, p. 485. Rabi Iosef Haim Schächter este consemnat drept preşedintele Tribunalului rabinic din Constanța.

[16] D.J.A.N.C., Fond Prefectura județului Constanța, dos. 25/1941, f. 102, 103.

[17] *Loc. cit.*, f. 37-39.

[18] *Loc. cit.*, f. 40.

[19] *Loc. cit.*

[20] *Loc. cit.*, f. 40-41.

https://biblioteca-digitala.ro

curăţatul islazurilor comunale[22]. Alţi evrei reţinuţi la Mereni au fost încadraţi în echipe de muncă pentru următoarele comune: Ion Corvin (50 de persoane)[23], Castelu (50)[24], Topraisar (20)[25], Maior Chiriacescu (50)[26], Independenţa (30)[27] şi pentru oraşul Medgidia (50)[28]. De asemenea, evreii din Lagărul Osmancea au fost încadraţi în echipe de muncă însoţite de câte doi jandarmi şi repartizate comunelor: Cocargea (25)[29], Cobadin (15)[30], Ferdinand (50)[31], Poarta Albă (50)[32], Comana (20)[33]. Dintre persoanele aduse în lagărul de la Ciobăniţa s-au format alte echipe de muncă, pentru localităţile Basarabi (10 persoane)[34] şi Crucea (50)[35].

Peste ani, mai mulţi evrei constănţeni au aşternut spre neuitare câteva gânduri din perioada prigoanei.

Ella (Rachella) Weissenberg, cu domiciliul în Constanţa, str. Ştefan cel Mare nr. 22, de profesie avocat, şi-a amintit următoarele: *„În baza legilor rasiale, în aceşti ani de prigoană, am fost exclusă din Baroul avocaţilor din Constanţa.*

Am acceptat, astfel, să predau, ca profesoară, cursuri de istorie şi drept la Liceul evreesc din Constanţa ce se înfiinţase atunci. Am predat aceste cursuri în anii şcolari 1940-1941 şi 1942-1943.

Salariul l-am primit lunar în mod regulat. Fondurile din care s-a plătit salariul nu le cunosc (anume: dacă din taxele şcolare percepute de la părinţii elevilor). Liceul a funcţionat numai cu clasele I-IV. Clasele variau între 15-30 elevi.

În timpul studiilor, între anii 1928-1932, am fost Preşedintele studenţilor evrei din Constanţa.

Unii avocaţi evrei, cetăţeni de categoria a II-a, nu au fost radiaţi din Barou. Ei aveau dreptul să profeseze, însă, numai pentru clienţi evrei.

Soţul meu, dr. Weissenberg Moses, medic, nu putea nici el exercita profesia decât pentru pacienţi evrei. În timpul când evreii din Constanţa au

---

[21] *Loc. cit.*, f. 41.
[22] *Loc. cit.*, f. 41-43.
[23] *Loc. cit.*, f. 56.
[24] *Loc. cit.*, f. 57.
[25] *Loc. cit.*, f. 59.
[26] *Loc. cit.*, f. 60.
[27] *Loc. cit.*, f. 60.
[28] *Loc. cit.*, f. 58.
[29] *Loc. cit.*, f. 51.
[30] *Loc. cit.*, f. 52.
[31] *Loc. cit.*, f. 53.
[32] *Loc. cit.*, f. 54.
[33] *Loc. cit.*, f. 54.
[34] *Loc. cit.*, f. 62.
[35] *Loc. cit.*, f. 63.

https://biblioteca-digitala.ro

fost evacuați în lagăre în comunele județului, soțul meu a fost concentrat medic la Crucea Roșie din localitatea Medgidia, iar mie mi s-a permis să mă aflu în acest timp lângă el. Ulterior, noi am plecat împreună la București. Pentru acest interval de timp nu cunosc situația Liceului.

Familia soțului meu, dobrogeni de multe generații înapoi sub stăpânirea otomană, au avut proprietăți rurale și urbane și la revenirea Dobrogei în anul 1878 toți au devenit de drept cetățeni români fără să fi fost nevoiți să recurgă la intervenții judiciare pentru stabilirea acestor titluri de cetățeni români"[36].

Zomer Solomon, născut la 29 aprilie 1911 în Constanța, domiciliat pe str. Mircea cel Bătrân nr. 152, de profesie contabil autorizat, a consemnat: *„În afară că am făcut <<Heder>>* la Constanța, nu am participat în mod mai însemnat la viața evreiască. Îmi amintesc că în casa părintească a existat o pușculiță de colectare a unor bani, cred că pentru Keren Hayesod**. (...)*

În anii prigoanei am fost scos din funcție de la o firmă particulară și am lucrat ca secretar la biroul de avocatură al avocatului Calmis Ghinsberg.

Între timp, la 25 iunie 1941, am fost luați întreaga familie, părinți, frați și surori și duși în curtea Chesturii, unde am stat o zi și o noapte. De acolo am fost trimiși cu trenul, înghesuiți în vagoane de vite, până la stația Ciobănița și de acolo pe jos, bărbați, femei, bătrâni și copii până în comuna Osmancea, unul din centrele de triere și repartizare. În Dobrogea au mai fost încă trei astfel de centre, anume: Mereni, Cobadin și Ciobănița. Criteriul de triere nu-l cunosc, dar de la Osmancea am fost trimiși la Mereni.

Acolo bărbații și femeile valizi de muncă au fost încadrați în detașamente de lucru, iar ceilalți au fost trimiși în iarna 1941-1942 înapoi la Constanța, unde au avut domiciliu forțat cu apel de două ori pe zi la Circumscripția respectivă de poliție.

Eu am fost în detașament de muncă obligatorie până la 12 septembrie 1944, în regim de cazarmă, executând munci de carieră, de fortificații pe valea Siretului și ulterior în batalionul de muncă din Sărata-Basarabia, cu regim și mai înăsprit.

Sora mea, Luiza Zomer, în același timp, împreună cu alte femei, a executat munca obligatorie la Mangalia, la ferma Cpt. Giroveanu.

---

[36] Arhiva Comunității Evreilor din Constanța, Fond Documentar, vol. 1, f. 106. Mărturie datată 14 mai 1988.

* Tip de instituție școlară foarte răspândită în cadrul comunităților evreiești până la al Doilea Război Mondial. Programa de studiu se baza exclusiv pe studierea textelor sfinte mozaice.

** Fondul special pentru reconstrucția Israelului.

https://biblioteca-digitala.ro

Familia mea, întoarsă din lagăr la Constanța, neavând posibilități proprii de trai, ca şi multe alte familii în aceiaşi situație, a trăit mai mult cu mila şi ajutorul foştilor prieteni şi cunoscuți neevrei"[37].

Andor Andrasi, născut în anul 1910, domiciliat în Constanța, str. G. Enescu nr. 3, a declarat: *„În iunie 1941, având vârsta de 31 ani, necăsătorit, am fost strânşi toți evreii din oraşul Constanța în curtea Chesturii din fostul Bd. Domnița Ileana şi ținuți grămadă două zile.*

De acolo am fost încolonați, duşi la gară şi urcați deavalma în vagoane de marfă, trenul având destinația Cobadin, jud. Constanța. Ajunşi am fost cazați în nişte barăci aparținând armatei germane între timp părăsite.

Am rămas acolo 3-4 săptămâni, fiind apoi triați şi împrăştiați la diferite puncte, anume: comunele Independența, Osmancea şi Cerna-Vodă, toate în jud. Constanța.

Eu, într-un grup de circa 100 persoane, am fost trimis în comuna Independența. Îmi amintesc că au fost cu mine: Meer Kaplan, Bercu A. Bercu (decedat), alt Bercu (plecat în Israel), Avramovici şi alții.

Am fost cazați într-un grajd la un boier.

Noi, bărbații, am muncit în diferite puncte la şosele, primind hrană precară de la Primăriile respective. Cei înstăriți dintre noi, având mijloace proprii de existență, au trăit mai uşor.

Bătrânii, femeile şi copiii se hrăneau cu ce puteau, primind, uneori, şi câte o mâncare caldă dintr-o bucătărie organizată la fața locului de către conducerea Comunității din Constanța. Cum şi din ce mijloace, nu cunosc.

De vreo viață socială şi asistență medicală nici pomeneală.

La sfârşitul lunii iulie 1941, pentru două săptămâni, 10 inşi am fost aduşi la Constanța pentru a scoate din pământ bombe. Am fost cazați în str. Ion Adam nr. 1 în casa unui fost sergent de jandarmi din Constanța, care ceas cu ceas ne teroriza în fel şi chip. Enoriaşul încă în viață Iosif Ilie care a fost şi el cu noi, a fost terorizat de acest agent de jandarmi ca să-i dea dantura de aur din gură.

Nemții, neavând încredere în noi, nu ne lăsau să executăm lucrările, fiind trimişi înapoi la Mereni. În aceste două săptămâni am fost întreținuți de către Comunitatea evreilor din Constanța.

Ulterior am fost repartizați la munci obligatorii în diferite puncte, triați pe meserii, iar cei neputincioşi, femeile şi copiii au fost trimişi înapoi la domiciliile lor din Constanța.

Noi am fost eliberați, oficial, din această muncă obligatorie pe data de 13 septembrie 1944.

Toți aceşti ani de muncă am trăit în regim de cazarmă.

Născut sunt la Cluj, unde am făcut <<Heder>> în anii 1918-1922.

Sunt de profesie tâmplar şi am exercitat această meserie la Constanța.

---

[37] *Loc. cit.*, f. 107. Mărturie datată 30 mai 1988.

https://biblioteca-digitala.ro

Întâlnind aici, în acei ani, evrei de rea credință, m-am retras din viața obștească evreiască"[38].

Sainer Heinrich, născut în anul 1919, cu domiciliul în Constanța, str. Mihai Viteazu nr. 34, și-a amintit următoarele:

„La sfârșitul lunei iunie 1941 am fost duși întreaga familie la Chestura din Constanța unde am fost reținuți 3 zile. Acolo ne-au triat, iar pe noi întreaga familie ne-au trimis în lagărul din comuna Cobadin, jud. Constanța.

După un timp am fost din nou triați, iar familia noastră a fost expediată în lagărul din Osmancea. Motivul care a stat la baza acestor trieri și mișcări, nu-l cunosc.

Am stat în Osmancea până în toamnă când eu am fost înrolat la muncă în detașamentul din comuna Ferdinand, azi Mihail Kogălniceanu și ulterior mutat din detașament în detașament, ultimul fiind detașamentul Oancea, jud. Brăila, unde am lucrat la casemate. Aici ne-a găsit 23 August 1944, când după câteva zile am fost eliberat.

Familia rămasă în Osmancea, a fost trimisă în toamna anului 1941 înapoi în Constanța.

Eu am trăit toți acești ani în regim de cazarmă militară, iar familia din Constanța a trăit din ce i-a mai rămas de înainte și pe urmă din ce a putut"[39].

În contextul disensiunilor politice apărute după 23 august 1944, cunoaștem că Iosub Kahane a decedat la 4 noiembrie 1944, în timpul înfruntării pentru preluarea Prefecturii Constanța, fapta sa fiind considerată *„jertfă"* și *„exemplu pentru luptătorii libertății, progresului și frăției între popoare"*[40].

După datele aflate în Arhiva Comunității Evreilor din Constanța, cunoaștem că, în anul 1945, în cimitirul mozaic din oraș, a fost înhumat *„un sicriu special cu săpun R. I. F.*"*, peste care, ulterior, *„a fost așezată o placă de marmoră, memorială, purtând inscripțiile"*:

în limba ebraică
ZCOR ET AȘER ASA LHA AMELEK
(traducerea noastră
Amintește-ți ce ți-a făcut Amelek);

în limba idiș, cu litere ebraice
KEINMUL NIȘT FERGESEN

---

[38] *Loc. cit.*, f. 108. Mărturie datată 30 mai 1988.

[39] *Loc. cit.*, f. 109. Mărturie datată 10 mai 1988.

[40] *Loc. cit.*, f. n.

* Inițial s-a făcut asocierea cu „Rein Juedisches Fett" [grăsime evreiască pură]. În realitate, era vorba de „Reichsstelle fuer Industrielle Fettversorgung" [Autoritatea de stat pentru aprovizionare cu grăsime industrială], litera „i" confundându-se cu litera „j".

https://biblioteca-digitala.ro

KEINMUL NIŞT MOIHEL ZAN
(traducerea noastră
Niciodată uitat
Niciodată iertat).
Inscripția continuă cu următorul text în limba română:
LA MORMÂNTUL FRAȚILOR NOŞTRII UCIŞI FĂRĂ APĂRARE DE
HITLERIŞTI POPULAȚIA EVREIASCĂ DIN CONSTANȚA ÎŞI IA
ANGAJAMENTUL SOLEMN DE A LUPTA ALĂTURI DE ÎNTREGUL
POPOR CA ACEASTĂ APĂRARE SĂ DEVINĂ O REALITATE S-A
AŞEZAT ACEASTĂ PIATRĂ DE CĂTRE COMUNITĂȚILE EVREILOR
DIN CONSTANȚA CU CONCURSUL ÎNTREGEI OBŞTI. 27 IUNIE 1948[41].

Redăm, în continuare, două mărturii consemnate de enoriaşi ai Comunității, care rememorează momentul înhumării „sicriului special".

Hainrich Sainer, domiciliat în Constanța, str. Mihai Viteazul nr. 34, a declarat, la 16 mai 1988, că redă *„din memorie... tabloul de neînchipuit vreodată de omenire că va putea interveni, anume: înhumarea unui sicriu special conținând săpunuri purtând inscripția R.I.F. - Reinstes Iudenfett."*: *„La câteva săptămâni după terminarea războiului, în anul 1945, împreună cu întreaga obşte a evreilor din Constanța şi foarte mulți evrei sosiți din țară pentru emigrare, încremeniți de durere, am asistat la cimitirul nostru din str. Bărăgan nr. 4 la încredințarea pământului a ceea ce a mai rămas din trupurile martirilor noştri al Kiduş Haşem, împreuniți în săpunuri, tocmai la Constanța, evrei poate din Ardealul Hortyst, poate din Polonia, din Germania, din Franța, poate din alte țări vest-europene, împreună resturi de bărbați, femei, bătrâni şi copii. Sufletele lor sălăşluiesc în Ceruri, iar noi nu mai putem decât să le cinstim memoria. Isgadol Veiskadoş"*[42].

Andor Andrasi, domiciliat în Constanța, str. George Enescu nr. 3, a declarat, la 17 mai 1988, că îşi aminteşte *„că în anul 1945, scurt timp după terminarea războiului, având o funcție oficială în oraş, am organizat la cererea conducerii Comunității evreilor, echipe de 2 oameni, care, vizitând casă cu casă, au întrebat locuitorii oraşului dacă posedă săpun german. Săpunurile găsite au fost colectate şi predate ulterior comunității evreilor. Pe săpunuri se puteau citi literele R. I. F. - Reinstes Iudenfett - şi un număr, care ni s-a spus atunci că ar fi fost codul lagărului de proveniență al*

---

[41] *Loc. cit.*, f. 114. Mormântul se află în centrul cimitirului, lângă mormântul eruditului rabin Leon Friedmann.
[42] *Loc. cit.*, f. 116.

https://biblioteca-digitala.ro

săpunului. Împreună cu toți oamenii cinstiți ne-am cutremurat atunci, ca şi acum, de ceea ce erau în stare să facă unii care îşi ziceau şi ei că sunt <<oameni>>"[43].

Depăşind conjuncturile politice şi militare, ca şi considerentele ideologice, evreii din Constanța, asemenea tuturor coetnicilor din România, au trecut, deşi mult împuținați, de anii războiului şi de antisemitismul agresiv practicat în acei ani, orientându-se, cu şi mai multă dorință, spre Patria de origine, care aştepta să fie reclădită[44].

NEW POINT OF VIEWS REGARDING THE JEWS FROM CONSTANȚA'S PREDICAMENT DURING WORLD WAR II

Abstract

During World War II the Jews from Constanta, likewise their ethnic brothers from whole country, were constrained by the well known anti-Semite legislation, suffering internment into forced labor camps set up since the summer of 1941 at Osmancea, Mereni and Ciobănița being forced to work for community. Later related proof of former members of Jews Community from Constanta, confirm this stated situation, as well as other particular aspects.

Keywords: war, anti-Semitism, camp, mandatory labour, R.I.F. soap.

---

[43] *Loc. cit.*, f. 115. Se cunoaşte că aşa-numitul „săpun R.I.F." a fost, în realitate, un fals, vezi Lucian Zeev Herşcovici, *R.I.F. - săpunul din piele de evreu - un mit*, articol publicat la 19 iulie 2009, la http://www.acum.tv/articol/10104/. Se subliniază că istorici evrei cunoscuți - precum Raul Hilberg, Jehuda Bauer sau Deborah Lipstadt - au demonstrat acest mit al săpunului. Nu se cunoaşte originea confuziei şi asocierea „R.I.F." cu „R.J.F." Cert este că săpunul, de calitate inferioară, a fost distribuit în lagărele şi ghetourile evreieşti aflate sub controlul germanilor, primul zvon că ar fi fost produs din grăsime umană apărând în ghetoul de la Lublin, în 1942. După război, asocierea a făcut carieră în urma susținerii a doi cunoscuți scriitori, Ilya Ehrenburg şi Simon Wiesenthal. Noi am redat amintirile care atestă înhumarea amintită pentru a ilustra o anumită stare de spirit a comunității mozaice din oraş, dincolo de mitul amintit. După cum a apreciat şi L. Z. Herşcovici, în finalul titlului citat, *„problema memoriei victimelor Holocaustului este mult prea serioasă pentru a se permite păstrarea unui mit în cadrul ei...".*

[44] Florin C. Stan, *Aspecte privind manifestarea sionismului în România după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial şi până la proclamarea statului Israel (1945-1948)*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române", tom XIV, 2011, p. 331-342.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Ana-Olivia ŞERBAN[*]

ORGANIZAREA CONSTRUCŢIEI ŞI PROBLEMA FORŢEI DE MUNCĂ LA CANALUL DUNĂRE-MAREA NEAGRĂ

Ideea de a se amenaja o legătură directă cu Marea printr-un canal navigabil, care să unească Dunărea cu Marea Neagră, este veche, de la începutul secolului XIX, dar preocupările s-au limitat la discuţii finalizate, cel mult, cu proiecte, fără urmări practice. Primele idei, cu privire la problema transporturilor fluvio-maritime la Dunărea de Jos şi îmbunătăţirea ei au fost abordate de politicieni străini, ingineri sau călători în trecere prin ţara noastră. În secolul XIX, diplomaţi, publicişti şi scriitori occidentali au emis consideraţii eronate în privinţa posibilităţilor tehnice de realizare a canalului în regiunea Cernavodă-Rasova, exagerând atât în privinţa facilităţii, cât şi a dificultăţilor prezentate de executarea sa[1].

Între 1838-1940, s-a manifestat interesul Marilor Puteri - care a variat în funcţie de situaţia politică de la gurile Dunării - pentru realizarea unui canal, care să străbată Dobrogea, pe valea Carasu, de la Cernavodă la Constanţa, şi care să elimine *„marele cot al Dunării"*.

În contextul reunirii Dobrogei la România, proiectele specialiştilor români au vizat premise total diferite de cele vehiculate până atunci: dezvoltarea ţării pe plan economic, politic, strategic şi social. Acest interes al statului român este prezentat atât în periodice dobrogene - precum „Dacia", „Dobrogea economică", „Dobrogea Jună", „Analele Dobrogei", „Farul", „Plutus", „Buletinul Municipal al Oraşului Constanţa" -, cât şi în preocupările unor specialişti şi personalităţi constănţene ca Virgil Cotovu, Laurenţiu Erbiceanu, Virgil Andronescu, C. A. Ciudin, T. Oancea şi alţii. În acest sens, 1923 este anul cu cele mai multe luări de poziţii publice şi iniţiative referitoare la problematica canalului.

După cel de-al Doilea Război Mondial - deşi România a fost grav afectată de pierderi materiale şi umane, prin ocupaţia trupelor sovietice, în condiţiile trecerii la societatea de tip sovietic -, s-a reluat

---

[*] Muzeul „Axiopolis" Cernavoda; e-mail: serban_ana_olivia@yahoo.com.

[1] Paul Cernovodeanu, *Românii şi primele proiecte de construire a canalului Dunăre-Marea Neagră (1838-1856)*, în „Revista de istorie", tom 29, nr. 2, 1976, p. 192.

https://biblioteca-digitala.ro

ideea canalului, văzută ca o operă ce dădea măsura posibilităților uriașe ale noii orânduiri sociale.

În arhive, nu am găsit niciun înscris care să conțină decizia argumentată a construirii Canalului Dunăre-Marea Neagră. Factorul politic a fost considerat ca fiind decisiv în hotărârea conducerii Republicii Populare Române de a începe construcția Canalului Dunăre-Marea Neagră, în mai 1949[2]. Motivațiile economice au fost prezentate în Memoriul Tehnico-Economic din 1949, care a stat la baza proiectului de construcție a Canalului.

Prin Hotărârea nr. 505 din 25 mai 1949, Consiliul de Miniştri a decis *„începerea lucrărilor pregătitoare pentru construirea canalului Dunăre-Marea Neagră"*[3].

În vara anului 1953, după moartea lui Stalin, o delegație românească, în frunte cu Gheorghiu-Dej, a fost convocată la Moscova, pentru a i se atrage atenția, de către noul lider, prim-secretarul C.C. al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică, Nikita Hrusciov, că acest proiect provoca tensiuni, iar cheltuielile erau enorme[4]. Hrusciov a afirmat: *„Canalul acesta nu ne unește ci ne desparte. Este o idee rușinoasă"*[5].

Prima măsură care a anunțat *„noul curs economic"* a fost închiderea Canalului Dunăre-Marea Neagră. Cel care s-a ocupat de această acțiune a fost Alexandru Moghioroş, membru al Biroului Politic şi vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri. Decizia a fost elaborată astfel încât să pară că a plecat „de jos", nucleul central de decizie politică urmând să analizeze şi să aprobe această măsură[6].

Construcția Canalului Dunăre-Marea Neagră a reprezentat una din cele mai dure încercări ale românilor pentru modificarea structurii naturale a unei regiunii, într-o vreme când altele ar fi trebuit să fie prioritățile unui regim politic ce promova ideea unei vieți mai bune în România[7].

După închiderea lucrărilor Canalului Dunăre-Marea Neagră, în 1953, ideea construirii unui drum maritim mai scurt spre Mare nu a

---

[2] Marian Cojoc, *Istoria Dobrogei în secolul XXI*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2001, p. 12-15.

[3] Direcția Județeană al Arhivelor Naționale Constanța (D.J.A.N.C.), fond Direcția Generală a Canalului Dunăre-Marea Neagră, dos. 137/1949, f. 3; apud, „Buletinul Oficial al R.P.R", nr. 33, 26 mai, 1949, p. 1-2.

[4] Marian Cojoc, *Evoluția Dobrogei între anii 1944-1964. Principalele aspecte din economie şi societate*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, 2001, p. 123.

[5] Mihai Chirițoiu, *Lichidați Canalul Dunăre-Marea Neagră!*, în „Magazin istoric", XXXIV, nr. 7, iul. 1999, p. 26.

[6] Lavinia Betea, *Închiderea şantierului*, în „Jurnalul Național. Ediție de colecție", 26 sep. 2005, p. 8.

[7] Marian Cojoc, *Evoluția Dobrogei între anii 1944-1964....*, p. 145.

https://biblioteca-digitala.ro

fost abandonat. Cum s-a văzut, anvergura acestei construcții depășea posibilitățile economice și tehnice ale României de atunci. Lucrările nu au fost oprite total. Acestea au continuat în direcția utilizării șenalelor pentru irigarea unor terenuri agricole din Dobrogea, grânar al României și important bazin pomiviticol.

Săpăturile realizate între 1950-1953 au fost valorificate, începând cu 1959, în cadrul Complexului de irigații Mircea Vodă, dezvoltat, mai apoi, în Sistemul de irigații Carasu, cu o suprafață de cca. 180 000 ha[8].

Ideea Canalului a persistat în gândirea oamenilor politici și a inginerilor români, astfel încât, la începutul anilor '70, s-a reluat proiectul, cu o nouă concepție și la ordinele unui nou conducător, Nicolae Ceaușescu. Dovadă sunt analizele și studiile efectuate, între 1969-1972, de Ministerul Transporturilor și Telecomunicațiilor. Acestea s-au referit la dezvoltarea economică și socială a sudului și sud-estului țării, evidențiind necesitatea asigurării unui sistem de transport pe mare. În acest context, au fost analizate infrastructura și capacitățile de transport existente, posibilitățile de modernizare a acestora, traficul de mărfuri și materii prime prognozat pe următorii 25 de ani pe relația import-export, via Marea Neagră.

Studiile întocmite între 1969-1972 s-au concretizat într-o hotărâre în cadrul Plenarei C.C. al Partidului Comunist Român din 18-19 iunie 1973, prin care s-a stabilit trecerea la construcția *„Complexului hidroenergetic și de transport Dunăre-Marea Neagră"*, cu următoarele obiective: nodul hidroenergetic ce urma să fie realizat prin bararea Dunării în zona Cernavodă, un nou port maritim la Constanța Sud-Agigea, canalul navigabil Dunăre-Marea Neagră. Lacul de acumulare format în spatele barajului de pe Dunăre trebuia să debușeze în noul port maritim.

În toamna anului 1975, au demarat lucrările de organizare a șantierului Canalului. Șantierul propriu-zis a fost inaugurat la sfârșitul anului 1975, iar, la începutul anului 1976, au fost generalizate fronturile de lucru, treptat, pe toată lungimea canalului.

Conducătorul statului, Nicolae Ceaușescu, a acordat o mare importanță acestui obiectiv de mari dimensiuni. A fost o prezență constantă pe șantierele Canalului pe toată durata de construcție. În total, șeful satului a efectuat 10 vizite de lucru pe șantierele Canalului, în perioada 1973-1982. A inspectat tronsoanele de canal efectuate, dând indicații proiectanților cu privire la îmbunătățirea lucrărilor. La fiecare vizită, cerea mărirea ritmului de lucru.

---

[8] Chiriac Avădanei, *Sistemul canalelor navigabile din Dobrogea*, în „Canalul Dunăre-Marea Neagră între istorie, actualitate și perspective"/ coord. Valentin Ciorbea, Sorin Ovidiu Cupșa/, Constanța, Ed. Ex Ponto, 2008, p. 150.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru execuția lucrărilor Canalului Dunăre-Marea Neagră s-a înființat, în trimestrul III al anului 1975, Centrala de Construcții Canal Dunăre-Marea Neagră (C.C.D.M.N). Această unitate a avut în componența sa 4 grupuri de şantiere: Grupurile 1, 2, 3 şi 5.

Întreprindere de Construcții Hidrotehnice Constanța, Brigada Hidrotehnică nr. 45 a armatei, Şantierul Național al Tineretului - Canal Dunăre-Marea Neagră, Şantierul nr. 44 Agigea, Centrala de Transporturi Auto au executat, fiecare, câte un sector de canal, cu obiectivele aferente. Pentru exploatarea, întreținerea şi repararea utilajelor şi mijloacelor de transport din dotare, în cadrul Centralei, a funcționat o întreprindere specializată de utilaje grele la Basarabi (I.R.U. Basarabi).

Constructorii Canalului au dispus de un mare număr de mijloace de execuție performante: 7 000 autovehicule, 510 excavatoare, 488 buldozere, 72 autogredere, 177 macarale auto, 70 macarale turn, 4 000 autobasculante de 16, 50 şi 100 tone, 16 drăgi, 17 instalații de transport cu benzi şi altele[9]. Pe lângă aceste mijloace tehnice din dotarea Centralei Canal Dunăre-Marea Neagră, pentru execuția lucrărilor, au mai acționat mijloacele aflate în dotarea celor două Brigăzi de Geniu ale Ministerului Apărării Naționale, iar, pentru executarea lucrărilor pe văile afluente, mijloace ale Consiliului Național al Apelor. Gradul de mecanizare al lucrărilor a fost de peste 98%. Dispunând de forța de muncă şi de dotare, Centrala Canal Dunăre-Marea Neagră a asigurat execuția volumului foarte mare de lucrări de construcții-montaj şi instalații, de mare complexitate şi diversitate, într-un termen relativ scurt.

Realizarea acestui obiectiv a implicat un număr impresionant de muncitori, proiectanți, tehnicieni şi ingineri. Cazarea oamenilor a fost asigurată în şapte tabere muncitoreşti, dotate cu dormitoare pentru nefamilişti, apartamente pentru familişti, cantine şi microcantine, dispensare, cluburi, magazine.

I. IMPLICAREA ARMATEI LA LUCRĂRILE DE CONSTRUIRE A CANALULUI DUNĂRE-MAREA NEAGRĂ

Amploarea lucrărilor a impus şi participarea armatei, care, prin organizare, dotare cu utilaje şi efective, a fost în măsură să se implice în materializarea proiectului. Armata a participat la toate etapele realizării Canalului Dunăre-Marea Neagră, aproape 80% din lucrări fiind efectuate de armată. La execuția acestora au participat activ şi cu rezultate foarte bune două brigăzi de geniu ale Ministerului Apărării

[9] Constantin I. Popa, *Considerațiuni asupra Canalului Dunăre-Marea Neagră*, vol. I, 1984, p. 20/ manuscris în arhiva personală a prof. Valentin Ciorbea/.

https://biblioteca-digitala.ro

Naționale şi Centrala de Transport Auto din Ministerul Transporturilor.

La trei ani după adoptarea Hotărârii din 18-19 iunie 1973 de reîncepere a construcției Canalului, Ministerul Apărării Naționale a primit sarcina de a participa la realizarea Canalului Dunăre-Marea Neagră, prin executarea unui sector de canal în lungime de 30 km, suprafață care a fost mărită cu 10 km în decembrie acelaşi an[10].

Militarii-constructori au lucrat în cele mai grele sectoare ale Canalului: la ecluze, la cele 8 poduri, la construirea şi amenajarea porturilor, au excavat peste 80 milioane m³ de pământ, au fixat peste 150 milioane bucăți piatră, fiecare de câte 50 kg, au transportat peste 100 milioane tone de pământ.

Numărul de cadre militare necesare realizării Canalului Dunăre-Marea Neagră a fost asigurat de Ministerul Apărării Naționale, prin numire în funcții de comandă direct pe şantierul Canalului, iar, o altă parte, s-a asigurat prin detaşări de la unități şi mari unități, pe o perioadă de doi ani. Efectivele de militari care au participat la construcția Canalului, în cei 8 ani, a fost de 6083 cadre şi 91000 militari.

Pentru realizarea lucrărilor complexe de la Canal, armata a înființat două mari unități cu militari în termen şi cadre corespunzătoare: Brigada Hidrotehnică - 4 unități de geniu construcții şi o şcoală de mecanici utilaje - şi Brigada de Geniu - 3 unități de geniu în subordine, subunități de marină şi de scafandri. La Palazu, s-a înființat Baza de reparații auto, unde s-au adus mijloace tehnice, materiale şi forța de muncă folosite de unitățile militare care au lucrat la construcția Canalului. La Medgidia, s-a înființat Baza de reparații utilaje, unde s-au pregătit echipe de electromecanici - militari în termen, care lucrau pe electroforeze F.C.60 (proprietate a Centralei Canal Dunăre-Marea Neagră) pentru executarea găurilor de mină folosite la derocările cu explozivi. La Poarta Albă, a existat o unitate de formare şi specializare a mecanicilor constructori-utilaje, unde au fost instruiți peste 6000 de meseriaşi: mecanici-excavatorişti, draglinişti, buldozerişti, mecanici pentru grupuri electrogene, tractorişti rutierişti, din rândul militarilor, maiştrilor şi subofițerilor. La Cernavodă a funcționat o mare stație de prelucrare şi spălare mecanică a agregatelor. La Slobozia, a funcționat o şcoală de ofițeri.

Anrocamentele necesare construcției Canalului au fost asigurate, în cea mai mare parte, de carierele de piatră deschise la Sitorman şi

---

[10] Valentin Ciorbea, *Canalul Dunăre-Marea Neagră, o construcție realizată în „ritm militar"*, în „Canalul Dunăre-Marea Neagră între istorie, actualitate şi perspectivă", Constanța, Ed. Ex Ponto, 2008, p. 217.

https://biblioteca-digitala.ro

Nicolae Bălcescu.

Datorită volumului mare al lucrărilor, Ministerul Apărării Naționale a hotărât înființarea unei mari unități de geniu specializate, cu sediul la Medgidia, denumită, convențional, Brigada Hidrotehnică, organizată pe trei batalioane de geniu, formațiuni de asigurare materială, tehnică şi medicală, subordonată Comandamentului Trupelor de Geniu[11]. Efectivele brigăzii urmau să atingă 6500 de oameni dintre care: 280 ofițeri, 75 maiştri militari, 145 subofițeri, 6000 militari în termen şi 130 civili[12], efective ce se proveneau din Ministerului Apărării Naționale - cadre şi militari în termen de la marile unități şi unitățile existente -. Pentru coordonarea activităților productive ale brigăzilor de drumuri, căi ferate şi geniu-lucrări, în cadrul Comandamentului Trupelor de Geniu s-a hotărât înființarea unei secții de căi ferate, drumuri şi lucrări, creată prin dezvoltarea Biroului de căi ferate şi drumuri, deja existent în statul de organizare.

Tehnica necesară urma să se asigure din existentul armatei, mai puțin utilajele ce nu erau în dotare (autoîncărcătoare, dragline, drăgi, autobasculante de 8-16 tone, rulouri compresoare), care să fie asigurate de către Ministerul Transporturilor şi Telecomunicațiilor[13].

Prin ordinul din 26 august 1976 al Marelui Stat Major, s-a trecut la constituirea unui nucleu al comandamentului de brigadă - format din 7 ofițeri - şi al batalionului respectiv[14]. La 29 august, a sosit, la Cernavodă, un grup de ofițeri din Comandamentul Trupelor de Geniu, condus de locțiitorul comandantului, general maior Neculai Pălimaru, împreună cu comandantul brigăzii nou create, colonelul Ştefan Bediu, şi cu cadre din conducerea noului batalion[15]. Aceştia au stabilit ca batalionul să fie dislocat în tabăra Grupului 1 şantiere, la 2 km sud-est de Cernavodă. Într-o primă etapă, s-a ordonat înființarea unui batalion de geniu, care să înceapă lucrul experimental pe un traseu de canal de un km, între km 15-16[16].

Din punct de vedere al efectivelor medii, Brigada Hidrotehnică a fost încadrată, în anul 1976, pe categorii de militari cu: 14 ofițeri, 17

---

[11] Arhivele Militare Române (A.M.R.), fond Comandamentul Trupelor de Geniu, dos. 81/1978, f. 15.

[12] *Ibidem*, f. 15.

[13] Decretul Consiliului de stat nr. 80/1976, privind unele măsuri pentru proiectarea şi executarea Canalului Navigabil Dunăre-Marea Neagră.

[14] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti (în continuare, A.M.R.), fond Comandamentul Trupelor de Geniu, dos. 81/1978, f. 16.

[15] *Istoricul Canalului Dunăre-Marea Neagră*, Ministerul Apărării Naționale, Comandamentul Trupelor de Geniu, p. 47.

[16] A.M.R., fond - Comandamentul Trupelor de Geniu, dos. 81/1978, f. 17.

https://biblioteca-digitala.ro

maiştri militari, 25 subofiţeri şi 609 militari în termen. În total, 665 militari[17].

Pentru anul 1977, Ministerul Apărării Naţionale a adoptat un ansamblu de măsuri care să asigure îndeplinirea obiectivelor productive pe anul 1977. Aceste măsuri vizau realizarea a 4 km canal finit[18]. Între 1 februarie-2 martie 1977, au fost înfiinţate Batalionul de Geniu Medgidia şi Batalionul de Geniu Basarabi, subordonate Brigăzii Hidrotehnice, s-a constituit un comandament operativ, alcătuit din reprezentanţi ai comandamentelor de armă, armate şi direcţii centrale şi condus de adjunctul ministrului Apărării Naţionale.

S-a emis Ordinul ministrului Apărării Naţionale nr. M.4 din 19 ianuarie 1977, prin care s-a reglementat asigurarea Brigăzii Hidrotehnice cu şoferi şi mecanici conductori. Prin acest ordin, comandamentele de armate şi de arme au detaşat, pe timp de 1-2 ani, subofiţeri auto pentru autobasculantele de 16 tone. Efectivele medii ale Brigăzii, pe anul 1977, s-au ridicat la 3212 militari: 164 ofiţeri, 55 maiştri militari, 358 subofiţeri, 2600 militari în termen şi 35 de civili[19].

Relaţiile dintre Ministerul Apărării Naţionale şi Centrala Canalului Dunăre-Marea Neagră nu au funcţionat întotdeauna conform Convenţiilor şi Rapoartelor comune încheiate în vederea bunei desfăşurări a lucrărilor. De multe ori, Ministerul Apărării Naţionale a acuzat rămâneri în urmă la plan, datorită nerespectării de către Centrala Canal Dunăre-Marea Neagră a părţilor sale din Convenţie. Printre acestea, s-au aflat deficienţele în aprovizionarea cu materiale de construcţii şi a pieselor de schimb pentru utilaje, lipsa unor proiecte de execuţie, a unor mijloace tehnice şi întârzieri ale Centralei Canal Dunăre-Marea Neagră în dezafectarea unor lucrări de artă. Astfel, inginerii militari şi-au asumat noi răspunderi, preluând o mare parte din atribuţiile reprezentanţilor Centralei Canal şi ai antreprizelor.

Ţinând seama de necesarul de efective al marii unităţi, corespunzător sarcinilor de plan pe anul 1978, Marele Stat Major a ordonat reorganizarea Brigăzii Hidrotehnice pe 4 batalioane. Batalionul de Geniu de la Medgidia a fost dislocat la Satul Nou, iar, în tabăra ce îi aparţinea, a fost instalat un nou batalion de geniu, încadrat cu 913 militari, dintre care 755 militari în termen[20]. Efectivele medii ale

---

[17] *Loc. cit.*, dos. 64/1981, p. 35.

[18] *Istoricul Canalului Dunăre-Marea Neagră....*, p. 52-54.

[19] A.M.R., fond - Comandamentul Trupelor de Geniu, dos. 81/1977, f. 150; dos. 81/1978, f. 1-3; Valentin Ciorbea, *op. cit.*, p. 217.

[20] Valentin Ciorbea, *op. cit.*, p. 220.

https://biblioteca-digitala.ro

marii unităţi s-a ridicat, în anul 1978, la 3638 militari[21].

Anul 1979, a pus, în faţa constructorilor militari, sarcini de o mare complexitate. În urma Protocolului încheiat între Ministerul Apărării Naţionale şi Ministerul Transporturilor şi Telecomunicaţiilor, armata a primit sarcina executării a 8 km canal, 3 km lucrări de excavaţii pentru pregătirea frontului de lucru pentru anul 1980. Pentru atingerea acestor obiective, Ministerul Apărării Naţionale a constituit o unitate de formare şi specializare a mecanicilor conductori de utilaje, la Poarta Albă, şi a detaşat, din cadrul Marinei Militare, 1 ofiţer, 20 de maiştri militari şi 30 marinari[22] .

La 1 decembrie 1979, efectivele armatei pentru Canalul navigabil Dunăre-Marea Neagră au fost de 5907 militari în termen, maiştri şi subofiţeri productivi în cadrul Brigăzii Hidrotehnice şi în cele două baze de reparaţii, 820 militari aflaţi în curs de şcolarizare la Slobozia şi la Poarta Albă şi 300 la specializare pentru derocări în sectorul Basarabi-Agigea[23]. Efectivul mediu al Brigăzii Hidrotehnice a fost, în 1979, de 235 ofiţeri, 86 maiştri, 197 subofiţeri şi 4506 militari în termen[24].

Sarcinile de plan pe anul 1980 au fost suplimentate, volumul lucrărilor s-a ridicat la 9 km canal. Armata a fost implicată şi pe segmentul km 45-53 - repartizat Şantierului Naţional al Tineretului - şi a participat, cu mijloace tehnice şi forţă de muncă, şi între km 54-57[25].

Brigada Hidrotehnică şi-a mărit efectivele - de la 5085, la 6160 militari -, a crescut parcul de excavatoare şi autobasculante, iar, la sfârşitul anului, efectivele s-au ridicat la 7200 militari pentru Brigada Hidrotehnică şi 2000 pentru Brigada de Geniu[26].

Dintr-un bilanţ al participării armatei, în anul 1981, la realizarea Canalului Dunăre-Marea Neagră, aflăm că au fost realizaţi cei 7,5 km canal planificaţi pe sectorul Cernavodă-Basarabi, Ministerul Apărării Naţionale asigurând unităţile militare angajate în construcţia Canalului-, militarii în termen şi cadrele de comandă. Astfel, numărul militarilor s-a ridicat la 9500 militari în termen, în perioada de vârf, a asigurat detaşarea unui ofiţer, a 34 de maiştri militari şi 50 militari în termen specializaţi la Şantierul de dragaje[27].

---

[21] A.M.R., fond - Comandamentul Trupelor de Geniu , dos. 81/1979, f. 4-5.
[22] *Loc. cit.*, dos. 64/1981, f. 32.
[23] *Istoricul Canalului Dunăre-Marea Neagră....*, p. 150.
[24] A.M.R., fond - Comandamentul Trupelor de Geniu, dos. 64/1981, f. 35.
[25] Valentin Ciorbea, *op. cit.*, p. 222.
[26] *Istoricul Canalului Dunăre-Marea Neagră....*, p. 124, 129.
[27] *Ibidem*, p. 147-148

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru anul 1982, Ministerul Apărării Naționale a acordat sprijin Centralei Canal Dunăre-Marea Neagră pentru realizarea lucrărilor de apărări protecții mal în sectorul km 41-45, trimițând 300 militari în termen, a completat efectivele Brigăzii de Căi Ferate cu 700 militari şi 1300 pentru Brigada de Drumuri[28].

Pe şantierele Canalului, anul 1983 a fost decisiv pentru terminarea lucrărilor. Pentru finalizarea *„într-un ritm militar"* a lucrărilor încredințate armatei la Canal, Ministerul Apărării Naționale a menținut efective mari, care au variat între 9800 şi 11456 militari[29]. Şantierul Canalului a reprezentat, în același timp, și un poligon de instrucție, unde ostaşii genişti şi-au perfecționat tehnica de lucru cu explozivi la derocări, modul de dozare a încărcăturilor de explozivi în structură mixtă (trotil şi dinamită), realizarea de excavații cu explozii subacvatice.

II. IMPLICAREA TINERETULUI LA LUCRĂRILE DE CONSTRUIRE A CANALULUI DUNĂRE-MAREA NEAGRĂ

La construcția canalului au participat tineri din toată țara.

La 29 septembrie 1976, a avut loc Şedința Comitetului Politic Executiv, unde s-au aprobat *„propunerile Comitetului Central al Uniunii Tineretului Comunist (U.T.C) din România privind participarea tineretului de toate categoriile, la construirea Canalului Dunăre-Marea Neagră şi organizarea, în acest cadru, a Şantierului Național al Tineretului în zona Basarabi-Straja"*[30]. Tinerii au lucrat şi la Canalul Poarta Albă-Midia Năvodari, *„cel mai important şantier al tineretului prin volumul şi dificultatea lucrărilor încredințate, pe tronsonul cuprins între km 20-25 încredințat brigăzii de tineri"*[31].

Prin participarea tinerilor la lucrările Canalului Dunăre-Marea Neagră şi ale Canalului Poarta Albă-Midia Năvodari, s-a urmărit formarea adevăraților patrioți revoluționari, maturizarea şi policalificarea, călirea lor pentru noua societate care se construia în „era Ceauşistă", *„formarea omului pentru muncă şi prin muncă"*, pregătindu-i pentru activitățile de creație folositoare societății şi responsabilizându-i față de societate[32]. Stereotipurile epocii respective. Văzuți ca o puternică forță socială, *„viitorul însuşi al națiunii socialiste"*,

---

[28] *Ibidem*, p. 150.

[29] *Ibidem*.

[30] *Ibidem*, p. 10.

[31] Octavian Georgescu, Gh. Constantinescu, *Canalul Poarta Albă-Midia, Năvodari, a doua magistrală albastră*, în „Tomis", XIX, nr. 10, oct. 1984, p. 2.

[32] Nicolae Deaconu, *Tineri formați pentru muncă şi prin muncă*, în „Scînteia tineretului", XXXII, seria II, nr. 8518, 11 oct. 1976, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

tinerii trebuiau integrați, permanent, în dialogul producției, cercetării, învățământului, culturii, cu problemele vieții, cu cerințele oamenilor[33].

Conform propagandei vremii, pe şantierele naționale ale tineretului s-a urmărit educarea în spiritul idealului comunist, prin muncă, tinerii beneficiind de pregătire profesională, ştiințifică, culturală, şanse de afirmare în societate, formarea unor atitudini responsabile, conştiente, dragostea față de țară[34].

Prezența tinerilor pe un șantier nu era o noutate. Din 1974, s-au aflat în activitate 13 Şantiere Naționale, pe care au lucrat, anual, 2,5 milioane de tineri, elevii şi studenți. Cei care au venit pe aceste şantiere trebuiau să obțină la şcoală medii peste 8 şi să nu aibă nici o corigență. Din 1978, tinerii, muncitorii, elevii şi studenții *„aflați în vacanță, vor lucra la Canalul Dunăre-Marea Neagră"*[35]. În realitate, tinerii munceau pe aceste șantiere mai mult obligați, decât de bună voie.

Straja-Basarabi a fost statul major al Şantierului Național al Tineretului de la Canalul Dunăre-Marea Neagră. Oficiosul U.T.C., „Scînteia tineretului", a ținut cititorii la curent, în paginile sale, cu munca depusă de tinerii brigadieri, studenți şi elevi, la Canalul Dunăre-Marea Neagră. Bineînțeles, cu exagerările specifice perioadei. Tinerii au lucrat la devierea căilor ferate, la montarea de benzi transportoare, săpare de şanțuri pentru evacuarea apei, pietruirea şi consolidarea terasamentelor, la instalații, la confecționarea formelor metalice la cofrajele de la ecluza Agigea, la perne la conductele de azbociment etc. Ei au venit la Canal în serii de trei luni şi au fost organizați în 38 de brigăzi. Între 1977-1978, brigadierii, elevi şi studenți ai Şantierului Tineretului de la Canal, au venit în câte trei serii de 1500, în total 5500 brigadieri. La sfârşitul anului 1978, numărul lor s-a ridicat la 7700.

În 1978, la Basarabi-Valea Seacă, au sosit 634 brigadieri elevi şi studenți. Elevii Liceului metalurgic din Beclean-Bistrița au lucrat la devierea căi ferate[36]. În august același an, 800 de tineri au lucrat ca mecanici de utilaje şi şoferi. Au muncit pe șantier 2000 de elevi şi studenți de la Liceul industrial al Uzinei de autocamioane Braşov, ai

---

[33] „Scînteia tineretului", XXXII, seria II, nr. 8521, 14 oct. 1976, p. 1; nr. 8 545, 11 nov. 1976, p. 3.

[34] Nicolae Manea, *Un act politic menit să contribuie la ridicarea bunăstării poporului*, în Idem, XXXII, seria II, nr. 8282, p. 2; Alexandru Ştefănescu, *Locul de muncă-un loc în societate*, în Idem, nr. 8568, p. 1; Adrian Vasilescu, *Educația comunistă a tinerei generații*, , în Idem, XXXIII, seria II, nr. 8609, 26 ian. 1977, p. 1.

[35] Ion Andreiță, *Tinerețe comunistă pe şantierul Canalului*, în Idem, XXXIV, seria II, nr. 9060, 10 iul. 1978, p. 3; Idem, *Brigadierii şi faptele prezentului*, în Idem, nr. 9065, p. 1.

[36] Ion Andreiță, *Brigadierii şi faptele prezentului...*, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

Liceului industrial al Întreprinderii de piese auto Sibiu, Cluj, Brăila, ai Facultății de Științe economice Cluj.

La centrul de calificare de la Poarta Albă, 2430 tineri şi-au însuşit meserii necesare şantierelor şi Canalului. Au participat la lucrări, în acest interval, brigada Bucureşti, cu 91 de brigadieri - 60 de studenți ai Facultății Hidrotehnice şi 31 elevi ai Liceului industrial nr. 3 -, brigada Galați - cu 60 de elevi de la Liceul Tecuci nr. 1 cu profil lăcătuşi, Liceul nr. 2 cu profil construcții nave. Brigada Vâlcea era formată din 29 de elevi de la Liceul industrial de chimie din Râmnicu Vâlcea, care au pregătit terenul pentru montarea benzilor transportoare în zona Agigea, şanțurile de evacuare a apei, pietruirea şi consolidarea terasamentelor. Brigada Tulcea cuprindea 30 de elevi ai Liceului industrial nr. 4, care au lucrat, în zona Cumpăna, la turnarea fundației unui pavilion pentru locuințe, aceştia fiind specializați în instalații, construcții civile şi industriale. Brigada Argeş, formată din studenții de la Institutul de Învățământ tehnic superior din Piteşti, a lucrat la baza SEIRU Basarabi, la înlocuirea de cauciucuri, tinichigerie, reparații sisteme hidraulice, înlocuiri de cutii de viteze. Tinerii din Brigada Suceava au lucrat la taluzări[37].

În anul 1979, au venit, pe şantierul Canalului, 1425 tineri calificați şi 1275 necalificați[38].

În cei trei ani şi jumătate, pe şantierul Canalului au lucrat peste 20000 de tineri, dintre care 4000 muncitori calificați şi 16000 elevi şi studenți[39].

În 1981, au muncit pe şantierul Canalului 4000 de tineri - şoferi, lăcătuşi, buldozerişti, excavatorişti - şi elevi[40].

*

Canalul Dunăre-Marea Neagră a fost inaugurat oficial la 26 mai 1984, de către secretarul general al Partidului, preşedintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceauşescu, în cadrul unei mari şi somptuoase ceremonii, la care au luat parte oameni politici, oameni

---

[37] Idem, *Cu tinerii brigadieri de pe şantierul Canalului Dunăre-Marea Neagră, zile şi nopți de muncă pentru țară*, în „Scînteia tineretului", XXXV, seria II, nr. 9286, 2 apr. 1979, p. 3.

[38] Gheorghe Cucu, *Fapta - temelia pe care se aşează sigur şi categoric viitorul*, în Idem, nr. 9610, 17 apr. 1980, p. 3; Pavel Perif, *O generație a muncii pentru țară*, în Idem, nr. 9604, 10 apr. 1980, p. 3; *Şantierul - spațiul permanent al tinereții noastre comuniste*, în Idem, nr. 9440, 1 octombrie 1979, p. 3.

[39] Romulus Lal, *Şantierul Național al Tineretului - spațiu al participării şi afirmării plenare ale tinerilor României Socialiste*, în Idem, XXXVI, seria II, nr. 9618, 26 apr. 1980, p. 3.

[40] Paul Delteanu, *La înalta cotă a dăruirii pe Şantierul Național al Tineretului Canal Dunăre-Marea Neagră*, în Idem, XXXVII, seria II, nr. 9939, 11 mai 1981, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

care lucraseră la construcția Canalului și *„cetățeni de la orașe și sate"*, obligați să participe la inaugurarea *„Magistralei Albastre"*. Astfel, lucrători în întreprinderile de toate felurile și elevi din județul Constanța au fost aduși cu autocare, camioane etc., pentru a aplauda această realizare a statului comunist, care, este adevărat, în timp, și-a dovedit utilitatea.

Canalul constituie *„coloana vertebrală"*[41] a unui complex sistem hidrotehnic şi de navigație, un examen deosebit pentru economia românească, o monumentală operă inginerească, una dintre cele mai mari şi complexe investiții ale României.

Prin deschiderea navigației între Cernavodă şi portul Constanța Sud, în mai 1984, şi inaugurarea, la sfârşitul lunii noiembrie 1987, a Canalului Poarta Albă-Midia Năvodari, Dunărea leagă cel mai mare port al României la Marea Neagră, Constanța, de platforma industrială de la Midia.

Canalul Dunăre-Marea Neagră se înscrie în clasa canalelor interioare IV, cea mai mare clasă internațională de canale interioare stabilite după normele C.E.E. a O.N.U. Din punct de vedere constructiv, se ridică la nivelul celorlalte obiective de acelaşi gen din lume: Canalul Panama, Canalul de Suez, Canalul Moscova-Volga, Canalul German de Nord.

Canalul rămâne o construcție importantă din punct de vedere economic, politic, militar. Pentru Coridorul de Transport Transeuropean nr. VII, importanța acestuia derivă din faptul că asigură legătura *„arterei navigabile a Dunării"* cu un port maritim, care dispune de terminale specializate pentru diferite categorii de mărfuri, dane pentru containere, platforme de depozitare şi prelucrare etc.

Anul 2007 a fost considerat an de referință pentru Compania Națională Administrația Canalelor Navigabile, fiind anul aderării României la Uniunea Europeană. Acest fapt a adus în atenția statelor europene sistemul de canale navigabile româneşti. Canalul Dunăre-Marea Neagră şi ramura sa Poarta Albă-Midia Năvodari au fost incluse în Coridorul VII Pan-European de transport. Prin obținerea de fonduri europene nerambursabile, s-au elaborat proiecte de reabilitare a lucrărilor şi a obiectivelor importante de pe canal, deschizându-se noi perspective europene pentru canalele navigabile româneşti, opțiuni de afaceri.

---

[41] Constantin Chifane-Drăguşan, *Peisaje în mişcare: Construcții care au schimbat fața Pământului: note de călătorie*, Bucureşti, Editura Fundația Marco Polo, 2003, p. 465.

https://biblioteca-digitala.ro

ORGANIZING THE CONSTRUCTION AND THE PROBLEM OF WORK FORCE AT THE DANUBE-BLACK SEA CANAL

Abstract

The idea of a shorter sea route to the Black Sea, was an old goal. The first ideas and projects of a navigable canal, to shorten the way to 400 km, date to the XIXth century. At Stalin's order, in 1949, the new leader Gheorghe Gheorghiu-Dej, started work to Danube-Black Sea Canal, who ended abruptly in 1953 as a failure.

In 1973 into a new political framework and under a new leader, Nicolae Ceauşescu, the construction of Danube-Black Sea Canal was resumed. The construction of the Danube-Black Sea hydroelectric and transport complex involved a large number of workers, designers, technicians and engineers. The extent of works required the army's intervention who participated with special units to carry out the work undertaken. Young people also participated to the Canal works. On national youth sites they meant to educate in the communist spirit.

Keywords: Danube-Black Sea Canal, Dobroudja, sites, army, youth.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEE DOBROGENE
- TRECUT ŞI PREZENT -

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

*Constantin NICOLAE**

UN DOCUMENT ISTORIC INEDIT: CARTEA DE AUR A MUZEULUI DE LA HÂRŞOVA

Despre istoria muzeului de la Hârşova se ştiu încă puține lucruri[1]. Vrem doar să subliniem că este, potrivit mai multor opinii, una dintre puținele instituții din peisajul muzeografiei noastre a cărei viață şi activitate este legată de Regii României. Inaugurarea din anul 1904 se face în prezența Regelui Carol I şi Reginei Elisabeta; redeschiderea din 1926, după ce fost distrus în Primul Război Mondial, se face cu participarea Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria; redeschiderea în anul 2006 a fost oficiată de Regele Mihai şi Regina Ana.

Perioada 1904-1948 este oglindită de un document aproape necunoscut: Cartea de Aur. Aceasta este legată în piele roşie, împodobită cu ornamente reprezentând motive geometrice şi florale, precum şi litere aurite. Documentul datează din anul 1926. Pe copertă (fig. 1) se află inscripționat, de sus în jos, cu majuscule, următoarele: *„ROMANIA/ MUZEUL REGIONAL ŞI BIBLIOTECA/ DIN/ HÂRŞOVA"* (stema României)/*„CARTEA DE AUR/ CARSIVM/ MCMIV – MCMXVI/ MCMXXVI."* Pe toc stă scris: *„MUSEVM/ ET/ BIBLIOTHECA/ HARSOVAE/ ANTIQVI CARSII/ AD DANVBIVM/ INFERIOREM* (ornament) *MCMIV"*.

Cum rezultă, în mod explicit, viața muzeului se împarte în două perioade majore: prima 1904-1916; a doua - din 1926.

Primele patru pagini sunt dedicate inaugurării din anul 1904. Pe prima filă, pagina a doua (fig. 2), se citesc următoarele: *„ROMANIA"* (stema României)/ *„MUZEUL REGIONAL AL DOBROGEI/ ŞI/ BIBLIOTECA DIN HÂRŞOVA/ ACEST MUZEU ŞI ACEASTĂ BIBLIOTECĂ INAUGURAT-AM/ ASTĂZI 1 MAI ANUL UNA MIE NOUĂ SUTE PATRU"*. Urmează, mai jos, în fotocopie, semnăturile oficialităților participante la deschiderea Muzeului. Alături de suverani, semnează Principele Ferdinand, Principesa Maria, Carol şi Elisabeta. Sunt prezenți, alături de alte personalități din suita regală, Primul ministru D.A. Sturdza şi ministrul Lucrărilor Publice, Anghel Saligny (fig. 2).

---

* Muzeul „Carsium" Hârşova; e-mail: ct.nicolae@yahoo.com.

[1] Constantin Nicolae, *Pagini din istoria muzeului de la Hârşova*, în „Analele Dobrogei", IX, 006-2008, p. 337-349.

https://biblioteca-digitala.ro

Fila următoare este dedicată evocării momentului de la 1 mai 1904, cu textul: *„ROMANIA* (stema)/ *MUZEUL REGIONAL AL DOBROGEI/ ŞI/ BIBLIOTECA DIN HÂRŞOVA,* (urmează pe două coloane, în limba latină şi română): *„ROMANIA/ MUSEUM ET BIBLIOTHECA/ HARSOVAE ANTIQVI CARSII/ AD DANVBIVM INFERIOREM/ CAROL PRIMUS/ REX ROMANIAE/ ELISABETHA/ REGINA/ REGII PRINCIPES REGNI HAEREDES/ FERDINANDVS ET MARIA/ REGII PRINCIPES/ CAROLUS ET ELISABETHA/ MAGNA CVM EROVM/ BENEVOLENTIA MAGNOQVE/ POPULI LVMINIS AMORE/ HOC MVSEVMET HANC BIBLIOTHECAM/ INAUGURAVERE KALENDIS MAIIS/ ANN0/ MILLESIMO NONGENTESIMO QVATRO/ BIBLIOTHECAE CONDITOR/ IOANNES COTOVUS/ MUSEI CONDITOR/ BASILEVS I. COTOVUS (ROMANIA/ MUZEUL ŞI BIBLIOTECA/ DIN HARŞOVA ANTICUL CARSIUM/ DOBROGEA/ CAROL I/ REGELE ROMANIEI/ ELISAVETA/ REGINA/ PRINCIPII REGALI MOŞTENITORII TRONULUI/ FERDINAND ŞI MARIA/ PRINCIPII REGALI/ CAROL ŞI ELISAVETA/ CU A LOR MARE BUNAVOINȚA/ ŞI MULTĂ DRAGOSTE/ PENTRU LUMINA POPORULUI/ ACEST MUZEU ŞI ACEASTA BIBLIOTECA/ INAUGUTRAT-AU IN ZIUA DE 1 MAI/ ANUL/ UNA MIE NOUA SUTE PATRU/ FUNDATORUL BIBLIOTECII/ IOAN COTOVU/ FUNDATORUL MUZEULUI/ VASILE I. COTOVU"*[2] (fig. 3).

Din presa vremii, aflăm despre desfăşurarea acestui eveniment. Acesta se înscrie în cadrul vizitei Familiei Regale, pe Dunăre, în Dobrogea. Cu această ocazie, la Hârşova, a fost inaugurată şcoala nouă, care adăpostea atât biblioteca, cu peste 5000 volume, cât şi Muzeul[3].

În scurt timp, Muzeul avea să dobândească un binemeritat renume. Aici îşi găsesc locul colecții diverse, cum sunt cea istorică (materiale arheologice, colecții de monede, medalii, arme de foc, săbii etc.), geologică, zoologică, botanică, toate reprezentative pentru întreaga Dobroge. Publicistului Apostol D. Culea face o interesanta descriere a Muzeului[4].

---

[2] Despre Ioan şi Vasile Cotovu, vezi, Z. Covacef, *Pionieri ai culturii româneşti în Dobrogea: Ioan Cotovu şi Vasile Cotovu*, în „Analele Dobrogei", I, nr. 1, 1995, p. 127-129.; Lavinia Gheorghe, *Contribuții la istoria învățământului din Hârşova - 1890-1930. Învățătorul, directorul şcolii din Hârşova şi ctitor de muzeu Vasile Cotovu, în lumina unor documente de arhivă*, în „Colegium Mediense I. Comunicări ştiințifice", Mediaş, X, 2011, p. 133-141.

[3] Stoica Lascu, *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei (1878-1947)*, vol. I, *(1878- 1916)*, Muzeul de Istorie Națională şi Arheologie Constanța, 1999, p. 322.

[4] *Ibidem*, p. 523-524. Este semnificativă şi remarca pe care o face Apostol D. Culea cu privire la interesul străinilor: *„...atraşi de curiozitățile pământului*

https://biblioteca-digitala.ro

Această primă perioadă din istoria muzeului de la Hârşova a rămas, de-a lungul timpului, puţin cunoscută. Recenta descoperire în arhivele Mănăstirii benedictine Maria-Einsiedlen, din Elveţia, fondul R. Netzhammer, a unei fotografii cu imaginea muzeului de la Hârşova (fig. 4) reprezintă o contribuţie de seama în această direcţie[5]. Imaginea datează din timpul vizitei pe care episcopul a făcut-o la Hârşova, în anul 1908[6]. Cu acest prilej, acesta face şi o scurtă descriere a Muzeului, amenajat într-o sala de clasă, unde se puteau vedea *„vase, opaiţe şi monede antice, fragmente de sculpturi şi inscripţii"*[7].

Cartea de Aur ne dezvăluie şi situaţia localităţii în perioada declanşării Primului Război Mondial. Timp de două săptămâni, cât a durat ocupaţia trupelor bulgare, oraşul a fost ruinat din temelii, doar biserica a fost cruţată[8]. Colecţiile Muzeului, aşa cum rezultă din document, au fost furate sau aruncate în Dunăre[9]. Oficial, Marele Cartier General, în Comunicatul nr. 75 din 27 octombrie 1916, anunţă reocuparea Hârşovei.

După încheierea războiului, începe reconstrucţia oraşului, acţiune extrem de dificilă atât din cauza distrugerilor masive, cât şi din lipsa fondurilor necesare. Aşa se explică de ce, până la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, operaţiunea nu s-a încheiat. Fără sprijinul necesar, Vasile Cotovu, într-un gest aproape ieşit din comun, cu disperare, a luat iniţiativa reorganizării Muzeului în locuinţa personală.

Începea, astfel, cea de-a doua perioadă din scurta existenţă a acestui lăcaş de cultură. Muzeul se reorganizează pe aceeaşi structură

---

dobrogean neobişnuite prin alte părţi. Streinii iubesc călătoriile şi pe deasupra ştiu cum să le facă; nouă nu ne place, ori nu ştim să le facem. Din tot ce se poate cuprinde cu ochii spiritului, ei aleg şi preţuiesc tocmai aceia ce noi nu luăm în seama şi dăm cu piciorul. Aceasta este deosebirea între ei şi noi."

[5] Cristina-Georgeta Alexandrescu, *Bilder einer Austellung: Dokumente uber das erstre Museum in Hârşova*, în „Revue des Etudes Sud-Est Europeennes", 46, nr. 1-4, 2008, Abb. 1.

[6] Raymund Netzhammer, *Episcop în România*, vol. I, Bucureşti, Ed. Academiei Române, 2005, p. 185.

[7] Idem, *Din Romania. Incursiuni prin această ţară şi istoria ei*, vol. I, Bucureşti, Ed. Humanitas, 2010, p. 316.

[8] Brutus Cotovu, *Dobrogea în preajma războiului pentru neatârnare*, în „Analele Dobrogei", 9, 1928, p. 343.

[9] Din Jurnalul fiicei ambasadorului Franţei la Bucureşti, Yvonne Blondel, care, în zilele premergătoare ocupării oraşului de către trupele bulgare, se afla chiar la Hârşova, aflăm că Vasile Cotovu obţinuse din partea armatei *„...patru căruţe mari ca să-şi transporte lăzile..."* pe celalalt mal al Dunării. Vezi, Yvonne Blondel, *Jurnal de război 1916-1917. Frontul de sud al României*, Bucureşti, Institutul Cultural Român, 2005, p. 284.

https://biblioteca-digitala.ro

(fig. 5). Acum se deschide, practic, noua *Carte de Aur*, cea prezentată de noi. Pe pagina dedicată acestui moment, se află semnăturile Regelui Ferdinand, a Reginei Maria şi ale personalităţilor marcante participante la eveniment: prefectului judeţului, preşedintele Comisiei interimare, întemeietorul muzeului (fig. 6). Urmează, pe două pagini, un act comemorativ în cinstea evenimentului. Cum rezultă de aici, acesta a fost scris în trei exemplare: unul înaintat Regelui, al doilea consemnat în *Cartea de Aur*, iar, al treilea, se va păstra în arhiva Primăriei Hârşova. Întâlnim, mai departe, în document, impresiile celor care au trecut pragul Muzeului. Sunt personalităţi care, majoritatea, provin din mediile intelectuale ale României din perioada interbelică: profesori, învăţători, ingineri, ofiţeri, avocaţi, procurori, medici şi farmacişti, preoţi, economişti etc. Mulţi au îndeplinit funcţii administrative, venind în Hârşova, probabil, în calitate oficială (*„Inspector General în Ministerul de Interne", „Inspector agronom în Ministerul Agriculturii", „Inspector Silvic", „Revizor ecleziastic", „Comisar Regal", „Inspectoratul de muncă Constanţa", „Prefectul judeţului Constanţa", „Secretarul General al Ţinutului Marea", „General de Divizie"* etc.). Unii au trecut şi locul de proveniență *„Iaşi, Bucureşti, Constanţa, Tulcea, Galaţi, Tecuci, Călăraşi, Chişinău, Rm. Sărat, com. Chioara-Ialomiţa, Măgurele-Ilfov, Rudna-Timiş"*. În cea mai mare parte, *Cartea de Aur* este un elogiu adus muncii neobosite a „învăţătorului" Vasile Cotovu, devenit, din 1916, membru al Societăţii Numismatice Române, iar, din 1919, membru corespondent pentru Constanţa al Comisiei Monumentelor Istorice. Majoritatea semnăturilor sunt indescifrabile. Recunoaştem, totuşi, între cei care şi-au depus semnătura în *Cartea de Aur* pe Episcopul Constanţei, Gherontie -participant, în 1927, la resfinţirea Bisericii „Sf. Împăraţi Constantin şi Elena" - şi pe Principesa Ileana, aflată în excursie pe Dunăre, în anul 1928 (fig. 7). Dintre personalităţile istorice, întâlnim semnăturile lui Victor Brătulescu - prezent aici în anul 1939, în timpul campaniei de săpături arheologice la cetatea Carsium - şi a lui Grigore Florescu - aflat la Hârşova, în acelaşi scop, în anul 1943 -, precum şi pe a lui Vasile Canarache şi Expectatus Bujor, în 1945 (fig. 8). Se recunosc nume de intelectuali dobrogeni aflaţi în trecere prin localitate: Const. selasălişte, *„director ziar"*, Carol Blum *„Liceul Mircea cel Bătrân Constanţa"*, Caravana Dobrogei June (Const. N. Sarry, Ioan Micu, Sever Cărpinişeanu, Dan Alecu etc.), dr. N. M. Dunăre etc. Din document, aflăm unele date în legătură cu evenimente deosebite pe plan local, cum ar fi, dezvelirea busturilor a două personalităţi ale vieţii culturale, politice şi administrative dobrogene, în noiembrie 1936: Ioan Cotovu şi Luca

https://biblioteca-digitala.ro

Oancea[10], eveniment larg mediatizat în presa locală şi centrală la care participă şi membrii ai Guvernului.

Dintre personalitățile străine care au trecut pragul muzeului din Hârşova şi au semnat în Cartea de Aur este de reținut cunoscutului istoric american Charles Upson Clarck, profesor la Universitatea Columbia, aflat în trecere pe aici, la 2 iunie 1940.

Ultimii vizitatori ai Muzeului semnează în *Cartea de Aur* pe 3 decembrie 1947, fără comentarii. Urmau să vină vremuri grele, care vor arunca țara *„în lumea răului şi a întunericului"*, cum aprecia V. Canarache, în zilele lui aprilie 1945, petrecute la Hârşova, în compania lui Vasile Cotovu. Şi istoria acestui muzeu va fi o oglindă a acestor vremuri peste care nu putem trece, încă....

O lumină de speranță a fost redeschiderea lui, în anul 2006, de către Regele Mihai şi Regina Ana care au semnat în Cartea de onoare a Muzeului Carsium Hârşova (fig. 9) ce şi-a propus să ducă mai departe o tradiție de peste un secol.

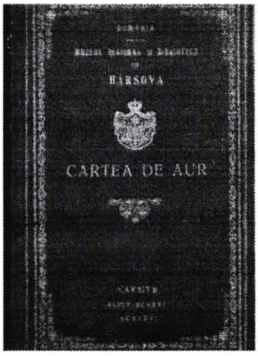

Fig. 1

Fig. 2

[10] Luca Oancea s-a nascut la Hârşova, în anul 1859, a devenit unul din cei mai mari comercianți de cereale din Dobrogea. A fost, timp de patru ani, primarul oraşului, după care a îndeplinit mai multe funcții la nivel județean: Preşedinte al Camerei de Comerț Dobrogea, Prim-vicepreşedinte şi Preşedinte al Consiliului Județean. Bustul lui Ioan Cotovu a fost ridicat în fața şcolii vechi. În anul 1989, deoarece spațiul întreg din fața şcolii - un parc în care se găseau şi câteva inscripții şi fragmente arhitecturale recuperate din cetatea Carsium - a fost transformat în teren agricol, statuia a fost mutată în fața liceului din Hârşova, care va deveni, între timp, Liceul „Ioan Cotovu", unde se află şi astăzi. Statuia lui Luca Oancea a fost ridicată în fosta piață centrală, aflată la intersecția actualelor străzi Vadului - Alexandru cel Bun. A fost dată jos la începutul regimului comunist şi s-a pierdut, definitiv, ca şi memoria ilustrului înaintaş. Vezi, Petru Vulcan, *Albumul național al Dobrogei 1866-1877-1906*, Bucureşti, 1906; Lavinia Gheorghe, *Personalități mocane în județul Constanța (secolul XIX- începutul secolului XX)*, în „Acta Musei Porolissensis", Zalău, XXXI- XXXII, 2009-2010, p. 71-86.

https://biblioteca-digitala.ro

ROMANIA

MUZEUL REGIONAL AL DOBROGEI
SI
BIBLIOTECA DIN HÂRŞOVA

ROMANIA MVSEVM ET BIBLIOTHECA HARSOVAE ANTIQVI CARSII AD DANVBIVM INFERIOREM	ROMANIA MUZEUL ŞI BIBLIOTECA DIN HARŞOVA ANTICUL CARSIUM DOBROGEA
CAROLUS PRIMVS REX ROMANIAE ELISABETHA REGINA REGII PRINCIPES REGNI HAEREDES FERDINANDVS ET MARIA REGII PRINCIPES CAROLVS ET ELISABETHA MAGNA CVM EORVM BENEVOLENTIA MAGNOQVE POPVLI EVMDIS AMORE HOC MVSEVM ET HANC BIBLIOTHECAM INAVGVRAVERE KALENDIS MAIIS ANNO MILLESIMO NONGENTESIMO QVATRO	CAROL I REGELE ROMANIEI ELISAVETA REGINA PRINCIPII REGALI MOSTENITORI ROMANIEI FERDINAND ŞI MARIA PRINCIPII REGALI CAROL ŞI ELISAVETA CU A LOR MARE BUNAVOINTA ŞI MULTA DRAGOSTE PENTRU LUMINA POPORULUI ACEST MUZEU ŞI ACEASTA BIBLIOTECA INAUGURAT-AU IN ZIUA DE 1 MAI ANUL UNA MIE NOUA SUTE PATRU
BIBLIOTHECAE CONDITOR IOHANNES COTOVIS MVSEI CONDITOR BASILEVS I. COTOVIS	FUNDATORUL BIBLIOTECII IOAN COTOVII FUNDATORUL MUZEULUI VASILE I. COTOVII

Fig. 3

Fig. 4

https://biblioteca-digitala.ro

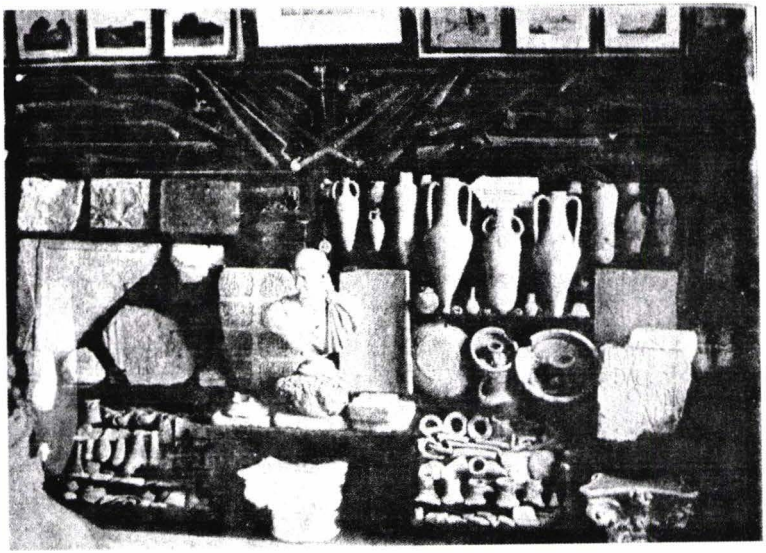

Fig. 5

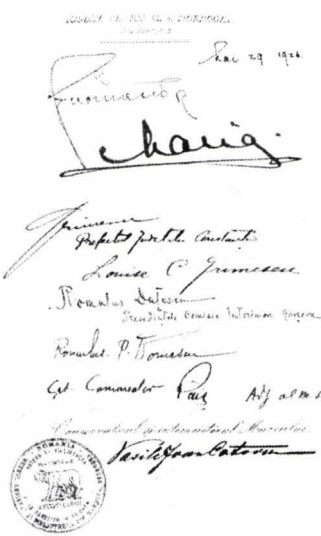

Fig. 6

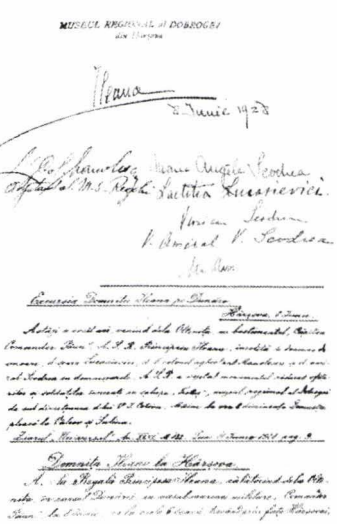

Fig. 7

https://biblioteca-digitala.ro

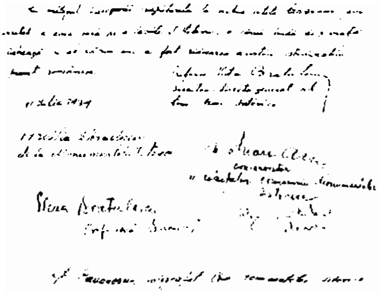

A

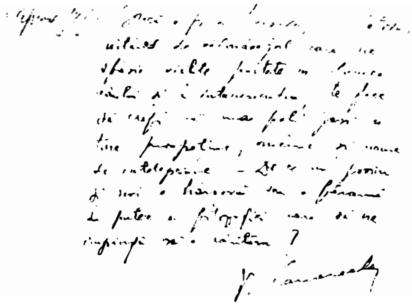

B

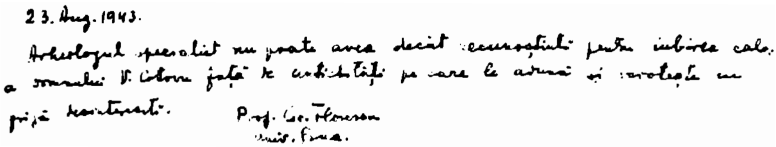

23. Aug. 1943.
Arheologul specialist nu poate avea decât recunoştinţă pentru iubirea calo. a domnului V. Cotoru faţă de antichităţi pe care le adună şi ocroteşte cu grijă neîntreruptă.
Prof. Gr. Florescu

C

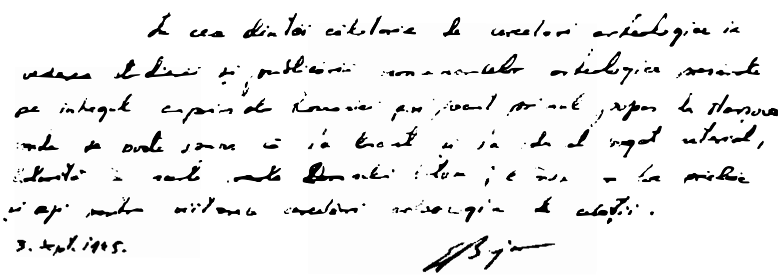

3. sept. 1945.

D

Fig. 8. A - Victor Brătulescu, B - Vasile Canarache, C - Grigore Florescu, D - Expectatus Bujor

https://biblioteca-digitala.ro

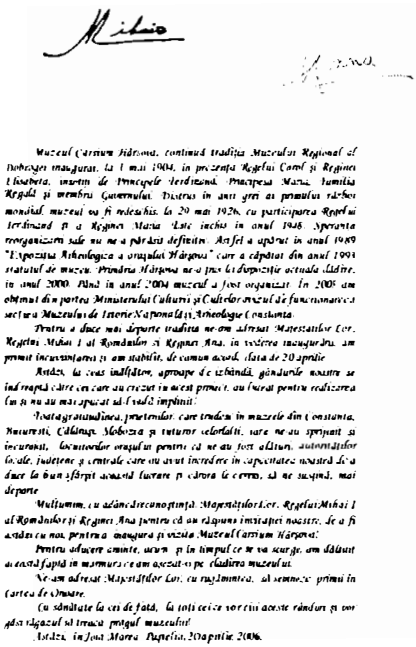

Muzeul Cetatea Hârşova, continuă tradiţia Muzeului Regional al Dobrogei inaugurat, la 1 mai 1904, în prezenţa Regelui Carol şi Reginei Elisabeta, urmaţi de Principele Ferdinand, Principesa Maria, familia Regală şi membri Guvernului. Distrus în anii grei ai primului război mondial, muzeul va fi redeschis, la 29 mai 1926, cu participarea Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria. Este închis în anul 1948. Speranţa reorganizării sale nu ne a părăsit definitiv. Astfel a apărut în anul 1989 "Expoziţia Arheologică a oraşului Hârşova" care a căpătat din anul 1993 statutul de muzeu. Primăria Hârşova ne-a pus la dispoziţie actuala clădire, în anul 2000. Până în anul 2004 muzeul a fost organizat. În 2005 am obţinut din partea Ministerului Culturii şi Cultelor avizul de funcţionare ca secţie a Muzeului de Istorie Naţională şi Arheologie Constanţa.

Pentru a duce mai departe tradiţia ne-am adresat Maiestăţilor Lor, Regelui Mihai I al Românilor şi Reginei Ana, în vederea inaugurării, am primit încuviinţarea şi am stabilit, de comun acord, data de 20 aprilie.

Astăzi, la ceas îndelung aşteptat de cetăţenii, gândurile noastre se îndreaptă către cei care au crezut în acest proiect, au luptat pentru realizarea lui şi nu au mai apucat să îl vadă împlinit.

Fotografiile din acest album, prietenilor care tradiţia în muzeele din Constanţa, Bucureşti, Călăraşi, Moldova şi tuturor celorlalţi, care ne au sprijinit şi încurajat, locuitorilor oraşului pentru că ne au fost alături, autorităţilor locale, judeţene şi centrale care au avut încredere în capacitatea noastră de a duce la bun sfârşit acest lucrare şi cărora le cerem, să ne susţină, mai departe.

Mulţumim, cu adânc recunoştinţă, Maiestăţilor Lor, Regelui Mihai I al Românilor şi Reginei Ana pentru că au răspuns invitaţiei noastre, de a fi astăzi cu noi, pentru a inaugura şi vizita Muzeul Cetăţii Hârşova!

Pentru aducere aminte, acum şi în timpul ce se va scurge, am dăruit acestui album mărturii ce am avut-o pe clădirea muzeului.

Ne-am adresat Maiestăţilor Lor, cu mulţumire, să semnezi primii în cartea de onoare.

Cu sănătate la cei de faţă, la toţi cei ce vor citi aceste rânduri şi vor găsi răgazul să treacă pragul muzeului!

Astăzi, în Joia Mare, Paştelui, 20 aprilie 2006.

Fig. 9

AN UNPUBLISHED HISTORIC DOCUMENT: THE GOLDEN BOOK OF THE MUSEUM FROM HÂRŞOVA

Abstract

The Golden Book of the Museum from Hârşova dates since the inauguration of its restoration, in May 1926. The first pages are dedicated to the 1904 opening of the Museum. There are presented photocopies with the signatures of King Carol I, Queen Elisabeth, members of the Royal House and other personalities who were present at the event, as well as the document (Fig. 2-5). The event from May 29th, 1926 is depicted by the signatures of King Ferdinand and Queen Mary (Fig. 6).The document also presents some events that took place at Hârşova in the interwar period. Here we may find numerous personalities that visited the museum like Princes Ileana in 1926 (Fig. 7), or the historians Victor Brătulescu, Vasile Canarache, Grigore

https://biblioteca-digitala.ro

Florescu, Expectatus Bujor (Fig. 8). The 2006 reopening of the museum from Hârşova is to be found on the first page of the Book of Honor where signs King Michael and Queen Anne (Fig. 9).

Keywords: Carsium, The Golden Book, The Regional Museum, Hârşova, Vasile Cotovu, document.

https://biblioteca-digitala.ro

*Sebastian CORNEANU**

MUZEUL VĂZUT PRIN OCHII PUBLICULUI – FOSTUL MUZEU SĂTESC CAPIDAVA

În perioada anilor '80 şi începutul anilor '90, în satul Capidava din judeţul Constanţa, a funcţionat un muzeu de dimensiuni mici, afiliat şantierului arheologic din localitate, instituţie ce se afla în subordinea administrativă a Muzeului de Istorie Naţională şi Arheologie Constanţa.

Înfiinţat în 1984, în fosta clădire a şcolii săteşti, Muzeul are un repertoriu ce constă din piesele de arheologie romană, bizantină şi medieval timpurie, provenite din săpăturile efectuate, de-a lungul timpului, în perimetrul arheologic al cetăţii. Expoziţia permanentă este rezultatul activităţii specialiştilor muzeului din Constanţa, Zaharia Covacef şi Maria Bărbulescu, sub coordonarea şefului de şantier din acea perioadă, profesorul Radu Florescu.

Ca amplasare, clădirea Muzeului este situată în proximitatea taberei arheologice, pe partea opusă a drumului judeţean dintre Cernavodă şi Hârşova, întreg satul Capidava având, de fapt, o întindere destul de mică în acea perioadă.

În ceea ce priveşte organizarea expoziţiei permanente, aceasta respectă planul clădirii, fiind structurată în trei încăperi. Prima, de dimensiuni mici, dispuse în forma unui L aproximativ, cuprindea, în inventarul său, obiecte de ceramică, sticlă, sculptură şi podoabe, cele din urmă, în marea lor majoritate confecţionate din bronz.

Muzeul a funcţionat continuu din 1984 până în 1990, fiind vizitat fie în grup, fie individual, activitatea în cadrul său reducându-se, treptat, după 1990, când paznicul este concediat. După anul 2000, clădirea este retrocedată comunităţii. În prezent, aceasta funcţionează, ocazional, ca biserică.

Din punctul de vedere al opiniilor publicului, situaţia unui muzeu mic facilitează accesul la modul în care acesta se raportează la instituţia muzeală, caracterul oarecum neoficial, lipsit de solemnitatea impozantă a instituţiilor de mari dimensiuni, fiind perceput cu uşurinţă de vizitatori.

Din fostul muzeu sătesc, piesele expuse au fost preluate de Muzeul de Istorie Naţională şi Arheologie din Constanţa, ceea ce a mai

* Universitatea „Lucian Blaga" Sibiu; e-mail: uibsebastiancorneanu@yahoo.com.

https://biblioteca-digitala.ro

rămas fiind amintirea sa, precum şi *Registrul de Vizitatori.* Rândurile scrise de aceştia sunt un soi de oglindă a concepţiilor epocii privind istoria, în general, şi muzeul pe care l-au vizitat, în particular. Registrul nu are un format dedicat, este un caiet dictando de 100 de file, copertat, format G5 (conform standardelor epocii), sau „studenţesc", cum era numit în limbaj popular, valorând 16.00 lei, aşa cum este scris şi pe copertă.

Dat fiind modul în care ne raportăm în prezent la informaţiile scrise sau vizuale, ni se pare foarte interesant să analizăm mărturiile publicului muzeal conţinute în acest *Registru de vizitatori,* urmărind frecvenţa unor anumite idei sau concepte, măsurate statistic sau percepute empatic, acestea evidenţiind modul în care oameni provenind din categorii sociale diferite asimilează şi se raportează la conţinutul muzeal, obiectele din cadrul oricărei instituţii de profil făcând trimitere directă la un context istoric.

Din considerente ce ţin de durata efectivă de funcţionare a Muzeului, am împărţit impresiile publicului în două categorii: prima dintre ele este cuprinsă între 9 august 1986 şi 14 octombrie 1989 - când muzeul avea un paznic angajat -, a doua, după 1990 - când muzeul era vizitat sporadic, în perioada în care arheologii îşi desfăşurau activitatea în cadrul şantierului cetăţii -.

Prima perioadă cuprinde mărturii întinse pe cuprinsul a aproximativ 40 de pagini. Analiza acestora pune în evidenţă prezenţa unei serii de concepte şi termeni, frecvenţa lor dovedind preferinţa vizitatorilor pentru utilizarea unor tipare verbale specifice epocii.

Din punct de vedere empatic, termenii care apar cel mai frecvent sunt *„impresionat/impresionaţi"*, care se întâlnesc într-o proporţie semnificativă situată în jurul a 45 % dintre mărturiile din registru, la care se adaugă acţiunea ce determină această stare, pe care publicul o rezumă în cuvintele *„am admirat"*, aşa cum apare în consemnarea din 21 aprilie 1988 (toate textele sunt prezentate în transcriere originală): *„Vizitată cu mult interes, rămânem profund impresionaţi de modul în care înaintaşii noştri ne-au transmis prin timp istoria şi civilizaţia contestată de neavizaţii şi necunoscătorii de istorie. Această cetate este o mărturie vie a existenţei noastre pe aceste meleaguri de milenii"* (semnături indescifrabile).

Legat tot de empatie, conceptul de *„plăcere"* este exprimat în diverse forme, cea mai des întâlnită fiind *„am vizitat cu multă plăcere"*, care apare cu o frecvenţă de aproximativ 15%, reprezentând însă, în marea majoritate a cazurilor, o formulare politicoasă. Referitor la aceşti termeni, considerăm că ei reflectă modul de raportare la instituţia muzeală prezentă în epocă - raportare oarecum neutră -, în care vizitatorul percepe impactul obiectelor asupra sa într-un mod

https://biblioteca-digitala.ro

specific, dar pe care îl formulează stereotip, în prezent, făcându-şi loc în exprimare termeni diverşi, cu o valoare de personalizare mai mare, cum sunt *„am fost uluit"*, *„covârşit"*, *„fascinat"* etc.

Nu intrăm în mai multe detalii legate de termenii empatici, o importanță mult mai mare având-o conținutul informativ prin conceptele pe care le vehiculează, concepte din care se discern, cu claritate, o serie a căror frecvență trădează clişeele din epocă. Acestea nu apar doar individual, ci se şi asociază, o parte dintre consemnări fiind o adevărată înşiruire de termeni specifici opiniilor cu caracter general din perioada comunistă.

Unul dintre conceptele a căror frecvență se apropie de 10% este cel de *„popor"*, înțeles aici în sens nedefinit, generic, ca o valoare perenă, aşa cum dovedesc mărturiile vizitatorilor din grupa I a Şcolii Interjudețene de Partid Constanța, din 17 februarie 1987: *„Vizitând cetatea Capidava, am rămas profund impresionați de marile descoperiri din viața înaintaşilor noştri. Din piesele expuse la muzeu am observat că poporul român a fost un popor permanent preocupat pentru cultura şi civilizația celor ce trăiesc pe aceste meleaguri"* (semnături indescifrabile).

În acelaşi tip de discurs cu valențe perene se includ şi termenii de *„strămoş"*, respectiv *„neam"*, care cunosc, şi ei, o răspândire situată tot în jurul a 10%, aşa cum apare în mesajul *„colegilor primarului Dănilă"*, din 17 februarie 1987: *„Îngrijiți, păstrați şi îmbogățiți zestrea Muzeului, dovadă a existenței strămoşilor noştri pe aceste meleaguri"* (semnături neidentificabile).

Această modalitate de percepere a istoriei corespunde unei viziuni formate din clişee specifice perioadei, termenii de mai sus trimițând, în mod firesc, la ideile de *„trecut glorios"*, *„continuitate"*, *„existența din timpuri străvechi"*, a căror frecvență este ridicată, aşa cum consemnează, pe 30 iunie 1987, o vizitatoare, studentă la Construcții: *„Impresionantă dovadă a continuității dacico-romane pe teritoriul Daciei după retragerea romanilor, care s-a păstrat până în anul 1987 şi care a reuşit să mă impresioneze şi să mă transpună în această perioadă istorică. Magnific."*

În unele mesaje, acestor clişee li se suprapune şi o amplă componentă ideologică, în cadrul căreia se identifică tiparele eroice vehiculate de mass-media din epocă, aşa cum dovedeşte consemnarea făcută de familia Mihnea, pe 23 august 1986: *„Cu ocazia aniversării a 42 de ani de la Insurecția Antifascistă, am vizitat muzeul din Capidava în amintirea strămoşilor noştri ce au luptat pentru neatârnarea neamului românesc. În urma vizitării muzeului am rămas profund impresionați."*

O versiune ceva mai poetică, al cărei conținut are însă şi o dimensiune ideologic-naționalistă pregnantă, apare pe 23 iulie 1989: *„Din colțul de nord al țării până aici unde marele fluviu adună în apele lui*

https://biblioteca-digitala.ro

toată istoria şi ni-o povesteşte, e şi acest minunat muzeu, suntem cu toţi români, iar mica noastră ţară poate să se mândrească cu astfel de dovezi arheologice la tot pasul. E o încântare şi o mândrie pentru tot poporul" (semnătură indescifrabilă).

O categorie deosebită în ansamblul acestor mărturii o constituie recomandările şi sugestiile privind organizarea sau amplasarea anumitor piese în Muzeu, din care sugestii putem întrezări tipul de instituţii similare vizitate de public. Consemnările de acest gen, dincolo de dimensiunea oarecum ştiinţifică, au, uneori, şi o tentă hilară, aşa cum o dovedeşte şi menţiunea, nedatată clar, din anul 1988, semnată de *„Costel, Silviu, Romică, Felix şi Tuţă"*: *„Cu prilejul unui frumos pescuit prin aceste părţi am avut prilejul să vedem fosta cetate Capidava ce ne-a impresionat foarte mult. Ce frumos dacă aţi avea şi un han turistic"* (semnături).

Pe lângă mesajele care conţin termenii şi conceptele enunţate mai sus, sunt şi o serie de mărturii cu caracter neutru, unele aparţinând şi cetăţenilor străini. Caracterul lor general este mai degrabă cel al unor consemnări impersonale, importanţa fiind doar de valoare documentară, fapt pentru care nu le includem în nici o categorie statistică.

Legată de majoritatea consemnărilor, se cuvine făcută observaţia că, pe lângă tiparele verbale ce ţin de termenii mai sus enunţaţi, apar şi o serie de termeni introductivi ce se păstrează până astăzi. Astfel, mărturiile publicului încep în majoritatea cazurilor cu termeni ca *„azi"* sau *„astăzi"* (am vizitat), o frecvenţă la fel de mare având şi termeni cum sunt *„cu prilejul"* sau *„cu ocazia"*. Această formulare denotă că majoritatea vizitatorilor adoptă o atitudine oficială în raport cu muzeul, exprimându-se într-un limbaj ceva mai elevat decât cel uzual, termenii folosiţi fiind, în multe cazuri, pretenţioşi.

O altă constantă a mărturiilor ce preced anul 1989 este faptul că, în majoritatea menţiunilor, se observă o tendinţă de exprimare pe care, în ziua de azi, o putem defini ca *politically corect*. Sunt identificabile fragmente întregi din tiparele vehiculate în mass-media epocii, evidente la termenii mai sus prezentaţi, vizitele în grup lăsând cele mai multe mărturii de acest gen. Se poate considera că marea majoritate a celor care semnează participă la o opinie cu un caracter general, puternic marcată de retorica perioadei, fapt evident, de altfel, în frecvenţa termenilor cu o puternică componentă ideologico-naţională. Se poate afirma, pe această cale, că multe menţiuni din registru sunt un fel de declaraţii de conformitate, o adeziune la valorile şi conceptele epocii, fără să excludă nevoia de a semna în registrul de vizitatori ca modalitate de participare prin care vizitatorii

https://biblioteca-digitala.ro

îşi marchează trecerea prin loc şi timp, consemnând data şi, în unele situații, locul de unde provin sau apartenența lor.

*

Momentul de tranziție de după 1990 este marcat de scăderea numărului de vizitatori, prima consemnare fiind făcută de un invitat oficial, Yves Laurent, primar în St. Sebastien sur Loire, pe data de 1 iulie 1990: *„Il est toujours très important de préserver les vestiges de l'histoire. Nous sommes toujours les heriteurs de l'histoire. Je souhaite à nos amis de Cernavodă d'être aussi les heriteurs de leur avenir. Pleins succès dans la réhabilitation de ce musée"* (semnătura şi titulatura completă). Acest tip de mesaj, care consemnează vizita în muzeu, este ceva mai neobişnuit în raport cu precedentele, datorită, în principal, tonului oficial, dar personalizat, valorizarea mesajului fiind făcută prin tenta mobilizatoare, total diferită de retorica ideologizată a mesajelor precedente.

Lipsa de consemnări denotă, pe de o parte, incertitudinile de la începutul anilor '90, la care se adaugă, pe de altă parte, lipsa de interes a autorităților şi instituțiilor din perioada respectivă în a mai organiza excursii cu vizitarea obiectivelor. Impresiile care apar sporadic aparțin studenților sau elevilor care îşi făceau practica arheologică în cadrul şantierului, acestea având, în majoritatea cazurilor, un caracter hilar, fără a face referire la Muzeu, aşa cum întâlnim într-o consemnare scurtă din 28 iunie 1993, unde cineva mărturiseşte: *„Aştept să beau o bere rece"* (semnătură indescifrabilă).

Aceeaşi tentă umoristică o întâlnim şi în demersul, aparent poetic, intitulat *„Inovatori din spațiu"*, datat 16 octombrie 1995 şi semnat Peter, care dă dimensiunea arbitrară a acestor mesaje: *„...Hai să punem mâna pe tot ce avem la îndemână/ Şpacluri târnăcoape şi tot ce există în zonă/ Şi să schimbăm promoția viitoare/ Ar fi indicat şi bine dacă am găsi elixirul tinereții/ Poate Iliescu ne-ar putea ajuta/ Căci numai nemuritorii ar fi martori fideli ai trecutului, prezentului, viitorului..."*(semnătură)

Toate aceste însemnări relevă libertatea haotică a perioadei de după 1989 şi lipsa de presiuni ideologice a acesteia, fără legătură cu conținutul Muzeului, având o puternică tentă personală. Apare însă, şi aici, aceeaşi dorință de a lăsa o *urmă în timp*, deosebirea constând în tonul liber al mesajelor, care sunt, de data aceasta, simple opinii personale, ce nu aderă la tiparele verbale ale Epocii de Aur.

Persistența parțială la clişeelor perioadei de dinainte de 1989, care continuă să se manifeste până astăzi, o găsim într-o consemnare din 5 august 1997, făcută de Stoichiță Lavinia, studentă la Muzeologie: *„Când am intrat pentru prima oară în acest muzeu am fost de-a dreptul uluită la vederea tuturor obiectelor existente. Tot ceea ce este expus în acest lăcaş, este o urmă, o dovadă a continuității poporului român de-a lungul*

https://biblioteca-digitala.ro

veacurilor. Vasele şi toate celelalte obiecte m-au fascinat şi continuă să mă fascineze..." (semnătură). Ce se observă în acest mesaj este nota personală, care pare să fie o atitudine generală a noului tip de vizitator, clişeul verbal „*o dovadă a continuității poporului român de-a lungul veacurilor*" fiind o constantă care se păstrează până în prezent.

Tipul acesta de mărturie stufoasă, cu caracter personal, pare să fie un atribut al celor care nu vizitează foarte des muzeele, impresiile lor fiind foarte puternice în absența termenilor de comparație.

Ultimele două mărturii din registru sunt făcute de două turiste din Franța şi Marea Britanie, în 22 mai 1999, având un caracter laconic, în opoziție cu nota care le precede: „*A remarkable discovery. Well done.*", respectiv „*Greetings from London*" (semnături indescifrabile). Aflat în opoziție cu consemnările prolixe, tipul acesta de mărturie laconică este cel mai des întâlnit la turiştii de profesie, care îşi marchează trecerea prin mesaje simple, de tipul „*Conroy was here!*", aşa cum anglo-saxonii definesc acest tip de consemnare.

În finalul scurtei noastre expuneri, putem afirma că acest registru este o oglindă a diversității vizitatorilor unui muzeu, reflectând, parțial, atât modul în care aceştia percep obiectivul pe care îl vizitează, cât şi tiparele şi prejudecățile unei epoci specifice. Credem că studiul unor astfel de documente poate pune în evidență transformările modului în care publicul se raportează la reperele artistice sau istorice conținute în instituția muzeală, marcând atât o modificare a gusturilor, cât şi transformarea felului în care vizitatorul percepe şi se raportează la conținutul informativ al instituțiilor de profil.

THE MUSEUM SEEN THROUGH THE EYES OF THE PUBLIC – THE FORMER VILLAGE MUSEUM CAPIDAVA

Abstract

During the 80s functioned a small museum, affiliated to the archeological site from Capidava, Constanta County, which presented the history of the city and which was dissolved after 1990. One of the things that caught our attention was the register of visitors; its reading was a pleasant foray into the mentality of the age. By reading this register, we may divide the visitors' records - that oscillate between the patriotic language and a certain kind of sentimentalism – into certain categories of messages which highlight on one hand the verbal stereotypes of the age and, on the other, the ideological components spread in that time.

Keywords: museum, Capidava, archeology, register of visitors, language.

https://biblioteca-digitala.ro

*Andrei VOCHIȚU**

NEW ENTRIES REGARDING THE 12 PDRS OLD GUN FROM CONSTANȚA'S NAVAL MUSEUM

During the XVIII century the smoothbore guns were used for covering and supporting infantry maneuvers and also for slowing down the enemy troop ones. It was a wise accepted idea that by a battery of artillery one should understand an assemble of such types of guns mounted in fortification or other sappers works on the battlefield thus having a lack of mobility. In the previous century there are guns with a relatively light caliber and more or less customized the manufactories and armories taking in a certain degree some autonomy over their products and laboring methods. But this is no more valid for the XVIIIth century where there is a certain trend of standardizing the ballistic methods governing the role of artillery. The British scientist Benjamin Robert has gathered all those theories forging within a single research which soon became a reference study. His first paper in this domain was *New Principles of Gunnery (1742).* A practical result of his activity in this field was the invention of carronade a piece of ordnance seeming with mortars and later howitzers but with a smaller caliber of 6 to 68 pounds, light enough and also reduced in size to fit very well on the narrow deck of an wood made rigged XVIII century warship.

Back to the smoothbore guns we must say, at least for the terminology used around the end of the XVIIIth century, well indurate even since the Queen Elisabeth age, then adopted by Cromwell's government and used by the English well through the eighteenth century there it was: the 6-, 9-, 12-, 18-, 24-, 32-, and 42-pounder classifications. On the Continent, during much of this period, the French were acknowledged leaders. Louis XIV (1643-1715) brought several foreign guns into his ordnance, standardizing a set of calibers (4-, 8-, 12-, 16-, 24-, 32-, and 48-pounders) quite different from Henry II's in the previous century.

The 12 pounds guns each required a gun team up to 14 men to operate and weighed about 32 cwt. They are called 12-pounders because they fired a cannonball that weighed 12 pounds. Although the solid 12 pound shot is what was commonly used, the guns could be loaded with a combination of projectiles. The long gun possessed one

* Muzeul Marinei Române Constanța; e-mail: naval.museum@yahoo.com.

https://biblioteca-digitala.ro

great advantage: it could far outrange the carronade, and if well operated had a chance of crippling the enemy before coming to close quarters.

The common amount of powder used for throwing this ball of 5,4 kg was of 4 pounds (1,8 kg)[1], and maximum range at most efficient elevation was around 1600 m, less then a mile, but very inaccurate. So, the maximum effective range was somewhere around 1000 m. The usual engagement range, however, was much closer[2].

The trunnions, about a caliber in size, were located well forward (3/7 of the gun's length) "to prevent the piece from kicking up behind" when it was fired. Gunners blamed this bucking tendency on the practice of centering the trunnions on the *lower* line of the bore. "But what will not people do to support an old custom let it be ever so absurd?" asked John Müller, the master gunner of Woolwich. In 1756, Müller raised the trunnions to the *center* of the bore, an improvement that greatly lessened the strain on the gun carriage. He also recalculated the proportions the windage[3]. Windage in the English gun of 1750 was about 20 percent greater than in French pieces. The English ratio of shot to caliber was 20:21. The English figured greater windage was both convenient and economical: windage, said they, ought to be just as thick as the metal in the gunner's ladle; standing shot stuck in the bore and unless it could be loosened with the ladle, had to be fired away and lost. John Müller brushed aside such arguments impatiently. With a proper wad over the shot, no dust or dirt could get in; and when the muzzle was lowered, said Müller, the shot "will roll out of course." Besides, compared with increased accuracy, the loss of a shot was trifling. Furthermore, with less room for the shot to bounce around the bore, the cannon would "not be spoiled so soon." Müller set the ratio of shot to caliber as 24:25.

All cannons were made by pouring molten metal around a solid cylinder to form a chamber for powder and shot. Exact alignment was difficult and the interior cavity was often miss-shaped. At the beginning of the XVIIIth century the iron ordnance became predominant despite the bronze ordnance, even if the price of iron was double regading the bronze one[4]. But the iron could be reused by

---

[1] Despite those acknowledged information the corrections operated by the renowned weapon designer from Woolwhich, John Muller, the ideal amount of powder was one third from the ball weight.

[2] http://www.globalsecurity.org/military/systems/ship/sail-armament.htm

[3] It refers to the difference in diameter between the bore and the shot, especially in muskets and cannons. Greater windage mean less throwing power so a small and inaccurate range.

[4] Despite the fact that the bronze is a heavy metal, because of its high

https://biblioteca-digitala.ro

melting the old guns into the forge. In 1740, Maritz of Switzerland[5] made an outstanding contribution to the technique of ordnance manufacture. Instead of hollow casting (that is, forming the bore by casting the gun around a core), Maritz cast the gun solid, then drilled the bore, thus improving its uniformity. Metal impurities, known as slag, was forced to the center by the cooling action and removed by a lathe during the finishing operation[6]. But although the bore might be drilled quite smooth, the outside of a cast-iron gun was always rough. Bronze cannon, however, could be put in the lathes to true up even the exterior.

The gun belonging to the Romanian Naval Museum collection was made by this so-called "solid drill" or "cold drill" method.

On the upper part of the bore along the trunions, before the second segment framed by the enforcing rings from the breech to the muzzle, there is the original ordnance mark of the gun. This belongs to the Goerge IIIrd reign (1760-1820) specific to the iron ordnance. The figure is half erased and is hardly readable because of the metal corrosion. The remaining half keep the "R" from the "3GR – George the IIIrd" monogram and more then half of the imperial crown where one may see the majesty's lilies the outer fit of the crown made from bulb trying to copy gems and also the Bavarian cross laying on a circle on the top. The length of the item including the cascabel is of 305 cm, the latter have a spherical form an about 16 cm wide. By rolling a rope through the rear of the gun, then connecting to the cascabel for fixing it one was binding the rope by a series of rammers in order to reduce the recoil of the gun after firing and to bring back the barrel in "ready to fire" position. The diameter of the barrel base ring is of 53 cm, followed by the first enforcing ring of 49 cm, the second of 46, the thircl of 40, the fourth of 37, the fifth of 35, finally the swell being enlarged again to about 38 cm. The nowaday caliber of the bore (the muzzle) is of 138 mm meaning almost 5.6 inches in real caliber, corroborated with other dimensions of the guns leading us to the conclusion that the piece of ordnance is of 12 pounds.

The item consists of gun's barrel with the trunions and cascabel, the chassis and the screw for elevation. The chassis and the elevation device are approximate reconstruction trying to copy the patterns

---

resistance the thickness of the barrel was lighter than to the iron ordnance, and so a bronze gun had a less weight than an iron one.

[5] http://www.gutenberg.org/files/20483/20483-h/20483-h.htm

[6] Since 1775 all guns used this manufacturing technique. See, Darrell D. Hall, *An Historic 12-pdr Muzzle-loading Naval Gun*, în „Military History Journal", vol. 3 no. 6, december, 1976, *passim*.

https://biblioteca-digitala.ro

from the era in discussion.

On the left trunion there is "solid 7/0" inscription and on the right one may see the letter "Z". Three arrows pointing the muzzle are engraved after the fabrication, laying one before the first enforcing ring and the other two before the second one. Those are markings for sighting procedure and accuracy correction at long range. Considering the above mentioned inscription from the edges of the trunions, and keeping in mind that most of the guns of this type from other museum or collections has engraved on the trunions the mark of factory and the caliber, which in most cases is Carron Foundries after 1779, in this case following the first half of George the IIIrd reign, we may conclude that the barrel of the gun presented here is drilled in 7th or 8th decade of the XVIIIth century. In this case it is possible that the gun would have been used aboard some warships sailing in the Black Sea. Despite the fact that those type of iron smoothbores were used on ships until the half of the XIXth century, thus existing the possibility for the gun to be used aboard a British or Ottoman warship during the Crimean War, getting back to the year of construction we must take in consideration that it could be used aboard an Ottoman galley or light gunboat even at the end of the XVIIIth century. This mean that the gun belongs to the era of the Russian-Ottoman War 1787-1792, more exactly being used in the first big struggle of this war, the naval battle of Kinburn, September-October 1787. The battle was won by the Russian Fleet commanded on one hand by the former captain of "Bonhomme Richard" also an American War of Independence hero, John Paul Jones (1747-1792) and on the other hand by the prince Charles of Nassau-Siegen. The Cossack's deadly gunboats inflicted great damage to the Ottoman galleys thus decimating their fleet[7]. This battle was merely the prelude of what will be the great successes of Rear Admiral Fyodor Ushakov at Feodosi in 1788 and on the Kerch straight on July 1790. Here, the Ottomans lost two of their ship of the line, one of them being the admiral ship of their Black Sea Fleet[8]. Following the disastrous fate of those battles the remaining Turkish warships had retreated to Constantinople letting the Black Sea on the grasp of the Russians. This is the starting point of the Imperial Russian affirmation as a naval power at the Black Sea. The Ottoman Navy begins to crumble, its fate being sealed by the defeat of Navarino until the half of the XIXth century.

If we take a look at Ottoman ships carrying cannons, irrespective

---

[7] Charles King, *the Black Sea. A History*, Oxford Univeristy Press, 2006, p. 160-161.

[8] R.G. Grant, *Battle at Sea*, DK Publishing, 2008, p. 208.

https://biblioteca-digitala.ro

of the century in which they were used, we see that among the ones powered with oars were kaiks (kayk), brigantine (perkende), saika (şayka) with three guns, mahone (mavna) with 24 guns, galley (kadirga) with 13 guns and bafltarda with three heavy guns and several light guns. Among sailing ships carrying guns were sloops (şalope) of 12 guns, brigs (brik), ağribar with over 30 guns, corvettes (korvet) with 20–30 guns, barça with over 80 guns, galleons (kalyon) with 60–80 guns, three-decked galleons (üç ambarh kalyon) with 80–120 guns, frigates (firkateyn) with 30–70 guns, kaypak/kapak with 80–100 guns and uskuna with 16 guns. A late XVIIIth century ship of the line, the Çift Aslan, a first-rate ship, could carry 108 guns of 8-112, 22-48, 2-24, 30-18, 28-12 (same as the one owned by the Romanian Naval Museum) and 18-8 pounders meanwhile a two decker third-rate Ottoman ship had only 66 guns on board. A last attempt to regain the lost glory for the Ottoman naval power was the construction of "Medgidyie" ship of the line, launched in 1828, the biggest warship from the world for several years. She will participate to the siege of Sevastopol during the Crimean War in 1854. So, it is possible that the gun owned by the Romanian Naval Museum, being found underwater in the old Constanța harbor's bay in 1959, to come from such an Ottoman warship in full retreat to the Empire's capitol as a result of their fleet decimation.

According to the stories of the travelers at the West bank of the Black Sea, we found out about the importance of the Constanța harbor around the end of the XVIIIth century and the beginning of the XIXth century, helping us to reconsider the strategic value of this city played in the relations between Ottoman Empire and the new affirmed Russian Empire naval power at the Black Sea, as we said. Initially, still a poor and narrow village in 1714, considering the journal of the French traveler Aubry de Matroye, it was no wider then 1 square mile including the harbor, the latter, having an open bay, weren't able to assure a safe stationing at anchor to ships. The economist Charles Claudel de Peyssonnel, an the Austrian traveler Wenzel von Brognard inform us that during the Russian-Ottoman War from 1787-1792 the city was almost completely erased by the fire coming from the Imperial Russian warships, finally standing only 200 houses from the total of 800[9]. Constanța harbor continued to exist, changing its functionality during the XVIIIth-XIXth centuries, becoming from harbor a port and then a menzil[10]. Those upgrading had a disastrous effect

[9] Valentin Ciorbea, *Portul Constanța de la antichitate la mileniul III*, Editura Europolis, Constanța, p. 60-61.

[10] Menzil – old name used around Walachia and Moldavia for postal service.

https://biblioteca-digitala.ro

upon the city after all, as it became a main target for the Russian forces seeking not only to capture it but to vanquish it.

The strategic position of the realm between Danube River and the Black Sea put it in the path of the European Empires counteroffensive against the Russian threat during the first half of the XIXth century. To the strong siege of Constanța harbor by Russian Navy in 1828, the Ottomans opposed a fortification system about 450-500 m far from the town. Von Moltke marshal, analyzing the situation of this small citadel with its defending capabilities, concluded that it could be accessible only from the North considering its geographical position. The port, even if it wasn't so sure comparable with the other West bank port from the Black Sea, had in his opinion a great importance. Its depth was no more than 7 feet being completely exposed to the southern winds. The German tactician thought the port was big enough for to many ships maneuvers and the attacking warships couldn't get to close of its coast without being seized by the coastal guns. Those was, as we mentioned, about 450 m on the West inside the gulf holding the ancient moors, the guns exposing their line of fire on south-south-east direction.

So, according to these last statements, we may conclude that it is possible for the analyzed gun to belong to the beginning of the XIXth century even if it was forged at the Imperial British Foundries in 1770, being thus used by the Ottoman defending fortifications of Constanța harbor during the Russian-Ottoman Wars from 1787 to 1829. After this year, the information we have confirm that the fortifications was completely erased.

NEW ENTRIES REGARDING THE 12 PDRS OLD GUN FROM CONSTANȚA'S NAVAL MUSEUM

Abstract

In the light of the latter researches we found some interesting data about the history of what could be the most impressive piece of ordnance belonging to a national collection from Romania. The XVIIIth century old gun, British bronze ordnance, was used for sure by the ottoman allies around the end of the XVIIIth century and the beginning of the following one. But the exact circumstances still lacks in proofs, so basing on the story of the Constanța town during this time as passing through the history of naval struggles from the Black Sea from the rising of the Ottoman Fleet until the total collapse of the Empire

https://biblioteca-digitala.ro

we can bring topgether some facts for tracing the main features of this gun.

Keywords: 12 pdrs, bronze gun, George 3rd, Russian Ottoman War 1774, naval gun, Black Sea.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

RECENZII

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Gheorghe Dumitraşcu, *Gândire şi acţiune românească în crearea Statelor Unite ale Europei: de la Mica Antantă la Uniunea Europeană,* Ed. Tipo Moldova, Colecţia Opera Omnia, Iaşi, 2011, 466 p.

La finele anului 2011 avea să vadă lumina tiparului, la Editura Tipo Moldova din Iaşi, în Colecţia Opera Omnia, o lucrare insolită ce poartă semnătura reputatului profesor, istoric şi om politic al primului deceniu de după 1989, Gheorghe Dumitraşcu, intitulată sugestiv *Gândire şi acţiune românească în crearea Statelor Unite ale Europei: de la Mica Antantă la Uniunea Europeană.*

Prefaţată de Gheorghe Buzatu, un alt mare profesor, istoric şi pentru o scurtă perioadă om politic, la începutul deceniului al doilea postdecembrist, cartea a apărut într-o perioadă în care însăşi existenţa Uniunii Europene este pusă sub semnul întrebării, şi reuneşte, în cele 466 de pagini, opinii extrem de interesante despre geneza şi evoluţia construcţiei europene, privite, în primul rând, prin prisma acţiunii factorilor politici responsabili români ai ultimelor nouă decenii, dar şi a viziunii unor intelectuali din aceeaşi perioadă.

La începutul demesului ştiinţific, autorul a considerat necesar să prezinte *Un fel de introducere,* astfel încât să îl iniţieze pe cititor în problematica ce urmează a fi abordată, făcând, totodată, şi un excurs bibliografic iniţial, foarte util. De altfel, cele mai multe capitole beneficiază de o introducere, iar, în text, de *bibliografie uşor comentată* sau chiar mai mult am spune noi, dar şi de numeroase note de subsol, ceea ce conferă lucrării o bază de cercetare solidă.

Gheorghe Dumitraşcu porneşte analiza sa de la principalele modele europene ale civilizaţiei şi culturii române: englez, francez, german, aducând în discuţie şi influenţa italiană, respectiv cea elveţiană, pe această linie. Demersul este continuat cu prezentarea modului în care cercurile ştiinţifice şi politice româneşti de la sfârşitul deceniului al doilea şi deceniul trei ale secolului al XX-lea vedeau ideea şi realizarea Uniunii Europene, locul central ocupându-l două personalităţi: Dimitrie Gusti şi Nicolae Titulescu.

Extrem de interesante sunt cele două exemple prezentate de autor în care universităţi din România acordă titluri de doctor în drept, primul în anul 1935, lui V.I. Ferariu, pentru lucrarea *Proiectul de Uniune a Statelor Europene - Teză pentru doctorat în drept,* susţinută la Facultatea de Drept a Universităţii Mihăilene din Iaşi (conducătorul tezei fiind prof. N. Daşcovici), iar cel de-al doilea, în anul 1946, lui George Ciorănescu, pentru lucrarea *Românii şi ideea federalistă - Teză susţinută la Universitatea din Cluj pentru titlul de Doctor în ştiinţe politice,*

https://biblioteca-digitala.ro

profesorul conducător George Sofronie.

Autorul se opreşte şi asupra altor proiecte extrem de interesante. Rând pe rând, creațiile lui Octavian Tăslăuanul - *Statele Unite ale Orientului, Conferderația Balcanică, Paneuropa şi Orientul* -, Constatin Papanace - *Uniunea Balcanică, Uniunea Sud-Est Europeană* - şi Iosif Constantin Drăgan - cu fundația europeană care-i poartă numele, revistele sale, institutele de cercetare ş.a. - sunt examinate cu rezultate concludente. Ulterior, către finalul lucrării, va mai prezenta câteva *contribuții româneşti, originale şi mai recente la definirea şi perspectiva Uniunii Europene*, în realitate, alte câteva proiecte.

Sigur, în atenția lui Gheorghe Dumitraşcu au intrat şi viziunile româneşti controversate asupra Uniunii Europene. Prin urmare, autorul prezintă şi comentează opiniile diverşilor autori care s-au oprit asupra acestei problematici, împărțindu-le în două categorii: moderate şi radicale. Alături de acestea, sunt prezentate şi opinii ale unor oameni simpli sau de cultură asupra aderării țărilor în care ei trăiesc la Uniunea Europeană, în contextul lărgirii acesteia.

O atenție specială a fost acordată istoriografiei române *„mai puțin accesibile"* referitoare la integrarea României în Uniunea Europeană. Practic, autorul semnalează şi face scurte observații unor lucrări pe baza cărora se poate înțelege mai bine procesul integrării, a căror arie de răspândire şi tiraj sunt mici, ele fiind accesibile numai specialiştilor. Nu este însă mai puțin adevărat că, pe parcursul demersului său, Gheorghe Dumitraşcu va reveni într-un nou capitol asupra istoriografiei române privind integrarea europeană, prezentând alte câteva lucrări, care, în opinia sa, sunt cele mai importante, acestea purtând semnăturile lui Dumitru Suciu, Valentin Lipatti, Viorel Roman şi Titu Georgescu, dar şi în altul, unde prezintă *printre ultimele lucrări speciale privind intrarea şi locul României în Uniunea Europeană.*

În *Bătălia pentru România* autorul tratează chestiunea intrării României în N.A.T.O. şi Uniunea Europeană, dar şi viziunea românilor asupra Uniunii Europene şi a problemelor ei care îi afectează (românii despre diferitele modele pe care ni le „oferă" Europa, extremismul în cadrul U.E. şi România ş.a.).

Un loc aparte l-a dedicat *Constituției Uniunii Europene*. Inițial, Gheorghe Dumitraşcu face o scurtă comparație a Proiectului de Tratat de Instituire a unei Constituții pentru Europa cu Constituția Uniunii Sovietice, identificând o serie de asemănări între aceste legi fundamentale. În acelaşi timp, mai prezintă viziunea unor istorici, jurişti şi oameni politici români asupra acestei „constituții": Silviu Curticeanu, Ion Jinga, Dumitru Mazilu şi Stelian Scăunaş.

Cititorul descoperă în această lucrare şi organismele internaționale contemporane din care face parte România. Un interes deosebit a fost

https://biblioteca-digitala.ro

manifestat de autor şi faţă de activitatea unor parlamentari români din Delegaţia Permanentă a Parlamentului României la Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (1995-2000), dar şi faţă de activitatea României în cadrul Organizaţiei Cooperării Economice a Mării Negre (1992-2000).

Istoricul tomitan s-a oprit şi asupra culturii naţionale - *fundamentul identităţii de popor, naţiune, stat* -, prezentând alte contribuţii istoriografice extrem de interesante, care fac referire la această temă. Diversitatea domeniilor de investigare este continuată de autor prin abordarea federalizării, *„proces care priveşte, în mod expres şi imperativ, şi România"*. Sunt avute în vedere globalizarea şi federalizarea, apoi regionalizarea României în interiorul şi la graniţele sale, politica dezmembrării statale încurajată sau dusă de anumite forţe străine, problema existenţei României contemporane şi viitoare în cadrul Uniunii Europene, dar şi primejdia iredentismului maghiar. De altfel, Gheorghe Dumitraşcu va reveni, ulterior, cu o analiză de caz pentru Uniunea Europeană referitoare la obsesia maghiară în privinţa refacerii Ungariei medievale, cu implicaţii asupra statelor vecine şi, implicit, asupra României.

La rândul lor, o serie de probleme prezente şi în România ultimelor două decenii (homosexualitatea, lesbianismul, pedofilia, drogurile, satanismul ş.a.), preluate, se pare, după modelul american şi cel din occidentul european, sunt avute în vedere de autor.

În final, Gheorghe Dumitraşcu ne invită să reflectăm asupra *„dilemei existenţiale a Uniunii Europene: o uniune care şterge identităţi, realizând un stat unitar centralizat - dar paradoxal, sfâşiat de blocuri parlamentare, ideologice, partidiste - sau o uniune care respectă, în limitele firescului şi istoriei, specificul identităţilor statale componente, interdependente"*.

Fără îndoială, noua reuşită istoriografică a istoricului tomitan merită atenţia tuturor celor preocupaţi de studiul istoriei şi ştiinţelor politice, şi nu numai, cu precizarea că o astfel de lucrare trebuie parcursă cu creionul în mână.

Virgil Coman

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Valentin Ciorbea, Laura Stancu, Aledin Amet, *Tătarii în izvoare arhivistice româneşti*, vol. 1, *Comunitatea musulmană în arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității*, Constanța, Ed. Ex Ponto, 2011, 356 p.

Ca întotdeauna, privesc cu simpatie - prețuiesc, de fapt, în primul rând - ceea ce face Valentin Ciorbea. În legătură cu cazul de față, acum mai bine de 40 de ani, aveam ambiția, materializată atunci la posibilitățile minime ale perioadei, să public câte ceva cu studenți sau foşti studenți ai mei. Publicam, astfel, în „Ex Ponto" - revista studenților din Constanța -, în revista de cultură „Tomis" şi în revista Muzeului de Istorie Națională şi Arheologie de la malul Mării. Cultivând un asemenea gând ca axiomă, având realizări de excepție, prof. univ. dr. Valentin Ciorbea, conducător şi al şcolii doctorale de pe lângă Facultatea de Istorie şi Ştiințe politice a Universității „Ovidius" Constanța, editează această culegere de documente împreună cu doctori şi doctoranzi ai noştri, sprijiniți fiind de studenții Facultății, Senias Resul, Memis Ametin, Agiali Aigut Alexandor, Gianbai Aygül.

În al doilea rând, după ce a realizat o operă fundamentală de istorie a Dobrogei, după ce a coordonat publicarea unor culegeri de studii privind Dobrogea, s-a întâmplat un fenomen, ca invers al fenomenului normal: în toată opera sa, expresia unei concepții, Valentin Ciorbea n-a pornit de la instinct, la ştiință şi conştiință, ci invers. Instinctul, după această acumulare ştiințifică de-o viață, i-a descoperit faptul că această parte de istorie a Dobrogei duce lipsă de documente fundamentale. Şi l-a obligat să coboare spre adâncimile de diamant ale izvorului. În felul acesta, a publicat, de curând, în traducere românească, un volum excepțional - nemțesc! - intitulat *Imagini din Dobrogea 1916- 1918*, editat de „Administrația Germană a Etapelor în Dobrogea"[1].

*

Volumul pe care avem plăcerea şi onoarea să-l prezentăm este o carte la care istoriografia dobrogeană visează demult. Şi e realizat la cel mai înalt nivel ştiințific: Laura Stancu, absolvent şi doctor al Facultății noastre, e cercetător ştiințific la C.N.S.A.S., iar Amet Aledin, absolvent

---

[1] *Bilder aus der Dobroudscha 1916-1918/ Imagini din Dobrogea 1916-1918*, Constanța, Ed. Ex Ponto, 2011, 374 p. În acelaşi sens, Petre Covacef prezintă traducerea după Camille Allard şi Jules Michel, cărțile lor, mai mult citate decât citite: Petre Covacef, *Povestea farului genovez. Souvenirs d'Orient. Note, comentarii, prelucrări, adaptări, schițe şi povestiri din trecutul oraşului Constanța*, Constanța, Ed. Ex Ponto, 2007. În fine, eu, împreună cu Liliana Lazia, am publicat *Dobrogea 1884-1885 în 31 de răspunsuri la „Chestionarul Haşdeu"*, Constanța, Ed. Ex Ponto, 2010.

https://biblioteca-digitala.ro

al facultăților de Filologie şi Istorie, masterand şi doctorand al nostru, scriitor şi deputat al comunității tătare, în două legislaturi, în Parlamentul României.

Cartea se compune din publicarea a 151 de documente de felul amintit în titlu, inedite în totalitate./ Volumul se constituie, în prima sa parte a unui „triptic" de documente de după 1949./

Aşadar, într-un prim capitol, 65 de documente privesc activitatea, în primul rând, a Seminarului Musulman din Medgidia, a Muftiatului şi cultului musulman în Dobrogea, între 1943-1964. Următorul capitol se opreşte asupra fişelor de urmărire a 151 personalități musulmane/ *„aflate în atenția Securității"*/.

În fond, de unde această atenție deosebită şi deosebit de primejdioasă acordată musulmanilor din România - turci şi tătari, evident -, într-o perioadă, ea însăşi împărțită în etape care, din nefericire pentru musulmani, au prezentat şi o continuitate. În primul rând, zic, este atenția acordată de musulmanii Dobrogei fraților lor din Crimeea, de o asemenea manieră încât au interesat, într-un mod excesiv de periculos, serviciile speciale sovietice şi comuniste româneşti[2]. Este cunoscută tragedia trăită de tătarii din Crimeea, în dublă ipostază, de luptători loiali URSS în cadrul Armatei Roşii – unii - şi alții de partea armatei germane, în dorința firească, dar utopică, în condițiile date de eliberare a Crimeii şi, prin extensie, de cucerire a libertății naționale de către tătari, poate, în cadrul unui stat național.

Evident că, în condițiile în care, imediat după „eliberarea" Crimeii de către armatele lui Stalin, a avut loc o trimitere masivă a aproape întregii populații tătare în gulaguri ucigaşe, din Siberia până în republicile din sudul URSS, fuga spre zone mai libere de stalinism, ca, de pildă, în Dobrogea românească, unde se găseau zeci de mii de cosângeni, este uşor de înțeles. Aceasta este principala căutare şi găselniță a securității române de până în 1964. Atât cât cunosc, mai mult de 100 de tătari din Dobrogea - majoritatea, fruntaşi ai comunității - au făcut închisoare, unii dintre ei chiar au murit în închisorile politice comuniste[3]. Pe de altă parte, în stilul cel mai securist politic, rapoartele informatorilor privind activitatea

---

[2] Facem trimitere doar la 3 din cele 4 volume editate de U.D.T.T.M.R. în colaborare cu Facultatea de Istorie din Constanța: *Tătarii în istoria românilor*, vol. II,/coord. Marian Cojoc/, Constanța, Ed. Muntenia, 2005; *Din istoria tătarilor*, vol. 1/ coord. Marian Cojoc, Erol Menadin/, Constanța, Ed. NeroLine, 2010; *Din istoria tătarilor. Contribuții istoriografice*, vol. II/ coord. Mădălina Lasca, Erol Menadin/, Constanța, Ed. Ovidius University Press, 2011.

[3] Amintim, în acest sens, cu mare folos cu înțelegerea concretă a situațiilor din localități anume şi privind personalități anume, cartea doamnei Güner Akmola, *Tătarii*, 2 vol., Ed. Boldaş, Constanța, 2011.

https://biblioteca-digitala.ro

desfăşurată în comunități, în general, sau în instituții ale comunităților, probabil, cunoscuți de către o parte a celor suspectați, poartă amprenta profundă a perioadei. De fapt, întreaga comunitate tătară din România se simțea suspectată. Dar, nu recurgea la forme de luptă organizate pentru autoapărare sau chiar ripostă. Specific musulmanilor din Dobrogea era această luptă surdă, această conştiință a faptului că ei, turcii şi tătarii, nu sunt singuri/ pentru că exista un sprijin moral măcar din partea unor rude, prieteni, cunoscuți din Turcia./ Pe de altă parte, cartea nu-i priveşte în exclusivitate pe tătari. Era şi greu să fac să faci o asemenea diferențiere între turci şi tătari, pe care nici ofițerii de securitate nu erau pregătiți să o facă[4].

Vorbind despre această primă parte a volumului 1 şi explicând ceea ce ni s-a impus la prima vedere, şi încă valoarea acestor documente e de necontestat. Şi, totuşi, valențe superioare înțelegerii oferite de aceste documente sunt de subliniat:

1. implicarea cultului musulman la nivel de înaltă reprezentativitate în acțiunile cultelor din România comunistă de până în 1964, în lupta pentru pace, mişcare internațională;

2. implicarea cultului musulman, prin Muftiat, în mişcări democratice anticapitaliste, antiimperialiste, răspunzând orientării statului român pe plan internațional;

3. dar, mai ales, numeroase documente ce detaliază, faptic şi statistic, evoluția comunității, a localităților cu populație musulmană, evoluția intelectualității care trebuia observată pas cu pas. Putem spune chiar că e vorba despre o implicare în internațional a Muftiatului/ fapt ce se va face, manifest şi impresionant, sub Nicolae Ceauşescu şi, mai ales, după 1990/.

Astfel, iată, de pildă, câteva documente semnificative: *1950 - Date sintetice privind situația cultului musulman, a veniturilor muftiatului din Constanța şi a activității Seminarului din Medgidia; 1950, februarie - Tabel cu localitățile din județul Constanța unde funcționau lăcaşuri de cult, numărul credincioşilor, numele şi prenumele clericilor, adresa, starea socială*

---

[4] Noi, români din Dobrogea, în care ne-am născut şi trăit alături de turci şi tătari, n-am luat în serios identitățile separate, spunând, pur şi simplu, „turcule". Faptul că, în 1990, am luat la cunoştință acut de despărțirea dintre turci şi tătari şi m-a obligat să am intervenții în acest sens, în calitate de istoric şi preşedinte al Comisiei de Învățământ, Ştiință, Cultură, Culte şi Mass-media al C.J.P.U.N. Constanța, m-am exprimat în 2-3 articole în ziarul „Farul" din Constanța. Problema despărțirii avea şi o explicație pecuniară, legată de existența a doi centri externi de finanțare. Din nefericire, acum, când scriu această recenzie, aflu, din surse autorizate - muftiul Muurat Iusuf - că se pregăteşte crearea unei a treia comunități, turco-tătară, care va complica şi mai mult lucrurile, mai ales când ne gândim că ambele comunități abia dacă însumează 50 000 locuitori.

https://biblioteca-digitala.ro

şi politică; 1950 - Dare de seamă privind istoria cultului musulman, viața profetului Mohamed. Evoluția cultului musulman după unirea Dobrogei cu România, în 1878, până în 1950. Scurt istoric al Seminarului Musulman.

Urmează încă aproape 60 de documente. Parte dintre ele privesc situația din județul Tulcea şi din alte zone cu populație musulmană. E o parte documentară de o extraordinară valoare.

*

Cel puțin tot atât de interesantă - dar mai rectilinie - şi încadrându-se în mai mare măsură într-un STAS generalizat, adică mai puțin sensibil la identități şi specifice, partea a doua, compusă din 151 de fişe personale, realizate de către informatori şi ofițerii care răspundeau de problemă. Conținutul acestora, se înțelege, urmărea aceleaşi 3-4 direcții, constituind tot atâtea linii de acuzare a cutărei sau cutărei personalități, în genere, profesori la Seminarul din Medgidia, muftiul şi alți înalți deservenți ai cultului „duşmani de clasă", definiți astfel din cauza unei anumite averi, oameni nu îndeajuns de conştienți de primejdie, care creau şi răspândeau zvonuri privind venirea sigură a americanilor, care-i vor învăța minte, definitiv şi iremediabil, atât pe sovietici, cât şi pe comuniştii români. Asta i-au costat zeci de ani de închisoare. Dintre cele 151 de personalități care ne sunt desconspirate nouă, celor de azi, de către întocmitorii acestei excepționale culegeri de documente - de primă mână -, unii fuseseră membri ai P.N.Ț., alții ai altor partide şi chiar membrii în P.M.R., în care, uneori, rămâneau.

După ce aceste trei volume ar fi publicate - şi, ce bine ar fi ca această acțiune de la Constanța să se multiplice pentru toate minoritățile etnice! -, s-ar putea realiza o lucrare din care să reiasă cel puțin două ipoteze, cum le văd eu:

1. comuniştii n-au dus o politică discriminatorie față de minoritățile etnice, în comparație cu populația majoritară, teroarea comunistă lovind, în egală măsură, în majoritari şi minoritari;

2. dacă acest adevăr s-ar impune, politica de victimizare exagerată, necorespunzătoare adevărului istoric, a uneia sau alteia dintre minorități, pe criteriu etnic, ce nu s-ar susține decât în situația germanilor din România. Dar, aceasta nu ținea de statul român.

Pe de altă parte, definitoriu, poate, şi pentru o anume fază a pregătirii şi activității securității române - este vorba despre acea direcție a securității care privea urmărirea populației din interior. Şi în acest caz, fără să trezim zâmbete, am descoperi oarecari valențe literare în portretistică la unele dintre paginile rapoartelor întocmite de informatori.

https://biblioteca-digitala.ro

*

Am declarat, de la început, că ni s-a făcut onoarea dându-ni-se posibilitatea de prezentare a acestui volum - unul dintre cele mai valoroase privind istoria unei perioade -, prin ochii şi coloratura religioasă a unor minorități etnice, tătare şi turce, cele mai loială statului român în ultimii vreo sută şi cincizeci de ani.

În această viziune, este mai presus de meritoriu notarea operei realizate de profesorul Valentin Ciorbea şi foşti studenți ai săi, deveniți, la rândul lor, cercetători, Laura Stancu şi Aledin Amet. Spre satisfacția şi aprecierea Uniunii Democrate a Turco-Tătarilor Musulmani din România şi a Facultății de Istorie şi Ştiințe Politice a Univeristății „Ovidius" Constanța. Evident, această reuşită ar fi fost cu totul imposibilă fără implicarea generoasă şi responsabilă a C.N.S.A.S.

Gh. Dumitrașcu

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Tiparul executat la SC **INFCON** SA
tel./fax: 0241 580 527, 585 627

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ISSN: 12244-810

https://biblioteca-digitala.ro